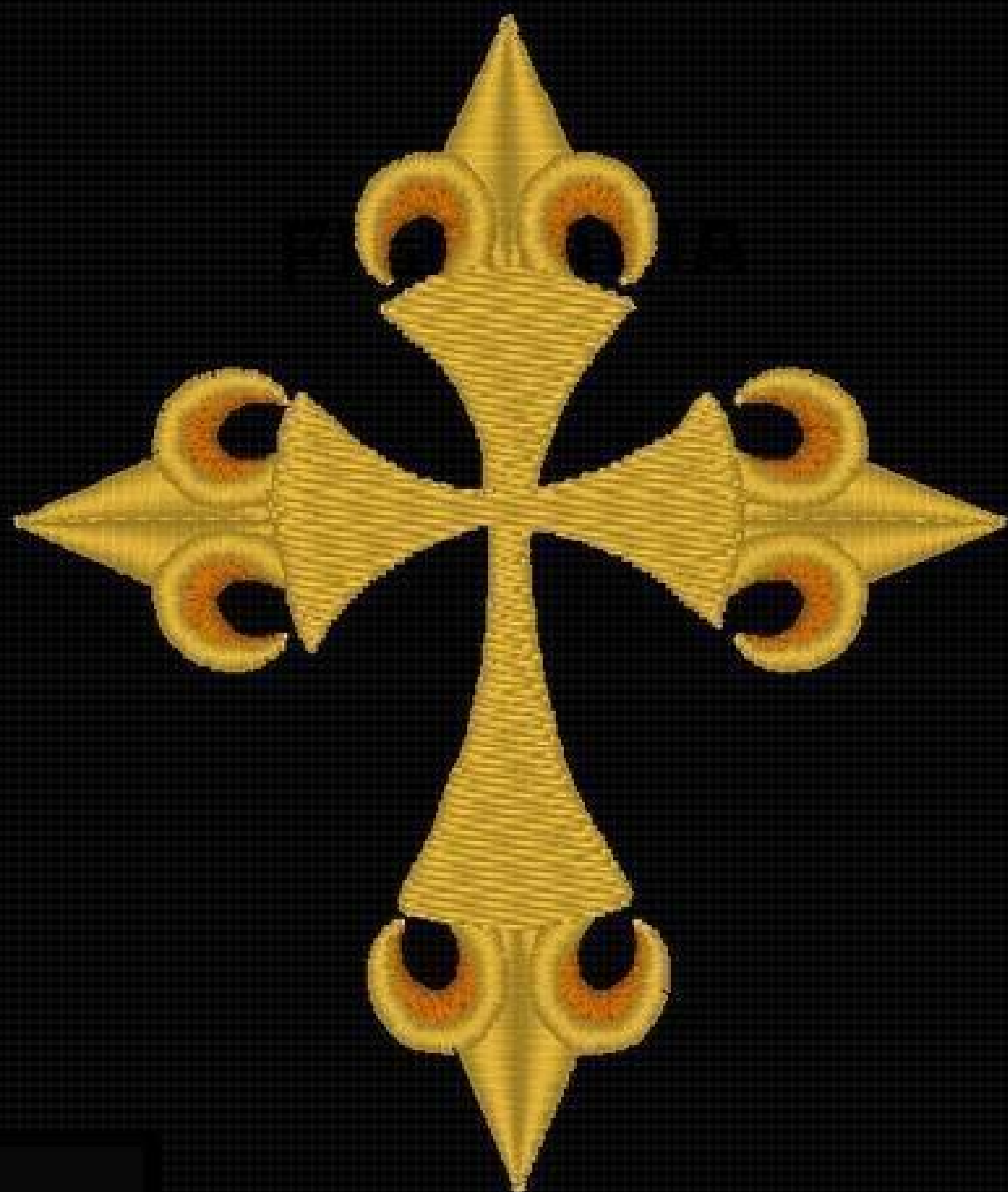
FILOCALIA

3

FILOCALIA

SAU CULEGERE DIN SCRIERILE SFINŢILOR
PĂRINŢII CARE ARATĂ CUM SE POATE OMUL
CURĂŢI, LUMINA ŞI DESĂVÂRŞI

Volumul III

MAXIM MĂRTURISITORUL
Răspunsuri către Talasie

Traducere, introducere şi note
de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae

Ediţie electronică

APOLOGETICUM
2005

Ediţia I-a la Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1947
Ediţia a II-a la Editura Harisma, Bucureşti, 1994
Ediţia a III-a la Editura Universalia, New York, 2001

PREFAȚA TRADUCĂTORULUI,
la Ediția a doua a primelor patru volume

Întrucât primele patru volume din Filocalia s-au tipărit la Sibiu în anii 1947-1948 într-un număr de exemplare restrâns și de aceea s-au epuizat curând, mi-am dat acordul editurii "Harisma" să le tipărească într-o a doua ediție. Scrierile cuprinse în colecția Filocalia, ajunsă până la volumul 12, au fost foarte căutate prin faptul că descriu un drum progresiv al vieții duhovnicești, cu recomandări din cele mai concrete. Drumul acesta este cel al curățirii omului de patimile ce-l închid în egoismul satisfacțiilor trecătoare, închis orizontului vieții spirituale mereu mai bogate și veșnice. Și el nu este un drum inventat de om ci este calea înfățișată de viața lui Iisus Hristos și în care poate înainta cel ce crede în El. Hristos însuși este personificarea acestei «căi» sau, mai bine spus, El însuși este «calea» și a înainta în ea e una cu a înainta în El spre ținta desăvârșirii la care a înălțat El umanitatea asumată prin biruirea cu răbdare a slăbiciunilor și patimilor noastre primite de bunăvoie și a suportării cu iubire a dușmanilor până la răstignire având ca rezultat învingerea morții și veșnicia ca viață fericită a Lui ca om și a celor care se vor alipi Lui prin credință.

Programul vieții descrise în Filocalia este un program hristologic. Este trăirea lui Hristos din puterea lui Hristos pe care îl au trăitorii în ei prin rugăciune tot mai

deasă. Este calea spre cea mai înaltă noblețe omenească, este singura cale care promovează unirea oamenilor între ei în Hristos, opusă dezbinărilor care aduc atâta suferință omenească.

Separarea operei lui Hristos de lucrarea Lui ca om -unită cu colaborarea omului - a început să fie făcută mai târziu de scolastică prin împărțirea prea strictă în Teologia Dogmatică și Morală. S-a spus că Dogmatica are să reprezinte ce e Dumnezeu în Sine și ce a făcut El pentru om, iar Morala ce are de făcut omul. S-a trecut peste faptul că ceea ce face omul nu face singur, ci face întărit de Hristos și de Duhul Lui cel Sfânt. De aceea în sensul teologic apusean nu există nici un fel de scrieri care să descrie, asemenea celor Filocalice, drumul omului în Hristos sau al lui Hristos în om, de felul Filocalie. În catolicism nu se știe de o energie necreată a lui Hristos lucrând în om și întărind lucrarea omului spre a-l face să înainteze tot mai mult în Hristos. Despre o astfel de viață în Hristos nu se vorbește nici în Reformațiune nici în grupările neoprotestante. După catolicism Hristos ne-a mântuit, dând prin cruce satisfacție lui Dumnezeu pentru jignirea adusă Lui de păcatele oamenilor, terminându-și cu aceasta lucrarea mântuitoare și retrăgându-se în cer, lăsând pe pământ un înlocuitor care să împartă oamenilor meritele câștigate de Hristos prin satisfacția adusă de El.

În Reformațiune se merge mai departe negându-se aproape complet Tainele în care catolicismul nu mai vede lucrarea necreată a lui Hristos. Iar în grupările neoprotestante se neagă chiar crucea lui Hristos ca mijloc de mântuire și de biruire a morții, ba i se refuză lui Iisus chiar numele de Hristos contrar faptului că și L-a dat El însuși (Mt. 16,16-17), nume care-L arată ca Fiul Lui Dumnezeu.

De aceea toate aceste forme apusene ale creștinismului se mulțumesc să laude pe Iisus ca pe cineva distant care le-a adus sau le va aduce iertarea de păcate, fără să vadă în El pe lucrătorul mântuirii și al sfințirii în El, trăit într-o unire tot mai mare prin rugăciune, dar și prin efortul lor de a se asemăna tot mai mult Lui prin știința lor de a folosi puterea Lui spre a crește în unire și asemănare cu El.

Preot Prof. Dr. D. Stăniloae
Sf. Paști ale anului 1992

Cuvânt înainte

Cu ajutorul bunului şi atotputernicului Dumnezeu, iese la lumină al treilea volum din Filocalia. Cerem iertare cititorilor că volumul acesta e o hrană duhovnicească mai grea. Dar însemnătatea acestei scrieri a Sf. Maxim Mărturisitorul e prea mare ca să nu ne fi simţit ispitiţi să o publicăm. Volumele următoare vor fi aproape toate cu mult mai uşoare.

Volumul de faţă cuprinde una din cele două opere mai mari ale Sf. Maxim Mărturisitorul, intitulată: "Despre diferite locuri grele din Sf. Scriptură", scrisă pe la anul 631-633[1] şi adresată egumenului Talasie, din care pricină îi spunem pe scurt "Răspunsuri către Talasie".

Motivul care ne-a îndemnat să dăm în Filocalia această operă este următorul: în Filocalia greacă se cuprinde din opera Sf. Maxim, pe lângă Capetele despre dragoste, Tâlcuirea la Tatăl nostru şi Capetele gnostice, încă o scriere în Cinci sute de capete intitulată: "Diferite capete teologice, economice şi despre virtute şi păcat".[2] Dar întrucât prin

[1] Vezi introducerea la vol. II al Filocaliei române.

[2] Migne P. G. 90, 1177-1400. κεφάλαιά θεολογικά τε καί οἰκονομικὰ καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. În Filocalia greacă ele formează un corp cu Capetele gnostice, alcătuind la un loc 700 capete, dintre care Capetele gnostice sunt date ca suta întâi şi a doua, iar acestea ca suta a treia până la a şaptea. Filocalia ed. II, p. 232-256, 256-316. Dar titlul celor 200 capete prime e deosebit de al celor 500 din urmă, de unde se vede că sunt două opere adunate la un loc. Titlurile coincid cu cele din P. G.

cercetările lui W. Soppa[3] şi M. Th. Disdier[4] a stabilit că din aceste Cinci sute de capete 422 sunt extrase literale sau aproape literale din "Răspunsuri către Talasie" şi din Scoliile ce-o însoţesc, ne-am gândit că e preferabil să dăm această scriere în întregime pentru a înţelege mai bine cugetarea Sfântului.

La aceasta ne-am simţit îndemnaţi cu atât mai mult, cu cât în urma acestor constatări sunt puternice motive să se creadă că nu Sf. Maxim însuşi a alcătuit cele Cinci sute de capete, compilându-le din operele sale, ci lucrarea aceasta a întreprins-o un autor de mai târziu, poate chiar pe la începutul veacului 12. Părerea aceasta se întemeiază pe faptul că Scoliile la "Răspunsurile către Talasie", care au furnizat nu mai puţin de 221 capete din cele cinci sute, nu e probabil să fie ale Sf. Maxim, ci ale cuiva care a trăit după el. E drept că în "Cuvântul înainte" al Scoliilor - care e de-o obscuritate pe care Sf. Maxim n-a egalat-o poate niciodată[5] - autorul lor îşi afirmă identitatea cu autorul "Răspunsurilor către Talasie".[6] Dar uitând de aceasta, adeseori prezintă, în diferite Scolii, ideile din "Răspunsuri" cu cuvântul: "zice" ("zice Sf. Maxim", adică), arătând deci pe autorul "Răspunsurilor" ca deosebit de sine. Apoi autorul Scoliilor laudă uneori limpezimea, adâncimea, eleganţa explicărilor din "Răspunsuri", ceea ce n-ar fi putut face însuşi Sf. Maxim. De multe ori apoi Scoliile se reduc la două trei cuvinte, care nu aduc nici o contribuţie la înţelegerea ideilor din "Răspunsuri". Prin aceasta ele se vădesc ca simple notări

---

[3] Die diversa Căpita unter den Schriften des hl. Maximus, in deutscher und quellenkritischer Beleuchtung, Dresda, 1922, in 8, p. 135.

[4] Une oeuvre douteuse de Saint Maxim le Confesseur, Les cinq Centuries Théologiques, in Echos d'Orient, 34, 1931, p. 160 -178.

[5] M. Th. Disdier, o. c., p. 164

[6] Vezi P. G. 90, 265: Filocalia română, vol, III, p. 18.

pe care le-a făcut un cititor atent, dar nu ca explicări reale, cum ar fi trebuit să fie dacă însuşi Sf. Maxim s-ar fi gândit apoi să facă prin ele mai de înțeles anumite pasaje din scrierea sa.[7]

Afară de aceste motive, scoase din textul Scoliilor, mai sunt şi unele indicii externe care ne întăresc propunerea că ele sunt de mai târziu. Patriarhul Fotie cunoştea "Răspunsurile către Talasie", cum arată descrierea ce le-o face[8] dar se pare că nu cunoştea Scoliile. Deci e probabil ca Scoliile să fi fost alcătuite după 857, când a scris Fotie.

Apoi patru din Scolii mustră pe Nil cel tânăr,[9] personaj care trebuie identificat cu discipolul lui Ioan Italul (de pe la 1040) şi de care spune Ana Comnen, că a fost condamnat la Constantinopol de un Sinod pe timpul împăratului Alexie Comnen (1108-1118), pentru că susținea teza monofizită că omenitatea lui Hristos a fost îndumnezeită „prin fire (φυ σει υεωυη ναι τό πρόσλημμα) neînțelegând nimic din uniunea ipostatică.[10] Deci sau aceste patru Scolii sunt adăugate ulterior, lucru care s-ar cere dovedit printr-o cercetare a manuscriselor, sau Scoliile în întregimea lor sunt scrise abia pe la sfârşitul veacului 11. În acest caz nici cele cinci sute de Capitole nu sunt scrise

---

[7] Disdier, o. c., p. 165.

[8] Biblioteca, cod. 192, P. G. 103,-637A-645C.

[9] Scolia l la Răsp. 42, p. 149 (P. G. 90, 409); Scolia 9 la Răsp. 53, p. 232 (P. G. 90. 508); Scolia l la Răsp. 62, p. 360 (P. G. 90, 661); Scolia 14 la Răsp. 64, p. 415 (P. G. 90, 729).

[10] Alexiada, cartea X, P. G. 131, 697-700. În acest sens trebuie corectată traducerea Scoliei 1 la Răsp. 62, p. 360, unde am redat pe φυσιθεσιταὶ cu: cei ce socotesc că firile stau de sine. Cred că termenul grecesc a trebuit să fie φυσιθεταὶ şi înseamnă: cei ce susțin îndumnezeirea prin fire.

înainte de acest timp. Iar cum aceste Cinci sute de capitole sunt atestate de manuscrise din v. 13, compilarea lor trebuie să se fi făcut în cursul veac. 12, probabil pe la începutul lui[11].

Dar ar putea întreba cineva: Dacă Scoliile provin de la un alt autor şi dintr-un timp atât de târziu, de ce le-am tradus şi pe ele în acest volum? Pentru că dacă nu toate, cel puţin o bună parte din ele aduc deslușiri însemnate ale ideilor din "Răspunsuri", sau înregistrări preţioase. (De pildă Scolia 20 şi 21 la Răsp. 65).

În ce mă priveşte conţinutul scrierii "Răspunsuri către Talasie", el este atât de bogat, încât cu greu poate fi rezumat. Opera aceasta s-ar cere mai degrabă lărgită prin tâlcuiri, decât comprimată într-un rezumat. Rezumarea este cu atât mai grea, cu cât ea nu desfăşoară în formă sistematică conţinutul ei de idei, ci-l prezintă împrăştiat şi cu reveniri, din prilejul tâlcuirii unor pasaje obscure din Sf. Scriptură, în a căror înşirare nu se poate constata vreo ordine oarecare.

O altă greutate în calea unei rezumări este caracterul scrisului Sf. Maxim. Chiar un Fotie s-a plâns că stilul Sf. Maxim este încărcat, greoi şi obscur, ocolind exprimarea directă şi iubind metaforele.[12] Dar cercetătorii mai noi au constatat că dacă scrisul lui, se pare greoi, aceasta se datoreşte nu unei îngrămădiri de cuvinte fără rost, ci tocmai extraordinarei bogăţii de nuanţe a cugetării sale, căreia îi corespunde o tot atât de mare bogăţie de cuvinte. Tixeront a putut spune: Maxim este un mistic care totodată e şi un metafizician şi un ascet, care din contactul cu filosofia

[11] Disdier, o. c., p. 166.
[12] P. G. 90, 268.

aristotelică a câştigat o stringenţă şi o preceziune a cugetării, care în zadar ar fi căutată la Areopogitul".[13]

Gândirea larg cuprinzătoare, adâncă şi armonică a Sf. Maxim, şi-a găsit o prezentare vrednică de ea în cartea de-o extraordinară densitate, temeinicie şi pătrundere a lui Hans Urs von Balthasar, intitulată: "Liturghia cosmică".[14] În teologia ortodoxă acest uriaş al cugetării creştine - poate cel mai mare dintre toţi - nu şi-a găsit încă o prezentare demnă de el. Gândul de-a încerca o asemenea întreprindere stârneşte un sentiment aproape paralizant. Sentimentul pe care îl trezeşte un masiv alpin la gândul de a-l îmbrăţişa, în orice caz, întreprinderea de-a prezenta pe Sf. Maxim reclamă un timp îndelungat pentru a fi dusă la un sfârşit cât de cât mulţumitor.

Altfel tot ce-ai spune despre el, ţi se pare o impietate, o prezentare a muntelui prin câteva fărâmituri de piatră zgâriate din el, sau printr-un desen stângaci care deformează şi coboară majestatea covârşitoare a lui.

Aşa este, desigur, şi ceea ce se va spune mai jos despre cugetarea acestui Sfânt, desfăşurată în "Răspunsurile către Talasie".

Unghiul din care vede şi explică Sf. Maxim totul este Logosul divin. El dă sens vieţii omeneşti şi El umple de sensuri (de raţiuni) toate lucrurile lumii, în legătură cu care se trăieşte într-un fel sau altul această viaţă. Normal omul prin Logosul din sine, trebuie să fie împletit cu Logosul divin şi cu raţiunile lucrurilor.

Dar prin căderea în păcat s-a ascuns deodată cu Logosul divin, atât raţiunea personală cât şi raţiunile din lume. Omul a căzut în zona îngustă a simţirii, prin care

[13] Precis de Patologie (1934), p. 395.
[14] Kosmische Liturgie, Fr. i. Br. 1941.

rămâne doar la suprafața sensibilă a lucrurilor. Prin aceasta a devenit irațional.[15]

Simțirea are întâi înțelesul de percepție a simțurilor, de luare de cunoaștere prin simțuri, fără nici o calificare morală sau imorală. Ca atare ea e lăsată de Dumnezeu, pentru ca prin ea mintea, sesizând rațiunile din lucrurile sensibile, să urce spre cunoașterea lui Dumnezeu.[16]

Dar la ea se asociază foarte ușor o plăcere sau o durere, întrucât unele aspecte materiale ale lucrurilor sunt favorabile trupului, altele defavorabile. Simțirea ca plăcere sau durere prilejuită de lucruri e simțirea cea condamnabilă, întrucât îl leagă pe om de suprafața materială a lucrurilor, făcându-l să uite de sensurile lor mai înalte și peste tot de ordinea spirituală. Plăcerea și durerea aceasta legată de simțuri n-a avut-o omul la început, dar a avut în el o oarecare capacitate de-a se bucura cu mintea de cele înrudite cu ea, de cele spirituale. Dar omul a coborât această capacitate de pe planul spiritual pe cel trupesc, unind-o cu simțirea. S-a produs, prin voia omului, sau prin neatenția și lipsa unei voiri statornice, un transfer al capacității de plăcere de pe planul spiritual pe cel biologic. Astfel omul și-a mutat plăcerea prin mijlocirea simțurilor spre cele sensibile.[17] Această lipire a omului de cele sensibile, fiind o cădere de la legătura cu ordinea spirituală, e și o cădere de la firea sa, o cădere într-o existență paranaturală (de la κατά φύσιν la παρά φύσιν).[18] Căderea nu constă numai în faptul că omul lucrează exclusiv cu simțurile, ci ea are un caracter total și înseamnă o pervertire a modului natural de a lucra,

---

[15] Introducere, p. 9; P. G. 90, 253.
[16] Introducere, p. 1; P. G. 90, 245.
[17] Răsp. 61, 333; P.G. 90, 628.
[18] Ibid.

deşi pervertirea înseamnă totodată o exagerare a lucrării prin simţuri şi o ridicare a acestei lucrări la rolul de conducătoare. Caracterul total şi pervertit al căderii se arată în faptul că simţurile nu lucrează nici acum singure, ci mintea (sau cugetarea) se pune în slujba lor, născocind moduri de plăcere din contactul lor cu suprafaţa materială a lucrurilor, în starea de curăţire cugetarea încă era prezentă în simţire, dar nu ca să slujească simţirii în vederea plăcerii, ci ca să se desprindă din aspectele sesizate prin ea raţiunea lucrurilor, în starea de curăţire mintea era simţire, dar şi deasupra ei, conducând simţirea din simţirea însăşi. Acum e "coborâtă" cu totul în simţire, sau sub ea, fiind condusă de aceasta, într-un anumit fel omul căzut, deşi a devenit iraţional, totuşi n-a concediat cu totul raţiunea, ci aceasta a căzut si ea cu el, părăsindu-şi scaunul ei de judecător drept şi imparţial şi făurind argumente în favoarea patimilor. Astfel omul e mai jos decât animalul, "pe care l-a întrecut în iraţionalitate, mutând raţiunea cea după fire în ceea ce e contrar firii".[19]

Dar pervertirea aceasta a cugetării în starea de cădere implică şi o pervertire a simţurilor. Căci simţurile care nu mai sunt călăuzite de raţiune, acţionează contrar firii şi spre răul ei, prin exagerarea pătimaşă a lucrării lor, abuzând de funcţia lor.[20]

Lipirea de latura văzută a lumii prin simţire şi căutarea plăcerii ce o poate aceasta oferi trupului, precum şi fuga de durerea ce poate proveni din ea, dau naştere tuturor patimilor, ca tot atâţia cleşti prin care ne ţine suprafaţa sensibilă a lumii prinşi de ea. Mai bine zis seva care hrăneşte sau se mişcă în toate patimile este iubirea trupească

---

[19] Introd. 9; P. G. 90 253.
[20] Răsp. 65; P. G. 90, 749.

de sine (φιλαυτία), pe care caută omul să şi-o satisfacă în legătură cu suprafaţa materială a lumii.[21]

Un mare rol deţine în concepţia Sf. Maxim plăcerea şi durerea. Căutarea plăcerii naşte un şir de patimi, fuga de durere alt şir.[22] Dar între plăcere şi durere este şi o cauzalitate reciprocă necontenită. Ele se succed ca într-un cerc vicios. Căutând plăcerea, omul va avea în mod sigur, după gustarea ei, durerea. Iar fugind de durere, caută scăpare în braţele plăcerii, ca să dea dincolo de ea de o durere şi mai mare. Nu poate rupe nimeni acest cerc de fier al plăcerii şi al durerii, ca să rămână numai cu plăcerea. Cine caută plăcerea dă de durere, cine fuge de durere dă prin plăcere tot de durere.[23] Dar de aici nu rezultă un fatalism. Această înlănţuire poate fi biruită. Şi nu treptat printr-o îmblânzire în cursul multor reîncarnări, ci printr-o sărire în afară de cercul plăcerii şi durerii. E necesar să stai neclintit şi la ispita plăcerii şi la ameninţarea durerii, ca un ac de balanţă imobilizat. Aceasta e starea de nepătimire, starea omului nepătimaş.[24] Ea nu e însă o nesimţire de cadavru, în sensul apatiei budiste.

Pentru a înţelege acest lucru trebuie să vedem însă de unde a apărut plăcerea şi durerea trupească.

Plăcerea şi durerea trupească s-au putut naşte prin faptul că omul ca făptură mărginită a fost dotat de Dumnezeu, cum arătam mai sus, cu capacitatea de-a se bucura de ceea ce-l întregeşte pe planul esenţial sau spiritual

---

[21] Intr. 10; P. G. 90, 256 C.

[22] Ibid.

[23] Introd. 9; P. G. 90, 253.

[24] "Deci cel ce nu doreşte plăcerea trupească şi nu se teme de durere, a ajuns nepătimitor. Căci deodată cu acestea şi cu iubirea trupească de sine, care le-a născut, a omorît toate patimile ce cresc prin aceasta şi prin aceea", Introd. 14; P. G. 90, 260 -261.

al ființei sale, adică de Dumnezeu, și de a se îndurera de împuținarea vieții sale spirituale prin îndepărtarea ei de izvorul adevăratei sale existențe. Numai lui Dumnezeu nu-I e dat de-a alterna bucuria cu durerea, sau măcar de-a încerca o bucurie nouă, printr-un plus de viață ce I-ar veni din afară, odată ce e nesfârșit.

Dar omul având și o latură trupească, capacitatea de bucurie sau de întristare ce-o are în totalitatea ființei sale, s-a obișnuit să se actualizeze ca plăcere pentru ceea ce-i sporește viața trupească - părându-i-se că aceasta e o sporire a ființei sale integrale - și ca o neplăcere pentru ceea ce-i restrânge prosperitatea trupească - confundând iarăși trupul cu totalitatea ființei sale. Iar cele ce-i sporesc sau împuținează viața trupească sunt lucrurile sensibile. Astfel prin cădere, binele și răul pentru om s-au limitat la ceea ce-i bine și rău pentru trup, adică la lumea sensibilă; aceasta-i cunoștința, sau falsa cunoștință la care a ajuns prin cădere, cunoștința pe care i-a dat-o lumea ca pom al cunoștinței unui astfel de bine și astfel de rău. Astfel omul n-a mai socotit că binele stă în planul spiritual și n-a mai socotit nici răul ca lipsă a bunurilor spirituale.[25]

Că plăcerea și durerea n-au apărut din nimic, ci sunt o întoarcere spre cele materiale a unei energii prin care omul e menit să caute cele spirituale și să evite pierderea lor, se arată și din faptul că atât pentru căutarea și bucuria de cele bune, cât și fericirea și întristarea de cele rele, sufletul omenesc are câte o facultate: a poftei și a mâniei. Aceste facultăți nu s-au născut prin orientarea omului spre cele sensibile, ci prin aceasta s-au pervertit și ele, ca și rațiunea, ca și simțirea, întorcându-se spre ceea ce nu trebuie, sau

[25] Introd. 12; P. G. 90, 257; Răsp. 43, p. 151; G. P. 90, 412-413; Întreb. 21, p. 62 urm.; P. G. 90, 312.

revărsându-și întreaga energie și simțire. Așa se explică și apariția afectelor conforme cu firea, după căderea în păcat a omului. Aceste afecte sunt: pofta de mâncare și plăcere de ea, frica de durere și de moarte, un fel de manifestări ale instinctelor de conservare trupească. Până sunt ținute în frâul rațiunii, limitându-se la ceea ce e necesar existenței trupului, aceste afecte sunt ireproșabile. Dar când sunt satisfăcute cu exagerare, ele devin patimi păcătoase.[26] De aceea ele nu trebuie suprimate cât trăim pe pământ. Dar la viața viitoare nu se mai mută cu noi. Propriu-zis, în viața viitoare, când vom fi "minți pure", nu se mai poate vorbi nici de poftă și mânie, căci nu mai au mișcarea reflexă pe care o au în viața de aici, o dată ce numai Dumnezeu lucrează atunci în om. Dar tot rămân într-o oarecare formă și anume cea dintîi ca "vigoare nesfârșită a dorinței ce se desfată de ele".[27]

Dar dacă-i așa, ieșirea din cercul de fier al plăcerii și durerii trupești nu înseamnă o încremenire în nesimțire, ci ridicarea la o altă plăcere și la o altă vigoare de ordin spiritual care, departe de a-i slăbi firea, îi dau adevărata întărire.

Dar acum să vedem cum a devenit cu putință ca omul să sară din cercul plăcerii și al durerii trupești, sau să se elibereze de patimi?

Putința aceasta i-a dat-o coborârea și lupta Logosului în trup. După ce omul căzuse din legătura și vederea clară a Logosului prin rațiunea din sine și prin rațiunile din lume, în mocirla întunecoasă a laturii văzute a lumii, în care orbecăia purtat de simțirea lipsită de vederea rațiunii, tot Logosul a întreprins să-l scape, coborându-se însuși pe câmpul de luptă în care zăcea omul învins. Lupta ce-o întreprinde Logosul acum și pe care ajutați de el trebuie să o întreprindem și noi, ia un

---

[26] Răsp. p. 20-21; P. G. 90, 269.

[27] Răsp. 55, p. 266, 267; P. G. 548D, 549B.

caracter ascetic. Trebuie să se dea o luptă în firea omenească însăşi pentru a se răsturna dominaţia simţirii asupra raţiunii şi cugetării, pentru a se lua vălul simţirii de pe cugetare,[28] ca aceasta să poată vedea razele Logosului în lume şi pentru a-L intui şi dincolo de lume. Mai bine zis însăşi simţirea trebuie eliberată de plăcere şi durere, care-i injectează pornirea neînfrânată spre cele sensibile; trebuie făcută unealtă neutră de cunoaştere în mâna cugetării, în alţi termeni trebuie "retrasă mintea din simţire",[29] precum trebuie retrasă pofta şi mânia cu plăcere şi durerea lor şi îndreptate spre cele spirituale. Aceasta e totuna cu eliberarea firii omeneşti de patimi sau de atracţia plăcerii şi de frica durerii, prin înfrângerea iubirii trupeşti de sine.

Şi precum omul slăbănogii de păcat, omul căzut din legătura cu Logosul, e totodată un om robit de latura materială a lumii, lupta de eliberare ce trebuie pornită în firea omenească, trebuie să fie totodată o luptă de descleştare din această latură materială a lumii. În contact cu lumea cade omul, într-o atitudine faţă de ea trebuie să se şi ridice. Prin lumea redusă numai la latura materială cade, prin lumea redescoperită în adâncurile ei spirituale se ridică spre Dumnezeu. Lupta aceasta de întărire şi de restabilire a firii omeneşti trebuie s-o pornească Logosul întâi în omenitatea ce şi-a luat-o ca pârgă a întregii firi omeneşti, apoi în fiecare subiect omenesc în colaborare cu el. Aceasta pentru că numai cu puterea dumnezeiască ea putea fi dusă la bun sfârşit. El a luat aşadar din aluatul firii omeneşti expusă asalturilor celui rău, care o ispiteşte cu plăcerea şi o

---

[28] Cugetarea sau mintea e faţa omului, e adevărata manifestare a lui ca fiinţă spirituală. Cu această faţă descoperită trebuie să oglindească slava Logosului din sine şi din lume ca un alt Moise. Introd. p. 15; P. G. 90, 261.

[29] Introd. p. 1; P. G.

înfricoşează cu durerea, atrăgând-o prin acestea în toate patimile. Cezând că nu e decât om, Căpeteniile şi Stăpâniile acestei lumi s-au apropiat şi de EI, dar El le-a înfrânt, întrucât firea Lui întărită de puterea dumnezeiască a stat neclintită la ispita prin plăcere şi la ameninţarea cu durere.[30] Logosul n-a avut în firea omenească ce-a luat-o patimile condamnabile, dar a avut afectele conforme cu firea, care la ceilalţi oameni îndată ce vine ispita prin plăcere se prefac în păcate. Deci având aceste afecte, a arătat că firea omenească poate sta tare în faţa plăcerii şi a durerii, fără a fi lipsită de afectele ei naturale.

El a procurat astfel prin firea lui întărită, imunizată împotriva patimilor, un aluat care a rămas în solidaritate cu toată frământătura firii omeneşti.

Fiecare om, dacă stă prin credinţă în legătură cu Hristos, poate câştiga această tărie, această imunitate. Aceasta o poate mai ales prin faptul că Hristos însuşi e în el, ajutându-l la lupta de întărire a firii, de eliberare de patimi, adică de restabilire a raţiunii şi a minţii ca organe de unire cu Dumnezeu.

Nu stăruim asupra metodei amănunţite, sau asupra tuturor etapelor pe care trebuie să le parcurgă omul pe drumul pe care trebuie să suie de la trăirea prin simţirea oarbă şi pătimaşă, înecată în mocirla materială a lumii, până la trăirea în lumina lui Dumnezeu, arătată în mintea Sa şi în raţiunile lumii.
Notăm numai fazele de căpetenie. Prima fază este aceea a curăţirii de patimi şi a dobândirii virtuţilor. Această fază nu suprimă simţirea, dar o face să redevină pură lucrare de cunoaştere, liberă de plăcere şi durere. Aşa e posibilă virtutea, prin care omul nu rupe legăturile cu lumea, ci se eliberează de robia în care ea îl ţine prin plăcerile şi utilităţile materiale ce le oferă. Omul foloseşte lumea acum în cadrul strict al necesităţilor naturale şi pentru refacerea prin dragoste a legăturilor cu

[30] Răsp. 21, p. 62 urm.; P. G. 90, 312.

semenii, adică a refacerii unității firii omenești. E o primă biruință a spiritului în om.[31] Ea s-a realizat "prin duh" sau "în duh", adică puterea Duhului Sfânt trecând prin adâncul spiritual al omului întărește rațiunea și curățește lucrarea simțurilor.[32] Prin virtute omul e ridicat de la starea contrară firii, la cea după fire. Omul virtuos e omul ce viețuiește în acord cu firea sa, omul cu firea restabilită, adică cu firea întărită, dat fiind că virtutea e tărie spirituală, ca deprindere neclintită în bine. Dar întrucât ființa virtuții ca tărie o avem de la Hristos (care e ființa virtuții), primul efect al harului lui Hristos e restabilirea firii. Viața conformă cu firea nu e o viață din puterile exclusive ale naturii umane, ci e o viață așa cum e cerută de sensul, de "rațiunea" firii, așa cum e necesară pentru ca firea să existe în normalitatea ei.[33] În faza aceasta un mare rol are rațiunea, ca factor ce diriguește simțirea, ca factor de judecată obiectivă.[34]

De pe treapta aceasta, care e o primă ridicare a omului din temnița simțirii oarbe spre Logosul dumnezeiesc prin rațiune, omul se înalță pe treapta a doua, care este aceea a vederii rațiunilor divine în lume. Acum Rațiunea divină nu mai lucrează numai ascunsă sub virtuți, ci se arată prin străveziul naturii și al Scripturii. Legătura omului cu Logosul divin devine mai vădită deci și mai puternică.

---

[31] "Căci acolo unde simțirea e cârmuită de rațiune, trupul e lipsit de toată plăcerea cea după fire, neavând simțirea slobodă și dezlegată de lanțurile raționale, ca să slujească plăcerii". Răsp. 58, p. 305; P. G. 90, 597.

[32] "În cei ce au moștenit numele lui Hristos...Duhul mișcă rațiunea naturală". Răsp. 15, p. 49, P. G. 90, 297.

[33] "Cărări sunt modurile virtuților conforme cu legea naturală și rațiunile cunoștinței din legea duhovnicească, pe care le dezvăluie prezența lui Dumnezeu Cuvântul și care readuc firea la ea însăși și la cauza ei, prin virtute și cunoștință". Răsp. 39, p. 134; P. G. 90, 393 A.

[34] Răsp. 58, P. G. 90, 601. "Desăvârșit este cel ce a învins plăcerea și durerea trupului prin rațiune".

Vederea aceasta se numeşte contemplaţie naturală, nu pentru că s-ar face exclusiv cu ajutorul puterilor naturale de cunoaştere, ci pentru că pe de o parte se îndreaptă spre natură, pe de alta pentru că ea presupune o natură umană restabilită. Cunoaşterea aceasta nu e atât o cunoaştere prin raţionamentul deductiv, cât o înţelegere simplă, reprezentând o nouă ridicare a omului de la raţiunea discursivă, care e proprie mai mult fazei virtuoase, la cunoaşterea simplă, intuitivă a minţii.[35]

În sfârşit de pe această treaptă supremă a activităţii fiinţei sale, omul e ridicat deasupra sa însuşi, umplându-se exclusiv de lucrarea dumnezeiască necreată, devenind adică Dumnezeu după har. Aceasta are loc după ce încetează toată lucrarea creată a naturii sale, chiar şi înţelegerea simplă a minţii într-o moarte mistică sau într-un Sabat deplin, dat fiind că mintea nu se mai mişcă spre lucrurile create, mărginite, ci s-a întâlnit cu Dumnezeu cel infinit, în faţa căruia trebuie să renunţe la orice încercare de a-L cuprinde. Atunci mintea nu mai cunoaşte pe Dumnezeu în mod pozitiv, ci într-un chip apofatic, prin tăcerea cea mai presus de grai şi prin neştiinţa mai presus de orice înţelegere. Prin asceză omul s-a curăţit de tot ce este rău în mişcările lui trupeşti şi cugetătoare, ca pe urmă să se golească de orice conţinut creat al sufletului, ca să se poată umple de Dumnezeu.[36] Acum omul s-a ridicat la o viaţă mai presus de fire.[37] Energiile dumnezeieşti vor spori în noi la nesfârşit,

[35] Răsp. 59, p. 332; P. G. 90, 616; Răsp. 60, 329; P. G. 90, 624.

[36] "Iar Sâmbăta este desăvârşita nelucrare a patimilor şi încetarea totală a mişcării minţii în jurul celor create şi trecerea desăvârşită la Dumnezeu, în care cel ce a ajuns prin virtute şi cunoaştere, nu mai trebuie să-şi mai amintească de patimi.. nici să mai adune raţiunile firii... strigând pe Dumnezeu numai prin tăcerea desăvârşită şi reprezentându-l numai prin neştiinţa totală prin depăşire". Răsp. 65, P. G. 756.

[37] Răsp. 59, p. 316; P. G. 609; Răsp. 53, p. 228; P. G. 90, 504.

îndumnezeirea noastră va progresa în veşnicie. "Aşadar aici găsindu-ne în stare de activitate, vom ajunge odată la sfârşitul veacurilor, luând sfârşit puterea şi lucrarea prin care activăm. Dar în veacurile ce vor veni, nu vom fi în activitate, ci în pasivitate, şi de aceea nu vom ajunge niciodată la sfârşitul îndumnezeirii noastre. Căci pătimirea de atunci va fi mai presus de fire şi nu va fi nici o rațiune care să hotărnicească îndumnezeirea la nesfârşit a celor ce o pătimesc".[38]

Pe tot acest urcuş am fost susținuți de forța invizibilă a Logosului întrupat. El ne-a fost cale, impuls şi țintă atractivă, în fața virtuților şi a cunoaşterii rațiunilor din lume se făcuse om cu noi, ajutându-ne să dobândim chipul neştirbit al firii umane, dat fiind că virtuțile sunt chipurile omeneşti ale bunurilor dumnezeieşti, sau fața omenească a dumnezeirii. În faza îndumnezeirii, fără a înceta să aibă şi fire omenească, ne arată prin străveziul ei dumnezeirea Sa, făcând şi firea noastră omenească mediu străveziu al energiilor dumnezeieşti.[39] Hristos omul care se îndumnezeieşte, umplând omenitatea Sa numai de conținutul energiilor divine, transmite prin comuniunea ce-o are ca om cu toată firea omenească, şi omenității noastre conținutul energiilor divine. Din Hristos ca om îndumnezeit se revarsă în omul, care a crescut în El prin credință, virtute şi contemplație, conținutul îndumnezeitor al energiilor

[38] Răsp. 22, p. 72; P. G. 90, 320.

[39] "Bunurile de peste fire au drept chipuri şi trăsături prevestitoare diferitelor moduri ale virtuților şi rațiunile celor ce pot fi cunoscute prin, fire. Prin acestea Dumnezeu se face neîncetat om în cei vrednici. Fericit este deci cel ce L-a prefăcut în sine prin înțelepciune pe Dumnezeu om. Căci după ce a împlinit înfăptuirea acestei taine, pătimeşte prefacerea sa în Dumnezeu prin har, iar acest lucru nu va înceta de-a se săvârşi pururea". Răsp. 22, p. 72, P. G. 90, 321 B.

necreate.

Căzuți prin păcatul strămoșesc de la Logosul divin până la iraționalitatea simțirii, care nu sesizează decât suprafața materială a lumii, ne ridicăm prin Logosul venit aproape de noi ca om, pornind de la credința ce ne-o dă la botez, ca manifestare a prezenței Lui acoperite, prin raționalitatea virtuților și contemplarea sensurilor spirituale ale lumii, ca început de licărire a prezenței Lui, până la vederea Lui descoperită și până la unirea cu El. Tot urcușul în El l-am făcut în contact cu lumea creată. Ajunși sus, lumea nu dispare total, ci o vedem și aici în El. Căci urcușul n-a fost altceva decât o subțiere continuă a ființei celui ce a urcat și a lumii, pentru ca Logosul să se vadă tot mai deplin prin ele, ca la urmă să nu mai fie decât o lume aeriană, scăldată în lumina soarelui Hristos. E ceea ce a exprimat Hans Urs von Balthasar prin cuvintele: "Nu trebuie uitat nici aceea că deodată cu apariția arhetipului dumnezeiesc va apărea și lumea în forma ei desăvârșită, înveșnicită".[40]

Dar nesfârșita bogăție de contraste, de contrapuncte, de sinteze și de armonii ce se nasc din dialectica vie între subiectul omenesc, Logos și lume, de-a lungul acestui urcuș, rămâne o comoară îngropată în paginile Sf. Maxim Mărturisitorul până se va găsi cineva s-o dezgroape în toată frumusețea ei pentru lumea de azi.

București, Botezul Domnului 1948

Prot. D. STĂNILOAE

[40] Die "gnostischen" Centurien des Maximus Confessor, p. 45. Și se provoacă la cap. gnost. II, 15.

Smeritul monah Maxim către preacuviosul presbiter şi egumen Talasie

Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură[41]

Prea cuviosului rob al lui Dumnezeu, Domnului Talasie, presbiterul şi egumenul, Maxim smeritul monah, bucurie

După ce Ţi-ai desfăcut, om al lui Dumnezeu, sufletul în chip raţional de afecţiunea faţă de trup şi mintea Ţi-ai tras-o cu totul din simţire prin duh, trupul[42] Ţi l-ai făcut maică preacinstită a virtuţilor, iar simţirea Ţi-ai arătat-o izvor nesecat de cunoştinţă dumenzeiească, punând însoţirea sufletului cu trupul numai în slujba celor bune, iar simţirea folosind-o ca organ prin care să cunoşti măreţia celor morale, frumuseţea sufletului, căreia îi dă o formă văzută prin virtuţi şi o arată celor din afară, ca să avem viaţa Ta ca o icoană a virtuţii pusă în văzul tuturor spre imitare (1). Iar simţirea Ta sculptează simbolic în figurile celor văzute raţiunile celor inteligibile şi prin ele urcă mintea spre simplitatea vederilor inteligibile, desfăcută de varietatea şi compoziţia celor văzute, ca să avem cunoştinţa Ta, drumul nerătăcitor al adevărului, spre a trece prin el spre cele

---

[41] Περὶ διαφόρων ἀπόρων τῆς θείας γραφῆς. În latineşte: Quaestiones ad Thalasium, P. G. 90, 243-786. În româneşte îi vom zice prescurtat: Răspunsuri către Talasie.

[42] Trupul în greceşte e feminin.

inteligibile (2). De aceea după ce-ai lepădat cu totul împătimirea care leagă de simțire și de trup, străbătând intens cu mintea în chip priceput oceanul nesfârșit al cuvintelor Duhului (al Scripturii), cercetezi cu duhul cele ale Duhului. Dar primind de la acesta descoperirea tainelor ascunse, smerenia Te-a făcut totuși să alcătuiești o listă cu multe locuri obscure din Sfânta Scriptură, pe care ne-ai trimis-o cerând de la mine, cel lipsit de orice virtute și cunoștință, un răspuns scris cu privire la înțelesul lor mai înalt.

Primind eu această listă și citind-o, mi s-a oprit în loc și mintea și auzul și cugetarea. Drept aceea Te-am rugat să-mi îngădui să refuz acest lucru. Ți-am spus că aceste locuri de abia pot fi înțelese de cei care au înaintat mult în contemplație și au ajuns la capătul celei mai înalte și mai neapropiate cunoștințe, nu însă de mine care mă târăsc pe pământ și, asemenea șarpelui cel blestemat odinioară, nu am altă hrană afară de pământul patimilor, înnoroiat ca un vierme de putreziciunea plăcerilor. Făcând deci aceasta mult și de multe ori, când am văzut că nu primești această rugăminte a mea, temându-mă să nu sufere ceva iubirea are ne unește și ne face să avem un singur suflet, chiar de purtăm două trupuri, putând să-ți pară refuzul meu un semn de neascultare, am cutezat împotriva voii mele cele mai presus de puterea mea. Am socotit că e mai bine să fiu acuzat de îndrăzneală și să fiu luat în râs de cei ce voiesc, decât să sufere iubirea vreo clătinare și vreo micșorare. Căci după Dumnezeu nimic nu e mai de preț ca ea în ochii celor ce au minte. Mai bine zis nu e mai plăcut lui Dumnezeu ca ea. Căci ea adună la un loc pe cei dezbinați și poate crea în cei mai mulți sau în toți o identitate netulburată a voirii (3).

Deci iartă-mi mai întâi Tu, cinstite Părinte,

această întreprindere şi roagă şi pe alţii să-mi ierte îndrăzneala. Câştigă-mi milostivirea lui Dumnezeu prin rugăciunile Tale şi fă-L să-mi stea într-ajutor în cele ce voi spune, mai bine zis să-mi dea răspuns drept la fiecare întrebare. "Căci toată darea cea bună şi tot darul desăvârşit de la El este",[43] ca de la izvorul şi Părintele tuturor cunoştinţelor şi puterilor luminătoare, pe care le dăruieşte pe măsura celor vrednici. Fiindcă numai încrezându-mă în Tine am primit să împlinesc porunca Ta, aşteptând bunăvoinţa lui Dumnezeu ca plată a ascultării.

Deci aşezând fiecare întrebare în frunte, în ordinea şi rânduiala în care le-aţi scris, voi da după ea un răspuns scurt şi precis, pe cât voi fi în stare şi pe cât voi primi de la Dumnezeu harul şi puterea înţelegerii şi grăirii evlavioase. Căci nu vreau să încarc auzul cititorilor cu mulţime de cuvinte. Nu vreau, mai ales că ştiu că aceste cuvinte vor răsuna la auzul vostru, care aveţi o cunoştinţă adevărată şi o vedere apropiată a celor dumnezeieşti şi care aţi trecut dincolo de tulburarea patimilor şi aţi lăsat în urmă toată afecţiunea firii, făcându-Vă raţiunea conducătoare şi judecătoare atotdreaptă în toate cele ce trebuie făcute (4), iar mintea introducând-o pe scara unei înţelegeri superioare în sânul cel mai dinăuntru al tăcerii dumnezeieşti, acolo unde nu se percepe decât o fericire dumnezeiască în chip neştiut, o fericire a cărei mărire nu o poate face cunoscută decât experienţa ce o au despre ea cei învredniciţi.

Tocmai de aceea unii ca aceştia nu au trebuinţă decât de-o scurtă indicaţie în asemenea chestiuni, care arată cu anticipare frumuseţea atotstrălucitoare a vederilor tainice cuprinse în cuvintele dumnezeieşti şi a măreţelor înţelesuri duhovniceşti din el. De altfel nu ştiu dacă îmi este îngăduit

---

[43]Iacob l, 17.

să Vă spun chiar şi numai atâta vouă celor ce aţi devenit, după cuvântul Domnului, sarea pământului şi lumina lumii, pentru bogăţia virtuţii şi marea revărsare de cunoştinţă, curăţind şi din alţii puroiul patimilor prin modurile virtuţilor şi străbătând neştiinţa, care e o robire a sufletului, cu lumina cunoştinţei.

Dar Vă rog pe Voi cei atotsfinţiţi şi pe toţi cei care veţi citi această scriere să nu socotiţi cele spuse de mine drept normă a explicării duhovniceşti a acestor texte. Căci sunt cu mult mai prejos de înţelegerea cuvintelor dumnezeieşti şi am eu însumi lipsă de învăţătura altora ca să le înţeleg. Ci dacă puteţi presupune sau afla ceva de la Voi înşivă sau de la alţii, socotiţi mai degrabă aceea ca adevărat şi credeţi că aveţi o înţelegere mai înaltă şi mai adevărată. Iar aceasta se cunoaşte prin aceea că dă certitudine inimii acelora care se doresc după pătrunderea duhovnicească a lucrurilor tainice.

Căci cuvântul dumnezeiesc se aseamănă cu apa. El se arată ca în nişte plante şi răsaduri şi ca în diferite vieţuitoare în cei ce se adapă din acelaşi Cuvânt, pe măsura lor, atât în formă de fapte cât şi de cunoaştere, răsărind ca un fruct prin virtuţi, după calitatea virtuţii şi cunoaşterii fiecăruia şi trecând de la unii la alţii (5). Căci El nu poate fi circumscris şi nu suferă să stea închis înăuntrul unei singure minţi, dată fiind infinitatea Lui naturală.

Deci mai întâi ne-ai poruncit să grăbim despre patimile ce ne supără. Şi anume câte şi care sunt, din ce început pornesc şi la ce sfârşit ajung trecând prin faza de mijloc ce le este proprie; din ce putere a sufletului sau ce mădular al trupului răsărind fiecare dă minţii în chip nevăzut forma (μορφὴ) sa, iar trupul îl face ca pe o vopsea ce colorează prin cugetările păcatului întreg nefericitul de

suflet; care este înțelesul numelui fiecăreia și lucrarea ei, roadele și înfățișările, precum și vicleșugurile puse la cale prin ele de dracii necurați, însoțirile și disimulările lor nevăzute, cum scot aceia în chip ascuns pe unele la vedere prin altele și cum prin unele atrag în chip amăgitor spre altele; care sunt subțirimile (nuanțele), micimile, mărimile și umflările lor uriașe; cum cedează, se retrag, încetează, stăruie, năvălesc mai repede sau mai domol; care sunt justificările lor în fața sufletului ca în fața unui tribunal și hotărârile ce se dau de către cugetare; înfrângerile și biruințele văzute și starea lăuntrică ce-o însoțește pe fiecare; care e pricina pentru care li se îngăduie dracilor să tulbure sufletul, cu multe patimi și aceasta fie prin ei înșiși fie prin alții (altele) (6); prin ce gând ne aduc în fața minții fără de vreme materiile proprii, prin care pornesc în chip ascuns războiul amarnic împotriva noastră, care ne preocupăm de cele ce nu sunt de față de parcă ar fi prezente, întinzându-ne spre materii, sau fugind de ele și anume primul lucru pătimindu-l de dragul plăcerii, al doilea din pricina durerii (7); despre modul prezenței lor în noi și despre nălucirile complicate și variate ce le stârnesc în visurile din vremea somnului; apoi dacă sunt închiși în vreo parte a sufletului sau a trupului, sau sunt în tot trupul; și dacă, aflându-se înăuntru înduplecă sufletul prin patimile sufletești să îmbrățișeze pe cele din afară prin mijlocirea trupului și îl amăgesc să se predea cu totul simțirii, părăsind cele ce-i sunt proprii după fire; sau, aflându-se afară, printr-o atingere din afară a trupului modelează sufletul cel nevăzut după chipul celor materiale (πρός τά ύλιά σχηματὶζουσιν), sădind în el o formă compusă și dându-i înfățișarea materiei primită prin imaginafie; și dacă este vreo ordine și vreo rânduială în lucrarea lor, cu viclenie plănuită, ca mai întâi să

încerce sufletul prin unele patimi şi apoi să-l războiască prin altele; şi care (draci) premerg, care urmează la rând, sau care cu care se însoţesc, dacă nu cumva tulbură sufletul în mod amestecat fără nici o ordine, la întâmplare, prin orice patimi; apoi dacă este lăsat sufletul să pătimească unele ca acestea de la ei în afară de Providenţă, sau potrivit Providenţei; şi care este raţiunea pentru care Providenţa părăseşte în orice patimă sufletul; care este apoi modul nimicirii fiecăreia din patimile înşirate şi prin care fapte, cuvinte sau gânduri se eliberează sufletul de ele şi se curăţă de întinăciunea conştiinţei; ce virtute va opune fiecărei patimi ca să o biruiască, fugărind pe dracul cel viclean şi tăind deodată cu el total însăşi mişcarea patimii; cum va putea apoi, după izbăvirea de patimi, să-şi scruteze sufletul bine ale sale; şi cu ajutorul căror raţiuni şi moduri ajungînd prin raţiunea cea după fire la relaţii nepătimaşe între simţiri şi lucrurile sensibile, va modela simţurile ca să stea în slujba virtuţilor, precum prin patimi le modelase mai înainte, să stea în slujba păcatului (8) şi cum va înfăptui această bună întoarcere ca să se folosească de cele prin care greşea înainte spre naşterea şi susţinerea virtuţilor; cum apoi, izbăvindu-se şi de aceste relaţii (9), va culege cu pricepere, prin contemplarea naturală în duh, raţiunile celor create, desfăcute de simbolurile sensibile din ele; şi cum după aceste raţiuni, luând contact cu cele inteligibile, prin mintea devenită curată de cugetarea aplecată spre cele supuse simţirilor, va primi înţelegerile cele simple şi va dobândi cunoştinţa simplă, care leagă toate întreolaltă potrivit cu raţiunea, originară a înţelepciunii; în sfârşit, cum după aceasta sufletul, o dată trecut dincolo de toate cele ce sunt şi de înţelesurile lor fireşti şi desfăcut de toată puterea în chip curat, chiar şi de puterea proprie de-a cugeta, va pătimi

unirea cea mai presus de înțelegere cu Dumnezeu însuși, iar în acesta stare, primind de la El în chip negrăit învățătura adevărului adevărat, ca pe o sămânță, nu se va mai abate spre păcat (10), nemaifiind loc pentru diavol ca să-l atragă spre răutate prin amăgire, datorită necunoașterii Celui ce e bun prin fire și înfrumusețează toate cele ce se pot împărtăși de El?

Fiindcă ați poruncit să lămuresc în scris rațiunile, modurile și pricinile tuturor acestora, vă rog să mai așteptați puțin cuvântul privitor la ele. De va ajuta Dumnezeu, voi cerceta cu un prilej mai potrivit și mai cu stăruință acestea în alte scrieri, dacă voi simți peste tot în minte vreo astfel de putere de pătrundere încât să pot cuteza să străbat un ocean atât de mare și de adânc. Căci nu mă rușinez să spun că încă nu cunosc uneltirile și vicleșugurile anevoie de descurcat ale dracilor necurați, dat fiind că praful materiei îmi întunecă încă ochii sufletului și nu mă lasă să privesc (să contemplu) în chip curat firea celor create și să deosebesc din grămada celor ce există pe cele ce par să existe (11), înșelând doar simțirea cea lipsită de rațiune. Fiindcă numai cei foarte contemplativi și înalți la cugetare pot cerceta cu adevărat unele ca acestea și pot grăi despre ele, adică numai cei ce prin multă experiență au dobândit puterea de-a cunoaște cele bune și cele care nu sunt bune, ba ceea ce e mai înalt și mai de cinste ca toate au primit de la Dumnezeu harul și puterea de-a înțelege bine și de-a spune limpede cele înțelese.

Dar ca să nu rămână cu totul neluminată învățătura despre acestea în lucrarea de față, voi spune puține lucruri despre nașterea patimilor, atâta cât e de lipsă ca Voi și bărbații duhovnicești asemenea Vouă să vadă sfârșitul din început. Apoi voi trece la tâlcuirea capetelor ce urmează.

Definiția răului

Răul nici nu era, nici nu va fi ceva ce subzistă prin firea proprie. Căci nu are în nici un fel ființă, sau fire, sau ipostas, sau putere, sau lucrare în cele ce sunt. Nu e nici calitate, nici cantitate, nici relație, nici loc, nici timp, nici poziție, nici acțiune (ποίησις), nici mișcare, nici aptitudine, nici patimă (pasivitate, afect) contemplată în chip natural în vreo existență și în nici una din acestea toate nu subzistă prin vreo înrudire naturală. Nu e nici început (principiu), nici mijloc, nici sfârșit. Ci ca să-l cuprind într-o definiție, voi spune că răul este abaterea (ἔλλειψις) lucrării puterilor (facultăților) sădite în fire de la scopul lor și altceva nimic. Sau iarăși, răul este mișcarea nesocotită (ἀλόγιστος) a puterilor naturale spre altceva decât spre scopul lor, în urma unei judecăți greșite. Iar scop (τέλος) numesc cauza celor ce sunt, după care se doresc în chip firesc toate, chiar dacă Vicleanul, acoperindu-și de cele mai multe ori pizma sub chipul bunăvoinței și înduplecând cu viclenie pe om să-și miște dorința spre altceva din cele ce sunt și nu spre cauză, a sădit în el necunoștința cauzei.

Deci primul om, neducându-și mișcarea lucrării puterilor naturale spre scop, s-a îmbolnăvit de necunoștința cauzei sale, socotind, prin sfatul șarpelui, că acela este Dumnezeu, pe care cuvântul poruncii dumnezeiești îi poruncise să-l aibă ca pe un dușman de moarte. Făcându-se astfel călcător de poruncă și necunoscând pe Dumnezeu, și-a amestecat cu încăpățânare în toată simțirea toată puterea cugetătoare și așa a îmbrățișat cunoștința compusă și pierzătoare, producătoare de patimă, a celor sensibile (13). Și așa “alăturatu-s-a cu dobitoacele cele fără de minte și s-a

asemănat lor",[44] lucrând, căutând şi voind aceleaşi ca şi ele în tot chipul; ba le-a şi întrecut în iraţionalitate, mutând raţiunea cea după fire în ceea ce e contrar firii.

Deci cu cât se îngrijea omul mai mult de cunoştinţa celor văzute numai prin simţire, cu atât îşi strângea în jurul său mai tare neştiinţa de Dumnezeu. Şi cu cât îşi strângea mai mult legăturile neştiinţei, cu atât se lipea mai mult de experienţa gustării prin simţire a bunurilor materiale cunoscute. Dar cu cât se umplea mai mult de această experienţă, cu atât se aprindea mai mult patima iubirii trupeşti de sine, care se năştea din ea. Şi cu cât se îngrijea mai mult de patima iubirii trupeşti de sine, cu atât născocea mai multe moduri de producere a plăcerii, care este şi frica şi ţinta iubirii trupeşti de sine. Şi fiindcă orice răutate piere împreună cu modalităţile care o produc, omul aflând prin însăşi experienţa, că orice plăcere are ca urmaşă în mod sigur durerea, îşi avea toată pornirea spre plăcere şi toată fuga dinspre durere. Pentru cea dintâi lupta cu toată puterea, pe cea de-a doua o combătea cu toată sârguinţa, închipuindu-şi un lucru cu neputinţă şi anume că printr-o astfel de dibăcie va putea să le despartă pe acestea una de alta şi iubirea trupească de sine va avea unită cu ea numai plăcerea, rămânând neîncercată de durere. Sub puterea patimii el nu ştia, precum se vede, că plăcerea nu poate fi niciodată fără de durere. Căci în plăcere e amestecat chinul durerii, chiar dacă pare ascuns celor ce o gustă, prin faptul că domină patima plăcerii. Pentru că ceea ce domină iese totdeauna deasupra, acoperind simţirea a tot ceea ce stă alăturea.

Aşa s-a strecurat marea şi nenumărata mulţime a patimilor stricăcioase în viaţa oamenilor. Aşa a devenit viaţa

[44]Ps. 48, 12.

noastră plină de suspine, cinstind pricinile care o pierd şi născocind si cultivând prilejurile coruperii sale, datorită neştiinţei. Aşa s-a tăiat firea cea unică în nenumărate părticele şi noi cei ce suntem de aceeaşi fire ne mâncăm unii pe alţii ca reptilele şi fiarele. Căci căutând plăcerea din pricina iubirii trupeşti, de noi înşine şi străduindâ-ne să fugim de durere din aceeaşi pricină, născocim surse neînchipuite de patimi făcătoare de stricăciune. Astfel când ne îngrijim prin plăcere de iubirea trupească de noi înşine (φιλαυτία), naştem lăcomia pântecelui, mândria, slava deşartă, îngâmfarea, iubirea de argint, zgârcenia, tirania, fanfaronada, aroganţa, nechibzuinţa, nebunia, părerea de sine, înfumurarea, dispreţul, injuria, necurăţia, uşurătatea, risipa, neînfrânarea, frivolitatea, umblarea cu capul prin nori, moleşeala, pornirea de a maltrata, de-a lua în râs, vorbirea prea multă, vorbirea la nevreme, vorbirea urâtă şi toate câte mai sunt de felul acesta. Iar când ascuţim mai mult prin durere modul iubirii trupeşti de noi înşine, naştem mânia, pizma, ura, duşmănia, ţinerea în minte a răului, calomnia, bârfeala, intriga, întristarea, deznădejdea, defăimarea Providenţei, lâncezeala, neglijenţa, descurajarea, deprimarea, puţinătatea la suflet, plânsul la nevreme, tânguirea, jalea, sfărâmarea totală, ciuda, gelozia şi toate câte ţin de o dispoziţie care a fost lipsită de prilejurile plăcerii. În sfârşit când din alte pricini se amestecă în plăcere durerea, dând perversitatea (căci aşa numesc unii întâlnirea părţilor contrare ale răutăţii), naştem făţărnicia, ironia, viclenia, prefăcătoria; linguşirea, dorinţa de a plăcea oamenilor şi toate câte sunt născociri ale acestui viclean amestec. Căci a le număra acum şi a le spune toate, cu înfăţişările, modurile, cauzele şi vremurile lor, nu e cu putinţă. Cercetarea fiecăreia din ele o vom face, dacă Dumnezeu ne va hărăzi putere, în

viitor.

Altă definiție a răului

Deci răul stă, cum am spus mai înainte, în necunoașterea cauzei celei bune a lucrurilor. Aceasta orbind mintea omenească, dar deschizând larg simțirea, l-a înstrăinat pe om cu totul de cunoștința de Dumnezeu și l-a umplut de cunoștința pătimașă a lucrurilor ce cad sub simțuri, Împărtășindu-se deci omul fără măsură de aceasta numai prin simțire, asemenea dobitoacelor necuvântătoare și aflând prin experiență că împărtășirea de cele sensibile susține firea lui trupească și văzută, a părăsit frumusețea dumnezeiască menită să alcătuiască podoaba lui spirituală și a socotit zidirea văzută, drept Dumnezeu, îndumnezeind-o datorită faptului că e de trebuință pentru susținerea trupului; iar trupul propriu legat prin fire de zidirea luată drept Dumnezeu, l-a iubit cu toată puterea. Și așa prin grija exclusivă de trup, a slujit cu toată sârguința zidirii în loc de Ziditor. Căci nu poate sluji cineva zidirii, dacă nu cultivă trupul, precum nu poate sluji lui Dumnezeu, dacă nu-și curățește sufletul prin virtuți. Deci prin grija de trup omul săvârșind slujirea cea stricăcioasă, și umplându-se împotriva sa de iubirea trupească de sine, avea în sine într-o lucrare neîncetată plăcerea și durerea. Căci mâncând mereu din pomul neascultării, încerca în simțire părerea (cunoștinței) binelui și răului[45], amestecate în el.

Și poate că de fapt dacă ar zice cineva că pomul cunoștinței binelui și a răului este zidirea cea văzută, nu s-ar

[45]Binele pentru simțirea trupească e plăcerea, iar răul e durerea. Acest "bine" și "rău" e produs de lumea văzută, care deci e pomul unui fals bine și rău.

abate de la adevăr. Căci împărtăşirea de ea produce în chip natural plăcerea şi durerea.

Sau iarăşi poate că zidirea celor văzute s-a numit pom al cunoştinţei binelui şi a răului, fiindcă are şi raţiuni duhovniceşti care nutresc mintea, dar şi o putere naturală care pe de o parte desfată simţirea, pe de alta perverteşte mintea (14). Deci contemplată duhovniceşte ea oferă cunoştinţa binelui, iar luată trupeşte, oferă cunoştinţa răului. Căci celor ce se împărtăşesc de ea trupeşte li se face dascăl în ale patimilor, făcându-i să uite de cele dumnezeieşti. De aceea i-a interzis-o poate Dumnezeu omului, amânând pentru o vreme împărtăşirea de ea, ca mai întâi, precum era drept, cunoscându-şi omul cauza sa prin comuniunea cu ea în har şi prefăcând, prin această comuniune, nemurirea dată lui după har în nepătimire şi neschimbabilitate, ca unul ce-a devenit deja dumnezeu prin îndumnezeire, să privească fără să se vatăme şi cu totul slobod cu Dumnezeu făpturile lui Dumnezeu şi să primească cunoştinţa lor ca dumnezeu, dar nu ca om, având după har în chip înţelept aceeaşi cunoştinţă a lucrurilor ca Dumnezeu, datorită prefacerii minţii şi simţirii prin îndumnezeire.[46]

---

[46] Deci îndumnezeirea nu exclude cunoaşterea făpturilor. Dar atunci omul le cunoaşte fără patimă ca Dumnezeu şi în Dumnezeu, nu cu patimă, adică cu uitarea lui Dumnezeu. Toate îşi au vremea lor, ca să se cunoască şi să se săvârşească cum se cuvine, trebuind să aştepte creşterea omului la înălţimea lor. Pomul cunoştinţei binelui şi a răului (sau lumea) ca sădit tot de Dumnezeu, nu era ceva rău în sine. Dar omul nu era crescut la starea în care îl putea privi în mod just şi neprimejdios. Deci interzicerea atingerii de el era o amânare, nu o oprire veşnică. Aceeaşi idee o dezvoltă Sf. Grigorie Palama în "Capetele naturale, teologice, etc.", Filocalia greacă vol. II, ed. II, pg. 319.

Răul nu se identifică cu ipostasul vreunei realităţi, ci e un mod greşit de comportare faţă de realităţi, care vine şi dintr-o intrare a omului în

Aşa trebuie înţeles aici pomul acela, după o tâlcuire pe care o pot primi toţi. Căci înţelesul mai tainic şi mai înalt e rezervat pentru cei cu o cugetare mistică, noi trebuind să-l cinstim prin tăcere. Eu am amintit aici de pomul neascultării doar în trecere, vrând să arăt că necunoaşterea lui Dumnezeu a îndumnezeit zidirea, al cărei cult vine din iubirea de trup (φιλαυτία) a neamului omenesc. Căci în jurul acesteia se învârteşte, ca un fel de cunoştinţă amestecată, toată experienţa plăcerii şi a durerii din pricina cărora s-a introdus în viaţa oamenilor tot nămolul relelor ce dăinuieşte în chip felurit şi pestriţ şi-n atâtea forme câte nu le poate spune cuvântul. Pentru că fiecare din cei ce participă la firea omenească are în sine, într-o anumită cantitate şi calitate, vie şi lucrătoare, iubirea faţă de partea lui văzută, adică faţă de trup, care îl sileşte ca pe un rob, prin pofta de plăcere şi frica de durere, să născocească multe forme ale patimilor, după cum se nimeresc timpurile si lucrurile şi după cum îl îndeamnă modul lui de a fi, întrucât experienţa îl învaţă că e cu neputinţă să ajungă să albă necontenit plăcerea ca tovarăşă de viaţă şi să rămână cu totul neatins de durere, că nu va putea să ajungă la capătul acestui scop. Căci firea întreagă a trupurilor fiind coruptă şi pe cale de împrăştiere prin oricâte moduri ar încerca să o susţină pe aceasta, întăreşte şi mai mult stricăciunea din ea. De aceea omul temânidu-se, fără să vrea, necontenit, de soarta a ceea ce iubeşte, cultivă fără voie şi pe nesimţite, prin ceea ce iubeşte ceea ce nu iubeşte, atârnând de cele ce nu pot dăinui, în felul acesta îşi preschimbă dispoziţia sufletului deodată cu cele ce se împrăştie, ca pe una ce se rostogoleşte împreună

---

relaţie cu un lucru înainte de a fi crescut la capacitatea unei relaţii juste.

cu cele ce curg, şi nu înțelege că se pierde din pricina totalei orbiri a sufletului față de adevăr.

Iar izbăvirea de toate aceste rele şi calea scurtă spre mântuire este dragostea adevărată, cea din cunoştință, a lui Dumnezeu şi izgonirea din suflet a dragostei față de trup şi de lumea aceasta. Prin aceasta lepădând pofta de plăcere şi frica de durere, ne eliberăm de reaua iubire trupească de noi înşine (φιλαυτία), înălțați fiind la cunoştința Ziditorului. În felul acesta primind în locul iubirii celei rele de noi înşine, pe cea bună şi spirituală, despărțită cu totul de grija de trup, nu vom înceta să slujim lui Dumnezeu prin această iubire bună de noi înşine (νοερά, καλή, αγαθή, φιλαυτία), căutând pururea să ne susținem sufletul prin Dumnezeu. Căci aceasta este adevărata slujire şi prin ea îngrijim cum trebuie şi în chip plăcut lui Dumnezeu, de sufletul nostru prin virtuți.

Deci cel ce nu doreşte plăcerea trupească şi nu se teme deloc de durere, a ajuns nepătimitor. Căci deodată cu acestea şi cu iubirea trupească de sine, care le-a născut, a omorât toate patimile ce cresc prin ea şi prin ele, împreună cu neştiința, sursa cea mai de la început a tuturor relelor. Şi aşa s-a făcut întreg slujitor al binelui ce persistă permanent şi e mereu la fel, rămânând împreună cu el cu totul nemişcat.[47] Aşa oglindeşte cu fața descoperită slava lui Dumnezeu,[48] ca unul care priveşte în lumina ce străluceşte în sine slava dumnezeiască şi neapropiată.[49]

---

[47] Tot în acest sens înțelege şi Sf. Grigorie de Nissa fixarea şi neschimbabilitatea omului în viața cea după Dumnezeu, fără să se excludă putința înaintării în Dumnezeu.

[48] II Cor. 3, 18.

[49] Fără a avea cineva lumina dumnezeiească (binele, dragostea, pe Dumnezeu) în sine, nu poate să o vadă nici în afară de sine, aşa cum ochiul care nu e străbătut de lumina fizică nu o poate vedea nici în

Deci odată ce ne-a fost arătată de Cuvântul calea cea dreaptă şi uşoară a celor ce se mântuiesc, să tăgăduim cu toată puterea plăcerea şi durerea vieții de aici şi să învățăm cu mult îndemn şi pe cei supuşi nouă să facă aceasta. Căci făcând aceasta, ne-am izbăvit şi am izbăvit şi pe alții cu desăvârşire de toată născocirea patimilor şi de toată răutatea dracilor. Să îmbrățişăm numai iubirea şi nimeni nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, nici necaz, nici strâmtoare, nici foame, nici primejdie, nici sabie, nici toate câte le-a înşirat Apostolul în acel loc[50]. Căci prin cunoştința cu lucrul rămânând în noi dragostea nemişcată, vom primi de la El o bucurie şi o susținere veşnică şi negrăită a sufletului. Şi împărtăşindu-ne de aceasta, vom avea față de lume neştiința cea mântuitoare[51], nemaiprivind, ca mai înainte, fără gând neprihănit, cu fața descoperită a simțirii, suprafața celor sensibile ca pe o sclavă, ci oglindind mai degrabă cu fața descoperită a cugetării (minții), după înlăturarea oricărui văl sensibil, slava lui Dumnezeu cea arătată în virtuți şi în cunoştința duhovnicească[52], prin care

afară.

[50] Rom. 8, 35.

[51] În afară de neştiința mai presus de cunoaştere a lui Dumnezeu, mai este o neştiință mântuitoare. Este cea care nu mai bagă de seamă putința laturii pătimaşe a lucrurilor. Pentru aceasta lumea a devenit iremediabil un transparent al slavei dumnezeieşti, după ce s-a sfârtecat "slava" ei, sau suprafața opacă, construită de privirea ei exclusiv prin simțire.

[52] Fața descoperită a simțirii este privirea neîmpiedicată de considerentele spirituale şi neruşinată simțirii exclusive care vede numai aspectul sensibil al lumii, numai vălurile materiale. Descoperirea feței simțirii e în acelaşi timp completa acoperire a minții. Şi cu cât se acoperă fața simțiri sau se leapădă, cu atât apare fața descoperită a minții şi se înlătură vălurile lumii.

primim unirea cea după har. Căci precum ignorând pe Dumnezeu, am îndumnezeit zidirea, pe care am cunoscut-o prin simțire, gustând din ea, pentru faptul ca prin ea ni se susținea trupul, așa primind cunoștința trăită a lui Dumnezeu, cea accesibilă înțelegerii, vom ignora experiența întregii simțiri, pentru faptul că El ne susține sufletul ca să existe și ca să fie fericit.

Cuvânt înainte la scoliile așezate în urma răspunsurilor

Podoaba naturală a celor raționali este rațiunea. Podoaba rațiunii este înțelegerea, pe care o manifestă prin rațiune cei raționali. Podoaba înțelegerii este deprinderea și aptitudinea, pe care o manifestă prin virtutea străbătută de rațiune cei raționali. Podoaba acestei deprinderi este contemplația fără greșeală, prin care se dobândește cunoștința adevărată. Iar sfârșitul acesteia este înțelepciunea, care e împlinirea cea mai adevărată a înțelegerii. Căci ea e rațiunea care s-a desăvârșit după fire, sau mintea curată, prin care unirea cu cauza sa au intrat într-o relație mai presus de înțelegere, datorită căreia, odihnindu-se de mișcarea și de relația naturală și de multe feluri cu cele de după cauză, stăruie în ea numai în chip neînțeles. Ajunsă aici mintea se bucură de odihna cea negrăită a tăcerii preafericite și mai presus de înțelegere, pe care nu poate să o descopere nici un cuvânt și nici o înțelegere, ci numai experiența prin participare a celor ce s-au învrednicit de posesiunea și gustarea ei mai presus de înțelegere. Iar simțul acesteia, ușor de cunoscut și vădit tuturor, este nesimțirea și distanța totală a dispoziției sufletului față de veacul acesta.

Deci nimic nu este mai propriu după fire celor raționali ca rațiunea, nici mai potrivit pentru cei iubitori de Dumnezeu ca să-și arate credința lor cea dreaptă decât studierea și înțelegerea ei. Logosul acesta de care am vorbit nu e cuvântul împodobit luxos într-o rostire meșteșugită spre plăcerea auzului, cu care se pot deprinde și oamenii perverși, ci rațiunea pe care o are firea ascunsă în chip ființial înlăuntrul ei, fără nici o învățătură, pentru cercetarea lucrurilor și pentru expunerea adevărului în cuvinte[53]. Pe aceasta și Duhul Sfânt al lui Dumnezeu obișnuiește să și-o asocieze modelată prin virtuți și s-o facă statuie dumnezeiască a frumuseții celei după asemănare, nelipsindu-i nimic după har din însușirile ce revin Dumnezeirii în chip natural. Căci este un organ ce adună cu pricepere totală descoperirea bunătății lui Dumnezeu ce strălucește inteligibil în făpturi. Și sesizând astfel măreția lucrurilor îi înalță spre cauza făcătoare a lor pe cei ce și-au făcut străbătută cu totul de El întreaga pornire a dorinței aflătoare în ei după fire, nemaifiind reținuți de nimic din cele de după cauză.

Pe aceasta cultivând-o noi cei robiți de toate cele potrivnice firii, ne vom dovedi făptuitorii tuturor virtuților dumnezeiești, adică vom lepăda prin tot binele urâciunea pământească din suflet, spre a primi frumusețea duhovnicească. Căci unde domnește rațiunea, încetează domnia simțirii, în care e amestecată puterea păcatului care, amăgind sufletul cu mila pentru trupul înrudit după ipostas, îl atrage la sine prin plăcere. Pentru că lucrul ei natural fiind grija pătimașă și voluptoasă de trup, abate sufletul de la viața cea după fire și-l înduplecă să se facă făcătorul

[53]Termenul grecesc logos al înțelesului de rațiune și de cuvânt. Rațiunea e cuvântul interior. De acesta e vorba în tot acest "Cuvânt înainte".

păcatului lipsit de ipostas (suport propriu). Căci răutatea este o faptă a sufletului înțelegător și anume uitarea bunătății celor după fire, care se naște din afecțiunea pătimașă față de trup și lume. Pe aceasta o nimicește rațiunea prin strategia ei, scrutând cu știință duhovnicească originea și firea lumii și a trupului și împingând sufletul spre țara înrudită a celor inteligibile, împotriva căreia legea păcatului nu are nici o putere. Căci nu mai are simțirea pe care să treacă ca pe o punte spre minte, întrucât sunetul nu mai are nici o legătură afectuoasă cu ea, căci a părăsit-o împreună cu vederile sensibile, a căror relație și fire mintea, lăsându-le în urmă, nu le mai simte.

Știind-o aceasta, precum am spus, am socotit că trebuie să dau cuvântului de față al acestei scrieri, ca un oarecare alt ajutor, scoliile așezate la urma răspunsurilor, spre a întregi și înfrumuseța înțelesul ei și a face cititorilor mai dulce hrana ideilor din ea și în general mai sigură înțelegerea întregii cugetări cuprinsă în scriere. Căci recitind după publicare întreaga lucrare, am aflat că unele locuri au lipsă de lămurire, altele de adaosuri și precizări și iarăși altele de o concluzie la textul publicat. Drept aceea am alcătuit această scriere de scolii, dând fiecărui loc lămurirea cuvenită. De aceea rog pe toți cititorii, sau și pe cei ce o vor copia, să citească și să adauge și scolia corespunzătoare la nota fiecărui loc, ca să fie în tot chipul cuvântul cu desăvârșire neciuntit de nici o greșeală.

Scolii

1. Trupul, zice, redă prin moravurile văzute dispoziția virtuoasă a sufletului, fiind un organ unit cu sufletul spre manifestarea lui.

2. Simţirea trimite, zice, minţii imaginea (reprezentarea) celor văzute, spre înţelegerea raţiunilor din lucruri, ca un organ ce serveşte minţii să treacă spre cele inteligibile.

3. Propriu iubirii este, zice, să arate în cei ce o au o singură aplecare a voinţii.

4. Mintea străbătând dincolo de fiinţa lucrurilor, devine neînţelegătoare (ἀνόητος), intrând în contact cu Dumnezeu care e mai presus de toată fiinţa, cunoştinţa şi înţelegerea.

5. Cuvântul lui Dumnezeu îşi împarte darurile felurindu-le în cei ce-l primesc, după dispoziţia sufletelor.

6. Dracii poartă războaiele nevăzute cu mintea noastră ca şi când ar fi prezente materiile.

7. Pentru plăcere iubim patimile, şi pentru durere fugim de virtuţi.

8. Precum raţiunea stăpânind asupra patimilor face simţirile organ al virtuţii, aşa şi patimile stăpânind asupra raţiunii, modelează simţirile spre păcat.

9. Adică al celor sensibile.

10. Sufletul unindu-se prin deprindere cu Dumnezeu după izbăvirea de afecţiunea (relaţia) naturală faţă de lucruri, primeşte fermitatea nemişcată în bine.

11. Existenţe numeşte fiinţele lucrurilor. Iar existenţe părute curgerile şi scurgerile care schimbă calitatea şi cantitatea unui lucru şi dau naştere ficţiunii simţirii ce duce la păcat.

12. Omul fiind la mijloc între Dumnezeu şi materie, prin faptul că nu s-a mişcat spre Dumnezeu ca spre cauza şi scopul zidirii sale, ci spre materie, a ignorat pe Dumnezeu, făcându-şi mintea pământească prin povârnirea spre materie.

13. Cunoştinţă compusă a numit experienţa celor sensibile prin simţire, care cuprinde în sine prin fire plăcerea pentru ceea ce ia naştere şi durerea pentru ceea ce se strică.

14. Zidirea celor văzute cuprinde, zice, atât raţiuni duhovniceşti pentru minte, cât şi o putere naturală pentru simţire. Înţelesurile lor sunt ca un pom în mijlocul inimii, care e Paradisul în sens tropic.

15. Ignoră cineva experienţa plăcerii şi durerii din simţire când îşi leagă mintea de Dumnezeu, după ce a devenit liber de afecţiunea trupească.

Fiindcă Te-a îmbunat Dumnezeu să-mi porunceşti să scriu şi să-Ţi trimit acele dintre locurile obscure pe care le aveam însemnate, le-am aşezat întâi pe cele ce mi s-au părut mai necesare.

Întrebarea I

Afectele (patimile) sunt rele prin ele însele, sau din pricina unei întrebuinţări greşite? Vorbesc de plăcere şi întristare, de dorinţă şi de frică şi de cele ce decurg din acestea.

Răspuns

Afectele acestea ca şi celelalte, nu au fost create la început împreună cu firea oamenilor. Căci altfel ar intra în definiţia firii. Spun, învăţând de la marele Grigorie al Nisei, că ele odrăslesc în fire, după ce au pătruns în partea cea mai puţin raţională a ei, din pricina căderii din starea de desăvârşire. Prin ele, în loc de chipul dumnezeiesc şi fericit, îndată după călcarea poruncii s-a făcut în om străvezie şi vădită asemănarea cu dobitoacele necuvântătoare. Căci

trebuia, după ce s-a acoperit demnitatea rațiunii, ca firea oamenilor să fie chinuită pe dreptate de trăsăturile iraționalității (dobitociei) la care a fost atrasă prin voia ei, Dumnezeu rânduind prea înțelept, ca omul în felul acesta să vină la conștiința măreției sale de ființă rațională.

Cu toate acestea și afectele devin bune în cei ce se străduiesc, și anume atunci când, desfăcându-le cu înțelepciune de lucrurile trupești, le folosesc spre câștigarea bunurilor cerești. De pildă: pofta o pot preface în mișcarea unui dor spiritual după cele dumnezeiești (1); plăcerea, în bucuria curată pentru conlucrarea de bună voie a minții cu darurile dumnezeiești; frica, în grija de a ocoli osânda viitoare de pe urma păcatelor; iar întristarea, pocăința care aduce îndreptarea de pe urma păcatului din timpul de aici. Și scurt vorbind, asemenea medicilor înțelepți care vindecă prin trupul veninos al viperei o mușcătură înveninată sau care se va învenina, să ne folosim și noi de aceste afecte spre înlăturarea răutății celei de față sau a celei ce va să fie și spre dobândirea și păzirea virtuții și a cunoștinței. Precum am spus deci, acestea devin bune prin întrebuințare în cei ce își robesc orice cuget spre ascultarea lui Hristos[54].

---

[54] Afectele sunt considerate de Sf. Maxim ca trăsături iraționale pătrunse în firea omului după căderea în păcat și apropiindu-l de animalitate, întrucât și animalele reacționează irațional prin aceste afecte la ceea ce văd. Prin ele trupul e pus repede în mișcare spre tot ce apare omului vrednic de râvnit, precum repede se contrage din fața celor primejdioase. În starea primordială omul își călăuzea viața cu totul rațional. Trupul nu a scăpat prin mișcări anarhice și dezordonate, sub conducerea rațiunii și a voinței. Acum, chiar în starea de renaștere, aceste afecte nu mai pot fi scoase din fire. Dar ele se pot folosi spre un scop bun. Gândurile curate și raționale n-ar putea mișca ușor trupul nostru, ajuns sub puterea acestor factori iraționali dar foarte dinamici, spre țintele fixate de ele. De aceea caută să câștige pentru aceste ținte afectele, ca prin impulsul lor să miște ușor trupul prin

Iar dacă Scriptura vorbeşte de vreun afect de acesta la Dumnezeu sau la sfinţi (2), o face în ce priveşte pe Dumnezeu pentru înţelegerea noastră, exprimînd prin afectele noastre faptele mântuitoare şi binefăcătoare ale Providenţei; iar în ce priveşte pe sfinţi, întrucât nu se pot exprima raporturile lor spirituale cu Dumnezeu şi dispoziţiile lor prin grai omenesc, fără afectele cunoscute firii(3).

Scolii

1. Cum şi când devin bune aceste afecte.

2. Scriptura zugrăveşte diferitele raporturi ale Providenţei cu noi prin afectele cunoscute de noi.

3. Scriptura însemnează prin aceste nume calitatea raporturilor sfinţilor cu Dumnezeu.

---

ele. Se ştie că ideea teoretică nu prea are efect în ce priveşte transformarea omului, până ce nu câştigă simţirea lui în favoarea ei. Calea de la idee spre hotărîrea bună duce prin sentiment. Aceasta e poate ceea ce numeşte Vîşeslavţev "sublimarea afectelor", în care atribuie un mare rol imaginaţiei (Etica preobrajenago erosa). Aceasta este şi calea pe care devine credinţa o putere transformatoare a omului. Ea converteşte afectele spre alte ţinte, spre Dumnezeu. O credinţă care nu dă astfel de roade, întinzându-se asupra întregului om, e ceva de neconceput şi e de mirare cum ea poate fi susţinută de protestanţi. Dumnezeu e lipsit de afecte. De asemenea îngerii care sunt minţi pure (νόες). Aceasta va fi şi partea noastră în viaţa viitoare. Căci spune Sf. Maxim: "Afectele care conservă firea în viaţa de aici nu se pot muta împreună cu noi la viaţa nemuritoare şi vecinică" (Răsp. 55).

Întrebarea 2

Dacă toate speciile, din care se alcătuieşte lumea, le-a făcut Dumnezeu în şase zile, ce mai lucrează pe urmă Tatăl? Căci zice Domnul: "Tatăl Meu până acuma lucrează, şi Eu lucrez"[55]. Nu cumva e vorba de conservarea speciilor odată făcute?

Răspuns

Dumnezeu isprăvind de creat raţiunile prime şi esenţele universale ale lucrurilor, lucrează totuşi până azi, nu numai susţinând acestea în existenţă, ci şi aducând în actualitate, desfăşurând şi constituind părţile date virtual în esenţe (1); apoi asimilând prin Providenţă cele particulare cu esenţele universale, până ce, folosindu-se de raţiunea mai generală a fiinţei raţionale, sau de mişcarea celor particulare spre fericire, va uni pornirile spontane ale tuturor. In felul acesta le va face pe toate să se mişte armonic şi identic întreolaltă şi cu întregul, nemaiavând ceie particulare o voie deosebită de-a celor generale, ci una şi aceeaşi raţiune văzându-se în toate împărţită de modurile de a fi ale acelora cărora li se atribuie la fel (2). Prin aceasta se va arăta în plină lucrare harul care îndumnezeieşte toate. E lucrarea despre care însuşi Dumnezeu şi Cuvântul, care s-a făcut om pentru ea, zice: "Tatăl Meu până acuma lucrează şi Eu lucrez"[56]. Cel dintâi adică binevoieşte, al doilea lucrează El însuşi, iar Duhul Sfânt întregeşte fiinţial bună voinţa Tatălui cu privire la toate şi lucrarea Fiului, ca să fie prin toate şi în toate bunul Dumnezeu în Treime, potrivit cu fiecare dintre

---

[55] Io. 5, 17.
[56] Io. 5, 17.

cei învredniciţi după har; şi să fie văzut în toate, aşa cum există, în chip natural, sufletul în întreg trupul şi în fiecare mădular al lui, fără micşorare[57].

---

[57] Maurice Blondel, L'Action, volumul II, Paris Alcan, 1936, spune în altă formă acelaşi lucru: "că tot ţine de tot, că Universul este în continuă naştere, că fixitatea relativă a fiinţelor comportă o desfăşurare ale cărei faze multiple nu pot fi, fără urmări rele, izolate unele de altele" (p. 326). Lucrarea de care vorbeşte aici Sf. Maxim este acţiunea universală, unitară care, după Blpndel, e dincolo de faptele fenomenale, având sursa în cauza primă. Ca şi Maxim în acest răspuns, Blondel vede şi el o "independenţă universală" şi "perspectivele umane" din lume, spre deosebire "de ipotezele care stabilizează lucrurile în cicluri închise în interiorul cărora toate ar sta juxtapuse în compartimentele separate" (p. 327). Dacă creaţiunea este un act exclusiv al lui Dumnezeu, desfăşurarea Universului creat, prin lucrarea Providenţei divine, angajează şi cooperarea făpturilor care, conlucrând cu cauza primă, se cauzează şi se înrâuresc reciproc.

În special atragem atenţia că Sf. Maxim admite a) "o raţiune mai generală a fiinţei raţionale", de unde, urmează că sunt şi raţiuni mai particulare şi b) "o voie deosebită a celor particulare", de unde urmează că există şi o voie mai generală. Ideea o găsim dezvoltată iarăşi la Blondel (L'Action, vol. II). După acesta orice tendinţă din noi îşi are o raţiune, de aici aparenţa ei de justeţe. Această raţiune particulară atrăgând voinţa spre partea ei, aceasta devine voinţa unei părţi din noi în loc de-a fi voinţa întregului din noi. Deci fapta normală nu are să suprime tendinţele variate din noi, ci să le subordoneze întregului sau să le armonizeze. Raţiunea mai generală e ca un vârf de piramidă faţă de raţiunile particulare. Pe măsură ce ne ridicăm spre raţiuni tot mai generale în cunoaşterea şi activitatea noastră, devenim mai virtuoşi şi ne apropiem de Raţiunea supremă cea mai generală. Raţiunea cea mai generală a fiinţei noastre caută să se subordoneze unei raţiuni generale mai înalte care îmbrăţişează mai multe fiinţe şi lucruri, iar Raţiunea cea mai generală este Logosul divin. Dar lucrând în conformitate cu raţiunea mai generală din fiinţa noastră, satisfacem totodată adevăratele interese şi aspiraţiuni spre fericire ale părţilor din noi. Căci satisfăcând

Scolii

1. În materie, adică în ființa generală a lucrurilor, există potențial exemplarele singulare, care provin unul câte unul din materie și a căror apariție o lucrează Dumnezeu.

2. Asimilarea celor singulare cu cele universale este unirea tuturor oamenilor, printr-o singură mișcare a voii, cu rațiunea firii. Această unire o duce la înfăptuire Dumnezeu prin Providența, ca precum în toți există o singură fire, tot așa să se formeze și o singură aplecare a voii, unindu-se toți cu Dumnezeu și întreolaltă prin Duhul.

Întrebarea 3

Cine este acela de care spune Evanghelia că poartă în cetate ulciorul cu apă și pe care întâlnindu-l învățăceii trimiși de Hristos primesc porunca să-i urmeze?[58] *Cine este apoi stăpânul casei? Și de ce nu i se spune numele de către Evangheliști? Ce este în sfârșit foișorul cel mare și pardosit, în care se săvârșește înfricoșata taină a Cinei dumnezeiești?*[59]

---

tendințele anarhice, destrămăm întregul organic și îl aruncăm într-o existență chinuită.

De notat este că după Sf. Maxim această lucrare conformă cu rațiunea mai generală, sau unirea voii cu această rațiune a firii, se întâlnește cu lucrarea harului în noi. (Vezi și tâlcuirea la Tatăl Nostru). Spre har și spre îndumnezeire ne ridicăm prin ridicarea spre starea normală a firii, spre activitatea conformă cu rațiunea tot mai generală a ei. Există o armonie între rațiune și har.

[58] Mc. 14, 13.

[59] Lc. 22, 10.

Răspuns

Scriptura trece sub tăcere numele omului la care a trimis Mântuitorul pe cei doi învăţăcei pentru pregătirea Paştilor, ca şi numele cetăţii în care au fost trimişi. După primul gând care-mi vine, socotesc că prin "cetate" este arătată lumea aceasta sensibilă iar "omul" este firea generală a oamenilor. La aceasta sunt trimişi, ca învăţăcei ai lui Dumnezeu şi ai Cuvântului ca şi înainte-mergători şi pregătitori ai ospăţului tainic pe care îl avea Dumnezeu împreună cu firea oamenilor, primul Testament şi cel Nou. Cel dintâi curăţă firea omenească de toată întinăciunea, prin filosofia practică (înţelepciunea lucrătoare), celălalt ridică mintea prin cunoaştere sau prin călăuzirea tainică a contemplaţiei, de la cele trupeşti spre vederile înrudite cu ea ale celor spirituale[60]. Iar probă despre aceasta este faptul că ucenicii trimişi sunt Petru şi Ioan. Căci Petru este simbolul faptei, iar Ioan al contemplaţiei.

Astfel e foarte potrivit ca cel dintâi care-i întâlneşte pe aceştia să fie purtătorul unui ulcior cu apă, însemnând prin el pe toţi cei ce poartă, prin filosofia practică, pe umerii virtuţilor, închis în mădularele pământeşti mortificate ale trupului, ca într-un ulcior, harul Duhului, care-i curăţeşte pe ei prin credinţă de întinăciune. După acesta, al doilea care-i întâlneşte este stăpânul casei, care le arată foişorul pardosit. Acesta înfăţişează prin el pe toţi cei ce pardosesc prin

[60] Aici urcuşul duhovnicesc este împărţit în două trepte: a) făptuirea şi b) contemplaţia. Celei dintâi îi corespunde Vechiul Testament, celei de-a doua Noul Testament. Simbolul primei trepte este Petru, al celei de-a doua Ioan. Celei dintâi îi mai corespunde omul cu ulciorul, celei de-a doua stăpânul casei, sau mintea practică şi mintea contemplativă.

contemplație înălțimea cugetării lor curate și mărețe, ca pe un foișor, cu cugetări și dogme însușite prin cunoaștere (în chip gnostic), spre primirea după cuviință a marelui Cuvânt. Iar casa este deprinderea întru cucernicie, spre care înaintează mintea practică cultivând virtutea. Asupra ei (asupra deprinderii întru cucernicie) stăpânește, ca una ce e stăpână prin fire, mintea[61] luminată de lumina dumnezeiască a cunoașterii tainice, care s-a învrednicit, împreună cu mintea practică, de împreună ospătarea cea mai presus de fire cu Cuvântul și Mântuitorul.

Se vorbește în Scriptură și de un om și de doi, dacă unul este purtătorul ulciorului și altul este stăpânul casei. De unul se vorbește poate, cum am spus, din pricina unei singure firi, iar de doi din pricină că această fire este împărțită între cei activi și între cei contemplativi. Pe aceștia iarăși amestecându-i Cuvântul prin Duhul,[62] îi numește și-i face unul.

Iar dacă cineva ar vrea să aplice cele spuse la fiecare om, nu ar ieși din adevăr. Căci "setea" este sufletul fiecăruia, la care sunt trimise mereu, ca învățăcei ai Cuvântului și ai lui Dumnezeu, îndemnurile virtuții și rațiunile (cuvintele) cunoașterii. Cel ce poartă ulciorul cu apă este modul de viețuire și cugetul care susține, în chip neșovăitor, pe umerii înfrânării, neevaporat, harul credinței dat de Botez. Iar casa este dispoziția și deprinderea virtuasă, zidită din multe și felurite virtuți și cugetări tari și bărbătești, ca din niște pietre. Foișorul este cugetarea largă și întinsă, și capacitatea de cunoaștere împodobită cu vederile dumnezeiești ale dogmelor tainice și negrăite. Iar stăpânul are mintea lărgită de strălucirea deprinderii întru virtute, de

[61] Mintea în grecește e de genul masculin (νοῦς). Deci e "stăpân".
[62] Mt. 26, 18.

înălțimea, de frumusețea și de mărimea cunoştinței. La această minte venind Cuvântul cu ucenicii săi, adică cu primele înțelesuri duhovniceşti ale firii şi ale timpului (1), se împărtăşeşte pe Sine.

In sfârşit paştele sunt trecerea Cuvântului spre mintea omenească, prin care dăruieşte tuturor celor vrednici plenitudinea bunurilor Sale, însuși Cuvântul lui Dumnezeu venind tainic la ei.

Scolie

1. În care se arată ca fiind ascuns. Căci din cele ce sunt, cunoaştem pe Făcătorul celor ce sunt, ca fiind propriu-zis rațiunile celor ce s-au făcut. Iar timpul şi firea sunt cele sub care se află cele de sub timp şi fire şi tot ce e creat, cugetat și simțit. Cu acestea vine Dumnezeu şI Cuvântul la cei vrednici. Căci din cele ce sunt împrejurul lui se cunoaşte El şi prin ele se dă întreg, conformându-se cu puterea de primire a fiecăruia. Iar prin înțelesurile duhovniceşti ale timpului și firii indică rațiunile lor, deprinse din materie şi formă, sau din trup şi lume, pentru a cunoaşte prin ele pe Cel ce s-a făcut acestea pentru noi.

Întrebarea 4

Cum a poruncit Domnul ucenicilor să nu aibă două cămăși,[63] El însuși având cinci, după Evanghelistul Ioan,[64] precum se vede de la cei care le-au împărțit; şi care sunt aceste haine?

---

[63] Mt. 10, 10; Lc. 9, 3.

[64] Ioan 19, 23.

Răspuns

Mântuitorul n-a avut cinci cămăşi, ci una singură şi învelitoarea de deasupra. Dintre acestea, cea de dedesubt e numită hitonion, iar învelitoarea din afară imation (togă sau pallium).

Dar prin termenii istorisirii Evanghelistul Ioan a redat în chip tainic un înţeles ascuns, desprins printr-o cunoaştere contemplativă. Căci El a urmărit să conducă mintea noastră prin cele istorisite prin adevărurile spirituale. Cămaşa Mântuitorului, ţesută de sus în jos ca un întreg, pe care n-au rupt-o cei ce L-au răstignit, deşi li s-a îngăduit să-L dezbrace de ea, este conexiunea şi împletitura neîmpărţită a virtuţilor întreolaltă; sau cugetarea noastră, potrivită şi adecvată Cuvântului (raţiunii); sau harul omului nou, al celui după asemănarea lui Hristos, ţesut de sus prin Duhul Sfânt. Iar învelitoarea din afară este lumea sensibilă, împărţită în patru stihii, pe care o rup, ca pe haina lui Iisus, în patru bucăţi, cei ce răstignesc în noi în chip spiritual pe Domnul.

Deci dracii sfâşie creaţiunea văzută a celor patru stihii, făcându-ne să o privim prin simţuri în chip pătimaş şi să ignorăm raţiunile divine din ea. Dar altceva este cu cămaşa virtuţilor, căci pe aceasta chiar dacă o smulg din noi, în urma lenevirii noastre spre cele bune, nu pot totuşi să ne convingă că virtutea este viciu. Să nu facem deci cele cinci haine ale lui Iisus prilej de lăcomie, ci să cunoaştem care este intenţia Scripturii şi cum e răstignit şi dezbrăcat Domnul în noi, care ne lenevim spre cele bune, tocmai din pricina acestei trândăvii în lucrarea virtuţilor; de asemenea cum împart dracii, ca pe o haină creaţiunea Lui, ca să ne facă să slujim patimilor. Să devenim paznici de încredere ai

bunurilor hărăzite nouă de Dumnezeu şi creaţiunea să o privim cum se cuvine, numai spre slava Lui.[65] în sfârşit să păstrăm nerăpită, cămaşa Cuvântului (raţiunii) cunoştinţei, adică virtuţile, prin silinţa spre faptele bune.

Iar de vreţi să înţelegeţi prin cămaşa cea ţesută de sus, pe lângă cele spuse, lumea fiinţelor netrupeşti şi spirituale, iar prin învelitoarea de din afară, pe care a împărţit-o Scriptura în patru părţi, ca în patru elemente, firea cea trupească, nu veţi greşi faţă de adevăr. Dintre acestea, trupul l-au risipit prin stricare, luând putere asupra noastră din călcarea poruncii. Dar sufletul nu l-au sfâşiat, având înrudire cu cele de sus.[66]

Întrebarea 5

Ce este pământul blestemat de Dumnezeu în faptele lui Adam, după înţelesul mai ascuns[67] *şi ce*

---

[65] Când ne lenevim în lucrarea poruncilor, e răstignit Hristos în noi, dar mai înainte îl dezbracă de cămaşa cea unitară a virtuţilor. Pentru ochii celor în care a fost răstignit Hristos, lumea nu mai e contemplată ca un veşmânt unitar ce îmbracă sistemul solidar al raţiunilor divine deci, în ultima anliză Raţiunea supremă din care iradiază acelea, ci ca o alăturare de materie menită să satisfacă poftele.

[66] Sufletul e cămaşa ce nu poate fi împărţită. Trupul e veşmântul desfăcut în elementele componente (patru la număr, după credinţa celor vechi) prin moarte de pe urma păcatului.

[67] În greceşte se zice κατὰ ἀναγωγήν. Dl. prof. dr. Iustin Moisescu (Sf. Scriptură şi interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom, Cernăuţi 1942, p. 98-102) traduce: sens anagogic, pe care îl consideră unul dintre cele patru sensuri în care se poate interpreta Sfânta Scriptură: literal, anagogic, alegoric şi tipic. Despre acest sens anagogic zice că nu suprimă pe cel literal, ci-l întregeşte prin adăugarea unei idei mai înalte. Aceasta îl deosebeşte de cel alegoric. Interpretarea anagogică este de pildă aceea care, fără să suprime

însemnează a se hrăni omul din el întru necazuri? Ce înseamnă apoi a-i aduce acela omului spini şi mărăcini, iar omul a mânca iarba câmpului? Ce înseamnă în sfârşit a mânca omul pâinea întru sudoarea feţei lui? Căci niciodată nu s-a văzut vreun om să mănânce nici pământ, nici iarbă. Nici cei ce mănâncă pâinea nu o mănâncă cu sudoarea feţei lor, cum se spune în acea povestire.[68]

Răspuns

Pământul blestemat în faptele lui Adam este trupul lui Adam, necontenit blestemat prin faptele lui, adică prin patimile minţii lipită de pământ, la nerodirea virtuţilor, care sunt fapte ale lui Dumnezeu.[69] Din trupul său se hrăneşte omul cu durere şi cu întristare multă, bucurându-se doar de puţina dulceaţă ce i-o dă el. Din trup îi răsar omului, pe deasupra plăcerii stricăcioase, grijile şi gândurile, ca nişte spini, şi marile ispite şi primejdii, ca nişte mărăcini. Iar acestea îl împung din toate părţile prin raţiune, prin poftă şi prin mânie, (iuţime), încât de-abia poate să-şi îngrijească şi să-şi mănânce, adică să-şi întreţină sănătatea şi bunăstarea trupului, ca pe o iarbă ce se veştejeşte. Dar şi aceasta printr-

---

adevărul despre cele două veşminte ale Mântuitorului, vede în ele un înţeles mai înalt. Interpretarea alegorică este aceea care, considerând d. ex. ca regele Isboşet n-a putut avea ca paznică la uşă o femeie (II Regi 4,1), vede în acest episod numai nenorocirea ce vine asupra minţii când e păzită de simţire. (Vezi Cuvântul ascetic al lui Nil, cap. 16, Filocalia rom. Vol. I, p. 167; P.G. 79,740). Cele mai multe interpretări ale Sf. Maxim sunt anagogice şi foarte puţine alegorice.

[68] Gen. 3, 17 urm.

[69] Patimile sunt "faptele omului", în sensul că nu se nasc din puterea lui Dumnezeu. Virtuţile sunt faptele lui Dumnezeu, pentru că se nasc din puterea lui Dumnezeu.

o lungă repetare de dureri, "în sudoarea feței", adică întru osteneala și robotirea simțurilor, care se silesc să exploreze pline de curiozitate lucrurile sensibile. Iar strădania de a-și susține viața de aici, fie prin vreun meșteșug, fie prin altă metodă iscusită, îi este omului ca o pâine.

Sau poate și mai bine, pământul, este inima lui Adam,[70] care a fost blestemată pentru încălcarea poruncii, cu pierderea bunurilor cerești. Acest pământ (inima) și-l mănâncă omul întru necazuri multe prin înțelepciunea lucrătoare (filosofia practică), curățându-l de blestemul conștiinței pentru faptele de necinste. (1) Totodată el curăță cu rațiunea gândurile cu privire la nașterea trupurilor ce răsar din inimă ca niște spini, precum și gândurile încruntate cu privire la purtarea de grijă și la judecata sufletelor, care de asemenea răsar din inimă ca niște mărăcini, în vreme ce contemplația duhovnicească și-o seceră întocmai ca o iarbă naturală. Și astfel ca printr-o sudoaie a feței mănâncă prin osteneala cercetătoare a cugetării, când ajunge la înțelegere, pâinea nestricăcioasă a cunoașterii lui Dumnezeu, care e singura pâine a vieții și singura care susține întru nestricăciune făptara celor ce o mănâncă.

Așadar pământul mâncat în înțeles bun este inima curățită prin fapte; iar iarba este știința lucrurilor provenită din contemplația naturală.[71] în sfârșit pâinea este conștiința tainică și adevărată a lucrărilor dumnezeiești[72].

---

[70] În grecește și pământul și trupul și inima (γῆ, σάρξ, καρδία) sunt feminine, deci se poate spune de pământ că e și trup și inimă.

[71] Contemplația naturală e o contemplație ajutată de har. Se numește naturală, pentru că vede pe Dumnezeu (rațiunile divine) prin natură.

[72] Iarăși cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: mâncarea pământului (curățirea trupului prin virtuți), mâncarea ierbii (contemplarea naturii) mâncarea pâinii (vederea lui Dumnezeu).

Scolie

1. Faptele lui Adam sunt patimile de necinste.[73] Căci virtuțile le lucrează singur Dumnezeu în cei ce voiesc. De la cei ce voiesc numai intenția, folosind-o ca pe o unealtă spre scoaterea la iveală a virtuților.

Întrebarea 6

Dacă, după Sfântul Ioan: "Cel ce se naște din Dumnezeu nu face păcat, că sămânța Lui rămâne în el și nu poate păcătui"[74], iar cel născut din apă și din Duh s-a născut din Dumnezeu, cum noi cei născuți din Dumnezeu prin Botez, putem păcătui?

Răspuns

Chipul nașterii noastre din Dumnzeu este îndoit: unul dă celor născuți întreg harul înfierii, ca să-l aibă prezent ca potentă; celălalt le dă să aibă întreg harul în lucrare, ca să preschimbe și să modeleze aplecarea voii celui născut din Dumnezeu, încât să tindă liber spre Cel ce l-a născut (1). Chipul dintâi are prin credință numai, harul prezent ca potentă (2); celălalt sădește pe lângă credință și asemănarea atotdumnezeiască cu Cel cunoscut, asemănare ce lucrează însoțită de cunoaștere în cel ce cunoaște (3). Cei din care se află primul chip al nașterii, neavând încă aplecarea voii[75] deplin satisfăcută de pornirile trupești, și de

[73] Rom. 1, 26.

[74] I In. 3, 9.

[75] În tot acest capitol Sf. Maxim folosește termenul (γνώμη) sau (προαίρεσις) nu (θέλησις), care e o voință ce s-a decis într-un fel, nu

aceea nefiind străbătută în întregime de Duhul, ca să se împărtăşească în mod actual de tainele cunoscute în chip dumnezeiesc, nu e exclus să încline spre păcat dacă vor. Căci nu naște Duhul o aplecare a voii fără voie, ci pe una voită o modelează până la îndumnezeire. Iar cel ce a cunoşcut-o pe aceasta prin experienţă nu poate să mai cadă de la ceea ce a cunoscut o dată cu adevărat și propriu prin trăire, spre altceva. Precum nici ochiul care a văzut o dată soarele nu poate să se mai înşele cu luna sau cu alte dintre stelele după cer. Altfel este însă cu cei care s-au împărtăşit de al doilea chip al naşterii. Duhul Sfânt cucerind întreaga aplecare a voinţei acestora, le-a mutat-o cu totul de pe pământ la cer, iar prin cunoaşterea adevărată și trăită le-a transformat mintea, străbătând-o cu razele fericite ale lui Dumnezeu şi Tatăl, încât să fie socotită ca un alt Dumnezeu, ce pătimeşte prin har stări ce i-au devenit o deprindere, ceea ce Dumnezeu nu pătimeşte, ci este după fiinţă. Dar prin aceasta aplecarea voinţei s-a făcut slobodă de păcat, câştigând prin deprindere aptitudinea virtuţii şi a cunoştinţei şi nemaiputând să tăgăduiască ceea ce au cunoscut prin experienţă cu lucrul. Prin urmare, deşi avem Duhul înfierii, care este sămânţa ce-i face pe cei născuţi după asemănare cu Cel ce seamănă, totuşi nu-I predăm Lui plăcerea voii noastre curăţită de înclinarea şi afecţiunea faţă de orice alt lucru; aceasta e pricina pentru care şi după ce ne-am născut din apă şi din Duh păcătuim cu voia. Dar dacă ne pregătim voinţa să primească prin cunoştinţă (γνωστικῶς) şi lucrarea apei şi a Duhului, atunci apa cea tainică săvârşeşte prin fapte curăţirea conştiinţei, iar Duhul cel de viaţă făcător produce în noi desăvârşirea neschimbabilităţii în bine prin cunoştinţa

voinţa ca posibilitate abstractă.

din experiență. Rămâne așadar în seama fiecăruia din noi, care putem încă să păcătuim, să vrem să ne predăm deplin cu înclinarea voii noastre Duhului[76].

---

[76] Tema aceasta este tratată după Marcu Ascetul Despre botez, P.G. 65, 985-1028 (Filocalia rom. Vol. I). Dacă conexăm Răsp. acesta cu Răsp. 15, în care se arată că în sens mai larg în orice om se află potențial un dar natural al Duhului Sfânt pe care omul e chemat să-l dezvolte prin silirile proprii, toată problema e pusă într-o lumină universală de considerațiile ce le face Blondel (Op. c) în legătură cu întrebarea cum poate Dumnezeu, care e izvorul întregei puteri și al întregei activități, să cedeze din această putere și activitate și făpturilor sale, fără ca acestea să fie niște automate, dar în același timp fără ca El să înceteze de a fi izvorul și stăpânul activității lor libere? "Cum poate Dumnezeu să ne acorde puterea și lumina Sa și să ne-o facă proprie nouă, fără ca să înceteze de-a fi a Sa, în așa fel ca El să vrea și să facă libere pe cele cărora totuși, le rămâne stăpân, izvor și judecător? Și aceasta fără a suprima liberul arbitru și justa responsabilitate a agentului uman? O primă condiție pare necesară pentru ca această manevră să fie posibilă și să reușească. Ea constă în preparațiunile subconștiente și în claritățile parțiale sau la început echivoce din care, se nasc opțiunile de făcut și deciziunile de luat pentru agenții imperfecți a căror contingență și limitări implică o, putință de greșeală și o infirmitate relativă. Dumnezeu nu comunică deodată evidența Sa constrângătoare și lucrarea Sa imediată, căci aceasta ar fi nu numai o imposibilitate metafizică, ci ar fi totodată ruinătoare pentru planul bunătății Sale care tinde să suscite la lucru ființe adevărate și active și nu compar și figuranți. Astfel pentru ca să existe cauze care să fie secunde și totodată inițiatoare, trebuie ca acțiunea lor să-și ia rădăcinile din stări obscure și să se dezvolte de-a curmezișul penumbrei unei ascensiuni către o ordine intelectuală și morală care să lase loc lucrării reflexiunii, apelurilor conștiinței, alegerii raționale și voluntare". "Dacă Dumnezeu se dă spiritelor ascunzându-se sub învelișul mărețiilor fizice sau obscurităților inconștientului, e pentru a se face căutat, e pentru a se face găsit de aceia pe care îi stimulează din afară, prin neliniște și dorință, prin încercări și certitudini, prin toată această pedagogie a naturii și a sufletului: avansuri și retrageri care compun starea

Scolii

1. Răspunsul este foarte potrivit și pentru cei ce întreabă dacă Adam a fost creat muritor sau nemuritor.

2. Credința nelucrătoare are, zice, harul înfierii în potență, ca una ce nu e pusă în mișcare de cei ce o au, prin împlinirea poruncilor.

3. Sunt arătate două chipuri ale nașterii. Primul e cel după ființă, ca să zicem așa, care e al omului întreg. Prin

---

noastră de debitori față de Creatorul care vizează să ne facă să câștigăm ceea ce ne-a pus la început la dispoziție, pentru ca această achiziție să ne permită să transformăm acest lucru într-un dar (de transformer ce pret en don)". „Fără îndoială poate părea straniu ca acțiune divină să se voaleze, să se limiteze astfel și să suspende strălucirea și puterea ei, ca să se ofere sub trăsăturile unor adevăruri parțiale, ale unor bunuri ocazionale și particulare, în "fața cărora conștiința noastră și liberul nostru arbitru au să aducă judecăți și să ia hotărâri. Dar oare nu este acesta singurul și adevăratul mijloc pentru spiritul finit și imperfect de-a pune ceva de la sine, de-a primi lumina și bunătatea în loc de-a le refuza, de-a uza de ceea ce numim «le pret divin» pentru a-l întoarce fructificat și pentru a-l primi ca dar?" (p.200-202). "Aspirațiunea noastră spirituală nu se naște printr-un fel de generație spontanee. Ea are rădăcini în jos în toată mișcarea universală și a vieții, care este deja un avans divin făcut cu scopul de-a pregăti apariția spiritelor; ea are rădăcini sus în infuziunea transcendenței divine, care luminează spiritul și se dă pentru a se face căutată de-a lungul insuficiențelor înseși ale ordinei imanente și contingente" (p. 420). Putem spune că ceea ce în omul natural este aspirațiunea spre cele înalte, aceea este credința în omul botezat. Un dar inițial, care mână ca un stimulent, ca un germene dinamic pe om în sus, spre dezvoltarea darului din el spre transformarea lui dintr-un obiect al unei cunoașteri nedezvoltate într-un obiect al unei cunoașteri tot mai explicite, spre creșterea lui în Dumnezeu sau a lui Dumnezeu în el. Încercările au și ele un rol în acest suiș.

acesta se sădeşte în suflet desăvârşirea înfierii în potentă. Al doilea e cel după buna plăcere şi după hotărârea voinţei. Prin acesta Duhul Sfânt preluând opţiunea şi hotărârea voinţei, o modelează până la îndumnezeire, unind-o întreagă cu Dumnezeu. Primul chip al naşterii lasă putinţa ca cei născuţi să încline spre păcat, dacă nu voiesc să traducă în faptă potenţa înfierii sădită în ei, fiind împătimiţi de cele trupeşti. Căci hotărârea voinţei este aceea care întrebuinţează un lucru. Potenţa înfierii e ca o unealtă care rămâne nefolosită, dacă voinţa nu se hotărăşte să o întrebuinţeze. După chipul acesta al naşterii e cu putinţă aşadar ca cei născuţi să păcătuiască. După al doilea însă e cu neputinţă, odată ce înclinarea voinţei şi hotărârea sunt îndumnezeite. Acest chip al naşterii îl are aşadar Apostolul în vedere când zice că "cel născut din Dumnezeu nu face păcat".

Întrebarea 7

Ce înseamnă: "Spre aceasta și morților s-a binevestit, ca să fie judecați cu trupul după om și să trăiască cu Duhul după Dumnezeu?[77] *Cum sunt judecați morții cu trupul?*

Răspuns

E obiceiul Scripturii să schimbe timpurile şi să le înlocuiască între ele, în aşa fel ca viitorul să-l înfăţişeze ca trecut şi trecutul ca viitor, iar în prezent să exprime vremea dinainte sau de după el. Lucrul acesta este limpede pentru cei deprinşi cu ea.

[77] Petru 4,6.

Spun unii, aşadar, că Scriptura numeşte "morţi" aici pe oamenii care s-au săvârşit înainte de venirea lui Hristos, ca de pildă pe cei din vremea potopului, pe cei din timpul ridicării turnului, pe cei din Sodoma, pe cei din Egipt şi pe ceilalţi, care în diferite timpuri şi chipuri au primit osânda cea de multe feluri şi năpăstuirile judecăţii lui Dumnezeu. Aceştia, nu din pricină că n-au cunoscut pe Dumnezeu şi-au primit osânda, ci din pricina relelor ce şi le-au făcut unii altora. Lor li s-a binevestit, spune, marea ştire a mântuirii, după ce au fost judecaţi o dată în trup după om, adică după ce au primit osânda pentru relele ce şi le-au făcut unii altora în viaţa din trup, "ca să trăiască după Dumnezeu cu duhul", adică cu sufletul. În acest scop au primit, chiar în iad fiind, predica cunoştinţei de Dumnezeu, dat fiind că Mântuitorul s-a pogorât la iad ca să mântuiască şi pe morţii care au crezut. Aşadar ca să înţelegem locul, îi vom da forma următoare: "şi morţilor s-a binevestit, care au fost o dată judecaţi cu trupul după om, ca să trăiască cu duhul după Dumnezeu".

Sau iarăşi poate numeşte "morţi" în înţeles tainic pe cei ce poartă în trup moartea lui Iisus, cărora li s-a dăruit cu adevărat dumnezeiasca Evanghelie prin fapte, dacă Evanghelia sădeşte renunţarea la viaţa trupească şi mărturisirea celei duhovniceşti. Aceştia sunt cei ce mor neîncetat după om, adică în ce priveşte viaţa omenească cu trupul din veacul acesta, şi trăiesc numai cu duhul după Dumnezeu, asemenea dumnezeiescului Apostol şi a celor ca el. Sunt cei ce nu mai trăiesc viaţa lor proprie, ci au pe Hristos trăind în ei numai după suflet. Astfel cei ce s-au făcut pe ei morţi faţă de veacul acesta pentru Dumnezeu, sunt judecaţi cu trupul, având de suportat strâmtorări, ponegriri, necazuri şi prigoane multe şi răbdând cu bucurie

nenumărate feluri de încercări.

Întrebarea 8

Sfântul Ioan zice: "Dumnezeu este lumină",[78] *dar după aceea adaugă" :"dacă umblăm în lumină, precum El însuși este în lumină".*[79] *În ce înțeles spune despre Același aici că "este în lumină", ca ceva în altceva?*

Răspuns

Dumnezeu, care este cu adevărat lumină după ființă, se face cu adevărat lumină în cei ce umblă în El prin virtuți.[80] Precum lumina prin participare, cu alte cuvinte orice sfânt, ajunge prin iubirea de Dumnezeu de se află în lumina cea după ființă, tot aşa lumina cea după ființă primeşte iubirea de oameni să se afle în lumina cea după participare. Dacă aşadar ne aflăm prin virtute şi cunoştință în Dumnezeu, adică în lumină, şi Dumnezeu aflându-se ca lumină în noi, se află în lumină. Căci Dumnezeu care e lumina prin fire se află în noi care suntem lumină prin imitare, precum se află modelul in chipul care-i făcut după el.

Sau mai bine zis Dumnezeu şi Tatăl este lumină în lumină, întrucât se află în Fiul şi în Duhul Sfânt, nefiind alta şi altă lumină, ci una și aceeași după ființă, luminând întreit după modul subzistenței personale.

---

78 Ioan 1,5.

79 Ioan 1,7.

80 La capătul virtuților Dumnezeu ni se face evident ca lumină.

Întrebarea 9

În ce înțeles zice iarăşi Sfântul Ioan: "Fraților, acum suntem fii ai lui Dumnezeu și nu s-a arătat încă ce vom fi?"[81] Și ce vrea să spună Sfântul Pavel prin cuvintele: "Iar nouă ne-a descoperit Dumnezeu prin Duhul, căci Duhul toate le cercetează până și adâncurile lui Dumnezeu?"[82] Ce trebuie în sfârșit să înțelegem prin "aceea ce vom fi?"

Răspuns

Sfântul Evanghelist Ioan apune că nu cunoaşte chipul îndumnezeirii viitoare a celor ce au devenit aici fii ai lui Dumnezeu prin virtuțile din credință, deoarece nu s-a arătat încă ipostasul văzut de sine stătător al bunurilor viitoare. "Căci aici umblăm prin credință, nu prin vedere".[83] Iar Sf. Pavel spune că a primit prin descoperire un semn dumnezeiesc spre care trebuie să alerge dacă vrea să dobândească bunurile viitoare, nu că ar cunoaşte însuşi chipul îndumnezeirii în temeiul acelui semn dumnezeiesc. De aceea zice limpede, tâlcuindu-se pe Sine: "Spre semn alerg, spre cununa chemării de sus"[84] Aceasta o face vrând să cunoască prin pătimire modul împlinirii în fapt a semnului dumnezeiesc, făcut lui cunoscut aici prin descoperire, adică a puterii îndumnezeitoare a celor învrednicit. Deci Apostolii mărturisesc la fel, vădind acelaşi cuget în învățăturile care par opuse, ca unii ce sunt mişcați de unul şi acelaşi Duh. Cel dintâi îşi mărturiseşte neştiința

---

[81] Ioan 3, 2.
[82] 1 Cor. 2, 10.
[83] 2 Cor. 5, 7.
[84] Filip 3, 14.

cu privire la chipul îndumnezeirii viitoare după har; al doilea vesteşte în chip măreţ ştirea despre semnul ce i-a fost descoperit. Că aceasta este socotinţa Sfântului Apostol ne-o mărturiseşte el însuşi prin toate dumnezeieştile sale cuvinte, spunând o dată că toată ştiinţa şi proorocia va înceta,[85] altă dată că vede cele viitoare ca prin oglindă şi ghicitură, dar va veni vremea când se va bucura de darul mare şi mai presus de înţelegere al vederii celor nădăjduite faţă către faţă; altă dată iarăşi mărturiseşte că din parte cunoaşte şi din parte prooroceşte şi în sfârşit altădată strigă cu tărie că va trebui să cunoască precum însuşi este cunoscut, întrucât nu cunoaşte încă cele ce va avea să le cunoască. Scurt vorbind, cuvântul Apostolului că atunci "când va veni ceea ce-i desăvârşit va înceta ceea ce este frântură",[86] socotesc că are acelaşi înţeles cu ceea ce spune Teologul: "nu s-a arătat încă ce vom fi ".

Întrebarea 10

Dacă "cel ce se teme nu e desăvârşit în iubire", cum "nu le lipseşte nimic celor ce se tem de El"?[87] *Iar dacă nu le lipseşte nimic, sunt desăvârşiţi. Dar atunci cum nu e desăvârşit cel ce se teme?*

Răspuns

Ordinea cea bună a Sf. Scripturi, care urmează rânduielii mântuitoare a duhului, deosebind treptele celor ce înaintează de la învălmăşeala din afară a patimilor spre

[85] I Cor. 13, 9.
[86] I Cor 13, 10.
[87] I Ioan 4, 18; Ps. 34, 10.

unitatea divină, pe cei începători, care se află la porțile curții dumnezeiești a virtuților, i-a numit temători; pe cei ce au dobândit o deprindere măsurată a rațiunilor și a chipurilor virtuții i-a numit înaintați; iar pe cei care au ajuns prin cunoaștere la vârful însuși al adevărului, care se face întrevăzut prin virtuți, îi numește desăvârșiți.

Așadar nici cel ce se teme de Domnul, o dată ce s-a întors cu totul de la petrecerea veche în stricăciunea patimilor și și-a închinat din pricina temerii inima poruncilor dumnezeiești, nu e lipsit de vreunul din bunurile care se cuvin începătorilor, chiar dacă n-a dobândit încă deprinderea nestrămutată a virtuților și nu s-a făcut părtaș de înțelepciunea ce grăiește din cei înțelepți.[88] Dar nici înaintatul nu e lipsit de vreunul din bunurile ce aparțin treptei sale, chiar dacă nu a dobândit încă cunoștința lucrurilor dumnezeiești care covârșește și pe cei desăvârșiți.

Și iarăși putem socoti ca temători pe cei ce se îndeletnicesc bărbătește cu înțelepciunea lucrătoare (filosofia practică) și nu și-au slobozit încă sufletul de frica și de gândul viitoarelor judecăți dumnezeiești. Acestora pe de o parte nu le lipsește nimic, cum zice fericitul David, o dată ce luptă pentru adevăr împotriva puterii dușmane. Totuși, pe de altă parte, sunt lipsiți de vederile tainice de care se împărtășește mintea celor desăvârșiți. Iar cei ce s-au învrednicit în chip tainic de cunoașterea contemplativă a lui Dumnezeu (teologia contemplativă) și și-au făcut mintea curată de orice închipuire materială și toată și au făcut-o chip al frumuseții dumnezeiești prin imitarea aceleia, să socotim că sunt cei iubitori.

Nu le lipsește așadar, după fericitul David, nimic temătorilor întrucât sunt temători, chiar dacă nu are

---

[88] I Cor. 2, 6.

temătorul plinătatea şi desăvârşirea unirii mijlocite cu Cuvântul, aşa cum o au cei ce-L iubesc pe Domnul. Căci fiecare se bucură de desăvârşire "în rândul cetei sale",[89] după locul ce i-a fost rânduit, măcar că unul este mai presus decât altul, după calitatea şi mărimea vârstei duhovniceşti.

Dar odată ce ştim că temerea este îndoită, după cuvintele: "Temeţi-vă mai mult de cel ce poate să piardă şi trupul şi sufletul în gheenă",[90] şi "Temerea Domnului. este curată, rămânând în veacul veacului",[91] şi "Mare şi înfricoşat este peste toţi cei ce stau în jurul Lui",[92] trebuie să ne punem întrebarea cum desfiinţează iubirea temerea, dacă aceasta ţine în veacul veacului şi cum mai rămâne Dumnezeu înfricoşat în veacurile nesfârşite peste toţi cei din jurul Lui? Desigur, pentru că, după cum am spus, temerea fiind îndoită, una este curată şi alta necurată. Astfel temerea ce se naşte din aşteptarea pedepsei pentru greşeli, având drept pricină a naşterii sale păcatul, întrucât nu e curată nu va rămâne pentru totdeauna, ci va dispărea împreună cu păcatul, prin pocăinţă. Dar temerea curată, care stăruie întruna, chiar fără amintirea păcatelor, nu va înceta niciodată, fiindcă este fiinţială. Ea ţine oarecum de raportul lui Dumnezeu cu făptura, ca unul ce-şi face vădită tuturor mărirea Sa naturală care e mai presus de toată împărăţia şi puterea. Cel ce nu se teme aşadar de Dumnezeu ca judecător, dar Îl venerează pentru slava covârşitoare a puterii Sale nemărginite, cu drept cuvânt nu are nici o lipsă, fiind desăvârşit în iubire, ca unul ce iubeşte pe Dumnezeu

[89] I Cor. 15, 23.
[90] Mt. 10, 28.
[91] Ps. 19, 10.
[92] Ps. 89, 8.

cu sfiala şi cu evlavia care se cuvine. Acesta este cel ce a dobândit temerea care rămâne în veacul veacului şi nu va avea nici o lipsă niciodată.

Deci sunt de acord între ei Proorocul şi Evanghelistul, întrucât cel dintâi zice că nu sunt lipsiţi de nimic aceia care se tem de Domnul cu temere curată, iar cel de al doilea, că acela care se teme de El ca judecător, din pricina cunoştinţei sale întinate, nu este desăvârşit în iubire. În acest înţeles este Dumnezeu înfricoşat şi pentru toţi ce ce stau în jurul Lui, ca unul ce face să se amestece cu temere iubirea celor ce-L iubesc pe Ei şi ajung în preajma Lui. Căci iubirea care e despărţită de temere se schimba de cele mai multe ori în dispreţ, nefiind înfrânată de temere îndrăzneala care se naşte în chip firesc din ea. Ce înseamnează în sfârşit "în jurul Lui", vom înţelege în cele ce urmează.

Cel înconjurat are pe cei ce-L înconjoară şi înainte şi îndărăt şi de-a dreapta şi de-a stânga. Deoarece, prin urmare şi Domnul are pe cei ce-L înconjoară, vom înţelege pe cei dinapoi pe aceia care umblă fără greşeală pe urmele Domnului Dumnezeu prin împlinirea poruncilor, adică prin virtutea cu fapta; prin cei din stânga, pe aceia care au dobândit contemplaţia naturală în duh, împreună cu înţelegerea cucernică a judecăţilor. Căci zice despre înţelepciune Cartea Proverbelor: "Iar în stânga ei bogăţie şi slavă".[93] Prin cei din dreapta vom înţelege pe aceia care au primit cunoştinţa imaterială a celor inteligibile, liberă de închipuirile sensibile. Căci: "în dreapta ei, zice, anii vieţii".[94] În sfârşit pe cei dinainte, pe aceia care s-au învrednicit, pentru căldura iubirii covârşitoare a minţii faţă de frumuseţea dumnezeiască, de bucuria vederii faţă către faţă.

---

[93] Prov. 3, 16.

[94] Ibid.

Iar dacă există şi vreun alt înţeles mai mare şi mai înalt al acestora, desigur că îl puteţi singuri cuprinde atât voi cât şi dumnezeieşti bărbaţi asemeni vouă.[95]

Scolii

Temerea, zice, este de două feluri: una curată şi una necurată, deoarece şi oamenii, unii sunt păcătoşi, iar alţii drepţi. Drepţii păzesc în ei, prin curăţia şi neprihănirea conştiinţei temerea de Dumnezeu cea dintâi, cinstindu-l pentru măreţia covârşitoare a puterii Lui nesfârşite; iar păcătoşii aşteaptă de la El, prin temerea a doua, pedepsele pentru greşeli. Temerea curată rămâne pururea şi niciodată nu se şterge, după cuvântul: "Frica Domnului curată rămâne în veacul veacului". Iar temerea necurată se stinge şi trece, dispărând prin pocăinţă. Drept aceea Apostolul spunând de cel ce se teme că nu e desăvârşit în iubire, are în vedere temerea care nu e curată, iar Proorocul spunând că nu sunt lipsiţi de nimic cei ce se tem de Domnul, are în vedere temerea curată.

Întrebarea 11

Care a fost starea dintâi a îngerilor, pe care n-au păzit-o şi care a fost locuinţa, pe care au părăsit-o? Ce sunt apoi lanţurile veşnice şi ce este întunericul sub care sunt ţinuţi? În sfârşit ce vor păţi la judecata zilei celei mari?[96]

---

[95] În acest Răspuns urcuşul duhovnicesc este împărţit odată în trei trepte (începători, înaintaţi, desăvârşiţi), altădată în două trepte (activi, contemplativi) şi la urmă în patru trepte (împlinirea poruncilor, contemplarea naturii, contemplarea celor inteligibile, vederea lui Dumnezeu).

[96] Iuda 6.

Răspuns

Înțelesul exact al acestora e rezervat numai celor cu înțelegere apostolică,[97] celor care au primit nemijlocit de la Cuvântul cunoştința nemincinoasă despre fâpturi şi despre cârmuirea cea bună și cea dreaptă a lor prin Providență, ca unii ce n-au lăsat nici un perete de piedică între mintea lor şi Cuvântul, în ce mă priveşte pe mine, care mă aflu jos de tot şi am multe stavile care împiedică trecerea Cuvântului spre mine, socotesc că starea dintâi a Îngerilor, pe care n-au păzit-o, este poate rațiunea după care au fost creați, sau puterea naturală dată lor spre îndumnezeirea cea după har, sau iarăşi poate, treapta stării lor după demnitatea harului. Iar locuința este sau cerul, sau înțelepciunea pe temeiul deprinderii cu bunurile mai presus de înțelegere, în care au fost destinați să petreacă, dat fiind că Scriptura obişnuieşte să numească înțelepciunea şi "casă".[98] Dar mai poate fi şi supravegherea cu care îşi păzeau bunurile naturale şi câştigate ale îndumnezeirii preacurate, pe care au părăsit-o prin răzvrătire (tiranie). Lanțurile veşnice sunt nemişcarea totală şi continuă a voii lor spre bine, din care pricină niciodată nu vor avea parte de iertarea lui Dumnezeu;[99] sau puterea care îi împiedică, potrivit Providenței lui Dumnezeu şi pentru mântuirea noastră, în turbarea lor împotriva noastră, neângăduindu-le să-şi ducă la capăt meşteşugurile răutății lor împotriva noastră. Iar întunericul este ignorarea

[97] Cei cu înțelegere apostolică sunt cei de pe treapta cea mai înaltă, a contemplativului. Mai jos de ei sunt învățăceii. Iar şi mai jos credincioşii simpli.

[98] Prov. 9, 1.

[99] În acest sens nici păcătoşii în iad nu se mai pot îndrepta.

totală şi deplină a harului dumnezeiesc, ignoranță de care fiind străbătuți prin buna plăcere a voii lor, nu se pot bucura de primirea fericită şi prea strălucită a luminii celei atotcurate, cheltuindu-şi toată puterea cugetării dată lor după fire în preocuparea cu nimicul. În sfârşit, ce vor păți în ziua înfricoşată a judecății, numai Dreptul Judecător o ştie, care va da fiecăruia rasplata cea dreaptă după vrednicie şi va împărți după măsura răutății felul osândei hotărând cu dreptate soarta cuvenită fiecăruia pentru veacurile nesfârşite, potrivit cu judecățile Lui cele bune.

Întrebarea 12

Ce este *cămaşa mânjită de trup?*[100]

Răspuns

Cămaşa mânjită este viața întinată de multele greşeli ale patimilor trupului. Căci fiecare om se străvede ca dintr-o haină din purtarea lui în viață, fie că e drept, fie nedrept. Cel dintâi are viața virtuoasă ca o cămaşă curată, celălalt îşi face viața mânjită prin faptele rele. Sau poate şi mai bine, cămaşa mânjită de trup este deprinderea şi dispoziția conştiinței care dă sufletului o anumită formă prin amintirile lăsate de imboldurile şi faptele rele pornite din trup. Această deprindere văzând-o sufletul ca pe o cămaşă mereu în jurul său, se umple de putoarea patimilor. Căci precum din virtuțile țesute întreolaltă ne face Duhul o cămaşă frumoasă şi cinstită a nestricăciunii, la fel din patimile țesute întreolaltă ne face trupul o cămaşă necurată şi mânjită, care arată prin ea sufletul, după ce i-a dat o altă

---

[100] Iuda, 23.

formă şi un alt chip decât cel dumnezeiesc.

Întrebarea 13

Ce înseamnă: "Cele nevăzute ale lui Dumnezeu de la întemeierea lumii din făpturi fiind înţelese se văd, veşnica Lui putere şi dumnezeire?" [101] *Care sunt cele nevăzute ale lui Dumnezeu şi care este veşnica Lui putere şi dumnezeire?*

Răspuns

E vorba de raţiunile lucrurilor, întocmite dinainte de veacuri de Dumnezeu, precum însuşi a ştiut, raţiuni pe care sfinţii bărbaţi au obiceiul să le numească şi "bune voiri".[102]Acestea, fiind nevăzute, se văd prin înţelegere din făpturi. Căci toate făpturile lui Dumnezeu, contemplate de noi prin fire, cu ajutorul cuvenitei ştiinţe şi cunoştinţe, ne vestesc în chip ascuns raţiunile după care s-au făcut şi ne descoperă prin ele scopul aşezat de Dumnezeu în fiecare făptură, în acest înţeles şi: "Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu şi facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria".[103] Iar veşnica putere şi îndumnezeire este Providenţa care ţine lucrurile laolaltă şi lucrarea de îndumnezeire a celor susţinute de Providenţă.

Sau poate cele nevăzute ale lui Dumnezeu nu sunt

---

[101] Rom. 1, 20.

[102] În Ambigua Sf. Maxim spune de Dionisie Areopagitul şi de ucenicii lui Panten din Alexandria că numeşte aceste raţiuni „voiri dumnezeieşti" (P.G. 91, 1085).

[103] Ps. 18, 2.

altceva decât veşnica Lui putere şi îndumnezeire, care au ca vestitori plini de lumină măreţiile minunate ale celor create. Căci precum privind la cele ce sunt credem în Dumnezeu cel ce este cu adevărat, la fel din deosebirea fiinţială în genuri a celor ce sunt cunoaştem înţelepciunea subzistentă a Lui, pe care o are după fiinţă şi care susţine lucrurile. Şi iarăşi din mişcarea fiinţială a făpturilor, potrivit genului lor, cunoaştem viaţa subzistentă a Lui, pe care o are după fiinţă şi care împlineşte cele ce sunt.[104] Din contemplarea înţeleaptă a creaţiunii, desprindem raţiunea care ne luminează cu privire la Sf. Treime, adică la Tatăl, la Fiul şi la Duhul Sfânt (1), Căci veşnica putere a lui Dumnezeu este Cuvântul cel de o fiinţă cu El, iar veşnica dumnezeire este Duhul Sfânt. Osândiţi sunt aşadar cei ce n-au cunoscut din contemplarea lucrurilor cauza lor şi cele proprii cauzei după fire, adică puterea şi dumnezeirea. Căci însăşi zidirea îşi strigă prin făpturile din ea şi îşi vesteşte celor ce pot să audă cu mintea cauza sa, preamărind-o în chip întreit, descoperind adică pe Dumnezeu şi Tatăl şi puterea Lui negrăită şi dumnezeirea, sau pe Fiul Său cel Unul născut şi pe Duhul cel Sfânt. Acestea sunt cele nevăzutre ale lui Dumnezeu, văzute prin înţelegerea de la întemeierea lumii.

Scolie

1. Din lucruri, zice, cunoaştem cauza lucrurilor şi din deosebirea lucrurilor desprindem înţelepciunea

---

[104] Aici existenţa făpturilor este considerată drept chip al Tatălui, minunata lor organizare ca o unitate în varietate drept chip al înţelepciunii ipostatice, adică al Fiului, iar mişcarea sau viaţa lor drept chip al Duhului Sfânt, în cele trei aspecte ale lumii se oglindesc şi lucrează cele trei persoane ale Sf. Treimi.

ipostatică a Celui ce este. Iar din mişcarea naturală, a lucrurilor aflăm viaţa ipostatică a Celui ce este, adică puterea de viaţă făcătoare a lucrurilor, sau pe Duhul Sfânt.

Întrebarea 14

Ce *înseamnă: "Şi s-au închinat şi au slujit făpturii în loc să se închine Făcătorului?"*[105] *Ce este închinarea (σέβας) i ce este slujirea (λατρεία)?*

Răspuns

Închinarea este cinstirea cu credinţă a lui Dumnezeu, iar slujirea este servirea prin fapte. Această închinare adică credinţa, mutând-o oamenii spre făptură, au cinstit-o pe ea în loc să cinstească pe Făcătorul, crezând dracilor, cărora le-au şi slujit, servindu-le prin faptele lor rele. Noi, însă, cinstind pe Dumnezeu prin credinţa în El, să ne silim să-I aducem şi slujire curată, iar aceasta este viaţa desăvârşită prin virtuţi.[106]

Întrebarea 15

Ce înseamnă: "Duhul Tău cel fără stricăciune este întru toate. De aceea pedepseşti cu măsură pe cei ce cad"?[107] *Dacă e vorba de Duhul Sfânt, cum "nu va intra înţelepciunea în inima cea nesocotită, nici va locui în trupul cel supus*

---

[105] Rom. 1, 25.

[106] Viaţa virtuoasă este o treaptă mai înaltă faţă de credinţă. Credinţa simplă e treapta întâi, viaţa virtuoasă a doua, contemplarea a treia.

[107] Înt. Sol. 12, 1-2.

păcatelor"?[108] *Am notat aceasta fiindcă s-a spus simplu: "în toate".*

Răspuns

Duhul Sfânt nu e absent din nici o făptură şi mai ales de cele ce s-au învrednicit de raţiune. El o susţine în existenţă pe fiecare, întrucât Dumnezeu şi Duhul lui Dumnezeu se află, prin puterea providenţiatoare, în toate. Şi El mişcă raţiunea naturală din fiecare,[109] iar prin aceasta aduce la cunoştinţa faptelor săvârşite greşit, împotriva rânduielii firii, pe cel în stare să simtă, adică pe cel ce are voinţa dispusă spre primirea gândurilor drepte ale firii.[110] Căci se întâmplă să aflăm şi dintre barbari şi nomazi mulţi care duc o viaţă de fapte bune şi resping legile sălbatice care stăpâneau o dată cu ei. Astfel se poate spune în chip general că în toţi, este Duhul Sfânt.

Într-un chip deosebit însă şi în alt înţeles se afla în toţi aceia care trăiau sub lege. În ei susţinea legea şi le vestea tainele viitoare, trezind în ei conştiinţa călcării

---

[108] Înt. Sol. 1,4.

[109] Aici, ca şi în Răsp. 13, se arată legătura strânsă şi în acelaşi timp deosebirea dintre Dumnezeu-Cuvântul şi dintre Duhul Sfânt: E acelaşi raport ca între "raţiunea naturală" din om şi "puterea care o mişcă". "Raţiunea naturală" se poate întuneca prin patimi, poate luneca din judecata ei obiectivă. Duhul prin energia Sa o poate mişca, o poate activa şi prin aceasta trezeşte conştiinţa, când o faptă săvârşită n-a fost în conformitate cu ea. Lumea oglindeşte chiar în stata ei naturală atât pe Dumnezeu-Cuvântul, cât şi pe Duhul Sfânt în aspectul ei raţional şi dinamic, strâns unite.

[110] Dar conştiinţa e înăbuşită când voinţa se află într-o dispoziţie contrară firii. Despre conformitatea sau neconformitatea dispoziţiei voinţei cu raţiunea firii, a se vedea în "Tâlcuirea la Tatăl Nostru", Filocalia Română,vol. II, p. 279.

poruncilor şi ştiinţa despre desăvârşirea viitoare în Hristos. De aceea aflăm şi dintre aceştia mulţi, care, părăsind slujirea veche şi închisă în umbre s-au mutat cu bucurie spre cea nouă şi tainică.

Dar pe lângă modurile amintite mai sus, se mai află în alt chip în toţi aceia care au moştenit prin credinţă numele cu adevărat dumnezeiesc şi îndumnezeitor al lui Hristos. În aceştia se află nu numai ca acela ce-i susţine şi le mişcă, prin Providenţă, raţiunea naturală, apoi ca acela ce le descoperă călcarea poruncilor şi păzirea lor şi le vesteşte desăvârşirea viitoare cea întru Hristos, ci şi ca acela ce zideşte în ei înfierea cea după har, dăruită prin credinţă. Dar ca dătător de înţelepciune e numai în aceia, care şi-au curăţit sufletul şi trupul prin desprinderea în împlinirea întocmai a poruncilor. Intru aceştia petrece ca întru ai Săi, prin cunoştinţa simplă şi nematerială ce le-o împărtăşeşte, întipărind în mintea lor preacuratele şi negrăitele înţelesuri, care îi ridică la îndumnezeire.[111]

Aşadar în chipul cel mai general se află în toţi, întrucât îi susţine şi îi providenţiază pe toţi şi mişcă germenii naturali din toţi; într-un chip deosebit se află în cei de sub lege, întrucât le face cunoscută călcarea poruncilor şi le limpezeşte făgăduinţa prevestită a lui Hristos; în sfârşit, pe lângă chipurile amintite, se mai află în alt chip în toţi cei ce urmează lui Hristos, ca făcător al înfierii. Ca dătător de înţelepciune însă nu este în nici unul din cei amintiţi înainte în chip general, ci numai în cei chibzuiţi, care s-au făcut

[111] Înfierea cea după har, dăruită prin credinţă o au toţi credincioşii. E prima treaptă a vieţii în Hristos. Dar la înţelepciune, la cunoaşterea simplă, unitară şi mai presus de înţelegere, se ajunge numai după curăţirea de patimi şi dobândirea virtuţilor. E treapta cea mai înaltă a urcuşului duhovnicesc.

Vrednici de sălăşluirea lui îndumnezeitoare printr-o viaţă după voia lui Dumnezeu. Căci tot cel ce nu împlineşte voia lui Dumnezeu chiar dacă e credincios, are inima sa nesocotită drept laborator de gânduri rele, iar trupul e supus păcatelor, ca unul ce-i stăpânit pururea de murdăriile patimilor.

Întrebarea 16

Ce înseamnă: "viţelul turnat" şi de ce i se spune "viţel" la singular, ca îndată după aceea să se spună la plural: "aceştia sunt Dumnezeii tăi Israile"? Şi ce înseamnă că l-au sfărâmat şi l-au risipit sub apă? Ce sunt apoi cerceii şi celelalte podoabe?[112]

Răspuns

Mintea ieşită, asemenea lui Israil, din Egiptul păcatului, având în sine închipuirea care a ieşit împreună cu ea din rătăcirea păcatului, ca pe nişte întipăiiri lăsate de răutate în cugetare,[113] îndată ce e părăsită puţin, din neglija ei, de discernământul raţiunii, ca odinioară Israil de Moise, dă fiinţă, ca un viţel, deprinderii nesocotite (iraţionale), care e maica tuturor patimilor. Adunând anume ca pe nişte cercei raţiunile cu privire la Dumnezeu, desprinse în chip natural

[112] Exod 32, 4; 32, 20; 32, 2.

[113] Închipuirea (φαντασία) aceasta e imaginaţia, care e înrâurită în lucrarea ei de întipăririle ce şi le-au lăsat în ea vechile păcate. Imaginaţia la omul cu o experienţă în urma lui nu mai e o putere neutră, ci totdeauna e influenţată, e determinată în închipuirile ce şi le plăsmuieşte de faptele ce le-a săvârşit şi de imaginile ce le-a avut, chiar dacă acestea nu se mai mişcă în conştiinţă, ci s-au scufundat în subconştient.

din înțelegerea cucernică a lucrurilor, și ca pe niște salbe opiniile cuvenite despre lucruri care s-au născut în ea din contemplarea naturală, și ca pe niște brățări de mâini lucrărie naturale ale virtuților, le topește în cuptor, adică în fierberea aprinsă a mâniei și a dispoziției pătimașe a poftei. Apoi folosind închipuirea și forma păcatului rămasă de mai înainte în cugetare, care prin lucrarea ei este pururea împrăștiată și împrăștie împreună cu sine și mintea ocupată de ea, care desparte cu alte cuvinte mintea de identitatea unitară cu adevărul ei și o risipește în multe și nestatornice păreri și închipuiri cu privire la lucruri ce nu există, dă ființă deprinderii celei nesocotite. Pe această deprindere o sfărâmă și o risipește sub apă, venirea lui Dumnezeu Cuvântul, subțiind prin finețea contemplației grosimea cugetării îndreptată, din pricina patimilor, spre suprafața celor sensibile. Tot această venire a Cuvântului face să se aleagă puterile (facultățile naturale), din confuzia și schimbarea întreolaltă în care le-a aruncat patima, readucându-le iarăși la principiul propriu al rațiunilor lor. Căci aceasta îmi pare că se înțelege prin "a risipi sub apă". Tâlcuirea noastră a prezentat în aceste cuvinte pe scurt tot înțelesul celor istorisite în locul de mai sus. Ca să devină însă locul mai limpede, să privim, dacă se poate, fiecare parte a lui într-un chip mai determinat.

"Vițelul turnat" este deci amestecarea și confuzia puterilor naturale întreolaltă, sau mai bine zis împreunarea lor pătimașă și nesocotită, care dă naștere lucrării nesocotite a patimilor contrare firii. Iar vițelul este unul, pentru că una este deprinderea răutății cea împrăștiată în multe chipuri ale păcatului. Și este "vițel pentru robustețea și rezistența la lucru, pentru caracterul ei grosolan și pentru ușurința de a digera și născoci, întrucât își rumegă afecțiunea păcătoasă

față de patimi. Iar "turnat" este, deoarece deprinderea patimilor și făptuirea lor se modelează după chipul nălucirii păcătoase rămasă de mai înainte în cugetare. Pluralul "aceștia sunt dumnezeii tăi" e folosit din pricină că păcatul este prin fire împrăștiat și nestatornic, atotfelurit și împărțit. Căci dacă binele prin fire unește și susține la un loc cele dezbinate, răul dezbină și corupe cele unite, în sfârșit cerceii sunt rațiunile cu privire la Dumnezeu, care răsar în chip firesc în minte din înțelegerea cucernică a lucrurilor; iar salbele sunt opiniile drepte despre lucruri în temeiul contemplației, precum brățările sunt lucrarea virtuților cu fapta.

Sau iarăși: cerceii sunt rațiunea înnăscută, căci urechea este simbolul rațiunii. Salba este facultatea mâniei, grumazul este chipul înălțării și al tiraniei. Brățările sunt pofta arătată prin fapta dornică de plăcere. Toate acestea, după înțelesul dat fiecăreia, aprinzându-le mintea în focul patimilor, dau naștere deprinderii nesocotite și nebunești a neștiinței, care e maica tuturor păcatelor. Pe aceasta o subțiază mintea atunci când, scrutând prin cugetare grosimea patimii îndreptată prin simțire spre suprafața lucrurilor, desface amestecarea pătimașă a elementelor care o constituie, readucând pe fiecare la propriul său principiu, în felul acesta risipește sub apă, adică aduce sub cunoștința adevărului, elementele separate și slobozite din reaua împletire și amstecare întreolaltă.

Ca să aduc o pildă, orice patimă e o împletire dintr-un lucru supus simțurilor, dintr-o simțire (lucrare a simțului: percepție) și dintr-o putere (facultate) naturală, cum este mânia, sau pofta, sau rațiunea, abătute de la ceea ce e potrivit cu firea. Dacă așadar mintea vede ținta acestei amestecări a lucrului sensibil, a simțirii și puterii naturale, și

văzând poate să readucă, prin separare, pe fiecare dintre ele la rațiunea ei firească și să contemple lucrul sensibil în sine, fără să provoace afecțiunea simțirii față de el, iar simțirea slobodă de robia acelui lucru sensibil și să zicem pofta sau alta din puterile naturale, fără dispoziția pătimașă față de acea simțire sau lucru sensibil, cum de pilda o anumită mișcare a patimii face să devină o privire, a subțiat grosimea vițelului, adică alcătuirea oricărei patimi și a împrăștiat-o sub apa cunoștinței, făcând să dispară cu totul chiar și simpla închipuire a patimilor, prin restabilirea lucrurilor care o alcătuiesc în rostul lor cel firesc.[114] Fie deci ca și noi, subțiind vițelul turnat, să-l facem să piară din suflet, ca acesta să păstrze neștirbit numai chipul dumnezeiesc, neântinat de nimic din cele din afară. Iar adaosul: "și cu apa aceea a adăpat pe fiii lui Israil" arată învățătura curățitoare de patimi, pe care o dă ucenicilor cei ce îi învață pe ei.

Întrebarea 17

Dacă Dumnezeu a trimis pe Moise în Egipt, de ce căuta Îngerul lui Dumnezeu să ucidă pe cel trimis de

---

[114] Ideea e luată de la Evagrie (Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor, Filocalia, trad. rom. vol. I, pag. 63). Evagrie desface patima iubirii de bani în: a) aurul însuși b) sensul lui, c) mintea care l-a primit, și d) în plăcerea vrăjmașă care leagă mintea de el. La Sf. Maxim împărțirea e mai psihologică:

a) obiect, b) percepție și c) o facultate naturală abătută de la lucrarea ei firească, care exprimă punctele c) și d) ale lui Evagrie. Prin c) Sf. Maxim ne dă și o explicare a ceea ce e patima în sine, ceea ce Evagrie nu face, mulțumindu-se să o indice prin "plăcerea vrăjmașă".

Dumnezeu? Căci desigur l-ar fi ucis dacă nu s-ar fi grăbit femeia sa să taie pruncul împrejur, oprind prin aceasta pornirea Îngerului. Și dacă era necesară tăierea împrejur a copilului, de ce nu i-a poruncit Dumnezeu cu blândețe să facă aceasta înainte de a-l fi trimis? În sfârșit, dacă era o greșeală, de ce nu l-a sfătuit Îngerul cel bun cu blândețe pe cel trimis de Dumnezeu la o astfel de slujbă?[115]

Răspuns

Cel ce cercetează cu frica lui Dumnezeu înțelesul locurilor grele ale Scripturii și nu ridică acoperământul literii de pe duh decât pentru slava lui Dumnezeu, "va afla toate înaintea sa",[116] după Cuvântul înțelepciunii, negăsindu-se nimic care să împiedice înaintarea fără greș a înțelegerii spre cele dumnezeiești. Vom lăsa deci istoria, care din punct de vedere trupesc s-a împlinit încă de pe vremea lui Moise, și vom înțelege cu ochii minții sensul ei duhovnicesc, care se înfăptuiește neîncetat și din ce se înfăptuiește mai mult, e tot mai viu.

Pustiul din care e trimis Moise în Egipt spre a scoate din el pe fiii lui Israel sau firea omenească, sau lumea aceasta, sau deprinderea, lipsită de patimi, în ura din acestea aflându-se mintea după ce a dobândit cunoștința lucrurilor prin contemplație, primește din adâncul inimii de la Dumnezeu îndemnul ascuns și tainic să scoată din Egipt, adică din trup și din simțire, ca pe niște Israeliteni, înțelesurile dumnezeiești ale lucrurilor, ca să nu se mai ostenească acestea prostește în frământarea lutului, adică a patimilor trupului. Încredințată cu această slujbă

[115] Exod 4, 24.
[116] Proverbe 8, 9.

dumnezeiască, mintea porneşte, împreună cu înțelepciunea, care este unită cu ea, prin cunoştinţă, întocmai ca o soţie,[117] şi cu chipul purtărilor alese, sau cu gândul de bun neam, născut din ea, pe calea virtuţilor. Calea aceasta nu îngăduie nici o oprire celor ce merg pe ea, ci aceştia trebuie să înainteze necontenit şi întins spre ținta sufletului, adică spre cununa chemării de sus. Căci oprirea pe cale virtuţii este începutul păcatului, deoarece mintea se ocupă atunci pătimaş cu vreunul din lucrurile materiale, care stau pe amândouă părţile drumului şi face chipul şi gândul curat şi tăiat împrejur al purtării evlavioase, netăiat împrejur şi întinat. Când deci se opreşte, vede îndată prin conştiinţă, raţiunea[118] mustrătoare, ca pe un înger, ameninţând-o cu

[117] În greceşte mintea e de genul masculin, iar înțelepciunea de genul feminin (νοῦς, σοφία), deci e potrivit să fie înţelese ca soţ şi soţie.

[118] În greceşte raţiunea e de genul masculin (λόγος). Ea e raţiunea din noi, care e un vestitor (un înger) al voii lui Dumnezeu. Raţiunea lunecă din poziţia ei obiectivă când omul se predă păcatului, făurindu-i argumente pentru faptele păcătoase. Dar la început, când apare ispita, raţiunea încă îşi împlineşte rolul ei de-a arăta caracterul mincinos al faptei spre care vrea să atragă ispita pe om. Acest moment e descris aici. Oprirea din înaintarea în virtute încă nu e o cădere în păcat, dar e o clipă de ezitare, de care e foarte aproape primejdia căderii, în virtute trebuie să se meargă tot înainte. Orice ezitare e primejdioasă. O prelungire a ei duce sigur la păcat. Dar nu numai în această clipă de ezitare vesteşte raţiunea adevărul ce trebuie făptuit, ci şi după ce a căzut omul în păcat şi raţiunea a lunecat la rolul de făuritoare de argumnete în slujba păcatului, în mod ascuns ea mai continuă cu o parte a ei să vestească adevărul. E un fel de dedublare a raţiunii. La suprafaţă ea susţine gălăgois minciuna păcatului, dar în ascuns ea protestează mai mult sau mai puţin perceptibil, împotriva minciunii. Raţiunea are în amândouă aceste cazuri forma conştiinţei. Căci e fapt că şi conştiinţa are un element raţional în ea. Nici conştiinţa nu trebuie concepută ca o mişcare oarbă, nici raţiunea ca o funcţiune pur teoretică. Conştiinţa e raţională şi raţiunea e putere morală, e însăşi mişcarea de protest a firii noastre raţionale împotriva

moartea mărturisind că pricina amenințării este oprirea pe cale virtuții, oprire care face gândul netăiat împrejur. Înțelepciunea, soția minții, o împacă, tăind cu o piatră (cu rațiunea credinței), ca și Sefora, nălucirea materială ivită în gândul-copil și usucă toată amintirea vieții după simțuri. Căci zice: "Și s-a oprit sângele tăierii împrejur a copilului", adică a încetat viața pătimașă și nălucirea și mișcarea ei, după ce gândul întinat a fost curățit de către Înțelepciunea credinței. După această curățire încetează, întocmai ca un înger, și rațiunea de-a mai lovi prin conștiință mintea care păcătuiește și de a-i mai osândi orice gând care se mișcă altfel de cum trebuie. Căci calea virtuților e într-adevăr plină de mulți sfinți îngeri, care fac lucrătoare fiecare virtute după felul ei, adică de multe rațiuni și moduri de lucrare,[119] ca și de Îngeri nevăzuți, care ne ajută la cele bune și mișcă în noi aceste rațiuni.[120]

Cuvântul Sf. Scripturi înfățișază în chip minunat totdeauna înțelesurile spirituale înaintea întâmplărilor istorisite, celor care au dobândit vederea sănătoasă a

---

iraționalității și minciunii păcatului. Dar mișcarea de protest a rațiunii e trezită și de Duhul Sfânt, cum am văzut în Răsp. 15, iar din Răspunsul de față, rezultă că și îngerii propriu-zis mișcă rațiunea noastră.

[119] Fiecare poruncă sau virtute își are rațiunea ei, ca rază a Logosului divin. Dar rațiunea aceasta e luată la cunoștință de rațiunea cea una din noi, care primește astfel diferite forme. De fiecare dată rațiunea din noi se armonizează cu rațiunea dintr-o poruncă și pledează pentru ea. Astfel sunt multe rațiuni și totuși una.

[120] Rațiunea din noi e mișcată cu adevărat de un înger, ca să revină la judecata ei dreaptă după ce a căzut în păcat. Sau rațiunea fiecărui lucru e impusă rațiunii noastre, când aceasta s-a despărțit de aceea prin păcat, de un înger. Și atunci de fapt prin mișcările cele juste ale rațiunii sau ale conștiinței noastre, se manifestă bunăvoința unui înger față de noi.

sufletului şi nu bârfesc pe Dumnezeu sau pe sfinţii Lui Îngeri. Căci Moise când a fost trimis de Dumnezeu, n-a avut, după înţelesul spiritual al Scripturii, vreun fiu sau vreun gând netăiat împrejur. Căci altfel i-ar fi poruncit Dumnezeu mai întâi să-l taie împrejur şi apoi l-ar fi trimis. Nici n-a arătat Îngerul cruzime, vestindu-i lui Moise că ar putea muri din pricina greşelii de a se fi oprit din drumul virtuţilor, căci de fapt oprirea pe drumul virtuţilor i-ar fi putut aduce lui Moise moartea. Privind adică mai atent la această istorie, veţi afla limpede că nu la începutul, nici la mijlocul, nici la sfârşitul drumului, ci "la un popas" l-a întâmpinat Îngerul şi l-a ameninţat cu moartea pentru greşeala săvârşită în cuget din nebăgare de seamă. Deci dacă nu s-ar fi oprit din drum şi n-ar fi întrerupt călătoria, n-ar fi fost mustrat, primind prin Înger ameninţarea pentru netăierea împrejur a copilului. Să rugăm şi noi pe Dumnezeu, dacă suntem pe calea poruncilor, ca la orice călcare să nu înceteze a ne trimite, ca pe un înger, raţiunea care să ne ameninţe în conştiinţă cu moartea din pricina greşelii, ca, trezindu-ne la simţire, să învăţăm să tăiem prin înţelepciunea înnăscută ca pe o netăiere împrejur, necurăţirea patimilor care s-a lipit de noi pe drumul vieţii, din negrijă.[121]

---

[121] În general după Sf. Maxim viaţa în virtute e concepută dinamic. Virtutea pretinde o mişcare continuă a firii în sus. Dimpotrivă păcatul e oprire şi apoi rostogolire în jos. Virtutea cere un efort continuu, chiar dacă am vrea numai să o menţinem la acelaşi grad. Dar nimeni nu se poate menţine la acelaşi grad de virtute, ci sau sporeşte în ea, sau cade. Simpla încetare din înaintare, înseamnă, ca slăbire a efortului propriu vieţii virtuoase, cădere.

Un al doilea lucru ce trebuie remarcat e că viaţa virtuoasă pe de-o parte e singura viaţă conformă cu firea, "cum trebuie", pe de alta că ea nu e posibilă fără ajutorul îngerilor. Deci o separaţie netă între

Întrebarea 18

Dacă "făcătorii legii se vor îndrepta",[122] *după Apostol cum spune iarăşi: "câţi vă îndreptaţi din lege, aţi căzut din har"?*[123]

Răspuns

Nu simplu făcătorii legii se vor îndrepta, ci aceia care împlinesc legea duhovnicească, înțeleasă duhovniceşte, aşadar aceia care împlinesc legea duhovnicească, după omul dinlăuntru, în duh. Numai aceştia se vor îndrepta, pentru că numai aceștia nu cad din har, întrucât cuvântul străbate până în adâncul sufletului lor, datorită faptului că e curat. Cei ce slujesc însă legii trupeşte, după partea din afară a ei, cad cu siguranță din harul dumnezeiesc, pentru că nu cunosc desăvârşirea legii duhovniceşti, care curăță mintea prin har de toată întinăciunea, precum nu cunosc nici ținta (sfârşitul) legii, care este Hristos.

Întrebarea 19

Ce *înseamnă: "Câţi au greşit fără să aibă legea, fără lege vor şi pieri; iar câţi au păcătuit cu legea în faţă, după lege se vor judeca"?*[124] *Şi cum zice iarăşi tot acela: "Când va judeca Dumnezeu cele ascunse ale oamenilor după Evanghelia mea, prin Iisus Hristos"?*[125] *Dacă, se vor judeca*

---

natură şi har nu e deloc posibilă.

[122] Rom. 2, 13.

[123] Gal. 5, 14.

[124] Rom. 2, 12.

[125] Rom. 2, 16.

după lege, cum se vor judeca prin Iisus Hristos?

Răspuns

Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, ca Ziditor al tuturor, a făcut şi legea naturală. Iar ca Providenţiator şi Dătător al legii, a dat desigur atât legea scrisă în litere, cât şi legea duhului, adică a harului. "Căci sfârşitul legii", adică al legii scrise, înţeleasă duhovniceşte, "este Hristos".[126] Dacă deci în Hristos, ca ziditor, ca Providenţiator şi Dătător de lege şi ca Răscumpărător, se adună şi legea naturală şi cea scrisă şi cea a harului, se adevereşte cuvântul dumnezeiescului Apostol că Dumnezeu va judeca cele ascunse ale oamenilor după Evanghelia Lui, adică după ceea ce li se binevesteşte. Dar aceasta nu înseamnă altceva decât că le va judeca prin Iisus Hristos, Cuvântul Său cel unul născut după fiinţă, întrucât prin El se află sălăşluit în toţi şi pe unii îi mustră, pe alţii îi laudă după merit; iar celor ce au vieţuii după fire, după lege şi după har, le dăruieşte prin Cuvântul cel negrăit şi unul născut, care există după fiinţă împreună cu El, cete de care sunt vrednici. Căci Cuvântul dumnezeiesc este Făcătorul a toată firea, la toată legea, treapta şi rânduiala, si Judecătorul celor ce vieţuiesc după fire, după lege, după treapta lor şi după rânduială. Pentru că fără Cuvântul care o promulgă, nu este lege. Fie deci că e judecat cineva după lege, prin Hristos va fi judecat; fie fără lege, iarăşi va fi judecat prin El. Căci Cuvântul ca Ziditor este începutul, mijlocul şi sfârşitul tuturor celor ce sunt, se cugetă şi se numesc.[127]

---

[126] Rom. 10, 4.

[127] Dumnezeu Cuvîntul e ca început Făcătorul tuturor, ca mijloc, rânduiala după care şi puterea prin care se mişcă şi se dezvoltă toate,

Întrebarea 20

Ce înseamnă smochinul din Evanghelie, care e blestemat să se usuce fără nici un motiv întemeiat la aparentă?[128] *Şi ce înseamnă acea neînfrânată foame, care cere înainte de vreme roadă. Ce rost are, în sfârşit, blestemul unui lucru fără simţire?*

Răspuns

Dumnezeu Cuvântul, care toate le chiverniseşte cu înţelepciune în vederea mântuirii oamenilor, a povăţuit mai înainte firea prin lege, întrucât aceasta încuvinţa o slujire mai trupească a lui Dumnezeu. Căci nu putea firea să primească atunci Adevărul gol, fără acoperămintele tipurilor, din pricina neştiinţei şi a înstrăinării ce s-a născut în ea faţă de originalul lucrurilor dumnezeieşti. Pe urmă a venit la noi în chip descoperit El însuşi făcându-se om prin îmbrăcarea trupului străbătut de suflet mintal şi raţional, şi a strămutat firea la slujirea imaterială prin cunoştinţa în duh. Arătându-se deci Adevărul în viaţă, Dumnezeu Cuvântul n-a mai voit să aibă stăpânire umbra, al cărei chip era smochinul. De aceea zice: "Venind iarăşi din Betania la Ierusalim", adică după ce-şi dăruise lumii prezenţa ascunsă în chipul şi umbra legii, a venit încă o dată la firea omenească prin trup. Aşa trebuie înţeles cuvântul: "venind

---

şi ca sfârşit, ţinta spre care tind şi la care ajung toate prin împlinirea a toată legea şi rânduiala. Din El, în El şi spre El sunt toate. Cuvântul cel sălăşluit în toţi ca Raţiunea cea mare (Logos) grăieşte tuturor prin raţiunea lor, chiar şi celor ce se află în starea naturală.

[128] Mt. 21, 19; Mc. 11,20.

iarăşi, a văzut un smochin în cale, neavând decât frunze“. Adică a văzut slujirea trupească a legii, cea în umbre şi chipuri, susținută de o predanie nestătătoare şi vremelnică, aşezată aşa zicând “în cale“, constând numai din chipuri şi rânduieli trecătoare. Şi văzând-o pe aceasta Cuvântul, împodobită pompos şi strălucitor de învelişurile din afară ale formelor trupeşti ale legii, ca un smochin de frunzele sale, şi neaflând roadă dreptății care să hrănească Cuvântul, a blestemat-o. Mai bine zis a rânduit să nu mai acopere adevărul, înăbuşindu-l cu chipurile legii. Iar ceea ce-a urmat s-a arătat în fapt, uscându-se cu totul frumusețea legalistă ce-şi avea ființa numai în chipuri şi prin aceasta stingându-se fala Iudeilor în legătură cu ea. Căci nu era lucru îndreptățit, nici potrivit, ca, după ce s-a“ arătat pe față Adevărul roadelor dreptății, să mai fie atraşi în chip amăgitor de frunze cei ce trec prin această viață ca pe un drum, încât să lase roadă cea bună a Cuvântului. De aceea zice: “Nu era vremea smochinelor“, adică timpul în care a stăpânit peste firea omenească legea nu era vremea roadelor dreptății, ci vremea în care se preînchipuiau roadele dreptății. Era vremea care prevestea harul dumnezeiesc şi negrăit ce avea să vină în viitor ca să-i mântuiască pe toți, har la care neajungând poporul cel vechi s-a pierdut prin necredință. Căci “Israel zice dumnezeiescul Apostol, urmărind legea dreptății, adică pe cea în umbre şi chipuri, n-a ajuns la legea dă îndreptare, adică la cea desăvârşită în duh după Hristos“.[129] Sau alt înțeles: deoarece mulțimea preoților şi a cărturarilor, a legiuitorilor şi a fariseilor, care pătimea de slava deşartă prin păzirea pentru văzul lumii a unor moravuri plăsmuite, zice-se, în duh de evlavie, dând

[129] Rom. 9, 37.

aparența că împlinește dreptatea, hrănea trufia părerii de sine, Cuvântul declară această părere de sine a celor pomeniți smochin neroditor, împodobit numai cu frunze. Și această părere de sine, Doritorul mântuirii tuturor oamenilor, care flămânzește după îndumnezeirea lor, o usucă blestemând-o întrucât, este neroditoare. Iar aceasta o face pentru ca oamenii, în loc să dea aparența că sunt drepți, să caute mai bine să fie drepți cu adevărat, dezbrăcând cămașa moralității fățarnice și îmbrăcând fără prefăcătorie pe cea virtuoasă cum, vrea Cuvântul dumnezeiesc, ca în felul acesta să petreacă viata în evlavie, arătând mai bine lui Dumnezeu dragostea sufletului lor, decât oamenilor fățarnica înfățișare din afară a purtării morale.

Iar dacă suntem și vreunii dintre creștini astfel, prefăcându-ne evlavioși în purtările noastre, fără ca să fim drepți cu adevărat, să așteptăm Cuvântul ca pe un iubitor de oameni, ca aceasta, flămânzind după mântuirea noastră, să ne usuce părerea de sine a sufletului, care e sământa păcatului, ca să nu mai ducă drept roadă dorința de a plăcea oamenilor. Aceasta este tâlcuirea locului după puțina mea putere. Tâlcuirea dată arată pe Domnul flămânzind spre binele nostru, blestemând smochinul cu folos și uscându-l la vreme, ca pe unul ce împiedică Adevărul, fie că se înțelege prin el predania veche a legii formelor materiale, fie părerea de sine a fariseilor care se mândreau cu păzirea moravurilor.

Întrebarea 21

Ce *înseamnă: "Dezbrăcând Căpeteniile și Stăpâniile..." și celelalte?*[130] *Și cum era îmbrăcat cu ele,*

[130] Col. 2, 15.

odată ce a fost fără de păcat?

Răspuns

Cuvântul dumnezeiesc, cel ce în tot chipul asemenea nouă afară de păcat, a îmbrăcat fără schimbare firea noastră şi prin aceasta S-a făcut om deplin, L-a arătat în Sine pe primul Adam prin trăsăturile facerii şi ale naşterii.[131] Omul primind existenţa de la Dumnezeu şi începând să existe chiar prin actul facerii, era liber de stricăciune şi păcat, căci acestea n-au fost create deodată cu el. Când însă a păcătuit călcând porunca, a primit osânda naşterii, care se susţine prin păcat, păcatul avându-şi sursa în trăsătura pătimitoare[132] ivită din pricina lui, ca într-o lege a

---

[131] Τοῖς κατάγένεσίν τε καί γέννησιν τρόποις. Facerea (γένεσις) arată provenienţa directă de la Dumnezeu printr-un act de creare. Naşterea γέννησις arată provenienţa prin împreunarea dintre bărbat şi femeie. Iisus a luat unele din trăsăturile naşterii, dar nu pe toate, în special nu pe cele păcătoase. De aceea nu le-a pierdut nici pe toate cele ale facerii. Astfel în El s-au arătat din nou într-o persoană vie atât unele din trăsăturile lui Adam dinainte de păcat, cât şi unele din cele de după păcat. Din Adam cel dinainte de păcat a luat lipsa de păcat şi nestricăciunea primite prin creaţiune; din Adam cel de după păcat "a luat trăsătura pătimitoare venită prin naştere, însă nu şi patimile cele contra firii, care ar fi anulat nepăcătoşenia şi nestricăciunea. După părerea Sf. Maxim, ca şi a altor Părinţi, oamenii nu erau destinaţi să se înmulţească prin "naştere", ci pe altă cale. "Facerea" mai înseamnă aici şi trăsăturile pe care le are, sau le-a avut firea oamenilor prin creaţiune, iar "naştere" pe cele care le are din modul acesta de-a veni la existenţă. Acestea sunt trăsăturile de pe urma păcatului, care au înăbuşit unele din trăsăturile originare. În loc de"trăsătură" se poate zice şi "mod" (τρόπος), cum e în greceşte.

[132] Trăsătura pătimitoare sunt afectele (τά πάθη) intrate, conform Răsp. 1, în fire după păcat. Ele nu sunt păcătoase, dar uşurează naşterea păcatului. De pildă pofta de mâncare e un efect nepăcătos. Dar

firii(l). În temeiul acestei legi nici un om nu este fără de păcat, fiind supus fiecare prin fire legii naşterii, care s-a introdus după facere, din pricina păcatului.

Fiindcă, aşadar, din pricina neascultării a intrat păcatul, iar din pricina păcatului a intrat în firea oamenilor trăsătura pătimitoare (pasională) prin naştere şi fiindcă neîncetat cu această trăsătură pătimitoare a naşterii prin păcat se împrospăta prima călcare, nu era nădejde de slobozire, firea fiind încătuşată prin aprobarea voinţei ei într-o legătură rea. Căci cu cât se silea firea să se conserve prin naştere, cu atât se strângea mai mult cu lanţul legii păcatului, având în sine prima greşeală lucrând prin trăsătura pătimitoare. Pentru că firea având chiar în trăsătura pătimitoare sursa de creştere a păcatului, din pricina strâmtorării naturale, purta, datorită păcatului general cuprins în trăsătura pătimitoare, prin patimile contra firii, lucrările tuturor Puterilor şi Stăpâniilor ascunse în patimile cele după fire (afecte).

Prin aceste lucrări toată puterea vicleană contribuia, folosindu-se de trăsătura pătimitoare a firii, la stricăciunea patimilor împotriva firii, împingând voinţa spre ele prin patimile cele după fire (afecte).

Făcându-se, aşadar, pentru iubirea Sa de oameni, Fiul cel unul născut şi Cuvântul lui Dumnezeu om deplin, spre a scoate firea oamenilor din această strâmtoare, din

---

extragerea sau devierea ei e păcat. Ele au devenit ca un fel de lege a firii, adică însoţesc în mod necesar firea noastră în existenţa ei pământească. Nu ţin însă de însăşi ideea eternă a firii şi deci nu-i vor aparţine în existenţa cerească. De aici rezultă caracterul natural al căsătoriei în rapot cu existenţa pământească a firii şi caracterul natural al fecioriei în raport cu existenţa eternă la care e chemată firea. Căsătoria e naturală, dar se potriveşte numai unei faze trecătoare a firii.

prima alcătuire a lui Adam, pe care a avut-o din facere, a luat nepăcătoşenia şi nestricăciunea, iar din naşterea introdusă după aceea în fire, din pricina păcatului, a luat numai trăsătura pătimitoare, însă fără de păcat. Puterile rele îşi aveau, cum am spus din pricina păcatului, lucrările lor ascunse în trăsătura pătimitoare primită de la Adam, ca într-o lege necesară a firii. Văzând ele în Mântuitorul trăsătura pătimitoare a firii celei din Adam, datorită trupului pe care-l avea, şi închipuindu-şi că şi Domnul a primit legea firii din necesitate ca orice om obişnuit şi nu mişcat de hotărârea voii Sale, şi-au aruncat şi asupra Lui momeala (προσέβαλον) nădăjduind că-L vor convinge şi pe El ca prin patima cea după fire (prin afectul natural) să-şi nălucească patima cea împotriva firii şi să săvârşească ceva pe placul lor. Domnul îngăduindu-le prima încercare (πείρα) a ispitirilor (πειρασμῶν) prin plăcere(2), le-a făcut să se prindă în propriile lor viclenii şi prin aceasta le-a dezbrăcat, alungându-le din fire, întrucât a rămas inaccesibil şi neatins de ele. Astfel a câştigat biruinţa, desigur nu pentru El, ci pentru noi, pentru care s-a făcut om, punând în folosul nostru tot câştigul. Căci nu avea pentru sine lipsă de încercare. Cel ce era Dumnezeu si Stăpân şi slobod prin fire de toată patima, ci a primit încercarea pentru ca, atrăgând la Sine puterea cea rea prin primirea ispitelor noastre, să o biruiască prin momeala morţii,[133] pe aceea care se aştepta să-l biruie pe El ca pe Adam la început.

Astfel de la prima încercare a dezbrăcat Căpeteniile şi Stăpâniile care au întreprins să-l momească

[133] De unde înainte Satana era cel care momea pe om prin plăcere şi prin făgăduinţa unei false vieţi, dorind cu lăcomie moartea celor momiţi, acum Iisus îl momeşte cu părerea că va putea fi răpus El de moarte. Moartea lui Iisus s-a făcut momeală Satanei.

(să-l atace), alungându-le departe de fire și tămăduind latura de plăcere a trăsăturii pătimitoare. Prin aceasta a desfințat în El însuși zapisul lui Adam, prin care se învoise de bună voie cu patimile plăcerii și prin care, avându-și voia povârnită spre plăcere, vestea chiar tăcând stăpânirea vicleanului asupra lui, prin faptele ce le săvârșea, neputându-se elibera din lanțul plăcerii, de frica morții.[134]

De ce, așadar, prin biruința asupra primei încercări (πείρα), prin plăcere, a zădărnicit planul Puterilor, Căpeteniilor și Stăpâniilor celor rele, Domnul le-a îngăduit să-și pună în lucru și a doua momeală (al doilea atac =προσβολή), adică să vină și cu încercarea ce le mai rămăsese, cu ispita prin durere, în felul acesta, deșertându-și acelea deplin în El veninul stricăcios al răutății lor, l-a ars ca printr-un foc, nimicindu-l cu totul din fire. Așa a dezbrăcat, în vremea morții pe cruce, Căpeteniile și Stăpâniile, întrucât a rămas neînfrânt de dureri. Mai bine zis s-a arătat înfricoșat înpotriva morții, a scos din fire latura de durere a trăsăturii pătimitoare, de care fugind omul cu voia, din pricina lașității, ca unul ce era tiranizat pururea fără să vrea de frica morții, stăruia în robia plăcerii, numai și numai pentru a trăi.

După ce a dezbrăcat așadar Domnul Căpeteniile și Stăpâniile la prima încercare a ispitelor în pustiu (κατά τήν πρώτην τῶν πειρασμῶν πείαν), tămăduind latura de plăcere a trăsăturii pătimitoare a întregii firi, le-a dezbrăcat din nou în vremea morții, eliminând de asemenea latura de durere din trăsătura pătimitoare a firii. Astfel a luat aspra Sa, ca un vinovat, isprava noastră, din iubirea de oameni, mai bine zis

[134] Zapisul acesta era un contract mereu confirmat de voia lui Adam, prin care, mânat de pofta plăcerii din trăsătura pătimitoare, accepta robia Satanei. Iisus refuză să mai primească plăcerea oferită de Satana și deci abrogă contractul cu acela.

ne-a scris în socoteala noastră, ca un bun, gloria isprăvilor Sale. Căci, asemenea nouă, luând fără de păcat trăsătură pătimitoare a firii, prin care obişnuieşte să lucreze ale sale toată puterea rea şi stricăcioasă, le-a dezbrăcat în timpul morţii pe acelea, întrucât au venit şi asupra Lui pentru iscodire. Şi aşa a biruit asupra lor şi le-a ţintuit pe cruce în vremea ieşirii sufletului, ca pe unele ce n-au aflat nimic propriu firii în trăsătura pătimitoare a Lui (3), pe când ele se aşteptau să dea de ceva omenesc, datorită trăsăturii pătimitoare pe care o avea prin fire din pricina trupului. Deci pe drept cuvânt a slobozit prin trupul Său cel sfânt luat din noi, ca printr-o începătură, toată firea oamenilor amestecată în ea prin trăsătura pătimitoare, supunând prin ea însăşi trăsătura pătimitoare a firii Puterea vicleană care se află tocmai în ea (adică în trăsătura pătimitoare), împărăţind asupra firii. Există desigur un înţeles şi mai mistic şi mai înalt al acestui cuvânt. Dar deoarece, precum ştiţi, nu trebuie date în scris înţelesurile mai ascunse ale dumnezeieştilor dogme, să ne mulţumim cu cele spuse până aici, care pot molcomi cugetarea iscoditoare. Iar dacă Dumnezeu îmi va ajuta să mă învrednicesc şi de faţa voastră, vom înfăţişa şi înţelesul cel apostolic cu toată grija.[135]

---

[135] "Răspunsul" acesta este o minunată pagină de hristologie şi antropologie. Noţiunea principală cu care operează în acest "Răspuns" Sf. Maxim este aceea de "trăsătură pătimitoare" (τό παθητὸν), pe care a câştigat-o firea omenească în urma greşelii lui Adam. Trăsătura aceasta pătimitoare, introdusă prin păcat, se deosebeşte de pasivitatea pe care o are în general firea omenească chiar prin creaţiune, care înseamnă în general însuşirea care o face să suporte pasiv stări şi mişcări lăuntrice sau influenţe străine în opoziţie cu atitudinile voite, active, ale firii, în acest sens pasivă este firea chiar prin crearea sau prin definiţia ei. Chiar mişcarea este o pasivitate, întrucât firea poate decide cum să se mişte, dar de mişcat trebuie să se mişte. Dar trăsătura pătimitoare specială apărută după

păcat cuprinde trei elemente: capacitatea de suferinţă, patimile potrivite cu firea (afectele) şi patimile contrare firii. În acest "Răspuns" e vorba numai de cele trei din urmă. Noi în traducere folosind cuvântul patimă (πάθος) al Sf. Maxim, am adăugat în paranteză, când s-a simţit lipsa de o precizare specială, la patima în sens de suferinţă, cuvântul pătimire sau suferinţă, la patima după fire cuvântul afect, iar la patima contra firii, n-am adăugat nimic. Afectul natural este de pildă foamea sau frica de moarte. Patima contra naturii e foamea devenită apetit pervers, sau frica de moarte transformată în deznădejdea care duce la orice abdicare morală pentru scăparea de moarte. Sf. Maxim nu înţelege prin cuvântul πάθος numai patima rea în sensul obişnuit celorlalţi sfinţi din Filocalie, ca păcat devenit deprindere ce ne robeşte, ci în ea, el pune pe lângă acest înţeles şi înţelesul afectului după fire. În trăsătură pătimitoare (τὸπαθητὸν) intrată în fire după păcat se cuprind de asemenea aceste trei înţelesuri. Dar patimile contrare firii sunt numai ca o virtualitate la început. Întîi ea înseamnă numai patimile conforme cu firea şi capacitatea de suferinţă, în mod necesar firea se manifestă în asemenea afecte. Dar necesitatea manifestată în aceste afecte duce uşor la exagerarea lor în patimi contrare firii. Păcatul se cuprinde în general în această trăsătură pătimitoare şi în ea îşi are sursa de creştere. Deşi păcătoase sunt propriu zis numai patimile contrare firii, dar în omul obişnuit afectele naturale se dezvoltă atât de repede, atât de automat şi de sigur în afecte contra firii, încât se poate spune că în general toată trăsătura pătimitoare este atinsă de păcat, sau înclină spre păcat. Sf. Maxim spune că "atunci când afectele naturale sunt satisfăcute peste, trebuinţă, sunt calea pe care vine diavolul în suflet", dar "când sunt satisfăcute potrivit cu trebuinţa sunt calea pe cate acela e nevoit să se întoarcă în ţara lui" (Răsp. către Talasie 49, scolia 15, P.G.90, 461). De aceea spune Sf. Maxim că "puterile răului îşi ascund lucrările în sânul afectelor naturale, pentru că biciuindu-le pe acestea să le facă a se transforma din pricina necesităţilor firii în afecte contrare firii". O altă împărţire a trăsăturii pătimitoare, prezentată apriat de Sf. Maxim, este aceea în afecte de plăcere şi afecte de durere. Se înţelege că sub raportul moral amândouă aceste feluri pot fi conforme cu natura sau contra naturii. Iisus a luat şi El trăsătura pătimitoare a firii omeneşti de după căderea lui Adam, dar fiind fără de păcat, El nu avea din această

trăsătură decât capacitatea de suferință și afectele naturale, de plăcere și durere. Cu alte cuvinte aceste afecte erau înfrânate de voia Lui, încât niciodată nu se dezvlotau sau nu se transformau în afecte contrare firii. Puterile rele au crezut însă că, punând și în Iisus în mișcare aceste afecte, le vor face să devină afecte contrare firii, afecte păcătoase, ducând și pe Iisus la păcat.

Ele au încercat să facă o dată lucrul acesta cu afectele de plăcere. Iisus avea plăcere pentru o bucată de pâine în stare de flămânzire, dar Satana n-a putut împinge această plăcere până la căutarea cu orice preț a bucății de pâine. Deci a înfrânat mișcarea Satanei pe acest plan, întrucât s-a dovedit mai slab decît puterea Lui. Sf. Maxim spune că Iisus prin aceasta a scos cu totul din fire latura de plăcere a trăsăturii pătimitoare, adică afectele plăcerii. Afectul e ceea ce stăpânește. Dar înfrângând ispita Satanei a făcut ceva mai mult decât să nu lase afectul să se transforme în afect contrar naturii. El a pus afectul în general sub voia sa. Dar un afect stăpânit nu mai e un afect propriu-zis. Deci plăcerea în El nu mai e o putere silnică mai presus de voie, ci o mișcare totdeauna de acord cu voia.

A doua oară a încercat Satana să împingă pe Iisus în păcat prin afectul durerii, cu ocazia răstignirii. Dar și de astădată Iisus a înfrânt puterea celui rău și prin aceasta nu numai că a oprit frica naturală de durere să se dezvolte în frică contrară firii, ci în general a eliminat frica de durere prin fire, punând-o sub stăpânirea voii. Astfel a eliminat în general trăsătura pătimitoare din fire; sau i-a scos colții, acul prin care Satana își injecta otrava în firea omenească. Afectele de durere erau primejdioase întrucât voința în dorul de a scăpa de ele și în general de groaza morții se arunca în laturea opusă, atrasă de plăcere. Iar plăcerea era primejdioasă prin această atracție puternică ce-o exercita asupra voii, până la robie. Iisus a ridicat prin Sine în general firea omenească deasupra plăcerii și durerii, deasupra trăsăturii pătimitoare. Iar acest efect din firea lui omenească se prelungește în general în firea tuturor oamenilor care intră în comunicare cu El. Să nu confundăm cu afectul durerii capacitatea de suferință, sau de simțire a durerii. Aceasta rămâne în firea omenească și după ce omul biruie afectele de plăcere și de durere. Dar prin suferință omul e mereu mai presus de afectul durerii, dacă afectul e ceva care stăpânește, nu ceva care e stăpânit.

Scolii

1. Facere (γένεσιν) numeşte prima plăsmuire a omului de către Dumnezeu, iar naştere (γένησις) succesiunea unora din alţii, care a venit pe urmă din pricina greşelii.

2. A binevoit să-şi însuşească ispita (πεῖρα) noastră, cea prin plăcere, spre a-l atrage pe ispititorul, întrucât era, şi ca om, prin fire lipsit de patima din plăcere. Căci ca om era prin fire supus patimilor (afectelor, suferinţei) cu trupul, pentru putinţa Lui de a muri, dar prin aplecarea voii nu era pătimaş, ca unul ce era fără de păcat.

3. A numit: propriu firii, alunecarea cu voia spre păcat după greşeala lui Adam, din pricina slăbiciunii, pe care Domnul nu o avea în chip firesc nici după trup, fiind şi cu trupul după fiinţă nepăcătos.

Întrebarea 22

Dacă Dumnezeu va arăta bogăţia lui în veacurile viitoare,[136] *cum "a ajuns la noi sfârşitul veacurilor?"*[137]

Răspuns

Cel ce a dat fiinţă întregii zidiri văzute şi nevăzute, numai cu puterea voinţei Lui, a avut înainte de toţi vecii, deci înainte şi de facerea lumii, un plan prea bun şi negrăit în legătură cu ea. Iar aceasta a fost ca să se împreune El însuşi, fără schimbare, cu firea oamenilor, prin unirea adevărată într-un ipostas şi să unească cu Sine în chip neschimbat firea

[136] Efeseni 1, 17-18.
[137] I Corinteni 10, 11.

omenească (l).[138] Aceasta pentru ca El să devină om, precum numai El a ştiut, iar pe om să-l facă Dumnezeu prin unire cu Sine. În acest scop a împărţit veacurile cu înţelepciune, rânduindu-le pe unele pentru lucrarea prin care s-a făcut pe Sine om, iar pe altele pentru lucrarea prin care face pe om Dumnezeu (2). Sfârşitul veacurilor mai dinainte hotărâte pentru lucrarea prin care s-a făcut pe Sine om, a ajuns la noi, sfatul lui Dumnezeu cu privire la întrupare aflându-şi împlinirea prin înfăptuirea lui. La aceasta gândindu-se dumnezeiescul Apostol şi văzând că sfatul cu privire la veacurile hotărâte de Dumnezeu ca să se facă om, s-a împlinit însăşi întruparea lui Dumnezeu Cuvântul, spune că "la noi a ajuns sfârşitul veacurilor". Aşadar nu e vorba pur şi simplu de toate veacurile gândite de noi, ci de cele rânduite pentru înfăptuirea tainei întrupării, care au ajuns la capătul lor prin hotărîrea lui Dumnezeu.

Odată ce veacurile rânduite de mai înainte pentru lucrarea prin care Dumnezeu avea să se facă om, au luat sfârşit la noi, Dumnezeu împlinind cu adevărat întruparea sa desăvârşită, trebuie să aşteptăm de aici înainte celelalte veacuri ce vor veni, care sunt rânduite pentru lucrarea îndumnezeirii tainice şi negrăite a oamenilor. În cursul lor ne va arăta Dumnezeu bucuria covârşitoare a bunătăţii Lui, lucrând desăvârşit în cei vrednici îndumnezeirea. Căci dacă au ajuns la capătul lucrării tainice a înomenirii, făcându-se în tot chipul asemenea nouă afară de păcat şi coborându-se până la cele de mai jos părţi ale pământului, unde-l prăbuşise pe om tirania păcatului, desigur că va ajunge şi la

[138] ἐγκραθῆαι = să se amestece. Sf. Părinţi folosesc termenul de amestec, dar nu pe cel de contopire între firea omenească şi cea dumnezeiască. Amestecul e unirea strânsă care păstrează identitatea fiecăreia, contopirea le schimbă.

capătul lucrării tainice de îndumnezeire a omului, făcând pe om în tot chipul asemenea Lui, afară de identificarea în ființă cu El, și ridicându-l mai presus de toate cerurile, unde mărimea firească a harului îl cheamă, din pricina nesfârșitei bunătăți, pe omul care zace jos (3). Acest lucru a vrut să ni-l facă cunoscut în chip tainic marele Apostol, când a spus că "în veacurile ce vor veni se va arăta în noi bogăția covârșitoare a bunătățiiiui Dumnezeu".

Să împărțim deci și noi cu gândul veacurile și să rânduim pe unele pentru taina întrupării, iar pe altele pentru harul îndumnezeirii omului. Făcând așa, vom afla că cele dintâi au ajuns la sfârșitul lor, iar celelalte încă n-au ajuns. Scurt vorbind unele dintre veacuri sunt pentru coborârea lui Dumnezeu la oameni, iar altele pentru urcarea oamenilor la Dumnezeu. Înțelegând astfel lucrurile, nu vom învinovăți de neclaritate Sf. Scriptură, socotindu-l pe dumnezeiescul Apostol să sufere de contrazicere în una și aceeași chestiune.

Sau și mai bine: dacă Domnul nostru Iisus Hristos este începutul, mijlocul și sfârșitul tuturor veacurilor trecute, prezente și viitoare, pe drept cuvânt putem zice că a ajuns la noi, în virtualitatea credinței, sfârșitul veacurilor destinate îndumnezeirii celor vrednici, care actual se va face arătat[139] după har în viitor (4).

Sau iarăși: dat fiind că alta este rațiunea activității

[139] Sfârșitul veacurilor destinate îndumnezeirii a ajuns la capăt ca virtualitate în credință (δυνάμει τῆς πίστεως), dacă în credință se cuprinde virtual starea de ultimă desăvârșire la care vom ajunge prin puterea lui Hrisots, care este în ea, deocamdată ca început, având să se dezvolte și să ne ducă la starea de mijloc și la cea desăvârșită. Căci în început se cuprinde virtual și sfârșitul, îndumnezeirea noastră, sau identificarea cu Hristos după har, ascunsă ca putere în credință, se va arăta ca realitate văzută (κατ᾽ εἶδος) și actualizată în viitor.

şi alta raţiunea pătimirii (pasivităţii), dumnezeiescul Apostol deosebind veacurile trecute de cele viitoare, a deosebit prin aceste cuvinte în chip tainic şi înţelept raţiunea activităţii de cea a pătimirii. Astfel veacurile vieţii în trup, în care trăim acum (căci Scriptura cunoaşte şi veacuri temporale,[140] după cuvântul: Şi a ostenit în veac şi va trăi până la sfârşit",[141] sunt veacurile stării active, iar cele viitoare, care urmează după cele de aici, sunt veacurile duhului, ale prefacerii în starea pătimitoare (5). Aşadar aici găsindu-ne în stare de activitate, vom ajunge odată la sfârşitul veacurilor, luând sfârşit puterea şi lucrarea noastră prin care activăm, iar în veacurile ce vor veni, pătimind prefacerea îndumnezeirii prin har, nu vom fi în activitate, ci în pasivitate, şi de aceea nu vom ajunge nicioadată la sfârşitul îndumnezeirii noastre. (6). Căci "pătimirea" de atunci va fi mai presus de fire şi nu va fi nici o raţiune care să hotărnicească îndumnezeirea la nesfârşit a celor ce o pătimesc. Aşadar lucrăm câtă vreme avem în activitate puterea lucrătoare a virtuţilor, care e raţională prin fire, şi puterea cugetătoare, capabilă, fără restrângere, de toată cunoştinţa, fiind în stare să străbată întreg universul celor ce sunt şi se cunosc şi să-şi facă proprii retroactiv toate veacurile care au fost. Şi vom pătimi după ce vom fi trecut cu totul dincolo de raţiunile celor create din nimic şi vom fi ajuns în chip neînţeles la Cauza lucrurilor. Atunci vom lăsa să se odihnească, deodată cu cele mărginite prin fire, şi puterile noastre, dobândind aceea

[140] Sunt şi veacuri temporale, dar sunt şi veacuri mai presus de timp, în care nu mai lucrăm, ci pătimim îndumnezeirea la nesfârşit, în acest sens se spune: acum şi pururea şi în vecii vecilor. Dar Dumnezeu este mai presus şi de veacurile netemporale. Veacurile netemporale sunt proprii făpturilor ce se îndumnezeiesc, sunt cicluri ale îndumnezeirii nesfârşite.

[141] Ps. 49, 9.

ce nu poate dobândi nicidecum puterea cea după fire, deoarece firea nu are puterea de a cuprinde ceea ce este mai presus de fire. Căci nimic din ceea ce este făcut nu este prin fire făcător de îndumnezeire, odată ce nici nu poate cuprinde pe Dumnezeu.[142] Pentru că numai harului dumnezeiesc îi este propriu să hărăzescă ființelor create îndumnezeirea pe măsura lor și numai el strălumineazǎ firea cu lumina cea mai presus de fire și o ridică deasupra hotarelor ei prin covârșirea slavei (7).

Așadar pe drept cuvânt a ajuns la noi sfârșitul veacurilor, măcar că n-am primit încă, prin harul lui Hristos, darul bunurilor de peste fire. Căci ele au ca chipuri și trăsături prevestitoare diferitele moduri ale virtuților celor ce pot fi cunoscute prin fire.[143] Prin acestea Dumnezeu se face neîncetat om în cei vrednici (8). Fericit este deci cel ce L-a prefăcut în sine prin înțelepciune pe Dumnezeu om. Căci după ce a împlinit înfăptuirea acestei taine, pătimește prefacerea sa în Dumnezeu prin har, iar acest lucru nu va înceta de a se săvârși pururea.[144] Pentra că Cel ce lucrează

[142] Rațiunea este o putere practică prin care judecăm ce e bine de făcut și ce nu. Cugetarea (funcție a minții) cunoaște rațiunile diferite ale lucrărilor create. Dar după ce am terminat cu cunoașterea acestora, pe Dumnezeu nu-L mai putem cunoaște prin vreo putere naturală a noastră, căci Cel infinit nu poate fi cuprins de puterile noastre intelectuale finite. Atunci ne va dărui Dumnezeu o putere infinită dumnezeiească ca organ prin care să cuprindem pe Cel infinit. Dumnezeu însuși se va cunoaște prin noi pe Sine. Vom pătimi cunoașterea Lui, nu va fi produsul nostru. Acea putere ne va și îndumnezei.

[143] Se cunosc prin fire nu în sensul că se cunosc exclusiv prin puterile naturale, ci în sensul că încă sunt active puterile natutale ale fāpturii, pe cînd în starea de îndumnezeire, nu va mai lucra decât harul.

[144] În modurile virtuților și în cunoașterea rațiunilor divine din natură, când e activă puterea naturală a făpturii, Dumnezeu e Cel ce susține

aceasta în cei vrednici, fiind nehotărnicit după ființă, are şi puterea care lucrează aceasta nehotărnicită, ba întrece chiar orice nehotărnicie.[145] Ea nu se isprăveşte nicicând deodată cu cele făcute de ea, cum ni se întâmplă nouă. Mai degrabă menține împreună cu ei pe cei ce şi-au primit existența de la ea, întrucât nu pot să existe fără ea. De aceea i-a spus şi bogăție a bunătății, deoarece nu încetează niciodată afecțiunea atotluminată a bunătății dumnezeieşti față de noi, prin care lucrează prefacerea noastră în vederea îndurrinezeirii. (10)

Scolii

1. Unirea Cuvântului cu trupul într-un ipostas a descoperit ținta negrăită a sfatului dumnezeiesc. Căci neamestecând ființa prin unirea cu trupul, dar înfățişând un singur ipostas şi după întruparea Cuvântului, a arătat că ținta acelui sfat a fost ca trupul să rămână, după ființă trup, dar să devină după ipostas, dumnezeiesc.

2. Dintre veacuri, zice, unele au dezvăluit lucrarea întrupării. Sfârşitul acestora a ajuns la noi. Altele

---

această putere a creaturii în activitate. Deci Dumnezeu lucrează oarecum ca om, după modul făpturii. După ce s-a terminat acest fel de lucrare, atingându-se treapta culminantă a ei, se preface lucrarea creată a făpturii în lucrare necreată dumnezeiască. Dacă înainte s-a făcut Dumnezeu subiect de lucrare creată în om, (sau om), acum devine omul subiect de lucrare dumnezeiască (sau Dumnezeu), înainte era acoperit Dumnezeu de către om, acum este acoperit omul de către Dumnezeu. Iar creşterea lucrării dumnezeieşti în om, sau îndumnezeirea omului, va dura la nesfârşit.

[145] Lucrarea dumnezeiască, prin care va lucra omul, nu are hotar. Omul va spori mereu în ea, fără să ajungă niciodată exact ca Dumnezeu, ca să o aibă toată, întrucât nu se poate identifica cu Dumnezeu după ființă, ca să fie izvorul ei.

fac arătată lucrarea de îndumnezeire. Bogăția slavei acestora încă nu ni s-a descoperit.

3. Întruparea lui Dumnezeu, zice, ne este chezășie sigură a nădejdii de îndumnezeire a firii oamenilor. Atât de deplin îl va face pe om Dumnezeu, cât de deplin s-a făcut Dumnezeu om. Căci e vădit că Cel ce s-a făcut om fără de păcat, va îndumnezei firea fără preschimbarea ei în Dumnezeu; și atât îl va ridica pe om din pricina Sa, cât s-a coborât El din pricina omului.

4. Alt înțeles, prin care arată că în Hristos se cuprind în chip concentrat și neseparat începutul, mijlocul și sfârșitul veacurilor. El ajuns la noi prin întrupare, ca un sfârșit, având prin ființă plenitudinea bunătății dumnezeiești, de care ne-a făcut în Sine însuși părtași după har, așezând în noi nădejdea ca întărire a credinței.

5. Alt înțeles. Rațiunea activității este puterea naturală spre împlinirea virtuților, iar rațiunea pătimirii este harul celor mai presus de fire sau năvala celor contrare firii. Precum nu avem putere naturală pentru ceea ce e mai presus de noi, la fel nu avem prin fire putere peste ceea ce nu este. Pătimim așadar îndumnezeirea prin har ca una ce e mai presus de fire, dar nu o facem. Căci nu avem prin fire o putere capabilă să realizeze îndumnezeirea. Și pătimim iarăși păcatul ca un accident contrar firii, acceptat însă cu voia noastră.[146] Căci nu avem putere naturală spre aducerea în existență a răului. Deci câtă vreme ne aflăm în viața de aici, lucrăm, la împlinirea virtuților, având spre lucrarea

[146] Păcatul devenit patimă ne duce fără voie. Nebunia, ultimul grad al păcatului, al alterării firii, nu mai lasă nici o urmă de inițiativă voluntară în om, ci omul e într-o completă pasivitate. De aceea în iad omul nu mai poate face nimic pentru mântuirea Sa. Omul în această stare nu se mai poate nici pocăi.

aceasta putere prin fire. Iar în viitor vom pătimi îndumnezeirea, primind în dar harul spre pătimirea ei.

6. După această viață, zice, vom înceta de a mai lucra virtuțile, dar nu vom înceta să pătimim îndumnezeirea după har, ca o răsplată pentru ele. Căci pătimirea care mai presus de fire e fără hotar, de aceea e și plină de forță efectivă; cea contra firii e însă fără consistență, de aceea e slabă ca forță.

7. Cârmuind mânia și pofta, rațiunea lucrează virtuțile. Iar mintea luînd seama la rațiunile lucrurilor dobândește cunoștința cea fără greșeală a lor. Când deci rațiunea, după alungarea celor contrare, află ceea ce este vrednic de iubit prin fire, iar mintea, după trecerea peste cele ce pot fi cunoscute, sesizează Cauza lucrurilor, cea mai presus de știință și cunoștință, atunci se ivește pătimirea îndumnezeirii prin har. Această pătimire desface rațiunea de la îndeletnicirea cu discernământul natural, deoarece acolo nu mai este nimic de discriminat și oprește mintea de la cugetarea cea după fire, deoarece acolo nu mai este nimic de cunoscut. El face pe cel învrednicit de participarea dumnezeiască Dumnezeu, prin identitatea pe care o dobândește prin odihnă (καταποιοῦν τῇ κατὰ τὴνστάσιν ταυτότητι Θεόν).[147]

8. Felurile virtuții și rațiunile lucrurilor sunt, zice, chipurile bunurilor dumnezeiești. Diferitele feluri de virtuți sunt ca un fel de trup al lui Dumnezeu, iar rațiunile cunoștinței în duh ca un fel de suflet. Prin acestea

[147] Participând la Dumnezeu, mintea nu mai trece de la un lucru la altul nici dorința. Acel om rămâne pentru veci într-o neschimbare totală. Dar nu e o schimbare moartă, ci o trăire (o pătimire intensă a lui Dumnezeu în sine. El e Dumnezeu nu numai pentru că are în sine lucrările dumnezeiești, ci pentru că e neschimbabil ca Dumnezeu.

îndumnezeiește El pe cei vrednici, dându-le pecetea consistentă a virtuții și hărăzindu-le substanța statornică a cunoașterii adevărate.

9. Bogăția bunătății a tâlcuit-o ca afecțiunea bunătății lui Dumnezeu față de noi.

Întrebarea 23

Dacă David a împărățit numai peste Israil cel după trup, iar Israil cel după trup a respins împărăția lui Hristos, din care pricină acesta a și trecut la neamuri?[148] *cum mai este adevărat cuvântul Arhanghelului: "Și îi va da Dumnezeu tronul părintelui său David și va împărați peste casa lui Iacob în veci"?*[149]

Răspuns

Această nedumerire își are o dezlegare limpede și vădită. Căci dacă "nu toți cei din Israel sunt și Israeliți și nu toți sunt fiii lui Avraam, pentru faptul că sunt sămânța lui Avraam, ci Dumnezeu îi va socoti ca sămânță pe fiii făgăduinței",[150] dacă, pe de altă parte, chiar de-ar fi "numărul fiilor lui Israel ca stelele cerului și ca nisipul mării, numai rămășița se va mântui",[151] e clar că prin Israel se înțelege poporul credincios, care vede pe Dumnezeu prin faptele dreptății și prin cunoștința cea adevărată din credință, fie că după cum e din sămânța lui Israel, fie că e din sămânța neamurilor. Pentru că cel ce poartă în el clară și

---

[148] F.A. 13, 46.
[149] Lc. 1, 32-33.
[150] Rom. 9, 6-8.
[151] Rom. 9, 27.

neştirbită pecetea credinţei lui Avraarn, a lui Isaac şi a lui Iacob, nu e străin de chemarea şi de harul adevăratului Israel.

Dar şi fericitul David însuşi a împărăţit peste cei credincioşi din Israel. Din acestă pricină, îndată ce şi-a stins Israel lumina credinţei, s-a desfăcut şi de împărăţia lui David (l).[152] Prin urmare este vorba de tronul duhovnicesc al lui David şi de împărăţia spirituală a sufletelor raţionale, de casa credincioasă a lui Iacob şi de poporul sfânt şi mare, despre care a făgăduit Dumnezeu în chip profetic că se va naşte din Moise, luând locul lui Israel cel trupesc care amărăşte necontenit pe Dumnezeu, despre acel popor căruia Israel cel trupesc îi serveşte numai drept chip. Aceasta a arătat-o Dumnezeu zicând: "Lăsaţi-mă şi voi nimici poporul acesta dintrodată şi te voi face pe tine neam mai mare şi mai temut decât acesta".[153] Deci nu e vorba de casa necredincioasă a lui Iacob, care supără neîncetat pe Dumnezeu, de neamul păcătos şi de sămânţă vicleană, de fiii nelegiuiţi, de căpeteniile Sodomei şi de poporul Gomorei, de cei ce s-au întors cu întoarcere vicleană şi au părăsit pe Domnul, de cei ce au mâniat pe Sfântul lui Israel şi pe Dumnezeu nu L-au cunoscut şi nu L-au înţeles, de cei ce au fost răniţi de rana fără de leac a necredinţei, care nu poate fi vindecată de nici o metodă de tămăduire raţională, care să-i lecuiască de necredinţa sufletului. Nu e vorba de cei despre care zice: "Vai ţie neam păcătos, sămânţă vicleană, fii ai fărădelegii, aţi părăsit pe Domnul şi aţi mâniat pe Sfântul lui Israel. Cum vă mai puteţi răni, sporindu-vă fărădelegea? Nu mai este loc unde să se pună vreo cataplasmă, nu mai ajută

[152] III Regi 12, 28.
[153] Deut. 9, 14.

nici untdelemnul, nici legăturile".[154] Nu e vorba de cei ce şchioapătă de amândouă picioarele,[155] de cei ce s-au întors de la adevăr şi au fost scoşi din moştenirea dumnezeiască, asemenea lui Cain şi Ismail, Esau şi Rubim, Er şi Onan, Manase, Eleaf şi Amon, toţi primii născuţi ai Patriarhilor şi Proorocilor care au fost lepădaţi şi respinşi. De aceea zice: "'Fiul Meu întâi născut, Israel",[156] dar nu unul născut (2). Căci se aştepta primirea spre înfiere a unui popor evlavios şi cucernic, zidit pe placul lui Dumnezeu şi adus la înfierea cea după har, prin lepădarea poporului celui dintâi născut şi necredincios al lui Israel. Pentru că acesta s-a ridicat, din pizmă, împotriva lui Avel cel spiritual[157] pe care l-a ucis ca şi Cain; şi-a bătut joc de viaţa îndumnezeită a lui Isaac cel spiritual ca şi Ismail;[158] s-a înfuriat asupra lui Iacob cel spiritual ca Esau;[159] a vărsat pe pământul rătăcirii şi al patimilor sământa credinţii şi a dreptăţii ei, asemenea lui Er şi Onan şi a respins Biserica lui Dumnezeu, ca aceia pe Tamara;[160] şi-a făcut uitate virtuţile ca Manase[161]; s-a mâniat din pricina mândriei pe David cel spiritual, care a primit împărăţia şi de aceea l-a dispreţuit ca Eliaf;[162] şi în sfârşit s-a făcut începătorul unei fărădelegi străine ca Amon (3).[163] Nu e vorba de aceşti fii înstrăinaţi, care s-au abătut şchiopătând

---

[154] Is. 1, 4-6.
[155] III Regi 18, 21.
[156] Exod. 4, 22.
[157] Gen: 4, 8.
[158] Gen. 21, 9.
[159] Gen. 27, 41.
[160] Gen. 38, 7.
[161] IV Regi 21, 1.
[162] I Regi 17, 28; I Regi 16, 6, 7.
[163] II Regi 13, 10.

de la cărările lor,[164]care răsuflă numai furie şi moarte,[165] de aceşti fii trupeşti care sunt cu adevărat numai trupuri şi sunt cu totul străini de har, "al căror Dumnezeu e stomacul şi a căror slavă e în ruşinea lor",[166] a căror amintire de oameni necredincioşi a pierit cu sunet.[167] Ci, precum am mai spus, e vorba de Israel cel credincios şi duhovnicesc, de acel Israel care vede pe Dumnezeu prin credință din toate neamurile prin alegerea harului,[168] ca să-şi alcătuiască un popor şi un neam sfânt şi o preoție împărătească.[169] Pe acesta a făgăduit Dumnezeu, vorbind prin înger către Fecioară, să-l dea Mântuitorului care se va naşte şi Dumnezeului tuturor, ca să împărățească peste el. Această făgăduință şi-a primit adeverirea prin însuşi felul cum s-au petrecut lucrurile. Căci Domnul a împlinit făgăduințele făcute părinților, binecuvântând şi înfiind toate neamurile lui Avraam cel spiritual şi făcând pe Avraam părinte în duh al tuturor neamurilor prin credință, iar El asezându-Se pe tronul duhovnicesc al lui David şi împărățind peste casa credincioasă a lui Iacob în veci, împărăția lui neavând sfârşit.

Scolii

1. Pe timpul lui Ieroboam s-a desfăcut Israel de casa lui David, căzând de la credința în Dumnezeu.

2. Înşirarea primilor născuți lepădați de la începutul veacurilor, cărora li se aseamănă şi poporul lui

[164] II Regi 13, 10.
[165] F.A. 9, 1.
[166] Fil. 3, 19.
[167] Ps. 10, 2.
[168] Rom 11, 5.
[169] I Petru 2, 9.

Israel. Putem admite că despre el s-a spus mai pe ocolite: "Fiul Meu cel întâi născut, Israel", arătându-se că în calitate de prim născut va fi lepădat, ca să fie chemat prin credință poporul înfiat după el, ales dintre toți pământenii.

3. Frații pizmuiți de cei dintâi născuți închipuiesc pe Domnul şi poporul cel nou prin credință.

Întrebarea 24

Ce înseamnă cuvântul din "Fapte" despre Petru: "Trecând prima strajă şi a doua, a venit la poarta cea de fier?"[170]

Răspuns

Mintea cea credincioasă şi lucrătoare[171] fiind, asemenea Sf. Petru, prinsă de Irod, adică de legea de piele (căci Irod se tâlcuieşte: "cel de piele"), sau de cugetul trupesc, e închisă în dosul a două străji si a unei porți de fier, adică e războită de lucrarea patimilor şi de învoirea gândului cu ele. Pe acestea trecându-le mintea ca pe nişte străji, sau carcere, ajutată de rațiunea filosofiei lucrătoare (ca de un înger)[172], ajunge la poarta cea de fier, care duce în cetate,

---

[170] F.A. 12, 10.

[171] E prima treaptă a urcuşului duhovnicesc, respectiv prima constatatoare din două părți. Căci urcuşul începe de la credința simplă, ajunge la lucrarea virtuților (πρακτικός), apoi la contemplarea rațiunilor din natură şi în sfârşit la vederea lui Dumnezeu.

[172] Rațiunea fiind în greceşte de genul masculin (λόγος), poate fi socotită uşor ca simbolizată prin înger. Pe de altă parte rațiunea oricărui lucru şi a oricărei activități, fiind socotită de Sf. Maxim ca o rază vestitoare a rațiunii (a Logosului) supreme, e potrivită asemănarea ei cu un înger, care şi el e vestitor al lui Dumnezeu.

adică la împletitura strânsă şi tare greu de biruit, dintre simţuri şi lucrurile sensibile. Pe aceasta deschizând-o raţiunea contemplaţiei naturale în duh, dă drumul minţii să plece fără teamă spre lumea înrudită a celor inteligibile, slobozită de furia lui Irod.[173]

Scolie

Străji numeşte deprinderea şi săvârşirea păcatului. Căci însuşirea caracteristică a deprinderii este învoirea cu păcatul. Sub robia acestora luptă cel rău ca să ţină pe sfinţi. Iar poarta cea de fier este relaţia naturală a simţurilor cu cele sensibile, din care raţiunea cunoştinţei active scapă, ca un înger, pe cel cu adevărat credincios.

Întrebarea 25

Ce înseamnă: "Vreau să ştiţi că Hristos este capul a tot bărbatul, iar capul femeii este bărbatul şi capul lui Hristos Dumnezeu. Orice bărbat, care se roagă, sau

[173] Filosofia lucrătoare e strădania de purificare, care e prima treaptă a urcuşului duhovnicesc, presupunând pornirea de la credinţă. Cu ajutorul acesteia (sau a raţiunii = îngerului ei) mintea scapă din primele două închisori, din păcatul cu fapta şi din deprinderea cu păcatul. Apoi ajunge în faţa lumii, care deşi nu-i mai este îndemn la păcat, totuşi încă nu-i este străvezie, ci e un zid opac, o poartă de fier în faţa lumii spirituale, omul neştiind s-o vadă decât cu simţirea. Această poartă o deschide sau o face transparentă contemplaţia naturală în duh respectiv raţiunea = îngerul ei) E de observat că Sf. Maxim nu numeşte prima treaptă înţelepciune (σοφί) lucrătoare, ci iubire de înţelepciune (φιλοσοφία). Înţelepciunea se dobândeşte pe treapta cea mai înaltă. În faţa strădaniei pentru virtuţi omul încă nu posedă înţelepciunea (nu e înţelept), ci numai iubirea de înţelepciunea (e numai filosof).

prooroceşte având ceva pe cap, face de ruşine capul său şi orice femeie, care se roagă sau prooroceşte cu capul dezvelit, face de ruşine capul ei: căci e tot una ca şi cum ar fi rasă?"[174] *Şi ce înseamnă: "Pentru aceea femeia trebuie să aibă pe cap un semn de stăpânire din pricina îngerilor?"*[175]

Răspuns

Trebuie să se ştie că spunând dumnezeiescul Apostol că "Hristos este capul a tot bărbatul", a afirmat că Hristos este capul bărbatului credincios, care împlineşte poruncile dumnezeieşti şi contemplă dogmele evlaviei. Cu toată forma sa generală, cuvântul nu cuprinde şi pe bărbaţii necredincioşi. Căci cum ar putea fi Hristos cap al celor ce nu cred? Prin urmare, după unul din înţelesurile mai înalte ale acestui loc, spunem că bărbatul este mintea activă[176] care are drept cap raţiunea (cuvântul) credinţei (1). Spre aceasta privind ca spre Hristos, mintea îşi întocmeşte propria viaţă, zidind-o cu harurile poruncilor prin fapte, în felul acesta nu necinsteşte capul său, adică credinţa (2), punând asupra lui vreun oarecare acoperemânt pământesc din afară. Ceea ce înseamnă că nu pune mai presus de credinţă nimic din cele vremelnice şi pieritoare. Femeie a acestei minţi spunem că este însăşi deprinderea făptuirii, care e acoperită cu părul bogat al multelor şi feluritelor cugetări şi chipuri de viaţă practică; sau mai bine zis deprinderea aceasta are însăşi mintea, în calitatea de cap al ei, acoperită cu podoaba deasă a acestor cugetări şi chipuri. Iar Hristos zicem că e credinţa

---

[174] I Cor. 11, 3.

[175] I Cor. 11, 10.

[176] Mintea (în greceşte de genul masculin) în strădania pentru virtuţi se conduce la început de credinţă, nu de evidenţă.

ipostasiată (3), al cărei cap este în chip vădit Dumnezeu, spre care duce raţiunea credinţei, arătând celui ce-şi înalţă cugetarea de la cele de jos pe Dumnezeu, în care se şi află după fire.[177]

Şi iarăşi putem spune că bărbatul este mintea care cultivă contemplaţia naturală în duh, având drept cap Raţiunea (Logosul) creatoare a tuturor, ce se arată celui ce crede din ordinea frumoasă a celor văzute (4). Pe aceasta nu o necinsteşte mintea, întrucât nu o acoperă şi nu o pune dedesubtul vreunuia din lucrurile văzute şi nu ridică, peste tot, ceva mai presus de ea. Femeia acestei minţi este simţirea (lucrarea de percepţie), care este tovarăşa ei de viaţă şi prin care pătrunde în natura lucrurilor sensibile şi adună raţiunile mai divine din ea (5). Mintea nu îngăduie acestei consoarte să se descopere în lucrarea ei de vălurile raţiunii şi să se facă slujitoarea nesocotinţei (iraţionalităţii) şi a păcatului, ca în felul acesta, respingând raţiunile mai divine ca pe nişte acopereminte, să primească drept cap, în locul minţii patima nesocotinţei.[178] Iar cap al lui Hristos, adică al Raţiunii (Logosului) creatoare, care se dezvăluie din lucruri, analog cu ele, prin contemplaţia lor naturală, străbătută de credinţă este Mintea cea negrăită, care o naşte pe aceea după fiinţă (6). Spre Mintea aceea duce Raţiunea (Cuvântul) prin sine mintea ce urcă prin contemplaţia cucernică a lucrurilor,

---

[177] Până aici prin bărbatul ce are de cap pe Hristos şi prin femeia ce are de cap bărbatul, s-a indicat prima treaptă a urcuşului duhovnicesc, cea activă.

[178] Aici prin bărbatul descoperit şi femeia acoperită se indică treapta a doua a urcuşului duhovnicesc, contemplarea naturii. Această contemplare, deşi se numeşte naturală după obiectul ei, se face în duh, deci în har. E o lucrare a raţiunii ajutată de har. Numai o astfel de lucrare a raţiunii, cunoaşte just natura.

împărtăşindu-i treptat din vederile spirituale ale celor dumnezeieşti, pe măsura cunoaşterii celor văzute (7).

Şi iarăşi bărbatul este mintea ajunsă înlăuntrul cunoaşterii tainice a lui Dumnezeu (a teologiei mistice) (8), având drept cap neacoperit pe Hristos, adică Raţiunea credinţei înţeleasă în chip necunoscut, sau mai bine zis cunoscută în chip neînţeles (9), prin iniţierile tainice, indemonstrabile. Mintea, ajunsă prin exerciţiu la golul (στέρησις) îndumnezeitor, vrednic de laudă, care o depăşeşte total şi distinct atât pe ea cât şi toate cele ce există, nu pune peste acea Raţiune nimic din cele ce sunt (10), nici simţire, nici raţiune, nici minte, nici înţelegere, nici cunoştinţă, nici ceva cunoscut, nici ceva cugetat, nici ceva grăit, nici ceva simţit, nici ceva ce simte. Femeia acestei minţi este cugetarea curăţită de toată imaginaţia sensibilă (11), având drept cap mintea acoperită bogat cu iluminările (ἐπιβολαῖς) fără de început şi mai presus de înţelegere ale dogmelor negrăite şi necunoscute. Iar cap al lui Hristos, adică al Raţiunii negată tainic prin depăşire, este Mintea ridicată în chip absolut şi infinit peste toate şi în tot chipul (12). Pe aceasta Hristos, cel înţeles spiritual ca Raţiunea Minţii prin fire, o face cunoscută celor vrednici. Pentru că zice: “Cel ce m-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl“.[179] Şi într-adevăr înţelegerea Raţiunii devine cunoştinţă a Minţii care a născut-o pe aceea, întrucât Raţiunea arată Mintea subsistând în Sine după fiinţă. Spre acea Minte ridică Raţiunea mintea ce se doreşte după identificarea cu Dumnezeu prin har (13), după ce aceasta şi-a eliberat înţelegerea de mulţimea lucrurilor deosebite calitativ şi cantitativ şi s-a adunat într-o unitate deiformă,

[179] In. 14, 9.

prin identitatea şi simplitatea mişcării neîncetate şi cunoscătoare în jurul lui Dumnezeu.[180]

Deci toată mintea activă (lucrătoare, practică), “rugându-se şi proorocind“, cu alte cuvinte, căutând să afle raţiunile virtuţilor (căci aşa trebuie înţeles cuvântul “rugându-se“), sau descoperind chipurile lor prin fapte (căci aşa trebuie înţeles cuvântul “proorocind), trebuie să privească numai la raţiunea goală a credinţei, neabătându-şi cugetarea, gândul sau lucrarea la nimic altceva şi deci neacoperindu-şi capul, sau punând altceva peste el. Şi orice femeie, adică orice deprindere a minţii active, “rugându-se sau proorocind“, adică mişcându-şi în chip ascuns dispoziţia ei internă, sau înfăţişând virtutea în chipurile purtării din afară, dacă face aceasta fără discernământ raţional, necinsteşte capul ei. Căci ea cultivă atunci binele urmând unei pofte, odată ce este lipsită de raţiunea care o împodobeşte ca un acoperământ. De asemenea toată mintea, care se exercită în contemplaţia naturală, dacă se roagă sau prooroceşte având ceva pe cap, cu alte cuvinte caută să cunoască raţiunile lucrurilor sau le împărtăşeşte altora, cu vreo pornire spre altceva, fără un scop evlavios, necinsteşte capul său, ca una ce pune mai presus de cunoştinţa dreaptă şi cucernică vreun lucru din cele trecătoare. Şi orice femeie, adică orice percepţie orientată în chipul natural spre lucrurile sensibile, dacă nu are raţiunile spirituale ale acelora ca acoperitoare, necinsteşte capul ei, ocupându-se cu contemplarea celor văzute din patimă, pentru afecţiunea

[180] Aici se descrie a treia treaptă a urcuşului. Raţiunea credinţei de pe această treaptă nu mai e credinţa ca normă neevidentă din prima treaptă, ci e însuşi Logosul cunoscut direct, dar mai presus de înţelegere, după depăşirea tuturor, şi în acest sens socotit mai degrabă obiect al credinţei. Aici se arată că apofatismul nu înseamnă o necunoaştere totală, ci paralel cu el au loc iluminări tainice.

naturală față de ele. Și iarăși, toată mintea îndrăgostită de teologia mistică, dacă se roagă sau proorocește având ceva pe cap, adică dacă pătrunde la vederile tainice în chip neștiut, sau învață și inițiază pe alții în teologie, având vreo formă a înțelegerii în vreme ce cunoaște sau face cunoscut în chip mistic Cuvântul cel mai presus de înțelegere, rușinează capul său, punând pe Cel simplu și mai presus de orice înțelegere, sub ceva din cele ce sunt sau se cunosc (14). Mintea trebuie să fie atunci golită de toată ideea și de toată cunoștința, ca să vadă fără ochi pe Dumnezeu Cuvântul cel adevărat, știind limpede că în privința lui Dumnezeu sunt mai adevărate negațiunile prin depășire, care vestesc realitatea pozitivă divină prin negarea totală a celor ce sunt (15). Și orice femeie, adică orice cugetare a unei astfel de minți, rugându-se sau proorocind cu capul descoperit, adică emancipată de sub stăpânirea minții, care e adumbrită de multe vederi tainice, necinstește capul ei, lepădând cunoștința dumnezeiască și tainică ce acoperă mintea ca pe un cap. Deci tot bărbatul, adică toată mintea activă, sau naturală, sau teologică[181] când se roagă sau proorocește, adică primește învățătura sau învață pe alții, să aibă descoperit capul său, adică pe Hristos: cea activă, neprețuit nimic mai mult decât credința și virtutea; cea naturală, nepunând nici o altă rațiune mai presus de Rațiunea primă; iar cea teologică, neconturând nicidecum în schemele și înțelesurile câștigate din lucruri, pe Cel mai presus de înțelegere și de cunoștință. Și toată femeia, adică toată deprinderea minții active, sau percepția celei naturale,

[181] Mintea practică e mintea preocupată de virtuți, mintea naturală e cea care contemplă natura, iar mintea teologică e cea care contemplă pe Dumnezeu. Ele sunt așezate pe trei trepte. Nu poate dobândi cineva mintea teologică dacă n-a trecut prin cea, practică și naturală.

sau cugetarea înțeleaptă a celei teologice, să-și acopere capul: deprinderea activă, având așezat asupra ei discernământul rațiunii cu care să deosebească cele ce trebuie și cele ce nu trebuie făcute; percepția, puterea rațiunii, cu care să judece cu știință cele văzute; iar cugetarea, cunoștința cu totul indemonstrabilă a celor mai presus de înțelegere, Căci toată deprinderea, percepția și cugetarea neacoperită în modul arătat, nu se deosebește de cea rasă, adică de cea care n-are nici o rațiune a virtuții, sau a evlaviei, sau a cunoștinței tainice și a iubirii dumnezeiești.

Deci orice astfel de femeie trebuie să aibă, pe bună dreptate, totdeauna stăpânirea rațiunii, sau supravegherea rațională asupra capului. Aceasta în primul rând pentru îngeri, care văd mișcările arătate și nearătate ale noastre și scriu tot gândul și toată fapta spre lauda sau spre osânda noastră în ziua înfricoșată a dării la iveală. Apoi pentru cugetările conșiinței, înțelese și ele în mod figurat ca îngeri,[182] care ne mustră pentru cele ce le-am săvârșit, sau ne apără acum și în ziua judecății. În sfârșit și pentru îngerii răi, care pândesc deprinderea, percepția și cugetarea noastră ca îndată ce le văd dezvelite de discernământul, de evlavia și de cunoștința rațională și mintală, să dea năvală, făcând să se nască cele potrivnice acestora: lipsa de discernământ, de evlavie și neștiință, prin care dracii cei răi lucrează păcatul, rătăcirea și necredința.

Iar cap al lui Hristos a fost numit Dumnezeu, care ca Minte este prin fire principiul Rațiunii.

Scolii

1. Bărbat este și acela care se îndeletnicește cu

[182] Cugetările în grecește sunt de genul bărbătesc (λογισμοὶ) ca și îngerii

filosofia activă (lucrătoare, practică).

2. A numit cap pe Hristos, ca ipostas al bunuilor viitoare. Găci credința, după dumnezeiescul Apostol, "este ipostasul celor viitoare și dovada lucrurilor nevăzute"[183] prin ceea ce este arătat El însuși. Pentru că "în El sunt ascunse toate comorile cunoștinței și ale înțelepciunii".[184]

3. Credința cea ipostasiată este credința efectivă și lucrătoare, prin care Cuvântul lui Dumnezeu se arată în cei activi întrupat în porunci.[185] Iar prin acestea Cuvântul îi duce pe cei activi spre Tatăl, în care se află El după fire.

4. Bărbat este și mintea ce se exercită cu evlavie în contemplația naturii, având drept cap Rațiunea lui Dumnezeu, pe care o contemplă cugetarea prin credință, ca pricină creatoare a celor văzute.

5. Dacă cineva vrea să vadă în chip just creațiunea (căci omul are putere naturală să vadă bine și să deosebească binele de rău), va fi călăuzit spre pomul vieții, care este Dumnezeu, Făcătorul a tot pomul, "în care sunt ascunse comorile cunoștinței și ale înțelepciunii". Iar dacă, întrebuințând greșit puterea naturală (abuzând de ea), va vrea să vadă creațiunea în chip rău, se va depărta de viață și va mânca din pomul care ascunde în sine deosebirea binelui de rău, supunând simțirii și socotinței nerationale mintea și rațiunea. Deci unul ca acela va socoti plăcerea ca bine, pentru că ajută la conservarea trupului, iar durerea și ostenelile trupului ca rău, pentru că nu ajută la acea conservare; și va socoti făptura drept Dumnezeu, procurându-și din ea prilejurile plăcerii trupești.

---

[183] Evrei 11,1.

[184] Coloseni 2, 3.

[185] Credința care dă forță poruncilor sau virtuților este însuși Hristos, sau puterea ce emană din El, pe măsura acestei stări a omului.

6. Întrucât deodată cu Rațiunea, care e Făcătoarea tuturor, e cugetată și Mintea, la care se raportează Rațiunea ca la cauza Sa, a numit pe Tatăl cap al lui Hristos, în calitatea Lui de Minte, care naște prin fire Rațiunea.

7. Din ființa celor văzute și din mișcarea și din varietatea lor, cunoaștem Monada sfântă cea în trei ipostasuri.

8. Bărbat e și cel ce e inițiat în teologia mistică.

9. La cuvântul: în chip neînțeles, trebuie să se adauge: prin depășire, căci este mai presus de înțelegere Cel ce este crezut, adică Dumnezeu.

10. Cel ce a primit în chip neștiut, prin negarea în sens de depășire a celor create, însăși vederea nemijlocită a Rațiunii celei mai presus de orice rațiune, are drept cap Rațiunea cea atotunică, peste care și cu care și după care nu există altă rațiune prin fire. Ea are ca născătoare prin fire unica Minte, spre care călăuzind, ca spre capul Ei, mintea ce-L urmează, prin Duhul cel de-o ființă cu Ea, îi dă viață.

11. Femeia minții active zice că este deprinderea, ca născătoare a chipurilor virtuții; a celei naturale, simțirea (percepția prin simțuri) înnobilată prin rațiunile Duhului, ca născătoare a imaginilor nepătimașe ale lucrurilor; iar a celei teologice, cugetare curată, capabilă să pătimească în chip unitar lumina cea unică în trei străluciri.

12. Hristos zice că este Rațiunea cea mai presus de ființă și întrupată în chip supraființial, odată ce nici întruparea Lui nu a cuprins-o mintea prin rațiunea naturală. Iar capul acesteia este Mintea cea necauzată prin fire, cugetată împreună cu Rațiunea, a cărei cauză este. Căci cel care a văzut prin credință Rațiunea, a văzut tainic deodată cu Rațiunea și Mintea care naște în chip netemporal Rațiunea, aflându-se în Rațiune după ființă.

Iar unii spun că prin Hristos se indică aici omenitatea lui Hristos, ca una ce e cap al totului, adică al întregii firi. Şi cap al acestei omenităţi este dumnezeirea lui Hristos. Dând aceştia numele întregului părţilor, aduc o tâlcuire justă.

13. Identitatea minţii desăvîrşite cu Dumnezeu după har înseamnă mişcarea simplă şi neîmpărţită a minţii în jurul Celui ce este prin fire unul şi acelaşi. Această mişcare nu primeşte înţelesuri care se deosebesc după cantitatea substanţei sau după calitatea puterii ci numai o bucurie negrăită, plină de o simţire mai presus de înţelegere.

14. Rugăciunea celui activ (practic) constă, zice, în cererea virtuţilor, iar proorocia în comunicarea adevărată a raţiunilor din ele. Rugăciunea celui ce se îndeletniceşte cu contemplarea naturii constă, zice, în cererea cunoştinţei ştiinţifice a lucrurilor, iar proorocia "în comunicarea acesteia altora, priritr-o învăţătură adevărată. În sfârşit, rugăciunea celui ce se îndeletniceşte cu teologia, este, zice, tăcerea tainică, în timpul căreia mintea se face, prin negarea lucrurilor în sens de depăşire, vrednică de unirea cea mai presus de înţelegere şi cunoştinţă; iar proorocia acestuia este iniţierea tainică a altora în acestea. Căci rugăciunea înfăptuieşte unirea celui ce se roagă cu Dumnezeu, iar proorocia pentru Dumnezeu îndeamnă pe cel ce prooroceşte să comunice oamenilor bunurile date lui.[186]

15. Când afirmăm pe Dumnezeu din lucruri, Îl cugetăm deodată cu ele, dar ca pe cauza făcătoare. Când însă negăm cu totul pe Dumnezeu pornind de la lucruri, nu-L cugetăm împreună cu ele nici în calitate de cauză, întrucât, la

[186] Rugăciunea însoţind pe om pe toate treptele urcuşului duhovnicesc, până la unirea cu Dumnezeu, se deosebeşte cu fiecare stare a omului. Rugăciunea ca tăcere tainică este rugăciunea curată.

drept vorbind, nu are cu lucrurile nici o relație, în temeiul căreia ar trebui să cugetăm împreună ideile celor care sunt în relație.[187] Așadar teologul adevărat face din neștiința prin depășire o poziție de cunoaștere adevărată; el cunoaște adică însușirea lui Dumnezeu de a fi cu totul neînțeles.

Întrebarea 26

Dacă regele Babilonului înseamnă alegoric "diavolul", cum se înțelege cuvântul trimis de Dumnezeu prin proorocul Ieremia către regii neamurilor și către regii lui Iuda, prin care îi amenință cu "închisori și lanțuri, foamete și moarte, sabie și robie, de nu-i vor sluji lui, iar celor ce-i vor sluji de bunăvoie le va fi cu îngăduință pe pământul lor"?[188] Și de ce îl numește "sluga Sa" zicând: "Am dat tot pământul lui Nabuhodonosor, regele Babilonului, sluga mea, și fiarele câmpului le-am dat să-i slujească lui".[189] Ce este deci slujirea adusă diavolului și ce sunt fiarele? Ce sunt apoi cele sase feluri de amenințări și cine sunt regii neamurilor și regii lui Iuda?

Răspuns

Diavolul este și dușman și răzbunător al lui Dumnezeu. Este dușman, când din ură față de El își dă aparența unei iubiri pierzătoare față de noi oamenii, îndemnându-ne prin patimile de bunăvoie ale plăcerii să alegem în locul

[187] Sf. Maxim spune adeseori că Dumnezeu este în afară de relație, în sensul că nu e legat în chip necesar de lucruri, ca atunci când Îl cugetăm să cugetăm că lucrurile derivă în mod necesar din El. Dumnezeu se poate cugeta fără lucruri.

[188] Ieremia 27, 8.

[189] Ieremia 27. 6.

bunurilor veşnice lucrurile vremelnice. Prin aceasta furându-ne apoi toată dorirea sufletului, ne desface cu totul de la dragostea de Dumnezeu, făcându-ne duşmani cu voia ai Făcătorului.

Iar răzbunător este când, dezvelindu-şi toată ura sa faţă de noi, care i-am ajuns datornici din pricina păcatului, cere pedepsirea noastră (1). Căci nimic nu desfată mai tare pe diavol ca omul pedepsit, îngăduindu-i-se aceasta şi scornind una după alta suferinţele patimilor fără de voie se năpusteşte ca un vifor fără milă asupra celor peste care a dobândit, din îngăduinţa lui Dumnezeu, putere neurmărind să împlinească o poruncă divină, ci dorind să-şi sature patima urii sale împotriva noastră. El vrea ca marea povară a necazurilor dureroase, sufletul sfârşit de slăbiciune să-şi taie de la sine puterea nădejdii în Dumnezeu, făcând din întâmplările dureroase care vin peste el nu pricini pentru reculegerea minţii, ci pricini de necredinţă.

Dumnezeu, bun fiind şi vrând să smulgă din noi, cu totul sămânţa păcatului, adică plăcerea, care desface mintea de la iubirea lui Dumnezeu, îngăduie diavolului să aducă asupra noastră chinuri şi pedepse. Prin aceasta El usucă veninul plăcerii de mai înainte cu chinurile sufletului (2) şi în acelaşi timp vrea să sădească ura şi desăvârşita scârbire faţă de cele prezente, care dezmiardă numai simţurile, ca faţă de unele ce nu ne aduc nimic altceva decât pedepse prin folosirea lor. El vrea mai departe să facă din puterea pedepsitoare şi din ura de oameni a aceluia o pricină a readucerii forţate la virtute, a celor ce au alunecat de bunăvoie din ea.

Deci diavolul e numit "sluga lui Dumnezeu" ca cel c , cu îngăduirea lui Dumnezeu, pedepseşte pe păcătoşi, rămânând totuşi apostat şi tâlhar viclean, ca unul ce are

aplecarea voinței foarte înrudită cu a celor ce s-au depărtat de Dumnezeu prin plăcere. Căci e drept să fie chinuiți de diavol cei ce au îmbrățișat cu voluptate planurile lui viclene prin păcatele de bunăvoie. Astfel diavolul este atât semănătorul plăcerii, cât și aducătorul durerii prin pătimirile fără voie.

Când deci locuitorii Iudeii și ai Ierusalimului, adică cei ce au dobândit deprinderea faptelor sau știința contemplației, le folosesc acestea pentru slava cea de la oameni, umbrind chipurile virtuților prin împlinirea lor numai ca atare și mulțumindu-se să grăiască numai cuvintele înțelepciunii și ale cunoștinței, fără să se facă faptele dreptății, iar pe deasupra mândrindu-se față de alții pentru virtutea și știința lor, pe drept cuvânt sunt predați ostenelilor și necazurilor, ca prin pătimirea lor să învețe smerenia uitată de ei din pricina părerii deșarte ce și-o fac despre ei înșiși. Știind acest lucru și minunatul Apostol a predat Satanei pe nelegiuitul din Corint spre pierderea trupului, ca duhul să se mântuiască în ziua Domnului Iisus.[190] De aceea e predat și regele Iudeii și al Ierusalimului regelui Asirienilor, arătându-se prin aceasta că mintea contemplativă și cunoscătoare (gnostică) e predată diavolului spre pedepsire, ca acela să aducă asupra ei chinuri și necazuri după dreptate, iar ea să învețe, suferind, să filosofeze mai degrabă despre răbdarea în necazuri, decât să se mândrească cu deșertăciune pentru lucruri care nu există cu adevărat.

Deci tot cel ce rabdă de bunăvoie și cu mulțumire grelele necazuri ale încercărilor fără voie, conștient de relele pe care le-a săvârșit, nu este scos din deprinderea și harul virtuții și al cunoștinței, ca locuitorii de odinioară din Iudeea și Ierusalim. Aceasta pentru că suportă de bunăvoie jugul

---

[190] Cor. 5, 5.

regelui Babilonului şi, ca unul ce îşi achită o datorie, primeşte chinurile aduse asupra lui. Rămânând în ele, plăteşte regelui Babilonului muncile silnice prin partea pătimitoare a firii, învoindu-se la ele prin dreapta judecată, ca unul ce i le datorează aceluia din pricina păcatelor de mai înainte; iar lui Dumnezeu îi aduce prin închinare adevărată, adică prin dispoziția smerită a sufletului, îndreptarea greşelilor.

Dar cel ce nu primeşte cu mulțumire necazurile şi încercările fară voie, aduse asupra lui cu îngăduirea lui Dumnezeu, în vederea îndreptării, şi nu se pocăieşte lepădând înalta părere de sine care-i vine din închipuirea că e drept, ci se împotriveşte hotărârilor dumnezeieşti întemeiate pe judecățile Lui cele drepte, asemenea locuitorilor de odinioară din ludeea, şi nu primeşte de bună voie jugul regelui Babilonului, este predat, la porunca dumnezeiască, regelui Babilonului ca să fie dus în robie, să fie aruncat în închisori şi lanțuri, să sufere de foamete şi sabie, fiind scos de tot din pământul lui adică, din păruta deprindere a virtuții şi a cunoştinței. Prin ducerea în robie, e osândit la înstrăinarea de cele dumnezeieşti; prin aruncarea în închisori, e osândit la închipuirile mincinoase despre lucruri; prin punerea în lanțuri, la încetarea totală a oricărei fapte bune; prin foamete, la lipsirea de învățăturile dumnezeieşti; prin, moarte, la învârtoşarea şi nesimțirea totală față de cele bune; prin sabie, la cugetări pătimaşe şi desfrânate, care sting amintirea lui Dumnezeu (3).

Toate acestea şi mai multe decât acestea le suferă cel scos din deprinderea virtuții şi a cunoştinței, ca din pământul său, pentru faptul că nu vrea, din pricina mândriei şi a închipuirii deşarte, să plătească datoriile pentru greşeli, primind cu bunăvoință necazurile, nevoile şi strâmtorările.

În această privință să ne fie pildă dumnezeiescul Apostol,[191] care totuşi, pentru dreptatea lui, era slobod de orice datorie față de acestea. Căci ştia marele Apostol că umilirea cea dinafară a trupului prin munci, este păzitoarea comorilor dumnezeieşti din suflet. Şi de aceea răbda cu bucurie atât pentru el, cât şi pentru cei cărora avea să le fie pildă de virtute și de credință, şi chiar dacă vor suferi pe dreptate, după pilda Corinteanului pedepsit, să aibă ca mângâiere şi ca pildă de răbdare pe cel ce suferă fără să fie vinovat.

Iar regii neamurilor din acest loc al Scripturii cred că sunt oamenii care stau în frunte prin diferitele patimi de ocară. Ei încă sunt supuşi după dreptate, pedepsei pentru păcatele lor şi de aceea predați regelui Babilonului, ca putere pedepsitoare ce se bucură de chinuirea firii. Astfel regele Egiptului este mintea desfrânată și iubitoare de plăceri; Moabiteanul este mintea dezmierdată şi pângărită; Amaniteanul este mintea dedată zgârceniei; Sirianul este mintea superstițioasă şi dialectică (certăreață), căci s-a spus că singur Sirianul a stat împotriva lui Solomon,[192] adică împotriva păcii şi a înțelepciunii (4); regele din Tir este mintea iubitoare de lume şi de viață; iar dintre ceilalți regi fiecare simbolizează ceea ce îşi poate da seama omul înțelept (gnostic), căutând singur înțelesul lor prin tălmăcirea numelor lor, sau a locurilor unde se amintesc, sau luând aminte la chipul în care viețuiesc, sau la îndeletnicirile lor, sau la vrăşmăşia lor specială față de Israel. Căci nu totdeauna şi toți trebuie tâlcuiți după acelaşi înțeles, ci după trebuința cerută de împrejurări şi după înțelesul profeției.

Pentru că Scriptura înțelege odată prin Faraon pe diavolul, altădată legea firii. Primul înțeles i-l dă când vrea

---

[191] II Cor. 12, 10.
[192] III Regi 11, 25.

să prăpădească pe Israel; al doilea, când îi slujește după orânduire de sus Iosif, care întruchipează profetic pe Dumnezeu Cuvântul ce slujește de bunăvoie firii și patimilor noastre, afară numai de păcat. De asemenea și regele Tirului este înțeles odată ca diavolul, iar altădată ca legea naturală. Primul înțeles i se dă când luptă împotriva lui Israel prin Sisara,[193] al doilea când se împrietenește cu David și ajută lui Solomon la zidirea tempului dumnezeiesc.[194] Și multe alte înțelesuri se dau fiecăruia dintre regii înșirați de Sf. Scriptură, după sensul ce-l are proorocia.

Iar fiarele, pe care le predă Dumnezeu regelui Babi-lonului, sunt dracii, dintre care fiecare lucrează, după destoinicia lui înnăscută, la aducerea uneia sau alteia dintre ispite. Căci fiecare este sămănătorul altei răutăți și fiecare este mai viclean decât altul și mai iscusit spre un anumit fel de răutate. Dar nici dracii înșiși nu pot sluji în nici o privință diavolului, începătorului a toată răutatea, fără îngăduirea lui Dumnezeu. Trebuie ca însuși Dumnezeu să îngăduie, precum singur știe, în gija Lui de lume și în iubirea de oameni, diavolului să aducă, prin slujitorii lui, diferite pedepse asupra noastră pentru păcatele săvârșite. Aceasta se arată limpede în istoria lui Iov, unde se spune că diavolul n-a putut să se apropie de Iov fără îngăduirea lui Dumnzeu.[195]

Dar și Nabuhodonosor însuși, regele Babilonului, e înțeles de multe ori ca legea naturală. Aceasta o arată în scrisoarea adresată locuitorilor din Ierusalim, acei care, neputând să împlinească legea duhovnicească, au fost mutați în pământul Babilonului, adică în deprinderea confuziei pământești. Ei le cer acestora să se roage pentru viața lui

[193] Iud. 4, 2

[194] II Regi 5, 11.

[195] Iov. I, 13.

Nabuhodonosor, regele Babilonului, şi pentru viaţa lui Baltazar fiul lui, adică pentru legea naturală, şi pentru deprinderea ei cu fapta (5), sub care au căzut odinioară, ca să fie zilele lor ca zilele cerului“.[196] Prin aceste cuvinte ei cer celor ce au rămas în starea nepătimaşă a virtuţii şi în adevărul cunoştinţei să se roage ca să fie gândurile legii naturale şi ale deprinderii ei cu fapta, sub care au ajuns părăsind legea duhului, ca gândurile dumnezeieşti ale legii duhovniceşti, numind gândurile “zile“, iar legea duhovnicească “cer“. Ei se rugau adică lui Dumnezeu, ca să nu se depărteze legea naturală şi ostenicioasă sub care au ajuns, de legea duhovnicească (6).

Cu acestea consumă şi cuvântul pe care marele Daniil i l-a spus în chip tainic lui Nabuhodonosor, ca ameninţare dumnezeiască, când i-a tălmăcit vedenia din vis: “Şi te voi izgoni dintre oameni, şi va fi locuinţa ta cu fiarele sălbatice; şi te vor hrăni cu iarbă că pe un bou şi vei dormi sub rouă cerului; şi şapte ani vor trece peste tine până când vei cunoaşte că Cel Prea înalt stăpâneşte peste împărăţia oamenilor şi o dă cui voieşte. Şi pentru că a spus: Lăsaţi colţul rădăcinilor arborelui în pământ, împărăţia ta îţi va rămâne şi din ea vei cunoaşte împărăţia cea cerească“.[197]

Prin izgonire poate că înţelege scoaterea din Rai în lumea aceasta, pentru călcarea poruncii, şi căderea de la petrecerea cu sfinţii îngeri, adică de la vederile spirituale, sub puterea legii naturale întemeiată pe simţire. Iar locuirea cu fiarele sălbatice însemnă petrecerea cu patimile şi cu dracii care le lucrează. Iarba cu care l-au hrănit (îngerii, zic unii codici, sau oamenii, zic alţii, nu fiarele cu care avea locuinţa, căci acelea nu hrănesc, ci sfâşie), însemnă

[196] Baruh l, 11.
[197] Daniil 4, 22-23.

cunoaşterea naturală prin simţire a lucrurilor şi lucrarea ostenitoare a virtuţii; pe acestea le procură ca pe o iarbă, oamenilor îngerii.

Iar "vei dormi sub rouă cerului", înseamnă a avea, prin Providenţa dumnezeiască, puterea care se află în acestea. "Roua cerului" indică Providenţa, care hărăzeşte omului în veacul acesta, pe lângă toate cele înşirate, conservarea în existenţă; sau legea firii, care rămâne cu desăvârşire nestricată; sau poate cunoaşterea în parte a celor inteligibile, pe care ne-o mijlocesc lucrurile văzute prin harul lui Dumnezeu şi care ţine pe om aici în nădejdea celor viitoare.

Cuvintele "şapte ani vor trece peste tine" indică întinderea crugului înşeptit al vremii în veacul acesta. Sub acest crug a căzut firea, deoarece n-a păzit deprinderea şi lucrarea proprie, dar după sfârşitul lui, la învierea aşteptată, se va reîntoarce iarăşi la sine, prin lepădarea însuşirilor dobitoceşti (iraţionale), primind din nou mărirea de la început a împărăţiei, după ce a cunoscut, prin iconomia Providenţei din acest veac, stăpânirea adevăratei împărăţii (7). Căci prin cuvintele: "lăsaţi colţul rădăcinilor pomului în pământ", se arată că nu se smulge deplin, din pricina greşelii de la început, sămânţa şi puterile bunătăţii.[198] Datorită acestora, reluându-şi firea iarăşi creşterea, revine prin înviere la mărirea şi frumuseţea firească de mai înainte.

Dar lucrul cel mai bun este să ascultăm de legea poruncilor şi să învăţăm a ne stinge cugetul trupesc prin ostenelile de bunăvoie. Şi nu e numai un lucru bun acesta, ci şi foarte înţelept şi cuviincios pentru cei ce şi-au făcut raţiunea înnăscută stăpână peste patimi. Iar de nu facem lucrul acesta, să-l facem pe al doilea, să ne lăsăm certaţi fără voie şi

[198] Prin căderea în păcat chipul dumnezeiesc în om nu dispare cu totul.

să primim cu mulțumirea cuvenită voia Celui ce ne ceartă pe noi, ca pe un fel de jug al regelui din Babilon, spre pedeapsa păcatelor pe care le-am făcut. Și atunci regele spiritual al Babilonului nu ne va muta mintea din pământul nostru, adică din credința, din nădejdea şi din deprinderea virtuții: Deci în acest înțeles, arătat mai înainte, este numit diavolul şi "sluga lui Dumnezeu"și în acest înțeles se dau pe mâna lui regii popoarelor, regele din Iuda şi fiarele câmpului.

Scolii

1. Explică în ce chip diavolul este duşman şi răzbunător al lui Dumnezeu.

2. Osteneala şi necazul curăță sufletul întinat de murdăria plăcerii şi smulge cu totul afecțiunea lui față de lucrurile materiale, descoperindu-i paguba ce o are din iubirea față de ele. Pentru aceasta Dumnezeu îngăduie diavolului, după o judecată dreaptă, să supere pe oameni cu tot felul de necazuri.

3. Cel ce suferă fiindcă a nesocotit harul lui Dumnezeu, dacă recunoaşte rațiunea Providenței dumnezeieşti care vrea să-l vindece, primeşte cu mulțumire și cu bucurie necazul și își îndreaptă greşeala pentru care este certat. Cel ce se arată însă nesimțitor față de această doftorie ce i se dă, pe drept cuvânt este scos din har şi predat confuziei patimilor, dându-i-se drumul să vină la păcatul cu fapta, spre care era purtat de dorința lăuntrică.

4. Solomon avea pacea prin înțelesul numelui, iar înțelepciunea prin darul lui Dumnezeu, ca rod al rugăciunii.

5. Nabuhodonosor înseamnă aici legea naturală, iar Baltazar fiul lui, deprinderea cu legea naturală.

6. E vădit din rugăciune că Nabuhodonosor şi

Baltazar înseamnă aici legea naturală şi deprinderea născuta din ea, dar nu diavolul. Căci nimeni nu spune că se face rugăciune pentru diavolul. O rugăciune pe care n-a condamnat-o cuvântul proorocesc, nu trebuie să credem că s-a adus lui Dumnezeu pentru diavolul.

7. Firea se va reîntoarce la sine însăşi, recăpătând lipsa de păcat şi nestricătiunea. Căci păcătoşii, adică pricinile păcatului, vor pieri şi toţi vor fi fără de păcat şi prin aceasta fără stricăciune; pentru că acestea se nasc una din alta. Şi toţi vor cunoaşte împărăţia cea adevărată, unii prin iluminare, alţii prin osândă. Dar nu toţi se vor bucura de bunuri, şi cei ce se vor bucura nu se vor bucura la fel.

Întrebarea 27

Odată ce Domnul a poruncit limpede după înviere să fie învăţate toate neamurile,[199] *de ce a mai avut Petru lipsă de descoperire în cazul lui Cornelie?*[200] *Şi de ce Apostolii din Ierusalim, auzind de cele cu privire la Cornelie, se deosebeau de Petru?*[201]

Răspuns

A avut foarte mare lipsă Sf. Petru, fruntaşul Apostolilor, de o descoperire cu privire la neamuri. Căci nu ştia că nu este nici o deosebire între tăierea împrejur şi netăierea împrejur în privinţa credinţei. Nu ştia adică limpede că Domnul a spus să fie învăţate neamurile, fără să mai fie obligate la slujirea din afară a legii, până ce nu i-a arătat

[199] Mt. 28, 19.
[200] Fapte 10, 11.
[201] Fapte 11, l urm

prin descoperire taina sfatului Său ascuns. Abia aceasta l-a convins, prin simbolul pânzăturii, că harul Duhului Sfânt se dă şi neamurilor, ca şi lui, numai prin credinţă şi deci în Hristos nu este deosebire între Iudeu şi Elin. Dar nici Apostolii din Ierusalim n-au ştiut de aceasta. De aceea s-au deosebit de el, până ce au aflat şi ei bogăţia cea ascunsă a milostivirii dumnezeieşti cu privire la toţi oamenii. Căci harul propovăduirii aducea o viaţă dumnezeiască şi o slujire nouă, deosebită de cea a legii, şi o învăţătură a sufletului, care îl face să se elibereze de bunăvoie şi din proprie hotărîre de trup, precum şi o naştere mai dumnezeiască din alt izvor (1). Dar tocmai din această pricină cei încredinţaţi cu slujba propovăduirii aveau lipsă la tot cuvântul de învăţătura celui ce i-a trimis. Ba dacă nu par cuiva mai scrupulos decât trebuie, fiecare cuvânt al poruncii dumnezeieşti avea trebuinţă de o învăţătură şi de o descoperire care să-i hotărască modul în care trebuie împlinit (2). Căci nu se află nicidecum cineva care să cunoască modul de aplicare al vreunui cuvânt, fără descoperirea celui ce a grăit acest cuvânt (3). Ştiind-o aceasta şi vestitul Petru, după ce a primit de la Domnul porunca propovăduirii între neamuri, nu a pornit la lucru, ci a aşteptat să fie învăţat modul de aplicare al poruncii de către Cel ce a dat porunca.

Dar poate că pe lângă acestea mai erau şi alte lucruri pe care trebuia să le înveţe Petru prin pânzătura coborîtă din cer şi prin diferitele animale cuprinse în ea. Mai bine zis poate că erau lucruri pe care trebuia să le înveţe tot neamul omenesc, sau orice om care, asemenea lui Petru, străbătând la ultima înălţime a credinţei, învaţă limpede să-şi stingă cu totul orice simţire, întrucât până ce priveşte prin ea cele văzute, cunoaşte zidirea ca una ce se strică prin sine,

neputând să fie ferită de stricăciune şi de confuzie. Deci prin pânzătură şi prin dobitoacele de pe ea, Dumnezeu i-a descoperit lui Petru drept mâncare duhovnicească lumea văzută, înțeleasă prin cea nevăzută, pe temeiul rațiunilor ei, sau pe cea nevăzută arătată prin chipurile lucrurilor sensibile. De aceea îi zice: "Ridică-te Petre, jertfeşte şi mănâncă".[202] De unde i se porunceşte să se ridice? De unde altundeva, dacă nu din deprinderea şi din lanțurile simțirii (percepției prin simțuri) şi dintr-o prejudecată coborîtă despre lucruri, sau din păruta dreptate a legii, ca eliberat de nălucirile simțurilor, să poată vedea numai cu mintea rațiunile lucrurilor sensibile, dezbrăcate de figuri, şi aşa să cunoască tipurile celor inteligibile şi să învețe că nimic din cele făcute de Dumnezeu nu e necurat. Căci cel care contemplă creațiunea văzută în rațiunile ei, ca pe o înfățişare a celei inteligibile, sau tipurile celor inteligibile din podoaba lucrurilor văzute, ca pe o pânzătură ce coboară de sus nu va mai crede nimic necurat din lucrurile văzute, nemaiobservînd în rațiunile lor nimic care să trezească scârbă (4). Pentru că stricăciunea se află în latura sensibilă, ca şi războiul făpturilor întreolaltă. Între rațiuni însă nu este învrăjbire.

Pânzătura ținută de cele patru capete este deci lumea sensibilă ținută şi ea de cele patru elemente.[203] Iar târâtoarele, dobitoacele şi păsările sunt diferitele rațiuni ale făpturilor, care pentru simțire sunt necurate, dar pentru minte sunt curate şi bune de mâncat, susținînd viața spirituală, în sfârşit, glasul ce se repetă de trei ori este filosofia activă (practică), naturală şi teologică.[204] Căci cel

[202] F.A. 10, 13

[203] Pămînt, aer, apă, foc.

[204] Cele trei trepte ale urcuşului duhovnicesc.

ce vrea să urmeze cu adevărat lui Dumnezeu trebuie nu o dată, ci de două şi de trei ori să se ridice şi să jertfească creaţiunea văzută şi să o mănânce prin cunoaştere (în chip gnostic). Astfel cel ce s-a ridicat din Alipirea pătimaşă la cele văzute, a jertfit mişcarea acestora şi a izbutit să mănânce virtutea activă.[205] Cel ce s-a ridicat de la părerea mincinoasă despre lucruri, a jertfit normele cele văzute şi, mâncând raţiunile nevăzute, a dobândit contemplaţia naturală cea în duh. Iar cel ce s-a ridicat din rătăcirea politeistă, a jertfit însăşi fiinţa lucrurilor şi, mâncând prin credinţă cauza lor, s-a umplut de puterea cunoaşterii teologice (lui Dumnezeu).

Deci toată mintea contemplativă, având sabia Duhului, care este cuvântul (raţiunea) lui Dumnezeu, după ce a omorît în sine mişcarea creaţiunii văzute, a dobândit virtutea, iar după ce a tăiat de la sine nălucirea formelor sensibile, a aflat adevărul în raţiunile lucrurilor, aceasta constituind contemplaţia naturală; în sfârşit, după ce s-a ridicat deasupra fiinţei lucrurilor, primeşte iluminarea nemărginitei monade dumnezeieşti, aceasta constituind taina teologiei adevărate.

Sau poate i-a poruncit Dumnezeu prealăudatului Petru, fruntaşul Apostolilor, ca, ridicându-se din puterea nemărginită a firii la puterea dumnezeiască cea după har, să jertfească cu ajutorul lui Dumnezeu, prin sabia cuvântului, patimile răutăţii din oameni şi să le facă după aceea o mâncare bună şi bineplăcută Cuvântului spre mistuire duhovnicească prin lepădarea vieţii pătimaşe şi dobitoceşti de mai înainte. Căci se spune că sângele care curge din orice animal înjunghiat este simbolul vieţii. Iar deosebirea animalelor arătate în pânzătură înseamnă poate felurimea

---

205 Nu-l mai tulbură mişcările ce le provoacă în om lucrurile văzute şi şi-a însuşit virtutea cu fapta.

patimilor din oameni. Târîtoarele înfățișează pe cei a căror poftă se târîie în lucrurile pămntești; fiarele, pe cei care își aprind cu furie toată mânia spre a se nimici întreolaltă; iar păsările, pe cei ce-și împing toată puterea rațională spre sudalma mândriei și spre îngâmfarea ce se naște din ea, ca și pe cei ce grăiesc nedreptate față de cele înalte și ridică spre cer gura lor. Acestea jertfindu-le, ca un împreună lucrător al lui Dumnezeu, marele Petru, prin cuvântul Duhului, pe cei dintâi i-a făcut poftitori ai celor cerești, pe ceilalți blânzi și iubitori de oameni și cu îngăduință întreolaltă, iar pe cei din urmă iubitori de Dumnezeu și smeriți la cuget.

Să vedem acum ce vrea să arate prin înțelesul numelui ei și Ioppe, în care preasfântul Petru, marea talpă a Bisericii, a avut această vedenie? Numele de Ioppe se tălmăcește ca post de observație, desemnând paza ce se cuvine să o acordăm faptelor (6). Căci cetatea, aflându-se la țărmul mării, ar fi fost luată de multele valuri, dacă nu și-ar fi avut așezarea pe înălțime. Din această pricină socotesc că prin ea este indicat acela care-și zidește virtutea, ca pe o cetate, pe înălțimea cunoștinței și care nu e totuși departe de ispitele fără voie, întrucât nu s-a scuturat încă cu totul de legătura (afecțiunea) față de lucrurile sensibile, ci o are aproape ca pe o mare și de aceea are lipsă de un post de observație, ca nu cumva dracii necurați, folosindu-se pe furiș de ispitele fără de voie, să înlesnească pătrunderea patimilor celor de bunăvoie. Dar Ioppe aparținând seminției lui Isahar, iar acesta tâlcuindu-se ca "plată" sau "osteneală", ea mai poate să însemne și deprinderea în supravegherea faptelor, pe care le păzește de năvălirile nevăzute ale duhurilor răutății. Marelui Apostol i s-a poruncit, prin urmare, să-și ridice mintea de la aceasta[206] și să și-o mute

[206] Apostolul Petru și tot cel ce a dobândit deprinderea în virtute, să nu

spre cunoştinţa celor înalte.

Aşadar cel ce se află pe înălţimea de unde supraveghează filosofia activă, putem spune că se află în Ioppe; iar cel ce locuieşte în Sionul din Ierusalim, adică în locul de unde se vede pacea (căci aşa se tâleuieşte "Ierusalim"), se află departe de orice afecţiune faţă de cele sensibile, precum geografic e departe marea de locul pe care-i aşezat Sionul. Acesta, aflându-se pe înălţimea cunoştinţei, priveşte numai spre vederile inteligibile ale existenţelor, depărtând cu mintea formele văzute ale lucrurilor. Ca urmare el primeşte în modul cel mai clar cu putinţă arătările lucrurilor dumnezeieşti, care îi dau o formă mai dumnezeiască minţii sale. Cel ce locuieşte aşadar în Ioppe este omul faptelor (πρακτικός), care supraveghează cursele vrăjmaşilor, iar cel ce locuieşte în Sion este omul cunoştinţei (γνωστικός) care contemplă cu mintea numai frumuseţea lucrurilor dumnezeieşti.[207]

Iar dacă pânzătura este răpită iarăşi la cer, prin acestea avem să înţelegem că după ce a arătat marelui Petru raţiunile duhovniceşti ale lucrurilor sensibile, care există la un loc cu cele inteligibile, iarăşi le trage la Sine, arătându-ne în felul acesta că nimic din acelea ale căror raţiuni se află la El, nu este necurat. De aceea înţelegând marele Apostol sensul celor văzute de el, a învăţat că nu trebuie să socotească pe nici un om necurat şi că la Dumnezeu nu este căutare la faţă, în temeiul căreia ar face vreo împărţire nedreaptă a făpturilor. Din acesta pricină, nemaiîntârziind, a împlinit porunca duhovnicească, jertfind spre viaţa duhovnicească pe cei ce-şi taie de bunăvoie inima împrejur,

rămână aici, ci să se înalţe la treapta superioară a cunoştinţei.

[207] Locuitorul din Ioppe e cel de pe treapta virtuţilor, iar cel din Ierusalim cel de pe treapta contemplaţiei.

prin cuvântul harului, şi îşi leapădă toată necuraţia necredinţei, a răutăţii şi a neştiinţei, ca pe un preput, fără să-şi taie de la trup nimic din cele ce le are acesta prin fire, dat fiind că acestea nu şi-au luat fiinţa din aplicarea pătimaşă a voii, ci îşi au originea în creaţiunea dumnezeiască. Căci nimic din cele proprii firii nu este necurat, având pe Dumnezeu drept cauză a lor.

Scolii

1. Taina Noului Testament este anunţată ca schimbarea vieţii, ca slujire îngerească, ca înstrăinare de bunăvoie a sufletului de trup şi ca început al prefacerii dumnezeieşti în duh.

2. Altceva, zice, este raţiunea (cuvântul) poruncii şi altceva modul în care trebuie să se împlinească porunca. Primind deci marele Petru poruncă despre evanghelizarea neamurilor, a aflat modul de executare a poruncii, pe care nu-l cunoştea, prin pânzătură, învăţând că trebuie să se facă prin tăierea împrejur chemarea neamurilor, precum şi fără celelalte rânduieli mai trupeşti ale legii. Căci Scriptura nu cunoaşte decât tăierea împrejur cea duhovnicească, adică tăierea afecţiunii pătimaşe a sufletului faţă de trup.

3. Orice cuvânt al poruncii dumnezeieşti are lipsă de învăţătură cu privire la modul cum trebuie împlinit, lucru pe care dumnezeiescul Apostol îl numeşte "destoinicie".[208]

4. Cel ce nu rămâne de dragul simţirii la figurile lucrurilor văzute, ci caută cu mintea raţiunile lor, ca tipuri ale realităţilor inteligibile, sau contemplă raţiunile fâpturilor sensibile, învăţă că nimic din cele văzute nu este necurat.

---

[208] II Cor. 2, 16; 3, 5.

Căci toate sunt bune foarte prin fire.[209]

5. Cel ce nu se schimbă deodată cu mişcarea lucrurilor ce cad sub simţuri, se îndeletniceşte cu faptele nepătate ale virtuţilor. Iar cel ce nu-şi lasă mintea modelată de figurile lor, a dobândit cunoştinţa cea adevărată despre lucruri, în sfârşit cel ce a străbătut cu înţelegerea dincolo şi de însăşi fiinţa lucrurilor, a ajuns, ca cel mai bun teolog, în chip neştiut în preajma monadei. Prin urmare cel care a jertfit de trei ori în sine creaţiunea lucrurilor văzute, s-a făcut vrednic de treapta celor desăvârşiţi.[210]

6. Ioppe este, zice, deprinderea întru virtute, care păzeşte să nu se apropie vreo vătămare de la lucrurile sensibile învecinate. Iar Sionul este deprinderea întru cunoştinţă, care vede cum se primesc darurile înţelegerii.

Întrebarea 28

Către cine a spus Dumnezeu: "Veniţi să ne coborîm şi să amestecăm limbile lor?"[211]

Răspuns

Sf. Scriptură închipuieşte pe Dumnezeu după

---

[209] Gen. l, 31.

[210] Sunt iarăşi cele trei trepte ale urcuşului. Fiecare reprezintă o nouă desprindere de lucrurile ce cad sub simţuri (o nouă jertfire a lor). Cel de pe treapta virtuţii nu se mai schimbă cu mişcarea lor, adică nu se încântă de faptul că le dobândeşte sau le pierde, de producerea şi de dispariţia lor. Cel de pe treapta contemplaţiei, naturale şi-a detaşat cugetarea de robia înfăţişărilor lor sensibile. Iar cel ce cunoaşte tainic pe Dumnezeu, a uitat chiar şi de raţiunile inteligibile ale lucrurilor, adică de fiinţa lor.

[211] Gen. 11, 7.

dispoziția aflătoare în cei cărora le poartă de grijă (1). Astfel e numit și leu și urs și pardos și panteră și om și bou și oaie și soare și stea și foc și duh și alte lucruri nenumărate, Dumnezeu nefiind nici una din acestea, dar fiind cugetat potrivit cu forța și cu însușirea pe care o reprezintă fiecare din acestea. Arătîndu-se de pildă lui Avraam, care era desăvârșit în cunoștință, Dumnezeu l-a învățat că în rațiunea unității se cuprinde rațiunea imaterială a Treimii. Aceasta pentru faptul că Avraam ieșise cu mintea total din materie și din formele ei. De aceea i s-a arătat ca trei și i-a vorbit ca unul.[212] Iar lui Lot, care nu-și curățise încă mintea de compoziția corpurilor alcătuite din materie și formă, și credea că Dumnezeu este numai Făcătorul lumii văzute, i s-a descoperit în chip de doime, nu de treime, indicând prin formele în care s-a îmbrăcat, că mintea pe care voiește să o învețe încă n-a ieșit din materie și formă. Astfel, dacă ai pătrunde cu pricepere rațiunile fiecărui loc în care Scriptura înfățișează în chip felurit pe Dumnezeu, ai afla drept cauză a schimbării continue a înfățișărilor Lui, dispoziția celor cărora le poartă de grijă.

În cazul de față cei ce zideau turnul, porniseră mai înainte din țara de la răsărit a luminii, adică de la cunoștința unică și adevărată despre Dumnezeu, și veniseră în pământul Senaar, care se tălmăcește "dinții blestemați", căzând în tot felul de păreri despre dumnezeire. Aici adunînd toate părerile, ca pe niște cărămizi, se apucaseră să zidească, asemenea unui turn, necredința politeistă. Din această pricină pe drept cuvânt Dumnezeu, care risipește unitatea conglăsuirii păcătoase a oamenilor rătăciți, se numește aici pe Sine plural, după dispoziția lor, care era împărțită și împrăștiată în nesfârșite păreri. Prin aceasta

---

[212] Gen. 19, 1.

arată că, fiind unul, în ei s-a împărțit în mulți. Aceasta o arată și în cazul lui Adam, zicând: “Iată Adam s-a făcut ca unul din noi”.[213] Așadar potrivit cu starea de fiecare dată a omului, Dumnezeu e înfățișat de Scriptură sau la plural sau ca unitate. Iar la întrebarea, cu cine stă de vorbă Dumnezeu, se poate răspunde că este obiceiul Scripturii să înfățișeze sfaturile negrăite și ascunse ale lui Dumnezeu în chip trupesc, ca noi să putem înțelege cele dumnezeiești cu ajutorul cuvintelor și glasurilor care ne sunt familiare, căci în sine Dumnezeu este Minte necunoscută, Cuvânt negrăit și Viață necuprinsă; El nici nu grăiește, nici nu se lasă grăit, fiind însăși Cuvântul și însăși după ființă. Dacă vom înțelege astfel graiurile dumnezeieștilor Scripturi nu ne vom poticni în nici un cuvânt din cele scrise, pe motiv de întunecime.

Dar cineva ar putea spune că în nici un caz numărul plural în legătură cu Dumnezeu nu se află în Scriptură într-un sens ireproșabil. Și spre întărirea părerii sale ar putea aduce cuvântul: “Și a zis Dumnezeu: «Să facem“ pe om după chipul și asemănarea noastră»“,[214] declarând că prin acest cuvânt nu putem să înțelegem că Scriptura introduce ideea politeistă. La aceasta răspundem: Când Sfânta Scriptură vorbește de Dumnezeu la plural, adre-sându-se în chip evlavios celor evlavioși, o face pentru a indica cele trei ipostasuri; ea înfățișează adică în chip tainic modul existenței Treimii atotsfinte, fără de început și de o fiiință, dat fiind că atotslăvia, închinată și atotlăudata Treime a ipostasurilor este cea mai deplină unitate după ființă. Căci Dumnezeul nostru este unitate în Treime și Treime în unitate. Când însă vorbește despre Dumnezeu la plural către cei necredincioși, osândește falsa idee despre

[213] Gen. 3, 22.
[214] Gen. l, 26.

dumnezeire a acestora, căci aceştia socotesc că deosebirea caracteristicilor personale este fiinţială, nu ipostatică. Iar gândind astfel dumnezeirea, a vădit că susţin rătăcirea politeistă (2).

Iar dacă nu-i vom convinge spunând aceasta, vom face pe placul Duhului şi a celor ce iubesc pe Duhul, ocolind vrajba şi înţelegând Sf. Scriptură în acord cu dânşii. Vom zice deci şi noi că ea înfăţişează pe Preasfânta Treime, "Să facem pe om" (căci existenţa celor create este opera Tatălui şi a Fiului şi a Duhului Sfânf), alteori ca răsplătitoare a celor ce vieţuiesc întru evlavie ascultând de legile ei, sau ca providenţiatoarea celor ce au primit existenţa de la ea, precum s-a arătat lui Avraam ca trei şi i-a vorbit ca unul, şi alteori ca pedepsitoare, sau ca judecătoare a celor ce au călcat legile firii, ca atunci când zice: "Coborându-ne să amestecăm limbile lor". Căci Treimea cea sfântă şi de o fiinţă nu a creat numai făpturile, ci le şi susţine şi împarte fiecăreia darurile Sale după vrednicie. Pentru că fiind ea un singur Dumnezeu, creator după fire, este şi providenţiatoarea şi judecătoarea celor făcuţi de ea. Căci precum este comun Tatălui şi Fiului şi Duhului Sfânt a crea, tot aşa le este comun şi a judeca şi providenţia cele create.

Scolii

1. Fiecăruia, zice, se arată Dumnezeu după părerea ce şi-o face despre El. Celor ce au trecut cu dorinţa inimii dincolo de compoziţia corpurilor materiale şi şi-au armonizat puterile sufletului într-o unică şi constantă mişcare neîntreruptă în jurul lui Dumnezeu, li se înfăţişează Treimea ca unitate, ca să le arate existenţa ei să-i înveţe în chip tainic modul existenţei ei. Iar celor ce îşi mişcă dorinţa

numai în jurul afecțiunii față de cele trupești și își au puterile sufletului dezbinate între ele, li se arată Dumnezeu nu cum este El, ci cum sunt ei, vădindu-i că au rămas cu amândouă mâinile prinse de dualitatea noastră, în temeiul căreia lumea trupească e, alcătuită din materie și formă.

2. Cel ce zice că deosebirea caracteristicilor personale la Dumnezeu este ființială, nu ipostatică, nu este monoteist, ci politeist, întrucât susține că Dumnezeu primește prin aceste caracteristice un număr de ființe și nu de ipostasuri.

Întrebarea 29

Ce înseamnă cuvântul din Fapte: "Iar ei spuneau lui Pavel prin Duhul Sfânt să nu se suie la Ierusalim".[215] Și de ce n-a ascultat pe Duhul și s-a suit?

Răspuns

Sf. Isaia Proorocul spune în profeția sa că șapte Duhuri se vor odihni peste Mântuitorul, care va răsări din rădăcina lui Iesse. Desigur el nu susține existența a șapte Duhuri,[216] ca să învețe și pe alții să gândească așa, ci a numit "Duhuri" lucrările unuia și același Duh Sfânt, pentru că în fiecare lucrare se află întreg și fără împuținare Duhul Sfânt, care lucrează, pe măsura celui în care lucrează (1). Iar dumnezeiescul Apostol numește diferitele lucrări ale aceluiași unic Duh Sfânt harisme, lucrate de unul și același Duh.[217] Dacă așadar fiecăruia i se dă arătarea Duhului pe

[215] F.A. 21, 4.
[216] Is. 11, 2.
[217] I Cor. 12, 4.

măsura credinţei din el, prin împărtăşirea de o asemenea harismă e vădit că fiecare dintre credincioşi primeşte lucrarea Duhului pe măsura credinţei şi după dispoziţia din sufletul lui, această lucrare înzestrându-l cu deprinderea (aptitudinea) care îl face în stare să împlinească porunca aceasta sau aceea (2).

Deci precum unul primeşte cuvânt de înţelepciune (raţiunea înţelepciunii), altul cuvânt de cunoştinţă, al treilea cuvânt de credinţă şi altul iarăşi alta dintre harismele Duhului înşirate de marele Apostol, la fel unul primeşte prin Duh harisma iubirii desăvârşite, nemijlocite şi slobodă de toate cele materiale faţă de Dumnezeu pe măsura credinţei lui, altul prin acelaşi Duh harisma dragostei desăvârşite faţă de aproapele şi iarăşi altul altceva prin acelaşi Duh, cum am spus, având fiecare în lucrare (de lucrat) harisma proprie. Iar aceste harisme de le va numi cineva după Sf. Isaia duhuri, socotesc că nu cade din adevăr. Căci în fiecare harismă, fie că e mai mare, fie că e mai mică, se află lucrând, pe măsura celui în care lucrează, Duhul Sfânt.

Deci pe drept cuvânt marele Pavel, care fusese chemat de Dumnezeu slujitor al tainelor Sale pe seama oamenilor, odată ce primise nemijlocit duhul harului desăvârşit al iubirii de Dumnezeu, pe măsura credinţei sale, n-a ascultat de cei ce primiseră harisma iubirii desăvârşite faţă de el (3), care-i spuneau "prin Duhul", adică prin harismă iubirii faţă de el, luată în ei de Duhul (căci tot una este Duhul cu harisma, precum am spus, învăţând din cuvântul profetului) să nu se suie la Ierusalim. Căci el a preţuit neasemănat mai mult iubirea dumnezeiască şi mai presus de înţelegere, decât iubirea duhovnicească a altora faţă de el. Mai bine zis nu s-a suit neascultând, ci le-a înălţat prin pilda sa dorinţa celor ce prooroceau prin harisma sau

prin lucrarea Duhului dată lor cu măsură, spre iubirea ce este mai presus de toate. Deci nu se poate spune că nu a ascultat de Duhul marele Pavel, ci i-a învățat pe cei ce prooroceau despre el prin harisma iubirii să se ridice de la o harisma mai mică a Duhului la una mai înaltă.

Sau iarăşi, dacă harisma proorocească este cu mult în urma harismei apostoleşti, nu era potrivit cu rațiunea, care toate le îndrumă şi rânduieşte focul fiecăreia, să se orienteze ceea ce e mai presus după ceea ce-i mai prejos, ci mai degrabă trebuia să asculte ceea ce-i mai prejos, de ceea ce-i mai presus. Căci cei ce prooroceau atunci prin Duhul proorocesc, nu prin cel apostolesc, vesteau chipul suferinței pe care avea să o suporte Sf. Pavel din pricina propăvăduirii. Dar el, privind numai spre ținta dumnezeiască, nu dă nici o însemnătate celor de la mijloc (4). Căci toată grija lui era nu cum să treacă peste cele ce i se vor întâmpla, ci cum să devină un alt Hristos, împlinind după pilda lui Hristos, toate acelea pentru care Hristos şi-a ales, din iubire de oameni, viața în trup. Aşadar păruta neascultare a lui Pavel nu-i decât o păzire a bunei rânduieli, care cârmuieşte şi îndrumă toate cele dumnezeieşti şi pe fiecare îl face să stea neclintit la locul său propriu. Ea este o învățătură limpede ca să nu se amestece întreolaltă treptele Bisericii, aşa de bine orânduite de Duhul.

Scolii

1. Cel ce lucrează diferit în fiecare dintre cei înrăutățiți de El în chip diferit, este întreg şi neîmpărțit în toți căci Duhul Sfânt se arată lucrând în chip neamestecat şi neîmpărțit în toți şi în fiecare prin una şi aceeaşi putere, fiind plinitorul tuturor celor ce sunt. Căci este Dumnezeu

mai presus de ființă și nici toate la un loc nu-l pot încape.

2. Orice deprindere (aptitudine), prin care se împlinește o poruncă, zice că este o harismă a Duhului.

3. Cel ce iubește pe Dumnezeu din toată inima, din tot sufletul și din toată puterea, este mai mare, zice, decât cel ce iubește pe aproapele. Deci nu e rațional ca ceea ce e mai mare să se orienteze după ceea ce e mai mic, ci mai bine ceea ce e mai mic să se orienteze după ceea ce e mai mare. De aceea dumnezeiescul Apostol pe drept cuvînt nu a îngăduit să fie stăpânită demnitatea și cinstea apostolească de treptele peste care stăpânea ea, ca nu cumva să se strice buna rânduială a tuturor lucrurilor și mai ales a celor dumnezeiești.

4. Cele de la mijloc sunt diferitele încercări, pe care le vedeau cu preștiință cei ce prooroceau prin Duhul Sfântului Pavel suferințele ce avea să le îndure pentru adevăr. Dar el nu avea nici o grijă de acestea, grăbindu-se să se unească cu Hristos, cu ipostasul descoperit al bunătăților, după ce va trece prin credință dincolo de cele create.

Întrebarea 30

Ce înseamnă: "Puteți bea paharul pe care Eu îl beau și vă puteți boteza cu Botezul cu care Eu mă botez"?[218] *Care este deosebirea între pahar și botez?*

Răspuns

Botezul Domnului este chipul ostenelilor noastre de bunăvoie pentru virtute, prin care ștergând petele de pe conștiință, omorîm de bunăvoie înclinarea voii noastre către

[218] Marcu 10, 38.

cele ce se văd. Iar paharul este chipul încercărilor fără de voie, care vin asupra noastră în timpuri de strâmtoare pentru că stăm în slujba adevărului şi prin a căror suportare, punând dorul după Dumnezeu mai presus chiar şi de viaţă, primim de bunăvoie până chiar şi moarte silnică a fiinţei noastre (1). Prin urmare aceasta este deosebirea între Botez şi pahar, că Botezul face moartă aplecarea voinţei noastre spre plăcerile vieţii, de dragul virtuţii, iar paharul convinge pe cei evlavioşi să pună adevărul mai presus chiar şi de viaţă. Paharul l-a pus înainte de Botez, deoarece virtutea este pentru adevăr, nu adevărul pentru virtute (2). De aceea cel ce cultivă virtutea pentru adevăr, nu e rănit de săgeţile slavei deşarte; dar cel ce se străduieşte după adevăr de dragul virtuţii, deschide în sine culcuş părerii de sine a slavei deşarte.[219]

Scolii

1. Botezul Domnului, zice, este omorîrea desăvârşită a înclinării noastre spre lumea simţurilor; iar paharul este tăgăduirea chiar şi a vieţii de aici, pentru adevăr.

2. Adevărul, zice, este cunoştinţă dumnezeiască; iar virtutea, lupta pentru adevăr a celor ce-l doresc. Aşadar cel ce îndură ostenelile virtuţii pentru cunoştinţă, nu se robeşte slavei deşarte, întrucât ştie că adevărul prin firea lui rămâne mai presus de toate ostenelile. Căci el prin fire nu

[219] Precum Euharistia urmează după Botez, aşa cunoaşterea adevărului urmează după virtute, ca o treaptă mai înaltă. Prin Botez sau prin virtute, ne omorîm voia egoistă, dar nu ne omorîm energia virtuţii. Prin cuminecătura cu adevărul, uităm de noi înşine, chiar ca subiecte ale virtuţii, ca să nu mai trăiască decât adevărul.

poate fi cuprins de cele din urmă. Dar cel ce caută cunoştinţa de dragul ostenelilor pentru ea, desigur se robeşte slavei deşarte, ca unul ce crede că a luat cununa înaintea sudorilor, neştiind că ostenelile sunt pentru cunună, iar nu cununa pentru osteneli. Orice metodă se dovedeşte necugetată atunci când, în loc de a ajunge prin ea la ceea ce este absolut (pentru sine), e crezută ea ca un lucru absolut (pentru sine).

Întrebarea 31

Dacă "Dumnezeu nu locuieşte în temple făcute de mâini",[220] cum locuia în templul Iudeilor?

Răspuns

Dumnezeu, îngrijindu-se prea înţelept de cei provi-denţiaţi, potrivit cu starea lor, mai întâi i-a călăuzit pe oameni spre adevăr prin tipuri, întrucât se cârmuiau după simţuri, în felul acesta S-a amestecat pe Sine în chip nevăzut în toate tipurile date poporului vechi, lucrând la înălţarea celor călăuziţi. A locuit prin urmare în templul Iudeilor în mod figurat, dar nu cu adevărat, circumscriindu-şi prin această locuire în templu sfatul Său negrăit cu privire la povăţuirea tainică a celor providenţiaţi. Căci cel mai potrivit locaş al lui Dumnezeu este numai mintea curată. Pentru ea a îngăduit Dumnezeu să se zidească templul ca tip, voind ca prin simboluri foarte îngroşate să desfacă din materie mintea Iudeilor, care era cu mult mai îngroşată decât tipurile fără simţire. El voia s-o facă să-şi vadă neputinţa ei de a fi locaş al lui Dumnezeu din pricina materialităţii şi a dezbinării de

[220] Fapt. Apost. 17, 24.

care era stăpânită şi prin aceasta să vină la cunoştinţa însuşirilor ei naturale. Acest lucru neînţele-gându-1 însă iudeul, care nu ştia decât să-şi nutrească prin mândrie fudulia cucernică, a fost lipsit şi de tip şi s-a înstrăinat în chip păcătos de adevăr (l).

Scolie

1. Iudeu este, zice, cel ce cultivă numai forma cunoştinţei, care este cuvântul gol şi numai chipul virtuţii, care este obiceiul fără suflet. El se făleşte cu figurile adevărului.

Întrebarea 32

Ce înseamnă: "Dacă ar dibui, ar găsi pe Dumnezeu"?[221] *Cum găseşte cineva pe Dumnezeu dibuind?*

Răspuns

Cel ce nu se opreşte la latura văzută a slujirii trupeşti a legii, ci, pătrunzând prin căile minţii în fiecare dintre simbolurile văzute, află raţiunea divină perfectă, ascunsă în fiecare, în această raţiune găseşte pe Dumnezeu însuşi. Dibuind bine prin puterea minţii în materia prescripţiilor legii, ca într-o grămadă de lucruri amestecate, va afla undeva ascuns în carnea legii mărgăritarul-raţiune, care scapă cu totul simţirii. La fel şi cel ce nu circumscrie firea celor văzute numai la cât cuprinde simţirea, ci cercetează cu mintea în chip înţelept raţiunea din fiecare făptură, descoperă pe Dumnezeu, aflând din măreţia arătată

[221] Fapt. Apost. 17, 27.

a lucrurilor însăşi cauza lor.

Dat fiind aşadar că însuşirea proprie a celui ce dibuieşte este discernământul, care pătrunde prin cunoştinţă simbolurile legii şi contemplă cu ştiinţă firea văzută a lucrurilor, acela deosebeşte cele din Scriptură, din creaţiune şi din sine însuşi. În Scriptură deosebeşte litera şi duhul, în creaţiune raţiunea şi ceea ce se vede la suprafaţă, iar în sine mintea şi simţirea. Apoi luând din Scriptură duhul, din creaţiune raţiunea, şi din sine mintea şi unindu-le indisolubil întreolaltă, află pe Dumnezeu, cunoscându-L pe cât se cuvine şi pe cât este cu putinţă în minte, în raţiune şi în duh. Aceasta, pentru că s-a eliberat de toate cele ce-l rătăcesc şi îl trag spre tot felul de păreri, adică de literă, de suprafaţa văzută a lucrurilor şi de simţire, în care stă latura cantitativă a lucrurilor, atât de felurită şi de potrivnică unităţii. Dar dacă amestecă cineva şi împleteşte litera legii, suprafaţa lucrurilor şi simţirea proprie, este asemenea unui chior cu vederea scurtă, suferind de boala necunoştinţei cauzei lucrurilor (l).

Scolie

1. Cel ce vede din Scriptură numai duhul fără figuri şi din creaţiune raţiunile fără forme, cu mintea eliberată de lucrarea simţirii, a aflat pe Dumnezeu; în duhul Scripturii ca pe pricinuitorul bunătăţii, în raţiunile lucrurilor ca pe al puterii, iar în sine ca pe al înţelepciunii. Căci raţiunile create din nimic povestesc puterea Creatorului; duhul Scripturii, readucînd pe cei rătăciţi la îndumnezeire, vesteşte bunătatea Celui care a scris-o; iar mintea noastră, primind în ea în chip nedespărţit raţiunile celor create, dă pe faţă înţelepciunea Ziditorului.[222]

[222] Sofia e conţinutul unitar al tuturor raţiunilor. Sofia primă şi perfectă

Întrebarea 33

Ce înseamnă: "Amin zic vouă, că oricine va zice muntelui acesta: ridică-te și te aruncă în mare, și nu va deosebi întru inima sa, ci va crede că ceea ce spune se face, va fi lui ceea ce a zis"?[223] *Ce înseamnă: "și nu va deosebi"?*

Răspuns

Dumnezeiescul și marele Apostol, definind ce este credința, zice:" Credința este ipostasul celor nădăjduite și dovada lucrurilor nevăzute".[224] Iar dacă cineva ar defini-o și ca bun lăuntric, sau ca și cunoștință adevărată, doveditoare a bunurilor tainice, nu ar păcătui împotriva adevărului. În sfârșit Domnul, învățând despre lucrurile tainice si despre cele nădăjduite și nevăzute, zice: "împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru".[225] Așadar credința în Dumnezeu este același lucru cu împărăția lui Dumnezeu. Ea se deosebește numai prin cugetare de împărăție, căci credința este împărăția lui Dumnezeu fără formă, iar împărăția este credința care a primit în chip dumnezeiesc o formă (1).

Deci pe temeiul acestui fapt, credința nu este în afară de noi. Dar noi cultivând-o prin poruncile dumnezeiești, o facem să devină împărăția lui Dumnezeu, care e cunoscută numai de cei ce o au. Așadar împărăția lui

---

din veci este Logosul divin. Dar apoi orice minte devine sofia, potrivit cu progresul ei în adunarea tuturor rațiunilor în sine și în adâncirea lor.

[223] Mc. 11, 23.

[224] Evr. 11. 1.

[225] Lc. 17, 21.

Dumnezeu este credința dezvoltată prin lucrare. Iar împărăția aceasta înfăptuiește unirea nemijlocită cu Dumnezeu a celor ce fac parte din ea.

Așadar s-a dovedit limpede că credința este o putere de legătură, care înfăptuiește unirea desăvârșită, nemijlocită și mai presus de fire a celui ce crede cu Dumnezeu cel crezut (2).

Omul, constând din suflet și trup, este purtat de două legi, a trupului și a duhului. Legea trupului are la dispoziția sa simțirea (lucrarea simțurilor), iar legea duhului lucrarea minții. Legea trupului, lucrând prin simțire, leagă pe om de materie, iar legea duhului, lucrând prin minte, înfăptuiește în chip nemijlocit unirea lui cu Dumnezeu. De aceea pe drept cuvânt "cel ce nu deosebește în inima lui", adică nu distinge cu mintea, sau nu taie uniunea nemijlocită cu Dumnezeu, produsă prin credință, ca unul ce a devenit nepătimitor, mai bine zis dumnezeu, datorită unirii prin credință, "va zice muntelui acesta să se mute și se va muta" (3). Prin cuvântul "acesta" este indicat cugetul și legea trupului, care e cu adevărat greoi și cu anevoie de strămutat, ba pentru puterea naturală, cu totul de nemișcat și de neclintit. Căci așa de mult s-a înrădăcinat puterea lui în firea oamenilor prin lucrarea nerațională a simțurilor, încât mulți nici nu cred că este omul altceva decât trup, având simțirea ca putere prin care se bucură de viața aceasta. Toate sunt deci cu putință celui ce crede și deosebește, adică nu taie unirea înfăptuită prin credință între mintea lui și Dumnezeu, de dragul legăturii afectuoase dintre suflet și trup, susținută prin simțire. Căci toate câte înstrăinează mintea de lume și de trup și o leagă de Dumnezeu, sunt desăvârșite în rezultatele lor (4).

Scolii

1. Credința simplă o numește împărăție fără formă, întrucât cel ce o are n-a ajuns încă la asemănarea cu Dumnezeu prin virtuți. Iar împărăție numește acea credință, care a dobândit prin fapte forma dumnezeiască a bunătății.

2. Credința este o cunoștință ce nu se poate dovedi. Iar dacă e cunoștință ce nu se poate dovedi, atunci credința este o legătură mai presus de fire, prin care în chip neștiut și indemonstrabil ne unim cu Dumnezeu într-o unire mai presus de înțelegere.

3. Când mintea a dobândit unirea nemijlocită cu Dumnezeu, își oprește cu totul puterea firească de a cugeta și de a se cugeta. Iar când îi dă iarăși drumul acesteia și cugetă ceva din cele ce sunt în urma lui Dumnezeu, începe să deosebească tăind unirea cea mai presus de înțelegere.[226] Până ce se află omul în această unire cu Dumnezeu, ca unul ce s-a ridicat mai presus de fire, și a devenit dumnezeu prin participare, mută legea firii sale întocmai ca pe un munte nemișcat.

4. Mai trebuie adăugat, zice: "Toate sunt cu putință celui ce crede", adică toate cele care înstrăinează

[226] Deci unirea cea mai presus de fire și de cugetare cu Dumnezeu și oprirea lucrării naturale a cugetării are loc și în viața aceasta, dar pentru scurte răstimpuri. Unirea cu Dumnezeu și îndumnezeirea omului nu înseamnă o identificare cu Dumnezeu după ființă, dar e trăită ca o stare în care cugetarea omului nu mai face deosebire între sine și Dumnezeu, pentru că peste tot cugetarea nu mai e în funcțiune. Dar în omul îndumnezeit rămâne totuși conștiința că nu e nici numai el, nici numai Dumnezeu. E ceva analog cu relația de iubire între două persoane. Ele nu mai fac distincție între eu și tu. Dar totuși nu se trăiesc ca una, ca eu sau tu, ci ca două, deodată, ca o plinătate, ca o comunitate, deosebită de starea singulară.

mintea de lume şi de trup. Căci acestea sunt făcute de Dumnzeu cu, putinţă celui ce crede.

Întrebarea 34

Ce înseamnă iarăşi: "Pentru aceasta vă spun vouă că toate câte cereţi rugându-vă, să credeţi că veţi lua, şi va fi vouă"?[227] *Cum poate cineva să creadă, că va lua toate câte le cere, odată ce numai Dumnezeu ştie dacă îi foloseşte ceea ce are, sau nu? Deci dacă din neştiinţă cere ceea ce nu-i foloseşte, cum îi va da? Iar dacă nu îi dă ceea ce nu-i foloseşte, dar a cerut din neştiinţă, cum poate cineva să creadă că orice cere va lua şi va fi lui?*

Răspuns.

Toate întrebările acestea au fost dezlegate pe scurt în răspunsul de mai înainte. Pentru că numai celor ce ştiu cum să creadă le este dat să ştie ce trebuie, şi care lucruri să le ceară. Căci "cunoştinţa nu este a tuturor", [228] precum nici credinţa. De altfel însuşi Domnul a zis: "Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui", [229] îndemnându-ne adică să căutăm înainte de toate cunoştinţa adevărului şi în al doilea rând exercitarea în împlinirea datoriilor morale. Prin aceasta a arătat limpede că cei credincioşi trebuie să caute numai cunoştinţa dumnezeiască şi virtutea care o împodobeşte prin fapte.[230] Dar trebuie să ştim că sunt multe

---

[227] Marcu 11, 24.
[228] II Tesaloniceni 3, 2.
[229] Matei 6, 37.
[230] Sunt arătate în ordine inversă cele două trepte ale urcuşului duhovnicesc.

cele care trebuie căutate în vederea cunoştinţei lui Dumnezeu şi a virtuţii de către cei ce cred. De pildă: izbăvirea de patimi, răbdarea încercărilor, raţiunile virtuţilor, chipurile lucrărilor, dezrădăcinarea afecţiunii sufletului faţă de trup, dezlegarea simţurilor din legătura (relaţia) cu lucrurile sensibile, retragerea desăvârşită a minţii din toate cele create şi scurt vorbind nenumărate alte lucruri care sunt de lipsă pentru alungarea răutăţii şi a neştiinţei şi pentru dobândirea cunoştinţei şi a virtuţii. De aceea pe drept cuvânt a spus Domnul: "Toate câte veţi cere, crezând, veţi primi. El s-a gândit la toate câte ajută la cunoaşterea lui Dumnezeu şi la virtute, singurele care trebuie să le ceară cu ştiinţă şi cu credinţă cei evlavioşi. Căci toate acestea folosesc şi de aceea le dă Domnul cu siguranţă celor care le cer. Prin urmare acela care cere numai de dragul credinţei, adică al unirii mijlocite cu Dumnezeu, toate câte ajută la înfăptuirea acelei uniri, cu siguranţă că le va lua. Dar acela care cere fără acest scop, alte lucruri, sau chiar pe cele înainte pomenite, nu le va primi. Căci nu crede, ci ca un necredincios îşi urmăreşte slava proprie prin cele dumnezeieşti.

Întrebarea 35

Deoarece Cuvântul s-a făcut trup, şi nu numai trup, ci şi sânge şi oase, iar pe de altă parte ni se porunceşte să mâncăm trupul şi să bem sângele,[231] *dar oasele să nu le zdrobim,*[232] *te rog să mă înveţi ce înseamnă această împărţire întreită a Cuvântului făcut om?*

---

[231] Ioan l, 14; 6, 41; 19, 36.

[232] Exod 12, 46.

Răspuns

Hotărându-se să coboare în ființă, precum numai El a știut, Cuvântul cel mai presus de ființă și Făcătorul tuturor celor ce sunt, a adus rațiunile naturale ale tuturor lucrurilor văzute și cugetate (inteligibile), împreună cu înțelesurile necuprinse ale propriei dumnezeiri. Dintre acestea rațiunile celor cugetate sunt sângele Cuvântului, iar rațiunile celor sensibile sunt trupul Lui văzut. Deci Cuvântul fiind Învățătorul tuturor rațiunilor duhovnicești, atât a celor din lucrurile văzute, cât și al celor din realitățile inteligibile, după cuviință și cu drept cuvânt dă celor vrednici să mănânce, ca pe un trup, știința cuprinsă în rațiunile lucrurilor văzute și să bea, ca pe un sânge, cunoștința aflătoare în rațiunile celor inteligibile (1). Pe acestea le-a pregătit înțelepciunea în chip mistic încă de odinioară, dregând vin și aducînd jertfe, precum se spune la Proverbe.[233] Iar oasele, adică rațiunile mai presus de înțelegere despre dumnezeire, care depășesc în chip nesfârșit toată firea creată, nu le dă, neavând firea celor create vreo putere ca să intre în legătură (relație) cu acestea.[234]

Și iarăși, trupul Cuvântului este virtutea adevărată, sângele cunoștința fără de greșeală, iar oasele teologia (cunoștința lui Dumnezeu) cea negrăită (2). Căci precum sângele se preface în forma trupului, tot așa cunoștința se preface prin făptuire în virtute.[235] Și precum

[233] I Proverbe 9, 2.

[234] Firea noastră creată nu poate cunoaște prin puterea ei finită cele ale lui Dumnezeu, ci numai dacă primește puterea lui Dumnezeu, ca prin El să cunoască ale lui.

[235] Cunoștința generală duce la virtute, iar virtutea duce la o cunoștință specială.

oasele susțin sângele și trupul, la fel rațiunile mai presus de orice înțelegere despre dumnezeire, aflându-se în sânul fāpturilor, crează și susțin în chip neștiut ființele lucrurilor și dau naștere oricărei cunoștințe și virtuți.

Iar dacă ar spune cineva că și rațiunile Judecății și ale Providenței pot fi socotite trupul și sângele, ca unele ce vor fi cândva mâncate și băute, iar rațiunile negrăite despre îndumnezeire, ascunse în acelea, ar spune că sunt oasele, nu a căzut, cred, din adevăr.

Sau poate trup al Cuvântului mai este și reîntoarcerea desăvârșită a firii la ea însăși și restabilirea ei prin virtute și cunoștință, sângele, îndumnezeirea care o va ține prin har în fericirea veșnică, iar oasele, însăși puterea necunoscută care va susține firea în fericirea veșnică prin îndumnezeire.

Iar dacă ar spune cineva, printr-o tâlcuire mai subțire, că trupul este modificarea de bunăvoie prin virtuți, sângele desăvârșirea prin moartea pentru adevăr la vreme de strâmtoare, iar oasele rațiunile prime despre Dumnezeu, care nouă ne sunt inaccesibile, bine ar spune și acesta și n-ar cădea de la înțelegerea cuvenită.

Scolii

1. Vorbește de ființa, de puterea și de lucrarea fiecărei fāpturi. Acestea se văd la toate fāpturile și prin ele e cunoscut Dumnezeu ca Făcător, Proniator și Judecător. Sau vorbește de cele două părți din care se alcătuiesc fāpturile, adică de materia și forma celor sensibile, sau de ființa și accidentul celor inteligibile, sau de virtutea și cunoștința, prin care se face cunoscut celor vrednici Cel mai presus de cunoaștere.

2. Teologia negrăită este neştiinţa totală în sens de depăşire, care este atât de necunoscută, pe cât se cunosc cele ce pot fi cunoscute în chip natural.

3. Prin sânge înţelege îndumnezeirea, care va fi viaţa celor ce se vor învrednici de ea. Căci sângele e simbolul vieţii.

Întrebarea 36

Ce înseamnă trupurile şi sângele animalelor necuvântătoare, pe care aducându-le Israelitenii lui Dumnezeu, trupurile le mâncau, iar sângele nu, ci-l vărsau în cerc la temelia altarului?[236]

Răspuns

Cei ce slujeau odinioară lui Dumnezeu în umbra legii, închipuie pe începătorii în evlavie. Căci şi aceştia de-abia pot să înţeleagă dispoziţiile văzute ale simbolurilor cu înţeles de tipuri. Dat fiind aşadar că nu acelora li s-a dat în primul rând legea, ci nouă, căci prin noi se desăvârşeşte duhovniceşte, care vieţuim după pilda lui Hristos, să cercetăm cu evlavie raţiunea jertfelor de atunci.

Începătorul în evlavie, învăţând să cunoască faptele dreptăţii, se îndeletniceşte numai cu făptuirea întru toată ascultarea şi credinţa, mâncând cele văzute ale virtuţilor ca pe nişte trupuri (1).

Raţiunile poruncilor, care alcătuiesc cunoştinţa celor desăvârşiţi (2), el le lasă lui Dumnezeu prin credinţă, neputându-se întinde cât ţine lungimea cunoştinţei.

Căci altarul este simbolul lui Dumnezeu, căruia

---

[236] Deut. 12, 27 urm.

toți îi jertfim duhovnicește și căruia îi lăsăm cunoștința celor mai presus de puterea noastră, ca să trăim. Iar temelia altarului e chipul credinței în El, căci credința e temelia[237] care poartă toată zidirea faptelor și a înțelesurilor dumnezeiești. Tot cel ce nu se poate împărtăși cu sobrietate de beția vinului înțelepciunii dumnezeiești prin cunoștință, face bine să verse rațiunile cunoștințelor pe care nu le înțelege lângă această temelie, adică să lase credinței cunoștința rațiunilor care sunt mai presus de puterea lui.

Deci ca pe un chip al celor începători în evlavie, poporul vechi mâncă trupurile jertfelor, iar sângele (3) îl vărsa la temelia altarului, întrucât, din pricina cugetului copilăresc, nu se putea ridica la cunoștința celor ce se săvârșeau tainic. Hristos însă, făcându-ni-Se arhiereu al bunurilor viitoare[238] și jertfindu-se pe Sine ca jertfă trainică, își dă împreună cu trupul și sângele celor ce și-au deprins simțurile sufletului în vederea desăvârșirii, ca să poată distinge binele și răul.[239] Căci cel desăvârșit a trecut nu numai de treapta începătorilor, ci și de a înaintașilor,[240] și de aceea nu ignoră rațiunile celor săvârșite de el după poruncă, ci bându-le întâi pe acelea cu duhul (rațiunile), mănâncă prin fapte toată carnea virtuților, ridicându-și înțelegerea celor săvârșite prin simțuri la nivelul cunoașterii cu mintea.

Mai sunt și alte foarte multe înțelesuri ale acestora,

---

[237] Evr. 11, 1.

[238] Evrei 9, 11.

[239] Evr. 5, 14. Aceștia nu mai împlinesc poruncile prin credință, fără să-și dea seama de valoarea lor, ci disting prin înțelegere binele și răul.

[240] Sf. Maxim, ca și Nil Ascetul, distinge în trei trepte pe cei ce se dedică unei vieți de evlavie: οἱ εἰσαγόμενοι οἱ προκόπτοντες καὶ οἱ τέλειοι, care corespund celor ce se purifică, sau celor activi, celor ce contemplă rațiunile din natură și celor ce văd pe Dumnezeu în chip tainic. Poporul evreiesc, era pe prima treaptă. De aceea nu mânca decât trapurile animalelor, nu și sângele lor.

mai ales pentru voi iubitorilor de Dumnezeu, dar le lăsăm acum din pricina mulțimii lor.

Scolii

1. Prin cele văzute ale virtuților a înțeles disciplina morală.

2. Observă că a numit rațiunile cunoștință. Iar dacă rațiunile sunt cunoștință, cel ce cunoaște rațiunile desigur cunoaște Rațiunea (Logosul) și pe Tatăl Rațiunii. Căci Rațiunea este cunoștința exactă a Tatălui Său: "Cel ce mă vede pe mine, vede pe Tatăl meu",[241] zice Mântuitorul.

3. Sângele în înțeles spiritual este cunoștința, ca una ce hrănește trupul virtuților.

Întrebarea 37

Se spune în Fapte despre Sf. Pavel: "Astfel că puneau peste cei bolnavi ștergare și legături de pe trupul lui și bolile se depărtau de la ei".[242] Oare se făceau aceste minuni pentru promovarea misiunii lui și deci se bucurau și cei necredincioși de ele, sau pentru că era sfințit trupul lui, se săvârșeau acestea din puterea trupului lui? Și dacă din această pricină n-a pățit nimic nici de la viperă, pentru care motiv n-a murit trupul Sfântului din veninul viperei, dar a murit de sabie? Această întrebare se referă și la trupul lui Eliseu. Apoi ce sunt legăturile?

[241] Io. 14, 9.
[242] F.A. 19, 12.

Răspuns

Nu numai din pricina sfințeniei lui Pavel, nici numai din pricina credinței celor ce primeau vindecarea, săvârşea pielea trupului său vindecări prin ştregare sau legături, ci fiindcă harul dumnezeiesc, împărtăşindu-se lui şi acelora, făcea cu milostivire în aceia lucrătoare prin credință, sfințenia Apostolului (l). Şi iarăşi din voia harului dumnezeiesc a rămas trupul lui ferit de pătimire, nefiind vătămat de veninul viperei, fie pentru că harul a schimbat puterea vătămătoare a veninului (2), fie pentru că a făcut trupul Sfântului în stare să risipească această vătămare, sau fie prin vreun alt chip al iconomiei, pe care numai Dumnezeu, care a făcut şi a prefăcut aceastea, îl ştie. Iar de sabie a murit tot pentru că a voit harul. Căci nu era nemuritor după fire, deşi era făcător de minuni din pricina harului.

Dacă ar fi fost nemuritor după fire, ar fi fost cazul să întrebăm cum a putut muri de sabie, împotriva firii. Dar odată ce a rămas muritor prin fire şi după dobândirea sfințeniei, nu-i de lipsă să întrebăm de ce a trecut din viața după trup dumnezeiescul Apostol în chipul acesta şi nu într-altul. Căci Dumnezeu, care a rânduit mai înainte de veci viața fiecăruia într-un chip folositor, duce pe fiecare în modul în care voieşte, spre sfârşitul propriu al vieții lui, fie ca e drept acela, fie că e păcătos.

Dacă aşadar e una şi aceeaşi rațiunea naturii şi a harului, ar trebui să ne mire şi să ne uimească tot ceea ce se întâmplă potrivit cu firea împotriva harului, sau potrivit cu harul împotriva firii. Dar dacă alta este rațiunea naturii şi alta a harului, e lucru limpede şi vădit că Sfinții ca Sfinți făceau minuni din pricina harului, dar că oameni pătimeau

din pricina firii. Aceasta pentru că harul nu desfiinţa trăsătura pătimitoare a firii, dat fiind că raţiunile firii şi ale harului nu se amestecau nicidecum (3). Astfel vom înţelege că harul lui Dumnezeu le face în Sfinţi toate potrivit cu grija ce o poartă celor providenţiaţi, fie că trăiesc, fie că mor, urmărind prin ei, ca prin nişte unelte proprii, mântuirea celorlalţi. Deci nu le fac acestea Sfinţii în alţii prin firea lor, ci prin har. Acestea se potrivesc şi despre trupul lui Eliseu.

Dar fiindcă mai mult veselesc sufletul iubitorilor de Dumnezeu înţelesurile spirituale ale întâmplărilor istorisite, vom spune că pielea marelui Apostol era evlavia lui, prin care unora le era “mireasmă de viaţă spre viaţă” (4), iar altora “miros de moarte spre moarte"[243] (5). Iar ştergarele sunt raţiunile limpezi ce i s-au făcut lui cunoscute prin contemplaţie. Îa sfârşit legăturile sunt modurile cuvioase ale filosofiei active ale, virtuţii. Căci legăturile acestea sunt mânecuţe. Aceste raţiuni şi moduri de lucrare se răspândeau ca o bună mireasmă din evlavia adâncă a fericitului Apostol, ca din pielea lui. Iar cei ce le primeau dobândeau vindecare de boala care-i chinuia. Unii alungau boala neştiinţei prin raţiunile contemplaţiei, ca prin nişte ştergare, iar ceilalţi desfiinţau prin chipurile virtuţilor active cu desăvârşire neputinţa păcatului.

Cât priveşte frigul aspru care s-a pornit asupra lor, cred că este povara încercărilor fără de voie. Iar insula e deprinderea tare şi neclintită a nădăjduirii în Dumnezeu. Focul este deprinderea cunoştinţei. Iar vreascurile sunt firea lucrurilor văzute. Prin aceasta umblând Pavel cu mâna, adică cercetând-o cu puterea dibuitoare a minţii care contemplă, îşi nutrea cu înţelesurile ei deprinderea cunoaşterii, care înlătură tristeţea adusă în cugetare de

---

[243] II Cor. 2, 16.

furtuna încercărilor. În sfârşit vipera este puterea rea şi vătămătoare, ascunsă în firea lucrurilor sensibile. Ea muşcă mâna, adică lucrarea dibuitoare a minţii care contemplă, dar nu vătăma mintea strâvăzătoare, deoarece aceasta nimiceşte îndată în lumina cunoştinţei sale, ca într-un foc, puterea vătămătoare, care se lipeşte de mişcarea activă a minţii când aceasta contemplă lucrurile sensibile.

La fel înţeleg şi cele privitoare la Eliseu. Oricine a murit prin greşelile sale, dacă e aşezat pe mormântul Proorocului în care se află trupul lui, adică dacă e adus aproape de amintirea care poartă urma vieţii Proorocului, în care se află bine păzit trupul virtuţilor lui, e readus la viaţă prin imitarea chipului de viaţă al aceluia, fiind mutat la viaţă cea virtuoasă de la moartea de pe urma patimilor răutăţii (5).

Scolii

1. Credinţa celor ce aveau lipsă de vindecare şi se rugau pentru ea stârnea, zice, puterea Duhului din Sfinţi, ca puterea ascunsă să se facă arătată prin credinţă, iar credinţa ascunsă să se facă tuturor prin putere. Căci adevăratul mod al vindecărilor se realizează atunci, când prin credinţa celor în care se săvârşeşte, pătrunde în toată puterea celor ce lucrează în Duh.

2. Cel ce curăţă prin aplecarea voii (γνῶμη)sale stricăciunea păcatului, strică stricăciunea celor care obişnuiesc să strice prin fire. Căci nestricăciunea voinţei poate susţine cu ajutorul Providenţei nestricată stricăciunea firii, întrucât prin harul Duhului Sfânt aflător în ea nu îngăduie să fie stăpânită firea de calităţile potrivnice.

3. Odată ce raţiunea harului şi a firii nu este una şi aceeaşi, nu trebuie să ne nedumerească faptul că unii Sfinţi

au rămas uneori deasupra pătimirilor, iar alteori au fost doborâți de ele. Căci trebuie să știm că minunea era a harului, iar pătimirea a firii.

4. "Mireasmă de viață spre viață" le este Apostolul celor credincioși prin pilda sa, întrucât prin fapte îi îndeamnă să tindă spre buna mireasmă a virtuților, iar ca propovăduitor strămută pe cei ce ascultă de cuvântul harului de la viață după simțuri la viața în duh. Iar "miros de moarte spre moarte" le este celor care progresează de la moartea neștiinței la moartea necredinței, întrucât îi face să simtă osânda care îi așteaptă. Sau iarăși, "mireasmă de viață spre viață" le este celor ce se ridică de la făptuire la contemplație, iar "miros de moarte spre moarte" celor care, după ce și-au mortificat mădularele de pe pământ prin încetarea de-a păcătui cu fapta, trec la mortificarea prealăudată a gândurilor și a nălucirilor pătimașe.

5. Aici sunt lămurite cuvintele: "Suntem buna mireasmă a lui Hristos, pentru Dumnezeu, în cei ce se mântuiesc și în cei ce pier: unora adică mireasmă de viață spre viață, iar altora miros de moarte spre moarte".[244] "Mireasmă de viață spre viață" le este acelora, cărora nu le este acoperită Evanghelia lui, iar "miros de moarte spre moarte" acelora, cărora le este cu totul acoperită, întrucât "Dumnezeul veacului acestuia a orbit mințile necredincioșilor".[245] Iar Evanghelia s-a descoperit și s-a acoperit, din pricina căldurii sau a răcelii celor ce aud.

6. Păstrând, zice, cineva amintirea vieți sfinților, prin imitare, leapădă moartea adusă de patimi și primește viața adusă de virtuți.

---

[244] II Corinteni 2, 16.
[245] II Cor. 4, 4.

Întrebarea 38

Oare din întâmplare au dat Saducheii numărul de şapte fraţi, ca bărbaţi ai unei singure femei,[246] *sau are aceasta un înţeles mai adânc. Iar dacă are un astfel de înţeles, cine sunt aceia şi cine este ea?*

Răspuns

Zic unii că nu trebuie înţelese alegoric persoanele, pe care nu le laudă Scriptura. Dar fiindcă e mai bine să ne ostenim mai mult şi să rugăm pe Dumnezeu neîncetat să ne dăruiască înţelepciune şi putere, ca să înţelegem toată Scriptura duhovniceşte, voi răspunde şi la această nedumerire, bizuindu-mă şi pe rugăciunile voastre. Saducheii sunt, după înţelesul spiritual, dracii sau gândurile, care susţin că toate sunt stăpânite de întâmplare. Iar femeia este firea oamenilor. Cei şapte fraţi daţi ei de Dumnezeu la vremi diferite de la începutul veacului, spre a o povăţui şi a o face să aducă roade ale dreptăţii, sunt legile.[247] Cu acestea petrecând firea oamenilor ca şi cu nişte bărbaţi, n-a avut de la ea nici un fiu, ci a rămas stearpă de roadele dreptăţii. Prima lege e cea dată lui Adam în Rai. A doua e cea care s-a dat aceluiaşi după izgonirea din Rai, sub forma de certare. A treia e cea care s-a dat lui Noe la ieşirea din corabie. A patra e legea tăierii împrejur, dată lui Avraam. A cincea e cea care s-a dat aceluiaşi în legătură cu jertfirea lui Isaac. A şasea e cea dată prin Moise. Iar a şaptea e cea dată prin darul prevestitor, sau prin insuflarea Proorocilor. În tot acest timp

---

[246] Mt. 23, 24

[247] În greceşte legea e de genul masculin (νόμος νόμοι).

încă nu se însoțise firea omenească cu legea Evangheliei prin legătura credinței spre împreuna viețuire, adică cu bărbatul cu care avea să rămână în toți vecii.

Dracii aduc așadar mereu înaintea rațiunii noastre, prin gândurile ce ni le stârnesc, aceste legi, luând împotriva credinței cu argumente la aparență întemeiate, luate din Scripturi, și făcându-ne să ne îndoim de este vreo înviere din morți și de mai trebuie să așteptăm vreun alt fel de viață după cea de aici. În caz că răspundem afirmativ, ei ne fac să ne întrebăm după care lege se va călăuzi firea oamenilor, dintre cele date ei din veac? Dacă vom zice că după vreuna din cele amintite, ei vor obiecta, zicând: “Prin urmare deșartă și fără de folos va fi și atunci viața oamenilor, dacă nu a fost slobozită de rele de mai înainte: adică dacă firea se va învârti iarăși în aceleași lucruri. Aceasta introduce în chip vădit domnia întâmplării și scoate Providența din lume“. Dar Domnul și cuvântul mântuitor respinge pe acești draci și aceste gânduri, făcând să se străvadă nestricăciunea firii, care se va descoperi în viitor și arătând că ea nu va viețui atunci după nici una din legile de mai înainte, ci, după ce se va fi îndumnezeit, se va însoți, prin Duhul, cu însuși Dumnezeu Cuvântul, de la care și spre care și-a luat și-și va lua începutul și ținta existenței.

Iar dacă va înțelege cineva prin cei șapte bărbați și cei șapte mii de ani, sau cela șapte mii de ani, sau cele șapte veacuri, cu care a conviețuit firea omenească, nu va tălmăci locul fără judecată și fără înțelegerea de lipsă. Și nici unuia din aceștia nu-i va fi soție firea în viața viitoare, întrucât firea temporală și-a primit sfârșitul și al optulea bărbat, adică veacul cel fără de moarte și fără de sfârșit, a luat-o pe ea.

Întrebarea 39

Ce sunt cele trei zile, în cursul cărora mulțimile stăruie lângă Domnul în pustie?[248]

Răspuns

Pustia este firea omenească sau lumea aceasta, în care stăruie pe lângă rațiunea virtuții și a cunoștinței[249] cei ce rabdă osteneli și necazuri plini de credință și de nădejdea bunurilor viitoare. Iar cele trei zile sunt, după unul din înțelesurile spirituale ale lor, cele trei puteri ale sufletului prin care stăruind pe lângă rațiunea dumnezeiască a virtuții și cunoștinței (printr-una adică cercetând, printr-alta dorind și printr-a treia luptându-se pentru ea), primesc drept hrană nestricădoasă și întăritoare de minte, cunoștința lucrurilor (1).

După alt înțeles, cele trei zile înseamnă cele trei legi mai generale: cea scrisă, cea naturală și cea duhovnicească, sau cea a harului (2). Pentru că fiecare lege luminează potrivit cu ea însăși firea omenească, având ca Făcător al luminii ei Soarele dreptății. Căci precum fără soare nu se poate face nicidecum ziuă, la fel fără înțelepciunea ființială și de sine subsistentă nu poate fi o lege a dreptății. Înțelepciunea această își face răsăritul ei propiu în fiecare lege și ea este aceea care umple ochii înțelegători ai sufletelor de lumina înțelegerii. Fericitul David știind acestea, zice: “Legea Ta este făclie picioarelor

---

[248] Matei 15, 32.

[249] Rațiunea e totodată Logosul divin, care e substanța virtuții și a cunoștinței.

mele".[250] Făclie a numit legea scrisă, pentru faptul că aceasta, prin combinaţiile meşteşugite ale diferitelor simboluri, ghicituri şi tipuri materiale, răspândeşte înaintea celor ce-şi lărgesc prin fapte paşii sufletului împotriva puterilor vrăşmaşe, lumina care arde răutatea patimilor (3). Iar lumina a unit legea duhovnicească a harului pentru faptul că arată simplu, fără simbolurile sensibile, cărările veşnice,[251] pe care mintea contemplativă urmărindu-şi drumul, e dusă spre cel mai înalt dintre bunuri, spre Dumnezeu, nelăsându-şi determinată şi limitată mişcarea cugetării de nici unul dintre lucrurile create (4). Căci lumina legii harului e neînserată, neavând nici un fel de cunoştinţă, care să-i definească razele atotstrălucitoare. Sau poate Proorocul a numit "picioare" drumul întregii vieţi trăite după voia lui Dumnezeu, sau mişcările gândurilor bune în suflet călăuzite ca o făclie de lumină din legea scrisă. Iar "cărări", chipurile virtuţilor conforme cu legea naturală şi raţiunile cunoştinţei din legea duhovnicească, pe care le desvăluie prezenţa lui Dumnezeu Cuvântul şi care readuc firea la ea însăşi şi la cauza ei, prin virtute şi cunoştinţă.[252]

Cei ce din dorinţa arzătoare după mântuire, au stat în cursul acestor trei zile, sau al acestor trei legi pe lângă Dumnezeu Cuvântul şi au răbdat cu bărbăţie ostenelile fiecăreia, nu sunt sloboziţi flămânzi, ci primesc hrană

---

[250] Psalm 119, 105.

[251] Mintea umblă veşnic pe cărările cunoştinţei de Dumnezeu. În acest sens cunoştinţa aceasta e o lumină neînserată. Dar şi în sensul că nu e definită prin nimic mărginit.

[252] Modurile naturale ale virtuţilor, sau revenirea firii la ea însăşi prin virtuţi, nu se realizează numai prin puterile omului, ci prin venirea la ea a lui Dumnezeu-Cuvântul. Vieţuirea în conformitate cu firea e condiţionată de ajutorul harului, o separaţie între natură şi har, în sensul catolic, nu cunosc Sf. Părinţi.

îmbelşugată şi dumnezeiască: pentru legea scrisă, izbăvirea desăvârşită de patimile contrare firii: pentru legea naturală, puterea de a împlini fără greşală datoriile fireşti, împlinire prin care se susțin legăturile afectuoase ale oamenilor întreolaltă, înlăturîndu-se toată înstrăinarea şi dezbinarea care sfâşie firea; iar pentru cea duhovnicească, unirea cu Dumnezeu însuşi, în temeiul căreia, ieşind din cele create, primesc slava cea mai presus de fire, prin care nu se mai arată decât Dumnezeu sigur luminînd în ei (5). Dar mai pe larg despre acestea puteți citi în scrierea despre "Locurile îndoielnice",[253] unde se tâlcuieşte un loc din "Cuvântarea Sf. Grigorie la dumnezeiasca Cincizecime"

Scolii

1. Vorbeşte despre rațiune, iuțime şi poftă. Prin rațiune cercetăm, prin poftă dorim bunul cercetat, iar prin iuțime luptăm pentru el.

2. A numit zile puterile (facultățile) sufletului, ca unele ce sunt în stare sa primească lumina poruncilor dumnezeieşti. Dar şi pe cele trei legi mai generale, ca unele ce luminează sufletele ce primesc lumina. Căci precum la Facere Scriptura a numit "zi" atât lumina spunând: "Şi a văzut Dumnezeu lumina că e bună şi a numit lumina zi", cât şi aerul luminat de ea, zicând: „Şi s-a făcut seară şi s-a făcut dimineață, ziua întâi",[254] tot aşa a numit "zile" nu numai puterile sufletului, ci şi legile care le luminează pe acestea. Căci abia întrepătrunderea acestora întreolaltă produce ziua compusă a virtuților, prin faptul că nu se mai deosebesc de

---

[253] Ambiguorum liber, P. G. 91, 1389-1393.
[254] Gen. 1, 4.

lumina dumnezeiască a Cuvântului[255] puterile străbătute cu totul de ea.

3. Cuvântul (Rațiunea) lui Dumnezeu este în același timp și făclie și lumină. Lumină, fiindcă luminează gândurile naturale ale credincioșilor, și făclie fiindcă pe de o parte împrăștie întunericul vieții după simțuri, în cei care se zoresc prin împlinirea poruncilor spre viața cea nădăjduită, iar pe de alta, pedepsește cu arderea judecății pe cei ce se alipesc cu voia de noaptea aceasta întunecoasă a vieții, pentru iubirea de plăcere a trupului.

4. Cel ce nu s-a ridicat mai întâi la sine însuși, prin lepădarea patimilor contrare firii, nu se va ridica la cauza proprie, adică la Dumnezeu, prin dobândirea cu ajutorul harului a bunurilor mai presus de fire. Cel ce vrea să fie ridicat cu adevărat la Dumnezeu, trebuie să se despartă cu cugetarea de lucrurile create.

5. Legea scrisă are ca scop isbăvirea de patimi, cea naturală deopotriva cinstire și deopotriva îndreptățire a tuturor oamenilor, iar desăvârșirea celei duhovnicești stă în faptul că scopul ei este să facă pe om asemenea cu Dumnezeu, atât cât îi este cu putință omului.

Întrebarea 40

Ce înseamnă numărul celor șase vaăe de apă de la nunta din Cana Galileii?[256]

Răspuns

Dumnezeu care a făcut firea omenească, i-a dat

[255] Τοῦ κατά τὸν λόγον θείου φωτός
[256] In. 2, 5.

prin voința Sa deodată cu existența și puterea corespunzătoare de înfăptuire a datoriilor (1). Cele șase vase de apă sunt așadar puterea naturală de înfăptuire a poruncilor dumnezeiești. Oamenii, gonind din ea cunoștința, în strădania lor deșartă după lucrurile materiale, își făcuseră această putere goală și fără apă și de aceea nu știau cum să curețe murdăria păcatului, căci cel lipsit de cunoștință nu cunoaște modul de curățire a păcatelor prin virtute. Aceasta s-a întâmplat până când venind Cuvântul (Rațiunea), Ziditorul firii, a umplut de cunoștința cea după fire numită putere de înfăptuire a datoriilor și pe urmă a prefăcut în vin, adică în rațiunea cunoștinței mai presus de fire, rațiunea și legea firii (2).[257] Cei ce o beau apoi pe aceasta ies din firea tuturor lucrurilor și zboară până în locul ascuns al lăuntrului dumnezeiesc, unde primesc bucuria și veselia care e mai presus de toate cunoștințele. Ei beau vinul cel bun, adică rațiunea tainică, făcătoare de îndumnezeire, la sfârșit, după ce s-au bucurat de toate celelalte binefaceri hărăzite de Providență oamenilor (3).

Iar prin numărul șase se înțelege puterea de făptuire a firii (4), nu numai pentru că Dumnezeu a făcut cerul și pământul în șase zile, ci și fiindcă este numărul cel mai desăvârșit înlăuntrul lui zece și se compune din părțile sale. Vasele de apă, spune Scriptura, erau de câte două sau câte trei măsuri. Prin aceasta se arată că puterea de făptuire a firii cuprinde pe planul contemplației naturale, întocmai cum ar cuprinde două măsuri, toată cunoștința fapturilor, atât a celor trupești ce constau din materie și formă, cât și a celor inteligibile ce constau din ființă și accident, cu un cuvânt, cunoștința generală a celor trupești; iar pe planul învățăturii

[257] Restabilirea firii numai Hristos o face. Dar El face mai mult decât atâta. El umple vasele cu apă, dar pe urmă preface apa în vin.

tainice despre Dumnezeu, atât cât e cu putinţă firii, cunoştinţa şi lumina despre Sf. Treime, sau despre Tatăl, despre Fiul şi despre duhul Sfânt, ca pe trei măsuri.

Ded voi, care vă aflaţi pe treapta cunoştinţei, luaţi aminte. Puterea generală a firii, prin care împlineşte cele bune, se împarte în şase. Şi acestea sunt modurile generale ale lucrărilor. Iar puterii generale a firii, care produce virtuţiile, îi corespunde virtutea cea mai generală dintre toate, care se împarte şi ea în şase forme (specii), generale şi ele. Corespunzător cu puterea firii, virtutea generală se îmbracă în mai multe moduri, ramificându-se în cele şase forme (5). Acestea trebuie să le cerceteze cel ce se iniţiază şi cel ce iniţiază pe altul în tainele cuvintelor şi înţelesurilor dumnezeieşti, dacă mintea lui se desfată cu tâlcul mai înalt al acestora. Pe lângă acestea trebuie să mai cerceteze cine sunt slujitorii care scoteau apa, cine e mirele, cine e mireasa, cine e mama care a îndrăznit să anunţe Cuvântului că "vin nu au". Dar ca nu cumva cuvântul nostru despre acestea rămânând mut să se oprească, nedând celor flămânzi nici măcar o parte de hrană duhovnicească, voi grăi după puterea mea, fără să făgăduiesc că voi descoperi tot înţelesul celor spuse (căci mintea mea e prea slabă pentru a îmbrăţişa vederile spirituale cuprinse în ele), ci numai cât va putea să cuprindă puterea mea de înţelegere.

Deci cea mai generală dintre virtuţi spun toţi că este iubirea. Iar puterea cea mai generală a firii care o produce pe aceasta, spun că este raţiunea. Aceasta, prinzându-se cu tărie de cauza ei (6), şi desfăşurându-se în lucrare se deosebeşte în şase moduri mai generale, care îmbrăţişează formele (speciile), în care se împarte raţiunea iubiri îngrijind trupeşte şi duhovniceşte de cei ce flămânzesc şi însetează, de străini şi de cei goi, de bolnavi şi de cei din

închisori (7). Căci rațiunea virtuții nu se mărginește numai la trupuri și puterea firii noastre nu se arată numai în cele supuse simțurilor.

Deci puterea cea mai generală a firii omenești dă diferite forme virtuții celei mai generale, deosebind-o prin cele șase moduri ale sale în tot atâtea specii. Prin acestea firea se unește cu aplecarea unitară a voii,[258] arătând în toți (în toate) rațiunea cea neîmpărțită și modelatoare, care îi (le) adună la sine prin faptul că face și suferă toate cu bunătate (8). Pe această rațiune reluând-o la sine, întărită prin ostenelile datorate, mintea, taie toate umflăturile și știrbirile firii, pe care născocindu-le prin aplecarea voii, iubirea trupească de sine a fiecăruia, a sălbăticit prea blânda fire și a tăiat ființa cea una în părți multe și potrivnice, ba, cum mai rău nu se poate, chiar stricăcioase una alteia, în felul acesta mintea readuce firea la mijlocia statornică, pentru care au fost și scris în ea de la început legile naturale ale virtuțiilor de către Dumnezeu (9) Scriptura indicând poate și taina aceasta, înfățișează cele șase vase goale si fără apă, arătând cum puterea cea mai generală a firii se află într-o inerție în ce privește săvârșirea binelui.

Astfel puterea cea mai generală a firii, împărțindu-se în șase moduri de lucrare, modelează în tot atâtea forme cea mai generală dintre virtuți, îmbrățișând întreaga virtute. Făcând așa, firea ascultă de legea ei cea mai generală, ca de un judecător fără greșeală al adevărului. Pe acest judecător Scriptura l-a numit starostele mesei. Acesta

---

[258] ἡ φύσις ἑνοῦται τῷ τῆς γνώμης μοναδικῷ = firea se unește cu o orientare unitară a voinței tuturor și își recapătă astfel ea însăși unitatea, pe care socotința deosebită a voii fiecărui individ o sfâșiase. Dar chiar prin faptul că voia dintr-un individ se unește cu firea lui, voia lui se unește cu voile tuturor. Căci îndată ce se pune cineva în acord cu firea din sine, s-a pus în acord cu firea în semeni.

declară în chip înțelept că vinul cel mai bun, pe care l-a adus Cuvântul mai pe urmă prin venirea Sa, adică rațiunea cea mai înaltă despre Dumnezeu, trebuie să-l bea firea omenească la început, ca pe cel dintâi, şi cu el să se îmbete, şi numai pe urmă să cunoască alte vinuri, adică rațiunile lucrurilor, ca pe nişte vinuri inferioare față de cel dintâi. Căci e cât se poate de drept şi de cuviincios ca firea să cunoască mai întâi Rațiunea pentru care a fost făcută şi numai pe urmă să iscodească rațiunile lucrurilor zidite pentru ea (10).

Iar cei ce scoteau apa şi serveau, sunt slujitorii Vechiului şi Noului Testament, adică Sf. Patriarhi, legiuitorii, conducătorii de oşti, judecătorii, regii, Proorocii, Evangheliştii şi Apostolii, prin care s-a scos apa cunoştinței şi s-a dat iarăşi firii. Aceasta a prefăcut-o în harul îndumnezeirii Cuvântul, care a făcut firea din bunătate şi a îndumnezeit-o prin iubirea de oameni. Iar dacă ar spune cineva că slujitorii sunt cugetările naturale pline de ştiință şi de evlavie care la porunca Cuvântului, scot apa cunoştinței din buna orânduire a lucrurilor, cred că nu greşeşte față de adevăr.

Iar mirele e, în chip vădit, mintea omenească, care îşi ia drept mireasă, spre împreună viețuire, virtutea. Cuvântul, fiind chemat, vine bucuros cinstind însoțirea lor, şi întăreşte învoiala nunții lor duhovniceşti şi încălzeşte duhovniceşte, prin vinul Său dorința lor după multă rodire de prunci. Mama Cuvântului e credință adevărată şi neîntinată. Căci precum Cuvântul ca Dumnezeu este după fire Făcătorul Maicei care L-a născut pe El după trup, făcând-o Maică din iubirea de oameni şi primind să se nască din ea ca om, la fel Cuvântul, producând în noi mai întâi credința, se face pe urmă în noi Fiul credinței, întrupându-Se din ea prin virtuțile cu

fapta (11). Prin credință apoi ajungem la toate, primind de la Cuvântul darurile spre mântuire. Căci fără de credință, căreia Cuvântul îi este după fire Dumnezeu, iar după har Fiu, nu avem nici o îndrăzneală să ne adresăm cu cereri către El.

Fie ca o asemenea nuntă să încheiem și noi totdeauna și fie ca Iisus cu Maica Sa să vină la ea, ca să readune cunoștința noastră care curge afară din pricina păcatului și să o prefacă în îndumnezeire. Căci aceasta scoate mintea din cunoștința lucrurilor și întărește până la neschimbabilitate cunoștința firii, ca pe o apă spirituală, prin calitatea vinului.

Scolii

1. Puterea numește mișcarea sădită în fire în chip ființial, spre lucrarea virtuțiilor, dar manifestată prin întrebuințarea ei voită și liberă de către cel ce o are.

2. Cuvântul lui Dumnezeu, făcându-se om, a umplut iar de cunoștință firea golită de cunoștința dată ei. Și întărind-o până la nescnimbare, a îndumnezeit-o, nu prin fire, ci prin calitatea[259] ce i-a dat-o, pecetluind-o cu Duhul Său, ca să nu-i lipsească nimic, precum a dat apei tărie prin calitatea vinului. Căci pentru aceasta s-a făcut om adevărat, ca să ne facă pe noi dumnezei după har.

3. Vinul bun este rațiunea care ne scoate din fire și ne ridică spre îndumnezeite;[260] Acesta i-a fost oprit lui

---

[259] Precum apa devine vin nu prin ea și nu după substanță, ci prin putere de sus și printr-o calitate dăruită, așa firea noastră se îndumnezeiește nu prin sine, ci printr-o calitate deosebită de ființa ei, ce i se dă de Dumnezeu.

[260] Καλὸν οἶνον, τὸν πρός θέωσιν ἐκστατικὸν τῆς φύσεως λόγον. Nu cred că e justă traducerea latinească: vinul bun e rațiunea naturii, care ne ridică spre îndumnezeire. Rațiunea firii nu ne poate

Adam să-l bea în urma căderii.[261] Dar Cuvântul (Rațiunea), golindu-se pe sine din iubirea de oameni, s-a făcut mai pe urmă, prin întrupare, cum numai El știe, vin bun de băut. Căci El însuși este și Providența, ca susținătoare a lucrurilor, și Rațiunea Providenței, ca metodă de îngrijire a celor providențiale și Providențiatorul care susține toate prin rațiunile de-a fi ale lor.

4. Puterea minții e capabilă prin fire de cunoașterea făpturilor trupești și netrupești. Dar iluminările Sfintei Treimi le primește numai prin har crezând numai că este dar neîndrăsnind să cerceteze ce este ea după ființă.

5. Puterea generală a firii se împarte în șase moduri și lucrări. Iar iubirea generală în șase forme de virtuți. Căci cel ce alină foamea, setea și ajută pe cei goi, pe cei străini, pe cei bolnavi și pe cei din închisoare, fie că o face aceasta trupește sau duhovnicește, împlinește iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele, constatatoare din cele șase virtuți, ca unul ce-și păstrează dorul sufletului plin numai de Dumnezeu.

6. Cauza rațiunii este Dumnezeu, pentru a cărui căutare omul a primit puterea rațiunii.

7. Iubirea se împarte în cele din care constă.

8. Cel ce datorită virtuții a devenit prin aplecarea

îndumnezei, așa cum puterea naturală a apei n-a făcut-o pe aceasta vin. Rațiunea care scoate din fire este, cum se spune mai jos, însuși Logosul divin, Rațiunea supremă. Dar Rațiunea divină se coboară pe Sine ca să poată fi primită de om și băută de acesta ca un vin bun. Ea se unește cu rațiunea umană, prefăcând-o pe aceasta, așa cum Iisus a prefăcut apa în vin, dar în vin ce poate fi suportat de om, iar scoaterea din fire nu înseamnă scoaterea acesteia din ființa, ci numai din puterea ei.

[261] A devenit incapabil de înțelegerea Rațiunii divine, îngroșîndu-i-se mintea prin păcat.

voii egal față de toți, arată în sine pe Dumnezeu cel ce nu caută la față. Căci precum Dumnezeu a creat firea tuturor, după una şi aceeaşi rațiune, aşa a rânduit ca toată mişcarea voinței să fie una și aceeași. Prin aceasta rațiunea firii, care pare că se risipeşte, se adună.

9. Starea de mijloc este starea izbăvită de patimile contra firii, dar neajunsă la bunurile mai presus de fire. Ea arată aplecarea (socotința) voii în acord cu firea, neavând vreo înclinare proprie şi potrivnică rațiunii firii. De aceea ea consideră pe toți oamenii ca unul, având legea firii ca pe o carte scrisă de Dumnezeu.

10. Judecător natural nu este legea firii, care ne învață că, înainte de înțelepciunea din lucruri, trebuie să ne mişcăm dorința spre cunoaşterea tainică a Făcătorului tuturor.

11. Credința, în înțeles mai ascuns, este maica Cuvântului, fiind produsă mai întâi, naşte pe urmă, întrupat prin virtuți, pe Cuvântul care a făcut-o pe ea.

Întrebarea 41

Care este înțelesul celor cinci bărbați ai Samarinencii și al celui de al șaselea, care nu îi este bărbat?[262]

Răspuns

Şi femeia Samarineancă, şi cea care s-a măritat, după Saduchei, cu cei şapte frați,[263] şi cea cu scurgerea sân-

[262] In. 4, 18.
[263] Mt. 22, 23.

gelui,[264] şi cea care s-a aplecat la pământ, şi fiica lui Iair şi cea siro-feniciană,[265] înfăţişează atât firea oamenilor îndeobşte, cât şi sufletul[266] fiecărui om în parte. Fiecare adică înseamnă, după dispoziţia ei pătimaşă, atât firea cât şi sufletul. Astfel femeia de care vorbesc Saducheii este firea sau sufletul, care a convieţuit cu toate legile dumnezeieşti date din veac, fără să aducă rod, iar de bunurile viitoare nu vrea să ştie. Cea bolnavă, de curgerea sângelui este de asemenea firea şi sufletul, a căror putere, dată lor pentru a da naştere faptelor dreptăţii şi raţiunilor, se scurge prin patimi spre materie. Siro-feniciana este iarăşi firea şi sufletul fiecăruia, a cărui cugetare, asemenea unei fiice, e rău chinuită de neputinţa epileptică, din pricina iubirii de materie. Fiica lui Iair de asemenea este firea şi sufletul de sub lege, care a murit de tot din pricina neîmplinirii dispoziţiilor legii şi a poruncilor dumnezeieşti. Iar femeia aplecată la pământ este firea sau sufletul, care şi-a încovoiat spre materie toată puterea de activitate a minţii, în urma înşelăciunii diavolului. În sfârşit, Samarineanca, la fel cu femeile de mai înainte, înfăţişează firea sau sufletul fiecăruia, lipsit de darul proorocesc, care petrece, cu nişte bărbaţi, cu toate legile date firii; dintre acestea cinci trecuseră, iar a şasea, deşi fiinţa, nu era bărbat al firii sau al sufletului, deoarece nu făcea să se nască din el dreptatea care mântuieşte pentru vecie.

Prima lege pe care a avut-o firea de bărbat a fost cea din rai, a doua a fost cea care i s-a dat după izgonirea din rai, a treia cea din vremea potopului lui Noe, a patra cea a tăierii împrejur din timpul lui Avraam, a cincea cea a

---

[264] Lc. 8, 41; Mt. 9, 20.

[265] Mt. 15, 22.

[266] Sufletul e în greceşte feminin, ψυχή.

aducerii lui Isaac. Toate acestea primindu-le firea, le-a lepădat, adică au murit, din pricina nerodirii faptelor virtuții. Iar a șasea lege, cea dată prin Moisi, era ca și când n-o avea, fie pentru că firea nu săvârșea dreptatea poruncită de ea, fie pentru că urma să treacă la legea Evangheliei, ca la un alt bărbat, întrucât legea nu s-a dat firii oamenilor pentru veci, ci spre călăuzirea ei la ceva mai înalt și mai tainic. Aceasta înseamnă, cred, ceea ce a spus Domunl către Samarineanca: "Și pe care-l ai acum, nu este al tău"; Căci știa că firea avea să treacă la Evanghelie. De aceea și vorbea cu ea pe la ceasul al șaselea,[267] când sufletul e străbătut în chip deosebit de razele cunoștinței prin venirea Cuvântului la el, după ce a trecut umbra legii. Și sufletul stătea cu Cuvântul lângă fântâna lui Iacob, adică lângă izvorul înțelesurilor Scripturii. Dar acestea ajung despre tema de față (1).

Scolie

1. Fântâna lui Iacob e Scriptura; apa e cunoștința din Scriptură; adâncimea fântânii, înțelesul greu de atins al tainelor Scripturii. Găleata de apă e erudiția în tâlcuirea cuvântului dumnezeiesc al Scripturii, pe care nu o avea Mântuitorul, fiind însuși Cuvântul (însăși Rațiunea) și netrebuind să dea celor credincioși o cunoștință adunată prin învățătură și studiu, ci dăruindu-le din harul duhovnicesc înțelepciunea cea necontenit țâșnitoare, care niciodată nu se sfârșește în cei vrednici de ea. Căci găleata, adică erudiția, scoate o foarte mică parte din cunoștință, lăsând întregul neatins, întrucât acela nu poate fi cuprins de nici un cuvânt

[267] Ceasul al 6-lea e la amiază, când soarele e mai aproape și luminează mai puternic.

(de nici o rațiune). Dar cunoștința după har cuprinde toată înțelepciunea câtă e îngăduită oamenilor, fără studiu, țâșnind în chip variat, potrivit cu trebuințele.

Întrebarea 42

În ce înțeles se spune despre noi că facem păcatul și-l cunoaștem, iar despre Domnul că s-a făcut păcat, dar nu l-a cunoscut Și cum de nu este mai grav a fi păcat și a nu-l cunoaște, decât a-l face și a-l ști? "Căci pe Cel ce n-a cunoscut păcat, zice, L-a făcut pentru noi păcat".[268]

Răspuns

Corupându-se mai întâi libera alegere a rațiunii naturale a lui Adam, a corupt împreună cu ea și firea, care a pierdut harul nepătimirii și așa s-a ivit păcatul (1). Așadar căderea voinței de la bine la rău este cea dintâi și cea mai vrednică de osândă. A doua întâmplată din pricina celei dintâi, este mutarea firii de la nestricăciune la stricăciune, mutare ce nu poate fi osândită. Căci două păcate s-au ivit în protopărinte, prin călcarea poruncii dumnezeiești: unul vrednic de osândă și unul care nu poate fi osândit, având drept cauză pe cel vrednic de osândă. Cel dintâi este al hotărârii libere, care a lepădat binele cu voia, iar al doilea al firii, care a lepădat fără voie, din pricina hotărârii libere, nemurirea (2). Această stricăciune și alterare a firii, produsă una din alta, voind Domnul și Dumnezeul nostru s-o îndrepteze a luat toată firea și astfel a avut și El, în firea luată, trăsătura pătimitoare, împodobită cu nestricătiunea voii libere (3). Și așa a devenit prin fire, din pricina

[268] II Cor. 5, 21.

trăsăturii pătimitoare, păcat, de dragul nostru, dar necunoscând păcatul din aplecarea voii, datorită statorniciei neschimbabile a voii Sale libere, El a îndreptat trăsătura pătimitoare a firii prin nestricăciunea voii Sale libere, făcând din sfârşitul trăsăturii pătimitoare a firii, adică din moarte, începutul prefacerii spre nestricăciunea cea după fire (4). Şi precum printr-un om, care şi-a mutat de bună voie libera alegere de la bine, s-a săvârşit în toţi oamenii prefacerea firii din nestricăcioasă în stricăcioasă, la fel printr-un om, Iisus Hristos, care nu şi-a mutat libera alegere de la bine, s-a săvârşit în toţi oamenii restabilirea firii din starea de stricăciune în cea de nestricăciune.

Necunoscând deci Domnul păcatul meu, adică povârnirea voinţei mele libere, nu a luat şi nu s-a făcut păcatul meu (5). Dar luând păcatul cel pentru mine, adică stricăciunea firii pentru povârnirea voii mele libere, s-a făcut pentru noi om prin fire pătimitor, desfiinţând prin păcatul cel pentru mine păcatul meu (6). Şi precum în Adam hotărârea liberă a voinţei lui proprii pentru rău a desfiinţat podoaba comună a nestricăciunii firii, Dumnezeu socotind că nu e bine ca omul, care şi-a înrăit voia liberă, să aibă o fire nemuritoare, la fel în Hristos hotărârea voii Sale proprii pentru bine a spălat ruşinea comună a stricăciunii întregii firi. Şi astfel la înviere firea a fost preschimbată întru nestricăciune, pentru neclintirea voii libere spre rău, Dumnezeu judecând că e drept ca omul, care nu şi-a schimbat voia libară spre rău, să primească iarăşi firea nemuritoare. Iar omul acesta este Cuvântul lui Dumnezeu cel întrupat, care şi-a unit Sieşi, după ipostas, trupul străbătut de sufletul raţional. Căci dacă pătimirea, stricăciunea şi moartea cea după fire a adus-o în Adam povârnirea voii libere, pe drept cuvânt neclintirea voii libere

din Hristos a adus nepătimirea, nestricăciunea şi nemurirea cea după fire, prin înviere.

Schimbarea firii spre pătimire, spre stricăciune şi spre moarte e deci osânda păcatului săvârşit prin hotărâre liberă de Adam. Această stare nu a avut-o omul dintru început de la Dumnezeu, ci a înfiinţat-o şi a cunoscut-o, săvârşind prin neascultare păcatul cu voia. Osânda prin moarte este rodul acestui păcat. Luând deci Domnul osânda aceasta a păcatului meu liber ales adică pătimirea, stricăciunea şi moartea cea după fire, s-a făcut pentru mine păcat, prin pătimire, moarte şi stricăciune, îmbrăcând de bună voie prin fire osânda mea, El care nu era osândit după voia liberă. Aceasta a făcut-o ca să osândească păcatul şi osânda mea din voie şi din fire, scoţând în acelaşi timp din fire păcatul, pătimirea, stricăciunea şi moartea. În felul acesta s-a făcut taină comună iconomia Celui ce din iubirea de oameni, pentru mine cel căzut din neascultare, şi-a însuşit de bună voie prin moarte osânda mea, ca să mă mântuiască, hărăzindu-mi prin această faptă înnoirea spre nemurire.

Socotesc că s-a arătat, pe scurt, din multe laturi, cum s-a făcut Domnul păcat, dar nu a cunoscut păcatul şi cum omul nu a devenit păcat, dar a făcut şi a cunoscut păcatul, atât pe cel din voia liberă, al cărui făcător este el, cât şi pe cel al naturii, pe care l-a primit Domnul pentru el, de cel dintâi aflându-se cu totul slobod (7). Aşadar nicidecum nu e lucru mai bun a face şi a cunoaşte păcatul, decât a se face păcat. Aceasta s-a văzut ţinând seama de scopul Scripturii, pe care l-am arătat şi de cuvenita deosebire a înţelesurilor, care se află în cuvântul păcat. Căci cel dintâi păcat produce despărţirea de Dumnezeu (8), lepădând prin hotărâre liberă cele dumnezeieşti; iar cel de al doilea topeşte multă răutate, neîngăduind ca răutatea

hotărârii libere să păşească la faptă, dată fiind slăbiciunea firii (9).

Scolii

1. Citeşte, Nile, şi bagă în cap măcar şi mai târziu.

2. Păcatul firii, zice că este moartea, prin care încetăm de a mai fi, chiar dacă nu vrem; iar păcatul voinţe alegerea celor contrare firii, prin care refuzăm cu voia de a fi fericiţi.[269]

3. Domnul, întrupându-Se ca om, a fost stricăcios după fire. În acest sens se spune că a devenit păcat.

4. Moartea Domnului, zice, s-a făcut început al nestri-căciunii întregii firi.

5. Şi ca om el a fost nepăcătos după fire.

6. Păcatul pentru noi este stricăciunea firii, păcatul este caracterul lunecos al voii libere. Omul a devenit muritor, suportând moartea firii, în temeiul unei osânde drepte, ca să se desfiinţeze moartea voii libere.

7. Primul păcat, zice că este cel al voii libere al lui Adam, povârnită spre rău. De aceea a fost singur "liber între morţi",[270] neavând păcatul pentru care s-a ivit moartea. A face şi a cunoaşte păcatul e vădit că ţine de hotărîrea voinţei.

8. Adam s-a făcut pătimitor prin fire, spre pedepsirea păcatului din voia liberă. Pe acesta

---

[269] Sf. Maxim pune adeseori în paralelă existenţa (τό εἶναι) cu existenţa fericită (τὸ εὖ εἶναι). Prima o avem exclusiv de la Dumnezeu, pentru a doua trebuie să colaborăm şi noi prin voia noastră liberă. Prima o avem exclusiv de la Dumnezeu în calitate^de cauză iniţială, a doua prin Dumnezeu ca ţintă finală spre care avem să tindem.

[270] Ps. 8, 6.

necunoscându-l Domnul, s-a făcut păcat, luând ca om, din pricina lui, prin fire, trăsătura pătimitoare după trup.

Întrebarea 43

Dacă Scriptura spune că pomul vieții este înțelepciunea, iar lucrarea înțelepciunii stă în a deosebi și cunoaște,[271] *prin ce se deosebește pomul cunoștinței binelui și răului de pomul vieții?*

Răspuns

Marii dascăli ai Bisericii, putând spune multe despre această temă, prin harul din ei, au socotit că e mai bine să cinstească locul cu tăcerea, nevrând să spună nimic mai adânc, din pricina neputinței celor mulți de a se ridica la înțelegerea celor scrise. Iar dacă au și spus unii câte ceva, mai întâi au cercetat puterea ascultătorilor și așa au spus o parte din ce puteau spune, spre folosul celor pe care îi învățau, lăsând cea mai mare parte neatinsă. De aceea și eu m-aș fi gândit să trec mai bine locul sub tăcere, dacă n-aș fi socotit că prin aceasta aș fi întristat sufletul vostru iubitor de Dumnezeu. Deci de dragul vostru voi spune ceea ce poate să fie potrivit tuturor și ceea ce pot să înțeleagă și cei mici și cei mari.

Pomul vieții și celălalt pom se deosebesc mult și negrăit, prin însuși faptul că el este numit pomul vieții, iar celălalt nu al vieții, ci numai al "cunoștinței binelui și răului". Căci pomul vieții e desigur făcător de viață iar pomul care nu-i al vieții, e vădit că e făcător de moarte.

---

[271] Prov. 3, 8.

Pentru că pomul care nu e făcător de viață, deoarece nu a fost numit pom al vieții, desigur că va fi numit făcător de moarte, odată ce nimic altceva nu se deosebește, prin opoziție, de viață.

Afară de aceasta pomul vieții și ca înțelepciune se deosebește foarte mult de pomul cunoștinței binelui și răului, care nici nu e înțelepciune. Căci proprii înțelepciunii sunt mintea și rațiunea, iar proprii, deprinderii opuse a înțelepciunii sunt lipsa de rațiune și simțirea (domnia simțurilor). Deci, întrucât omul a venit în existență alcătuit din suflet mintal și din trup înzestrat cu simțire (simțuri), după un prim înțeles, pomul vieții e mintea sufletului, în care își are scaunul înțelepciunea, iar pomul cunoștinței binelui și răului e simțirea trupului, în care e vădit că se află mișcarea nerațională. Omul primind porunca dumnezeiască să nu se atingă prin experiență cu fapta de această simțire, n-a păzit-o. Amândoi pomii, adică atât mintea cît și simțirea au, după Scriptură, puterea de a deosebi între cele spirituale (inteligibile) și cele supuse simțurilor (sensibile), între cele vremelnice și cele veșnice. Mai bine zis ea fiind puterea de discernământ a sufletului, îl convinge ca de cele dintâi să se prindă cu toată sârguința, iar pe celelalte să le disprețuiască. Iar simțirea are puterea de a deosebi între plăcerea și durerea trupului. Mai bine zis, aceasta fiind o putere a trupurilor însuflețite și sensibile, convinge pe om să îmbrățișeze pe cea dintâi (adică plăcerea) și să respingă pe cea de-a doua (durerea). Când deci omul nu e preocupat de-a face altă deosebire decât aceasta, dintre simțirea trupească de plăcere și durere, calcă porunca dumnezeiască și mănâncă din pomul cunoșitinței binelui și răului. El are adică iraționalitatea simțirii ca singurul mijloc de discernământ în slujba conservării trupului. Iar prin ea se prinde cu totul de

plăcere ca de ceea ce e bun şi se fereşte de durere ca de ceea ce e rău. Când însă e preocupat de-a face cu mintea numai deosebirea dintre cele vremelnice şi cele veşnice, păzeşte porunca divină, mâncând din pomul vieţii. El are adică atunci înţelepciunea aflătoare în minte, ca singurul mijloc de discernământ în slujba susţinerii sufletului. Iar prin ea se străduieşte după slava celor veşnice, ca după adevăratul bine şi se reţine de la stricăciunea celor vremelnice, ca de la ceea ce e rău.

Mare este, prin urmare, deosebirea între cei doi pomi şi între puterea lor naturală de discernământ, ca şi între înţelesurile proprii fiecăruia. Căci termenii de bine şi de rău se folosesc, fără deosebire, în mai multe înţelesuri şi pot pricinui celor ce nu cugetă cu înţelepciune asupra cuvintelor Duhului, multă rătăcire. Dar voi, înţelepţi fiind prin har, ştiţi că ceea ce se numeşte simplu rău, nu e în tot felul rău, ci e rău în raport cu ceva, iar în raport cu altceva nu e rău. La fel ceea ce se numeşte simplu bine, nu e în tot felul bine, ci e în raport cu ceva, iar în raport cu altceva nu e bine (1). Păziţi-vă deci de primejdia ce se naşte din folosirea aceleiaşi numiri pentru lucruri deosebite.

Scolie

Binele minţii e dragostea nepătimaşă pentru duh iar răul ei este afecţiunea pătimaşă. Binele simţirii e mişcarea pătimaşă prin plăcere spre trup, iar răul ei e dispoziţia ce se naşte în ea prin virtute.

Întrebarea 44

Către tine zice Dumnezeu "Iată Adam s-a făcut ca unul din noi?[272] *"Dacă zice către Fiul, cum e pus Adam alături de Dumnezeu, nefiind din ființa Lui. Iar dacă zice către îngeri, cum Îl pune pe înger alăturea de Sine ca egal după ființă, zicând ca unul din noi" ?*

Răspuns

Am spus deja în capitolul despre ridicarea turnului, că Scriptura închipuiește pe Dumnezeu vorbind, după dispoziția lăuntrică din sufletul celor providențiați. Ea indică astfel voia dumnezeiască prin figuri proprii nouă după fire. Nici aici așadar Scriptura nu înfățișează fără o pricină anumită pe Dumnezeu spunând: "Iată Adam s-a făcut ca unul din noi", ci îl înfățișează spunând aceasta după înfățișarea poruncii. Și adaugă și cauza acestei rostiri, pe care ați uitat s-o puneți în întrebare și care lămurește tot înțelesul. Căci spunând: "Iată Adam s-a făcut ca unul din noi", adaugă: "cunoscând binele și răul. Și acum nu cumva să-și întindă mâna și să-și ia din pomul vieții și să mănânce și să trăiască în veac". Deodată, adică, cu îndemnul ce i l-a dat, diavolul l-a învățat pe om și politeismul, spunându-i: "În ziua în care veți mânca din pom, vi se vor deschide ochii și veți fi ca niște dumnezei, cunoscând binele și răul". De aceea Dumnezeu întrebuințează în chip ironic și osânditor pluralul: "S-a făcut ca unul din noi", care corespunde cu ideea despre Dumnezeu, sădită în Adam de amăgirea șapelui, ca să mustre pe omul care a ascultat de diavolul. Și

[272] Facere 3, 22.

ca să nu-şi închipuie cineva că felul de vorbire ironică e străin obiceiului Scripturii, să asculte cum vorbeşte Scriptura în numele lui Dumnezeu către Israel: "Dacă veți umbla împotriva mea cu viclenie, şi eu voi umbla împotriva voastră cu viclenie".[273] Întru nimic nu se deosebeşte însă viclenia de ironie. Şi să-şi mai amintească acela cum i-a pregătit Dumnezeu lui Ahab amăgirea, înfățişându-i minciuna ca adevăr (2), ca greşind acela să aducă Dumnezeu peste el pedeapsa cea dreaptă.[274] Scriptura urmăreşte, aşadar, să-l amăgească pe Adam, când înfățişează pe Dumnezeu zicând despre el, că "s-a făcut ca unul din noi". Căci astfel cum ar adăuga Dumnezeu: "cunoscând binele şi răul", ca şi cum ar avea şi El o cunoştință compusă şi constatatoare din lucruri opuse? Aceasta e cu neputință să o cugetăm despre Dumnezeu, cu atât mai puțin să îndrăznim să o spunem despre Acela care singur e simplu după ființă, după putere şi după cunoştință şi care nu are decât cunoştința binelui (3), mai bine zis e însăşi puterea şi însăşi cunoştința. Dar nici măcar vreuna din ființele raționale, care îşi au existența de la şi după Dumnezeu, nu are deodată şi la un loc, în mişcarea simplă a cugetării, cunoştința compusă a celor contrare, deoarece cunoştința unuia din cele două lucruri care îşi sunt contrare produce ignoarea celuilalt lucru. Căci nu poate fi amestecată cunoştința a două lucruri contrare şi nu coexistă nicidecum. Cunoştința acestui lucru înseamnă necunoştința celuilalt dintre cele contrare, aşa cum nu se poate ca ochiul să perceapă deodată ceea ce-i sus şi ceea ce-i jos şi ceea ce-i pe amândouă laturile, ci e de trebuință o întoarcere proprie spre fiecare dintre ele, prin desfacerea de celelalte.

Scriptura înfățişează, aşadar, pe Dumnezeu ca şi

---

[273] Levit 26, 27-28.
[274] III Reg. 22, 15 urm.

când şi-ar însuşi pătimirea lui Adam, sau mustră pe Adam fiindcă a ascultat de sfatul şarpelui, făcându-l să-şi dea seama de nebunia politeistă, sădită în el prin amăgirea Satanei. Dacă aşa este, s-a lămurit deajuns nedumerirea. De altfel, dacă afli singur ceva mai înalt, împărtăşeşte-mi şi mie din darul hărăzit ţie de Dumnezeu pentru cunoaşterea lucrurilor. Iar cuvântul: “Şi acum nu cumva să-şi întindă mâna şi să ia din pomul vieţii şi să trăiască în veci“, socotesc că urmăreşte providenţial să despartă cu fapta lucrurile neamestecate ca răul să nu se facă nemuritor, şi conservându-se prin împărtăşirea de bine. Căci Cel ce a făcut pe om vrea ca cunoştinţa aceluiaşi om să nu fie amestecată, stând în acelaşi timp în legătură cu cele ce-şi sunt contrare (5).

Scolii

1. Dumnezeu îi grăieşte lui Adam potrivit cu ideea de dumnezeire, pe care o învăţase aceia de la diavol.

2. Cel ce iubeşte minciuna, e predat ei spre pierzare, ca să cunoască prin pătimire ceea ce a cultivat de bunăvoie şi să afle din experienţă că a îmbrăţişat din neatenţie, moartea în loc de viaţă.

3. Dumnezeu are numai cunoştinţa binelui, fiind însăşi ştiinţa şi cunoştinţa binelui. Iar cunoştinţa răului nu o are, întrucât nu are nici puterea lui. Căci, numai dacă are cineva prin fire putere pentru un lucru, are şi cunoştinţa lui în chip fiinţial. Deci răul se cugetă în fiinţele raţionale precum ceva ce vine pe urmă în mod accidental, împotriva firii, datorită pasivităţii lor, dar nu în baza unei puteri naturale.

4. Cunoştinţa celor contrare e contemplată pe rând

de cei capabili de ea.

5. Cel ce şi-a convins cunoştinţa să ţină răul pe care îl face ca bine prin fire, acela şi-a strâns puterea de activitate a sufletului ca pe o mână şi a luat în chip vinovat din pomul vieţii, socotind răul prin fire nemuritor. De aceea Dumnezeu, aşezând prin fire în conştiinţa omului mustrarea pentru rău l-a despărţit de viaţă, ca pe unul ce a devenit rău prin hotărârea voinţei. Aceasta ca nu cumva, săvârşind răul, să-şi poată, convinge conştiinţa că răul este prin fire bun.

Întrebarea 45

Ce vrea să spună în Levitic prin pieptul legănat şi braţul (şoldul) separat, închinate, în cinstea lui Dumnezeu, preoţilor ?[275]

Răspuns

Cred că prin piept se înţelege contemplaţia înaltă, iar prin braţ activiatea adică deprinderea (aptitudinea) cugetării şi lucrarea, sau cunoştinţa şi virtutea (1). Căci cunoştinţa aduce mintea în chip nemijlocit lui Dumnezeu, iar virtutea o desface prin fapte din toată devenirea lucrurilor. Acestea le-a lăsat Scriptura pe seama preoţilor, care au primit ca moştenire numai pe Dumnezeu şi nimic din cele ale pământului.

Sau alt înţeles: Cei ce prin cunoştinţă şi virtute sunt străbătuţi de Duhul, au să facă prin cuvântul învăţăturii inimile altora capabile de evlavie şi de credinţă, iar aptitudinea şi puterea lor făptuitoare trebuie să le despartă de străduinţele după fiea cea stricăcioasă şi să le mute spre

---

[275] Lev. 7, 31, 32.

agonisirea bunurilor nestricăcioase şi mai presus de fire. De aceea pe drept cuvânt a poruncit Scriptura ca, de la cele aduse spre jertfă lui Dumnezeu, pieptul legănat, adică inima celor ce se dedică lui Dumnezeu, şi braţul, adică activitatea lor, să fie date în seama preoţilor (2).

Scolii

1. Pieptul e simbolul contemplaţiei, iar braţul al activităţii. Căci contemplaţia e aptitudinea cugetării, iar activitatea e lucrare. Prin amândouă acestea se caracterizează adevărata preoţie.

2. Cel ce prin învăţătură cucernică, aduce lui Dumnezeu ca jertfă inimile altora, asemenea pieptului din Levitic, şi cel ce despre puterea lor de activitate de cele stricăcioase prin împlinirea poruncilor, s-a făcut preot, luând pe seama sa pieptul şi braţul celor ce se aduc pe ei înşişi jertfă lui Dumnezeu.

Întrebarea 46

Care e deosebirea între oglidă şi ghicitură?[276]

Răspuns

Oglinda este, ca să nu spun pe scurt, conştiinţa care are în ea neştirbit forma tuturor virtuţiilor cu fapta şi prin care cel curat cu înţelegerea vede pe Dumnezeu; sau cu alte cuvinte, ea e deprinderea cu împlinirea poruncilor, care cuprinde sinteza tuturor virtuţiilor împlinite întreolaltă în chip unitar, ca o faţă divină. Iar ghicitura este cunoştinţa

[276] 1 Cor. 13, 12.

rațiunilor (cuvintelor) dumnezeiești, printr-o îmbrățișare deplină, pe cât se poate, cu ajutorul contemplației, cuprinzând în sine arătarea străvezie a celor mai presus de înțelegere. Oglinda este, simplu vorbind, deprinderea care indică forma originară a virtuților, ce se va descoperi celor învredniciți. Căci oglinda arată sfârșitul viitor al filosofiei cu fapta, celor ce au oglinda. Iar ghicitura indică originalul celor inteligibile, prin cunoștință (1).

Deci toată dreptatea de aici, comparată cu cea viitoare, are înțelesul unei oglinzi, ce reflectă chipul lucrurilor originare, dar nu cuprinde însăși lucrurile în subsistența lor descoperită. Și toată cunoștința, pe care o avem aici despre lucrurile înalte, comparată cu cea viitoare, este o ghicitură ce conține o indicație a adevărului, dar nu însuși adevărul în subzistența lui, care va avea să se descopere în viitor. Întrucât în virtute și cunoștință se cuprind cele dumnezeiești, oglinda ne indică originalele prin virtute, iar ghicitura face străvezii originalele prin cunoștință. Aceasta este deosebirea între oglindă și ghicitură: oglinda vestește sfârșitul viitor al făpturii, iar ghicitura indică taina contemplației.[277]

[277] Virtutea noastră de aici, oricât ar fi de desăvârșită, e numai o oglindă prin care se vede desăvârșirea viitoare, care pe de altă parte nu va mai fi propriu-zis virtute, dacă virtutea e oglindă, sau văl străveziu, care odată va înceta. Iar cunoștința noastră de aici, ca treaptă mai înaltă a virtuții, oricât de bogată ar fi, nu e decât o ghicitură prin care se întrevede adevărul viitor, care la arătarea lui va desființa ghicitură, sau cunoștința de aici.

Deci și virtutea și cunoștința au o consituție paradoxală. Pe de o parte cuprind realitatea viitoare, pe de alta o disimulează, o ascund, ne înșală cu privire la chipul ei adevărat (κατ᾽ εἶδος). Ar fi interesant de comparat ideea de disimulare implicată în virtutea și cunoașterea creștină cu cea din gnoseologia lui Lucian Blaga de pildă. S-ar putea spune de categoriile stilistice ale acesteia, sau de categoriile kantiene, care pe de o parte redau ceva din realitate, pe de alta o disimulează, că

Scolie

Oglinda indică bunurile ce vor corespunde fãpturii, iar ghicitura tainele viitoare ale cunoştinţei.

Întrebarea 47

Ce înseamnă: "Glasul celui ce strigă în pustie", şi celelalte? Ce e pustia şi ce înseamnă aici calea Domnului şi gătirea ei? Care sunt cărările Lui şi ce înseamnă a le face drepte? Ce sunt văile prăpăstioase şi ce înseamnă "şi toată valea prăpăstioasă se va umple"? Ce sunt munţii şi dealurile, şi ce înseamnă coborîrea lor? Ce înseamnă cele strâmbe şi cum se vor f ace drepte? Ce sunt cele aspre şi cum se vor face căi netede? Şi ce înseamnă după, ce spune toate acestea: "Şi va vedea tot trupul mântuirea lui Dumnezeu"?[278]

Răspuns

Glas al lui Dumnezeu Cuvântul, care strigă de la început în pustie, adică în firea oamenilor, sau în lumea aceasta, este desigur orice sfânt, fie că închină lui Dumnezeu, cu sinceritate, ca Avel,[279] cele dintâi mişcări ale contemplaţiei sufletului, îngrăşate prin virtuţi (1); fie că se plimbă cu nădejdea neclintită a credinţei, asemenea lui Enoş,[280] de bunurile viitoare, dobândind prin nădejdea în ele

---

sunt expresia puterilor noastre finite de înțelegere a realității. Când aceste puteri vor înceta şi locul lor îl va lua puterea infinită dumnezeiească, atunci vom cunoaşte Adevărul "faţă către faţă".

[278] Is. 40, 3-5; Lc. 3, 4-6.

[279] Fac. 4, 4.

[280] Fac. 4, 26.

puterea să le cheme cu tărie (2); fie că, încercat în toată virtutea, şi-a ridicat, ca Enoch,[281] mintea cu totul din legătura şi din cunoştinţa lucrurilor şi şi-a mutat-o, deplin eliberată, la însăşi cauza cea mai presus de înţelegere (3); fie că, asemenea lui Noe,[282] privind prin credinţă chipurile viitoare ale judecăţii dumnezeieşti, şi-a întocmit, ca pe o corabie, o vieţuire şi o deprindere, care să-l scape de mânia viitoare, întărită din toate părţile cu frica lui Dumnezeu (4); fie că, asemenea lui Avraam, văzând cu ochiul curat al credinţei frumuseţea bunurilor viitoare, a ascultat să iasă cu dragă inimă din pământul, din rudenia şi din casa părintească, părăsind legătura şi afecţiunea faţă de trup, faţă de simţuri şi faţă de cele supuse simţurilor (5) şi, aflându-se în timpul încercărilor şi al luptelor, mai presus de fire, a preferat în locul firii pe acela care e cauza firii, precum marele Avraam a preferat pe Dumnezeu lui Isaac;[283] fie că, asemenea lui Isaac[284], ajuns la vârful pătimirii şi la o foame nesăturată după contemplaţie, a câştigat o atât de fermă deprindere întru virtute şi cunoştiinţă, încât nu a putut fi clintit de la adevăr, chiar când era răsboit de duhurile viclene (6); fie că, asemenea lui Iacob, curăţindu-şi mintea de desişul celor materiale şi de confuzia lor, şi-a făcut-o netedă şi, îmbrăcându-şi trupul în piei de ied, adică asprimea vieţii lui Dumnezeu, a primit de la Dumnezeu puterea împotriva cugetului trupesc; apoi tot asemenea lui Iacob, de teama răscoalei patimilor şi de dorul unei învăţături mai înalte prin experienţă, s-a mutat în Haran, adică la contemplarea naturii de la care luând, prin ostenelile cu

[281] Fac. 5, 33.
[282] Fac. 6, 8.
[283] Fac. 12, 1; 22, 2.
[284] Fac. 26, 1.

fapta, toată ştiinţa duhovnicească a lumii văzute, adunată în diferite cugetări şi înţelesuri, s-a întors în pământul părintesc şi propriu, adică la cunoştinţa celor inteligibile, aducându-şi, ca pe nişte femei şi slujnice, deprinderile şi lucrurile ferme ale activităţii şi ale contemplaţiei, pe care le-a dobândit şi pe fiii născuţi lui din ele, care sunt aceştia (7).[285] Şi simplu vorbind, ca să nu mai lungesc vorba peste ceea ce trebuie, înfăţişând viaţa fiecăruia, fiecare sfânt este, în chip vădit, prin viaţa lui, ca unul ce are în sine pe cuvântul care-Şi strigă voia Sa către ceilalţi oameni, un glas al Cuvântului şi un înainte-mergător, pe măsura şi după chipul dreptăţii şi al credinţei din el.

Mai mult decât toţi însă este glasul lui Dumnezeu şi înainte-mergător marele Ioan vestitorul şi propovăduitorul venirii adevărate a lui Dumnezeu, al celei fără figuri şi fără simboluri, ca şi arătătorul Lui, pentru cei ce nu-L cunosc. Căci el a arătat deschis pe Cel ce ridică păcatul lumii[286] şi a contribuit, cu slujirea sa de la Botez, la îndeplinirea tainelor mântuirii, potrivit iconomiei.

Dar fiindcă, din pricina bogăţiei narului, orice silabă, chiar şi cea mai neînsemnată a dumnezeieştei Scripturi, poate, să se tâlcuiască în multe feluri spre folosul celor dornici de virtute şi de cunoştinţă, să cercetăm, pe cât ne este cu putinţă, şi altfel cuvintele puse în fruntea capitolului.

Aşadar, pustia, cum am spus, e firea oamenilor şi lumea aceasta, ca şi fiecare suflet în parte, din pricina nerodirii celor bune, la care a ajuns prin greşeala străveche.

Glasul Cuvântului ce strigă este mişcarea conştiinţei la fiecare greşeală. Aceasta, strigând în ascunsul

---

[285] Fac. 33, 5.
[286] Io. l, 26.

inimii, gătește calea Domnului. Pregătirea căii Domnului e limpede și vădit că se face prin schimbarea și îndreptarea spre bine a modurilor (de viață) și a gândurilor și prin curățirea întinăciunilor de mai înainte. Iar cale frumoasă și slăvită e viața virtuoasă a fiecăruia, de-a lungul căreia Cuvântul își face drumul mântuirii, sălășluindu-se în el prin credință și umblând însoțit de diferitele percepte și dogme ale virtuții și cunoștinței. Cărările Cuvântului sunt diferitele moduri ale virtuților și diferitele comportări sau îndeletniciri după voia lui Dumnezeu. Pe acestea le fac drepte aceia care nu cultivă virtutea și cercetarea cuvintelor dumnezeiești nici pentru slavă, nici din zgârcenie, nici ca să fie lingușiți de oameni, sau ca să le placă lor, sau ca să se mândrească în fața lor, ci toate le fac și le spun și le cugetă în fața lui Dumnezeu. Căci Cuvântul lui Dumnezeu nu zăbovește pe cărările care nu sunt drepte, chiar dacă ar afla calea în anumite privințe gătită. De pildă, cineva postește și se reține de la hrana care aprinde patimile și face toate celelalte câte pot să ajute la izbăvirea de patimi. Acesta a gătit calea anumită, dar cultivă aceste moduri pentru slava deșartă, sau din zgârcenie, sau pentru a fi lingușit de oameni, sau pentru a le plăcea lor, sau din altă pricină, și nu pentru a plăcea lui Dumnezeu. Acesta nu a făcut drepte cărările lui Dumnezeu. El a răbdat osteneala pregătirii căii, dar nu-L are pe Dumnezeu umblând pe cărările lui. Deci calea Domnului este virtutea, iar cărarea dreaptă e modul (chipul) drept și neviclean al virtuții.

"Toată valea prăpăstioasă se va umple". E vorba, desigur, de a celor care au gătit bine calea Domnului și au făcut drepte cărările Lui nu pur și simplu ale tuturor; adică nu și de a celor ce n-au gătit calea Domnului și nu au făcut drepte cărările Lui. Iar valea prăpăstioasă este trupul

fiecăruia, atunci când a fost săpat şi ros de curgerea multă a patimilor şi când a fost tăiată continuitatea şi coeziunea lui duhovnicească cu sufletul, susținută prin legea lui Dumnezeu, care le leagă. Dar poate fi înțeles ca vale prăpăstioasă şi sufletul, care a fost scobit şi ros de îndelungatele furtuni ale păcatului şi care a pierdut prin viciu frumusețea netezimii în duh (8). Deci toată valea prăpăstioasă, adică trupul şi sufletul celor ce au gătit calea Domnului şi au făcut drepte cărările Lui, se va umple prin lepădarea patimilor, care produc în ele, în trup şi-n suflet, inegalitățile prăpăstioase, şi se va redobândi înfățişarea naturală a viețuirii virtuoase, netezită în duh.

„Şi fiecare munte şi deal se va coborî". Cum se ştie, alăturea de văi obişnuiesc să se afle munții şi dealurile. Munte este "orice înălțime care se ridică împotriva cunoaşterii lui Dumnezeu" [287] iar deal e tot păcatul ce răzvrăteşte împotriva virtuții. Cu alte cuvinte, munții sunt duhurile care produc neştiința, iar dealurile, cele care săvârşesc păcatul. Când deci toată valea, adică trupul sau sufletul celor ce au gătit calea Domnului şi au făcut drepte cărările Lui, se va umple de cunoştință şi virtute, prin prezența lui Dumnezeu Cuvântul care umblă între ei prin porunci, se vor umili toate duhurile conoaşterii mincinoase şi cele ale păcatului. Pentru că şi Cuvântul lui Dumnezeu va încălca şi va supune şi va surpa stăpânirea lor vicleană, ridicată împotriva firii omeneşti, săpând, aşa zicând, mărimea şi înălțimea munților şi a dealurilor şi umplând cu ele văile (9). Căci într-adevăr de va lua cineva înapoi, prin puterea Cuvântului, toate câte le-au luat dracii de la fire, producând neştiința şi păcatul în cuprinsul firii, nu va mai exista nicidecum vreo înălțime a neştiinței şi a păcatului, precum n-ar mai exista în lumea

[287] II Cor. 10, 5.

văzută nici un munte şi nici un deal, dacă ar avea oamenii vreo maşină cu care să sape munţii şi dealurile şi să umple văile.

Deci coborîrea munţilor şi a dealurilor spirituale şi viclene înseamnă restabilirea trupului şi a puterilor fireşti ale sufletului în rânduiala lor. În urma acestei restabiliri mintea iubitoare de Dumnezeu, umplându-se, în chip natural, de bogăţia virtuţii şi a cunoştinţei, va străbate neted veacul acesta şi va păşi întins pe lumea neîmbătrânită şi nestricăcioasă a Puterilor spirituale şi sfinte. Ea nu va mai fi amăgită de patimile de bunăvoie ale trupului, care se folosesc de plăcerea felurită şi vicleană, şi nu va mai fi exasperată de încercările fără de voie ale durerii, ca pentru cruţarea trupului să renunţe la calea anevoioasă a poruncilor, fugind de asprimea ostenelilor virtuţii.

"Cele strâmbe se fac drepte" când mintea, eliberând mădularele trupului de patimi, adică oprind simţurile şi celelalte mădulare de la lucrarea plăcerii, le învaţă să se mişte potrivit cu raţiunea simplă a firii (10). Iar "cele aspre", adică încercările fără voie, vor fi căi line, când mintea, bucurându-se şi veselindu-se, rabdă cu inimă bună neputinţele, necazurile şi nevoile, desfiinţând toată stăpânirea patimilor de bunăvoie prin ostenelile fără de voie (11). Căci cel ce se doreşte după viaţa adevărată, cunoscând că toată osteneala, fie cu voia, fie fără de voie, se face moarte a plăcerii, care e maica morţii (12), va primi cu veselie toate asprimile încercărilor fără de voie, bucurându-se întru răbdare şi făcând din necazurile sale căi uşoare şi line, care-l duc fără să-l rătăcească spre cununa chemării de sus, pe cel care-şi face cu evlavie de-a lungul lor drumul dumnezeiesc.

Prin urmare, tot cel ce a stins prin înfrânare

plăcerea întortocheată, complicată şi amestecată în chip felurit în toate simţurile, a făcut drepte cele strâmbe. Şi tot cel ce calcă cu puterea răbdării peste întâmplările aspre şi anevoie de străbătut ale ostenelilor, a făcut cele aspre căi line. De aceea "va vedea mântuirea lui Dumnezeu", pe care o va primi ca pe o răsplată a virtuţii şi a ostenelilor pentru ea, ca unul ce s-a luptat bine şi după lege, a biruit plăcerea prin sete de virtute şi a călcat durerea prin dragostea de cunoştinţă şi prin amândouă a purtat bărbăteşte nevoinţele dumnezeieşti (13).

De aceea zice: "Şi va vedea tot trupul mântuirea lui Dumnezeu". Prin "tot trupul" se înţelege trupul cel credincios, după cuvântul: "Şi voi vărsa din Duhul Meu peste tot trupul",[288] adică peste tot trupul care a crezut. Deci nu tot trupul în general va vedea mântuirea lui Dumnezeu. Căci trupul celor necredincioşi nu o va vedea, dacă e adevărat cuvântul care zice: "Piară necredinciosul, ca să nu vadă slava Domnului".[289] E vorba aici, în chip determinat, de tot trupul credincios. Iar prin trup ca parte, cuvântul Scripturii înţelege de obicei întreg omul. Ea strigă aşadar: "Şi va vedea tot omul mântuirea lui Dumnezeu". Deci tot omul care ascultă glasul ce strigă în pustie şi, după înţelesul arătat mai sus, găteşte calea Domnului şi face drepte cărările Lui; tot omul care apoi, prin dărâmarea munţilor şi a dealurilor spirituale şi viclene, umple valea, adică sufletul care, prin scobirea lui, adică prin călcarea poruncii dumnezeieşti, a prilejuit pomeniţilor munţi şi dealuri viclene înălţarea şi ridicarea (14); tot omul care prin această umplere pricinuieşte scoborârea puterilor viclene şi apoi îndreaptă, prin înfrânare, căile strâmbe ale patimilor de bunăvoie, adică mişcările plăcerii şi netezeşte prin răbdare întâmplările aspre

[288] Ioil 2, 28.
[289] Is. 26, 10.

ale încercărilor fără voie, adică diferitele feluri de dureri, făcându-le căi bune; tot omul de felul acesta pe dreptate va vedea mântuirea lui Dumnezeu, ca unul ce a devenit curat la inimă. Căci cel curat la inimă vede, prin virtuțile și prin contemplațiile sale evlavioase, la sfârșitul luptelor pe Dumnezeu, după cuvântul: "Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu".[290] Pentru că el a primit ca răsplată a ostenelilor pentru virtute harul nepătimirii, decât care nimic nu arată mai deplin pe Dumnezeu, celor ce Îl au. Și poate celor ce caută înțelesurile mai înalte le este dat și altfel să audă, în temeiul acestui har, în sufletul eliberat de patimi, ca într-o pustie, glasul înțelepciunii și al cunoștinței dumnezeiești, care strigă fără sunet prin virtuți (15). Fiindcă unul și același Cuvânt se face tuturor toate potrivit cu fiecare, străbătându-l pe fiecare și dăruindu-și în mod anticipativ harul Său, ca pe un glas înainte-mergător, ce pregătește pe fiecare pentru venirea Lui. În unii acest har devine pocăință, ca înainte-mergător al dreptății viitoare, în alții virtute, ca pregătitor al cunoștinței așteptate, și iarăși în alții cunoștință, ca icoană a viitoarei aptitudini contemplative. Simplu vorbind, timpul se depărtează de la mintea contemplativă, când aceasta își însușește prin cunoștință (în chip gnostic) urcușurile dumnezeiești ale Cuvântului și se acomodează rațiunilor Lui suprafirești și iubitoare de oameni, prin care se face tuturor toate, ca pe toți să-i mântuiască prin bogăția milostivirii Lui.

Scolii

1. Cel ce cultivă cunoștința îngrășată prin virtuți, adică cunoștința lucrătoare, s-a făcut asemenea lui Avel.

[290] Mt. 5, 8.

Drept aceea Dumnezeu caută spre el şi spre darurile lui.

2. Cel ce cunoaşte cu adevărat cele viitoare şi nădăjduieşte în ele, nu încetează niciodată să cheme prin fapte cele nădăjduite. Şi astfel devine un nou Enoş, care cheamă pe Dumnezeu.

3. Cel ce a bineplăcut lui Dumnezeu prin fapte, îşi mută mintea prin contemplaţie în ţara celor spirituale, ca să nu mai vadă prin nălucirea vreunui lucru moartea care vine prin patimile susţinute de simţire. Acesta nu se mai află sub nimic din cele ce vreau să-l robească.

4. Cel ce din pricina viitoarei mânii, se străduieşte într-o viaţă ostenitoare, s-a făcut asemenea lui Noe, care prin puţină strâmtorare a trupului scapă de viitoarea osândă a necredincioşilor.

5. Pământ numeşte trupul, rudenie simţurile, casă părintească lumea supusă simţurilor. Patriarhul ieşit din acestea, a tăiat afecţiunea sufletului faţă de ele.

6. Numai de Isaac s-a scris că nu s-a mutat din pământul făgăduinţei. Tatăl său Avraam a ieşit din Mesopotamia şi s-a dus în Egipt, iar fiul său Iacob a fost alungat în Mesopotamia şi după aceea s-a aşezat în Egipt, unde a şi murit.

7. Prin soţii a înţeles deprinderile virtuţii şi ale cunoştinţei, iar prin slujnice lucrările acestora. Din acestea naşte, ca pe nişte fii, raţiunile cuprinse în natură şi în timp.

8. Precum trupul izbit necontenit de patimi se face asemenea unei văi prăpăstioase, la fel se face şi sufletul când e scobit de scurgerea gândurilor rele.

9. Lepădarea patimilor contrare firii şi dobândirea virtuţilor conforme firii, umple sufletul săpat ca o vale şi smereşte cugetarea înălţată ca un munte, de duhurile rele.

10. "Cele strâmbe" sunt mişcările simţurilor potrivnice firii. Ele se îndreaptă când mintea le învaţă să se mişte potrivit firii, spre cauza proprie, adică spre Dumnezeu.

11. "Cele aspre" sunt întâmplările încercărilor fără de voie. Ele sunt prefăcute în căi line prin răbdarea lor cu mulţumită.

12. Maica morţii este plăcerea, iar moartea plăcerii este osteneala, fie cea din voie liberă, fie cea fără voie.

13. Cel ce iubeşte virtutea, stinge cuptorul voit al plăcerilor. Iar cel a cărui minte este străbătută de cunoştinţa adevărului nu e oprit de ostenelile fără de voie din mişcarea neîncetată a dorinţei care-l poartă spre Dumnezeu.

14. Sufletul scobit prin păcat, a dat dracilor ca unor munţi putinţa de înălţare, adică de stăpânire asupra sa.

15. Virtutea lucrată cu fapta se face glas a cunoştinţei ce strigă, ca în pustie, în sufletul lipsit de patimi. Căci virtutea este înainte-mergătoarea adevăratei înţelepciuni, vestind adevărul ce se va arăta în urma ei după iconomie, dar există înainte de ea după cauză.[291]

Întrebarea 48

A doua parte a Paralipomenelor zice despre Ozia: „A făcut ce este drept înaintea Domnului şi l-a căutat pe Domnul în zilele lui Zaharia, care îl sfătuia în frica Domnului; iar Domnul i-a făcut parte de propăşire".[292] "Şi a zidit Ozia turnuri în Ierusalim şi la poarta unghiului şi peste unghiul văii şi peste unghiuri; şi le-a întărit pe ele. Şi a zidit

[291] Adevărul e cauza virtuţii, dar e în folosul omului ca să ajungă la el prin virtute.

[292] II Paralip. 26, 4-5.

turnuri în pustie și a săpat fântâni multe, că avea multe turme în Sefila și în câmpie și lucrători la viile din munți și din Carmel, fiindcă era lucrător de pământ".[293] *Ce sunt turnurile, ce este poarta unghiului, ce este valea și unghiul ei și ce sunt iarăși unghiurile, și turnurile din pustie? Ce sunt fântânile săpate și turmele? Ce este Sefila și cîmpia? Cine sunt lucrătorii la vie și ce este muntele și Carmelul? Și ce înseamnă: "Că era lucrător de pământ?"*

Răspuns

Vino, preaslăvite Cuvinte ale lui Dumnzeu, şi ne împărtăşeşte, pe măsura puterilor noastre, descoperirea cuvintelor Tale. Înlăturând grosimea învelişurilor, arată-ne, Hristoase, frumusețea înțelesurilor spirituale. Ia-ne de mâna dreaptă, adică de puterea minții noastre, şi "ne călăuzeşte pe cale poruncilor Tale".[294] Şi ne du "la locul cortului Tău cel minunat, până înlăuntrul casei lui Durnnzeu (1), în glas de bucurie şi de mărturisire a zvonului de sărbătoare",[295] ca şi noi, prin mărturisirea făptuirei şi prin bucuria contemplației,[296] să fim învredniciți a veni la locul negrăit al ospățului Tău şi să ne ospătăm împreună cu cei ce prăznuiesc aolo duhovniceşte, cântând cunoştința celor negrăite cu glasurile netăcute ale minții. Şi mă iartă pe mine, Hristoase, că îndrăznesc, la porunca slujitorilor Tăi celor învredniciți, ceea ce este peste puterea mea. Luminează cugetarea mea neluminată, spre înțelegerea locului de față, ca să fii şi mai mult slăvit, ca unul ce dai "orbilor vedere şi faci limba

---

[293] Ibidem 9-10.
[294] Ps. 119, 35.
[295] Ps. 42, 5.
[296] Prin cele două trepte ale urcuşului.

bâlbâiților să grăiască cu claritate.

Socotesc, așadar, că precum, până la un loc, Solomon a fost chipul lui Hristos Dumnezeu, așa a fost și Ozia până la un loc chipul Mântuitorului. Căci numele lui Ozia, tălmăcit în grecește, înseamnă tăria lui Dumnezeu. Iar tăria naturală și puterea ipostatică a lui Dumnezeu și Tatăl, este Domnul nostru Iisus Hristos. Acesta s-a făcut piatra cea din capul unghiului. Iar unghiul este Biserica. Căci precum unghiul face prin sine legătura dintre doua ziduri, la fel Biserica lui Dumnezeu se face unirea a două popoare, a celui dintre neamuri și a celui dintre Iudei. Și această unire are ca legătură pe Hristos (2). Acesta a zidit "turnurile în Ierusalim", adică a înălțat, ca niște întărituri, "în locul de unde se vedea pacea" cele dintâi cuvinte (rațiuni) dumnezeiești și de nedărâmat ale dogmelor despre dumnezeire. Iar "la poarta unghiului" a înălțat cuvintele (rațiunile) dogmelor despre întrupare. Căci poartă și ușă a Bisericii e tot El (3), fiindcă zice: "Eu sunt ușa". Această poartă este înconjurată de turnuri, adică de întăriturile dogmelor dumnezeiești despre întrupare, arătând că cei ce vreau să creadă drept trebuie să intre înăuntrul unghiului, adică în Biserică, prin întăriturile acestea și să fie apărați de ele. Căci cel ce e asigurat de turnurile dogmelor dumnezeiești, ca de niște întărituri ale adevărului, nu se teme de gândurile și de dracii care-l amenință cu pierzarea.

"Și peste unghiul văii". Valea este trupul. Iar unghiul acestuia este unirea lui cu sufletul,[297] prin legătura în duh (4). Peste această unire se zidesc turnurile, adică

[297] Imaginea unghiului pentru unitatea ce se realizeză între două lucruri, care totuși nu se confundă, este cât se poate de potrivită. Unghiul e un întreg, în care se disting totuși părțile unite. Linia dreaptă n-ar putea exprima această noutate, ci ar arăta o contopire a celor unite.

întăriturile poruncilor şi învăţăturile pe care le scoate dreapta socoteală din ele, ca prin acestea să se păzească nedesfăcută unirea trupului cu sufletul, ca un unghi.

"Şi a zidit turnuri peste unghiuri". Unghiuri poate a numit Scriptura diferitele uniri dintre făpturile despărţite, care s-au realizat prin Hristos (5). Căci El a unit pe om înlăturând tainic în duh, deosebirea dintre bărbat şi femeie, întrucît a eliberat în amândoi raţiunea firii de caracteristicile crescute din patimi.[298] A unit apoi pământul, înlăturând deosebirea dintre paradisul sensibil şi pământul pe care-l locuim.[299] A unit de asemenea pământul cu cerul, arătând astfel firea lucrurilor sensibile ca una singură ce gravitează spre ea însăşi. A unit iarăşi cele sensibile cu cele inteligibile, dovedind că şi firea celor create este una singură, aflându-se într.o strânsă legătură printr-o oarecare raţiune tainică, în sfârşit a unit într-un mod şi după o raţiune mai presus de fire toată firea creată cu Creatorul. Şi peste fiecare din aceste uniuni sau unghiuri a zidit turnurile întărite ale dogmelor dumnezeieşti, care să le susţină şi să le lege strâns (6).

---

[298] Τῶν ἐν τοῖς πάθεσιν ἰδιωμάτων. Raţiunea firii umane e aceeaşi în bărbat şi femeie. Dar patimile au grefat pe ea caracteristici deosebite în bărbat şi femeie. De aceste caracteristici provenite din patimi curăţă Hristos raţiunea firii omeneşti, arătând-o la fel în bărbat şi femeie. Dar această uniformizare se realizează numai în duh, adică numai dacă se copleşeşte în ei viaţa trupească - a simţirii - prin duhul care s-a deschis în adâncul lor prin Duhul dumnezeiesc şi-a inundat toată existenţa lor. În duh bărbatul şi femeia sunt la fel, numai trupul cu simţirile corespunzătoare îi diferenţiază.

[299] Pământul acesta poate redeveni prin viaţă noastră curată şi prin buna înţelegere dintre oameni paradisul sensibil, care a fost la început. Nu o graniţă geografică desparte paradisul originar de pământul ce-l locuim, ci graniţa păcatului. Prin Hristos pământul a redevenit un paradis în potenţă şi deci în dezvoltare, aşa cum în om s-a inaugurat ordinea învierii.

"Şi a zidit turnuri în pustie". Pustia este firea celor, văzute, adică lumea aceasta în care Cuvântul a zidit drept turnuri opiniile cucernice despre lucruri, dăruindu-le celor ce le cer, cu alte cuvinte a sădit în duh raţiunile juste ale dogmelor contemplaţiei naturale.

"Şi a săpat fântâni multe, că avea multe turme în Sefila şi în câmpie şi lucrători la viile din munţi şi din Carmel, fiindcă era lucrător de pământ". Pustia este, cum am spus, lumea sau firea oamenilor, în aceasta a săpat fântâni, prin aceea că a scos pământul din inimile celor vrednici, le-a curăţit de greutatea şi de cugetul pământului şi le-a lărgit ca să poată primi ploile dumnezeieşti ale înţelepciunii şi ale cunoştinţei, ca să adape turmele lui Hristos, adică pe cei ce au nevoie, pentru pruncia sufletului, de învăţătura morală (7).

"Turmele din Sefila". Sefila se tâlcuieşte căldare strâmtă. Acestea indică pe cei ce se curăţesc prin încercările fără voie şi se spală de întinăciuhile sufletului şi ale trupului. Aceştia au nevoie să bea ca pe o apă învăţătura despre răbdare (8).

Iar turmele "din câmpie" arată pe cei ce propăşesc, bucurându-se de lărgime, întrucât lucrurile cele de-a dreapta îşi desfăşoară cursul potrivit cu dorinţa lor; sau pe cei ce propăşesc în bine pe drumul virtuţilor şi se lărgesc fără patimă în împlinirea poruncilor, umblând pe calea sau în legea lor. Aceştia încă au nevoie să se adape din cuvântul care îi adapă la smerenie, la comuniunea şi la împreuna pătimire cu cei mai neputincioşi şi la mulţumirea pentru cele hărăzite lor (9).

"Lucrători la viile din munţi"sunt cei ce cultivă pe culmile contemplaţiei raţiunea dumnezeiască şi extatică a cunoştinţei, care înveseleşte inima (10). Iar "lucrătorii la

viile din Carmel" sunt cei ce prin contemplație se exercită în chip înalt în știința desăvârșitei curățiri, cu înlăturarea totală a celor create. Căci Carmelul se tâl-cuiește: "recunoașterea (acceptarea) tăierii împrejur". Deci cel ce cultivă via în el, cultivă ideea mistică a tăierii împrejur prin cunoaștere, tăind dimprejurul minții tot ce e materie și toate cele materiale, dar fără să-și socotească în chip iudaic rușinea drept slavă (11). Scriptura zice că și aceștia au trebuință de apa dumnezeieștei înțelepciuni din fântânile săpate în pustie, ca, pe măsura credinței, fiecare să primească cuvântul potrivit pentru cele crezute, adică harul prin care să învețe pe alții cuvântul mântuitor.[300] Căci prin acesta Domnul nostru Iisus Hristos Îngrijește în chip minunat de sufletul fiecăruia, dat fiind că El este și se face fără încetare agricultorul cel bun și priceput, care lucrează toate cele spuse mai înainte pentru mântuirea noastră.

Acesta este pe scurt unul din înțelesurile cuvintelor de mai înainte. Acest înțeles are în centru pe Iisus Hristos. După alt înțeles ele se referă la mintea fiecăruia, descriind desăvârșirea celor întăriți de frica și de iubirea lui Dumnezeu (12). Înainte însă de a înfățișa acest înțeles al cuvintelor, trebuie să-mi arăt mirarea că s-a putut spune de Ozia, care, potrivit istoriei, era regele Iudeii, că avea lucrători la viile din Carmel, știut fiind că acest munte nu se afla în împărăția lui Iuda, ci cădea în împărăția lui Israel, însăși capitala lui Israel fiind zidită pe vârful lui (13). Dar, precum se vede, Scriptura, vrând să stârnească cugetarea noastră leneșă la cercetarea adevărului, a amestecat în țesătura istoriei ceea ce n-a existat niciodată.

---

[300] „S-ar putea traduce și așa: "ca, pe măsura credinței, fiecare să primească rațiunea cuvenită din cele crezute, adică harul învățăturii mântuitoare".

Ozia, așadar, e mintea care a dobândit tăria dumnezeiască în vederea făptuirii și a contemplației.[301] Căci, precum am spus, Ozia se tălmăcește prin "tăria lui Dumnezeu". Și l-a căutat, zice, Ozia pe Domnul în zilele lui Zaharia, care îl sfătuia în frica Domnului". Zaharia se tălmăcește: "pomenirea lui Dumnezeu". Deci mintea, până are în ea vie pomenirea lui Dumnezeu, caută prin contemplație pe Domnul. Dar nu oricum, ci în frica Domnului, adică prin împlinirea poruncilor (14). Căci cel ce îl caută printr-o contemplație fără fapte, nu află pe Domnul, pentru că nu l-a căutat în frica Domnului.

"Iar Domnul i-a făcut parte de propășire". Domnul hărăzește propășire oricui săvârșește fapte întru cunoștință,[302] învățându-l modurile poruncilor și descoperindu-i rațiunile adevărate ale lucrurilor.[303]

"Și a zidit Ozia turnuri în Ierusalim". Cel ce propășește în căutarea Domnului prin contemplație, împreună cu frică, adică cu împlinirea poruncilor, zidește turnuri în Ierusalim, înălțând adică, în starea simplă și pașnică a sufletului rațiunile despre Dumnezeire (15).

"Și peste poarta unghiului". Poarta unghiului, adică a credinței bisericești, este viață evlavioasă (16). Căci prin aceasta intrăm la moștenirea bunurilor. Deasupra ei mintea gnostică (ce se îndeletnicește cu cunoașterea) zidește, ca niște turnuri puternice și nebiruite, întăriturile dogmelor despre întrupare, constând din diferite învățături, ca din tot atâtea pietre; de asemenea diferitele moduri ale virtuților,

---

[301] În vederea celor două trepte ale urcușului duhovnicesc.

[302] Sau: oricui împreună făptuirea cu cunoștința, sau caută să pătrundă înțelesul poruncilor pe care le împlinește.

[303] Modurile poruncilor: modurile de aplicare practică; rațiunile lor sau ale lucrurilor: înțelesurile, rosturile lor în ansamblul Universului și al existenței.

prin care se asigură împlinirea poruncilor.

"Şi peste unghiul văii". Valea este trupul. Iar unghiul acestuia e unirea lui cu sufletul prin legea poruncilor. Peste această unire zideşte mintea, ca pe un turn, cunoştinţa, care supune trupul sufletului, prin legea duhului.[304]

"Şi peste unghiuri". Multe, zice, sunt unghiurile peste care mintea cea puternic întărită în Dumnezeu a zidit turnurile. Unul din aceste unghiuri este unirea celor particulare cu cele generale de aceeaşi fire, prin aceeaşi raţiune a existenţei. Aşa se unesc de pildă indivizii cu speciile, speciile cu genurile şi genurile cu fiinţa. În felul acesta marginile se împreună în chip unic.[305] Peste aceste concretizări particulare şi prin ele se străvăd raţiunile generale, realizându-se, ca nişte unghiuri, unirile multe şi variate ale celor ce se deosebesc între ele (17). Un altfel de unghi este unirea minţii cu simţirea, a cerului cu pământul, a celor sensibile cu cele inteligibile şi a firii cu raţiunea ei (18). Peste toate acestea mintea contemplativă îşi înalţă concepţiile adevărate prin ştiinţa ei, zidind cu înţelepciune turnurile spirituale peste aceste unghiuri, adică ridicând deasupra acestor uniuni dogmele care le susţin.

„Şi le-a întărit pe ele, şi a zidit turnuri în pustie şi a săpat fântâni multe". Cel ce a putut să-şi elibereze simţurile de patimi şi să-şi izbăvească sufletul din robia simţurilor, a reuşit să ridice zid în calea intrării diavolului în minte prin mijlocirea simţurilor. De aceea se spune că a

---

[304] Cunoştinţa de aici nu e gnoza în general, prin care e cunoscut Dumnezeu, ci διάγνωσις, prin care omul recunoaşte unirea dintre trup şi suflet şi drept urmare necesitatea ca trupul să se supună sufletului.

[305] Μοναδικῶς. În fiecare individ se întâlneşte particularul cu universalul într-un chip unic, care nu se mai repetă.

înălţat în pustie, adică în contemplaţia naturală, ca pe nişte turnuri întărite, opiniile evlavioase despre lucruri, în care refugiindu-se, nu se teme de dracii, care tâlhăresc în pustia aceasta, adică în firea celor văzute şi amăgesc mintea prin simţuri, trăgând-o spre întunericul neştiinţei (20).

"Şi a săpat fântâni multe", adică diferite deprinderi în cele bune, capabile să primească prin cunoştinţă (prin gnoză) pentru a le împărtăşi altora, învăţăturile hărăzite de sus. „Căci avea multe turme în Sefila şi în câmpie şi lucrători la viile din munţi şi din Carmel, fiindcă era agricultor". Cel ce luptă după lege pentru adevăr, prin armele de-a dreapta şi de-a stânga, împrospătează puterea de răbdare a turmelor din Sefila, adică mişcările sufletului dedicate trupului, care se exercită în purtarea încercărilor fără de voie, adăpându-le cu temeiuri de rezistenţă din deprinderile felurite ale virtuţii şi ale cunoştinţei, ca nişte fântâni săpate; iar pe cele din câmpie, adică mişcările sufletului care prosperă în cele de-a dreapta, sau în lărgimea virtuţilor, le adapă cu raţiuni (cu gânduri) de smerenie şi de cumpătare, ca să nu cadă nici în cele de-a stânga şi să nu fie scoase nici din cele de-a dreapta.

"Şi lucrători la viile din munţi şi din Carmel". Lucrătorii de la viile din munţi sunt gândurile[306] evlavioase ale contemplaţiei, care zăbovesc pe înălţime şi cultivă cunoştinţa extatică şi tainică (21). Iar cei din Carmel sunt gândurile care cultivă ştiinţa nepătimirii şi a curăţirii desăvârşite, prin înlăturarea tuturor lucrurilor şi a grijilor, ca pe prepuţ ce trebuie tăiat, întrucât învăluie puterea de rodire a sufletului. Aceste gânduri taie cu totul dimprejurul minţii, prin cunoştinţă, afecţiunea ei faţă de lucrurile pământeşti.[307]

---

[306] În greceşte gândurile sunt de genul masculin (λογισμοί).
[307] Relaţia sau legătura minţii cu lucrurile pământeşti.

Căci Carmelul înseamnă "acceptarea (recunoaşterea) tăierii împrejur".

La sfârşit se spune de Ozia că e agricultor. Aceasta pentru că toată mintea, care a dobândit tăria lui Dumnezeu în vederea contemplaţiei, este ca un agricultor adevărat, păzind curate de neghină seminţele dumnezeieşti ale celor bune, prin silinţa şi prin îngrijirea sa, până ce are în sine pomenirea lui Dumnezeu care o susţine. Căci zice: "Şi era căutând pe Domnul în zilele lui Zaharia, întru frica Domnului". Iar Zaharia tălmăcit în limba grecească, înseamnă pomenirea lui Dumnezeu.

De aceea să ne rugăm neîncetat Domnului, ca pomenirea lui mântuitoare să rămână în noi pururea, pentru ca izbânzile noastre duhovniceşti să nu ne strice sufletul, făcându-l să se înalţe cu mândrie şi să îndrăznească lucruri mai presus de fire, ca Ozia.

Scolii

1. Prin cortul minunat înţelege sfântul trup al lui Dumnezeu, pe care l-a luat din firea noastră, întrucât i-a dat existenţă în Sine însuşi, fără de sământă. Iar casa e sufletul Lui mintal, căci Cuvântul făcându-se om şi-a unit Sieşi, în chip negrăit, un trup înzestrat cu suflet mintal, ca să curețe ceea ce-i asemenea prin asemenea. Iar locul este însuşi Cuvântul, care a fixat în Sine, după ipostas, firea noastră, în chip neschimbat. La acest cort sau trup să străbatem deci, sfinţind trupul nostru prin virtuţi. Căci prin acestea poate deveni, după harul Duhului, de aceeaşi formă cu trupul slavei Lui. Şi să pătrundem înlăuntrul casei lui Dumnezeu, sau în contemplaţia curată de orice amestec, prin cunoştinţa simplă şi neîmpărţită, ajungând la însuşi sufletul mintal al

Domnului, ca să avem şi noi "mintea lui Hristos",[308] cum zice Apostolul, prin împărtăşirea de Duhul Sfânt. Atunci vom fi devenit după har şi noi pentru El, ceea ce s-a făcut El, prin fire, după iconomie, pentru noi.[309]

2. Piatra din capul unghiului este legătura unghiului, adică a Bisericii.

3. Prin poarta unghiului înțelege întruparea, care e poarta Bisericii; iar prin turnuri, dogmele drepte despre întrupare.

4. Prin unghiul, văii înțelege unirea cea după fire a trupului cu sufletul şi legătura cea după duh a sufletului cu trupul, când acesta e slujitor al virtuții.

5. Unghiuri numeşte în general diferitele uniri ale făpturilor, adică unirile diferitelor naturi mai generale între ele, spre a da o unică armonie.

6. Fiecare unire a făpturilor pomenite se face după o rațiune a înțelepciunii. Pe acestea Scriptura le numeşte turnurile unghiurilor. Căci rațiunea ființială pe care o cunoaştem în fiecare făptură[310] şi rațiunea care le leagă pe toate împreună într-o singură armonie, e ca o fortificație şi

---

[308] Filip. 3, 20.

[309] Prin virtuți, dar nu fără har, ajungem la trupul Domnului, adică trupul nostru se modelează după trupul Lui în toate simțirile sale; prin cunoştința simplă şi nedivizată ajungem la sufletul Lui, sufletul nostru aflându-se într-o contemplare pură a lui Dumnezeu. Atunci avem "mintea lui Hristos" cea umană, adică ne urcăm până acolo, până unde s-a coborât El, ne întâlnim cu El în punctul de intersecție al dumnezeirii cu omenitatea, în starea omului îndumnezeit.

[310] ὅ τε κατ΄ούσίαν τῆς ἐπ΄αὐτῷ γνώσεω. Deci s-ar putea traduce şi aşa: rațiunea cea după ființă, pe baza căreia cunoaştem făptura respectivă. Fie într-un sens, fie într-altul, rațiunea oricărei făpturi e o fortificație care nu poate fi dărâmată, sau alterată. Rațiunea aceasta ține laolaltă ca un turn părțile unei făpturi. Tot aşa face şi rațiunea mai generală a mai multor lucruri, ca acestea.

ca un turn al fiecăreia dintre făpturi.

7. Fântâni a numit inimile care primesc darurile cerești ale sfintei cunoștințe, după ce au fost săpate prin cuvântul tare al poruncilor. Ele au lepădat ca pe niște bolovani, iubirea față de patimi și afecțiunea firii față de lucrurile sensibile și s-au umplut de cunoștința cea în duh, venită de sus, care spală patimile și dă viață virtuților.

8. Turmele din Sefila sunt cei ce învață prin multe strâmtorări filosofia morală și au nevoie de cuvintele (rațiunile) care îndeamnă la răbdare.

9. Turmele din câmpie sunt cei ce înaintează lesnicios pe drumul virtuților și rămân nevătămați de rău. Aceștia au nevoie de cuvintele (rațiunile) care îndeamnă la mulțumire.

10. Prin munți în general înțelege contemplarea înaltă a naturii în duh. Pe aceasta o cultivă cei ce au lepădat nălucirile sensibile și au străbătut la rațiuni, prin mijlocirea virtuților.

11. Carmelul e înălțimea recunoașterii tăierii împrejur.[311] Iar tăierea împrejur e înlăturarea afecțiunii naturale față de cele ce se schimbă[312] și suprimarea legăturii afectuoase a minții față de făpturi. Vița de vie a acestei stări este rațiunea Providenței, care hărăzește extazul sobru. Pe aceasta o cultivă bărbații sau gândurile ce se mișcă numai în jurul monadei simple și fără de început. Căci cel ce se mișcă numai spre aceasta a tăiat de la sine, ca pe un preput, afecțiunea care acoperă cauza creerii lucrurilor.

---

311 Înălțimea recunoașterii necesității tăierii împrejur.

312 ἡ τῆς κατά φύσιν σχέσεως πρὸς γένεσιν ἀφαίρεσις. E plăcerea pentru lucrurile prinse în șuvoiul devenirii. Sau plăcerea pentru fenomenul apariției și creșterii lucrurilor și tristețea pentru fenomenul vestejirii și dispariției lor.

12. Alt înțeles al acestora.

13. Se arată cu curaj că e cu neputință să se fi petrecut istoria lucrurilor în conformitate cu acest loc.

14. Prin frica lui Dumnezeu a indicat filosofia activă, arătând sfârşitul prin început. Căci "începutul înțelepciunii este fricaa lui Dumnezeu".[313]

15. Gândul înalt despre dumnezeire este turn în suflet, întărit prin implicarea poruncilor.

16. Ce este poarta unghiului?

17. Rațiunile celor particulare, în împreunare cu cele generale, înfăptuiesc unirile celor deosebite, deoarece rațiunile mai generale îmbrățişează în chip unitar rațiunile celor particulare, la care se referă în mod firesc lucrurile particulare.

18. Există şi între acestea o rațiune a relației în duh, care înfăptuieşte unirea lor întreolaltă.

19. Observă cum trebuie să se înțeleagă cuvântul "a întărit".

20. Cel ce a dobândit o opinie cucernică despre fiecare lucru, nu se mai teme de dracii care înşală pe oameni prin cele văzute.

21. Via face vin, vinul produce beție, iar beția extaz. Prin urmare şi rațiunea activă, care este via, cultivată prin virtuți, naşte cunoştința; iar cunoştința, extazul fericit, care scoate mintea din legătura cu simțirea (lucrarea simțurilor).

Întrebarea 49

Ce înseamnă cele spuse în aceeaşi carte: "Şi a văzut Ezechia că vine Senaherib în fața lui să lupte

[313] Prov. 1, 7.

împotriva Ierusalimului. Şi s-a sfătuit cu bătrânii lui şi cu cei puternici, ca să astupe apele izvoarelor, care erau în fața cetății; şi ei l-au ajutat. Şi a adunat popor mult şi a astupat apele izvoarelor şi râul care trecea prin cetate";[314] *Ce înseamnă acestea, după înţelesul lor mai înalt?*

Răspuns

Ezechia este mintea care a încins filosofia lucrătoare împreunată cu cunoştinţa şi puterea de discriminare dumnezeiască împotriva puterii vrăjmaşe. Căci Ezechia înseamnă, după numele lui, puterea sau stăpânirea dumnezeiască. De aceea împărăteşte el peste Ierusalim, adică peste suflet, sau peste viziunea păcii, cu alte cuvinte peste contemplaţia cunoscătoare, eliberată de patimi (1). Când aceasta vede puterea vrăjmaşă pornită împotriva ei, se sfătuieşte după cuviinţă cu bătrânii şi cu cei puternici să astupe apele izvoarelor din afara cetăţii. Iar căpeteniile unei asemenea minţi sunt raţiunea credinţei, a nădejdii şi a dragostei, care stăpânesc ca nişte bătrâni peste toate înţelesurile şi gândurile dumnezeieşti din suflet. Ele sfătuiesc cu înţelepciune mintea şi totodată o întăresc împotriva puterii vrăjmaşe şi-i arată modalităţile de nimicire a ei. Căci fără credinţă, nădejde şi dragoste mintea nu poate să oprească cele rele, nici să izbândească în cele bune.

Credinţa convinge mintea războită, să-şi ia refugiul la Dumnezeu, dându-i curaj să îndrăznească prin armele duhovniceşti ce i le pune la îndemână. Nădejdea se face. chezaşul cel mai nemincinos al ajutorului dumnezeiesc, făgăduind nimicirea puterilor duşmane. Iar iubirea o face să fie cu anevoie de clintit, mai bine zis cu

[314] II Paralip. 32, 2 - 3.

totul de neclintit din dragostea dumnezeiască, chiar când e războită, fixând în dorul după Dumnezeu toată puterea naturală a ei (2).

Şi de fapt numele tălmăcite ale căpeteniilor, corespund cu cele spuse Căpeteniile lui Ezechia erau în acea vreme la Eliachim, fiul lui Hilchia, economul (supraveghetorul), Somnas scriitorul şi Ioah, fiul lui Asaf cronicarul. Eliachim înseamnă "învierea lui Dumnezeu", iar tatăl său Hilchia înseamnă "partea lui Dumnezeu". Şi de fapt învierea lui Dumnezeu în noi prin credinţă este fiul cel dintâi şi unic al părţii lui Dumnezeu, adică al cunoştinţei adevărate (3). Această credinţă, împreunată cu cuvenita supraveghere a cunoştinţei, adică cu darul discriminării, distinge limpede între năvălirile ispitelor cu voia şi între cele fără voie.

Iar Somnas scriitorul înseamnă "întoarcere", arătând limpede sensul cel mai deplin al nădejdii dumnezeieşti, fără care nu e cu putinţă întoarcerea nimănui spre Dumnezeu (4). Iar propriu nădejdii e să scrie, adică să înveţe cele viitoare şi să le pună sub ochi ca prezente; apoi să convingă pe cei războiţi de puterea vrăjmaşă că nu e departe de ei Dumnezeu care-i apără şi pentru care sfinţii duc lupta.

În sfârşit Ioah, fiul lui Asaf, cronicarul, se tălmăceşte "frăţia lui Dumnezeu", iar Asaf tatăl lui "adunare". Prin urmare din adunarea şi unirea în jurul celor dumnezeieşti a puterilor sufleteşti, adică a celei raţionale, impulsive şi poftitoare, se naşte iubirea. Prin aceasta cei, ce au dobândit prin har o cinste egală la Dumnezeu (căci frăţia înseamnă harul egalei cinstiri), înscriind în memorie strălucirea frumuseţii dumnezeieşti, păstrează în ei neştearsă dorinţa după iubirea dumnezeiască, care înscrie şi întipăreşte în partea

cugetătoare a sufletului frumuseţea cea pură (5).

Deci aşa stând lucrurile, precum s-a arătat întrucâtva şi din tălmăcirea numelor, orice minte încinsă, asemenea lui Ezechia, cu putere dumnezeiască, are alăturea de sine ca pe nişte bătrâni sau căpetenii, în primul rând, puterea raţiunii. Din aceasta se naşte credinţa cunoscătoare, care învaţă mintea în chip negrăit că Domnul e pururea de faţă, şi nădejdea, datorită căreia le are pe cele viitoare de faţă ca şi pe cele prezente. În al doilea rând are puterea poftitoare, prin care ia fiinţă iubirea de Dumnezeu. Prin aceasta fixându-se mintea de bunăvoie în dorul după dumnezeirea cea atotsfantă, e însufleţită de dorinţa cea mai puternică după Cel iubit în sfârşit mai are lângă sine puterea iuţimii, prin care se aprinde cu tărie de pacea dumnezeiască, îmboldind mişcarea poftei spre dorirea lui Dumnezeu (6). Orice minte are aceste puteri conlucrând cu ea la desfiinţarea păcatului şi la înfiinţarea şi suţinerea virtuţii, ca pe nişte bătrâni, întrucât ele sunt cele dintâi puteri ale sufletului şi chiar îi întregesc fiinţa lui, apoi ca pe nişte căpetenii, întrucât au stăpânirea peste mişcările ce pornesc din ele şi dispun prin voinţa minţii, care le mişcă, de lucrările supuse lor (7). Ele sfătuiesc mintea şi o ajută, să astupe apele izvoarelor, care erau, sau mai bine zis care sunt afară din cetate. Căci totdeauna ceea ce-i trecut pentru istorie e prezent, în chip tainic, în înţelesul spiritual.

Având aceste trei puteri sănătoase şi neamăgite, mintea adună poporul cel mult, adică mişcările şi gândurile evlavioase, care pornesc în mod natural din ele.[315] Iar apele

[315] Unificarea tuturor tendinţelor sufleteşti într-o direcţie bună dă o mare putere omului. Dar ea se face foarte greu. Căci sunt unele tendinţe care fac opoziţie. Şi atunci se porneşte un război înlăuntrul omului pentru înfrângerea recalcitranţilor. Iată cum descrie Blondel această

din afara cetății, adică din afara sufletului, care formează râul ce trece prin mijlocul cetății, sunt cugetările ce curg în suflet, trimise prin fiecare simț din sectorul corespunzător al lumii sensibile, în timpul contemplării naturale. Din ele se formează cunoașterea celor sensibile, care străbate sufletul asemenea unui râu ce trece prin cetate (8).

Câtă vreme este străbătut de această cunoștință, sufletul nu leapădă chipurile și nălucirile sensibile, prin care obișnuiește puterea vicleană și pierzătoare să pornească războiul împotriva lui. De aceea zice Ezechia: „Ca să nu vină regele Asur și să afle apă multă și să biruiască“.[316] E ca și când mintea perspicace ar zice către puterile sale, în vremea năvălirii patimilor: "Să oprim contemplarea naturală și să ne îndeletnicim numai cu rugăciunea și cu muncirea trupului, prin filosofia activă (dintre acestea rugăciunea e închipuită prin urcarea regelui în templul lui Dumnezeu, iar muncirea trupului prin îmbrăcarea lui Ezechia cu sac), ca nu

---

strategie: "Există în om o multiplicitate de tendințe, de apetituri mai mult sau mai puțin concertate sau divergente, un polipsichism de care s-a putut spune că sunt ca un popor numeros ce are să stea sub șefia sau guvernământul rațiunii și al voinței și între care se găsesc atât supușii docili și disciplinați, cât și recalcitranți și disidenți. Ceea ce s-a numit asceza și lupta spirituală nu e decît manifestarea și metoda aplicabilă în această istorie lăuntrică, în această militia hominis adversus et propter semet-ipsum". "Aceasta pentru că în fața oricărei atitudini definite și hotărâte se ridică, din spirit de contradicție, partida nemulțumiților...Orice efort inițial este ca o declarație de război moliciunii și împrăștierii forțelor vii, care au și ele instinctul conservării și independenței". Acestea trezesc în noi "stări de conștiință străine sau ostile, voiri noi care se ridică împotriva voinței". (M. Blondel, L'Action, vol. II, p. 194 -6). Lupta aprigă începe deci abia în cei ce s-au hotărât la o viață mai conformă cu poruncile dumnezeiești. Și asupra lui Ezechia pornesc dușmanii când au văzut opera de consolidare ce-a purces să o înfăptuiască.

[316] II Paralip. 32, 4.

cumva prin ideile lucrurilor sensibile cel videan să strecoare în noi şi chipurile şi formele lor.[317] Căci prin acestea s-ar naşte în noi patimile pentru înfăţişările lucrurilor văzute, lucrarea raţională din noi încetând să mai străbată prin mijlocirea simţirii (percepţiei) spre realităţile inteligibile, şi astfel cel videan ar reuşi să surpe cetatea, adică sufletul, şi să ne târască în Babilon, adică în confuzia patimilor".

Cel ce, prin urmare, în vremea răscolirii patimilor, îşi închide vitejeşte simţurile şi leapădă cu desăvârşire închipuirea şi amintirea celor sensibile şi opreşte cu totul mişcările naturale ale minţii îndreptate spre cercetarea celor din afară, acela a astupat, asemenea lui Ezechia, apele izvoarelor care sunt în afara cetăţii şi a tăiat râul, care trece prin mijlocul cetăţii. La aceasta l-au ajutat puterile amintite şi multul popor adunat, adică gândurile evlavioase ale fiecărei puteri. Făcând aşa, sufletul a biruit şi ruşinat, prin mâna lui Dumnezeu, puterea vicleană şi tirană, ridicată împotriva lui, omorând, la porunca dumnezeiască, prin raţiunea capabilă să distrugă patimile, ca printr-un înger, una sută optzeci şi cinci de mii din ostaşii ei. Iar acest număr indică deprinderea păcatului care a pătruns în chip neraţional în cele trei puteri ale sufletului prin cele sensibile, ca şi lucrarea simţurilor îndreptată spre ele (11).

Prin urmare mintea care vrea să risipească prin cunoştinţă îngrămădirile nevăzute, nu trebuie să se ocupe nici cu contemplaţia naturală şi nici altceva să nu facă în vremea atacului dracilor vicleni, ci numai să se roage, să-şi îmblânzească trupul cu osteneli, să stingă cu toată sârguinţa

---

[317] Contemplarea naturală nu e rea. Dar ea nu se poate face fără primejdie decât pe treapta a doua, după curăţirea patimilor, dar şi atunci trebuie oprită când se simte ispita celui rău de a asocia la înţelesurile sau la chipurile lucrurilor, gânduri de poftă.

cugetul pământesc şi să păzească zidurile cetății (adică virtuțile ce străjuiesc sufletul, sau metodele de păstrare a virtuților, adică înfrânarea şi răbdarea), prin gândurile bune, înnăscute firii noastre (12). De asemenea e nevoie ca nici un gând să nu răspundă prin contraziceri vreunuia din duşmanii spirituali din afară. Aceasta ca nu cumva, cel ce aduce în suflet răsturnări viclene, amăgindu-l prin cele de-a dreapta, să-l despartă de Dumnezeu, furându-i dorința şi, înşelându-l prin cele ce par bune, să-i atragă cugetarea, care caută cele bune, spre cele rele. Acest amăgitor este închipuit prin Rabşache, căpetenia regelui Senaherib al Asiriei, de care spune Scriptura că vorbeşte evreieşte. Rabşache se tâlmăceşte: "tare la băutura împreunată cu sărutările", sau "cel care are multe sărutări". Căci vicleanul drac, care obişnuieşte să războiască mintea prin cele de-a dreapta, vorbeşte evreieşte, aducând în suflet prin virtutea părută, dar neadevărată, răsturnări viclene şi arătându-i o iubire înşelătoare şi pierzătoare, decât care sunt mai bune rănile prietenului care loveşte. Căci se zice: "Mai bine să te încrezi în rănile prietenului, decât în sărutările duşmanului"(13).[318]

Iar Senaherib se tâlmăceşte "ispita uscăciunii", sau "dinți ascuțiți". El e diavolul care, secând într-adevăr prin gândurile ascuțite spre rău (căci aceasta cred că înseamnă "dinții ascuțiți", apa dumnezeiască a cunoştinței ce curge în noi, prin lucrarea ce o produce în cei ce o primesc, îşi împlineşte cu adevărat slujba indicată de nume. El este şi se numeşte cu adevărat "ispita uscăciunii", ca cel ce îi face lipsiți de orice împărtăşire de viață în Duh pe cei ce cad în vicleniile lui.

Sau poate se spune lui Senaherib, adică diavolului, "ispita uscăciunii", pentru faptul că e lipsit şi

[318] Prov. 27, 6.

sărac, neavând nici o putere proprie când năvăleşte împotriva noastră (14). Şi de fapt, fără lucrurile sensibile, prin care obişnuieşte să războiască sufletul, nu ar putea să ne vatăme. De aceea are nevoie pentru supunerea noastră, de izvoarele din afara cetăţii, adică de înţelesurile lucrurilor materiale prin care obişnuiesc să pătrundă în suflet înfăţişările şi chipurile lucrurilor sensibile. Căci simţurile, primind întipărirea lor, ajung de multe ori, din pricina afecţiunii faţă de ele, o armă vicleană şi vătămătoare în mâna diavolului, spre înlăturarea podoabei dumnezeieşti din suflet, predând duşmanului, prin moleşala plăcerii, puterea raţiunii din noi.

Dar cel ce prin înfrânarea amintită îşi închide bărbăteşte simţurile, şi prin puterile sufletului ridică ziduri la intrările chipurilor sensibile spre minte, uşor risipeşte meşteşugurile viclene ale diavolului, făcându-l să se întoarcă cu ruşine pe calea pe care a venit. Iar calea pe care vine diavolul, sunt materiile ce par trebuincioase pentru susţinerea trupului (15). Deci acela îl sileşte să se întoarcă în ţara sa, adică în lumea de confuzie şi de haos, ucigându-l întocmai prin gândurile viclene, născute din el, cărora le-a schimbat direcţia spre readucerea păcii. Căci cel ce putut să biruiască pe diavolul chiar prin gândurile viclene aduse de el, cărora le-a dat prin contemplaţie o întrebuinţare mai bună, a ucis pe Senaherib prin fiii săi şi l-a fugărit în Armenia, ţara sa. Acela a întrebuinţat spre întărirea păcii gândurile, care au tulburat sufletul prin simţuri. Căci Armenia se tălmăceşte prin "aşezarea păcii".[319] Iar aşezarea păcii se realizează prin dobândirea virtuţilor dumnezeieşti. Mintea întorcând în această direcţie gândurile, care mai înainte o îmbrânceau, prin simţuri, spre patimile de ocară,

---

[319] II Regi 19, 36.

ucide pe diavolul care le naşte spre pierzarea firii omeneşti (16).

Bine şi înţelept a lucrat aşadar Ezechia, după înţelesul spiritual al Scripturii, astupând apele izvoarelor, care erau în afara Ierusalimului, din pricina lui Senaherib, împăratul Asirienilor. Izvoarele din afara cetăţii, adică a sufletului, sunt toate cele sensibile. Iar râul, care trece prin mijlocul cetăţii, este suma de cunoştinţe adunate prin contemplaţie naturală, din înţelesurile lucrurilor sensibile. Aceasta trece prin mijlocul sufletului, aflându-se la hotarul dintre minte şi simţire (17). Căci cunoştinţa lucrurilor sensibile nu e cu totul străină nici de puterea minţii şi nu ţine cu totul nici de lucrarea simţurilor (de percepţie), ci se află la locul de întâlnire a minţii cu simţirea sau a simţirii cu mintea, făcând prin sine legătura între ele (18).

De simţire, (de percepţia sensibilă) ţine, întrucât cuprinde întipăririle lăsate de înfăţişările lucrurilor sensibile; iar de minte, întrucât transformă în raţiuni întipăririle lăsate de aceste înfăţişări; De aceea cu drept cuvânt s-a numit cunoştinţa lucrurilor râul ce trece prin mijlocul cetăţii, întrucât ea este puntea dintre cele două extremităţi, adică dintre minte şi simţire. Pe această cunoştinţă o astupă, în vremea năvălirii patimilor, cel ce risipeşte conştient concentrările ascunse ale dracilor, vicleni, ca să ocolească primejdia intrării chipurilor materiale în minte. Şi făcând aşa, ucide una sută optzeci şi cinci de mii de duşmani, adică deprinderea făcătoare de păcat, care contrar raţiunii s-a sălăşluit în cele trei puteri ale sufletului, prin mijlocirea lucrurilor sensibile; de asemenea ucide lucrarea simţurilor îndreptată spre cele sensibile, adică lucrarea neraţională a puterilor naturale prin simţuri. Căci numărul şase, fie că e alcătuit din unimi, fie din zeci, fie din sute, fie din alţi mulţi

ai acestora, indică celor familiarizați cu știința numerelor deprinderea făcătoare de virtute sau păcat, în proporție cu multiplul din care se alcătuiește, adică cu dispoziția ce stă la oaza deprinderii acesteia sau aceleia. Cu acest număr șase "legânându-se", "adunându-se", sau "împreunându-se", numărul cinci, se indică simțurile, adică puterea, sau deprinderea, sau lucrarea lor, închinată celor sensibile, alăturată", sau "adăugată", sau "combinată" cu puterile naturale ale sufletului. De pildă dacă "se leagă" cinci cu șase ca unimi, adică simplu cu simplu, se arată ca putere (ca potență) capacitatea de lucru prin simțuri. Iar dacă "se adună" la numărul șase înmulțit aparte numărul cinci alcătuit numai din unimi, se arată deprinderea de-a lucra prin simțuri în baza puterii sufletului. Dacă în sfârșit "se împreună" cu numărul șase înmulțit aparte numărul cinci înmulțit aparte, se indică înfăptuirea efectivă a unui lucru în baza puterii, deprinderii și lucrării prin simțuri, adică aducerea la îndeplinire a virtuții sau a păcatului, precum, va avea numărul fie un înțeles rău, fie un înțeles de laudă, după locul respectiv din Scriptură.[320] În locul de față, numărul șase înmulțit cu mai multe zeci, "adunându-se" cu cinci,

---

[320] Numărul 5 repezintă simțurile, numărul 6 fiind alcătuit din 2x3, reprezintă cele trei puteri (facultăți) sufletești. "Legarea", "adunarea", sau „împreunarea" acestor numere reprezintă o unire tot mai deplină. Lor le corespunde "alăturarea", "adăugarea" și "combinarea" puterilor sufletești cu simțurile, de asemenea într-o gradație. De pildă 5 „legat" cu 6, ca unimi simple, reprezintă simpla "alăturare" potențială a simțurilor cu puterile sufletului; multiplul lui 6 "adunat" cu 5 (de pildă 180+5) reprezintă "adăugarea" simțurilor la puterile sufletești și înseamnă deprinderea acestora de-a lucra prin simțuri. Iar multiplul lui 6 „împreunat" cu multipul lui 5, reprezintă "combinarea" puterilor sufletești cu simțurile în sinteza deplină a împlinirii faptei bune sau a păcatului, în baza potenței și a deprinderii (vezi și Scolia 18-19).

alcătuit din unimi, dă numărul 185 (180+5) şi arată deprinderea facultăţilor naturale cu săvârşirea păcatului prin simţuri, întrucât acest număr se află în locul prezent din Scriptură în înţeles rău (19). Pe această deprindere o ucide prin raţiunea dumnezeiască a cunoştinţei, ca printr-un înger, mintea, care se întemeiază mai mult pe rugăciune, decât pe propria putere, si socoteşte numai pe Dumnezeu drept cauză a oricărei izbânzi şi a oricărei biruinţe asupra diavolului.

Prin urmare cel ce în vremea năvălirii ispitelor se abţine de la contemplaţia naturală şi stăruie numai în rugăciune, adunându-şi mintea din toate şi concentrând-o în ea însăşi şi în Dumnezeu, omoară deprinderea puterilor naturale ale sufletului de-a lucra, răul prin simţuri, mişcându-se împotriva firii. Făcând aşa, el întoarce cu ruşine pe diavolul, dat fiind că acela nu mai dispune de deprecierea amintită, în care încrezându-se cu îngâmfarea-i obişnuită a venit asupra sufletului, ridicându-se prin cugetări trufaşe împotriva adevărului. Cunoscând, încercând şi făcând acest lucru marele David, care a avut mai mult decît toţi experienţa războaielor de gând, zice: “Cât a stat cel fără de lege înaintea mea, am rămas mut şi surd şi m-am smerit şi am tăcut despre cele bune“.[321] După el dumnezeiescul Ieremia porunceşte poporului să nu iasă din cetate, pentru sabia duşmanilor care o înconjura din toate părţile.[322]Iar dacă fericitul Avel ar fi păzit această rânduială şi n-ar fi ieşit împreună cu Cain la câmp, adică în oceanul contemplaţiei naturale, înainte de a ajunge la nepătimire, nu l-ar fi ucis legea trupului, care şi se numeşte Cain, năvălind asupra lui cu viclenie şi amăgindu-l prin cele de-a dreapta în cursul contemplării lucrurilor, înainte de deprinderea desăvârşită

[321] Ps. 39, 2.
[322] Ierem. 6, 25.

(20). Dar nefăcând aşa, a fost ucis de Cain, pe care, cum îl arată numele, Adam, primul om, l-a dobândit ca prima roadă a greşelii sale, născând legea păcatului, pe care nu a creat-o Dumnezeu deodată cu omul în Rai. Căci Cain se tâlcuieşte "dobândire". Asemenea şi Dina, fiica marelui Iacob, dacă n-ar fi ieşit împreună cu fetele celor din partea locului, adică, cu nălucirile sensibile, nu ar fi înjosit-o Sichem,[323] fiul lui Enor. Sichem se tâlcuieşte "spate", iar Enor "măgarul", adică trupul. Deci spatele trupului, adică Sichem al lui Enor, e legea de dinapoi, nu cea de dinainte, adică cea de pe urmă, nu cea dintâi. Căci la început, adică înainte (înainte de a se fi săvârşit călcarea poruncii dumnezeieşti), nu avea trupul omenesc, adică Emor, legea păcatului, adică pe Sichem, ci legea păcatului a odrăslit în trup mai pe urmă, din pricina neascultării (21). Cunoscând Scriptura acest lucru şi voind să indice ivirea ulterioară a cestei legi, a numit-o Sichem, adică "spate", sau ceea ce e mai pe urmă, căci spatele arată prin fire ceea ce se află la urmă.

Deci bine este ca înainte de deprinderea desăvârşită, să ne apucăm de contemplarea naturală, ca nu cumva, căutând să aflăm raţiunile duhovniceşti din făpturile văzute, să adunăm, prin neatenţie, patimi. Căci în cei nedesăvârşiţi stăpânesc mai mult înfăţişările externe ale lucrurilor văzute, care preocupă simţurile, decât raţiunile lucrurilor ascunse în înfăţişări, care preocupă sufletul.

---

[323] Locul din Ieremia şi exemplele lui Avel şi al Dinei le foloseşte în acelaşi sens cu Nil Ascetul (Cuvânt ascetic, cap. 46-47, Filoc. vol. I, ed. I, p. 196).

Scolii

1. Contemplația simplă a lucrurilor are nevoie de un suflet slobozit de patimi. Sufletul acesta se numește Ierusalim, pentru virtutea desăvârșită și pentru cunoștinta nematerială cuprinsă în el. El se dobândește când sunt înlăturate nu numai patimile, ci și doar închipuirile sensibile, pe care Scriptura le-a numit apele izvoarelor dinafară.

2. Credința mângâie și încurajează mintea războită, întărind-o cu nădejdea ajutorului. Iar nădejdea, punându-ne sub ochi ajutorul în care credem, respingem năvălirea vrăjmașilor, în sfârșit iubirea sleiește de putere atacul (προσβολὴ) vrăjmașilor împotriva a minții iubitoare de Dumnezeu, slăbindu-l cu desăvârșire, prin setea după Dumnezeu.

3. Prima înviere a lui Dumnezeu în noi, după ce a fost omorît prin neștiință, este credința bine gospodărită prin faptele poruncilor.

4. Lucrurile corespund, zice, numirilor. Căci fără așteptarea vreunui lucru plăcut sau neplăcut nu se întoarce nimeni spre bine.

5. Nimic nu adună pe cei risipiți ca iubirea, care face una aplecarea voinței lor, susținută de un singur cuget. Iar semnul prezenței ei, este deopotrivă cinstire a tuturor.

6. Fără puterea (facultatea) rațiunii, zice, nu există cunoștință știutoare. Iar fără cunoștință nu poate exista credința,[324] din care iese ca un rod bun nădejdea, prin care cel credincios se află cu cele viitoare ca și cu cele de față. La fel fără puterea poftitoare nu poate exista dorul, al cărui sfârșit (capăt final) este iubirea. Căci a iubi ceva este propriu

[324] E vorba de credința progresată, luminată de evidență, nu de credința de la început.

poftei, în sfârşit fără puterea iuţimii, care întăreşte pofta ca să ajungă la unirea cu ceea ce o desfată, nu poate veni pacea, dacă "pacea" înseamnă într-adevăr posesiunea netulburată şi totală a lucrului dorit.

7. Raţiunea, zice, este izvorul gândurilor cunoscătoare (gnostice), precum iuţimea şi pofta a celor impulsive şi poftitoare.

8. Ezechia, în înţeles mai înalt, e mintea care filosofează cu fapta, precum cetatea e sufletul, iar izvorul, diferitele forme ale lucrurilor sensibile. Apele sunt închipuirile sau înţelesurile lor, iar râul, cunoştinţa adunată din înţelesurile lucrurilor sensibile prin contemplaţia naturală.

9. Nu trebuie, zice, cel ce nu s-a curăţit încă de patimi să se apuce de contemplarea naturală. Căci icoanele lucrurilor sensibile pot da minţii o formă pătimaşă,[325] dacă nu e cu desăvârşire eliberată de patimi.

10. Mintea, care zăboveşte cu închipuirea la înfăţişările lucrurilor sensibile de dragul simţirii, se face creatoarea unor patimi necurate, nestrăbătând prin contemplare spre realităţile inteligibile înrudite cu ea.

11. Când raţiunea e fără de minte, iar mânia precipitată şi pofta neraţională, ajunge stăpână pe suflet neştiinţa, tirania şi desfrâul. Din acestea se naşte deprinderea păcatului cu fapta, împletită cu diferitele plăceri ale simţurilor. Pe aceasta o indică numărul celor 185000. Căci înmulţind pe 60 cu 3, pentru pornirea desăvârşită a fiecărei puteri (facultăţi) spre rele şi adăugând pe cinci, pentru plăcerea aflătoare în simţuri, căpătăm acest număr, care

---

[325] Τυποῦσαι πρὸς πάθος τὸν νοῦν. Este ideea care, prin Evagrie şi Nil Ascetul, vine de la Aristotel (vezi Filoc. rom, vol. I, prefa ţa la Nil Ascetul).

înseamnă deprinderea ce făptuieşte răul. Dispunând diavolul de această deprindere, pătrunde cu silnicie în suflet. Dar Dumnezeu o ucide ca printr-un înger, prin raţiunea înţelepciunii cunoscătoare (gnostice) şi scapă sufletul, acest adevărat Ierusalim, şi mintea din suflet, de primejdia de a fi robite de păcat.

12. Poporul de la ziduri sunt gândurile înnăscute firii noastre.

13. Prietenul e aici Domnul. Rănile de la El sunt diferitele feluri de cercetări, aduse în vederea mântuirii asupra fiecăruia, spre chinuirea trupului sau a cugetului trupesc, ca duhul să se mântuiască în ziua Domnului.[326] Duşmanul este diavolul. Iar sărutările lui sunt diferitele feluri de plăceri ale simţurilor, prin care amăgind sufletul îl înduplecă să se despartă de iubirea Celui ce l-a făcut.

14. Senacherib se tălmăceşte "ispita uscăciunii", pe de-o parte fiindcă usucă inimile celor ce ascultă de el, despărţindu-le de harul din care izvorăsc gândurile sfinte, pe de alta fiindcă el însuşi este uscat, ca unul ce este sărac şi lipsit, neavând nimic al său. De aceea se ascunde cu viclenie, ca un tâlhar, în înfăţişările lucrurilor sensibile, când năvăleşte împotriva noastră.

15. Tot ce-i de prisos şi peste trebuinţa firească, este necumpătare. Iar aceasta e calea diavolului spre suflet. Dar tot prin ea se întoarce acela cu ruşine în ţara lui, când firea e povăţuită de înfrânare. Sau iarăşi, calea e formată din afectele naturale, care atunci când sunt satisfăcute peste trebuinţă aduc pe diavol în suflet, iar când sunt satisfăcute potrivit cu trebuinţa îl întorc prin ele spre ţara lui. Iar ţara acestuia este deprinderea şi confuzia învârtoşată a viciului, în care trăieşte totdeauna şi la care duce pe cei biruiţi de

---

[326] 1 Cor. 5, 5.

iubirea celor materiale.

16. Cel ce întoarce gândurile spre virtute, le-a dat odihnă, depărtându-le de învălmăşeala nestatornică a patimilor.

17. Mintea unindu-şi, conform naturii, prin mijlocirea raţiunii, lucrarea simţurilor, adună cunoştinţa adevărată din contemplaţia naturală, iar acestei cunoştinţe i s-a spus râu ce străbate sufletul, pentru prezenţa cugetării în lucrarea simţurilor.

18. Aplecarea voii are "alăturea" de sine în chip natural virtualitatea unei destoinicii şi i se "adaugă" o deprindere, căci deprinderea se adaugă la destoinicie. Iar deprinderea e "combinată" totdeauna cu lucrarea, chiar dacă aceasta nu se arată continuu, lipsind de multe ori condiţiile materiale.

19. Prin "legarea" numerelor înţelege enunţarea numerelor simple până la 10, deosebindu-se prin conjuncţia "şi"; de pildă 6 şi 5. Ea arată destoinicia potenţială de a lucra virtutea sau păcatul, după cum se vorbeşte în Scriptură despre astfel de numere în sens bun sau rău. Prin "adăugarea" unui număr înţelege adaosul unui număr simplu, constătător din unimi, la un număr înmulţit în sine însuşi. În acest caz, iarăşi se deosebesc prin conjuncţia "şi", de pildă: şasezeci-şi-cinci, sau o sută optzeci şi cinci, cum e numărul nostru. Ea arată nu numai destoinicia de a lucra prin simţuri, ci şi deprinderea de a săvârşi virtutea sau viciul prin simţuri. Iar prin "împreunarea" numerelor, înţelege întâlnirea numerelor înmulţite în ele înşile, care de asemenea se deosebesc prin conjuncţia "şi"; de pildă 60 şi 40, sau 500 şi 600 şi cele asemenea. Aceasta arată nu numai destoinicia virtuală şi deprinderea de a lucra, ci şi lucrarea virtuţii sau a păcatului prin simţuri în baza deprinderii. Prin

urmare cel ce cunoaşte sensul fiecărui număr până la zece, va şti ce înseamnă în Scriptură fiecare număr, după cum se leagă, se adaugă, sau se împreună. Unitaiea (1) înseamnă neamestecarea, doimea (2) deosebirea, treimea (3) egalul şi inteligibilul, patru (4) indică lucrurile sensibile, cina (5) simţurile şi cercul, (6) şase activitatea şi desăvârşirea, şapte (7) rotunjirea şi neamestecarea, opt (8) stabilitatea şi nemişcarea, nouă (9) hotarul între materie şi formă, sau între cele sensibile şi simţire, zece (10) atotplinul.

20. Cain este legea trupului, cea dintâi pe care o naşte Adam după ce-a călcat porunca dumnezeiască.

Iar Avel este cugetul duhului, pe care-l naşte tot acela mai pe urmă prin căinţă. Pe acesta îl ucide Cain, fiindcă a purces la contemplarea naturii înainte de a dobândi deprinderea desăvârşită în acest scop. Dar cine va omorî pe Cain se va dezlega de şapte răzbunători, zice Dumnezeu.[327] Pe el îl numeşte în Evanghelie tot Dumnezeu "duh viclean", "care ia cu sine şapte duhuri mai rele decât el".[328] Acesta este poate gândul iubirii trupeşti de sine, sau al lăcomiei pântecelui, căruia îi urmează totdeauna gândul curviei şi al iubirii de argint, al întristării şi al mâniei, al trândăviei deşarte şi al mândriei. Deci cel ce ucide pe Cain, adică lăcomia pântecelui, a ucis împreună cu ea şi patimile, care odrăslesc în urma ei, după cuvântul: "Cel ce va ucide pe Cain, se va dezlega de şapte răzbunări".

21. Legea naşterii şi a stricăciunii trupului, potrivit căreia naştem şi ne naştem, a pătruns mai pe urmă firea oamenilor din pricina greşelii, fiindcă n-am păzit legea îndumnezeitoare a duhului, ascultând de prima poruncă.

---

[327] Fac. 4. 15.

[328] Mat. 12, 45.

Întrebarea 50

Ce înseamnă ceea ce spune iarăşi în aceeaşi carte: "Şi s-au rugat regele Ezechia şi Isaia Proorocul, fiul lui Amos, pentru acestea şi au strigat la cer. Şi a trimis Domnul un înger şi a nimicit pe tot puternicul şi războinicul şi pe toată căpetenia şi pe conducătorul de oaste în tabăra regelui Asur. Şi s-a întors cu ruşinea feţei în tara lui.[329]

Răspuns

Cuvântul Sf. Scripturi, deşi are margini (e circumscris) după literă, sfârşindu-se deodată cu timpul în care se petrec lucrurile istorisite, după duh, în înţelesurile lui mai înalte, rămâne totdeauna fără hotar (necircumscris). Şi nimeni să nu spună că nu poate crede aceasta, ştiind că Dumnezeu care a vorbit e fără hotar (necircumscris) după natură. Căci cei ce voiesc să asculte cu inima curată sfatul Scripturii, se cuvine să creadă că şi cuvântul grăit de El se aseamănă mai mult Lui.[330] Fiindcă dacă Dumnezeu este cel ce a grăit, iar El este după fiinţă nehotărnicit, e vădit că şi cuvântul grăit de El e nehotărnicit (1).

Aşadar, chiar dacă cele petrecute figurat în timpul lui Ezechia au luat sfârşit, contemplând duhovniceşte întâmplările istorisite care s-au sfârşit atunci, să admirăm înţelepciunea Duhului Sfânt care le-a scris. Căci în fiecare dintre cei ce se împărtăşesc de firea omenească a aşezat

---

[329] II Paralip. 32, 20-21.

[330] Cuvântul Scripturii se aseamănă mai mult lui Dumnezeu cel necircumscris, decât omului mărginit, de la care l-a împrumutat Dumnezeu. Căci în gura lui Dumnezeu cuvântul omenesc îşi lărgeşte cuprinsul la infit, potrivit cu cel ce îl foloseşte.

putința ca să realizeze în sine așa cum trebuie și cum se cuvine înțelesul celor scrise. Astfel oricine vrea să se facă învățăcel al cuvântului dumnezeiesc și să nu socotească nimic din cele prezente și trecătoare deopotrivă cu virtutea, poate deveni un alt Ezechia în duh. Ba și un alt Isaia, neîmpiedecat de nimic să se roage, să strige la cer, să fie auzit și să obțină de la Dumnezeu, printr-un Înger, distrugerea și pieirea celor ce îl războiesc spiritual.

Dar cel ce vrea să înțeleagă Sf. Scriptură în lumina cunoștinței lui Hristos, ca referindu-se la suflet, trebuie să se exercite cu toată sârguința și în tălmăcirea numelor, care poate să lămurească tot înțelesul celor scrise. E nevoie să facă aceasta dacă vrea să ajungă la înțelegerea întocmai a celor scrise și să nu coboare în chip iudaic înălțimea Duhului la pământ spre trup, închizând (circumscriind) făgăduințele dumnezeiești și nestrică-cioase ale bunurilor spirituale în stricăciunea bunurilor trecătoare, precum o fac unii dintre așa zișii creștini. Aceștia poartă în chip mincinos numele care derivă de la Hristos, dovedindu-se că tăgăduiesc prin faptele lor înțelesul lui și umblând pe o cale contrară lui Hristos, cum va arăta pe scurt cuvântul nostru.

Căci Dumnezeu a venit la noi făcându-se om, pe lângă alte pricini tainice pe care nu le poate pătrunde nici o rațiune, și pentru ca să plinească legea duhovnicește, prin înlăturarea literei, și să înalțe și să facă arătată puterea ei de viață făcătoare, depărtând partea care omoară. Iar partea legii care omoară este, după dumnezeiescul Apostol, litera, precum puterea de viață făcătoare a ei este duhul. Căci zice: "litera omoară, iar duhul face viu".[331] Dar dacă-i așa, creștinii mincinoși de care vorbeam, au ales fățiș partea

[331] II Cor. 3, 6.

contrară a lui Hristos şi au ignorat toată taina întrupării. Ei nu numai că şi-au îngropat prin literă toată puterea înţelegerii şi n-au voit să fie după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu (3), ci au ales mai bine să fie pământ, potrivit ameninţării, şi să se întoarcă la pământ, prin afecţiunea lor faţă de literă, ca faţă de pământ, în loc să aleagă legătura cu cerul, adică cu duhul, şi să fie răpiţi în văzduh, adică în lumina spirituală, întru întâmpinarea Domnului, în nori, adică în contemplaţiile înalte, şi astfel să fie totdeauna împreună cu El prin cunoştinţă. De aceea cu drept cuvânt se cade să ne scârbim de aceştia, întrucât se aleg cu o pagubă insuportabilă din pricina neştiinţei, dar şi ne întristăm, întrucât dau multe prilejuri Iudeilor spre întărirea în necredinţă. Dar noi lăsânau-i pe aceia să fie aşa cum vor, să ne întoarcem la noi înşine şi la Scriptură, începând cercetarea duhovnicească a capitolului de faţă cu tălmăcirea numelor.

Deci Ezechia se tălmăceşte "puterea lui Dumnezeu"; Ahaz, tatăl lui, înseamnă "forţă"; Isaia se tălmăceşte . "ridicarea lui Dumnezeu", adică "Înălţarea lui Dumnezeu"; iar Amos, tatăl lui, înseamnă "popor al ostenelii". "Puterea lui Dumnezeu" este virtutea care omoară patimile şi străjuieşte gândurile evlavioase şi pe care o naşte lucrarea poruncilor, care nu e decât "forţă", luată în înţeles moral (4). Prin aceasta nimicim, cu ajutorul lui Dumnezeu, mai bine zis numai cu puterea Lui, Puterile rele care se împotrivesc celor bune. Iar "Înălţimea lui Dumnezeu" este cunoştinţa adevărului, pe care o naşte "osteneala" contemplării făpturilor (5) şi sudorile împreunate cu lucrarea virtuţilor, care (sudori) devin părinţii acelei osteneli. Prin cunoştinţă nimicim cu totul puterea minciunii, care se împotriveşte adevărului, umilind şi

surpând "toată înălțarea duhurilor rele ce se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu".[332]

Iar "rugăciunea" este cererea acelor lucruri, pe care obișnuiește Dumnezeu să le dea oamenilor spre mântuire. Și pe drept cuvânt. Căci dacă votul (εὐχὴ) este făgăduirea acelor bunuri (virtuți) care se aduc lui Dumnezeu din partea oamenilor, rugăciunea (προσευχὴ) va fi cererea acelor bunuri, pe care le hărăzește Dumnezeu oamenilor spre mântuire. Ea deci aduce răsplata dispoziției cu care am făcut mai înainte făgăduințele.

Iar "strigarea" este stăruința și sporirea în lucrarea diferitelor chipuri ale virtuților și în contemplarea diferitelor vederi ale cunoștinței, în vremea năvălirii dracilor cei răi. Pe aceasta o ascultă Dumnezeu în chip firesc mai mult decât pe toate, căci se bucură mai mult de dispoziția celor ce cultivă virtutea și cunoștința, decât de un glas mare.

Prin "cer" se înțelege în Sf. Scriptură adeseori însuși Dumnezeu, precum spune undeva Ioan Înaintemergătorul, marele propovăduitor al adevărului: "Nu poate omul să ia nimic de la sine, de nu-i va fi dat lui din cer,[333] adică "de la Dumnezeu", căci. "toată darea cea bună și tot darul cel desăvârșit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor".[334] în acest înțeles trebuie luat cuvântul "cer" din textul Scripturii, dat în capitol. Dar Scriptura mai numește "cer", și Puterile cerești, după cuvântul: "Cerul îmi este mie scaun".[335] Aceasta pentru că Dumnezeu se odihnește în ființele simple și netrupești. Iar dacă ar spune cineva că și mintea omenească, curățită de toată nălucirea

[332] II Cor. 10, 5.

[333] In 3, 2.

[334] Iacob l, 17.

[335] Is.1, 66.

materială şi împodobită cu raţiunile dumnezeieşti ale celor inteligibile, este "cer", nu ar cădea, după părerea mea, din adevăr. Dar nici cel care ar numi "cer", înălţimea cunoştinţei spirituale din oameni, nu ar greşi. Căci într-adevăr cunoştinţa adevărată se face, asemenea cerului scaun al lui Dumnezeu, primind pe Dumnezeu să se întroneze în ea, prin tendinţa nestrămutată a dorinţei ei ferme şi înalte sprre bine. La fel lucrarea curata a virtuţilor este numită "aşternut al picioarelor Lui", întrucât primeşte deasupra ei tălpile dumnezeieşti şi nu le lasă câtuşi de puţin să se murdărească de întinăciunile trupului, înţelegând prin pământ trupul (6).

Deci regele Ezechia închipuieşte, după tălmăcirea numelui său, virtutea, deoarece acest nume, tradus în limba grecească, înseamnă "puterea lui Dumnezeu", iar puterea lui Dumnezeu împotriva Puterilor vrăjmaşe se manifestă numai prin virtute. Ahaz, tatăl lui Ezechia, se tălmăceşte "Forţă" şi indică lucrarea poruncilor, precum s-a spus mai înainte. Din acesta lucrare se naşte puterea dumnezeiească a virtuţii. Proorocul Isaia închipuieşte cunoştinţa celor înalte, căci numele lui, tălmăcit, înseamnă "înălţimea lui Dumnezeu". El indică înălţimea cunoştinţei celei după Dumnezeu, născută din osteneala diferitelor contemplări ale lucrurilor. Căci Amos înseamnă "osteneala poporului" precum am arătat.

Prin urmare acesta fiind înţelesul numelor, e vădit că orice iubitor de înţelepciune şi evlavios, înarmat cu virtute şi cunoştinţă, sau cu făptuire şi cu contemplaţie, când va vedea năvălind asupra lui, prin afecte, Puterea vicleană, cum a pornit asupra lui Ezechia împăratul Asirienilor, va socoti că nu poate avea decât un singur ajutor spre împrăştierea relelor: pe Dumnezeu. Iar pe acesta şi-L va face milostiv, strigând fără glas, prin stăruinţă şi mai mare în

virtute şi cunoaştere. Şi aşa va primi în ajutor, mai bine zis spre mântuire, un Înger, adică o raţiune mai înaltă a înţelepciunii şi a cunoştinţei, care va zdrobi pe tot puternicul şi războinicul, căpetenia şi conducătorul de oaste din tabăra împăratului Asur (7), şi-l va întoarce pe el cu ruşinea feţei în ţara lui. Căci împărăţia vicleană şi pierzătoare a diavolului, închipuită prin împărăţia Asirienilor, pornind război împotriva virtuţii şi a cunoştinţei oamenilor, caută să le doboare sufletul prin puterile (facultăţile) înăscute ale lor. Întâi le aţâţă puterea poftitoare, ca să dorească cele potrivnice firii, îndemnând-o să aleagă cele sensibile în loc de cele inteligibile; apoi le răscoleşte iuţimea, ca să lupte pentru lucrul sensibil ales de poftă; în sfârşit învaţă raţiunea să născocească moduri ale plăcerilor celor după simţuri. Cu un cuvânt ea aşează ca stăpână peste aceste puteri lucrurile sensibile, sau face să domnească peste facultăţile sufletului, legea pământului.

Deci "puternic" a numit Scriptura pe dracul cel viclean care pune stăpânire peste poftă şi o aprinde spre dorinţele necuviincioase ale plăcerilor urâte. Căci nimic nu e mai puternic şi mai silnic decât pofta naturală. Iar "războinic" a numit pe dracul care se aşează în iuţime şi o face să se lupte necurmat pentru plăceri. "Căpetenie" a numit pe cel ce se ascunde în chip nevăzut în înfăţişerile lucrurilor sensibile şi cheamă în chip amăgitor spre fiecare din ele dorinţele sufletului prin fiecare simţ. Şi a numit Scriptura pe acesta "căpetenie", pentru faptul că el face ca fiecare patimă să fie stăpânită de ceva corespunzător din cele sensibile. Căci fără vreun lucru sensibil, care să atragă puterile sufletului spre el, prin mijlocirea vreunui simţ, n-ar lua fiinţă patima (8). Iar "conducător de oaste" a numit pe dracul care abuzează de facultatea raţională a sufletului,

mişcând-o spre născocirea şi aflarea tuturor căilor ce duc spre rău. În sfârşit "faţa" diavolului este poleiala plăcerii, prin care pune stăpânire peste orice suflet ce se grăbeşte să o primească şi preţuieşte mai mult lucrurile sensibile care vrăjesc simţurile, decât contemplarea celor inteligibile, care îngraşă mintea. Această "faţă" o ruşinează cel ce a primit de la Dumnezeu, prin rugăciune, raţiunea înţelepciunii, care nimiceşte? toată Puterea vicleană, adică desfiinţează cu desăvârşire tirania cea rea, care tulbură sufletul. Căci "i-a nimicit", zice Scriptura, nu i-a zdrobit. Fiindcă zdrobirea (τρίψις) are ca efect numai încetarea activităţii pătimaşe, iar "nimicirea" (ἔκτριψις) este desfiinţarea totală chiar şi a mişcărilor din cugetare.

Iar ţara regelui Asur, adică a diavolului viclean şi atot rău, este deprinderea învârtoşată şi dură a păcatului sau a neştiinţei, deprindere lipsită de orice căldură de viaţă pe care o dă virtutea şi de orice lumină spirituală pe care o aduce cunoştinţa (10). Diavolul se întoarce singur în ea după încercarea nereuşită a atacului. Căci prin atacul său n-a putut strămuta în această deprindere a sa Ierusalimul, adică sufletul iubitor de Dumnezeu şi cu totul nepătimaş care are în sine, ca pe un Ezechia, raţiunea desăvârşită a făptuirii şi, ca pe un Isaia, mintea luminată de cunoştinţă, care dobândesc îndurarea lui Dumnezeu şi nimicesc prin Înger puterea cea rea.

Aşa am înţeles eu locul, după Puterea mea. Dacă poate cineva să vadă în cele spuse un înţeles mai înalt, ne va face şi nouă şi lui bucurie, arătând acest înţeles mai de preţ al celor scrise. Căci am spus mai înainte despre cuvântul Scripturii dumnezeieşti, că rămâne totdeauna fără hotar (necircumscris), hotărnicind (circumscriind) pe toţi cei ce-l grăesc, dar el însuşi neputând fi hotărnicit de cei care-l

grăiesc. Deci chiar de am spus ceva după puterea mea, şi aceasta luându-mi o mare îndrăzneală, nu am îmbrăţişat tot înţelesul celor scrise, acesta aflându-se infinit mai presus de puterea mea.

Scolii

1. Precum Dumnezeu după fiinţă nu e supus cunoaşterii, la fel nici cuvântul lui nu poate fi cuprins prin cunoştinţa noastră.

2. Cei ce îşi lipesc cugetarea în chip iudaic numai de literă, aşteaptă făgăduinţele bunurilor neprihănite în veacul acesta, necunoscând bunurile fireşti ale sufletului.

3. Cel ce poartă "chipul celui ceresc",[336] se sârguieşte să urmeze în toate duhului Sf. Scripturi, care conservă sufletul prin virtute şi cunoştinţă. Iar cel ce poartă "chipul celui pământesc", cultivă numai litera, care susţine slujirea trupească prin simţuri, ce dă naştere patimilor.

4. Făptuirea naşte" virtuirea, ca Ahaz pe Ezechia.

5. Contemplaţia naşte cunoştiinţa, ca Amos pe Isaia.

6. Cel ce îşi însoţeşte cunoştinţa, cu făptuirea şi făptuirea cu cunoştinţa, e scaun şi aşternut picioarelor lui Dumnezeu. Scaun pentru cunoştinţă, aşternut picioarelor pentru făptuire.[337]

7. Tabăra regelui Asiriei este adunarea gândurilor rele. "Puternic" în ea este acela care mişcă dorinţele naturale spre plăcere. "Războinic" este cel ce stârneşte mânia spre pazirea plăcerilor. "Căpetenie", cel ce aţâţă simţurile prin

---

[336] I Cor. 15, 49.

[337] Deci cele două trepte (practica şi gnoza) nu se exclud, ci treapta cunoaşterii păstrează făptuirea virtuoasă.

înfățișările lucrurilor văzute, iar "conducător de oaste" cel ce dă chip patimilor și născocește mijloacele și modurile de înfăptuire a lor.

8. Fără un lucru sensibil nu se produce patima. Căci dacă nu este femeie, nu este nici curvie; dacă nu sunt mâncăruri, nu este nici lăcomie; și dacă nu este aur, nu există nici patima iubirii de argint. Deci orice mișcare pătimașă a puterilor noastre naturale e stăpânită de un lucru sensibil, sau de un drac, care ațâță prin acel lucru sufletul spre păcat.

9. "Zdrobirea" oprește lucrarea, "nimicirea" desființează chiar și gândul răului.

10. Precum partea de miazănoapte a pământului nu se bucură de soare, la fel nici deprinderea rea, în care locuiește diavolul nu primește lumina cunoștinței.

Întrebarea 51

"Și mulți aduceau daruri Domnului în Ierusalim și plocoane lui Ezechia, regele Iudeii. Și s-a ridicat în ochii tuturor neamurilor".[338] *Ce sunt "darurile" și ce sunt "plocoanele"? Și ce înseamnă "S-a ridicat în ochii tuturor neamurilor"?*

Răspuns

Dumnezeu, zidind toată firea cea văzută, n-a lăsat-o să se miște numai prin simțire, ci a semănat cu înțelepciune în fiecare din speciile care o alcătuiesc rațiuni duhovnicești de-ale înțelepciunii și moduri de purtare cuviincioasă (1). Iar aceasta a făcut-o ca nu numai prin

---

[338] II Paralip., 32, 23.

făpturile tăcute să se vestească cu glas mare Făcătorul lor, arătat prin rațiunile lucrurilor, ci și omul, povățuit de legile și modurile naturale ale celor văzute, să afle cu ușurință calea învățăturii care duce spre El (2). Căci era propriu bunătății supreme ca să facă nu numai din ființele dumnezeiești și netrupești ale celor spirituale, chipuri ale slavei tainice și dumnezeiești, ca unele ce primesc, după cât le e îngăduit, analog cu ele însele, splendoarea mai presus de înțelegere a frumuseții neajunse, ci să amestece și în lucrurile sensibile, care sunt atât de departe de ființele spirituale, urme din măreția proprie, ca să poată transporta prin ele mintea omenească în chip neamăgitor spre Dumnezeu, ajutând-b să se ridice mai presus de toate cele văzute și să lase în urma ei toate cele aflătoare la mijloc, prin care și-a tăiat acest drum (3).

Dar nu numai pentru aceasta, ci și ca să nu mai aibă nici unul din cei ce slujesc făpturii în loc de Făcător, putința să-și scuze neștiința, odată ce aude făptura vestind mai puternic decât orice glas pe Făcătorul ei.

Dar dacă Făcătorul celor văzute a semănat în fire în chip natural rațiuni duhovnicești de-ale înțelepciunii și moduri de purtare cuviincioasă, atunci urmează că orice minte încununată cum se cuvine, cu virtute și cunoștință, împărățind, asemenea marelui Ezechia, peste Ierusalim, adică peste o deprindere ce nu vede decât pacea, sau peste o stare lipsită de orice patimi (căci Ierusalim se tâlcuiește "vederea păcii"), are toată zidirea în stăpânirea ei prin formele care o alcătuiesc. Iar zidirea îi aduce lui Dumnezeu, prin mijlocirea minții, rațiunile, duhovnicești ale cunoștinței, ca pe niște "daruri" iar minții însăși îi oferă, ca pe niște "plocoane", modurile virtuții conforme cu legea naturală, care există în ea. Și prin amândouă călăuzește pe drumul

drept mintea, care poate să-şi câştige prin ele o mare strălucire, adică mintea iubitoare de înțelepciune, care se desăvârşeşte prin rațiune şi viață, sau prin fapte şi contemplație (6). Scriptura spune apriat că Domnului se aduc "daruri", iar regelui "plocoane". Căci, precum spun cei ce s-au sârguit cu aceste lucruri, "daruri" se numesc, după înțelesul lor exact, lucrurile ce se aduc acelora care nu duc lipsă de ele, iar "plocoane" lucrurile ce se dau celor ce au lipsă de ele. De aici vine obiceiul obştesc al oamenilor de a numi lucrurile pe care le aduc regilor "daruri". Acest obicei are poate în vedere faptul că cei ce le primesc nu sunt lipsiți de ele.

De asemenea ar putea spune cineva din cei cu râvnă în toate, că tot din această pricină s-au numit "daruri" lucrurile aduse de magi Domnului, care din iubirea de oameni s-a făcut asemenea nouă. Desigur că spunând aceasta nu va schimba nimic din adevărul simbolului.

Aducând deci Domnului rațiunile duhovniceşti din lucruri, I le aducem ca "daruri" întrucât El prin fire nu e lipsit de nici una din acestea. Căci nu îi aducem Domnului, pe lângă altele, rațiunile lucrurilor, pentru că ar fi lipsit de ele, ci ca să-L lăudăm întrucâtva, după puterea noastră, ca unii ce suntem îndatorați la aceasta, din făpturile Lui. Iar "plocoane," primeşte cel ce se îndeletniceşte plin de râvnă cu filosofia dumnezeiească, ca unul ce are lipsă prin fire atât de modurile naturii prin virtute cât şi de rațiunile ei pentru cunoaştere.

Dar se pot înțelege şi altfel "darurile" (6). Dacă "darul" este ceea ce se dă celor ce mai înainte n-au adus nimic, putem spune că mintea cunoscătoare (gnostică) primeşte ca "daruri", din contemplarea lucrurilor, rațiunile care alcătuiesc (susțin) credința fără nici o demonstrație

raţională (7) şi care sunt aduse prin ea Domnului. Căci pentru credinţă nu aduce nimeni nimic mai înainte (8). Fiindcă mintea Îl priveşte în chip firesc şi fără nici o meşteşugire pe Făcătorul propriu, întrucât Îl vesteşte zidirea. Pentru că ce ar putea să aducă cineva de valoare egală cu credinţa (9), ca să primească credinţa în Dumnezeu ca datorie şi nu ca "dar". Iar ca "plocoane" primeşte (10) legile naturale ale lucrurilor, imitându-le prin modurile sale de vieţuire, adică aducând mai înainte de dobândirea lor ostenelile căinţei.[339] Prin aceasta dezbracă întâi pe omul cel vechi şi abia după aceea iese la culesul roadelor dreptăţii, adunând diferitele moduri ale virtuţii, sădite în făpturi. Căci nu şi le-ar putea însuşi pe acestea, dacă nu ar dezbrăca mai întâi pe omul cel vechi, strâmbându-l la culme prin osteneli şi sudori multe, aşa cum face şarpele când năpârleşte.

Astfel, mintea cunoscătoare (gnostică) primeşte ca "daruri" pentru Dumnezeu, raţiunile susţinătoare ale credinţei, culese din lucruri, neaducând şi nedând înainte de

[339] Cunoaşterea lui Dumnezeu prin natură deşi e un act al raţiunii, totuşi nu e un act ce se datoreşte exclusiv ei, întrucât nu raţiunea construieşte "raţiunile din lume", pe care ar urca apoi ca pe o schelă la Dumnezeu. Ci raţiunile acelea sunt puse în natură de Dumnzeu însuşi, ca o masă de-a gata pe seama raţiunii umane, care nu are decât să le constate. Nefiind construite de raţiune, prin demonstraţie, ea le acceptă oarecum prin credinţă. Astfel contemplarea raţiunilor din lume e pe deoparte un act al raţiunii, pe de alta un act de credinţă, de credinţă a raţiunii am zice. Zidirea le aduce prin mintea umană lui Dumnezeu, întrucît de-abia omul le raportează conştient la Dumnezeu, ca la cauza lor. Dacă raţiunile îi sunt oferite omului de fire, sau prin Dumnezeu prin fire de-a gata, nu tot acelaşi lucru se poate spune despre legile naturii. Ca omul să şi le însuşească, se cere un efort îndelungat. Numai după aceea le-a primit cu adevărat. Efectul e susţinut de căinţa sau de regretul pentru viaţa anterioară, neconformă ca firea.

ele nimic. Căci "cine a dat Lui mai înainte ceva şi I se va întoarce Lui" (11).[340]

Şi primeşte ca "plocoane legile naturale ale lucrurilor, imitând-le prin modurile sale de vieţuire. De pildă, mintea înţeleaptă imitând legea naturală a bolţii cereşti, primeşte ca "plocon" putinţa de a se menţine pururea în mişcare cea mai regulată şi mai constantă a virtuţii şi a cunoştinţei, mişcare ce poartă cu sine în chip ferm raţiunile luminoase atotstrălucitoare ale lucrurilor, întocmai ca pe nişte stele (12).

Sau imitând legea naturală a soarelui, care îşi schimbă locurile după trebuinţele Universului, primeşte alt "plocon" şi anume buna chibzuială, prin care se acomodează cu înţelepciune şi după cuviinţă tuturor împrejurărilor, rămânând totdeauna aceeaşi prin identitatea neîmpuţinată a luminii pe care o răspândeşte prin virtute şi cunoştinţă (13).

De asemenea primeşte de la vultur puterea de a privi ţintă spre strălucirea dumnezeiească a luminii pure, fără să i se veteme câtuşi de puţin pupila spirituală de către raza atotstrălucitoare (14).

Imită apoi cerbul, străbătând ca pe nişte munţi înălţimile vederilor dumnezeieşti şi nimicind prin discernământul raţiunii patimile ascunse în firea lucrurilor ca nişte otrăvuri; apoi strângând prin multele şi feluritele izvoare ale cunoştinţei, veninul răutăţii rămas în amintire cu vreo ocazie oarecare (15).

Numai puţin imită mersul sprinten al caprei şi siguranţa pasărei, sărind ca o capră peste cursele dracilor ce poartă război împotriva virtuţii, şi zburînd ca o pasăre peste lanţurile duhurilor ce luptă împotriva cunoştinţei (16).[341]

---

[340] Rom. 11, 35.

[341] A se observa paralelismul permanent al celor două trepte ale vieţii

Spun unii că oasele leului, ciocnindu-se unul de altul, scot scântei. Deci și aceasta o imită mintea care se îndeletnicește prin fire[342] cu cunoașterea și cu slujirea lui Dumnezeu, întrucât caută adevărul prin dezbateri, lovind între ele gândurile evlavioase ca pe niște oase și aprinzând astfel focul cunoștinței(17).

Se face apoi înțeleaptă ca șarpele și blândă ca porumbul, întrucât își păstrează în orice împrejurare credința nezdrobită, ca pe un cap, și leapădă din sine oțărâmrea mâniei ca un porumb, neștiind să poarte gând rău față de cei ce-o necăjesc și-o batjocoresc (18).

Ba primește și de la turturea ca "plocon", silința de a-i imita nevinovăția, făcând prin voință toate cele ce le fac făpturile necuvântătoare din necesitate (19).

Astfel mintea iubitoarede înțelepciune, contemplând întru cunoștință lumea făpturilor după rațiunea sau modul de viață natural al fiecăreia dacă se îndeletnicește cu cunoașterea, (dacă e gnostică) primește rațiunile duhovnicești ale lucrurilor, ca pe niște "daruri" aduse lui Dumnezeu de creațiune, iar dacă se îndeletnicește cu făptuirea (dacă e practică), imitând prin modurile sale de viețuire legile naturale ale lucrurilor, primește "plocoanele", dezvăluind în sine, prin viața ce o trăiește, toată măreția înțelepciunii dumnezeiești puratată în chip nevăzut de făpturi (20).

Cineva ar putea susține că Scriptura a spus că lui Dumnezeu I se aduc "daruri", pentru că a voit să arate nemărginirea bunătății dumnezeiești, care primește de la noi ca "daruri" cele ce ni le-a dat, ca și când nu ne-ar fi dat mai

---

duhovnicești: a virtuții și a cunoștinței.

[342] A se observa paralelismul permanent al celor două trepte ale vieții duhovnicești: a virtuții și a cunoștinței.

înainte nimic, socotind ca venind de la noi tot ce-I aducem. Desigur că şi acesta ar avea dreptate spunând aşa, căci arată cât de mare şi negrăită e bunătatea lui Dumnezeu faţă de noi, primind ale sale ca venind din partea noastră şi mărturisându-şi trebuinţa după ele, ca după lucruri străine (21).

"Şi s-a înălţat, zice, Ezechia în ochi tuturor neamurilor". Cel ce a ajuns prin fapte şi contemplaţie, asemenea lui Ezechia, pe cel mai înalt pisc al virtuţii şi al cunoştinţei, pe drept cuvânt s-a înălţat mai sus decât toate neamurile, adică s-a ridicat prin făptuire deasupra patimilor trupeşti şi necinstite şi a corpurilor zise naturale (22); şi simplu grăind, ca să arăt pe scurt, deasupra tuturor celor ce cad sub simţuri, străbătând prin contemplaţie şi cunoştinţă (în chip gnostic) toate raţiunile din ele. Căci şi acestea se numesc în Scriptură în chip figurat "neamuri", fiind prin natura lor de alt neam în raport cu sufletul şi mintea. Dar întrucât acestea nu se războiesc împotriva minţii. Dumnezeu nu a poruncit câtuşi de puţin să se poarte război contra lor (23). Căci nu ni s-a poruncit să luptăm cu făpturile din afară, din faţa simţurilor, ci să luptăm fără încetare cu patimile de ocară ce locuiesc în noi, adică în pământul inimii, împotriva firii. Cu acestea trebuie să" luptăm până le vom stârpi din el şi vom ajunge singuri stăpâni peste acest pământ, care va fi de aici înainte netulburat, odată ce au fost nimicite patimile străine (24). De aceea Scriptura vorbind despre "darurile" ce se aduceau lui Dumnezeu şi despre "plocoanele" ce se aduceau regelui, nu a spus simplu: "Toţi aduceau daruri lui Dumnezeu şi plocoane regelui", ci "mulţi", adică nu toate neamurile, ci multe neamuri. Prin aceasta se arată că există aşa zise neamuri, de la care nu se aduce nimic lui Dumnezeu sau regelui. Căci pe drept cuvânt se spune că numai făpturile

care alcătuiesc lumea celor create aduc pe deoparte ca "daruri" lui Dumnezeu rațiunile dumnezeiești din ele, după care au fost și create, ca unele ce au fost făcute de Dumnezeu, pe de alta ca "plocoane" regelui legile lor naturale, ca unele ce au fost create pentru om, ca mintea acestuia, orientându-se după ele, să-și statorniceasca modurile susținătoare ale virtuții. Dar patimile din noi, adică "neamurile" cu existență mincinoasă, care n-au fost create de Dumnezeu, nu aduc nimic lui Dumnezeu, deoarece nu au fost create de El. Căci patimile de ocară își au originea de la noi, care am călcat porunca lui Dumnezeu, nu de la Dumnezeu. Drept aceea nici una dintre ele nu aduce nimic lui Dumnezeu, nevând nici-o rațiune a înțelepciunii sau a cunoștinței, ca unele ce există în chip fraudulos, prin lepădarea înțelepciunii și a cunoștinței.[343]

Deci prin cuvintele: "Și s-a înălțat în ochii tuturor neamurilor" Scriptura arată că cel ce s-a învrednicit, prin ostenelile cu fapta, să locuiască în nepătimire, ca în Ierusalim, și s-a eliberat de toată tulburarea păcatului, încât nu mai lucrează, nu mai grăiește, nu mai ascultă și nu mai gândește decât ceea ce e propriu păcii, după ce a primit în suflet, prin contemplarea naturii, lumea celor văzute,[344] care

---

[343] Tot ce e făcut de Dumnezeu își are o rațiune și o legitimare în existență, contribuind la armonia Universului. Numai patimile n-au nici o rațiune, deci nici o legitimare și produc tulburare în relațiile dintre făpturi. Deci pe nedrept își revendică păcatul o rațiune și încă cu câtă exclusivitate! Își revendică rațiunea prin fraudă, precum prin fraudă există. Se vede de acolo că patima duce o făptură la nimicire. Nu se poate concepe o consolidare veritabilă și eternă a existenței prin patimă. Dar tot pe nedrept se socotește că virtutea, credința și trăirea mistică în Dumnezeu sunt lipsite de rațiune.

[344] Întâi mintea primește prin contemplația curățită de patimi chipurile și rațiunile lor în sine, apoi se înalță mai presus de ele la Dumnezeu, la vederea Lui mai presus de înțelegere, duce prin cunoașterea cât mai

își aduce prin el rațiunile dumnezeiești din ea, ca pe niște “daruri“, Domnului, iar legile din ea i le aduce lui “plocoane“, ca unui rege s-a ridicat în ochii tuturor neamurilor, ca unul ce s-a înălțat prin făptuire mai presus de toate patimile trupești, iar prin contemplație mai presus de corpurile naturale și de toate speciile ce cad sub simțuri, odată ce a străbătut rațiunile duhovnicești și modurile lor de viață. Așa am înțeles eu cuvântul că “mulți“ aduceau daruri, dar nu “toți“. Adică aduc daruri lui Dumnezeu neamurile din afară sau făpturile, dar nu neamurile din lăuntrul nostru, sau patimile. Căci toate făpturile, care alcătuiesc lumea, laudă și preamăresc pe Dumnezeu cu glasuri negrăitoare. Iar lauda lor se face a noastră. “De la ele învăț eu să-L laud“, zice marele Grigore cel cu numele de teologul.

Deci Sf. Scriptură adresând, precum s-a arătat, tuturor celor ce vor să se mântuiască îndemnul ei neforțat, nu s-a încuiat în îngustimea unei persoane. Căci fiecare poate deveni un Ezechia, imitând în duh pe Ezechia. Fiecare poate striga prin rugăciune către Dumnezeu și poate să fie ascultat și să primească un Înger, adică rațiunea (inspirația) unei înțelepciuni și cunoștințe mai înalte în vremea năvălirii dracilor vicleni, prin care să nimicească pe tot puternicul și războincul, căpetenia și conducătorul de oaste, adică mișcările pătimașe ale poftei și ale mâniei, precum și împătimirea față de cele sensibile și gândul care, asemenea unui conducător de oaste, născocește modurile de făptuire a păcatului. Iar făcând așa, fiecare poate ajunge la starea de pace, prin izbăvirea de patimi și se poate îndeletnici cu contemplarea lucrurilor. Iar prin aceasta primește, spre slava lui Dumnezeu și spre propășirea sa proprie, ca pe niște “daruri“, rațiunile care alcătuiesc cunoștința și ca pe niște

bogată a lumii, nu prin ocolirea ei.

"plocoane", modurile care susțin virtutea. Căci și unele și altele sunt aduse lui de toată zidirea. Iar după toate acestea se ridica cu cinste în ochii tuturor neamurilor, adică se înalță mai presus de toate patimile prin virtute și de toate făpturile prin cunoștință[345] și păzește prin smerenie harul mântuirii, ca să nu pățească cele ce urmează acestora în Scriptură.

Scolii

1. Arată care sunt rațiunile și care sunt modurile zidirii.

2. Pentru aceste trei pricini a semănat Dumnezeu în firea văzută rațiuni duhovnicești și moduri de purtare cuviincioasă:

a) ca să se vestească pe Ziditorul făpturilor,

b) ca omul povățuit de rânduielile și de modurile firii să afle ușor calea dreptății care duce spre El, și

c) ca nici unul dintre necredincioși să nu aibă ca scuză neștiința.

3. Cele ce se află la mijloc între Dumnezeu și oameni sunt lucrurile sensibile și relațiile inteligibile.

---

[345] Prin virtute se depășesc patimile, prin cunoștință întâi se cunosc (prin contemplația naturală), apoi se depășesc (prin teologie) lucrurile create. Virtutea dezleagă pe om de lucruri ca valori ultime și prin aceasta îl eliberează de patimi. Cel ce caută lucrurile în ele înșile pentru plăcerea ce-o are de la ele, lucrează dus de patimă, sau e legat de ele (prin σχέσις). Îndată ce caută prin lucruri un scop mai presus de ele, a scăpat de patimă și a câștigat libertatea acelui "pur agir" - neîmpovărat de pasivitate, sau pasionalitate - de care vorbește Blondel (L'Action, vol. I, p. 235).
Dar virtuțile lucrând conform cu firea lucrurilor, mai au și rostul de a scoate la iveală rațiunile lucrurilor dezvoltând virtualitățile din ele. Căci rațiunile semănate în firea lucrurilor nu sunt niște entități statice, ci factori dinamici (Blondel, Op. c. p. 229).

Mintea omenească când s-a apropiat de Dumnezeu s-a înălțat deasupra lor, nemaifiind robită de lucrurile sensibile prin făptuire şi nici reținută de realitățile inteligibile prin contemplație.

4. Făptura se face pârâşa oamenilor necredincioşi,ca una ce prin rațiunile din ea vesteşte pe Ziditorul ei, iar prin legile naturale ale fiecărei speci povățuieşte pe om spre virtute. Rațiunile, ni se arătă în conservarea statornică a fiecărei specii iar legile în identitatea activității naturale a fiecărei specii. Neluând seama la ele cu putera minții noastre, am ignorat cauza lucrurilor şi ne-am scufundat în tot felul de patimi contrare firii.

5. Omul contemplând rațiunile duhovniceşti ale lucrurilor văzute, învăță că este un, Făcător al celor arătate, dar nu cercetează cum este acela, căci aceasta nu o poate înțelege nimeni. Făptura văzută ne ajută să înțelegem că este un Făcător, dar nu şi cum este Făcătorul. Asfel Scriptura a numit "daruri" rațiunile văzute, care vestesc stăpânirea Lui peste toate, iar "plocoane" legile naturale ale lor, prin care cunoscând omul cum este fiecare dintre specii, învață să nu strice legea firii printr-o lege străină.

6. Alt înțeles al darurilor.

7. Credința în Dumnezeu am primit-o în dar, fiind o cunoştință ce se mişcă nemijlocit în jurul lui Dumnezeu şi conținând o ştiință ce nu se poate dovedi. "Căci ea este ipostasul lucrurilor nădăjduite",[346] care nu sunt cuprinse în cunoştința vreuneia dintre fāpturi.

8. Înaintea virtuții se aduce credința, iar înaintea cunoştinței virtutea. Dar înaintea virtuții nu se aduce nimic, căci începutul şi izvorul tuturor bunurilor din oameni este

[346] Evr. 11, 1.

credința. Mai înainte de ea nu putem aduce nimic. [347]

9. Nimic, zice, nu este de-o valoare egală cu credința.

10. E vorba de omul credincios și duhovnicesc.

11. Mintea cunoscătoare (gnostică) primește rațiunile lucrurilor ca împreună mărturisitoare[348] ale credinței în Dumnezeu, dar nu drept creatoare ale credinței. Căci nu sunt rațiunile făpturilor principiu (început) al credinței, fiindcă în acest caz ceea ce e crezut ar fi limitat. Pentru că dacă principiul unui lucru poate fi îmbrățișat prin cunoaștere și deci dovedit, atunci și lucrul respectiv însuși poate fi îmbrățișat prin cunoaștere după fire.

12. Legea cerului este ca să se miște constant în cerc. De la ea primește cel ce se îndeletnicește cu cunoștința (gnosticul), mișcarea statornică în bine imitând prin identitatea virtuții sale mișcare neîntreruptă a bolții cerești.

13. Legea naturală a soarelui este să producă prin deplasările sale varietatea anotimpurilor.De la ea învață cel ce se îndeletnicește cu cunoașterea să se acomodeze diferitelor împrejurări, păstrând însă prin rațiune strălucirea virtuții neumbrită de nici una din întâmplările ce vin asupra-i pe neașteptate.

14. Legea naturală a vulturului este să primească raza soarelui drept în pupilă. De la ea învață cel ce se îndeletnicește cu cunoașterea să-și lase mintea de bună voie

---

[347] Ordinea acestor trei trepte: credință, virtute, cunoștință o întâlnim la Marcu Ascetul (Despre Botez, Filoc. rom, vol. I).

[348] Συνηγόρους = grăiesc împreună, pledează împreună pentru credința în Dumnezeu. Sau nu se află în ființa lor Dumnezeu ca obiect al credinței, căci în acest caz ar fi mărginit. Dumnezeu se poate străvede dincolo de ele, dar numai de cel ce vine cu credin ță în sine. În orice caz credința e un dat primordial al harului (nu al naturii) în om și în fața lui, dincolo de ulucile rațiunilor.

înconjurată de lumina dumnezeiească.

15. Arată ce învăţăcel ce se îndeletniceşte cu cunoaşterea din legea naturală a cerbilor, dacă ia seama la firea celor create.

16. Arată ce învaţă prin imitare de la capră sau de la pasăre cel ce-şi taie prin fapte calea spre cunoştinţă, dacă îşi păstrează virtutea nevânată de duşmani.

17. Arată lucrul bun pe care îl învaţă filosoful în cele dumnezeieşti, însuşindu-şi cu voinţa şi în chip raţional ceea ce aparţine prin fire leului.

18. Arată cum trebuie să devină iubitorul de înţelepciune, imitând şarpele şi porumbelul.

19. Arată ce putem învăţa de la turturea.

20. Cel ce preface prin imitare legile făpturilor în lege, proprie este virtuos, umplând de raţiune mişcarea celor lipsite de raţiune. Iar cel ce preface tot prin imitare, legea sa în legi ale făpturilor, e pătimaş, făcând neraţional ceea ce e raţional.

21. Altă explicare a darurilor, dovedind bunătatea dumnezeiască.

22. Numeşte corpuri naturale toate cele ce sunt supuse facerii şi stricăciunii.

23. Bună observaţie este aceea că nu trebuie să luptăm împotriva firii, al cărei Ziditor este Dumnezeu, ci împotriva mişcărilor şi lucrărilor contrare firii şi dezordonate ale puterilor fiinţiale din noi.

24. Filosofia lucrătoare îl ridică pe cel activ deasupra patimilor, iar contemplaţia îl ridică pe cel ce cultivă cunoaşterea deasupra celor văzute, înălţându-i mintea spre cele inteligibile, înrudite cu ea.

Întrebarea 52

Dar n-a răsplătit Ezechia după binefacerea pe care i-a făcut-o lui Dumnezeu, ci s-a înălțat inima lui. Și s-a abătut peste el mânie și peste Iuda și Ierusalim. Și s-a smerit Ezechia din înălțarea inimii lui și cei ce locuiau in Ierusalim. Și n-a mai venit peste ei mânia Domnului în zilele lui Ezechia"[349] *Ce este binefacerea și celelalte?*

Răspuns

Multe și felurite binefaceri i-a hărăzit Dumnezeu lui Ezechia, scăpându-l și izbăvindu-l în diferitele timpuri din toată nevoia și strâmtoarea. El însă nu a dat lui Dumnezeu toată mulțumirea pentru mântuire, așa cum trebuia, ci a fost atins de întinăciune omenească și si-a atribuit sieși o parte din meritul izbânzilor. De aceea, pe drept cuvânt se spune că nu a răsplătit Ezechia după binefacerea pe care i-a făcut-o lui Dumnezeu. Căci nu a măsurat recunoscător mulțumirea cu mărimea izbânzilor primite de la Dumnezeu ci s-a înălțat în inima lui, neizbutind să scape de boala părerii de sine, carele naște aproape natural din virtute și cunoștință.

"Și s-a abătut peste el mânie și peste Iuda și Ierusalim". Mânia lui Dumnezeu este, după unul din înțelesuri, durerea pe care o simt cei povățuiți prin certare (1). Ea însoțește necazurile fără de voie ce sunt trimise asupra noastră. Prin aceasta Dumnezeu călăuzește adeseori mintea, care se mândrește cu virtutea și cu înțelepciunea, spre modestie și smerenie, dându-L, putința să se cunoască pe

[349] II Paralip. 32, 25 - 26.

sine însăşi şi să-şi mărturisească propria slăbiciune. Căci simţindu-şi mintea slăbiciunea, leapădă închipuirea deşartă a inimii. De aceea se poate spune şi despre Ezechia, după ce a venit asupra lui mânia: "Şi s-a smerit Ezechia din înălţarea inimii lui şi cei ce locuiau în Ierusalim. Şi n-a mai venit peste ei mânia Domnului în zilele lui Ezechia".

După alt înţeles mânia Domnului este întreruperea revărsării darurilor dumnezeieşti (2). Acest lucru se întâmplă cu folos oricărei minţi, care se înalţă în bunurile date ei de Dumnezeu şi se laudă ca şi când ar fi niscai isprăvi proprii. Dar trebuie să aflăm şi să vedem ce înseamnă faptul că nu numai peste Ezechia, care s-a înălţat cu inima, s-a abătut mânia, ci şi peste Iuda şi peste Ierusalim. Acest amănunt trebuie să convingă pe cei ce stăruie cu toată osteneala numai, pe lângă litera Scripturii, că iubitorii de Dumnezeu trebuie să se sârguiasă cu toată puterea spre înţelegerea duhovnicească a celor scrise, dacă cunoaşterea adevărului le este mai de preţ ca orice. Căci dacă vom asculta numai de literă, adeseori vom grăi nedreptate despre judecata lui Dumnezeu. De pildă în acest caz vom spune că pedepseşte împreună cu cel păcătos în chip nedrept şi pe cei ce n-au păcătuit. Dar atunci cum va fi adevărat cuvântul care zice: "Nu va muri tatăl pentru fiu şi nici fiul pentru tată, ci fiecare va muri pentru păcatul său"?[350] Sau cum se va adeveri cuvântul spus de David către Dumnezeu: "Căci tu răsplăteşti fiecăruia după faptele sale"?[351]

"Şi s-a înălţat, zice, inima lui Ezechia". Dar nu a adăugat: "şi inima locuitorilor din Ierusalim şi Iuda". Cum a pedepsit atunci împreună cu cel vinovat şi pe cei vinovaţi?

---

[350] Deut. 16, 24; II Regi 4, 6; Ezechil 18, 20.

[351] Ps. 61, 13.

Iată ceva ce nu pot înțelege după interpretarea acelora (3). Căci zice: "Şi s-a înălțat inima lui Ezechia. Şi s-a abătut mânie peste el şi peste Iuda şi Ierusalim". Aşadar despre aceasta nu a scris Scriptura că s-au înălțat. Dar atunci cei ce rămân la literă şi pun mai presus cuvântul decât înțelesul spiritual, nu pot dezlega această greutate. De aceea nu rămâne decât să recurgem la înțelesul duhovnicesc şi atunci vom afla fără osteneală adevărul care e acoperit de literă şi care străluceşte ca o lumină celor iubitor de adevăr.

Deci toată mintea cunoscătoare şi iubitoare de înțelepciune[352] are cu sine şi Iuda şi Ierusalimul. Iuda, în înțeles duhovnicesc, înseamnă viețuirea ca mărturisirea prin fapte împreună cu gândurile ce o susțin, pe măsura ce înseamnează mintea în urcuşul ei.[353] Căci Iuda se tălmăceşte mărturisire. Iar Ierusalimul, înțeles alegoric, este deprinderea paşnică" cu adevărul şi cu vederile dumnezeieşti care îl alcătuiesc. Scurt vorbind, pe Iuda îl are mintea ca filosofie lucrătoare, iar Ierusalimul ca inițiere tainică în contemplație. Aşadar când mintea înțeleaptă prin harul dumnezeiesc a respins prin filosofia lucrătoare şi contemplativă toată puterea ce s-a ridicat împotriva virtuții

---

[352] Toată mintea gnostică şi filosoafă, adică cea care cultivă cunoştința şi activitatea morală.

[353] Un loc clasic despre persistența activității morale pe treapta superioară a gnozei. Cu cât înaintează mintea pe treptele cunoaşterii, cu atât sporeşte omul în activitatea virtuoasă. Iar prin înaintarea în făptuirea virtuoasă, sporeşte în virtute, sau în modul mărurisitor al vieții (τὸν κατ΄ ἐξομολόγησιν τρόπον). E firesc să fie aşa. Cu cât cunoaştem mai mult pe Dumnezeu, aşadar sfințenia Lui, ne dăm seama de inferioritatea noastră morală. Şi viața noastră devine tot mai mult o mărturisire a acestui fapt.

Ideea de „mod" a Sf. Maxim, care imprimă un fel practic de-a fi întregii vieți (modul pătimitor, modul mărturisitor etc.); poate fi aropiată de ideea „existențialelor" din filosofia lui Heidegger.

şi cunoştinţei şi a dobândit o victorie deplină asupra duhurilor răutăţii, dar acest fapt nu o determină să aducă cuvenita mulţumire lui Dumnezeu, autorul biruinţei, ei se înalţă cu inima, socotindu-se pe sine cauza întregii isprăvi, atunci pentru pricina că nu i-a răsplătit lui Dumnezeu, după binefacerea de care s-a împărtăşit, suportă nu numai ea mânia părăsirii ce vine asupra ei, ci Iuda şi Ierusalim, adică deprinderea activităţii şi a contemplaţiei. Căci îndată se răscoală, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, patimile de ocară împotriva activităţii morale şi întinează conştiinţa care a fost până acum curată, iar, părerile mincinoase se amestecă în contemplarea lucrurilor şi strâmbă cunoştiinţa care a fost mai înainte dreaptă (4).

Căci există o regulă şi o lege a Providenţei aşezată în făpturi, potrivit căreia cei ce s-au arătat nerecunoscători pentru bunurile primite, sunt povăţuiţi spre recunoştinţă prin cele potrivnice, trebuind să facă experienţa celor contrare ca să cunoască purtarea dumnezeiească care le-a dăruit bunurile, Şi s-a rânduit aşa, ca nu cumva, îngăduindu-ni-se de Providenţă să ne păstrăm neclintită părerea de noi înşine pentru faptele cele bune, să ne rostogolim în dispoziţia opusă a mândriei, socotind virtutea şi cunoştinţa ca izbânzi fireşti ale noastre, nu ca daruri dobândite prin har. În acest caz am fi ca aceia care se folosesc de bine pentru a face răul şi lucrurile prin care ar trebui să facă în noi şi mai neclintită cunoştinţa dumnezeiească, ne-ar prilejui boala ignorării lui Dumnezeu (5)

Căci cel care-şi închipuie că a ajuns la capătul din urmă al virtuţii, nu va mai întreba de cauză din care izvorăsc virtuţile, ci va circumscrie puterea doritei lor numai de sine, păgubindu-se însuşi de condiţia mântuirii sale, adică de Dumnezeu. Dar cel ce-şi simte sărăcia sa naturală în ceea ce

priveşte virtuţile, nu va înceta să alerge cu grabă spre Cel ce poate împlini lipsa sa (6).

Cu dreptate vine deci pedeapsa peste mintea care se înalţă în cugetările sale. Iar această pedeapsă constă în părăsirea ei, sau în îngăduinţa ce o dă Dumnezeu de a fi tulburată de draci în activitatea ei, adică în Iudeea, şi în contemplaţia ei, adică în Ierusalim, ca să câştige conştiinţa neputinţei sale naturale şi conştiinţa puterii şi a harului dumnezeiesc, care o apără şi îi dăruieşte toate bunurile. Prin aceasta se va smeri alungând de la sine cu totul trufia străină şi potrivnică firii. Drept urmare nu va mai veni asupra ei cealaltă mânie, cea a retragerii darurilor hărăzite, cum n-a mai venit peste Ezechia, care îndată ce n-a mai venit peste el prima mânie, sau părăsire, s-a smerit, şi a ajuns la cunoştinţa Celui ce i-a dăruit bunurile. Căci după cuvintele: "Şi s-a abătut mânie peste el şi peste Iuda şi Ierusalim" se spune: "şi n-a mai venit peste el mânia Domnului în zilele lui Ezechia". Adică n-a mai venit cealaltă mânie, cea a retragerii darurilor, fiindcă prima părăsire l-a învăţat să fie recunoscător. Căci cel ce nu se cuminţeşte prin primul fel de mânie, sau părăsire, ca să vie la smerenie, are de suportat cu siguranţă cealaltă mânie, care îl despoaie de lucrarea darurilor şi-i lipseşte de puterea care-l păzea mai înainte. "Strica-voi gardul viei", zice Dumnezeu despre nerecunoscătorul Israel, "şi va fi de jaf; surpa-voi zidul şi va fi călcată în picioare. Şi-voi părăsi via mea şi nu va mai fi nici tăiată, nici săpată şi vor porunci norilor să nu mai plouă peste ea".[354] Acelaşi lucru se povesteşte alegoric că l-a păţit şi Saul, primul rege al lui Israel. Acela, primind prin ungere deodată cu dregătoria regească şi harul poorociei, fiindcă nu l-a păzit pe acesta, primeşte ca prima mânie chinuirea din

[354] Isaia 5, 1-6.

partea duhului rău (7). Iar fiindcă nu şi-a venit la simţire, prin aceasta şi-a agonisit cealaltă mânie şi a sfârşit cu viaţa, ajungând pentru nechibzuinţa lui, în faţa morţii lipsit de orice pietate. Această tristă păţanie a lui o arată faptul că întâi este chinuit de draci, pe urmă recurge de bunăvoie la demoni prin vrăjitoare şi le aduce cult vrăjitoresc întocmai ca necredincioşii.[355]

Deci dacă prin Ezechia înţelegem mintea iubitoare de înţelepciune, prin Iudeea activitatea, iar prin Ierusalim contemplaţia, când vom băga de seamă că mintea pătimeşte ceva în oarecare chip, să credem că deodată cu mintea pătimeşte şi puterea ei făptuitoare şi contemplativă prin raţiunile care le susţin. Căci nu este cu putinţă să pătimească subiectul, fără să primească şi cele cuprinse în subiect (8).

Deci înţelesul spiritual se armonizează perfect cu cuvântul Scripturii, încât nu se duce nici o bârfire judecăţilor dumnezeieşti şi nu e răsturnată nici o altă poruncă (9). Căci după înţelesul spiritual pe care l-am dat nu se înalţă numai Ezechia, adică mintea, cugetând mare lucru despre isprăvile sale, ci se înalţă împreună cu ea şi Iuda şi Ierusalimul, adică activitatea şi contemplaţia, aşa cum nici nu pătimesc acestea luate în sine, de vreme ce nu există ca ipostasuri proprii. De aceea nu vine numai peste Ezechia, adică peste minte, mânia, ci şi peste Iuda şi Ierusalim. Căci îndată ce se întinează mintea în vreo privinţă, se pătează împreună cu ea şi activitatea şi contemplaţia, chiar dacă nu sunt părtaşe la vina care aduce mânia.

Deci să ne aplicăm şi nouă înţelesul celor scrise. Căci, deşi după istorie aceste lucruri s-au întâmplat cu Ezechia ca tip, ele s-au scris pentru noi, spre îndemn duhov-

---

[355] I Regi 16, 14 urm.

nicesc. Cele scrise atunci ni se întâmplă nouă întotdeauna în chip spiritual, întrucât puterea vrăjmaşă e totdeauna gata de luptă împotriva noastră. Ele s-au scris ca, absorbind noi pe cât putem toată Scriptura în minte, să ne luminăm mintea cu înțelesurile dumnezeieşti, iar trupul să-l facem să strălucească de modurile de trăire conforme cu rațiunile dumnezeieşti înțelese, prefăcându-l în unealtă cuvântătoare (rațională) a virtuții, prin lepădarea afectelor înnăscute (10).

Acest loc al Scripturii se referă deci la tot omul iubitor de Dumnezeu şi virtuos, care s-a încins înțelepțeşte (în chip gnostic) cu putere împotriva dracilor, asemenea lui Ezechia. Dacă unui astfel de om i s-ar întâmpla un atac din partea duhurilor rele, care poartă război cu mintea lui în chip nevăzut, iar el, primind prin rugăciune un Înger trimis de Dumnezeu, adică rațiunea (inspirația) unei înțelepciuni mai înalte, ar risipi şi ar nimici toată ceata diavolului, dar n-ar socoti apoi pe Dumnezeu cauza acestei biruințe şi mântuiri, ci şi-ar atribui sieşi toată biruința, se poate spune că omul acela n-a răsplătit lui Dumnezeu după darul Lui, întrucât nu a cântărit mărimea mulțumirii cu mărimea mântuirii şi nu a măsurat întocmai dragostea (dispoziția) sa cu binefacerea. Celui ce l-a mântuit, (căci răsplătirea constă în dragostea corespunzătoare a celui mântuit față de Cel ce l-a mântuit, dragoste măsurată prin fapte), ci şi-a înălțat inima sa, mândrindu-se cu darurile pe care le-a primit, ca şi cum nu le-ar fi primit. Un astfel de om va avea de suportat, cu dreptate, mânia ce vine asupra lui. Căci Dumnezeu îngăduie diavolului să se războiască cu el mintal, ca pe planul activității să-i clatine modurile virtuții, iar pe planurile contemplației să-i tulbure rațiunile limpezi ale cunoştinței, în felul acesta, dându-şi omul seama de slăbiciunea proprie, va recunoaşte că Dumnezeu e singura putere care răpune în

noi patimile şi se va smeri pocăindu-se şi lepădând umflata părere de sine. Prin aceasta va recâştiga mila lui Dumnezeu şi va întoarce mânia care vine după aceea asupra celor ce nu se căiesc, ca să retragă harul ce păzeşte sufletul, lăsând pustie mintea nerecunoscătoare (11).

Iar prin "zilele regelui Ezechia" (12), Scriptura a înțeles poate diferitele iluminări ce le primeşte toată mintea binecredincioasă şi iubitoare de Dumnezeu, care se apleacă prin contemplație asupra lucrurilor spre a înțelege înțelepciunea vestită de toate în chip felurit. Până ce activitatea şi contemplația se însoțeşte cu aceste iluminări (13), nu au să sufere de o împuținare a virtuții şi a cunoştinței, Soarele Dreptății aducând într-o astfel de minte, prin răsăritul Său, aceste zile (14).

Scolii

1. Ce este mânia lui Dumnezeu?

2. Cum poate fi înțeleasă şi în alt chip mânia lui Dumnezeu?

3. A celor ce ascultă numai de literă.

4. Pe cel ce se înalță pentru faptele sale îl ajunge necinstea patimilor, iar pe cel ce se mândreşte cu cunoştința, judecata cea dreaptă li lasă să se abată de la contemplația adevărată.

5. Prin regula şi legea sădite de Dumnezeu în făpturi, înțelege Pronia susținătoare a lucrurilor. Aceasta povățuieşte, după o dreaptă judecata, spre recunoştință pe cei ce s-au arătat nerecunoscători pentru belşugul binefacerilor față de Cel ce le-a hărăzit; şi anume aşa că le răreşte binefacerile. Ea îi trezeşte adesea pe aceia la simțire prin cele potrivnice, făcându-i să cunoască pe Cel ce le-a

hărăzit bunurile. Căci părerea de sine pentru virtute şi cunoştinţă, dacă nu e certată prin pedeapsă, naşte boala mândriei, care produce o dispoziţie vrăjmaşă lui Dumnezeu.

6. Cel ce a cunoscut insuficienţa virtuţii sale, niciodată nu se opreşte din drumul ei. Căci dacă ar face aşa, s-ar păgubi de începutul şi ţinta ei, adică de Dumnezeu, oprindu-şi mişcarea dorinţei în jurul său. În acest caz şi-ar închipui că a ajuns desăvârşirea, în vreme ce el a căzut de la Cel cu adevărat existent, spre care tinde toată mişcarea celui ce se sârguieşte.

7. Nesimţirea pagubei ce o suferă virtuţile este cale lunecoasă spre necredinţă. Căci cel ce pentru plăcerile trupului s-a obişnuit să nu mai asculte pe Dumnezeu, va tăgădui şi pe Dumnezeu însuşi când se va ivi prilejul, preţuind viaţa trupului mai mult decât pe Dumnezeu, după ce a pus plăcerile acesteia mai presus decât voia lui Dumnezeu.

8. Subiect numeşte mintea, ca una ce este capabilă de virtute şi cunoştinţă. Iar cele cuprinse în subiect sunt activitatea şi contemplaţia, care stau faţă de minte în raport de accidente. De aceea ele suferă în tot chipul împreună cu mintea care pătimeşte, având orice mişcare a aceleia drept început al schimbării lor proprii.

9. O altă poruncă este aceea, care rânduieşte ca fiul să nu moară pentru tatăl.

10. Afectele înnăscute ale trupului, când sunt cârmuite de raţiune sunt slobode de osândă, dar când se mişcă fără raţiune îşi atrag osânda. Deci trebuie lepădate afectele, întrucât mişcarea lor, deşi înnăscută, e întrebuinţată adeseori împotriva firii, nefiind cârmuită de raţiune.[356]

11. Mânie mântuitoare este îngăduinţa ce o acordă

---

[356] Patima are ca pricină o întrebuinţare iraţională a afectelor.

Dumnezeu dracilor să războiască prin patimi mintea care s-a înălţat. Scopul ei este ca mintea, pătimind cele de necinste, după ce s-a lăudat cu virtuţile, să cunoască cine este dătătorul lor, sau ca să se vadă dezbrăcată de bunurile străine, pe care a socotit că le are de la sine, fără să le fi primit.

12. Ce sunt zilele regelui Ezechia, în care nu vine mânia?

13. Iudeea şi Ierusalimul sunt, în înţeles tainic, făptuirea şi contemplaţia.

14. Soarele Dreptăţii este Domnul şi Dumnezeul şi Mântuitorul tuturor Iisus Hristos.

Întrebarea 53

Iarăşi zice despre Ezechia: "Şi l-au îngropat pe el pe înălţimea mormintelor fiilor lui David. Şi slavă şi cinste i-au dat tot lui Iuda şi cei ce locuiesc în Ierusalim".[357] *Ce este înălţimea mormintelor, şi celelalte?*

Răspuns

David, luat în înţeles spiritual, este Domnul nostru Iisus Hristos, piatra pe care au aruncat-o cu dispreţ ziditorii, adică preoţii şi căpeteniile Iudeilor, şi care a ajuns în capul unghiului, adică al Bisericii.[358] Căci unghiul este Biserica, după Scriptură. Fiindcă precum unghiul face unirea a două ziduri, pe care le împreună într-o legătură indisolubilă, aşa şi Biserica s-a făcut unirea a două popoare, împreunând la un loc pe cei dintre neamuri şi pe cei din Iudei într-o singură

[357] II Paralip. 32, 33.

[358] Psalm 118, 22; Matei 21, 42.

învăţătură de credinţă şi strângându-i într-un singur cuget. Iar piatra din capul acestui unghi este Hristos, Cel ce e cap al întregului trup.[359] Căci numele lui David tălmăcit înseamnă "dispreţuire". Iar acesta nu este decât Cuvântul şi Fiul lui Dumnezeu, Cel ce pentru mine a îmbrăcat chip de rob[360] şi s-a lăsat ocărât de oamenii care n-au crezut adevărului şi dispreţuit de poporul plin de păcate.[361] Este păstorul cel bun, care şi-a pus sufletul Său pentru oi[362] şi a omorât leul şi ursul[363] adică a smuls din fire mânia şi pofta, care sfâşiau forma chipului dumnezeiesc ce se afla în noi prin raţiune. Este tânărul îmbujorat, pentru patima morţii, împodobit cu ochi frumoşi,[364]adică cu slava raţiunilor mai înalte ale Providenţei şi Judecăţii (căci ochii Cuvântului sunt Judecata şi Providenţa), prin care, chiar când pătimeşte pentru noi, supraveghează toate. Este omorâtorul lui Goliat cel spiritual şi îngâmfat, adică al diavolului care are statura de cinci coţi,[365] din pricina patimii ce lucrează prin cele cinci simţuri ale noastre (1); cari statură diavolului se înalţă atâta, cât se întinde lucrarea simţurilor noastre în chip pătimaş spre cele sensibile. Este Împăratul lui Israel cel adevărat şi văzător de Dumnezeu, chiar dacă Saul, adică poporul vechi cel după lege se înfurie, chinuit de pismă din pricina necredinţei, întrucât nu se poate lipsi de slava cea trecătoare. Prigonit de acela, David, Împăratul meu, îi ia suliţa şi vasul

---

359 Col. 1, 18.
360 Filip. 2, 7.
361 Psalm 21, 7.
362 In. 10, 11.
363 I Regi 17, 36.
364 I Regi 16, 12; I Regi 17, 4.
365 I Regi 16, 51; I Regi 17, 4.

de apă,[366] adică a poporului vechi puterea virtuții cu fapta și harul contemplației cunoscătoare (2), pe care le dă iarăși celor ce vin la el cu credință, adică acelora dintre Iudei care vor moșteni mântuirea, primind vestea Împărăției Sale.

De asemenea îi taie aceluia aripa veșmântului, pe când șade în peșteră ca să lepede prisosul stomacului, adică ia de la poporul cel vechi înalta cuviință a filosofiei morale, sau înălțimea înțelesurilor din învelișul simbolurilor și ghiciturilor legii. El socotește că nu se cuvine și nu e drept ca poporul Iudeilor, adică al oamenilor pământești și iubitori de trup, care șade în veacul acesta, sau în litera legii, ca într-o peșteră, închizând făgăduințele dumnezeiești ale bunurilor nestricăcioase în stricăciunea celor trecătoare, să aibă podoaba cea spirituală a poruncilor legii, ca pe o aripă a veșmântului pe care să o ducă prin abuz la stricăciune (3).[367]

Acesta este David cel spiritual, adevăratul păstor și Împărat, care surpă puterile vrăjmașe. Este păstor pentru cei ce se îndeletnicesc încă cu filosofia lucrătoare și pasc ca pe o iarbă contemplația naturală; și Împărat pentru cei ce și-au reînnoit frumusețea chipului dat lor, făcându-l asemenea modelului, prin legile și rațiunile duhovnicești, iar acum stau cu mintea nemijlocit în fața marelui Împărat al veacurilor[368] și oglindesc frumusețea neapropiată,[369] dacă se poate spune așa (4).

Deci fiii acestui David sunt toți Sfinții din veac, ca unii ce s-au născut din el în duh. Și mormintele acestor fii sunt amintirile viețuirii lor pământești după Dumnezeu.[370]

---

[366] I Regi 26, 12.
[367] I Regi 24, 4.
[368] I Tim. 1, 17.
[369] I Cor. 13, 12, 15.
[370] În grecește τὰ μνημεῖα (monumentele) înseamnă monumentele amintitoare; τὰ μνημεῖα (mormintele) și αἱ μνῆμαι (amintirile) sunt

Iar ridicătura pe care sunt așezate aceste morminte este înălțimea cunoștinței și a iubirii lor de Dumnezeu. Acolo înmormântează mintea, așezând-o în locașul meritat al fericirii, tot Iuda și cei ce locuiesc în Ierusalim, adică modurile activității și rațiunile cunoștinței cuprinse în adevărata contemplație (5). Dar numai mintea ce a murit, în sens lăudabil, tuturor lucrurilor și anume celor sensibile prin lepădarea lucrării simțurilor, iar celor inteligibile prin oprirea mișcării mintale.[371]

Deci Ezechia însemnând puterea lui Dumnezeu, adică mintea puternică în activitate și prealuminată în cunoștință, prin înmormântarea lui avem să înțelegem înmormântarea minții atunci când acesta moare, adică atunci când se desface cu voia de toate cele create și se ridică la cele necreate (6). Înmormântarea ei o face tot Iudea și cei ce locuiesc în Ierusalim, adică activitatea virtuoasă a ei și

---

înrudite etimologic.

[371] Despre moartea mistică a minții în Dumnezeu, adică despre încetarea lucrărilor ei naturale, pentru a fi înlocuite de lucrările necreate dumnezeiești, a vorbit Sf. Maxim și în cap. 62 din Suta a II-a cap. Despre Dragoste (Filoc. Rom. Vol. II, p. 139). În Ambigua (P.G. 91, 1113) spune că sufletul are trei feluri de mișcări: a minții, care, mișcându-se în chip neștiut în jurul lui Dumnezeu, nu-L cunoaște nici una din făpturi, din pricina transcendenței Lui; a rațiunii care definește pe cel necunoscut numai după cauză, prin rațiunile adunate din lume; și a simțirii, care din icoanele văzute din afară adună ca niște simboluri rațiunile mai sus pomenite. Toate aceste trei mișcări trebuiesc depășite. Cea a simțirii prin uitarea icoanelor sensibile și păstrarea în rațiune numai a rațiunilor lor; cea a rațiunii prin unificarea tuturor rațiunilor într-o singură cugetare simplă și neîmpărțită; iar cea a minții prin desfacerea de toate cele create și prin odihna ei chiar și de lucrarea naturală, adunându-se întreagă în Dumnezeu. Așadar moartea mistică a minții înseamnă depășirea chiar și a cugetării ei suprarațională, intuitive, nedefinite.

contemplația adevărată întru cunoștință.[372] Și ea are loc, "pe înălțimea mormintelor fiilor lui David", adică e ridicată la înălțimea amintirii Sfinților din veac. "Și i-au dat minții slavă și cinste"; slavă, ca uneia ce a ajuns prin cunoștința spirituală deasupra tuturor rațiunilor din lucruri, iar cinste, ca uneia care s-a curățit de toate patimile și și-a făcut mișcarea simțurilor (simțirii) nesupusă legilor naturale din lucruri (7).

Sau poate careva dintre cei foarte râvnitori ar spune că slava este frumusețea supremă a chipului, iar cinstea imitarea exactă a asemănării; și că pe cea dintâi o produce contemplarea adevărată a rațiunilor duhovnicești, iar pe cea de-a doua, împlinirea scrupuloasă și sinceră a poruncilor (8). Pe acestea avându-le marele Ezechia, a fost înmormântat pe înălțimea mormintelor fiilor lui David. Dacă cineva ar vrea să redea mai limpede acest lucru, în loc de cuvintele; "L-au înmormântat pe el la înălțimea mormintelor lui David", ar putea spune: "Au așezat amintirea lui Ezechia la înălțimea amintirii Sfinților din veac".

Să băgăm de seamă că nu s-a zis: "în mormintele lui David, sau pe înălțimea mormintelor lui David". Căci atât rațiunea cea după trup a Domnului, cât și modul vieții Sale sunt mai presus de orice comparație cu făpturile și anume nu numai cu oamenii, ci și cu Îngerii, fiind cu desăvârșire necuprinse, ca să nu mai vorbim de înțelesul neajuns al dumnezeirii sale infinite (9). Deci e plăcut lucru chiar și omului celui mai sensibil la ceea ce înseamnă măreție, să fie înmormântat în mormintele fiilor lui David, sau, ceea ce-i o supremă cinste, pe înălțimea mormintelor

---

[372] Contemplația adevărată de pe treapta gnozei (ἡ κατὰ τὴν γνῶσιν ἀληθὴς θεωρία). Deci și gnoza trebuie lepădată când mintea părăsește lucrările ei.

fiilor lui David. Căci Scriptura nu spune de nimeni să fi fost înmormântat în mormintele lui David, cu atât mai puţin pe înălţimea mormintelor lui David. Pentru că viaţa după trup a Domnului şi Dumnezeului şi Mântuitorului nostru nu-şi găseşte, precum am spus, în nici un sens şi în nici un chip, comparaţie. Căci se zice "Virtutea lui a acoperit cerurile",[373] adică chiar şi dreptatea Domnului ca om, arătată prin trup, a acoperit Puterile de sus, prin covârşitoarea, abundenţă a dreptăţii Sale, în toate privinţele (10). Căci nu era om simplu, ci şi Dumnezeu care s-a întrupat, ca să înnoiască prin El şi întru El firea învechită a oamenilor şi să o facă părtaşă de firea durnnezeiească, adică să o facă să lepede toată stricăciunea, nestatornicia şi alterarea. Căci prin acestea firea noastră se făcuse asemenea dobitoacelor, încât raţiunea era covârşită de lucrarea simţurilor. A lui să fie slava în veci.

Scolii

1. Diavolul este de cinci coţi, zice, din pricina simţurilor. Căci fără acestea mişcarea nesocotită a răutăţii lui în sufletul nostru nu poate spori în creşterea păcatului.

2. "Suliţa", zice, simbolizează puterea virtuţii, iar vasul de apă indică taina cunoştinţei.

3. "Peşteră" numeşte lumea aceasta şi litera legii. Iar Saul este poporul iudaic, a cărui minte, întorcându-se de la lumina dumnezeiească a celor spirituale, se aşează jos în întunericul celor legale şi în umbra literei, folosind creaţiunea lui Dumnezeu şi legea spre producerea stricăciunii. Căci cel ce mărgineşte făgăduinţele nemuritoare numai la literă şi la înfăţişările lucrurilor, ce cad sub simţuri, le predă stricăciunii, ca pe o mâncare pe care o preface în

[373] Avacum 3,3.

excrement, arătând din sfârşit, începutul opiniei sale despre Dumnezeu.[374] "Veşmântul" este învelişul de ghicituri ale legii, iar "aripa" lui sublimitatea sensurilor descoperite prin contemplaţia duhovnicească. Această sublimitate e tăiată de la aceea care interpretează Sf. Scriptură numai după simţuri.

4. Domnul e numit păstorul acelora care sunt călăuziţi prin contemplaţia naturală spre staulul" de sus şi Împăratul celor ce se supun legii duhului şi stau lângă tronul harului lui Dumnezeu, prin contactul simplu al minţii, pe temeiul cunoştinţei celei neîmpărţite.

5. Cei ce locuiesc în Iudeea, sunt modurile de activitate virtuoasă, iar cei ce locuiesc în Ierusalim sunt raţiunile cunoaşterii ce se cuprind în contemplaţie.

6. Moartea vrednică de laudă a minţii este desfacerea ei voluntară de toate lucrurile. După aceasta primeşte viaţa dumnezeiească prin har, dobândind în loc de lucruri, în chip neînţeles, pe Făcătorul lucrurilor.

7. "Slavă" numeşte cunoştinţa identificată şi nemărginită de nici o raţiune, iar "cinste" mişcarea nereţinută a voinţei în virtute, potrivit cu firea.

8. Cunoştinţa care nu uită nimic, fiind o mişcare indefinită şi mai presus de înţelegere a minţii în jurul infinităţii dumnezeieşti, închipuieşte, prin indefinitul ei,"slava" suprainfinită a adevărului. Iar imitarea voluntară a bunătăţii înţelepte a Providenţei, primeşte ca "cinste" asemănarea vădită a minţii cu Dumnezeu, întipărită în dispoziţia sa lăuntrică.

9. Ascultă Nile, care te târăşti pe jos, şi taci.

10. După înţelesul mai înalt, David este Hristos, iar mormântul lui amintirea dreptăţii Lui, care n-are

---

[374] Arătând din acest rezultat final, caracterul concepţiei sale iniţiale despre Dumnezeu.

asemănare în toată firea rațională. Căci Cuvântul lui Dumnezeu făcându-se om, nu și-a măsurat dreptatea după legile naturale ale trupului, ci a lucrat prin trup dreptatea naturală ce se află în El ca în Dumnezeu, nefiind lipsit de lucrarea naturală.[375]

Întrebarea 54

In cartea întâia a lui Esdra s-a scris despre Zorobabel: "Și când a ieșit tânărul ridicându-și fața la cer, înspre Ierusalim, a binecuvântat pe Împăratul Cerului, zicând: De la Tine este biruința, de la Tine înțelepciunea și a Ta este slava. Și eu sunt robul Tău. Bine ești cuvântat, Cel ce mi-ai dat mie înțelepciune și ție mă mărturisesc Doamne al părinților".[376] Ce înseamnă: "Ridicându-și fața la cer înspre Ierusalim" și celelalte?

Răspuns

Zorobabel, după regula exactă a limbii ebraice, se pronunță când aspru, când lin, și e când un cuvânt compus, când o împreunare de două cuvinte despărțite, când un singur cuvânt elementar. Pronunțat aspru acest cu vânt înseamnă "sămânța tulburărării",[377] iar pronunțat lin,

---

[375] A lucrat dreptatea naturală a lui Dumnezeu ce se află în El. Căci aceasta nu era redusă la o prezență statică, potențială după întrupare, în sensul teoriilor moderne despre chenoză (de pildă S. Bulgacov) ci își avea lucrarea corespunzătoare, prin care se manifesta.

[376] III Esdra 4, 58- 60.

[377] Tulburarea ca stare obiectivă de confuzie și dezordine pătimașă există înainte de orice coborâre a minții ca spirit critic în ea. Dar ca fapt de conștiință e dezvăluită de abia prin această trezire și pătrundere a minții în ea, în baza căinței. De aceea se poate spune de această primă

“răsăritul tulburării". Când e cuvânt compus înseamnă: “răsărit în tulburare“, iar când formează două cuvinte despărțite “răsăritul din împrăștiere“. În sfârșit, când e cuvânt unic, înseamnă “însăși odihnă“(1).

Zorobabel este, așadar, mintea iubitoare de înțelepciune (filosoafă). Prima dată ea e semănată, după dreptate prin pocăință, în “tulburarea“ provocată de robia patimilor, în ai doilea rând urmează “răsăritul tulburării“, adică mintea dă la iveală “rușinea“ ce i-o pricinuiește “tulburarea“ patimilor, în al treilea rând vine “răsăritul în tulburare“, adică mintea prin cunoștință aduce lumină în lucrarea confuză a simțurilor îndreptate spre cele sensibile și nu le mai lasă pe acelea să se apropie de lucrurile sensibile fără rațiune.[378] În rândul al patrulea vine “răsăritul din împrăștiere“, adică mintea oferă puterilor sufletești, împrăștiate în jurul lucrurilor sensibile, răsăritul faptelor dreptății care dă naștere activității raționale, întrucât aceasta nu mai e lipsită de cunoașterea prin contemplație, care readuce puterile împrăștiate spre realitățile spirituale, în rândul al cincilea mintea devine “ea însăși odihnă“, după ce a împăciuit toate și a unit activitatea cu binele prin fire, iar

---

coborâre a minții în ea că e sau sământă aruncată „în tulburare”, sau „sământă a tulburării”, având adică să dea la iveală pentru conștiință această tulburare sau confuzie. Nu e mai puțin adevărat ca tulburarea sau confuzia obiectivă dată la iveală e o altfel de tulburare decât cea care există ca fapt obiectiv. E deja o „rușine”, o „tulburare” ce poartă în ea germenele căinței. Această dare la iveală a tulburării obiective și deci transformarea ei în tulburare subiectivă, se petrece în faza a doua, „în răsăritul tulburării”.

[378] Atât tulburarea ca stare pătimașă obiectivă, cât și tulburarea ca rușine pentru păcate e împrăștiată în această a treia fază, când mintea prin lumina cunoștinței ei se face deplin stăpână în suflet și împrăștie stăpânirea patimilor.

contemplația cu adevărul prin fire.[379]

Căci toată activitatea se săvârşeşete pentru bine şi toată contemplația caută, cunoaşterea numai pentru adevăr (2). După ce s-a ajuns la ele, nu va mai fi nimic care să stârnească activitatea sufletului, sau să atragă contemplația lui prin vederi străine. Căci sufletul a ajuns atunci dincolo de tot ce este şi se gândeşte, şi L-a îmbrăcat pe Dumnezeu însuşi, care e singur bun şi adevărat şi se află mai presus de toată ființa şi înțelegerea.

Mintea devenită astfel, prin diferitele propăşiri în virtute, iese în urma biruinței sale, de la împăratul Darie, adică din legea naturală,[380] după ce i-a arătat aceleia puterea iubirii şi a adevărului, prin compararea virtuților cu patimile (3) şi a luat de la aceea scrisori care să întărească pornirea ei şi să o oprească pe cea a duşmanilor. Iar după ce iese, cunoscând de unde i-a venit harul biruinței, "îşi ridică fața le cer, înspre Ierusalim şi binecuvântează pe Împăratul Cerului".

"Fața" unei astfel de minți este dispoziția ascunsă a sufletului, în care se află toate trăsăturile virtuților. Pe aceasta o ridică mintea "la cer", adică spre înălțimea contemplației, "înspre Ierusalim", adică înspre deprinderea napătimirii (4).

Sau poate prin cuvintele "la cer, înspre Ierusalim",se arată că mintea caută locaşul ei din cer[381] şi

[379] Dacă în faza a treia mintea mai lasă puterile sufletului să se îndrepte nepătimaş spre lucrurile sensibile, în faza a patra le trimite spre realități inteligibile, în a cincea se odihneşte şi de această activitate, adunându-se în Dumnezeu.

[380] Legea (νόμος) fiind în greceşte de genul masculin, împăratul Darie poate fi înțeles uşor ca legea ce stăpâneşte peste fire.

[381] II Cor. 5, 1-2.

spre cetatea celor scrişi în ceruri[382] (5), despre care "lucruri preaslăvite s-au grăit",[383] cum zice David.

Căci nu putea să binecuvânteze pe Dumnezeu fără să-şi ridice faţa sau dispoziţia sufletului, compusă, ca nişte trăsături, din multe şi felurite virtuţi, spre înălţimea contemplaţiei şi a cunoştinţei, prin deprinderea nepătimirii, adică a stării paşnice şi nevinovate (6).[384]

Şi ce zice, ridicându-şi faţa? "De la Tine este biruinţa". Prin "biruinţă" arată sfârşitul făpturii împotriva patimilor, ca pe o răsplată a nevoinţelor dumnezeieşti împotriva păcatului. "Şi de la Tine înţelepciunea". Prin "înţelepciune"arată sfârşitul la care se ajunge prin contemplaţie, sfârşit care înlătură, prin cunoştinţă, toată neştiinţa sufletului. "Şi a Ta este slava". "Slava" numeşte strălucirea frumuseţii dumnezeieşti, care iradiază din acelea şi constă din unirea biruinţei şi a înţelepciunii, a activităţii şi a contemplaţiei, a virtuţii şi a cunoştinţei, a bunătăţii şi a adevărului. Căci acestea, unindu-se întreolaltă, iradiază o singură slavă şi aceea a lui Dumnezeu[385] (7). De aceea foarte potrivit adaugă: "Şi eu sunt robul Tău", ştiind că toată

---

[382] Evr. 12, 23.

[383] Ps. 86, 2.

[384] Dispoziţia aceasta, ca faţă a sufletului, nu e stare de moment, ci un chip sufletesc permanent, dobândit de om prin anumite deprinderi. Ea deşi e ascunsă în suflet, se răsfrânge şi pe faţa de dinafară. Când faţa dinlăuntru e o sinteză a tuturor virtuţilor, nu mai e o forţă urâtă, ci o faţă frumoasă, care reprezintă totodată starea de nepătimire. Căci starea de nepătimire constând din absenta oricărei patimi, e tot una cu prezenţa tuturor virtuţilor, odată ce orice patimă e alungată prin virtutea corespunzătoare.

[385] Cea mai mulţumitoare definiţie a slavei dumnezeieşti. Ea nu e o însuşire sau o lucrare singulară a lui Dumnezeu, în rând cu celelalte, ci strălucirea totală care iradiază din ansamblul tuturor însuşirilor şi lucrărilor divine.

activitatea şi contemplaţia, virtutea şi cunoştinţa, biruinţa şi înţelepciunea, bunătatea şi adevărul, le săvârşeşte în noi, ca în nişte organe, Dumnezeu, noi neaducând nimic decât dispoziţia care voieşte cele bune (8). Această dispoziţiei are şi marele Zorobabel. De aceea adaugă, zicând către Dumnezeu: "Bine eşti cuvântat, Cel ce mi-ai dat mie înţelepciune şi Ţie mă mărturisesc, Doamne al părinţilor". Ca rob recunoscător, Zorobabel toate le-a atribuit lui Dumnezeu, care toate le-a dăruit. De la El a primit înţelepciunea, prin care îi poate mărturisi, ca unui Domn al părinţilor, puterea bunurilor hărăzite. Drept aceea spune: "Bine eşti cuvântat Doamne", arătând prin aceasta că Dumnezeu are înţelepciunea infinită, sau, mai bine zis, e însăşi înţelepciunea, de la care primind şi el înţelepciune, îi mărturiseşte înţelepciunea sa.

Iar "Domn al părinţilor" Îl numeşte, ca să arate că toate isprăvile Sfinţilor au fost în chip vădit daruri ale lui Dumnezeu şi deci nici unul dintre ei n-a vrut nimic, decât bunul ce i s-a dat de la Domnul Dumnezeu, pe măsura recunoştinţei şi a bunăvoinţei celui ce l-a primit; astfel spus, fiecare dintre ei a dobândit numai acele bunuri, pe care le-a atribuit Domnului, care le-a dăruit (9).

Deci "părinţi" numeşte pe sfinţii din veac, Căci primind credinţa lor şi imitându-le viaţa, a reuşit prin voinţă să se nască din aceia cu duhul, ca fiu născut prin voinţa sa liberă din părinţi care de asemenea au această calitate prin voinţa lor liberă. Calitatea aceasta este cu atât mai preţuită la Dumnezeu decât calitatea celor ce devin părinţi şi fii prin trup şi nu prin voinţă, cu cât se deosebeşte prin superioritata fiinţei sufletului de trup (10).

Acest Zorobabel este unul dintre tinerii ce stau în

preajma regelui Darie,[386] adică a legii naturale, şi cuprinde toată întinderea bunurilor dumnezeieşti din oameni în două cuvinte. El risipeşte cutezanţa celorlalţi şi atrage la sine legea care împrăştie peste fire, iar aceasta decretează slobozirea puterilor sufletului ţinute în robia străină a patimilor.

Duhurile rele, care iau partea trupului ca mai pământesc sunt două, prin însăşi doimea numărului indicându-se caracterul pătimaş şi pieritor al trupului (11). Iar mintea ce ţine partea sufletului, care e simplu după fiinţă, e una, fiind expresia unităţii lui neprihănite, de care nu se poate atinge moartea cu nici un chip, întrucât nu admite vreo tăiere care să-l împărţească.

Deci zice unul din tineri, adică cel dintâi, prezentând vitalitatea pătimaşă a trupului: "Cel mai tare este vinul".[387] El numeşte "vin" toată întinderea patimilor iubitoare de plăceri, pe care le circumscrie în acest singur cuvânt. Acest "vin" provoacă "beţia" ce scoate pe om din minţi şi perverteşte întrebuinţarea gândurilor fireşti. Căci spune Scriptura: "Mânia dracilor este vinul lor şi mânia aspidelor fără vindecare".[388] Ea numeşte, fierberea plăcerilor trupeşti "vinul dracilor", iar neascultarea îngâmfată şi dispreţuitoare "vinul aspidelor". Căci se spune ceva de această fiară, că spre deosebire de toate celelalte fiare ale pământului, îşi astupă urechile de la cântări dispreţuind cu mândrie pe cei ce cântă.

Altul dintre tineri, adică al doilea, zice: "Cel mai tare este împăratul".[389] El numeşte "împărat" toată slava

---

[386] III Esdra 4, 13.
[387] III Esdra 3, 10.
[388] Deut. 32, 33.
[389] III Esdra 3, 11.

deşartă a bogăției, a domniei şi a celorlalte străluciri de dinafară. E slava care naşte neştiința, prin care se produce sfâşierea firii, întrucât toți se ignoră unul pe altul şi toți se sfâşie între ei pentru un singur lucru: pentru că fiecare vrea să fie slăvit mai mult decât alții, fie datorită puterii, fie bogăției, fie plăcerii, sau a altor pricini pentru care se vor slăviți cei ce nu cunosc slava dumnezeiească cea care rămâne şi disprețuiesc puterea ei.

Aceştia reducând tot adâncul de mocirlă al patimilor contrare firii la aceste doua izvoare, l-au făcut pe Darie judecător al cuvintelor, nădăjdiund că legea care stăpâneşte peste fire îşi va da consimțământul la opiniile lor.

Dar al treilea, care este mintea ce tine partea virtuții şi a conştiinței şi se străduieşte să slobozească sufletul din robia cea rea a patimilor, zice:

"Mai tari sunt femeile şi pe toate le biruieşte adevărul".[390] "Femei a numit el virtuțile îndumnezeitoare, din care se naşte în oameni iubirea, care îi uneşte cu Dumnezeu şi întreolaltă. Aceasta răpeşte sufletul[391] tuturor, celor supuşi naşterii şi stricăciunii, ca şi al ființelor spirituale care sunt mai presus de acestea, şi îl împleteşte cu Dumnezeu însuşi într-o unire drăgăstoasă,[392] atât cât este cu

---

[390] III Esdra 3, 12.

[391] Sufletul fiind în greceşte feminin, e socotit ca o fecioară ce se însoțeşte cu Dumnezeu într-o căsătorie tainică.

[392] κατ΄ἐρωτικήν τιναςύγκρασιν= într-un amestec drăgăstos. Sf. Părinți folosesc termenul σύγκρασις atât pentru unirea sufletului cu Dumnezeu, cât şi pentru a firii omeneşti şi dumnezeieşti în Hristos. "Amestecul acesta, însă nu e una cu "contopirea" σύγχυσις, pe care o interzice definiția de la sinodul din Calcedon. Amestecul e întrepătrunderea a două substanțe fără să piardă identitatea (de ex. sufletul cu trupul). Ar fi bine să-şi însuşească acest termen şi teologia românească, pentru a preciza unirea ca reciprocă îmbibare de substanțe şi de energii ce-şi păstrează identitatea lor, spre a nu se

putință firii omenești, înfăptuind în chip unic căsătoria dumnezeiească și neprihănită. Iar "adevăr" a numit cauza cea unică și singură a lucrurilor, începutul, stăpânirea, puterea și slava, din care și pentru care s-au făcut și se fac toate și prin care și pentru care se susțin toate în existență, și de dragul căreia se face toată strădania și mișcarea celor iubitori de Dumnezeu. Scurt vorbind, prin "femei" a arătat sfârșitul virtuților: iubirea. Căci aceasta este plăcerea unirii nedespărțite și neîntrerupte a celpr ce se împărtășesc prin dorință de binele prin fire. Iar prin "adevăr" a indicat capătul tuturor cunoștințelor și chiar al tuturor celor ce pot fi cunoscute, capăt spre care sunt atrase, ca spre începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor, mișcările naturale, printr-o oarecare rațiune generală (12). Căci începutul și sfârșitul tuturor lucrurilor, ca adevăr, biruiește toate prin fire și atrage spre sine mișcare tuturor făpturilor.

Mintea iubitoare de înțelepciune (filosoafă) grăind astfel către legea firii, alungă de la ea toată amăgirea dracilor vicleni și o convinge să decreteze slobozirea gândurilor și puterilor sufletului, ținute în robia patimilor, și să vestească celor închiși în întuneric, adică în poftă după cele sensibile, deslegarea de lanțurile robiei spirituale. Prin aceasta îi lasă să se suie în Iudeea, adică în virtute, ca să zidească în Ierusalim, adică în deprinderea nepătimirii, templul Domnului, sau cunoștința capabilă să primească înțelepciunea[393] (13).

---

socoti unirea simplă alipire.

[393] De la virtute (Iudea) se înaintează spre nepătimire sau la totalitatea virtuților (Ierusalim), de la aceasta la cunoștință (templu). Iar cunoștința (gnoza), ca rezultat al strădaniei contemplative omenești, ajutată, se înțelege, de har, primește de sus, ca o încoronare, înțelepciunea. Ideea că templul, drept culme a strădaniei omenești în virtute și cunoaștere, primește Înțelepciunea divină ca har, și-a găsit

Deci înțelept și prea înțelept este marele Zorobabel. Căci primind înțelepciunea de la Dumnezeu, el a putut, datorită ei, să combată, sa învingă și să răstoarne răspunsurile date de duhurile rele, care, ținând partea trupului, căutau să aducă la amăgire și la stricăciune neamul omenesc. Prin cele două răspunsuri ale sale, el a spulberat cu totul ambele răspunsuri vrășmașe și a eliberat sufletul din robia cea rea a patimilor. Dat fiind că aceia prin lauda vinului se străduiau să obțină cea mai mare cinste pentru fierberea plăcerilor trupești, iar prin lauda împăratului ridicau mai presus de toate puterea slăvii lumești, aceasta a arătat, prin simbolul femeilor, superioritatea plăcerii duhovnicești, care nu are sfârșit, iar prin adevăr a indicat puterea care nu poate fi clintită de nimic. Prin aceasta l-a înduplecat (pe Darie) să disprețuiască bunurile prezente și să caute pe cele viitoare

Acesta este înțelesul sănătos și înțelept, pe care îl au, după părerea mea, răspunsurile celor trei tineri. El a fost socotit de Duhul vrednic de a fi fixat în scris pentru îndemnul nostru. Iar dacă cineva ar putea să vadă un înțeles mai înalt în cele scrise, potrivit cu puterea ce i s-a dat de a înțelege cele dumnezeiești, nu trebuie să fie invidiat. Căci harul Duhului nu se micșorează în cei ce se împărtășesc de el (din care pricină se și naște patima invidiei), chiar dacă unul primește mai mult, iar altul mai puțin din har. Pentru că fiecare dobândește după măsura credinței lui arătarea lucrării duhului. Așa încât fiecare își este distribuitorul

---

expresia în măreața biserică a lui Iustinian, dedicată Sofiei dumnezeiești, ca una ce-a fost destinată să se umple de înțelepciunea dumnezeiască. Mintea curățită și gnostică, ca templu subiectiv, și biserica sfințită, ca minte colectivă a obștei credincioase, ca minte a cosmosului, sunt vasele destinate să se umple de Sofia făpturii în curs de îndumnezeire.

propriu al harului (14). Şi dacă ar cugeta bine, n-ar trebui să invidieze pe cel ce a dobândit haruri mai mari, deoarece atârnă de el însuşi dispoziţia prin care primeşte bunurile dumnezeieşti.

Dar să venim şi la alt înţeles tainic al celor scrise, şi anume la acela care descoperă adevărul originar al lor, Zorobabel cel adevărat şi nou (15), vestit prin cel vechi în mod figurat, este Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, care a fost conceput, purtat şi născut în "confuzia"[394] firii noastre, ca făcându-se om după fire, să readucă la sine firea, scoţând-o din confuzie.

Acesta n-a fost dus în robie împreună cu noi şi n-a fost strămutat în confuzia patimilor (16). "Căci n-a săvârşit păcat, nici s-a aflat vicleşug în gura lui".[395] Dar s-a născut între noi cei robiţi ca un rob, şi "a fost socotit cu noi, cei fărdelege",[396] făcându-se din iubirea de oameni "întru asemănarea trupului păcatului, pentru păcat".[397] S-a făcut "întru asemănarea trupului păcatului", întrucât, fiind prin fire Dumnezeu nepătimitor, a binevoit să se facă, potrivit iconomiei, în chip neschimbat, om prin fire pătimitor (17). Şi ş-a făcut aşa "pentru păcat", deoarece "pentru păcatele noastre a fost dus la moarte şi pentru noi a suferit dureri"; "pentru păcatele noastre a fost zdrobit, ca noi să ne vindecăm cu rana Lui".[398] Duhul înaintea feţei noastre, unsul Domnului a fost prins în stricăciunile noastre, el despre care

---

394 "Confuzia" reprezintă Babilonul unde s-a născut Zorobabel şi de unde a eliberat pe Iudei. Babel intră şi în compoziţia numelui: Zoro-Babel.

395 Is. 53, 9.

396 Is. 53, 12.

397 Rom. 8, 3.

398 Is. 53, 4-5.

noi zicem: "în umbra lui vom trăi printre neamuri".[399]

El este Răsăritul cel drept din împrăştierea noastră, în care am ajuns prin păcat. Despre el spune Duhul Sfânt prin Proorocul: "Că va răsări vouă Răsărit drept"[400] sau "Iată bărbat, Răsăritul este numele Lui şi va răsări dedesubtul Lui",[401] sau "Răsări-va Soarele dreptăţii, aducând tămăduire în aripile Lui".[402] Prin cuvântul "dedesubtul lui" se arată taina neînţeleasă a întrupării Cuvântului, din care a răsărit mântuirea tuturor (18). Iar "aripile Soarelui dreptăţii" ar fi cele două Testamente, prin care zburând Cuvântul în noi, ne vindecă rana căderii în păcat şi ne dăruieşte desăvârşita sănătate a virtuţii, adică prin cel Vechi înlătură păcatul, iar prin cel Nou sădeşte virtutea. Sau iarăşi aripile sunt Pronia şi Judecata. Cuvântul zburînd prin acestea, se sălăşuieşte în chip nevăzut în făpturi, tămăduind prin raţiunile înţelepciunii pe cei ce voiesc să se întrupească şi vindecând prin modurile certării pe cei greu de urnit spre virtute. Prin aceasta unora le curăţeşte întinăciunea trupului, iar altora le şterge petele sufletului[403] (19).

El este cel ce readuce din robie pe Israel cel adevărat. El îl mută nu dintr-o ţară într-alta, cum a făcut vechiul Zorobabel, strămutând poporul din Babilon în

---

[399] Ier. 23, 5.

[400] Plîng. 4, 20.

[401] Zah. 6, 12.

[402] Maleachi 3, 20 (4, 2, Sept.).

[403] Prin Providenţă Dumnezeu îndrumă în chip pozitiv pe om prin binefacerile ce i le dă fiecare clipă şi prin meditaţia asupra lor; prin judecată îl abate de la rău, trimiţându-i diferite cercetări. Aceste două moduri se alternează sau chiar se împletesc, ca într-o pedagogie părintească. În fiecare zi Dumnezeu ne dă bunurile sale şi aproape în fiecare zi ne şi ceartă. El zilnic stă la judecată cu noi, ca să ne scape de judecata neîndurată de la sfârşit.

Iudeea, ci de pe pământ la cer, de la păcat la virtute, de la neştiinţă la cunoştinţa adevărului, de la stricăciune la nestricăciune şi de la moarte la nemurire, scurt vorbind, de la lumea văzută şi pieritoare, la lumea spirituală şi statornică şi de la viaţa ce se destramă la cea care rămâne şi nu se destramă.

El este adevărat ziditor al templului raţional, surpat de păcate şi ars de focul străin, pe care noi l-am adus asupra lui umblând în lumina focului din noi şi în flacăra în care ardem, întrucât nu numai că am făcut să urmeze slugarnic partea mintală a sufletului cugetului trupesc, ci am şi aprins fără ruşine materia patimilor prin lucrarea noastră (20).

El este cel care a înduplecat prin înţelepciune pe Darie împăratul, adică legea firii. Pentru că nu se poate ca în acest loc să se înţeleagă prin Darie diavolul, odată ce s-a făcut de bunăvoie împreună lucrător cu harul în slobozirea poporului şi s-a lăsat convins că nimic nu e mai tare şi mai de folos firii spre mântuire, decât credinţa şi buna mântuire, decât credinţa şi buna conştiinţă. Căci prin adevăr se înţelege credinţa care are în ea raţiunea adevărului, iar conştiinţa cea bună e semnul iubirii de Dumnezeu, indicată alegoric prin femei, întrucât unde este ea nu e cu putinţă călcarea poruncilor dumnezeieşti (21).

El este acela care a clădit din nou în Sine însuşi, printr-o unire negrăită, "cortul lui David",[404] adică firea stricată de moarte din pricina păcatului.

El este Zorobabel care a ridicat cu slavă casa căzută a lui Dumnezeu, despre care zice Duhul: "Va fi slava din urmă a casei acesteia mai presus decât cea dintâi".[405]

---

[404] Amos 9, 14; Fapt. Apost. 15, 16.
[405] Agheu 2, 10.

Căci Cuvântul a intrat într-o a doua comuniune cu firea, care e cu atât mai luminată decât cea dintâi, cu cât prima dată i-a dăruit din ceea ce era mai bun, iar pe urmă s-a împărtăşit El însuşi din ceea ce era mai rău. Acesta, ca să mântuiască şi chipul şi ca să facă nemuritor şi trupul. Deci ştergând cu totul cuvântul şarpelui, suflat în urechile firii, a făcut iarăşi curată firea ca la început. Ba încă a făcut-o să întreacă prin îndumnezeire prima ei plăsmuire. Şi precum neexistând la început, a întemeiat-o, aşa surpându-se pe urmă a făcut-o neschimbabilă, ca să numai cadă (22). Prin aceasta a împlinit tot sfatul lui Dumnezeu şi Tatăl, îndumnezeind-o prin întrupare.[406] "Mânile lui Zorobabel (cel spiritual) au pus temelie, zice, casei acesteia (adică omului) şi mâinile lui o vor isprăvi,".[407] E vorba aici de prima plăsmuire a omului şi de refacerea de pe urmă a lui Hristos însuşi, prin unirea cea negrăită (23).

El este Zorobabel care a eliberat pe cei dintâi din robie şi are în mână piatra de cositor, împodobită cu cei şapte ochi ai Domnului, prin care priveşte Dumnezeu peste tot pământul.[408] După istorie nu, se pare câtuşi de puţin să fi avut Zorobabel în mână o piatră de cositor, care să aibă şapte ochi şi încă ai Domnului, care să privească peste tot

---

[406] Fiul lui Dumnezeu a fixat firea omenească în sine (ca pe un "cort" în "locul" de supremă soliditate al dumnezeirii), ca s-o facă să nu mai cadă, fiind ţinută chiar de Dumnezeu. De aceea chiar întruparea constituie o îndumnezeire a firii omeneşti, chiar ea face această fire să nu mai poată luneca în această consolidare a firii omeneşti în nepătimire prin întrupare, nu trebuie răstălmăcită în sensul unei mântuiri fizice, conform acuzei ce-o aduc Apusenii Părinţilor orientali. Firea, omenească a lui Hristos nu mai lunecă din motive spirituale. E prea aproape de ea adevărul şi binele suprem, ca s-o mai atragă ceva inferior.

[407] Zaharia. 4, 9.

[408] Zaharia 4, 10.

pământul. Fiind deci cu neputinţă să luăm acestea după literă, vom recurge la înţelesul mai înalt al celor scrise.

Zorobabel este, cum am spus adeseori mai înainte, Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos. Iar piatra aceasta este credinţa în El. A avea această piatra "în mână", înseamnă că credinţa în Hristos se face arătată prin împlinirea poruncilor. Căci "credinţa fără fapte este moartă",[409] precum şi faptele fără de credinţă. Iar "mâna" este evident, simbolul faptelor. Deci Domnul ţinând în mână piatra, ne învaţă să avem în El credinţa arătată prin fapte. Iar cei şapte ochi ai Domnului, cu care e împodobită piatra aceasta, sunt cele şapte lucrări ale Duhului Sfânt (24).

"Şi se vor odihni peste El, zice, şapte duhuri: duhul înţelepdunii, duhul înţelegerii, duhul cunoştinţei, duhul ştiinţei, duhul sfatului, duhul tăriei, duhul temerii de Dumnezeu".[410]

Duhul temerii de Dumnezeu se arată în înfrânarea cu fapte de la păcate; duhul tăriei, în pornirea şi mişcarea plină de râvnă spre lucrarea şi împlinirea poruncilor; duhul sfatului, în deprinderea discernământului care ajută să împlinim cu raţiune poruncile dumnezeieşti şi să deosebim cele bune de cele rele; duhul ştiinţei ne face să ştim fără greşeală modurile activităţii virtuoase, după care lucrând nu cădem nicidecum din dreapta judecată a raţiunii; duhul cunoştinţei ne dă putinţa să cuprindem cu mintea raţiunile din porunci, pe care se întemeiază modurile de activitate ale virtuţilor; duhul înţelegerii este consimţământul afectuos al sufletului cu modurile şi raţiunile poruncilor, sau bine zis prefacerea lui în acelea, prefacere prin care se produce o fuziune a puterilor noastre naturale şi modurile şi raţiunile

[409] Iacov 2, 26.
[410] Isaia 11, 2.

poruncilor; duhul înțelepciunii ne face să ne înălțăm la cauza rațiunilor duhovnicești din porunci și la unirea cu ea; prin aceasta cunoscând, pe cât este cu putință oamenilor, în chip neștiut, rațiunile simple ale lucrurilor, aflătoare în Dumnezeu, scoatem ca dintr-un izvor țâșnitor al inimii adevărul din toate împrăștiindu-l în chip felurit și celorlalți oameni (25). În felul acesta urcăm pe o anumită cale și după o anumită ordine de la cele ce sunt față de Dumnezeu ultimile, dar față de noi cele mai apropiate, spre cele dintâi și față de noi cele mai depărtate, iar față de Dumnezeu cele mai apropiate (26).

Căci de fapt de la încetarea de-a păcătui prin temere venim la lucrarea virtuților prin tărie; iar de la lucrarea virtuților, la discernământul sfatului. De la discernământ trecem apoi la deprinderea virtuților, sau la știință; iar de la deprinderea, virtuților, la cunoștința rațiunilor din virtuți. De la aceasta ne ridicăm la deprinderea care preface puterile naturale în rațiunile cunoscute ale virtuților, adică la înțelegere și de la aceasta la contemplarea simplă și exactă a adevărului din toate lucrurile. În sfârșit, pornind de la aceasta vom scoate la iveală multe și variate rațiuni cucernice ale adevărului din contemplarea înțeleaptă a lucrurilor sensibile și a ființelor inteligibile.

Urcând așadar prin acești ochi ai credinței, sau prin aceste iluminări, ne adunăm în unitatea dumnezeiească a înțelepciunii, concentrând harismele (darurile), care s-au împărțit pentru noi, prin înălțările noastre trepte pe scara virtuților (27), neomițând, cu ajutorul lui Dumnezeu, nimic din cele spuse. Aceasta pentru ca nu cumva, neglijându-le puțin câte puțin, să ne facem credința noastră oarbă și fără ochi, lipsită de iluminările Duhului, care ni se împărtășesc prin mijlocirea virtuților, și să fim trimiși, după dreptate, la

muncile veacurilor nesfârşite, ca unii ce ne-am orbit ochii dumnezeieşti ai credinţei, în ce ne priveşte pe noi (28).

Căci tot cel ce şi-a scos aceşti ochi ai credinţei din sine pentru neîmplinirea poruncilor, va fi osândit cu siguranţă, nemaiavând pe Dumnezeu privind la el.[411] Aceasta este, socotesc, pricina pentru care Scriptura a numit credinţa piatră de cositor întrucât pedepseşte pe toţi cei ce n-o împodobesc prin împlinirea poruncilor şi-i foloseşte pe toţi cei ce o păstrează înfrumuseţată cu lucrările Duhului. "Căci va fi, zice marele Simion vorbind despre Domnul, spre căderea şi ridicarea multora din Israel";[412] se înţelege spre căderea celor necredincioşi. Pentru că spun unii despre cositor că se compune din argint şi plumb. Dar plumbul este simbolul mustrării, al pedepsirii, al chinuirii şi al osândei grele, iar argintul este chipul strălucirii, al slavei şi al măririi. Dacă e aşa, atunci credinţa indicată prin cositor pe de o parte mustră, pedepseşte, chinuieşte şi osândeşte pe cei ce s-au dovedit slabi în ea, prin nelucrarea poruncilor, având poate drept plumb neputinţa trupului, împuternicită prin unirea cu Cuvântul; iar pe de altă parte slăveşte, luminează şi duce spre îndumnezeire pe cei ce s-au dovedit tari în ea prin lucrarea poruncilor, având drept argint dumnezeirea Cuvântului, care străluceşte în cei vrednici, după puterea lor (30).

Alţii au înţeles prin piatra de cositor pe Domnul nostru Iisus Hristos, ca unul ce e compus din două firi, din

---

[411] Ochii credinţei, ca evidenţă a adevărurilor credinţei, dobândită prin fapte, deşi sunt în noi, ajutându-ne să vedem, totuşi nu sunt ai noştri, ci sunt darul lui Dumnezeu, sau lucrările Lui. Ca atare deşi vedem şi noi prin ei, sunt ochii prin care însuşi Dumnezeu priveşte în noi şi un jurul nostru. Iar noi vedem prin aceşti ochi ai lui Dumnezeu. În acest sens pe Dumnezeu îl cunoaşte cel ce e cunoscut de Dumnezeu.

[412] Lc. 2, 34.

dumnezeire şi omenitate. Iar dacă cineva vrea să înțeleagă credința în Hristos, sau pe Hristos însuşi într-un chip spiritual, credința şi Hristos însuşi este plumb întrucât mustră sufletul, chinuieşte trupul, pedepseşte patimile şi osândeşte pe demoni, iar argint întrucât umple mintea de strălucire prin virtuți, o slăveşte prin cunoştințe şi o face prin îndumnezeire lumină ce oglindeşte Lumina primă, în acest sens trebuie înțeleasă şi "căderea" şi "ridicarea" care se va întâmpla din pricina Lui: El provoacă căderea trupului, adică a cugetului trupesc şi ridicarea puterilor naturale ale virtuții şi ale gândurilor care susțin cunoştința. Simplu vorbind, Cuvântul provoacă în cei vrednici căderea întregului om vechi după chipul lui Adam şi al literii legii, şi ridicarea omului nou după chipul Său şi al duhului legii (31).

Dar poate Scriptura închipuieşte credința prin piatra de cositor şi pentru faptul că dă putință celor ce-şi înnegresc virtutea şi cunoştința să le lumineze toate prin pocăință, redobândind activitatea şi contemplația şi revenind din nou la strălucirea plină de lumină a vieții (32).

Scolii

1. Arată în câte feluri se tălmăceşte Zorobabel, tradus în limba greacă.

2. Sfârşitul (ținta din urmă) virtuții este binele, care înseamnă împlinirea şi întregirea lucrării dumnezeieşti. Spre această împlinire duce puterea (facultatea) rațională a sufletului, folosindu-se de puterea mâniei şi a poftei, potrivit cu firea. Şi în ea iese la iveală frumusețea asemănării noastre cu Dumnezeu, iar sfârşitul filosofiei contemplative este adevărul, care e cunoştința unitară şi neîmpărțită a

tuturor celor ce sunt în jurul lui Dumnezeu. Spre el e purtată mintea curată, după ce a lepădat cu totul judecata cea după simțuri, în această cunoștință se descoperă neîntinată demnitatea chipului dumnezeiesc.

3. Prin femei a înțeles virtuțile al căror sfârșit este iubirea; iar prin adevăr cunoștința necantitativă. Cunoscând legea care împărătește peste fire prețul acestora, adică al iubirii și al cunoștinței, leapădă, ca pe un vin, plăcerea patimilor trupești și ca pe o împărăție pofta nebună după slavă a tuturor celor stăpâniți de părerea de sine în chip neînfrânat.

4. Fața minții contemplative ce se îndreaptă spre înălțimea cunoștinței adevărate, ca spre cer, este dispoziția virtuoasă.

5. Alt înțeles al aceluiași lucru. Conform acestuia numai aceia sunt scriși în cer, care se oferă pe ei înșiși cu voia ca să fie scriși cu condeiul Duhului.[413] Căci Duhul Sfânt scrie în cer numai pe cei ce voiesc fără să silească pe nimeni.

6. Nimeni nu poate să binecuvânteze cu adevărat pe Dumnezeu, dacă nu și-a sfințit trupul prin virtuți și nu și-a luminat sufletul prin cunoștințe.

7. Biruința este capătul din urmă al nevoințelor dumnezeiești ale sufletului pe terenul faptelor. Acesta este binele neamestecat. Iar înțelepciunea este capătul din urmă al vederilor tainice ale sufletului în ordinea cunoștinței (a gnozei). Aceasta este adevărul simplu, spre care îl duce

---

[413] Cel ce nu e scris în lăuntrul său de condeiul Duhului, nu e scris nici în cer. Pentru că nu se asortează cu cerul; n-a devenit o bucată a cerului. Se va urca în cer numai cine s-a acomodat de aici cerului, numai acela în care s-a coborât în prealabil cerul.

mintea pe cel ce s-a eliberat de nălucirile sensibile şi raţiunea care şi-a supus partea vitală a sufletului. Întâlnirea acestora, a biruinţei şi a înţelepciunii, sau a bunătăţii şi adevărului, dezvăluie o singură slavă în cei în care se produce, iradiind lumina asemănării.

8. Cu ce contribuim noi la virtute.

9. Din care pricină e numit Dumnezeu, Domnul părinţilor.

10. Părinţii după duh se fac părinţi cu voia ai celor ce vor să le fie fii, prin învăţătura ce le-o dau, plăsmuindu-i prin cuvântul şi viaţa lor cea după Dumnezeu. Iar fii după duh se fac fii cu voia ai celor ce vor să le fie părinţi, prin primirea învăţăturii lor, lăsându-se formaţi de bună voie de către aceia prin cuvântul şi viaţa lor. Căci harul Duhului lucrează naşterea liber consimţită a celor ce nasc şi se nasc după El, ceea ce au părinţii după trup, care sunt părinţi involuntari ai unor fii involuntari. Căci plăsmuirea celor ce nasc pe cale naturală e fapta firii, nu a voinţei.

11. Numărul doi indică aici materia şi forma, a căror întâlnire cauzează facerea (alcătuirea) trupului şi a căror desfacere provoacă stricarea lui. Prin urmare lucrurile care există prin împreunarea materiei şi a formei, au un sfârşit contrar începutului natural odată ce stricarea nimiceşte facerea. Pentru facere şi pentru stricare luptă două puteri: cea a poftei şi cea a mâniei. Cea dântâi doreşte să păstreze în existenţă facerea; cea de-a doua luptă să înlăture desfacerea ce urmează stricării. Avocaţii acestor puteri sunt dracii cei vicleni: unii propun legii naturale ieşirea (extazul) sufletului de la cele dumnezeieşti prin poftă, al cărei simbol este vinul, iar alţii stăpânirea tiranică prin mânie asupra celor materiale, al cărei chip este "împărăţia". Ei vor să o convingă să aleagă viaţa pătimaşă prin acele puteri. Iar

numărul unu însemnează sufletul cel simplu după fiinţă, chip al unităţii treipostatice şi supra-naturale după fiinţă. Avocatul acestuia, adică al sufletului, este mintea, care e una precum şi sufletul e unul. El dovedeşte legii naturale, prin pilda adevărului şi a "femeilor", că atât credinţa în Dumnezeu cât şi iubirea faţă de El sunt mai tari decât toate şi o convinge să le dea acestora puterea.

12. Adevărul se desoperă ca unul şi singur când e înlăturată pluralitatea prin depăşirea ei. El acoperă puterile cunoscătoare ale tuturor celor ce pot să cugete şi să fie cugetate, ca unul ce este prin subzistenţa lui suprafiinţială mai presus de cele ce înţeleg şi sunt înţelese, îmbrăţişând (circumscriind) printr-o putere infinită capetele extreme ale lucrurilor, adică începutul şi sfârşitul lor. Prin acesta el atrage spre sine mişcarea tuturor şi unora le dă cunoştinţa clară, de al cărei har s-au lipsi, iar altora le dăruieşte putinţa de recunoaştere vădită a binelui pe care îl doreau, printr-o simţire negrăită, datorită împărtăşirii de el.

13. Prin poporul din Babilon se înţeleg alegoric

gândurile ţinute în robia patimilor. Prin Darie, legea, naturală; prin Zorobabel, mintea cunoscătoare (gnostică); prin Iudeea, virtutea; prin Ierusalim, deprinderea nepătimirii; prin templu, cunoştinţa capabilă să primească înţelepciunea; prin suirea din Babilon în Iudeea, mutarea de la cele trupeşti la cele duhovniceşti prin pocăinţă.

14. Norma împărţirii bunurilor duhovniceşti e măsura credinţei fiecăruia. Căci pe măsura credinţei, sporim în râvna făptuirii. Cel ce lucrează, după analogia lucrării sale îşi arată măsura credinţei, primind măsura harului după cum a crezut. Iar cel ce nu lucrează, după analogia nelucrării îşi arată măsura necredinţei, lipsindu-se de har după necredinţa lui. Prin urmare face rău invidiosul că bârfeşte.

Căci de el atârnă şi nu de altul să creadă şi să lucreze şi după măsura credinţei să primească harul.

15. Cum este Zorobabel chip al lui Domnului.

16. Frumos ş-a arătat congruenţa dintre chip şi adevăr. Căci precum Zorobabel n-a fost dus el însuşi în robie, ci s-a născut dintre cei ce se aflau atunci în robia Babilonului şi s-a făcut eliberatorul lor, aşa şi Domnul, fiind fără de păcat, s-a născut dintre noi, a fost între noi şi s-a socotit ca unul dintre noi. El a îmbrăcat de bunăvoie trăsătura pătimitoare a firii noastre, prin care, suportând cu adevărat neputinţele noastre naturale, ne-a slobozit de sub stăpânirea pricinuitoare de stricăciune şi ne-a suit de pe pământ la cer. Anume prin întruparea Sa a luat fără ştirbire toată firea noastră, unind-o cu Sine printr-o unire negrăită, dar prin chemarea harului, numai pe aceia care au primit cu bucurie chemarea şi au cinstit prin fapte harul renaşterii lor.

17. "Trupul păcatului" este acela care îşi are obârşia din sămânţa bărbatului. Căci în el se află ca potentă şi păcatul şi stricăciunea ca sfârşit al existenţii sale. Iar "trupul întru asemănarea trupului păcatului" este trupul lui Dumnezeu, zămislit fără sămânţa bărbătească. El avea după fire stricăciunea, prin care era asemenea nouă, iar în potentă nepăcătoşenia prin fire, după care era asemenea nouă.

18. În raport cu teologia pură şi supremă, învăţătura este a doua. Cea dintâi se ocupă cu învăţătura supremă despre fiinţă. A doua înfăţişează lucrarea supremă a Providenţei, care a fost numită de Duhul "Răsăritul de dedesubt". Căci în învăţătura dumnezeieştei întrupări se cuprinde facerea veacurilor şi, celor din veac şi prelungirea fără hotar (la indefinit) a vieţii celei după har şi mai presus de veacuri a făpturilor.

19. Acela care iubeşte lucrurile bune şi frumoase,

tinde de bunăvoie spre harul îndumnezeirii, fiind călăuzit de Providență prin rațiunile înțelepciunii, iar acela care nu e îndrăgostit de acesta e tras de la păcat împotriva voii lui şi lucrul acesta îl face Judecata cea dreaptă prin diferitele moduri de pedepse. Cel dintâi, adică iubitorul de Dumnezeu, e îndumnezeit prin Providență, cel de al doilea, adică iubitorul de materie, e oprit de judecată să ajungă la osândă.

20. Focul nostru cel de ocară este legea trupului, lumina acestui foc este deprinderea patimilor de a se mişca potrivit cu această lege, iar flacăra de ocară este arderea ce o pricinuieşte în noi lucrarea patimilor. Sau iarăşi focul cel de ocară este păcatul, lumina cea de ocară este deprinderea cu păcatul, iar flacăra este lucrarea lui. Prin urmare nu se cade minții să se încălzească la acest foc, nici să se lumineze cu această lumină, nici să ardă în această flacără. Căci ceea ce e lumină pentru plăcerea simțurilor, pentru minte este adânc şi întuneric.

21. Credința autentică slujeşte adevărului, neavând în ea minciună, iar conştiința cea bună poartă în ea puterea iubirii, neaflându-se în ea vreo călcare a poruncii dumnezeieşti.

22. Învierea este refacerea firii în aşa fel că aceasta întrece starea ei din Paradis. Superioritatea constă în general în neschimbabilitatea universală a tuturor, iar în special în negrăită îndumnezeire după har a sfinților.

23. Mâniile lui Zorobabel cel spirutual sunt, poate, pe deoparte lucrarea creatoare, prin care primim existența în vederea fericirii, iar pe de alta lucrarea restauratoare, prin care primim harul în vederea fericirii veşnice; sau pe de-o parte harul, care produce în noi, prin activitatea noastră, virtuțiile, iar pe de alta, revărsarea neîmpărtăşită a cunoştinței, de care ne împărtăşim, prin

contemplație, de pe urma acestui har.

24. Credința s-a numit, "piatră" pentru tăria, neschimbabilitatea, statornicia și imuabilitatea totală a adevărului ei, ca și .pentru rezistența ei în fața asalturilor minciunii. Ea e ținută "în mână", arătându-se prin aceasta puterea ei, care produce și susține toate virtuțile. Iar cei șapte ochi, pe care îi are, indică puterea ei de discernământ, ca și faptul că îmbrățișează cunoștința deplină și fără greșeală a celor vremelnice și e capabilă de lucrarea înșeptită a Preasfântului Duh, pe care numărul nu o face compusă.

25. Explicația fiecărui dar duhovnicesc. Propriu temerii este să se înfrâneze de la rele. Propriu tăriei este să lucreze cele bune. Propriu sfatului este să deosebească între cele contrare. Propriu științei este să cunoască fără greșeală datoriile. Propriu cunoașterii e să cuprindă cu fapta rațiunile dumnezeiești din virtuți. Propriu înțelegerii este consimțământul sufletului cu cele cunoscute. În sfârșit propriu înțelepciunii este unirea neînțeleasă cu Dumnezeu, prin care dorința celor vrednici se transformă în posesiune. Ea face pe cel părtaș de ea Dumnezeu prin participare și tălmaci al fericirii dumnezeiești printr-o înfățișare și lămurire necontenită și fără pompă a tainelor dumnezeiești înaintea celor ce au trebuință.

26. Temerea, care e primul dar ce-l dobândim noi în fapt, Scriptura l-a așezat la urmă. Ea este începutul înțelepciunii. Pornind de la ea ne urcăm înțelegerea spre ținta înțelepciunii. Iar după ce am dobândit-o pe aceasta, ne aflăm în imediata apropiere de Dumnezeu însuși, nemaiavând decât înțelepciunea ca mijlocitoare a unirii cu El.[414] Dar nu e cu putință să ajungă la înțelepciune cel ce nu

[414] Întrucât înțelepciunea se află în nemijlocită apropiere de Dumnezeu,

s-a scuturat mai înainte prin temere şi celelalte daruri intermediare de urdorile neştiinţei şi de, praful păcatelor. De aceea Scriptura, ţinând seama de ordinea reală înfăţişează înţelepciunea ca pe cea mai aproape în raport cu Dumnezeu, iar temerea ca pe cea mai aproape în raport cu noi. Acesta, ca să învăţăm şi noi regula şi legea bunei rânduieli.

27. Unitatea înţelepciunii poate fi contemplată ca existând nedivizat în diferitele virtuţi ce izvorăsc din ea şi pe măsură ce sporim în lucrările tuturor virtuţilor o concentrăm tot mai mult, încât se descoperă iarăşi ca o unitate simplă prin reîntoarcerea la ea a tuturor virtuţilor pornite din ea. Aceasta se întâmplă când noi, pentru care se lansează din sine prin naşterea fiecărei virtuţi, ne strângem iarăşi în ea, urcând prin fiecare virtute.

28. Credinţă oarbă are acel care nu împlineşte prin credinţă poruncile dumnezeieşti. Căci dacă poruncile dumnezeieşti sunt lumină, e vădit că cel ce nu împlineşte poruncile dumnezeieşti e lipsit de lumină şi poartă numai numele gol, dar nu pe cel adevărat al credinţei.

29. Scriptura a indicat prin ochii Domnului cărările Duhului. Cel ce nu-i deschide pe aceştia prin împlinirea poruncilor, nu-L are pe Dumnezeu privind spre el. Şi prin mulţi ochi priveşte Dumnezeu pe cei de pe pământ, dacă lumina virtuţii noastre este rază a privirii dumnezeieşti.[415]

întrucât în ea se cuprind concentrat toate darurile ce le primim de la Dumnezeu şi ea e totul ce primeşte făptura de la Dumnezeu, se poate spune că Dumnezeu ia contact cu lumea prin Sofia, că treapta culminantă la care se poate ridica lumea e Sofia.

[415] Privirea lui Dumnezeu e afectivă, e creatoare şi modificatoare. Raza privirii lui Dumnezeu produce virtutea noastră, trimiţând în noi o adevărată energie spirituală. Dar noi deschidem ochiul lui Dumnezeu prin silinţa de-a împlini poruncile. Noi le primim extern. Dar

30. Cositorul caracterizează credința, întrucât are însuşirile naturale ale argintului şi ale plumbului. Căci dacă nu e păzită, credința pedepseşte prin osânda veşnică pe care o aduce asupra celor ce nu au păzit-o, apăsându-i ca plumbul. Iar pe cei ce o păzesc, îi slăveşte, împodobindu-i ca un argint lucitor şi măreț.

31. Nici unul din cei ce păcătuiesc nu poate aduce ca scuză a păcatului slăbiciunea trupului. Pentru că unirea cu Dumnezeu Cuvântul a întărit toată firea, prin dezlegarea ei de blestem, nelăsându-ne nici o scuză pentru pornirea cea de bună voie spre patimi. Căci dumnezeirea Cuvântului, aflându-se totdeauna prin har în cei ce cred în El, vesteşte legea păcatului din trup.

32. Precum cositorul înnegrindu-se iarăşi capătă luciu, aşa şi cei credincioşi, chiar dacă se înnegresc prin păcate îşi recapătă din nou strălucirea prin pocăință. Poate şi din această pricină credința s-a asemănat cu cositorul.

Întrebarea 55

"Şi au fost toți din Israel de la doisprezece ani şi mai în sus, afară de copii şi de femei, patruzeci şi trei de mii trei sute şasezeci. Iar robii şi roabele lor, şapte mii trei sute şi şapte; psalți şi cântăreți, opt sute cincizeci şi cinci; cămile,

---

Dumnezeu transformă această silință exterioară într-o calitate statornică şi plăcută a noastră. Virtutea este deci şi ea un fel de unire cu Dumnezeu, dar prin "privire", de la distanță, nu o unire care înlătura "distanța" (diastaza). Diferența de grad între unirea pe care o realizează între om şi Dumnezeu moralitatea şi contemplația a arătat-o Paul Hankamer, cu pilda lui Schiller pentru prima, cu a lui Ekkehart şi Goethe pentru a doua. Pentru cei din urmă „moralitatea era încă treaptă spre un scop final". Jacob Bohme, Bonn, Cohen, 1924, p. 25.

patru sute treizeti și cinci; cai, șapte mii șapte sute treizeci și șase; catâri, opt sute patruzeci și cinci; măgari, cinci mii cinci sute douăzeci și cinci".[416] *Fă o agapă spirituală din lucrurile acestea așa de mari și de înalte, scrise de Duhul prin Proorocul, cu privire la a șasea întoarcere din robie. Ce înseamnă această coborîre și această povestire fără rost și nedemnă de Duhul, să amintească de cai, de catâri, de măgari și încă cu atâta precizie în numărătoare?*

Răspuns

A vorbi cu precizie despre acestea este cu putință numai acelora, care pentru multa curățenie a minții lor au primit de la Dumnezeu tot harul pe care-l pot primi oamenii (1). Căci pătrunzând cu ajutorul acestui har în noianul vederilor tainice, aceştia văd numai rațiunile celor scrise, dezbrăcate de veşmântul figurilor. Ei nu se ocupă câtuşi de puţin de simbolurile, care le dau o formă sensibilă, decât în cazul când voiesc prea înțelept să le înfățişeze corporal celor ce, din pricina nevârstniciei minții, nu se pot ridica peste percepția simțurilor, ci trebuie să se exerciteze mai întâi prin figuri sensibile, ca apoi să dorească să se urce la rațiunile arhetipice ce sunt mai presus de percepția sensibilă (2). Dar noi socotim că nu este absurd să ne apropiem de realitățile subtile prin conjectură, dată fiind facultatea naturală din noi, care se doreşte după cunoaşterea celor dumnezeieşti. Căci două bunuri pot rezulta din conjectură pentru cei ce sunt stăpâniți de o venerație sinceră față de cele dumnezeieşti: cel ce abordează prin conjectură lucrurile dumnezeieşti, sau descopere adevărul în privința celor cugetate şi atunci aduce

[416] Numărătoarea aceasta nu corespunde exact nici cu cea din Neemia (II Ezdra) 7, 66-69, nici cu cea din III Ezdra 5, 63-69.

cu bucurie, drept jertfă de laudă, mulțumiri Celui ce i-a dat știre despre ceea ce a căutat (3), sau constată că înțelesul celor scrise îi scapă și atunci respectă și mai mult lucrurile dumnezeiești, aflând că înțelegerea lor întrece propria lui putere.

Deci apropiindu-mă și eu prin conjectură de cele scrise, rog pe Dumnezeu să-mi fie într-ajutor în cele ce voi spune, căci știu că puterea înțelegerii mele e cu mult prea slabă față de sublimitatea tainelor Scripturii. De voi reuși, voi datora întrega izbândă lui Dumnezeu, care m-a ridicat prin înțelegere spre mulțumire, iar de nu voi reuși, voi socoti și nepriceperea un bine, pe care îl voi datora tot lui Dumnezeu, care, tăind cu anticipație, prin purtarea Sa de grijă, mândria ce mi s-ar fi putut naște din cunoștință, mi-a făcut din nepricepere un îndemn spre modestie (4). Prin urmare, apropiindu-mă prin conjectură de înțelesul celor scrise, voi începe de la cele de mai înainte din Scriptură, în capitolul dinainte de acestea s-a scris despre Zorobabel: "Și când a ieșit tânărul, ridicându-și fața sa la cer înspre Ierusalim, a binecuvântat pe Împăratul cerului".[417] Se înțelege că a ieșit după ce a dat răspuns la întrebările împăratului Darie. Deci a ieșit de la fața acestuia. Darie este însă, cum am spus mai înainte, legea care stăpânește asupra firii (5). De fapt acest înțeles al lui corespunde cu tălmăcirea propriului nume. Căci numele lui Darie înseamnă "neam", sau "genealogie" (carte a neamurilor), sau " cel cuprins într-o genealogie", cum spun cei ce cunosc înțelesul exact al acestui cuvânt. Dar cuvântul "neam" sau "genealogie" exprimă o lege naturală, căci "neamul" și toate cele cuprinse într-o "genealogie" stau sub fire (6).

Deci bine am făcut că am înțeles prin Darie legea

[417] III Ezdra 4, 58.

firii. Căci legea firii îmbrățișează genurile (neamurile) și speciile care se află sub fire, cât și cele ce se contemplă în legătură cu firea, adică timpul și spațiul. Căci toate acelea fără de care nu există un lucru creat, se contemplă deodată cu acel lucru.[418]

Darie este, prin urmare, cum am spus, legea firii. Iar Zorobabel e mintea contemplativă, care, ieșind de la legea firii, simbolizată prin Darie, s-a ridicat peste toată ordinea lucrurilor văzute de sub timp și spațiu și și-a înălțat fața, adică dispoziția capabilă de cunoștință, dobândită prin virtute, către cer, cu alte cuvinte către sublimitatea ființelor spirituale; înspre Ierusalimul spiritual din ceruri, adică înspre acel Ierusalim, ale cărui "ziduri sunt zugrăvite pe palmele Domnului".[419] Căci în el se află locuința tuturor celor ce se veselesc[420] și la el se întorc cu adevărat toți aceia care scapă din robie și își caută casa lor cea din cer,[421] cum zice Apostolul (7); toți aceia, care pot zice cu marele David: "De te voi uita Ierusalime, uitată să fie dreapta mea; să se lipească limba de grumazul meu de nu-mi voi aduce aminte de tine".[422] Prin "dreapta" se înțelege lucrarea duhovnicească a poruncilor dumnezeiești și prea lăudate, iar "limba lipită de grumaz" este activitatea de cunoaștere a rațiunii noastre, care din pricina neștiinței stă lipită de gâtlej, adică de patima ce-și are sediul în preajma gâtlejului, și din această pricină nu poate fi pusă în mișcare de dorința după bunurile negrăite și de aceea ,nu poate să guste din

---

[418] Sf. Maxim face deosebire între fire și cele în legătură cu firea (τὰ περὶ τὴν φύσιν). Firea e totalitatea lucrurilor ce se nasc și pier, iar cele în legătură cu firea sunt timpul și spațiul.

[419] Isaia 19, 16.

[420] Psalm 86, 7.

[421] II Corinteni 5, 2.

[422] Psalm 137, 5-6.

bunătatea Domnului,

Aşadar Zorobabel care, grăbindu-se spre Ierusalim, scoate raţiunile de sub timp şi fire (9), este mintea noastră contemplativă. Dar poate fi şi Cuvântul creator, cel mai presus de noi, care a venit între noi ca unul din noi, adică s-a făcut om, ca să adune prin întrupare la Sine pe cei ce s-au rostogolit de bunăvoie în pătimire şi viaţă în patimi şi în moartea trupului. Deci fie că e mintea, fie că e Cuvântul, Zorebabel îi scoate împreună cu sine şi-i duce cu sine spre Ierusalimul ceresc pe toţi cei ce s-au făcut, pe cât e cu putinţă, asemenea lui. Desăvârşirea acestora în virtute şi în cunoştinţă a închipuit-o Scriptura simbolic prin diferitele specii şi numere amintite înainte. Căci tot omul drept şi iubitor de Dumnezeu, întorcându-se în chip spiritual spre Ierusalimul de sus, plineşte numerele amintite ale diferitelor specii, adunând raţiunile fiecărei specii şi număr într-o unică plenitudine a virtuţii şi a cunoştinţei. Aceasta o arată limpede sensul locului mai sus pomenit din Scriptură.

"Şi au fost toţi din Israel de la 12 ani şi mai în sus, afară de copii şi de femei, patruzeci şi trei de mii trei sute şaizeci". E de admirat exactitatea cuvintelor Duhului, care notează că nici unul dintre cei număraţi în Ierusalim după ce au ieşit din Babilon, adică din confuzia veacului acestuia, nu era sub 12 ani. Prin aceasta Scriptura a arătat în chip tainic, că numai cel ce s-a ridicat peste simţire (percepţia sensibilă) şi peste timp (căci aceasta înseamnă numărul 12 care se compune din 5, adică din cele 5 simţuri şi din 7, adică din timp) (10) şi a tăiat orice afecţiune a sufletului faţă de ele, a ieşit din confuzia lor, zorind spre cetatea de sus. Şi nu numai acesta are cu sine, în afară de copii şi de femei, numărul patruzeci şi trei de mii trei sute şaizeci.

"Copiii" sunt poate gândurile referitoare la

afectele fireşti şi nevinovate şi independente de voia noastră, iar "femeile", fie cugetările, fie poftele şi plăcerile naturale care nu aduc nici o osândă celor ce le au, fiind urmarea necesară a poftirii naturale. Pentru că şi hrana cea mai simplă ne produce o plăcere naturală, chiar dacă nu voim, întrucât ne satisface trebuința de mai înainte. La fel băutura, prin faptul că potoleşte neplăcerea setei, sau somnul, prin faptul că reînoieşte puterea cheltuită prin veghere. De asemenea toate celelalte funcțiuni ale firii noastre, care sunt pe de-o parte necesare pentru susținerea ei, iar pe de alta folositoare celor ce se sârguiesc pentru dobândirea virtuții. Toate acestea, măcar că nu se numără împreună cu bărbații, ies totuși împreună cu orice minte care fuge de confuzia păcatului, ca nu cumva aceasta să fie ținută din pricina lor în robia patimilor condamnabile şi contrare firii, care atârnă de voia noastră şi nu-şi au în altceva sursa în noi decât în mişcarea afectelor conforme cu firea (11). Dar nu se numără împreună, întrucât afectele care conservă firea în viața de aici nu se pot muta împreună cu noi la viața nemuritoare şi veşnică (12).

Cele patru miriade (patruzeci de mii) sunt pătrimea virtuților generale, cu care, străbătând mintea natura şi timpul, ajunge la ținta fericită a nepătimirii.[423] Să ne explicăm: Miriada (numărul de zece mii) e indicată numai prin cifra unității şi nu poate fi notată prin nici o altă cifră, fiind după suport identică ca unitatea şi deosebindu-se numai prin cugetare, cum se deosebeşte sfârşitul de început. Căci miriada este sfârşitul unității şi unitatea este începutul miriadei, sau mai bine-zis miriada este unitatea pusă în mişcare şi unitatea este miriada până n-a fost pusă în mişcare (13). Dar tot aşa fiecare clin virtuțile generale are ca

[423] Nepătimirea e Ierusalimul. La el se ajunge prin virtu ți.

început și sfârșit monada dumnezeiească, adică pe Dumnezeu, întrucât pornește din El și sfârșește în El și este una cu Dumnezeu, deosebindu-se numai prin cugetare. Căci e vădit că de la El și spre El își are originea orice virtute.

Sau poate Scriptura înțelege prin cele patru miriade (patruzeci de mii) cele patru înaintări în împlinirea poruncilor dumnezeiești de-a lungul contemplației și a cunoașterii. Fiecare înaintare merge până la zecele proxim. Astfel prima înaintare constă în lucrarea simplă a poruncilor de către începători, după fuga lor de păcat (14). Ea împlinește prima decadă, care e în același timp monadă. A doua înaintare e cea care îmbrățișează prin fiecare poruncă pe celelalte. Ea face aceeași decadă sută împlinită prin lucrarea tuturor poruncilor prin fiecare. Căci decada lucrată înzecit produce suta. A treia înaintare este înzecirea sutei prin legea firii. Căci înzecită este și legea firii (15) ca una ce constă din zece părți și anume: din cele trei puteri ale sufletului, din cele cinci simțuri, din funcțiunea vocală și din fecunditatea naturală. De puterea rațiunii (16) se folosește omul la căutarea cauzei și a bunurilor din jurul cauzei; de puterea poftei spre dorirea celor căutate, iar de iuțime spre păzirea și iubirea lor. Simțurile, la rândul lor, îi servesc la deosebirea lucrurilor (17), care și ea se împarte în cinci și din care se naște știința. Acesta încincită deosebire împarte lucrurile în "cele începute" și "în cele neîncepute" (19), în "cele care sunt de cugetat" și în "cele care nu sunt de cugetat", în "cele care sunt de grăit" și în "cele care nu sunt de grăit", în "cele ce se pot face" . și în "cele ce nu se pot face", în "cele stricăcioase" și în "cele nestricăcioase". Iar de funcțiunea vocală se folosește spre grăire, precum de fecunditate spre sporirea bunurilor celor căutate, dorite, iubite, cunoscute și grăite. Astfel suta înzecită prin legea

firii devine mie. Iar a patra înaintare este urcuşul, prin contemplaţie şi cunoaştere, a legii fireşti, cu împărţirile arătate, spre raţiunea originară a fiecărei porunci. La capătul acestui urcuş, se contemplă miriada concentrată, indicată prin cifra primei unităţi. Căci cel ce împlineşte poruncile în mod simplu, apoi îmbrăţişează în împlinirea fiecăreia pe celelalte, pe urmă uneşte cu îmbrăţişarea acestora distincţiile legii fireşti şi pe aceasta o urcă în sfârşit, prin cunoaştere (în chip gnostic), spre raţiunea fiecărei porunci, a concentrat cele patru miriade, onorate la fiecare înaintare, prin taina unităţii, în care se adună raţiunea miriadei.

Sau cele patru miriade mai înseamnă şi cele patru nepătimiri generale (20). Prima nepătimire este înfrânarea desăvârşită de la păcatele cu fapta, constatată la cei începători (21). A doua nepătimire este lepădarea totală a gândurilor care consimt cu păcatele. Aceasta o găsim la cei care cultivă virtutea cu raţiune (22). A treia este nemişcarea totală a poftei spre patimi. Ea e proprie celor ce contemplă în chip spiritual în înfăţişarea lucrurilor văzute raţiunile lor (23). A patra nepătimire este curăţirea totală chiar şi de închipuirea simplă a patimilor. Această o aflăm în cei ce şi-au făcut mintea, prin cunoştinţă şi contemplaţie, oglindă curată şi străvezie a lui Dumnezeu (24).

Deci cel ce s-a curăţit pe sine de lucrarea patimilor, s-a eliberat de consimţirea cugetării cu ele, şi-a oprit mişcarea poftei spre ele şi şi-a făcut mintea curată, chiar şi de închipuirea simplă a lor, având cele patruzeci de mii iese din materie şi din cele pământeşti şi zoreşte spre regiunea dumnezeiească şi paşnică a lumii spirituale.

Astfel înţelegem cele patruzeci de mii. Iar cele trei mii indică învăţătura desăvârşită dreaptă, evlavioasă şi raţională despre Treimea Sfântă şi de o fiinţă; potrivit căreia

credem şi lăudăm unitatea triipostatică ca un singur Dumnezeu (25).

Iar numărul de trei sute înfăţişează aici ideea Providenţei, întâi pentru că prin forma literei care îl indică,[424] e închipuită puterea care, venind de sus, străbate cele de jos şi cuprinde extremităţile celor două laturi, prin ceea ce se arata Providenţa care strânge totul în chip negrăit. Al doilea, pentru că acest număr a fost cinstit prin chipul crucii, pe care s-a săvârşit taina cea mare, cea dintâi şi cea ascunsă a Providenţei. Căci taina întrupării lui Dumnezeu a fost un mod de lucrare negrăită a Providenţei. Poate că în acest semn al crucii şi al numelui Celui ce a fost pironit pe ea pentru noi a îndrăznit marele patriarh Avraam, când a ieşit şi a biruit puterile vrăjmaşe indicate prin regi. Căci se spune că a ieşit cu 318 slujitori, adică cu acest semn şi cu numele lui Iisus (26). Pentru că de multe ori Scriptura descoperă celor curaţi gândul ei prin forma literelor.

Iar dacă vrea cineva să cunoască gândul Sfintei Scripturi şi din număr, va afla că şi aşa prin el se indică Providenţa.[425]Căci lucrarea Providenţei constă nu numai în a păstra firea cu existenţa nemicşorată, ci şi în a face să nu-i lipsească nimic pentru a deveni fericită prin har.[426] Deci adăugând cineva la două sute o sută, capătă trei sute. Iar prin acest număr se indică natura şi virtutea. Natura este indicată prin numărul două sute, ca una ce constă din materie şi formă. Căci materia este împătrită pentru cele patru elemente ale ei, iar forma este încincită pentru simţurile care

---

[424] În greceşte numărul 300 e notat prin litera T.

[425] În aliniatul anterior s-a arătat ideea Providenţei din forma scrisă a numărului, acum se arată din numărul însuşi.

[426] O traducere literară: Căci lucrarea Providenţei constă nu numai în a păstra firea nemicşorată după raţiunea existenţei, ci şi în a o face fără lipsă după raţiunea existenţei fericite, dobândite prin har.

pun pe frământătura materiei tiparul formei (27). Înmulțind acum pe patruzeci cu cinci, sau pe cincizeci cu patru, căpătăm numărul două sute. Iar numărul o sută înseamnă virtutea desăvârşită, ca unul ce cuprinde decada poruncilor dumnezeieşti înzecită. La aceasta ajungând Avraam, devine tată al marelui Isaac, căci fiind mort după fire s-a făcut după duh născător al vieții și al bucuriei. Deci adăugând la două sute o sută, capeți numărul trei sute, care indică Providența ce susține firea în tendința ei spre fericire[427] (28).

Iar numărul şasezeci înseamnă puterea naturală care împlineşte poruncile şi s-a desăvârşit prin rațiunile virtuților. Căci numărul şase înseamnă puterea de activitate a firii, ca unul ce constă din părțile proprii. Din această pricină s-a scris că şi Dumnezeu a făcut lumea în şase zile. Iar numărul zece arată desăvârşirea virtuții prin împlinirea poruncilor. Prin urmare numărul şasezeci (29) indică limpede puterea naturală care primeşte rațiunile dumnezeieşti aflătoare în porunci.

Aşadar cele patruzeci de mii adăugate la trei mii trei sute şase zeci indică rațiunea desăvârşită a virtuții, taina venerată a Teologiei, ținta adevărată a Providenței şi puterea de activitate a firii care a fost îmbunătățită prin virtuți. Deci cel ce şi-a eliberat, prin duh, mintea de trup, de simțuri şi de lume, iese din ele, părăsind amestecarea şi confuzia lor (30), ca cei de odinioară Babilonul; el zoreşte spre cetatea de sus, având mintea desprinsă de orice afecțiune față de ceva.

"Iar robii şi roabele acestora, şapte mii trei sute şapte", Legea spune despre robi şi despre roabe: Robii şi roabele dintre Evrei să slujească şase ani, iar într-al şaptelea să fie lăsați slobozi. Iar robii şi roabele de alt neam să slujească în veac". "Veac" socotesc că numeşte anul al

---

[427] Susține firea după rațiunea existenței ei fericite.

cincizecilea al slobozirii.

Robul evreu şi roaba evreică sunt raţiunea şi cugetarea,[428] care slujesc filosofului ce se îndeletniceşte cu făptuirea şase ani, ajutându-l să iscodească tot ce contribuie la frumuseţea morală şi la modurile virtuţii. Căci raţiunea şi cugetarea slujesc oricui se îndeletniceşte cu făptuirea ca un rob şi o roabă, iscodind şi creînd modurile activităţii virtuoase (31). Şi toată puterea lor e îndreptată împotriva duhurilor răutăţii, care se opun făptuirii morale. Ducând aşadar la îndeplinire filosofia lucrătoare, pe care a indicat-o numărul "şase" al anilor (căci s-a spus că numărul "şase" înseamnă filosofia lucrătoare),[429] raţiunea şi cugetarea sunt lăsate slobode ca să se reîntoarcă contemplarea duhovnicească a raţiunilor din lucruri, care sunt înrudite cu ele. Ele au ajuns atunci la anul al "şaptelea", adică la deprinderea nepătimirii (32). Căci patimile au fost subjugate prin multa osteneală a raţiunii şi a cugetării unite cu ea şi de aceea au ieşit şi s-au depărtat de la suflet.

Iar robul şi roaba de alt neam sunt puterea mâniei şi a poftei.[430] Pe acestea mintea contemplativă le supune pentru totdeauna stăpânirii raţiunii, ca să-i slujească la dobândirea virtuţilor prin bărbăţie şi cumpătare. Şi nu le lasă libere până ce nu e înghiţită moartea nenorocitului de trup de viaţa nemărginită, şi până ce nu se arată în chip curat icoana împărăţiei veşnice, având imprimată în ea, prin imitare, întreaga forma a arhetipului. Ajunsă aici, mintea

---

[428] Raţiunea în greceşte e de genul masculin: λόγος ; iar cugetarea e de genul feminin: διάνοια. Ele slujesc celui de pe prima treaptă a urcuşului.

[429] Numărul şase simbolizează cele şase zile de lucru de peste săptămână, deci activitatea în general.

[430] Puterea mâniei în greceşte e de genul masculin: θυμός iar puterea poftitoare e de genul feminin: ἐπιθυμία.

contemplativă slobozeşte mânia şi pofta, pe cea din urma prefăcând-o în plăcere curată şi în atracţia neprihănită pentru dragostea dumnezeiească, iar pe cea dintâi în ardoare duhovnicească, în statornicie înfocată şi în nebunie sobră (38). În această stare ajunsese după merit marea rază a luminii netulburate, marele apostol Pavel, când l-a auzit pe regele Agripa spunându-i: Eşti nebun Pavele".[431] Dar şi el însuşi scrie despre sine Corintenilor: "Că ori de ieşim din noi, este pentru Dumnezeu, ori de suntem cu mintea aşezată, este pentru voi".[432] El numeşte nebunia sobră, cea după Dumnezeu, "ieşire din sine" (extaz), ca una ce scoate mintea afară din lucrurile create, măcar că în sine e sobră şi chibzuită.

Iar numărul robilor socotesc că indică viaţa vremelnica, trăită conform cu raţiunea şi împreunată cu modurile nepătimirii (34). In cursul acesteia mintea, folosindu-se de raţiune şi de cugetare ca de nişte robi şi roabe evreice care slujesc făpturii, hotărăşte măsurile ajutorului ce trebuie să-l dea acestea virtuţii, strămutân-clu-le la contemplaţie. Îngrijindu-se de asemenea de mânie şi de poftă, ca de nişte robi şi roabe de alt neam, aşa cum un stăpân se îngrijeşte de slujitori„le călăuzeşte la aceeaşi libertate de la sfârşit (35). Şi anume aşa că pofta o preface în dorinţa ce se desfată de cele dumnezeieşti, iar mânia în vigoarea nesfârşită a dorului ce se bucură de ele, făcând pe robii de alt neam, Evrei adevăraţi după har.

"Cântăreţi şi psalmozi opt sute cincizeci şi cinci". "Cântăreţii sunt cei ce vestesc cuvântul (raţiunea) dumnezeiesc prin modurile virtuţilor cu fapta, fără contemplaţie (36). Iar "psalmozii" sunt cei ce iniţiază tainit

---

[431] Fapte 26, 24.
[432] II Cor. 5, 15.

în cuvântul (rațiunea) dumnezeiesc pe alții, prin modurile virtuților împreunate cu dulceața cunoștinței din contemplație; încântându-le urechile lor spirituale (37).

Numărul acestora indică știința lucrurilor veșnice (38), atâta cât le este îngăduită oamenilor; Din numărul opt sute cinci zeci, "opt sute" indică rațiunile viitoare ale cunoștinței, iar "cincizeci" ale virtuții. În sfârșit "cinci" înfățișează știința lucrurilor de aici, precum am arătat vorbind despre numărul "cinci" puțin mai înainte.

"Cămile, trei sute treizeci și cinci . Cămilele ce ies împreună cu fiii lui Israel eliberați din robia amară, sunt diferitele reprezentări (contemplații) naturale ale lucrurilor văzute, care sunt alcătuite, asemenea cămilei, pe deoparte din înfățișările cele văzute ce se raportează la simțuri și sunt așa zicând picioarele lor, iar pe de alta din rațiunile mai înalte, privite în ele cu duhul, care se raportează la minte și sunt așa zicând capul lor.

Poate despre aceste cămile a zis marele Isaia, prevestind profetic slava Ierusalimului spiritual: Și te vor acoperi pe tine cămilele de Madian și Ghefar".[433] Ele sunt reprezentările (contemplațiile) duhovnicești ale afectelor (patimilor) firești (39). Căci Madian se tălmăcește "golirea stomacului", sau "lut sângeros", sau "sudori omenești și ale mamei", Iar Ghefar "posesiunea spatelui", care este contemplația ridicată deasupra patimilor trupești. Căci spatele sufletului este trupul, ca unul ce este îndărătul lui. Deci Scriptura zice aici că locul sau reședința duhovnicească a cunoștinței pașnice și nedezbinate a vederilor tainice este asemenea unei cetăți sfinte, acoperită de ele ca de niște vite.

Același sens îl arată și numărul însuși, care indică mișcarea rațională în jurul timpului și al naturii (40).

---

[433] Is. 60, 6.

"Şi cai, şapte mii şapte sute treizeci şi şase". "Cal" este acela care aleargă în viaţă pe drumul celor virtuoşi, având toată vigoarea iuţimii (mâniei). Căci se spune că fierea calului stă în unghiile picioarelor, pe care le are de la fire. De aceea a şi fost socotit cel mai destoinic şi mai tare la drum dintre toate celelalte animale domestice şi supuse oamenilor. Cu ei aseamănă marele Prooroc Avacum şi pe sfinţii Apostoli, când zice prin Duhul: "Şi ai suit pe mare caii Tăi, care tulbură ape multe".[434] El numeşte "cai" pe sfinţii şi fericiţii Apostoli, care poartă cuvântul mântuitor al adevărului înaintea neamurilor şi împăraţilor, în toată lumea, pe care o numeşte figurat "mare". Iar neamurile le-a asemănat cu apele. Căci şi ele sunt tulburate şi agitate de puterea cea mare din cuvântul Duhului şi trecute de cutremurul mântuitor de la necredinţă, de la neştiinţă la cunoaştere şi de la păcat la virtute. "

Aceasta o arată şi numărul însuşi al cailor, care închipuieşte deprinderea cu filosofia practică a virtuţii. Căci numărul "şapte mii şapte sute", ca număr ce indică timpul, arată mişcarea sprintenă a virtuţilor, iar "treizeci şi şase" activitatea firii care aleargă împreună cu virtuţile (41).

"Iar catâri opt sute patruzeci şi cinci". Catârul este, după înţelesul cel de laudă, deprinderea care nu rodeşte păcatul (42). Din acest motiv s-a rânduit, într-un chip cât se poate de potrivit şi de cuvenit duhului Scripturii, ca cel ales rege în Israel să nu şadă pe cal, ci pe catâr. Prin aceasta Scriptura arată că mintea contemplativă, care împărăteşte peste înţelesurile şi reprezentările (vederile) lucrurilor, ca şi peste mişcările proprii, trebuie să aibă o deprindere neroditoare de rău, adică una care nici să nu zămislească, nici să nu nască răul. Ea trebuie să fie purtată de această

---

[434] Avac. 3, 15.

deprindere, atunci când se mişcă în contemplaţie, ca nu cumva, ocupându-se cu cercetarea duhovnicească a lucrurilor, să cadă din nebăgare de seamă în puterea vreunuia din duhurile rele, care pot corupe prin ceva din cele sensibile dispoziţia curată a inimii.

Ştim că în Scriptură catârul are şi un înţeles de ocară. De pildă zice: "Nu fiţi asemenea calului şi catârului, în care nu este înţelegere".[435] Scriptura numeşte "cal" deprinderea de a umbla după plăcerile patimilor[436] (43), iar "catâr" deprinderea care nici nu zămisleşte, nici nu naşte binele. Scriptura le interzice deopotrivă pe amândouă celor ce doresc mântuirea: pe cea dintâi, întrucât lucrează păcatul, pe cea de-a doua, întrucât nu lucrează virtutea. Tot în acest sens de ocară trebuie luat şi catârul : lui Avesalom, pe care acesta călărind a pornit la uciderea părintelui său. Prin aceasta Duhul arată că cel rănit de slava deşartă, din pricina virtuţii şi a cunoştinţei, îşi hrăneşte în deşert coama părerii de sine, dichisind-o şi amestecând-o ca pe un catâr, spre a amăgi pe privitori cu afişarea unei purtări morale. Călărind acela pe ea, îşi închipuie că-l va răsturna pe tatăl care l-a născut prin învăţătura cuvântului, urmărind să răpească cu mândrie şi în chip silnic la sine slava virtuţii şi a cunoştinţii, pe care o are tatăl său de la Dumnezeu.

Dar ieşind la largul contemplaţiei naturale în duh, la războiul raţional pentru adevăr, din pricina simţirii nemortificate rămâne spânzurat cu părul de stufişul stejarului vederilor materiale. Astfel însăşi închipuirea de sine, care-i leagă mintea de acelea, îi slujeşte spre moarte, suspendându-l între pământ şi cer. Căci cel stăpânit de slava deşartă nu are cunoştinţa drept cer care să-l atragă din

[435] Ps. 31, 10.
[436] Ierem. 5, 8.

părerea de sine ce-l reține jos, dar nici talpa făptuirii smerite drept pământ care să-l tragă în jos din îngâmfarea ce-l ține pe sus (44). Pe acesta evlaviosul dascăl care l-a născut, lăsându-se dus de iubirea de oameni, îl plânge şi după ce moare, deoarece, asemenea lui Dumnezeu nu voieşte moartea păcătosului, ci să se întoarcă şi să fie viu.[437]

Iar ca să înțelegem şi în alt chip locul (45) David înseamnă, desigur, mintea activă, iar Avesalom închipuirea de sine, născută din mintea activă în împreunare cu simțirea (percepția).[438] Căci simțirea este fiica regelui Ghesur, pe care luând-o David a născut pe Avesalom. Iar "Ghesur" se tălmăceşte "călăuza zidului". Zidul este, desigur, trupul. Iar călăuza trupului este legea trupului, sau simțirea. Din aceasta se naşte Avesalom, care se tălmăceşte "socotita pace a tatălui", care este, evident, închipuirea de sine. Căci socotind că am biruit patimile, dăm naştere închipuirii de sine. Marele David, luând cunoştință că aceasta s-a răzvrătit împotriva lui, deoarece şi-a oprit făptuirea prin cunoaştere, părăsind cortul, Ierusalimul şi Iudeea, fuge dincolo de Iordan, în pământul Galaad, care se tălmăceşte "strămutarea mărturiei", sau "descoperirea lor". Aceasta arată că David se socoteşte pe sine nevrednic, din pricina închipuirii răsvrătite, de cortul sfânt, adică de teologia mistică, de Ierusalim, adică de cunoştința care vede cele dumnezeieşti şi de Iudeea, adică de mărturisirea bucuriei pentru faptele sale.

Aceasta înseamnă că mintea îşi strămută puterile sale de la bucurie la întristare (46) şi la conştiința sau la mărturisirea celor săvârşite mai înainte; cu alte cuvinte la

[437] Ezec. 33, 11.

[438] Mintea (νοῦς) fiind în greceşte de genul masculin, iar simțirea (αἴσθησις) de genul feminin, icoana căsătoriei între ele se potriveşte.

amintirea tuturor greşelilor în parte. Căci aceasta este "descoperirea lor". Simplu vorbind, ea se mută prin cugetare în timpul dinainte de har (căci aceasta înseamnă "a trece dincolo de Iordan"), când era străină de harul virtuţii şi al cunoştinţei. În felul acesta, cunoscându-şi neputinţa proprie şi dobândind adânca smerenie ce se opune închipuirii de sine, prin conştinţa stării sale, ucide pe răzvrătit, adică închipuirea de sine, care trecuse la el pe când se afla în întristare multă. Şi aşa revine la slava proprie şi stăpâneşte peste pământul lui Iuda şi împărăteşte peste Ierusalim şi slujeşte în cortul sfânt al lui Dumnezeu slujbă curată şi neprihănită.

Dar să revenim la numărul catârilor Iudeilor sloboziţi din robie şi să privim după putere la sensul spiritual din el. "Catâri, zice, erau opt sute patruzeci şi cinci". Numărul acesta indică nepătimirea desăvârşită a minţii faţă de cele sensibile şi de simţuri, în temeiul deprinderii de a nu rodi păcatul, adică a deprinderii de a nu naşte păcatul. Căci numărul "opt sute", luat în înţeles de laudă, înseamnă nepătimirea caracteristică a veacului viitor, numărul "patruzeci" indică lucrurile sensibile, iar "cinci" indică simţurile (47).

"Iar asini, cinci mii cinci sute douăzeci şi cinci". Asinul (48) este trupul care slujeşte sufletului, purtând poverile şi ostenelile faptelor pentru dobândirea virtuţii; cu alte cuvinte, deprinderea virtuoasă a trupului. Tot astfel de asini au avut fiii marelui Iacov de au putut aduce din Egipt în pământul făgăduinţei grâul trebuincios hranei, adică cunoştinţa duhovnicească, adunată din contemplaţia naturii ca din Egipt şi închisă în sacii cugetărilor, pe care îi pun prin făptuire deasupra trupurilor, transportându-i spre viaţa viitoare.

Iar numărul rotund al acestor asini arată mişcarea constantă a deprinderii virtuoase a trupului spre fapte, urmând fără abatere cuvântului cunoştinţei. Căci cei pricepuţi în aceste lucruri numesc mişcarea sferică neschimbată, ca una ce rămâne la fel în toate împrejurările, mai mult decât celelalte mişcări ale lucrurilor (49).

Acestea le-am spus, după puterea noastră de a înţelege şi de a spune. Iar dacă cineva ar voi să spună că în acestea sunt preînchipuite diferitele trepte ale credincioşilor Bisericii şi dispoziţiile lor, n-ar greşi. Astfel "bărbaţii" sunt cei ce au ajuns, pe cât e cu putinţă, la măsura plinirii vârstei lui Hristos şi săvârşesc virtutea prin iubire, prin proprie hotărîre.

"Robii şi roabele" sunt cei ce poartă povara filosofiei lucrătoare de teama chinurilor veşnice, cu care sunt „ ameninţaţi. "Cântăreţii", cei ce propoveduiesc frumos" şi bine cuvântul făpturii şi tămăduiesc patimile altora. "Psalmozii", cei ce arată prin contemplaţie frumuseţea cunoştinţei cuvintelor (raţiunilor) dumnezeieşti şi depărtează ca pe un întuneric neştiinţa de la alţii. "Cămilele" sunt cei ce îmblânzesc prin raţiune răutatea voinţei, călăuzind-o spre virtute. "Caii", cei ce aleargă bine în stadionul vieţii plăcute lui Dumnezeu. "Catârii", cei care au moravuri amestecate şi care dovedesc în viaţa comună o înţelepciune practică, fără prihană. "Asinii sau vitele de jug , sunt cei ce trebuie să ostenească cu fapta şi primesc prin contemplaţie să se aşeze raţiunea asupra lor. Adunându-i pe toţi aceştia facem plinirea sfintei Biserici, împodobită cu multe frumuseţi şi de virtutea multora.

După părerea mea, cuvântul despre înţetesul duhovnicesc al acestor taine a ajuns la sfârşit. Dar dacă s-ar afla cineva plin de bogăţia harului cunoştinţei, în stare să

vadă, ca marele Samuil în chip spiritual cele de mai înainte, să ne descopere şi nouă înțelesul cuprins în cuvântul celor scrise, ca să iradieze lumina înaltă a adevărului în toți, şi să convingă pe cei ce pot să învețe că nimic nu s-a scris fără rost şi în deşert de către Duhul Sfânt, chiar dacă noi nu putem cuprinde. Căci toate sunt cu rost şi pline de taină şi țintesc mântuirea oamenilor, al cărei început şi sfârşit este înțelepciunea, care începe prin a produce temerea (51) şi sfârşeşte prin a naşte iubirea, mai bine zis ea însăşi ni se face, de dragul nostru, la început temere (52), ca să oprească de la păcat pe cel îndrăgostit de ea, şi la sfârşit iubire, ca să umple de bucurie spirituală pe cei care au dat totul pentru a se împărtăşi de ea.

Aceştia cred că sunt "bărbații" de care scrie Duhul, aceştia "robii şi roabele", "psalmozii şi cântăreții", "cămilele", "catârii" şi "asinii". Nu e vorba de cei pe care îi cunoaşte simțirea trupească, ci de cei pe care îi înțelege mintea curată şi sunt zugrăviți de condeiul harului.

S-a isprăvit, cu ajutorul lui Dumnezeu, tomul" al cincilea.

Scolii

1. Harul deplin al Duhului este înțelepciunea ca potentă, ca deprindere şi ca lucrare, care îmbrățişează toate cunoştințele câte ajung până la oamenii desăvârşiți în Hristos. Prin ea mintea, părăsind figurile percepute prin simțuri, pătrunde în varietatea rațiunilor dezvelite ale celor ce s-au făcut şi s-au scris, sintetizând trăsăturile dumnezeieşti aflate în ele într-un întreg de forma dumnezeiească, din care iradiând în chip unitar cunoştința neîmpărțită a tuturor lucrurilor, obişnuieşte să strălucească lumina adevărului.

2. Cei ce se îndeletnicesc într-adevăr cu cunoaşterea (gnosticii), cunoscând raţiunile tainelor din Scripturi, se folosesc de tipurile istoriei ca de nişte exemple spre a ridica cugetarea celor pe care îi învaţă; ei armonizează înţelesul spiritual cu litera istoriei, ca să salveze atât figura (tipul) pentru simţuri, cât şi înţelesul pentru mintea omului. Căci omul constă din suflet şi din trup, deci unul şi acelaşi om are atât minte cât şi simţire.

3. Lauda este un cuvânt care vesteşte frumuseţea dumnezeiească; lăudarea este o relaţie a celui ce laudă cu ceea ce laudă, adică o rostire a cuvintelor care vestesc măreţia dumnezeiească. Prin ea se naşte deprinderea cunoştinţei, care preface pe cel ce laudă în cel lăudat. Iar "jertfa acestei laude" nu este numai omorîrea desăvârşită a patimilor contrare firii şi depăşirea afectelor conforme firii, ci şi aducerea totală a celui ce laudă lui Dumnezeu.

4. Cunoştinţa care nu e ţinută în frâu de frica lui Dumnezeu prin fapte, produce îngâmfare, deoarece convinge pe cel îngâmfat de pe urma ei să prezinte ca al său ceea ce i s-a dat în dar şi să prefacă în laudă, de sine dania Cuvântului. Iar activitatea virtuoasă, care creşte deodată cu dorul de Dumnezeu, neprimind cunoştinţa lucrurilor ce sunt mai presus de cele ce trebuiesc făcute, îl face pe cel activ să se smerească şi să se adune în sine prin raţiunile mai presus de puterea proprie.

5. Cel ce a învins mişcările neraţionale ale patimilor contrare firii prin credinţă şi prin dragoste de Dumnezeu, iese chiar şi din legea firii, iar raţiunea lui se mută în ţara celor inteligibile, scoţând din robia străină şi ceea ce-i de acelaşi neam după fire, împreună cu cele propriilor.

6. Sub fire se află tot ce este fie subiect (suport)

fie în împreunare cu subiectul, fie în subiect. Din acestea se culeg definițiile lucrurilor ce pot fi definite. Căci cele ce întregesc diferitele naturi ale lucrurilor se socotesc că țin de definițiile lor, indicând precis lucrul respectiv, ca unele ce subzistă în mod natural în subiect sau împreună cu subiectul și din care își are subiectul existența, neputând fi contemplate afară de subiect.

Iar în jurul firii sunt cele ce pot fi gândite sau mai înainte sau deodată cu ea. Aceasta pe de o parte pentru că lucrurile s-au făcut undeva și cândva; iar pe de alta, pentru că de la prima facere a lucrurilor trebuie gândită împreună cu ele poziția și mișcarea lor. Acestea sunt timpul și spațiul, în care se află firea după poziția de dinafară și după începutul mișcării, dar nu după substanță. Căci nu din ele constă firea, ci în ele își are exterior începutul existenței și poziția.

Când contemplăm așadar numai rațiunile existenței genurilor, speciilor și indivizilor, sesizăm în rațiunile lor ființiale diferențele care le constituie. Dar când căutăm nașterea lor, întrebând despre "unde" și "când", ni se prezintă deodată cu lucrurile în chip necesar și timpul și spațiul, trebuind să contemplăm începutul și poziția lor, fără de care nu există nimic din cele făcute. Căci nici un lucru nu este liber de circumscrierea prin început și poziție.

7. Ierusalimul si locuința cerească sunt deprinderea nepătimașă cu virtutea și cunoștința, în care nu se cuprinde nici o idee greșită care să lupte cu ea.

8. Limba, zice, este simbolul activității cunoscătoare a sufletului, iar gâtlejul este semnul iubirii naturale de trup. Deci cel ce își lipește acestea întreolaltă într-un chip vrednic de ocară, nu poate să-și aducă aminte de deprinderea pașnică cu virtutea și cunoștința, îndulcindu-se

de sârg cu tulburarea patimilor trupeşti.

9. Darie, zice, înseamnă legea firii. Iar legea firii îmbrăţişează şi firea şi timpul, ca una ce stăpâneşte mişcarea tuturor, atât pe a celor după fire, cât şi a celor din jurul firii. Prin urmare mintea care iese de sub legea firii, ca de la Darie, se ridică deasupra timpului şi a firii, nefiind reţinută de niciunul din înţelesurile celor de sub fire şi timp, ca nu cumva, purtând icoanele celor stricăcioase, să devină templu al idolilor, şi în loc de a avea un singur Dumnezeu să aibă mai multe chipuri ale patimilor necurate cărora să se închine.[439]

10. Ce taină cuprinde numărul doisprezece.

11. Prin copiii, care n-au fost număraţi, dar au ieşit împreună cu cei ce-i aveau, a înţeles gândurile[440] afectelor ce nu stau în puterea noastră, care deşi se nasc din noi, dar nu atârnă de noi să le întrebuinţăm cum vrem. Iar prin femei a înţeles dorinţele, care provin din afectele fireşti şi ireproşabile ce nu atârnă de noi. Pe acestea mintea le scoate cu sine când porneşte spre viaţa cea după Dumnezeu, ca să nu cadă în robia patimilor celor contrare firii.

12. Arată cauza pentru care nu a numărat Scriptura femeile şi copiii împreună cu bărbaţii.

13. Miriada (numărul zece mii) este sfârşitul unităţii ce se mişcă, iar unitatea este începutul miriadei ce nu se mişcă. Căci începutul fiecărui sfârşit este lipsa mişcării spre el, iar sfârşitul fiecărui început este terminarea mişcării acestuia. Astfel şi credinţa, fiind prin fire, începutul

---

[439] Idolii se iau aci în înţelesul de chipuri şi concepte definite, socotite drept Dumnezeu. (Aşa le socoteşte Sf. Grigorie al Nisei). Mintea după cum primeşte în sine chipuri si concepte definite, sau se lărgeşte ca să contemple dumnezeirea cea nemărginită, se face sau templu al idolilor, sau templu al lui Dumnezeu.

[440] Gândurile = λογισμοὶ sunt în greceşte de genul masculin.

virtuţilor, are ca sfârşit împlinirea binelui prin ele, iar binele prin fire, ca sfârşit al virtuţilor, având credinţa ca început, e concentrat înlăuntrul ei. Căci credinţa este binele concentrat înlăuntru, iar binele este credinţa activată. Iar Dumnezeu este credincios şi bun prin fire; credincios ca primul bine, bun ca ultimul obiect al dorinţei. Deci acestea sunt la El în tot chipul identice întreolaltă, întrucât nu se deosebesc real prin nici o raţiune, ci numai cugetarea le deosebeşte din pricina mişcării celor ce pornesc de la El şi sfârşesc la El. Aşadar miriada închipuind ultimul obiect al dorinţei, reprezintă desăvârşita dorinţă a celor ce se mişcă spre el. Iar unitatea fiind simbolul primului bine, reprezintă statornicia desăvârşită a celor ce pornesc de la el. Prin urmare cele patru miriade (patruzeci de mii) sunt binele desăvârşit arătat prin fapte de fiecare virtute generală, potrivit cu firea ei.

14. Cel ce fuge de rău şi se fereşte simplu să nu păcătuiască, lucrează cele zece porunci. Iar cel ce, în lucrarea desăvârşită a fiecărei porunci, le cuprinde şi pe celelalte, întrucât toate pot fi privite în fiecare prin lucrarea fiecăreia, a făcut din decadă o sută. Căci păzirea desăvârşită a fiecărei porunci cu fapta, înseamnă împlinirea deplină a celorlalte. Şi iarăşi cel ce a ajuns cu deplină ştiinţă la discernământul desăvârşit al lor, a făcut din sută mie. Şi în sfârşit; cel ce a pătruns cu mintea prin contemplaţie la raţiunile desăvârşite ale acestora, a făcut din mie miriada, readunându-se din desfăşurarea în fapte în unitatea contemplaţiei. Scurt vorbind, cel ce păzeşte necălcate poruncile, prin ocolirea desăvârşită a păcatului, apoi le împlineşte desăvârşit, pe urmă a dobândit cel mai deplin discernământ natural al lor şi în sfârşit a străbătut la desăvârşita lor vedere duhovnicească, are cele patru miriade (patruzeci de mii), pe care le-a adunat prin raţiunea

desăvârşită a fiecărei înaintări. Căci starea de desăvârşire are în sine nedespărţite raţiunile începutului şi ale sfârşitului.

15. Cum lucrează legea firii noastre.

16. Care este modul de lucrare al fiecărei puteri (facultăţi) naturale, pentru care am şi primit puterile naturale.

17. Se înțelege că a celor dumnezeieşti.

18. În câte feluri se împarte virtutea generală.

19. "Început" numeşte răul, căci are ca început mişcarea noastră contrară firii. Iar "neînceput" numeşte binele, căci binele e prin fire înainte de orice veac şi timp. "Lucru ce trebuie cugetat" numeşte binele, căci singur el trebuie cugetat, iar "lucru ce nu trebuie cugetat" numeşte răul, căci singur el nu trebuie cugetat. "Lucru ce trebuie grăit" numeşte binele, căci numai de el trebuie să se vorbească, iar "lucru ce nu trebuie grăit" numeşte răul; căci numai de el nu trebuie să se vorbească. "Lucru ce trebuie făcut" este binele, căci după fire este nefăcut, însă după har, pentru iubirea de oameni, primeşte să fie făcut de noi, spre îndumnezeirea noastră a celor ce-l facem, grăim şi cugetăm; ba chiar numai el singur trebuie făcut. Iar "lucru ce nu trebuie făcut" este răul, care singur nu trebuie făcut. "Stricăcios" numeşte răul, căci firea răului este stricăciunea, ca unul ce nu are nicidecum existenţă. Iar "nestricăcios" e binele, ca cel ce e veşnic şi nu încetează niciodată să existe şi este păzitorul tuturor celor în care se sălăşuieşte. Pe el îl căutăm prin puterea (facultatea) raţională a noastră, îl dorim prin puterea poftitoare, îl păzim nerăpit prin puterea mâniei, îl distingem prin simţuri, cu bună ştiinţă, neamestecat cu cele contrare, îl grăim prin puterea glăsuitoare, evidenţiindu-l celor ce nu-l cunosc şi-l înmulţim prin puterea roditoare; mai bine zis noi ne înmulţim prin ei.

20. Alt înțeles.

21. Cea dintâi nepătimire este mişcarea trupului spre fapte, când nu e atinsă de păcat.

22. A doua nepătimire este lepădarea totală a gândurilor pătimaşe din suflet. Prin ea se stinge mişcarea patimilor din prima nepătimire, neavând gândurile pătimaşe care s-o aprindă la lucru.

23. A treia nepătimire este totala nemişcare a părţii poftitoare spre patimi. De dragul acesteia există şi cea de a doua, care constă din curăția gândurilor.

24. A patra nepătimire este lepădarea desăvârşită şi a închipuirilor sensibile din cugetare. Prin ea şi-a primit existența şi a treia, neavând în sine închipuirile sensibile care să dea formă icoanelor patimilor.

25. Numărul o mie este unitatea, ce nu mai are lipsă de desăvârşire. Căci el cuprinde raţiunea cea mai deplină a unităților dinainte de el, ca şi pe a lui însuşi. De aceea şi când e înmulțit dă iarăşi o unitate şi nu o decadă. Când rezultatul înmulțirii numărului o mie este o unitate, cum zic cei ce au pătruns în înțelesul numerelor. Pe drept cuvânt deci treimea miilor înseamnă învăţătura teologică despre Treime, pe care cel ce o posedă împreună cu desăvârşita virtute părăseşte Babilonul spiritual.

26. Litera "Tau" (T) este semnul crucii, păstrând în forma ei înfăţişarea crucii. Iar "Iota" (I), ca literă inițială a lui Iisus, adică numele înfricoşat. "Ita" (H), ca inițială şi ea, exprimă fermitatea virtuții. Patriarhul Avraam, transformându-le tainic pe acestea în număr, a ieşit cu îndrăzneală împotrivă puterilor vrăjmaşe, având trei sute optsprezece slugi, adică toată învăţătura teologiei, simbolizată prin trei sute (T), taina negrăită a întrupării Cuvântului, reprezntată prin zece şi modul desăvârşit al

deprinderii neclintite în virtute, exprimat prin opt (H).[441] Toate acestea Scriptura le-a numit slugi născute în casă, ca unele ce sunt roduri dumnezeieşti după har ale inimii celui ce le-a dobândit.

27. Arată cum numărul trei sute exprimă Providenţa desăvârşită.

28. Numărul o sută este decada înzecită a poruncilor dumnezeieşti. Căci le îmbrăţişează desăvârşit pe toate prin împlinirea fiecăreia. Iar îmbrăţişarea desăvârşită a poruncilor dumnezeieşti prin împlinirea fiecăreia, este virtutea totală şi întreagă. La rândul său virtutea desăvârşită este cunoştinţa fără greşeală a adevărului. Aşadar mintea care cunoaşte fără greşeală adevărul, a ajuns la o sută de arii, ca marele Avraam şi deci îşi socoteşte şi ea trupul mortificat, adică îl vede desfăcut de viaţa după simţuri, ceea ce o face să nască bucuria vie în duh. Căci aşa se tălmăceşte Isaac. Deci e propriu Providenţei, nu numai să păzească firea conform cu raţiunea ei, ci să o îndumnezeiască, îmbunătăţindu-i desăvârşit aplecarea voinţei prin virtuţi, pe temeiul înţelepciunii dobândite. Iar firea privită împreună cu acestea constituie numărul trei sute.

29. Numărul şase este indicaţia desăvârşită a existenţei lucrurilor. Iar numărul zece înseamnă putinţa existenţei fericite a lucrurilor. Deci înzecind cineva pe şase, sau înşesind pe zece, capătă pe şase zeci, care arată starea faptică a existenţei fericite a lucrurilor.

30. Desigur că a trupului, a simţurilor şi a lumii.

31. Cine sunt, în sens spiritual, robul şi roaba evreică.

32. Venind nepătimirea, pe care o indică anul al şaptelea, raţiunea şi cugetarea se întorc la contemplarea

[441] Numai 8 e dincolo de nestatornicia timpului închipuit prin 7.

celor înrudite, după ce au scăpat de slujirea modurilor trupeşti ale virtuţilor.[442]

33. Plăcerea este pofta activată, odată ce ea este un bun prezent, după definiţia ei. Iar pofta este plăcerea neactivată, odată ce este un bun viitor, după definiţia ei. Iuţimea este furia cu intenţie. Iar furia cu intenţie este iuţimea trecută în faptă. Deci pentru cel ce şi-a supus aceste puteri raţiunii, pofta a devenit plăcere prin împreunarea neprihănită a sufletului cu Dumnezeu în har, iar iuţimea ardoare curată ce apără plăcerea provenită din unirea cu Dumnezeu şi mânie sobră care face puterea voinţii să iasă cu totul din lucruri în dorinţa sufletului după Dumnezeu. Prin urmare, până ce lumea e vie în noi prin afecţiunea de bunăvoie a sufletului faţă de cele materiale, nu trebuie să dăm libertate acestor puteri (facultăţi), ca nu cumva, amestecându-se cu cele sensibile, ca şi cu nişte rudenii, să războiască sufletul şi să-l cucerească biruit fiind de patimi, cum au făcut odinioară Babilonienii cu Ierusalimul. Căci prin răstimpul în cursul căruia legea a poruncit să rămână robii de alt neam la stăpân, Scriptura a indicat ca bună afecţiunea sufletului faţă de lumea aceasta, sau de viaţa de aici, îndicând prin cele ale istoriei, cele spirituale.

34. Numărul şapte mii, care are aici un înţeles bun, înseamnă viaţa vremelnică şi prezentă, împodobită cu virtute şi cu raţiune. Căci dacă numărul o mie înseamnă legea scrisă şi naturală, după înţelesul ce l-am văzut când am explicat miriadele, împodobind împreună viaţa celui iubitor de Dumnezeu, este vădit că numărul şapte mii indică toată viaţa de sub timp a iubitorului de Dumnezeu, păzită de

[442] Anul al 7-lea e anul de odihnă, de eliberare de la o muncă străină. Cugetarea se întoarce la contemplarea raţiunilor pure, după ce omul a dobândit nepătimirea.

aceste legi. Iar trei sute indică Pronia lui Dumnezeu, care grijeşte de existenţa după fire şi de fericirea după har a celor providenţiaţi. În sfârşit şapte simbolizează nepătimirea în modurile de comportare. Deci cel ce prin puterile sale fireşti îşi păzeşte viaţa nepătimaşă, cum voieşte Providenţa, având şapte mii trei sute şapte robi şi roabe, iese din confuzia şi tulburarea patimilor.

35. Sfârşit numeşte atât nepătimirea de aici după fapte, cât şi îndumnezeirea de acolo după har.

36. "Cântăreţi" numeşte pe cei ce prin viaţa lor de fapte vestesc voile lui Dumnezeu.

37. "Psalmozi", zice, sunt aceia care nu numai fac voile lui Dumnezeu, ci şi povestesc altora tainele petrecute în ei.

38. Numărul opt cuprinde în sine atât nemişcarea cât şi mişcarea. Nemişcarea, când e privit în sine, căci orice număr cu soţ e nemişcat, neavând un centru; mişcarea, când se adună la cel de dinainte de el sau la cel de după el, întrucât atunci dă un număr fără soţ. Căci tot numărul fără soţ e prin sine mobil, datorită distanţei egale a extremelor faţă de mijloc. Deci ceea ce face opt între numerele de sub zece, aceea face numărul optzeci între numerele de sub o sută. La fel şi opt sute între numerele aşezate sub o mie. Aşadar privit în sine înfăţişează starea pe loc, dar circumscrie mişcarea celui dinaintea lui. Căci şapte, şapte zeci şi şapte sute înfăţişează însuşirea temporalităţii. Prin urmare dat fiind că cele supuse timpului şi facerii sunt sesizate de simţire (lucrarea simţurilor), urmează că şi cunoştinţa sau ştiinţa fără greşeală a celor veşnice şi spirituale o primeşte mintea desăvârşită (înţelegem prin ştiinţă cunoştinţa fiinţială). Iar numărul cincizeci, cuprinzând în sine o unitate fără soţ, adăugată după

înmulțirea lui șapte cu sine însuși, adică sfârșitul împlinirii virtuților de către cei drepți. Căci nu se mai mișcă spre săvârșirea virtuților cel ce-a ajuns la Binele prin fire și a primit în sine imobilitatea. Pentru că unitatea este începutul și sfârșitul oricărei mișcări. Iar numărul "cinci" indică știința despre acestea. Căci cuprinde rațiunile celor inteligibile, raționale, sensibile, a celor care au viață și a celor care există pur și simplu,[443] rațiuni pe care singură înțelepciunea dumnezeiească le cuprinde, care e definită ca știință fără greșeală a adevărului.

39. Cămilele de Madiam sunt, dacă Madiam se tălmăcește "golirea stomacului", reprezentările lucrurilor care se nasc și pier, iar dacă se tălmăcește ca "lut cu sânge", sunt rațiunile Providenței referitoare la viața aceasta trecătoare și nestatornică, în sfârșit dacă se tălmăcește ca "sudori omenești și ale mamei" sunt rațiunile Judecății dumnezeiești referitoare la viața prezentă, pe care le adună gândurile prin cugetare și intuiția prin simțurile îndreptate spre cele văzute. Din acestea, adică din gânduri și din intuiție, se încheagă adevărata opinie despre lucruri, care este rodul cugetării în împreunarea cu simțurile. Deci "sudorile omenești și ale mamei" sunt gândurile cugetării produse cu osteneală și intuițiile simțirii, care ne alăptează ca o mamă.

Iar cămilele de Ghefar sunt cele ce provin din posesiunea spatelui. Și spatele sufletului este trupul, întrucât există pentru suflet. Deci dacă întrebuințăm bine posesiunea trupului, ni-l facem slujitor sufletului spre nașterea de virtuți și nu luăm în considerare decât rațiunile dumnezeiești

[443] E gradația existențelor așa cum a fost văzută de Dionisie Areopagitul. De divinis nominibus, cap. 6. III, PG 3, 817: οἱ νόες, τὰ λογικὰ, τὰ αἰσθητικὰ, τὰ ζῶτα, τὰ ὄντα.

ale lui, pentru care a fost creat. Pe urmă, adunând şi raţiunile celor văzute, ca pe nişte cămile de Madiam, acoperim Ierusalimul nostru, adică sufletul, ascunzându-l în vederile dumnezeieşti ale lucrurilor şi făcându-l nevăzut şi nebiruit de patimi.

40. Numărul "patru sute" indică firea lumii corporale. Căci aceasta este formată din patru elemente. Iar numărul "treizeci şi cinci" înseamnă mişcarea raţională a celor virtuoşi în timp. Căci şapte înmulţit cu cinci dă numărul treizeci şi cinci. Iar "şapte" înseamnă mişcarea temporală, precum "cinci" înseamnă cunoştinţa raţională. Adunând deci pe patru sute cu treizeci şi cinci ai arătat cunoştinţa raţională, naturală şi temporală a sfinţilor bărbaţi ce trăesc sub fire şi timp.

41. Există o potriveală între numere şi cele numărate. Calul sprinten la alergat reprezintă prin picioarele sale mobilitatea perpetuă şi urcuşul. Timpul ce se mişcă iute, nefăcând nici o pauză în curgerea lui, reprezintă activitatea neobosită a celor numărate. Şi pe aceasta o face evidentă numărul rotund. Căci numărul şase, înmulţindu-se cu sine însuşi, se naşte pe sine înşesit. Deci cuvântulDuhului a arătat prin cai şi prin numărul lor sprinteneala, iuţimea şi neoboseala deprinderii virtuoase a dumnezeieştilor bărbaţi în chip tainic.

42. Ce este catârul.

43. Ce este calul şi catârul din Scriptură în sens de ocară.

44. Cel ce oferă privitorilor aparenţa unei cunoştinţe numai prin repetarea unor cuvinte furate, înşelând auzul celor neînţelepţi, asemenea lui Avesalom, şi spurcând în auzul celor profani, prin posedare silnică, frumoasele şi de Dumnezeu iubitoarele contemplaţii ale celui ce l-a învăţat

pe el, întocmai ca pe nişte ţiitoare, după sfatul lui Ahitofel (care se tălmăceşte "frate care umple de praf", adică frate care sărută cu viclenie), se dovedeşte că suferă de slavă deşartă şi cade în mâna slugilor lui David, în codrul acoperit de varietatea contemplaţiilor naturale, atunci când porneşte, cu îndrăzneală la luptă împotriva celui superior.[444] Căci se dovedeşte că nu calcă nici pe pământ, ca unul ce are solitudinea virtuţii, şi n-a dobândit nici cerul, ca unul ce n-a ajuns cu adevărat la deprinderea înaltă a cunoaşterii. Acela moare, primind trei săgeţi în inimă, care sunt: amintirea fărădelegii faţă de cel ce l-a învăţat, ruşinea pentru mândria cu o cunoştinţă pe care nu o are, şi aşteptarea inevitabilei judecăţi viitoare pentru acestea. Împuns de aceste săgeţi, iubitorul de slavă deşartă moare străpuns. Dar îi precede Ahitofel, sfetnicul lui cel rău, care îşi capătă pe drept moartea prin spânzurătoare,[445] ca unul ce a învăţat pe copii să se ridice împotriva părinţilor şi a văzut zădărnicit sfatul său cel rău. Căci nu mai poate suporta viaţa după ce a înlăturat vălul de pe falsa prietenie faţă de David, şi n-a putut dovedi că cel ce se laudă cu cunoştinţa părută are stăpânirea raţiunii.

45. Altă explicaţie a aceloraşi.

46. Galaad, tălmăcit ca "mutarea plânsului", indică suferinţa pocăinţei, iar tălmăcit ca "mutarea mărturiei", înseamnă mustrarea conştinţei pentru greşală; în sfârşit, tălmăcit ca "descoperirea lor", închipuieşte mărturisirea păcatelor după felul lor. Ajungând în această stare mintea, care e urmărită de părerea de sine din pricina vreunui bine, ucide această părere de sine, născută din ea prin împreunarea cu simţirea cea de alt neam. Şi iarăşi se

---

[444] II Sam. 16-18.
[445] II Sam. 17, 23.

întoarce în Iudeea şi Ierusalim, adică la mărturisirea milostivilor dumnezeieşti faţă de ea, la nepătimirea desăvârşită de pe urma virtuţilor şi la contemplarea paşnică a lucrurilor în duh; iar la urma acestora la teologia mistică, ca la un cort sfânt, în care se descoperă în chip tainic frumuseţile cele cu totul nevăzute de alţii.

47. Opt este unul din numerele dinlăuntrul decadei; optzeci, dinlăuntrul sutei; opt sute, dinlăuntrul miei; opt mii dinlăuntrul miriadei. Privite în ele însele aceste numere indică imobilitatea, adică o scădere a cantităţii şi o creştere a intensităţii.[446] Prin urmare când se află în Scriptură în înţeles lăudabil el arată nemişcarea desăvârşită spre patimi, adică încetarea patimilor. Iar acest lucru caracterizează starea veacului viitor, în care nu se vor mai naşte patimi. Numărul patruzeci este icoana lucrurilor sensibile, iar cinci este icoana simţurilor, sub care cade lumea sensibilă ca obiect de ştiinţă naturală. Deci pe drept cuvânt numărul acesta indică deprinderea neroditoare de rău şi eliberarea desăvârşită a dumnezeieştilor bărbaţi de afecţiunea simţurilor faţă de cele sensibile.

48. Ce este asinul în înţeles mai înalt.

49. Numărul cinci este rotund şi prin înmulţire cu orice număr fără soţ se regăseşte pe sine. Căci înmulţind cu oricare număr fără soţ pe cinci sau multiplii lui cinci, vei afla că numărul rezultat se sfârşeşte în cinci. De pildă: 5X3=15; 5X5=25; 5X7=35; 5X9=45. Tot aşa înaintând la infinit, vei afla că cinci ori cina înmulţit cu fiecare număr fără soţ, sau cinci zeci ori cinci zeci, sau cinci sute ori cinci sute, sau cinci mii ori cinci mii, dau numere în care se

[446] Bună definiţie a imobilităţii, a odihnei de pe treptele, superioare ale vieţii duhovniceşti şi din viaţa viitoare: ea nu e inerţie, ci adunare din împrăştiere şi agitaţie, într-o trăire unitară şi intensivă.

regăsesc în sensul că se sfârşesc în ele însele. Dar acest lucru e propriu mişcării circulare şi sferice. Deci cu drept cuvânt învăţaţii în ştiinţa numerelor au numit numărul cinci sferic şi ciclic, ca unul ce nu iese niciodată din sine, prin înmulţirea cu numerele fără soţ. Dar el simbolizează şi ştiinţa generală, care nu iese niciodată din sine în mişcarea fără de sfârşit în jurul totului şi cuprinde toate prin puterea cuvântului.

50. Altă explicare, a tuturor celor spuse, scurtă, precisă şi ordonată.

51. Înţelepciunea, eliberând prin pedepse de patimi, produce frica, iar prin dobândirea virtuţilor stârnind mintea să privească la cele viitoare, produce dorul după ele.

52. Înţelepciunea este frică în cei ce n-o doresc, născând privaţiunea prin fugă (de cele ale vieţii) şi este dor în cei ce o iubesc, sau deprindere de a se bucura (de alte bunuri).

Întrebarea *56*

Iarăşi s-a scris în a doua carte a lui Ezdra: "Şi auzind duşmanii seminţiei lui Iuda şi Veniamin, au venit să vadă ce este cu sunetul trâmbiţelor şi au aflat că cei din robie zidesc templul Domnului Dumnezeului lui Israel. Şi apropiindu-se de Zorobabel şi de Iisus şi de capii familiilor lui Israel, le grăiră lor: "Să clădim împreună cu voi, caci asemenea vouă ascultăm de Domnul vostru şi jertfim lui din zilele lui Asarhadam, regele Asirienilor, care ne-a strămutat aici". Şi le-a zis lor Zorobabel şi Iisus şi capii familiilor lui Israel: "Nu putem zidi împreună casa Domnului Dumnezeului nostru. Noi vom zidi singuri Domnului

Dumnezeului lui Israel".[447] *Ce înseamnă aceasta și mai ales ce înseamnă gelozia pentru care n-au voit să zidească împreună cu acei ce se închinau Domnului Dumnezeu?*

Răspuns

Iuda înseamnă "mărturisire". Iar înțelesul mărturisirii este îndoit (1). Şi anume există o mărturisire de mulțumire pentru bunurile primite în dar şi există una pricinuită de mustrare și de certarea pentru relele săvârşite. Căci mărturisire se numeşte şi înşirarea cu mulțumire a binefacerilor dumnezeieşti de către cei vinovați. Şi amândouă produc smerenia, căci atât cel ce mulțumeşte pentru cele bune, cât şi cel ce se cercetează pentru fărdelegi se mulțumeşte (2). Cel dintâi socotindu-se nevrednic pentru bunurile ce i s-au dat, cel de al doilea rugându-se să primească iertare pentru greşeli. Veniamin se tălmăceşte, după înțelesul exact al acestui cuvânt la Evrei, "plânsul sau suspinarea mamei", sau "îndrumarea mamei", sau "fiul dreptei", sau "zidirea poporului".

Deci tot ce se mărturiseşte într-unul din cele două chinuri arătate, este de seminția lui Iuda. Şi tot ce se plânge pentru virtute, sau are dreptatea ca pe o mamă, care îi îndrumă cu pricepere viața și rațiunea, sau este multora cale spre zidire şi mântuire pentru bogăția virtuții şi revărsarea învățăturii sale în cuvânt, face parte din seminția lui Veniamin (3). Aşa i-a definit Scriptura pe cei care s-au eliberat din robia patimilor şi au părăsit afecțiunea fată de cele sensibile şi s-au făcut, prin deprinderea cu nepătirnirea, capabilă să zidească casa lui Dumnezeu. Iar "casă" numesc mintea zidită din diferite virtuți și rațiuni prin făptuire şi

[447] I Ezdra 4, 1-3.

contemplație, spre a fi locuință lui Dumnezeu în duh. În sfârşit duşmanii acestora sunt cele patru neamuri mutate în pământul lui Israel de către Azvacafat, regele Asur. Căci acesta a fost primul care a adus în pământul lui Israel Babiloneni, Hutei, Ematei şi Evrei.[448]

Babilonenii închipuiesc mândria, tălmăcindu-se prin "fire confuză (zăpăcită)" (4). Huteii închipuiesc slava deşartă întrucât îşi mută cugetarea de la virtute la stearpa părere de sine. Căci numele lor tălmăcit înseamnă "ieşire din acestea" (5).

Emateii închipuiesc voința de a plăcea oamenilor.

Căci Emat se tălmăceşte "vederea celor de dinafară". Prin aceasta se împart darurile cele mai bogate acelora care cultivă virtutea în chip mincinos, pentru văzul oamenilor (6).

În sfârşit Evreii închipuiesc înşelăciunea fățărniciei. Căci se tălmăcesc şerpuitori. Ei scot din virtute pe cei ce-i ascultă, prin înşelăciune şi fățărnicie prietenoasă, aşa cum a făcut şarpele dintâi cu Adam (7).

Iar Asarhadon, care i-a strămutat pe aceştia în pământul lui Israel, se tălmăceşte "cel ce robeşte de la spate", adică în chip ascuns şi neobservat; sau "cel ce robeşte în lanțuri". Dar e vădit că acesta este diavolul, care toate le face pe ascuns spre surparea firii omeneşti şi pe care îl strânge în lanțurile propriilor păcate. Aceasta a adus în pământul lui Israel, adică în deprinderea cunoştinței şi a virtuții, mândria, slava deşartă, voința de a plăcea oamenilor şi fățărnicia, împreunându-le cu cei ce se îndeletnicesc cu virtutea şi cunoaşterea, ca să fure ostenelile celor ce trudesc după bine, abătându-le cu viclenie spre alte lucruri decât spre cauza supremă, scopul activităților lor (8).

[448] IV Regi 17, 24.

Poate tocmai pentru că ştia că aceşti draci vicleni se țin pe urmele celor virtuoşi, scrie dumnezeiescul Apostol Tesalonicenilor[449] că nu s-a dus la ei "cu cuvinte de linguşire", ca un fățarnic (cum poate credeau ei despre dânsul), nici "cu ascunse porniri de lăcomie", vrând să placă oamenilor, nici "căutând mărire de la cineva", ca un iubitor de slavă. Căci nu şi-a arătat nici o mândrie, fiind vădite trăsăturile smereniei sale: nenumăratele prigoniri şi pătimirile cu trupul, sărătia desăvârşită şi simplitatea în rostirea cuvântului. "Căci deşi sunt simplu în cuvânt, dar nu şi în cunoştinţă".[450]

Deci "aceea auzind sunetul trâmbiţelor, au venit să vadă ce e cu acest sunet şi au aflat că cei scăpaţi din robie zidesc templul Domnului Dumnezeului lui Israel". Trâmbiţele, al căror sunet îl aud dracii necuraţi, sunt cuvintele despre virtute şi cunoştinţă. Iar sunetul acestor cuvinte sunt faptele virtuţilor şi buna statornicie în modul de comportare a celor ce s-au întors prin pocăinţă de la păcat la virtute şi s-au ridicat de la neştiinţă la cunoştinţa de Dumnezeu (9).

Şi au venit la Zorobabel şi la Iisus şi la capii familiilor şi le-au zis lor: Să clădim împreună cu voi, căci la fel cu voi ascultăm de Domnul vostru şi-i jertfim Lui". Zorobabel este mintea activă, Iisus mintea contemplativă (10), iar capii familiilor sunt puterile (facultăţile) sufletului, din care răsar modurile virtuţii şi raţiunile cunoştinţei. De aceasta se apropie dracii necuraţi ai mândriei, ai slavei deşarte, ai voinţei de a plăcea oamenilor şi a făţărniciei, zicând: "Să clădim împreună cu voi templul Domnului". Căci nici unul dintre aceşti draci vicleni nu întâmpină

---

[449] Tes. 2, 4-6.
[450] II Cor. 11, 6.

vreodată râvna omului virtuos, ci înlăturînd mai degrabă lipsurile virtuților îndeamnă la și mai mari silințe, făcându-se împreună râvnitor cu cei ce se nevoiesc ca să tragă la sine inima celui ce străduiește după ce a pierdut măsura constantă a moderației și să-l ducă pe neobservate spre altă țintă decât cea spre care credea că merge. De aceea spun viclenii: "la fel cu voi ascultăm pe Domnul vostru". Căci nu urăsc neprihănirea și nu se scârbesc de post, nici de împărțirea de ajutoare, sau de primirea de străini, sau de cântarea de psalmi, sau de citiri, sau de învățăturile cele mai înalte, sau de culcarea pe jos, sau de veghere, sau de toate celelalte prin care se caracterizează viața lui Dumnezeu, până ce scopul și cauza celor care se săvârșesc le slujește lor. De aceea pe ceilalți draci îi observă ascetul mai repede și scapă mai ușor de vătămarea ce vine de la ei.

Dar aceștia, care au aparența că ajută omului să umble pe calea virtuții și că zidesc împreună cu el templul Domnului, ce minte înaltă i-ar putea descoperi? Ea poate aceasta numai "prin cuvântul viu și lucrător care pătrunde în toate și străbate până la despărțirea sufletului și a duhului",[451] adică cunoaște care dintre fapte și gânduri sunt sufletești, sau forme și mișcări naturale ale virtuții, și care duhovnicești sau forme și mișcări mai presus de fire și proprii lui Dumnezeu, date firii prin har (11); prin cuvântul care străbate până la despărțirea "dintre încheituri și măduvă", cunoscând potrivirea sau nepotrivirea dintre modurile virtuții și rațiunile duhovnicești (12); prin cuvântul care "judecă cugetările și intențiunile inimilor",[452] adică afecțiunile ascunse ale adâncului nostru față de cele spuse și pricinile nevăzute ale acestora din suflet (13).

---

[451] Evr. 4, 12.
[452] Ibid.

Căci "nu este înaintea Lui nici o făptură ascunsă"; se înțelege între noi, care credem că ne putem ascunde. "Fiindcă toate sunt goale și descoperite",[453] nu numai cele ce s-au făcut și s-au gândit, ci și cele ce se vor face și se vor gândi. Căci poate de faptele și gândurile viitoare spune Scriptura că "nu este făptură ascunsă", și nu despre cele ce s-au săvârșit. Fiindcă acestea ne sunt și nouă înșine și le sunt și altora descoperite. Cu atât mai mult lui Dumnezeu, care a cunoscut de mai înainte toate veacurile nesfârșite care au fost, sunt și vor fi, și care are de mai înainte prin fire cunoștința facerii tuturor; și care nu din lucruri, ci de la Sine a primit în Sine de mai înainte cunoștința lucrurilor. Căci El este cunoștința ființiulă a lucrurilor, fiind Făcătorul lor; e însăși cunoștința (αὐτὸ γνῶσις), ca cel ce are cunoștința Sa prin fire, mai presus de orice cauză. Dar chiar și față de aceasta se află mai presus în tot chipul, conform unei rațiuni suprainfinite care depășește de infinite ori însăși infinitatea[454] (14). Căci El este Făcătorul și al așa zisei cunoștințe în orice sens și chip, și nu este accesibil nici unei cunoștințe ce poate fi cugetată sau rostită.

Cine deci, neavând acest cuvânt[455] sălășuit în adâncul inimii, va putea să scape de vicleniile ascunse ale fățărniciei dracilor împotriva noastră și să stea de sine, cu

---

[453] Ibid. 13.

[454] A se vedea paralela în cap. theol. I. 49, Filoc. rom. vol I, p. 140. Dumnezeu ca ființă e mai presus de infinitatea energiilor Sale, de care se vor împărtăși făpturile. E o gradație "infinită" în infinitate. Infinită este bucuria întâlnirii făpturii cu Dumnezeu, dar niciodată nu se termină creșterea acestei bucurii.

[455] Se pare că în toată această interpretare a locului de la Evr. 4, 12 λόγος e considerat de Sf. Maxim nu drept "cuvânt", ci ca rațiune, ca inspirație, ca pătrundere, ca iluminare, ca străfulgerare a înțelegerii, a rațiunii, ca șoaptă sau ca rază pornită din Logosul ceresc.

totul singur, fără nici un amestec cu ei, şi să zidească templul Domnului, asemenea marelui Zorobabel, a lui Iisus şi a capilor de familii, care spun hotărât şi cu glas mare duhurilor amăgitoare ale mândriei, ale slavei deşarte, ale plăcerii de la oameni şi ale făţărniciei: "Nu vom zidi cu voi templul Domnului Dumnezeului nostru, ci vom zidi singuri Domnului lui Israel"? Numai cel ce are acest cuvânt poate cunoaşte că amestecul dracilor cauzează stricăciunea şi surparea întregii clădiri şi întinează harul şi frumuseţea stăruinţelor închinate lui Dumnezeu. Căci nimeni nu poate, având ca ajutor la virtute pe vreunul din dracii pomeniţi, să o zidească pe aceasta lui Dumnezeu. Pentru că nu are pe Dumnezeu ca scop în cele ce face, ca să se exercite în virtute privind spre El. Deci nu din gelozie n-au primit cei ieşiţi din robie pe Babiloneni, pe Huteni, pe Ematei şi pe Evrei să zidească împreună cu ei templul Domnului, ci fiindcă au cunoscut cursele ce se ascundeau în aparenţa de prietenie a dracilor, care voiau să le aducă prin bine pe neobservate moartea păcatului.

Fie deci ca şi noi să zicem totdeauna duhurilor răutăţii, care ne vădesc în chip nevăzut cu înfăţişarea prieteniei duhovniceşti şi ne spun: "Să zidim împreună cu voi templul Dumnezeului vostru": "Nu putem să zidim împreună casa Domnului Dumnezeului nostru, ci noi vom zidi singuri Domnului lui Israel". Singuri într-o anumită privinţă, deoarece o dată ce ne-am eliberat de duhurile care ne războiau din lipsa virtuţii şi de la care am ieşit, nu vrem ca, înălţându-ne prin excesele voastre (15), să fim iarăşi străpunşi şi să cădem cu atât mai cumplit ca întâia oară, cu cât din cea dintâi cădere exista nădejdea întoarcerii în temeiul unei iertări pentru slăbiciune, dar din cea de-a doua întoarcere este cu neputinţă sau foarte grea, deoarece acum

suntem urîți din, pricina mândriei ce ne vine din faptul că am săvârşit, în loc de cele de-a dreapta, altele ca ei sunt şi mai la dreapta (16). Dar totuşi nu singuri în altă privință, deoarece îi avem pe sf. Îngeri ca ajutoare la cele bune, dar şi mai mult pe Dumnezeu, care se arată El însuşi pe Sine în noi prin faptele dreptății[456] şi ne zideşte pe noi Sieşi templu sfânt şi slobod de toată patima.

Scolii

1. Mărturisirea este de două feluri.

---

[456] Virtuțile sunt prima treaptă a unirii noastre cu Dumnezeu, iar cunoaşterea a doua. Între asceză sau făptuire mistică nu e o opoziție, ci o continuitate, în faza activă unirea nu e atât de ființială şi de durabilă, pentru că dumnezeiescul e prezent numai în parte, lăsând loc şi creaturalului. În faza mistică creaturalul a făcut loc cu totul dumnezeiescului. Paul Hankamer (Jacob Bohme, Gestalt und Gestaltung, Bonn, Cohen 1924) arătând că Schiller a crezut în unirea omului cu Dumnezeu prin fapta morală, iar Eckarth şi Goethe prin mistică, socoteşte că prima este o unire prin voință, a doua prin ființă, că prima este neexistențială şi trecătoare, a doua existențială şi statornică. "Această unire prin faptă rămâne totdeauna mărginită, oarecum vremelnică. Prin fapta morală Dumnezeu nu devine trăit ființial în om. El rămâne în afară de om şi deasupra omului". La Eckarth şi Goethe omul nu mai e despărțit de Dumnezeu numai prin voință, ci prin ființă, prin faptul că e o individualitate. Nu de faptă, ci de ființă e aici vorba. Nici o făptuire morală, nu tămăduieşte un astfel de neajuns. Numai o nimicire poate ajuta, moartea şi învierea, jertfa adânc tainică, care e destinul necesar al întregii umanități. Mântuirea aici este o unire supramorală, reală şi ființială între Spiritul universal şi persoană" (Pg. 24-25). Dar din locul acesta al Sf. Maxim şi din cele care spune că Hristos e ființa virtuții, rezultă că nu se poate face o deosebire atât de categorică între unirea cu Dumnezeu prin virtuți şi între unirea mistică. Unirea prin virtuți nu e numai o unire în sectorul voinței, ci ea atinge şi ființa omului. Iar unirea prin ființă nu se poate realiza fără unirea prin voință.

2. Toată mărturisirea, zice, smerește sufletul: cea dintâi învățându-l că a fost îndreptat prin har, iar cea de-a doua că trebuie să se învinovățească pentru greșelile sale întru întristarea de buna voie.

3. Cel ce plânge pentru păcatele de mai înainte și are în sine în chip desăvârșit credința lui Dumnezeu, care-l naște mereu spre dreptate, și-și oferă viața și rațiunea ca să se întipărească în ele toată virtutea, s-a făcut pe sine mădular al seminției duhovnicești a lui Veniamin, arătându-și nașterea după Dumnezeu ca faptă a voinței, nu a necesității. Căci cel ce poartă de bunăvoie nașterea lui Dumnezeu este "fiul dreptei".

4. Prin Babiloneni înțelege mândria, dat fiind că aceasta produce o cugetare confuză. Căci patima mândriei constă în două neștiințe. Iar aceste două neștiințe împreunându-se, dau o cugetare confuză. Căci numai acela este mândru, care ignoră atât ajutorul dumnezeiesc cât și neputința omenească. Deci mândria este lipsa cunoștinței de Dumnezeu și de om. Căci prin negarea celor două extreme ia ființă o afirmare mincinoasă.

5. Prin Hutei înțelege slava deșartă. Căci slava deșartă este abaterea de la scopul cel după Dumnezeu și îndreptare spre alt scop decât cel dumnezeiesc. Fiindcă iubitorul de slavă deșartă este cel ce urmărește virtutea pentru slava sa, nu pentru a lui Dumnezeu și care plătește prin ostenelile sale laudele goale de la oameni.

6. Prin Ematei înțelege dorința de a plăcea oamenilor. Căci cel ce voiește să placă oamenilor are grijă numai de purtările de dinafară și de cuvinte lingușitoare, ca prin cele dintâi să fure vederea, iar prin cele de-al doilea să fure auzul acelora care se lasă îndulciți și impresionați numai de cele ce văd și se aud și mărginesc virtutea numai

la ceea ce cade sub simțuri. Deci voința de a plăcea oamenilor se arată în afişarea unor purtări şi cuvinte care vor să fie cinstite de oameni ca virtuoase.

7. Prin Evrei înțelege fățărnicia. Iar fățărnicia este afectarea prefăcută a prieteniei, sau ura acoperită sub înfățişarea prieteniei, sau duşmănia ce se arată ca bunăvoință, sau invidia ce-şi dă o, față iubitoare, sau dispoziția păcătoasă ce înşeală pe privitori prin afişarea chipurilor virtuții, sau o viață care are forma virtuții dar nu şi podoaba ei de fapte, sau afectarea unei dreptăți ce constă numai în aparență, sau chipul filisofiei lucrătoare care acoperă golul ascuns al voinței virtuoase, sau amăgirea cu chip de adevăr pe care o cultivă cei ce imită pe şarpe prin şiretenia năravurilor.

8. Cauza lucrurilor şi a bunurilor din lucruri este Dumnezeu. Deci cel ce se osteneşte pentru virtute şi cunoştință şi nu sporeşte, pe măsura creşterii sale în har, în recunoaşterea nevredniciei proprii, nu a scăpat de răul mândriei. Iar cel ce cultivă binele pentru slava proprie, se cinsteşte pe sine mai mult decât pe Dumnezeu, fiind străpuns de pilonul slavei deşarte. De asemenea cel ce săvârşeşte sau urmăreşte virtutea pentru a fi văzut de oameni, pune aprobarea omenească mai presus de cea Dumnezeiească, bolind de patima de a plăcea oamenilor. Iar cel ce îşi vopseşte în chip viclean purtările sale cu buna cuviință a virtuții şi-şi acoperă dispoziția rea a voinței cu înfățişarea văzută a cuvioşiei, spre amăgirea oamenilor, cumpără virtutea cu viclenia fățărniciei. Deci, Azvacafat cel spiritual îndreaptă intenția fiecăruia din aceştia, de la cauza proprie spre alte scopuri.

9. Cuvintele lui Dumnezeu grăite simplu numai prin rostire, nu se aud neavând drept glas faptele celor ce le

grăiesc. Iar dacă se rostesc cu glas prin împlinirea poruncilor, dracii se mistuiesc de puterea acestui glas, iar oamenii zidesc, prin sporirea în faptele dreptății, cu râvnă templul Dumnezeiesc al inimii.

10. Prin Zorobabel se înțelege aici mintea activă, dat fiiind că este mai războinic, iar prin Iisus mintea contemplativă, dat fiind că e preot și a fost rânduit să facă necontenit rugăciuni către Dumnezeu.

11. Despărțirea sufletului și a duhului indică deosebirea dintre virtuțile din fire, ale căror rațiuni le avem în chip firesc, și dintre cele de la Duhul, al căror har îl primim în dar.[457] Deosebirea acestora o face Scriptura în chip clar.

12. "Măduva" este cuvântul dumnezeiesc, care nutrește ca pe niște oase gândurile dumnezeiești din noi, care la rândul lor susțin trupul virtuților. Iar "încheietura" este modul făpturii, în care se realizează unirea gândurilor cu rațiunile Dumnezeiești spre a da întregul virtuții.

13. "Cugetările și intențiunile", pe care zice că le judecă cuvântul sunt legăturile afectuoase ale sufletului cu rațiunile dumnezeiești și cu gândurile și cauzele acestor legături. Căci cugetarea mișcă amintirea, care este prin fire afecțiune, iar intenția privește spre sfârșit, ceea ce e propriu cauzei.

14. Cunoștința ființială este Dumnezeu. Dar mintea premerge în chip vădit oricărei cunoștințe, căci aceasta cade sub ea. Deci Dumnezeu este mai presus și de această cunoștință, dat fiind că este în chip suprainfinit mai presus și de orice minte, sub care cade cunoștința.

---

[457] Interpretarea aceasta înlătură trihotomismul. Sufletul e firea, duhul e harul. Sau sufletul e omul lăuntric natural, iar duhul e omul lăuntric, adică sufletul străbătut de har.

15. Dracii care războiesc sufletul în lipsa virtuţii sunt aceia care îl învaţă desfrâul şi beţia, iubirea de argint şi cele asemenea. Iar cei care îl războiesc din pricina excesului de virtute sunt acei care îl învaţă părerea de sine, slava deşartă, mândria şi cele asemenea, strecurând prin cele de-a dreapta în chip ascuns ispitele celei de-a stânga.

16. Definiţia virtuţii este unirea prin cunoştinţă a neputinţei omeneşti cu puterea dumnezeiească. Deci cel ce se închide pe sine în neputinţa firii, încă nu a ajuns la hotarul virtuţii. Din această pricină el păcătuieşte, ca unul ce n-a primit încă puterea ce întăreşte neputinţa. Iar cel ce prezintă cu îndrăzneală în loc de puterea dumnezeiească neputinţa proprie ca putere, a sărit pe hotarul virtuţii. El păcătuieşte prin aceea că nu recunoaşte ceea ce s-a făcut mai pe urmă prin el în chip suprafiresc. El socoteşte păcatul drept virtute. E mai de iertat deci cel ce s-a închis în neputinţa sa naturală, pătimind mai bine căderea de la virtute din trândăvie, decât cel ce prezintă în loc de puterea dumnezeiească neputinţa proprie ca putere în stare să împlinească datoriile. Căci mai degrabă îşi pricinuieşte căderea prin îndrăzneala sa.

Întrebarea 57

"Mult poate rugăciunea lucratoare a dreptului":[458] *Ce înseamnă "lucrătoare"?*

[458] Iacob 5, 16. ἐνεργουμένη s-ar putea traduce poate mai corect ca lucrată: rugăciune lucrată prin fapte. Dar lucrată în felul acesta, rugăciunea devine la rândul ei lucrătoare, eficace, din principiu pasiv, factor activ.

Răspuns

Eu ştiu că rugăciunea este lucrătoare în două feluri. Într-unul, când cel ce se roagă aduce rugăciunea sa lui Dumnezeu împreună cu faptele poruncilor, când deci rugăciunea lui nu cade de pe limbă numai ca un cuvânt simplu și ca un sunet gol al vocii, zăcând leneşă și fără consistență, ci când este lucrătoare, vie și însuflețită prin împlinirea poruncilor. Căci rugăciunea și cererea își împlinesc consistența când le umplem prin virtuți. Această umplere face rugăciunea dreptului tare, încât toate le poate, lucrând prin porunci.

Într-altfel este lucrătoare, când cel ce are lipsă de rugăciunea dreptului săvârşeşte faptele rugăciunii, îndreptându-şi viaţa de mai înainte şi făcând tare cererea dreptului, întru-cât o împuterniceşte prin purtarea sa cea bună. Căci nu foloseşte rugăciunea dreptului celui care, având trebuință de ea, se desfată mai mult cu păcatele decât cu virtuțile. De pilda marele Samuil plângea odinioară pe Saul care păcătuise, dar nu putea să-l facă pe Dumnezeu îndurător, neavând în ajutorul plânsului său îndreptarea cuvenită a păcătosului. De aceea Dumnezeu, oprind pe slujitorul Său de la plânsul de prisos, îi zice: "Până când vei plânge pentru Saul? Căci Eu l-am lepădat pe el, ca să nu mai împărătească peste Israel".[459]

De asemenea Ieremia, care suferea tare pentru poporul Iudeilor înnebunit de amăgirea dracilor, nu este auzit când se roagă, întrucât nu are ca putere a rugăciunii întoarcerea necredincioșilor Iudei de la rătăcire. De aceea, oprindu-l şi pe Dumnezeu de la rugăciunea în zadar, zice: "Şi tu nu te mai ruga pentru poporul acesta şi nu-mi mai

[459] I Reg. 16, 1.

cere să am milă de ei; nu te mai ruga şi nu mai veni la mine pentu ei, că nu voi auzi“.[460]

Este cu adevărat o mare nesimţire, ca să nu zic nebunie, să ceară mântuire prin rugăciunile drepţilor acela care-şi desfată sufletul cu cele stricăcioase, şi să ceară dreptate pentru acele fapte cu care se laudă, întinându-se cu voinţa. Cel ce are trebuinţă de rugăciunea dreptului trebuie să nu o lase nelucrătoare şi inertă, dacă urăşte cu adevărat cele rele, ci să o facă lucrătoare şi tare, într-aripând-o prin propriile sale virtuţi, şi în stare să ajungă la Cel ce poate să dea iertare pentru greşeli.

Prin urmare mult poate rugăciunea dreptului când e lucrătoare, fie prin dreptul care o face, fie prin cel ce o roagă prin drept s-o facă. Când e lucrătoare prin dreptul care o face, îi dă lui îndrăsneală către Cel ce poate să împlinească cererile drepţilor; iar când e lucrătoare prin cel ce o roagă prin drept s-o facă, îl echilibrează pe el de ticăloşia de mai înainte, schimbându-i dispoziţia spre virtute.

Întrebarea 58

“Intru aceasta vă bucuraţi puţin acum, măcar că trebuie să vă întristaţi în multe feluri de încercări“. [461]

Cum, întristat fiind cineva în încercări, poate să se bucure întru cele ce se întristează?

Răspuns

Cuvântul adevărului cunoaşte două feluri de întristări: una ascunsă în suflet, iar alta arătată prin simţire.

[460] Ierem. 7, 16.
[461] I Petru l, 6.

Cea dintâi (1) cuprinde tot adâncul sufletului, lovit de biciul conştiinţei; iar cea de-a a doua se întinde peste toată simţirea, care se adună din revărsarea ei naturală, sub povara durerilor (2). Cea dintâi este urmare a plăcerii trăită cu simţurile, iar cealaltă a bucuriei din suflet (3).[462] Mai bine zis, una este urmarea patimilor de bună voie ale simţurilor, iar cealaltă a celor fără de voie.[463]

Căci întristarea este, după părerea mea, o dispoziţie din care lipseşte plăcerea. Iar lipsa plăcerilor e adusă de osteneală. Osteneala, la rândul ei, e provocată în chip vădit de lipsa deprinderii naturale, sau pierderea ei. Iar lipsa deprinderii naturale e produsă de îmbolnăvirea puterii ce se aflã prin sine la dispoziţia deprinderii. Această boală a puterii ce se afã prin fire la dispoziţia deprinderii vine din reaua întrebuinţare a lucrării ei naturale. În sfârşit reaua întrebuinţare a lucrării ei constă în mişcarea puterii spre ceea ce nu este potrivit cu firea şi nu are consistenţă (4).

Dar precum cunoaşte Scriptura două feluri de întristări, la fel cunoaşte două feluri de ispite (5). Unul cu voie şi unul fără de voie, unul creator de plăceri voite, celălalt aducător de dureri fără voie. Ispita cu voia dă fiinţă plăcerilor voite, iar cea fără de voie aduce durerile fără de voie.[464] Una este cauza întristării din suflet, iar cealaltă a

---

[462] Bucuria duhovnicească înseamnă o comprimare a plăcerilor senzuale, precum plăcerile senzuale produc întristare în suflet.

[463] Patimile de bună voie sunt cele păcătoase. Ele produc întristare sufletului. Patimile fără de voie sunt durerile, strâmtorările. Ele produc întristarea simţurilor.

[464] Ispita fără de voie, care e o suferinţă, un necaz, o osteneală, e mai potrivit să se numească încercare. E şi ea o ispită, întrucât suferinţa îl face şi ea pe om adeseori să păcătuiască pentru a scăpa de ea. Dar pe când ispita plăcerii (ispita în sens strâns) trebuie respinsă, ispita durerii (încercarea) trebuie acceptată. Deci atitudinile faţă de ele trebuie să fie

întristării după simțuri (6).

De aceea socotesc că Domnul și Dumnezeul nostru, învățând pe ucenicii săi cum trebuie, să se roage, le spune să se roage să nu le vină felul ispitelor cu voia: "Și nu ne duce pe noi în ispită",[465] adică îi învață pe ucenicii Săi să se roage să nu fie lăsați să facă experiența ispitelor plăcerii, adică a celor voite și poftite. Iar marele Iacob, zis fratele Domnului, învățând pe cei ce luptă
pentru adevăr să nu se ferească de felul ispitelor fără de voie, zice: "Mare bucurie să socotiți frații mei când cădeți în felurite ispite",[466] adică în încercările, care nu sunt voite și poftite și produc dureri (7). Și Domnul o arată aceasta limpede adăugând: "ci ne izbăvește de cel rău", iar marele Iacob zicând: "Știind că cercarea credinței voastre lucrează răbdarea, iar răbdarea să-și aibă lucrul ei desăvârșit, ca să fiți desăvârșiți și întregi, fără nici o lipsă". "Desăvârșit este cel ce luptă împotriva ispitelor cu voia, prin înfrânare, și cele fără de voie stăruiește cu răbdare (8), iar "întreg" este cel ce-și însoțește făptuirea cu cunoștința și a cărui

---

direct opuse. Rău ar fi când s-ar respinge amândouă (indiferența, apatie), dar și mai rău când s-ar accepta ispita plăcerii și s-ar respinge a durerii. Ispita (plăcerii) aduce plăcere simțirii și întristare sufletului, iar încerca-ea (durerii) aduce întristare simțirii și bucurie sufletului. Nu te poți bucura cu sufletul și totodată desfăta cu simțurile, adică nu poți primi deodată și ispita și încercarea. Deci beția și desfătarea pe care o simțim în vremea unei voluptăți deși ni se pare că ne-a pătruns toată ființa, e numai o plăcere a simțurilor, nu și a sufletului. Sufletul a putut să se scufunde, în acele clipe, dacă nu simțim în mijlocul acelei voluptăți o întristare, internă ca semn al prezenței lui. Am devenit cu alte cuvinte în acele clipe întregi ai simțurilor, în nici un caz voluptatea nu e și a sufletului.

[465] Mt. 6, 13.

[466] Iacob 1, 2.

contemplație nu este lipsită de fapte (9).[467]

Aşadar întristarea şi plăcerea fiind împărțite între suflet şi simțire, cel ce caută plăcerea sufletului, primeşte întristarea simțurilor şi devine cercat, desăvârşit şi întreg. "Cercat" întrucât a experimentat prin simțire cele contrare;[468] "desăvârşit", întrucât a luptat neobosit cu plăcerea şi întristarea din simțuri, prin înfrânare şi răbdare; "întreg", întrucât păstrează neştirbite, statornice şi constante deprinderile care luptă cu dispozițiile simțirii opuse întreolaltă; acesta deprinderi sunt făptuirea şi contemplația, care rămân legate întreolaltă şi nedespărțite, făptuirea vădind prin modurile ei cunoştința contemplației, iar contemplația purtând, ca şi rațiunea, platoşa virtuții cu fapta (10).

Deci fiindcă Scriptura spune că întristarea ca şi plăcerea sunt de două feluri şi una se află în suflet, iar alta în simțuri, să privim pe scurt şi cauzele lor.

Întristarea din suflet este îndoită. Una este pentru greşelile proprii, altă este pentru greşelile străine. Iar cauza acestei întristări este în chip vădit plăcerea după simțuri a celui ce se întristează, sau a celor pentru care se întristează (11). Căci judecând drept, aproape că nu este păcat în oameni, care să nu-şi aibă ca început al naşterii sale afecțiunea nerațională a sufletului față de plăcerea simțurilor (12).

Iar cauza plăcerii din suflet este, în chip vădit, întristarea după simțuri a celui ce se veseleşte şi se bucură de virtuțiile proprii sau ale altora (13). Căci după judecata

---

[467] Dovadă că în mistica răsăriteană, contemplația nu înseamnă inactivitate, cum a fost socotită. Treapta contemplativă nu desființează pe cea activă anterioară.

[468] Cele contrare simțurilor sunt durerile.

cea dreaptă, aproape că nu este virtute între oameni, care să nu aibe ca început al naşterii sale întoarcerea înţeleaptă a sufletului de la simţire (14). Dobândind sufletul, care urmăreşte virtutea, această desfacere de simţire, aceasta din urmă se va afla în chip necesar în dureri şi osteneli, nemaiavând unită cu ea puterea care ne născoceşte diferitele plăceri în temeiul afecţiunii voluntare a sufletului faţă de ele (15). Dimpotrivă această putere respinge acum bărbăteşte, prin înfrânare, năvala plăcerilor fireşti ale simţurilor. Iar faţă de ostenelile cerilor fireşti, ale simţurilor. Iar faţă de ostenelile şi durerile fără de voie şi potrivnice firii ce vin asupra-i, rămâne cu totul neînduplecată, neputând fi abătută de la deprinderea şi de la frumuseţea dumnezeiească a virtuţii, de la plăcerea cea fără consistenţă. Şi nu cade de la înălţimea virtuţilor ca să abată ostenelile ce vin asupra-i, pentru a cruţa trupul de simţirea durerilor. Iar cauza întristării după simţuri este preocuparea totală a sufletului de cele conforme firii sale, pe când plăcerea după simţuri o produce în chip vădit lucrarea sufletului contrară firii (16) lui neputând avea alt început al naşterii ei decât abaterea sufletului de la cele conforme firii sale.

Căci lucrarea după fire a minţii şi a simţurilor sunt opuse una alteia, din pricina deosebirii extreme a celor supuse lor (17). Pentru că cele supuse minţii sunt entităţile spirituale şi necorporale, pe care le sesizează după fiinţă; iar cele supuse simţurilor sunt lucrurile sensibile şi corporale, pe care le percep ele de asemenea după fire.

Deci fiindcă nu e cu putinţă minţii să străbată la cele spirituale înrudite cu ea fără contemplarea lucrurilor sensibile, aşezate la mijloc, iar aceasta nu se poate face fără lucrarea simţurilor care o întovărăşeşete şi care e înrudită cu lucrurile sensibile (18), pe drept cuvânt dacă se lipseşte de

înfățișările celor văzute, socotind lucrarea simțurilor care o întovărășește drept o lucrare naturală (19), care din cel spirituale și cele conforme firii, prinzându-se zicând cu amândouă mâinile de cele corporale și cele conforme firii. Purtate apoi de acestea în chip nerațional (din pricina simțirii care a biruit-o), mintea pe care o naște întristarea din suflet, întrucât acesta e lovit de biciuirile dese ale conștiinței, iar pe de alta produce plăcerea de simțire, îngrășând-o cu născocirile mijloacelor de desfătare a trupului. Dacă însă mintea, de la prima atingere prin simțuri cu cele văzute, taie înfățișarea acestora și contemplă rațiunile duhovnicești ale lucrurilor, curățite de figurile, așezate pe ele, produce plăcerea din suflet, nemaifiind reținută de nici unul din lucrurile văzute prin simțuri, și naște întristarea din simțire, aceasta fiind lipsită de toate lucrurile naturale sensibile. Căci acolo unde simțurile sunt cârmuite de rațiunile în contemplarea celor văzute, trupul e lipsit de toată plăcerea după fire, neavând simțurile slobode și dezlegate de lanțurile rațiunii, ca să slujească plăcerilor[469] (20).

Dacă deci, precum am spus, întristarea sau durerea sufletului (căci sunt unul și același lucru) e produsă de plăcerea de simțire, iar întristarea sau durerea simțirii de plăcerea din suflet, pe drept cuvânt cel ce dorește și nădăjduiește viata "păstrată în cer spre moștenire nestricăcioasă, prihănită și neveștejită, prin învierea din

[469] Deci pentru Sf. Maxim cele două plăceri, din suflet și din simțire, nu pot fi în nici un caz împreună. Nu le poate avea cineva deodată amândouă. Dimpotrivă, plăcerii din suflet îi corespunde durerea din simțire și viceversa. Omul, deci trebuie să aleagă deodată cu plăcerea din una, durerea din cealaltă, în textul grec pretutindeni se vorbește de "simțire". Eu am tradus uneori prin "simțuri". E vorba de lucrarea simțurilor, de percepție, la care se poate asocia o plăcere sau o întristare.

morți a Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos",[470] are în suflet o veselie și o bucurie negrăită, bucurîndu-se neîncetat de nădejdea bunurilor viitoare, dar în trup și în simțire poartă întristarea, sau ostenelile cauzate simțirii de feluritele încercări și de durerile prilejuite de ele. Căci orice virtute este însoțită de plăcere și de durere: durere pentru trup, care se lipsește de durerea dulce și lină, și plăcerea pentru suflet, care se desfată în duh cu rațiunile curățite de tot ce cade sub simțuri.

Se cuvine deci ca mintea, întristându-se în viața aceasta (căci așa cred că se înțelege "acum") cu trupul pentru multe strâmtorări ce-i vin din încercările pentru virtute, să se bucure și să se veselească cu sufletul pururea pentru nădejdea bunurilor veșnice, chiar dacă simțirea e apăsată de durere. "Căci nu sunt vrednice pătimirile sufletului de acum de slava viitoare, ce se va descoperi nouă"[471] zice Apostolul.

În felul acesta se poate omul bucura, după părerea mea, pentru ceea ce se întristează. Căci întristandu-se cu trupul de virtute din pricina ostenelilor, se bucură cu sufletul de aceeași virtute, privind la frumusețea celor viitoare ca la ceva prezent (21). Pentru această frumusețe, cel ce se înnoiește necontenit prin nașterea sufletului în duh, moare în fiecare zi, asemenea marelui David,[472] prin renunțarea de bunăvoie la trup, având atât plăcerea mântuitoare, cât și întristarea folositoare (22). Iar prin întristare nu înțelegem pe cea nerațională, a celor mulți, care apasă sufletul pentru că e lipsit de plăceri sau de bunuri materiale ce stârnesc în om porniri contrare firii spre cele care nu trebuie (23) și îl

---

[470] I Petru l, 3.

[471] Rom. 8, 18.

[472] Ps. 43, 24; I Cor. 15, 31.

fac să fugă de cele ce nu trebuie să fugă (24), ci pe cea raţională şi încercată de înţelepţi în cele dumnezeieşti şi pe cea care descoperă răul prezent. Căci întristarea este un rău prezent ce se află în suflet când plăcerea simţirii împiedică discernământul raţiunii, sau în simţire când drumul sufletului înaintează neîmpiedicat în virtute, aducând cu atât mai multe strâmtorări simţirii, cu cât procură mai multă plăcere şi bucurie sufletului închinat în Dumnezeu, prin lumina înrudită a virtuţii şi cunoştinţei.

Scolii

1. Adică întristarea sufletului.

2. Acum numeşte întristare, durerea simţirii.

3. Întristarea sufletului este urmarea plăcerii simţurilor, căci prin aceasta se naşte întristarea sufletului. De asemenea întristarea trupului este urmarea plăcerii sufletului, căci bucuria sufletului se face întristarea trupului.[473]

4. Definiţiile întristării se alternează în ce priveşte cauza, care o produce.

5. Întristarea este de două feluri. Una este a simţirii, născându-se din lipsa plăcerilor trupeşti; iar alta a minţii, producându-se prin lipsa bunurilor sufletului. Dar tot de două feluri zice că sunt şi ispitele. Unele sunt cu voia, altele fără de voie. Cele cu voia sunt pe de o parte pricinile plăcerii trupeşti a simţurilor, pe de alta ale întristării din suflet. Căci numai păcatul săvârşit întristează sufletul. Iar cele fără de voie, care se arată în strâmtorile involuntare, sunt pricinile plăcerii din suflet şi ale durerii trupeşti a simţurilor.

---

[473] Bucuria sufletească e concomitentă cu asceza trupeasca.

6. Ispita cu voia produce întristare în suflet şi crează plăcerea în suflet şi crează plăcerea în simţuri; iar cea fără voie naşte plăcerea sufletului şi întristarea trupului.

7. Domnul ne învaţă să ne rugăm să nu ajungem în ispitele cu voia, care produc plăcere trupului şi durere sufletului. Iar marele Iacob ne îndeamnă să ne bucurăm de încercările cele fără de voie, care alungă plăcerea trupului şi durerea sufletului.

8. Arată pe cine numeşte desăvârşit.

9. Arată pe cine numeşte întreg.

10. "Cercat" este cel ce a făcut experienţa durerii şi plăcerii trupeşti, întrucât a încercat atât la latura favorabilă a celor trupeşti. "Desăvârşit" este cel ce a biruit plăcerea şi durerea trupului prin puterea raţiunii. Iar "întreg" este cel ce şi-a păstrat neschimbate deprinderile făptuirii şi ale contemplaţiei, prin tăria dragostei de cele dumnezeieşti.

11. Oricărei întristări din suflet îi premerge, zice, o plăcerea trupului.

12. Fără legătura pătimaşă a sufletului cu simţurile nu este în oameni păcat.

15. Cel ce domoleşte trupul prin ostenelile de bunăvoie, bucură sufletul duhovniceşte.

14. Virtutea se naşte prin înstrăinarea de bunăvoie a sufletului de trup.

15. Puterea născocitoare de care vorbeşte este puterea cugetătoare (mintală) a sufletului. Aceasta ieşind din legătura cu simţurile, nu mai are cine să se îngrijească de plăceri pe seama sufletului, printr-o afecţiune de bunăvoie faţă de el. Ea nu se mai ocupă nici cu uşurarea durerii trupului, din pricina preocupării totale şi afectuoase a voinţei de cele dumnezeieşti.

16. Preocuparea sufletului de cele conforme cu

firea se face începutul durerii simțurilor. Căci sufletul ostenindu-se pentru cele bune după fire, nu mai este nici o putere care să născocească mijloacele ce procură plăcere simțurilor.

17. Simțurilor le sunt supuse cele sensibile, iar minții cele inteligibile. Deci mare este deosebirea între cele sensibile și cele inteligibile.

18. Mintea îndată ce socotește lucrarea simțurilor ca proprie, se încâlcește în înfățișările lucrurilor sensibile și născocește plăceri pe seama trupului, neputând străbate dincolo de natura celor văzute, fiind reținută de legătura pătimașă cu simțurile.

19. Cel ce preface legile lucrurilor prin imitare în legea sa, este un virtuos, făcând rațională mișcarea celor lipsite de rațiune. Iar cel ce preface legea sa în legile altora prin imitare, e un pătimaș, schimbând rațiunea în ceea ce-i lipsit de rațiune.

20. Când stăpânește în noi rațiunea, aceasta chinuiește în mod necesar trupul, care îi slujește în vederea virtuții.

21. Trupul e al sufletului, iar nu sufletul al trupului. Căci cel mai mic este al celui mai mare, nu cel mai mare al celui mai mic. Deci fiindcă pentru greșala dintâi a răsărit în noi legea păcatului, care este plăcerea simțurilor, iar pentru aceasta s-a hotărât moartea trupului prin osteneli și dureri, rânduită spre desființarea legii păcatului, cel ce știe că moartea s-a ivit din pricina păcatului, spre desființarea lui, se bucură pururea în sufletul său când vede cum este desființată legea păcatului din trupul său prin feluritele osteneli și dureri, ca să primească fericita viața viitoare în duh. Căci știe că nu poate ajunge la aceasta dacă nu e golită mai înainte din trup, ca dintr-un vas, încă în această viață,

legea păcatului, susținută prin afecțiunea voinței față de el.

22. Plăcerea mântuitoare este plăcerea sufletului pentru virtute. Iar întristarea folositoare, durerea trupului de dragul virtuții.

23. Cel ce e lipsit de patimi și de lucruri, își duce pornirile spre cele ce nu se cuvine.

24. Cel ce nu primește întâmplările care îl depărtează de patimi și de lucruri fuge de cele ce nu trebuie să fugă.

Întrebarea 59

Pentru această mântuire au căutat cu stăruială și au cercetat cu de-amăuntul Proorocii care au proorocit despre harul rânduit vouă, cercetând care și ce fel de timp este acela arătat lor de duhul lui Hristos din ei, care le mărturisea despre patimile lui Hristos și despre măririle de după ele".[474] *Dacă fericiții Prooroci ne-au lăsat în scris cele ce au răsunat în urechile lor de la Duhul, casă le căutăm și să le cercetăm, cum și cu ce căutare și cercetare le-au căutat și cercetat, odată ce le-au răsunat în urechi și au scris cele descoperite lor?*

Răspuns

Puterile de căutare și cercetare a lucrurilor dumnezeiești sunt sădite în firea oamenilor, ființial de către Făcător, prin însăși aducerea ei în existență. Iar descoperirile lucrurilor dumnezeiești te împărtășește prin har puterea Preasfântului Duh. Dat fiind însă că cel viclean a țintuit în urma păcatului aceste puteri încă de la început de firea celor

[474] I Petru l, 10 – 13.

văzute, "şi nu mai era cine să înțeleagă şi să caute pe Dumnezeu",[475] întrucât toți cei părtaşi de firea omenească îşi mărgineau puterea minții şi rațiunii la înfățişarea lucrurilor sensibile şi nu mai aveau nici o înțelegere pentru cele mai presus de simțuri, pe drept cuvânt harul Preasfântului Duh a restabilit puterea celor ce n-au îmbrățişat rătăcirea cu intențiile şi cu toată inima, dezlipind-o de cele materiale. Deci reprimind-o curățită prin har, aceştia au căutat întâi şi au cercetat, apoi au căutat cu stăruință şi au cercetat cu de-amănuntul tainele dumnezeieşti prin acelaşi har al Domnului.

Fiindcă nu e îngăduit să zicem că numai harul de sine lucrează în Sfinți cunoştințele tainelor, fără puterile care primesc prin fire cunoştința (1). Căci atunci socotim că sfinții Prooroci nu înțelegeau iluminările date lor de către Preasfântul Duh. Dar în acest caz cum ar mai fi adevărat cuvântul care zice: "Înțeleptul înțelege cele din gura sa".[476] Pe de altă parte n-au primit cunoştința adevărată a lucrurilor nici numai căutând-o prin puterea firii, fără harul Duhului Sfânt. Căci atunci s-ar dovedi de prisos sălăşluirea Duhului în Sfinți, neajutându-le întru nimic la descoperirea adevărului. Şi cum ar mai fi adevărat cuvântul care zice: "Toată darea cea bună şi tot darul desăvârşit de sus este, pogorând de la Părintele luminilor";[477] sau: "Fiecăruia i s-a dat arătarea Duhului spre folos; căci unuia, zice, i s-a dat prin Duhul cuvânt de înțelepciune, altuia cuvânt de cunoştință prin acelaşi Duh, altuia, darul tămăduirilor" ş.a.m.d. Apoi adaugă: "Toate le lucrează unul şi acelaşi

[475] Ps. 13, 2; 52, 3 (LXX).
[476] Prov, 16, 25.
[477] Iacob 1, 17.

Duh, împărțind fiecăruia îndeobște precum voiește".[478] Și voiește ceea ce este spre folos fiecăruia, ca să împlinească dorul nepătimaș al celor ce caută cele dumnezeiești. Căci cei ce caută fără cele dumnezeiești, desigur va lua ceea ce caută (2). Iar cel ce caută cu vreo patimă, nu va primi ce caută, căutând în chip rău. Căci zice: "Cereți și nu primiți, fiindcă cereți rău".[479]

Prin urmare harul Duhului Sfânt nu lucrează înțelepciunea în Sfinți fără mintea care să o primească; nici cunoștința, fără rațiunea capabilă de ea; nici credința, fără convingerea minții și a rațiunii despre cele viitoare și deocamdată nearătate; nici darurile vindecărilor, fară iubirea de oameni cea după fire; nici vreun altul dintre celelalte daruri, fără deprinderea și puterea capabilă de fiecare. Dar iarăși nu va dobândi omul ceva din cele înșirate numai prin puterea naturală, fără puterea lui Dumnezeu, care să le dăruiască (3).

Iar aceasta o arată limpede toți Sfinții, care, după ce se învrednicesc de descoperirile celor dumnezeiești, caută rațiunile celor descoperite.[480] Astfel Avraam, primind făgăduința că va moșteni pământul arătată lui prin cuvintele ce i le spune Dumnezeu: "Eu sunt Domnul care te-am scos pe tine din pământul Chaldeilor, ca să-ți dau pământul acesta spre moștenire", nu se mulțumește să primească ceea ce a căutat ieșind din pământul Chaldeilor, ci a căutat cu dor să afle și felul cum va moșteni, zicând către Dumnezeu: "Stăpâne Doamne, prin ce voi cunoaște că-l voi moșteni?"[481] Iar Moise, primind puterea semnelor și a minunilor, a căutat

[478] I Cor. 12, 7-11.
[479] Iacob 4, 5.
[480] Dan. 12, 8; Zah. 4, 5.
[481] Fac. 15, 7.

să învețe modurile și rațiunile prin care avea să dovedească vrednicia de crezare a semnelor dăruite.[482] Iar marele David zice: “Și a mai pus în ei toate rațiunile semnelor și a minunilor lui, în pământul lui Ham“.[483] Și tot el zice despre sine, strigând către Dumnezeu: “Descoperă ochii mei și vei înțelege minunile din legea Ta“.[484] Apoi: “Făclie picioarelor mele este legea Ta și lumina cărărilor mele“.[485] Iar marele Daniil, care dorea cu atâta putere vedeniile dumnezeiești, pentru care a stat nemâncat trei săptămâni, căutând rațiunile lor, aude pe un Înger zicând către alt Înger: “Tâlcuiește celui de colo vedenia “.[486] În sfârşit marele Prooroc Zaharia la fiecare vedenie din proorocia lui îl prezintă pe Îngerul ce grăia în el, arătându-i și învățându-l rațiunile vedeniilor, zicând: “Și mi-a arătat mie Îngerul, care grăiește în mine: Doamne, ce sunt astea?“ [487]

E limpede din aceasta că toți Sfinții pe de-o parte au primit de la Duhul descoperirii, pe de alta au cerut să li se lămurească rațiunile celor descoperite. De asemenea că harul Duhului nu desființează câtuși de puțin puterea firii, ci mai degrabă, fiind slăbită prin întrebuințarea ei într-un mod contrar firii, o face iarăși tare prin întrebuințarea ei într-un mod potrivit firii, înălțând-o la înțelegerea celor dumnezeiești.

Desigur Duhul Sfânt este cel ce caută și cercetează în noi cunoştința lucrurilor. Dar nu caută pentru Sine ceea ce caută, fiindcă e Dumnezeu și mai presus de orice cunoștință, ci pentru noi cei ce avem lipsă de

[482] Exod 4, 1.
[483] Ps. 104, 26.
[484] Ps. 118, 18.
[485] Ps. 118, 105.
[486] Dan. 8, 16.
[487] Zah. 1, 9 (LXX).

cunoştinţă. Precum şi cuvântul făcându-se trup, nu săvârşeşte taina întrupării pentru Sine, ci pentru noi. Dar precum fără trup însufleţii mintal nu ar fi lucrat Cuvântul în chip dumnezeiesc cele ale trupului, la fel nici Duhul Sfânt nu lucrează în Sfinţi cunoştinţele tainelor, fără puterea cea după fire, care caută şi cercetează cunoştinţa. Deci ori de căutau, ori de căutau cu stăruinţă, ori de cercetau ori de cercetau cu de-amănuntul, Sfinţii aveau harul Duhului, care mişca puterea mintală şi raţională a lor spre căutarea şi cercetarea celor privitoare la mântuirea sufletului. Fără Duhul nu vedeau nimic din cele duhovniceşti, fiindcă nu poate mintea omenească să perceapă fără lumina dumnezeiească cele dumnezeieşti şi spirituale.

Căci precum nu se poate odihni ochiul să perceapă cele sensibile fără lumina soarelui, la fel fără lumina duhovnicească nu ar putea primi mintea omenească niciodată vreo vedere duhovnicească. Cea dintâi luminează simţul văzului prin fire spre perceperea corpurilor (4), cea de-a doua luminează mintea spre contemplare pentru a înţelege cele mai presus de simţuri (59.

Iar mântuirea "sufletelor" este sfârşitul credinţei. Sfârşitul credinţei este descoperirea adevărată a Celui crezut. Iar descoperirea adevărată a celui crezut este pătrunderea (penhoreza) negrăită a Celui crezut în cel ce crede, după măsura credinţei fiecăruia. Această pătrundere, la rândul ei, este întoarcerea finală a celor ce cred la principiul propriu, este împlinirea dorinţei (69. Împlinirea dorinţei este odihnirea pururea nobilă[488] a celor plini de

[488] ἡ ἀεικίνητος στάις. Pentru explicarea acestei stări veşnice a se vedea Filoc. rom. vol. II, p. 203, nota 1. Grigorie de Nisa îşi pusese întrebarea: cum poate fi acelaşi lucru şi stare şi mişcare? Şi răspunsese: "Cu cât rămâne cineva mai ferm şi mai neclintit în bine,

dorință, în jurul Celui dorit. Iar odihnirea pururea mobilă a celor plini de dorință în jurul Celui dorit este bucuria veşnică şi neîncetată a Celui dorit. Bucuria veşnică şi neîntreruptă e împărtăşirea de bunurile dumnezeieşti mai presus de fire.[489] Iar împărtăşirea de bunurile dumnezeieşti mai presus de fire, este asemenea celor ce se împărtăşesc. Asemănarea celor ce se împărtăşesc cu Cei de care se împărtăşesc, înseamnă identitatea actualizată prin asemănare a celor ce se împărtăşesc cu Cel de care se împărtăşesc, atât cât este cu putință. Iar identitatea actualizată prin asemănarea celor ce se împărtăşesc cu Cel de care se

---

cu atât străbate mai mult drumul virtuții. Căci cel nesigur, şi lunecos la gândurile sale, fără o statornicie fermă în bine, învăluit de furtună si purtat în toate părțile, cum zice Apostolul, nu înaintează spre înălțimea virtuții. De pildă cei ce păşesc pe nisip, chiar dacă par că străbat cu picioarele spații mari, se ostenesc în zadar, pasul lunecând mereu în jos din pricina nisipului. Ei fac mişcarea, dar mişcarea lor nu realizează nici un progres. Dar dacă cineva, cum zice psalmistul, scoțându-şi picioarele din adâncul lunecos, şi le sprijină pe piatră (iar piatra e Hristos, virtutea desăvârşită), cu cât devine mai ferm şi mai nemişcat, după sfatul lui Pavel, cu atât străbate mai repede drumul folosindu-se de stabilitate (στάσις) ca de o aripă oarecare, care-l înaripează pentru călătoria în sus prin statornicia în bine " (Vita Moysis, P.G. 44, 405 C.D.). Precum sintetizează Sf. Grigorie mişcarea cu stabilitatea în cei desăvârşiți, care continuă să se desăvârşească, la fel pentru Sf. Maxim odihna eternă nu e o încremenire. Deşi văd pe Cel dorit, infinitatea Lui face ca niciodată el să nu termine în a-L cunoaşte şi iubi, ci veşnic să dorească a-L cunoaşte şi mai mult.

[489] "Bucuria, zice Sf. Maxim, nu are nimic opus, nici trecut, nici viitor. Căci bucuria nu cunoaşte nici tristeţe trecută şi nu aşteaptă cu frică nici saturarea (plictiseala) viitoare" (Ambigua P.G. 91, 1088). Dacă-i aşa, bucuria adevărată, care nu poate fi decât bucuria veşnică, nu poate fi procurată de bunurile create mărginite, ci numai de bunurile dumnezeieşti, care niciodată nu sfârşesc, care fac pe cel părtaş de ele să iasă din timp.

împărtăşesc, este îndumnezeirea celor ce se învrednicesc de îndumnezeire. Îndumnezeirea, ca să spun sumar, este concentrarea tuturor timpurilor şi veacurilor şi a celor din timp şi din veac. Iar concentrarea şi sfârşitul timpurilor şi veacurilor şi a celor din ele este unirea nedespărțită a începutului adevărat şi propriu în cei mântuiți (7). Unirea nedespărțită a începutului și sfârșitului adevărat în cei mântuiți este ieșirea cea bună din cele naturale[490] a celor hotărniciți ființial între început şi sfârşit. Iar ieşirea cea bună din cele naturale a celor mărginiți între început și sfârşit, este o lucrare atotviguroasă şi supraputernică, nemijlocită şi infinită a lui Dumnezeu ce lucrează la infinit în cei învredniciți de acea ieșire bună din cele naturale (8). În sfârşit lucrarea aceasta nemijlocită, atotviguroasă şi supraputernică a lui Dumnezeu, ce lucrează la infinit, este o plăcere şi o bucurie tainică, şi supratainică a celor stăpâniți de ea în temeiul unei uniri negrăite şi mai presus de înțelegere; o bucurie pe măsura căreia nu se poate afla minte sau rațiune, înțelegere sau cuvânt în lumea celor create.[491]

Căci nu posedă firea rațiunile celor mai presus de fire, precum nici legile celor contrare firii. Mai presus de fire numim plăcerea dumnezeiească şi înțeleasă, pe care Dumnezeu o procură firii, unindu-se după har cu cei vrednici. Iar contrară firii este durerea negrăită ce se naşte din lipsa acelei plăceri, pe care Dumnezeu o procură firii, unindu-se în afară de har cu cei nevrednici. Căci Dumnezeu

---

[490] Ieşirea bună din cele naturale ἡ κρείττων τῶν κατὰ φύσιν εκβασις nu e o ieşire în jos, o părăsire, a puterilor naturale, ci o depăşire a celei mai înalte trepte a lor.

[491] Până când în făptură e Dumnezeu numai ca început, ea contribuie cu lucrarea ei la dezvoltarea darului primit ca început. Dar când Dumnezeu s-a făcut în sfârşit în făptură, adică începutul s-a unit cu sfârşitul, nu mai lucrează decât Dumnezeu.

unindu-se cu toți, după calitatea dispoziției aflătoare în fiecare, dă fiecăruia, precum știe El, simțirea potrivită, după cum s-a pregătit fiecare prin sine însuși spre primirea Celui ce se va uni cu toți la sfârșitul veacurilor (9).[492]

Deci socotesc că prin "mântuirea sufletelor"ca sfârșit al credinței,[493] corifeul Apostolilor Petru înțelege îmbrățișarea de cele mai presus de fire. "Pentru, această mântuire, desigur prin Duhul Sfânt au căutat cu stăruință Proorocii și au cercetat cu de-amănuntul, care și ce fel de chip este acela arătat lor de Duhul lui Hristos aflător în ei, care le mărturisea despre patimile lui Hristos și despre măririle de după ele". Așadar pe cel ce caută cu stăruință în duh mântuirea sufletelor și cercetează cu de-amănuntul rațiunile și podurile duhovnicești ale acestei mântuiri, îi povățuiește la înțelegere Duhul Sfânt, care nu lasă să rămână în ei nemișcată și nelucrătoare puterea prin care pot să caute cu stăruință cele dumnezeiești.

Mai întâi El învață să "caute" omorîrea voinței din păcat sau a păcatului din (prin) voință; și învierea voinței în (prin) virtute sau a virtuței în (prin) voință, De asemenea să "cerceteze" modurile de omorîre a voinței din păcat, sau a păcatului din (prin) voință; la fel rațiunile învierii voinței (prin) virtute și a virtuții (prin) voință (10). Căci prin aceste moduri și rațiuni obișnuiește să se înfăptuiască omorîrea păcatului din (prin) voință, sau a voinței prin păcat, precum și învierea virtuții în (prin) voință sau a voinții în (prin) virtute. Fiindcă ei au în chip vădit, ca parte în veacul acesta

---

492 Orice făptură trebuie să ajungă la o încetare a lucrării ei naturale (Sâmbăta) și la o sălășluire în ea a lucrării exclusive a lui Dumnezeu. Făptura bună prin dezvoltarea până la limita de sus a posibilităților sale iar făptura rea prin coruperea totală a puterilor ei naturale.

493 I Petru l, 9.

(pe care Scriptura l-a numit "timp"), patimile în Hristos sau pentru Hristos în preajma firii, patimi pe care le-a mărturisit lor Duhul Sfânt, ca să se sădească în Hristos întru asemănarea morții Lui prin omorîrea păcatului, dar și în asemănarea învierii, prin lucrarea virtuților (11).

Căci se cuvine de fapt ca cel ce vrea să se mântuiască să omoare nu numai păcatul prin voință,[494] ci și voința însăși pentru păcat (față de păcat)[495] și să învie nu numai voința pentru virtute,[496] ci și însăși virtutea pentru voință.[497] Aceasta pentru că întreaga voință omorîtă să fie despărțită de întregul păcat omorît, încât să nu-l mai simtă, și întreaga voință înviată să simtă întreaga virtute înviată printr-o unire nedespărțită (12).

Aceasta "căutând-o" mai întâi Sfinții prin Duhul Sfânt, au dobândit filosofia lucrătoare. După aceasta, devenind curați și slobozi de orice întinare, și-au mișcat ochiul mintal al sufletului spre ținta finală a fâpturilor prin același Duh, "căutând cu stăruință", după învierea voinței, și nestrălucirea firii, și "cercetând cu "de-amănuntul" modurile și rațunile nemuririi celei dumnezeiești.[498] Căci nu mai

---

[494] Τῇ προαιρέσει νεκρῶσαι τὴν ἁμαρτίαν. E tot una cu omorîrea păcatului sau prin voință (τὴν κατά τὴν προαίρεσιν τῆν ἁμαρτίας νέκρωσιν).

[495] Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν προαίρεσιν τῇ ἁμαρτίᾳ. E tot una cu omorârea voinței din păcat (τὴν κατὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς προαιρέσεως νέκρώσιν). E o paralelă la expresia lui Pavel: "Eu m-am răstignit lumii (mi-am omorât voința pentru sau din păcat) și lumea s-a răstignit mie (am omorît păcatul pentru sau din voință)".

[496] Ἀναστῆσαι τῇ ἀρετῇ τὴν προαίρεσιν. E tot una cu învierea voinței în sau prin virtute (τὴν κατὰ τὴν ἀρετὴν τῆς προαιρέσειος ἀναβίωσιν).

[497] Τῇ προαιρέσει τὴν ἀρετὴν. E tot una cu învierea virtuții în sau prin voință (κατὰ τὴν προαίρεσιν τῆς ἀρετῆς ἀναβίωσιν).

[498] Asceza, făptuirea morală, învie voința. Treapta ulterioară, gnoza sau

"căutau" învierea voinței, pe care o primiseră deja prin făptuire morală de la Duhul, precum nu mai "cercetau" nici modurile ei, ci "căutau acum cu stăruință" nestricăciunea firii, pe care nu o aveau, și "cercetau cu de-amănuntul" modurile și rațiunile îndumnezeirii ei. Spre aceasta le era acum tot zorul, dorind slava ei în Hristos, ca precum au pătimit împreună cu El în veacul acesta (pe care, cum am zis, Scriptura l-a numit "timp"), așa să fie și slăviți împreună cu El în veacul viitor, devenind, într-un chip mai presus de fire, moștenitori ai lui Dumnezeu după har împreună și moștenitori cu Hristos după iconomie, prin puterea întrupării Celui ce și-a însușit toată firea.

Căci Hristos fiind prin fire Dumnezeu și om, ca Dumnezeu Îl moștenim noi după har într-un chip mai presus de fire, prin participarea cea negrăită. Iar ca om care ne-a însușit pe noi, făcându-se pentru noi în chipul nostru, se moștenește și El însuși pe Sine împreună cu noi, datorită coborîrii Sale neînțelese. Pe acesta Sfinții dorindu-L mai înainte în chip tainic în duh, au învățat că slavei celei întru Hristos ce se va arăta în viitor pe urma virtuții trebuie să-i premeargă în timpul de față pătimirile în El pentru virtute. Căci "cercetau, zice, care și ce fel de timp este acela arătat lor de Duhul lui Hristos din ei, care le mărturisea de mai înainte pătimirile în Hristos".

Deci ei "căutau cu stăruință" și "cercetau cu de-amă-nuntul" nu numai nestricăciunea firii și rațiunile îndumnezeirii ei, ci și timpul în care va veni încercarea prin pătimiri de dragul ei, ca să facă vădită atât dispoziția celor

---

îndumnezeirea, ce urmează după încetarea activității morale, învie și firea întru nestricăciune și nemurire. Până nu se consolidează voința în neschimbabilitatea în bine, nu poate dobândi nici firea neschimbabilitatea. Între asceză și mistică e o continuitate necesară.

ce o doresc cu adevărat, cât şi intenţia celor ce o doresc cu făţărnicie; apoi şi timpul, adică veacul celălalt, în care se va arăta prezentă şi actualizată îndumnezeirea după har, care îi va face pe toţi întru asemănarea dumnezeiească, pe măsura în care este capabil fiecare să o primească. Poate aceasta a numit-o Scriptura "mărirea" ce va urma ostenelilor pentru virtute.

Acestea trebuie spuse ca răspuns celui ce ar zice: de ce n-a zis Scriptura aici "căutare" şi "cercetare", ci "căutare cu stăruinţă" şi "cercetare cu de-amănuntul"? Răspunzând astfel, va arăta lămurit înţelesul lor cel mai apropiat. Dar eu cunosc şi alt înţeles al lor, pe care l-am auzit de la oarecare înţelept. Zicea adică acela, spunând un lucru mai tainic despre "căutarea" şi "căutarea cu stăruinţă a originii (începutului) şi a ţintei finale (sfârşitului). Şi anume despre "căutare" că ea e folosită în chip natural pentru origine, iar "căutarea cu stăruinţă" pentru ţinta finală. Căci în mod firesc nimeni nu-şi va "căuta cu stăruinţă" originea, precum nimeni nu-şi va "căuta" în mod firesc ţinta finală. Ci originea şi-o "caută", iar ţinta finală şi-o "caută cu stăruinţă". Dar, zicea, de când omul a aruncat prin neascultare de îndată ce-a început să existe, îndărătul sau originea proprie, nu mai putea să "caute" ceea ce s-a căutat în urma lui. Şi deoarece originea circumscrie în mod natural mişcarea celor pornite din ea şi ţintă finală, în care ca într-o cauză îşi caută sfârşitul mişcarea celor ce se află în mişcare.

Deci omul "căutându-şi cu stăruinţă" ţinta sa finală dă de originea sa, care se află în mod natural în ţinta sa finală. Căci părăsind "căutarea" originii sale, a întreprins prin fire "căutarea cu stăruinţă" a ei ca ţintă finală. Fiindcă nu era cu putinţă să scape din hotarul ei, care-l înconjoară din toate părţile şi-şi circumscrie mişcarea. Deci, cum a zis,

nu putea "căuta" originea ajunsă înapoia sa, dar a trebuit să "caute cu stăruință" ținta finală aflătoare înaintea sa, ca să cunoască prin ținta finală originea părăsită, după ce nu a cunoscut ținta finală din origine.

Poate și aceasta vrea să ne învețe înțeleptul Solomon când zice: "Ce este ce a fost? Însăși ceea ce va fi. Și ce este ce s-a făcut? Însăși ceea ce se va face. "Prin aceasta arată oarecum cu înțelepciunea originea din țintă, căci nu se mai arată după călcarea poruncii ținta finală din origine, ci originea din ținta finală; nici nu mai "caută" cineva rațiunile originii, ci "caută cu stăruință" pe acelea care duc pe cei aflători în mişcarea spre ținta finală.

Dar cineva ar putea spune că de multe ori cuvântul "căutare" în Scriptură nu are în mod sigur acest înțeles. De pildă se spune: "Caută pacea și urmăreşte-o pe ea",[499] sau: "Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreapta Lui".[500] Dar acela poate găsi chiar în aceste locuri, dacă le priveşte cu atenție, întărirea celor spuse de noi. Căci spunând Scriptura: "Caută pacea și urmăreşte-o pe ea", prin aceasta a dat sfatul să se urmărească originea în ținta finală; iar "Împărăția", care este originea, a poruncit să se "caute cu stăruință" prin dreptate, care este ținta finală a Împărăției. Căci Împărăția lui Dumnezeu este înainte de orice "dreptate", mai bine zis e ea însăși dreptatea, spre care tinde, ca spre ținta finală, toată mișcarea celui ce să străduiește. Fiindcă dreptatea înseamnă a da în mod egal fiecăruia după vrednicie; iar Împărăția este ocrotirea după lege. Deci dreptatea e aceeași cu împărăția. Prin ea, ca prin ținta finală, pot merge cu ușurință cei ce vor spre Împărăție, ca spre origine. Fiindcă dreptatea este Împărăția lucrată

---

499 Ps. 34, 15.

500 Mt. 6, 3.

(actualizată), iar Împărăția, dreptatea sprijinită prin fapte. Căci a ocroti după lege făpturile, înseamnă a da fiecăreia cele potrivite cu vrednicia sa. Iar a da fiecăreia cele potrivite cu vrednicia sa, e tot una cu ocrotirea după lege a existențelor. Prin urmare nici o deosebire în cuvinte nu zdruncină acordul dintre înțelesurile Sf. Scripturi pentru cei ce înțeleg cu înțelepciune cele dumnezeiești.

Iar dacă ar vrea cineva să înțeleagă şi altfel "căutarea" (13), sau "căutarea cu stăruință" şi "cercetarea cu de-amănuntul", va afla că atât "căutarea" cât și "căutarea cu stăruință" se referă la minte, iar "cercetarea" şi "căutarea cu de-amănuntul" la rațiune. Căci în mod natural "caută" mintea și "cercetează" prin fire rațiunea. "Căutarea" este, ca să dau o definiție, o mişcare simplă însoțită de dorință, pe care o face mintea spre ceva ce poate fi cunoscut; iar "cercetarea" este o distincție simplă şi însoțită de o intenție, pe care o face rațiunea cu privire la ceva ce poate fi cunoscut. "Căutarea cu stăruință" este mişcarea pătrunsă de cunoaştere şi de ştiință şi însoțită de o dorință de-o anumită calitate sau mărime, pe care o face mintea spre ceva care poate fi cunoscut; iar "cercetarea cu de-amănuntul" este distincția prin fapte pe care o face rațiunea cu privire la ceva ce poate fi cunoscut, mânată de o intenție de o anumită calitate sau mărime. Aplicând aceste definții la cele dumnezeieşti, zicem despre "căutare" că este mişcarea primă și simplă și însoțită de dorință a minții spre propria cauză, iar "cercetarea" distincția primă şi simplă, pe care o face rațiunea cu privire la propria cauză, mânată de o anumită intenție. "Căutarea cu stăruință" este iarăşi mişcarea pătrunsă de cunoştință și de ştiință, pe care o face mintea spre propria cauză, mânată de o dorință fierbinte. Iar "cercetarea cu de-amănuntul" este distincția, pe care o face

rațiunea ce împlinește virtuțile, cu privire la cauza proprie, mânată de o intenție chibzuită și înțeleaptă (14).

Deci și Sfinții Prooroci, "căutând cu stăruință" și "cercetând cu de-amănuntul" cele privitoare la mintea sufletului, erau purtați spre Dumnezeu de o mișcare arzătoare și înfocată, a minții, pătrunsă de știință și cunoștință făceau cu rațiunea distincții înțelepte în vreme ce împlineau poruncile dumnezeiești. Iar cei ce-i imită pe ei caută asemănarea stăruitor, cu cunoștință și știință; mântuirea sufletelor, și cercetează amănunțit, cu chibzuință și înțelepciune distincțiile din faptele dumnezeiești.

Scolii

1. Nici harul dumnezeiesc nu produce iluminările cunoștinței, dacă nu e cineva în stare să primească iluminarea prin puterea naturală, nici capacitatea de primire a acestuia nu produce iluminarea cunoștinței, fără harul care să o dăruiască.

2. Cel ce cere fără patimă, primește harul de a lucra prin fapte virtuțile; cel ce caută în chip nepătimaș, află adevărul din lucruri prin contemplarea naturală; iar cel ce bate în chip nepătimaș la ușa cunoștinței va intra neîmpiedicat la harul ascuns al teologiei mistice (cunoștința tainică despre Dumnezeu).[501]

3. Mintea este organul înțelepciunii; rațiunea al cunoștinței; încredințarea (convingerea) amândurora, al credinței, care este susținută prin amândouă; iubirea naturală de oameni, al darurilor vindecărilor. Căci tot darul dumnezeiesc are în noi, ca putere sau dispoziție, un organ corespunzător și capabil de el. Astfel cel ce și-a curățit

[501] Cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc.

mintea de orice nălucire sensibilă, primeşte înţelepciune; cel ce şi-a făcut raţiunea stăpână peste afectele înnăscute, adică peste mânie şi poftă, primeşte cunoştinţă; cel ce are în minte şi raţiune o încredinţare neclintită cu privire la Dumnezeu, primeşte credinţa care toate le poate; iar cel ce a ajuns la iubirea naturală de oameni, după înlăturarea totală a iubirii păcătoase de sine, primeşte darurile vindecărilor.

4. E vorba de lumina sensibilă.

5. E vorba de lumina duhovnicească.

6. Se înţelege a celor ce se mişcă spre Dumnezeu

7. Faptul existenţei[502] prezintă pe Dumnezeu ca origine naturală (început), iar tendinţa după existenţa fericită[503] înfăţişează pe Dumnezeu ca ţintă finală (sfârşit) spre care tinde cu voia tot ce e pătruns de dorinţa să se zidească din nou în Dumnezeu. Unitatatea acestora stă în existenţa fericită[504] venită prin har. Aceasta înfăţişează pe Dumnezeu, care e prin fire mai presus de orice început şi sfârşit, făcând pe cei ce au după fire un început şi un sfârşit, să fie după har fără de început şi fără de sfârşit.

8. Prefacerea calitativă după har, până la îndumnezeire, este ieşirea din cele hotărnicite în mod natural între început şi sfârşit.[505]

9. Cuvânt tainic spre judecata viitoare.

10. Mai întâi cel evlavios "caută" să omoare păcatul pentru voinţă şi voinţa pentru păcat; pe urmă "cercetează" cum şi în ce chip trebuie să le fortifice pe aceasta una pentru alta. După mortificarea desăvârşită a acestora una

---

[502] Raţiunea existenţei.

[503] Raţiunea existenţei fericite.

[504] Raţiunea existenţei fericite.

[505] Cei înălţaţi peste timp, trebuie să aibă simţirea că sunt fără de început, că ceea ce-i în ei nu are început, şi că sunt fără de sfârşit.

pentru alta, "caută" viața voinței în virtute și a virtuții în voință; pe urmă "cercetează" cum și în ce chip trebuie să dea viață fiecăreia din acestea în cealaltă. "Căutarea" este, ca să dăm o definiție, dorirea unui lucru dorit, iar "cercetarea" e căutarea modului de împlinire a dorinței după lucrul dorit.

11. Cel ce a omorât voința după păcat, s-a împreunat cu Hristos întru asemănarea morții iar cel ce a înviat-o pe aceasta pentru dreptate, s-a împreunat cu El și întru asemănarea învierii Lui.

12. Păcatul și voința omorându-se una pentru alta, dobândesc o îndoită nesimțire una față de alta. Iar dreptatea și voința având viața una în alta, dobândesc o îndoită simțire una față de alta.

13. Alt înțeles al acestora.

14. Mintea mișcându-se fără să știe, spre cauza lucrurilor, numai prin dorință, "caută" numai; iar rațiunea scrutând rațiunile adevărate din lucruri, în chip felurit, le "cercetează".

Întrebarea 60

"*Ca al unui miel neîntinat și nespurcat, care este Hristos, cunoscut mai înainte de întemeierea lumii, dar arătat în timpurile din urmă pentru noi*".[506] *De cine cunoscut mai înainte?*

Răspuns

Prin taina lui Hristos cuvântul Scripturii a numit pe Hristos însuși. Aceasta o mărturisește limpede marele

[506] I Petru I, 19-20.

Apostol, spunând: "Taina cea ascunsă de neamuri, s-a descoperit acum", de unde se vede că după el taina lui Hristos e tot una cu Hristos. Iar această taină este, desigur, unirea negrăită şi neînțeleasă a dumnezeirii şi omenității într-un singur ipostas. Unirea aceasta adună omenitatea la un loc cu dumnezeirea în tot chipul în rațiunea ipostasului şi face din amândouă un singur ipostas compus, fără să aducă nici un fel de micşorare a deosebirii lor ființiale după fire. Astfel se înfăptuieşte, precum am spus, un singur ipostas al lor, şi totuşi deosebirea firilor rămâne neatinsă, ceea ce face ca şi după unire să se păstreze micşorată integritatea lor după fire, măcar că sunt unite. Căci acolo unde prin unire nu s-a produs nici o schimbare sau alterare în cele ce s-au unit, a rămas neatinsă rațiunea ființială a fiecăreia după cele ce s-au unit. Iar acolo unde rațiunea ființială a rămas neatinsă şi după unire, au rămas nevătămate şi firile, nepierzând nici una ale sale din pricina unirii.

Căci se cădea Făcătorul a toate, ca făcându-se prin fire, potrivit iconomiei, ceea ce nu era, să se păstreze pe Sine neschimbat, atât ca ceea ce era după fire,[507] cât şi ca ceea ce a devenit prin fire[508] potrivit iconomiei. Fiindcă nu se poate cugeta la Dumnezeu vreo schimbare,[509] precum nu se poate cugeta peste tot vreo, mişcare, care singură face cu

[507] κατα φύσιν

[508] φύσει. E o deosebire între φύσει şi κατά φύσιν.Fiul lui Dumnezeu nu a devenit "după fire" om, dar a devenit "prin fire", adică într-adevăr, luând o fire omenească, nu numai la aparență.

[509] E o foarte interesantă deducție a nealterării firii omeneşti din Hristos, Ipostasul lui Hristos e un întreg nedespărțit. Iar acest ipostas fiind dumnezeiesc, el nu se poate schimba în nimic din ceea ce are. Prin urmare nici firea omenească, devenită parte a Cuvântului Dumnezeiesc, nu poate ieşi din definiția ei.

putință schimbarea la cele ce se mișcă.[510] Aceasta este taina cea mare și ascunsă. Aceasta este ținta fericită (sfârșitul) pentru care s-au întemeiat toate. Acesta este scopul dumnezeiesc, gândit mai înainte de începutul lucrurilor, pe care definându-l spunem că este ținta finală mai înainte gândită, pentru care sunt toate, iar ea pentru nici una. Spre această țintă finală privind, Dumnezeu a adus la existență ființele lucrurilor. Acesta este cu adevărat sfârșitul. Providenței și al celor providențiale, când se vor readuna în Dumnezeu cele făcute de El. Aceasta este taina care circumscrie toate veacurile și descoperă sfatul suprainfinit al lui Dumnezeu, care există de infinite ori infinit înainte de veacuri. Iar vestitor (Înger) al ei s-a făcut însăși Cuvântul ființial al lui Dumnezeu, devenit om. Căci Aceasta a dezvăluit, dacă e îngăduit să spunem, însăși adâncul cel mai dinlăuntru al bunătății părintești și a arătat în Sine sfârșitul pentru care au primit făpturile începutul existenței. Fiindcă pentru Hristos sau pentru taina lui Hristos au primit toate veacurile și cele aflătoare în lăuntrul veacurilor începutul existenței și sfârșitul lui Hristos. Căci încă dinainte de veacuri a fost cugetată și rânduită unirea hotarului (definitului) și a nehotărniciei (indefinitului), a măsurii și a

---

[510] Mișcarea aci e luată în sens rău, ca ieșire a unei firi din normalitatea ei. Acest sens păcătos al mișcării am văzut că îl cunoaște și Sf. Grigorie de Nissa (Vita Moysis, P.G. 44, 405 D). Poate că numai această mișcare o socotește început al păcatului și Evagrie Ponticul și nu mișcarea în general, cum socotește Hans Urs von Baltasar (Die gnostischen Centurien, p. 118). De pildă de aceste două feluri de mișcări vorbește Evagrie în Cent. II, cap. 72 (Cap. prognostice): "Cine a cugetat prima despărțire și cine a cunoscut prima mișcare (e despărțirea lui Adam de Dumnezeu și mișcarea lui spre păcat, n. tr.) și cum ființele raționale prin ostenelile lor (mișcarea cea bună n. tr.) se întorc la moștenirea lor". (Frankenberg, p. 179).

lipsei de măsură, a marginii şi a nemărginirii, a Creatorului şi a creaturii, a stabilităţii şi a mişcării (l).[511] Iar această taină

[511] Ideea aceasta o exprimă Sf. Maxim şi în cap. gnost. 1.66-67. Comentând aceste capete Hans Urs von Balthasar (Op. c. 135) spunea: "Întruparea Domnului este central, sensul şi scopul lumii, ba moartea şi învierea lui Hristos sunt numai forma concretă a legii universale în general, chiar făcînd abstracţie de păcat. Desigur Maxim nu exclude păcatul - deci nu e martor direct pentru teoria seotistă a întrupării - dar modelează legea întrupării după legea firii, ba aceasta e întocmită în sfatul dumnezeiesc în vederea aceleia". (Filoc. rom. II, p. 148-149). În acest loc Sf. Maxim spune că nu abia păcatul lui Adam, ci însăşi constituţia lumii, aşa cum a ieşit din gândul şi din actul creator al lui Dumnezeu, o îndrumă spre Hristos. În cap. 66-67 gnost. se spusese că toate cele create au fost întemeiate spre Hristos, întrucît toate se cer după cruce, mormânt şi înviere. Acum spune că această întemeiere spre Hristos stă în aceea că toate cele create se cer după unirea cu necreatul, fapt iniţiat prin întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, în legătură cu această concepţie amintim că Serghie, fostul patriarh al Moscovei, într-o epistolă în care lua' atitudine faţă de învăţăturile lui Serghie Bulgacov, declara drept greşeală afirmaţia acestuia că: "Dumnezeu a creat lumea în vederea întrupării Fiului lui Dumnezeu". El zicea textual: "După concepţia lui Bulgacov dimpotrivă întruparea Fiului lui Dumnezeu nu e simplu accident (Zuffälligkeit) în planul lumii, ei "Dumnezeu a creat lumea tocmai în vederea întrupării" (Revista "Orient und Occident", Neue Folge, Erstes Heft, Marz 1936, p.5). Fără să apărăm concepţia lui Bulgacov în ansamblul ei, e vădit că fraza lui de mai sus e mai în acord cu Sf. Maxim decât părerea lui Serghie. Aceasta cu atât mai mult cu cât Bulgacov nu exclude cauzalitatea păcatului din întruparea Fiului lui Dumnezeu. (Vezi tot acolo, p. 19, unde Bulgacov îşi citează din "Mielul lui Dumnezeu", ed. rusă, Paris, Ymca Press, 363-438, următoarele propoziţii: "Întruparea lui Dumnezeu s-a îndeplinit în toată însemnătatea şi întinderea ei aşa cum a fost hotărâtă din vecinicie în sfatul lui Dumnezeu; ea a fost totuşi îndeplinită pentru omenirea căzută, în urma acestei căderi, ea a devenit înainte de toate un mijloc pentru mântuire şi răscumpărare, dar şi-a menţinut totodată plenitudinea însemnătăţii ei şi dincolo de răscumpărare, căci ea nu se epuizează în ultima".

s-a înfăptuit în Hristos, care s-a arătat în cele din urmă dintre timpuri, aducând prin ea împlinirea hotărârii de mai înainte a lui Dumnezeu. Aceasta, pentru ca cele ce se mişcă după fire să găsească odihna în jurul Aceluia care este după fiinţă cu totul nemişcat, din mişcarea lor faţă de ele însele şi una faţă de alta; de asemenea ca să primească prin experienţă cunoştinţa trăită a Aceluia în care s-a învrednicit să se odihnească, cunoştinţă care le oferă posesiunea fericită, neschimbată şi constantă a Celui cunoscut de ele.

Căci Scriptura ştie de o îndoită cunoştinţă a celor dumnezeieşti. Una e relativă şi constă numai în raţionament şi în înţelesuri, neavând simţirea experiată prin trăire a Celui cunoscut. Prin ea ne călăuzim în viaţa aceasta. Cealaltă e în sens propriu adevărată şi constă numai în experienţa trăită, fiind în afară de raţionament şi de înţelesuri şi procurând toată simţirea Celui cunoscut prin participarea la El după har (2). Prin aceasta vom primi în viaţa viitoare îndumnezeirea

---

S-ar părea că după Sf. Maxim problema trebuie rezolvată în sensul că şi chiar fără de păcat lumea era destinată unei întrupări a Logosului în ea, a unei morţi şi învieri a omenităţii Logosului şi a lumii în El. Dar păcatul a dat acestei întrupări caracterul de extremă chenoză, crucii caracterul sângeros şi ispăşitor, iar învierii caracterul de biruinţă asupra morţii. Fără păcat ar fi fost o întrupare, o cruce şi o înviere mistică, în sensul că şi creatul ca atare (chiar ajuns la nepătimire) trebuie să primească în El pe Dumnezeu într-un mod mai deplin (întrupare), să se odihnească de activităţile şi însuşirile sale (moartea) şi să învie la o activitate exclusiv dumnezeiească (îndumnezeirea). Logosul cu omenitatea Sa ne-ar fi fost înaintemergătorul pe acest drum. Aşadar taina lui Hristos a fost rânduită din veac şi lumea a fost creată cu o constituţie corespunzătoare cu ea, dar păcatul a modelat într-un fel nou executarea ei. Dar dincolo de sensul răscumpărător impus de păcat, întruparea, moartea şi învierea Lui au şi sensul mistic şi în acest sens ele trebuiesc repetate de fiecare făptură.

mai presus de fire, ce se va lucra fără încetare. Cunoştinţa relativă, cuprinsă în raţionament şi înţelesuri, mişcă dorinţa spre cunoştinţa trăită prin participare (3). Iar cea trăită, care procură simţirea. Celui cunoscut prin participare şi prin experienţă, înlătură cunoştinţa cuprinsă în raţionament şi înţelesuri.

Căci este cu neputinţă, zic înţelepţii, să existe deodată cu experienţa lui Dumnezeu, raţionamentul cu privire la El; sau deodată cu simţirea lui Dumnezeu, înţelegerea Lui. Fiindcă prin raţionamentul despre Dumnezeu înţeleg o cunoştinţă prin analogie, scoasă din contemplarea lucrurilor. Prin simţire, experienţa prin participare a bunurilor mai presus de fire (4). În sfârşit prin înţelegere, cunoştinţa simplă şi unitară despre El, răsărită din lucruri. Dar poate că acestea au valoare în legătură cu orice alt lucru, dacă experienţa unui anume lucru opreşte raţionamentul cu privire la el şi dacă simţirea lui dă odihnă silinţei de a-l înţelege. Căci experienţă numesc cunoştinţa trăită (κατ ε νέργειαν),care se iveşte după încetarea oricărui raţionament iar simţire însăşi participarea la lucrul cunoscut, care apare după încetarea oricărei înţelegeri. Poate că acestea vrea să ni le spună în chip tainic marele Apostol când zice: "Cât despre proorocii, se vor desfiinţa; cât despre darul limbilor, va înceta; cât despre cunoştinţă, se va sfârşi".[512]El vorbeşte desigur despre cunoştinţa aflătoare în raţionament şi înţelesuri.

Această taină a fost cunoscută mai înainte de toate veacurile de către Tatăl, şi Fiul şi Sfântul Duh. De Tatăl ca acela care a binevoit-o, de Fiul ca acela care a îndeplinit-o, iar de Sfântu Duh ca acela care a conlucrat. Fiindcă nu este cunoştinţa Tatălui şi a Fiului şi Sfântului Duh, odată ce una

[512] 1 Cor.13, 3.

este şi fiinţa şi puterea lor. Căci nu ignora Tatăl întruparea Fiului, precum nici Duhul Sfânt. Pentru că în întreg Fiul, care împlinea taina mântuirii noastre prin întrupare, se afla întreg Tatăl după fiinţă, nu întrupându-Se, ci binevoind să se întrupeze Fiul se afla în întreg Duhul Sfânt după fiinţă, nu întrupându-Se, ci conlucrând cu Fiul la întruparea cea negrăită pentru noi.

Deci fie că zice cineva Hristos, fie taina lui Hristos, singura Sfânta Treime are preştiinţa ei după fiinţă; cu alte cuvinte numai Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh. Şi să nu se întrebe nimeni cu nedumerire, cum Hristos, fiind unul din Sfânta Treime, e preştiut de ea. Căci nu ca Dumnezeu a fost Hristos preştiut, ci ca om, adică întruparea Lui cea după iconomie pentru om. Pentru că Cel ce este veşnic existent, din Cel veşnic existent mai presus de cauză şi de raţiune, niciodată nu este preştiut. Fiindcă preştiute sunt numai acelea, care au un început al existenţei fiind cauzate. Deci Hristos a fost preştiut nu ca ceea ce era după fire ca Sine însuşi, ci ca ceea ce s-a arătat mai pe urmă făcându-Se din iconomie pentru noi.

Căci se cădea cu adevărat ca Cel ce este după fire făcătorul fiinţei lucrurilor, să se facă şi Autorul îndumnezeirii după har a celor create, ca astfel Dătătorul existenţei să se arate ca şi Dăruitorul fericirii veşnice a existenţei. Deci dat fiind că nici una dintre făpturi nu se cunoaşte pe sine sau vreun alt lucru ca ceea ce sunt după fiinţă, pe drept cuvânt nu e făptură care să nu fie lipsită după fire şi de preştiinţa celor ce vor fi. Numai Dumnezeu, care este mai presus de cele ce sunt, se cunoaşte şi pe Sine ca ceea ce este după fiinţă şi le cunoaşte şi pe toate cele făcute de El mai înainte de-a fi. Ba va dărui după har şi făpturilor cunoştinţa despre ele înşile, ca şi cunoştinţa reciprocă despre

ceea ce sunt după fiinţă, şi le va descoperi raţiunile lor ce se află în El în chip unitar mai înainte de facerea lor.

Unii spun că Hristos a fost cunoscut mai înainte de întemeierea lumii, de către aceia cărora li s-a arătat apoi în timpurile cele mai de pe urmă, întrucât şi ei au existat înainte de întemeierea lumii, împreună ca Hristos cel cunoscut de mai înainte. Dar noi nu primim această învăţătură, fiindcă este cu totul străină de adevăr, ca una ce face fiinţa celor raţionale coeternă cu Dumnezeu.[513] Căci nu e cu putinţă să fie cineva cu Hristos precum este El şi apoi să nu mai fie cu EI, dacă în El ajung veacurile la capătul lor şi în El se opresc cele ce se află în mişcare. Fiindcă în El nici una dintre făpturi nu mai este supusă schimbării.[514]

Iar "neîntinat" l-a numit cuvântul Scripturii pe Hristos şi "nespurcat", ca pe unul ce a fost prin fire cu totul slobod, atât cu sufletul cât şi cu trupul, de stricăciunea păcatului. Căci sufletul lui nu avea întinăciunea răutăţii, nici

---

[513] Se respinge teoria preexistentei.

[514] În acest sens taina lui Hristos circumscrie toate veacurile sau toate au fost făcute pentru ea. Toate se readună în Dumnezeu după har. Dar Dumnezeu, Cel în care se readună toate, este Hristos, Logosul cel întrupat. Iar prin aceasta, prin faptul că Dumnezeu, Cel în care "sfârşesc" toate, e şi om, identitatea fiinţei omeneşti e asigurată pentru vecii vecilor. Minunată este taina aceasta. Ea face cu putinţă cea mai strânsă unire-a firii omeneşti cu cea dumnezeiească, chezăşuindu-i totuşi schimbarea. Iar mai înainte am văzut că neschimarea aceasta nu înseamnă numai o nealterare în rău, ci şi o neieşire din hotarele ei în sus, căci firea omenească e firea lui Dumnezeu-Cuvântul iar acesta nu se schimbă în nimic din ale Sale. Dar prin aceasta se asigură şi neschimbabilitatea firii noastre îndumnezeite. Cu atât mai puţin se poate altera în rău o fire omenească unită cu Hristos. Prin aceasta se respinge teoria preexistentei, după care sufletele au preexistat la Dumnezeu şi apoi, căzând în păcat, au fost trimise în corpuri.

trupul lui spurcăciunea păcatului.

Scolii

1. Hotarul care cuprinde este marginea acelora care sunt prin fire mărginite. Iar măsura este circumscrierea cantității universale și sfârșitul veacurilor și al naturilor vremelnice. Marginea este circumscrierea celor mărginite în existența lor de un început și un sfârșit. Iar creatura este ipostasul scos din cele ce nu sunt. Unirea acestora după ipostas, prin Providență, cu Acela prin care s-au făcut acestea, a fost cugetată de mai înainte. Aceasta, ca să se conserve pe de-o parte existenta lucrurilor după ființă așa cum se cuvenea, pe de alta să primească o subzistență (un suport) sau un mod de a fi după harul dumnezeiesc, dovedind toată starea de neschimbabilitate prin unirea cu Dumnezeu.

2. Cunoștința, zice, este îndoită. Una stă în raționament și în înțelesuri despre Dumnezeu, neavând simțirea celor cugetate printr-o prezență a feței lor. Cealaltă este cea prin trăire, care singură are posesiunea adevărurilor, prin prezența feței lor, fără raționamente și înțelesuri.

3. Dat fiind că rațiunea indică prin cunoștință un lucru ce poate fi cunoscut, ea mișcă dorința celor ce sunt mișcați de ea spre posesiunea lucrului indicat.

4. Cunoștința prin rațiune premerge oricărei experiențe. Căci posesiunea lucrului e dată numai prin experiență.

Întrebarea 61

"Căci vremea este ca să înceapă judecata de la casa lui Dumnezeu. Iar dacă începe întâi de la noi, care va fi sfârşitul celor ce nu ascultă de Evanghelia lur Dumnezeu? Şi dacă dreptul abia se mântuieşte, unde se va arăta necredinciosul şi păcătosul?[515] *Ce înseamnă: "Vremea este să înceapă judecata de la casa lui Dumnezeu?". Sau: "dacă dreptul abia se mântuieşte?"*

Răspuns

Dumnezeu, care a zidit firea omenească, nu a creat împreună cu ea nici plăcerea nici durerea din simţire (din simţuri), ci a dat minţii ei o anumită capacitate de plăcere, prin care să se poată bucura în chip tainic de El. Această capacitate (care e dorinţa naturală a minţii lui Dumnezeu), lipind-o primul om de simţire îndată ce a fost creat, şi-a văzut plăcerea mişcându-se potrivnic firii, spre lucrurile sensibile, prin mijlocirea simţurilor (1). Dar Cel ce se îngrijeşte de mântuirea noastră a înfipt în mod providenţial în această plăcere, ca pe un mijloc de pedepsire, durerea, prin care s-a zidit în chip înţelept în firea trupului legea morţii, ca să limiteze nebunia minţii, care şi mişcă, potrivnic firii, dorinţa spre lucrurile sensibile (2).

Astfel, datorită plăcerii potrivnice raţiunii, care a pătruns în fire, a pătruns, ca un antidot, şi durerea conformă cu raţiunea. Aceasta e mijlocită de multe pătimiri, între care şi din care este şi moartea, şi are rostul să înlăture plăcerea potrivnică firii, ba chiar să o desfiinţeze cu desăvârşire, ca să

---

[515] I Petru l, 17-18.

se arate darul plăcerii dumnezeiești în minte (3). Căci toată durerea având drept cauză a nașterii sale fapta unei plăceri care îi premerge, e o datorie pe care trebuie să o plătească în chip natural, în virtutea cauzalității, toți cei ce sunt părtași de firea omenească. Fiindcă plăcerea potrivnică firii e urmată în chip firesc de durere în toți cei a căror naștere a fost anticipată de legea plăcerii fără cauză. Iar fără cauză numesc plăcerea primei greșeli, întrucât nu a fost urmarea unei dureri premergătoare.

Deci după cădere toți oamenii aveau în mod natural plăcerea ca anticipație a venirii lor pe lume și nici unul nu era liber de nașterea pătimașă prin plăcere. De aceea toți plăteau în mod natural durerile ca pe o datorie și ca pe o datorie suportau moartea de pe urma lor, și nu se afla chip de scăpare pentru cei tiranizați silnic de plăcerea nejustificată (4) și stăpâniți în mod natural de durerile justificate și de moartea cea atotjustificată de pe urma lor.[516] Căci pentru desființarea plăcerii atotnecuvenite era trebuință de durerile atotcuvenite de pe urma ei care sfâșiau în chip jalnic pe om (ce-și avea începutul facerii în stricăciunea plăcerii și sfârșitul în stricăciunea morții). Iar pentru îndreptarea firii ce pătimea, trebuia să se iscodească o durere și o moarte în același timp și necuvenită și necauzată; necauzată (nevinovată) prin faptul de-a nu avea plăcerea ca anticiparea nașterii, și necuvenită prin faptul de a nu fi urmarea unei vieți pătimașe. Aceasta pentru că durerea și moartea atotnecuvenită, așezându-se la, mijloc între plăcere necuvenită și moartea atotnecuvenită, să desființeze total originea atotnecuvenită a firii din plăcere și sfârșitul ei atotcuvenit prin moarte, cauzat de acea origine. Și așa să se

[516] Se mai pot traduce: plăcerea nedreaptă și durerea sau moartea dreaptă. Sau plăcerea necuvenită și durerea și moartea cuvenită.

facă neamul omenesc iarăşi liber de plăcere şi de durere, recăpătându-şi firea limpezimea de la început, nemaifiind întinată de trăsăturile care au pătruns în firea celor supuşi fericirii şi stricăciunii (5).

Pentru aceasta Cuvântul lui Dumnezeu, fiind Dumnezeu desăvârşit după fire, se face om desăvârşit, constatator din suflet mintal şi trup pătimitor după fire, asemenea nouă, afară numai de păcat, neavând câtuşi de puţin plăcerea răsărită din neascultare, ca anticipaţie a naşterii Sale în timp din femeie, dar însuşindu-şi, din iubirea de oameni, de bunăvoie, durerea de pe urma aceleia, care este sfârşitul firii (6). Iar aceasta a făcut-o ca, suferind pe nedrept, să desfiinţeze obârşia noastră din plăcerea necuvenită, care ne tiraniza firea; căci moartea Domnului n-a fost o datorie plătită pentru această obârşie din plăcere, ca la ceilalţi oameni, ci mai degrabă o putere opusă acestei obârşii. De asemenea ca să înlăture cuvenitul sfârşit al firii prin moarte, întrucât acesta (7) nu avea la El ca pricină plăcerea nelegiuită, pentru care a pătruns (acest sfârşit în fire) şi, care era pedepsită prin el după dreptate.[517]

Căci Domnul fiind înţelept, drept şi puternic după fire, se cădea ca înţelept să nu ignore modul tămăduirii, ca drept să nu înfăptuiască în chip silnic mântuirea omului stăpânit de păcat cu voia lui, iar ca atotputernic să nu se arate slab în aducerea la îndeplinire a vindecării.

Înţelepciunea şi-a arătat-o în modul tămăduirii,

[517] Durerea şi moartea în general sunt un flux menit să spele începutul din păcat al firii, care întinează întreaga ei existenţă. Dar la omul de rând ele nu reuşesc să urnească acest nămol. La Iisus însă acest flux nu se izbeşte de zidul unei origini pătimaşe proprii. De aceea la El trece dincolo de persoana Sa, curăţind cu impetuozitatea lui originea din păcat a celor ce sunt copărtaşi la firea Lui omenească şi ca urmare înlăturând şi moartea ce rezultă din această origine.

făcându-se om fără vreo schimbare sau ştirbire. Cumpăna dreptăţii a arătat-o în mărimea pogorârii, luând de bunăvoie osânda noastră în trăsătura pătimitoare[518] a firii Sale şi făcând din această trăsătură o armă spre desfiinţarea păcatului şi a morţii de pe urma lui, adică a plăcerii şi a durerii de pe urma ei. Pentru că în trăsătura pătimitoare (8) stătea puterea păcatului şi a morţii, adică domnia silnică a păcatului prin plăcere şi stăpânirea morţii prin durere. Căci e vădit că în trăsătura pătimitoare a firii stă puterea plăcerii şi a durerii. Pentru că vrând să scăpăm de simţirea chinuitoare a durerii, ne luăm refugiul la plăcere, încercând să ne mângâiem firea torturată de chinurile durerii. Dar grăbindu-ne să tocim împunsăturile durerii prin plăcere, întărim şi mai mult zapisul aceleia împotriva noastră, neputând ajunge la o plăcere eliberată de durere şi de osteneli (9).

Iar tăria puterii atotcovârşitoare şi-a arătat-o dăruind firii neschimbalitatea prin toate cele contrare suferite de El (10). Căci dăruind firii prin patimi nepătimirea, prin osteneli odihna şi prin moarte viaţa veşnică, a restabilit-o iarăşi, înnoind prin privaţiunile Sale trupeşti

deprinderile firii şi dăruindu-i acesteia prin, întruparea Sa harul mai presus de fire, adică dumnezeirea.

Făcutu-s-a deci Dumnezeu om cu adevărat şi a dat firii o altă obârşie pentru o a doua naştere, obârşie care o duce prin osteneală şi durere spre plăcerea viitoare.[519] Căci

---

[518] Τὸ παθητόν. Traducerea cea mai bună ar fi; modul pătimitor. căci e un mod care influenţează întreaga fire. E o "existenţială" în sensul filosofiei lui Heidegger.

[519] Precum prima obârşie, plăcerea împreunării trupeşti, mâna firea, prin perpetuarea iubirii de plăcere, spre durere, corupţie şi moarte, aşa noua obârşie, a harului, îndemnând-o la dureri şi osteneli potrivnice

protopărintele Adam, călcând porunca dumnezeiească, a dat firii altă obârşie decât cea dintâi, constatatoare din plăcere, dar sfârşind în moartea prin durere; şi a născocit, la sfatul şarpelui, o plăcere, ce nu era urmarea unei dureri de mai înainte, ci mai degrabă ducea la durere. Prin aceasta i-a dus, cu dreptate, pe cei toţi născuţi din el după trup, împreună cu sine la sfârşitul morţii prin durere, datorită obârşiei lor nedrepte prin plăcere. Dar tot aşa Domnul, făcându-Se om şi dând o altă obârşie firii, pentru o a doua naştere din Duhul Sfânt, şi primind moartea atotcuvenită din durere a lui Adam, devenită în EL atotnecuvenită, întrucât nu-şi avea ca obârşie a naşterii Sale plăcerea atotcuvenită de pe urma neascultării protopărintelui, a adus desfiinţarea ambelor extreme: a obârşiei şi a sfârşitului făpturii omeneşti după chipul lui Adam, ca unele ce nu au fost date de la început de Dumnezeu. Şi aşa a făcut pe toţi cei renăscuţi în El duhovniceşte, liberi de vina ce apăsa asupra lor. Drept urmare aceştia nu mai au de la Adam plăcerea naşterii, dar păstrează din pricina lui Adam durerea care lucrează în ei moartea, nu ca o datorie pentru păcat, ci ca mijloc împotriva păcatului, potrivit unei orânduiri înţelepte dintr-o necesitate naturală (11). Iar când moartea nu mai are plăcerea ca mamă, care o naşte şi pe care trebuie să o pedepsească, se face în chip vădit pricina vieţii veşnice.[520] Astfel, precum viaţa lui Adam din plăcere s-a făcut maica morţii şi a stricăciunii, la fel moartea Domnului pentru Adam (căci el era liber de plăcerea lui Adam), se face născătoare a vieţii

plăcerii, o duce spre plăcerea adevăratei vieţi.

[520] Moartea fiind în greceşte de genul masculin (θάνατος) iar plăcerea de genul feminin, textul grec poate permite jocul de cuvinte: când moartea nu mai are plăcerea ca mamă, se face tată al vieţii veşnice.

veşnice. [521]

Deci socotesc că Scriptura a deosebit bine lucrurile, arătând cum proveniența din Adam prin plăcere, punându-şi pecetea silnică peste fire, a dat-o pe aceasta hrană morții ce s-a ivit din pricina ei, şi cum naşterea Domnului după trup a adus desființarea amândurora, adică a plăcerii din Adam şi a morții din pricina lui Adam, ştergând odată cu păcatul lui Adam şi pedeapsa lui Adam. Căci nu era cu putință să fie predat la sfârşit stricăciunii prin moarte, cel venit pe lume neatins de originea prin care s-a ivit ca sfârşit moartea (12). Dar dacă-i aşa, potrivit acestei deosebiri, până când au stăpânit silnic peste fire, în ce priveşte începutul şi sfârşitul, adică naşterea şi stricăciunea, numai stricăciunile lui Adam, nu era vremea să se înceapă judecata spre deplina osândire a păcatului. Dar când s-a arătat Cuvântul lui Dumnezeu în trup şi s-a făcut om desăvârşit, afară numai de păcat, purtând prin fire, dar cu voia Sa, în trupul lui Adam numai pedeapsa, şi a osândit păcatul în trup, suferind în chip nevinovat Cel drept pentru cei drepți, şi a răsturnat rostul morții; prefăcând-o în osândă a păcatului din osândă a firii, a venit vremea să se înceapă judecata pentru osândirea păcatului prin răsturnarea rostului morții.

Dar să lămuresc şi mai bine acest lucru: Păcatul, amăgind la început pe Adam, l-a înduplecat să calce porunca dumnezeiească. Prin aceasta dând ființă plăcerii, iar prin plăcere sălăşluindu-se pe sine în însuşi adâncul (sânul) firii,

---

[521] "Viața" lui Adam e pricină de moarte obştească. "Moartea" Domnului e pricină de viața obştească şi veşnică. Pentru că "viața" lui Adam era o falsă viață, o consumare a adevăratei vieți prin viermele plăcerii. Iar "moartea" Domnului nu înseamnă o omorîre a vieții, ci a viermelui care rodea sâmburele adevărat al vieții.

a osândit la moarte întreaga fire, împingând prin om toată firea celor create spre destrămare prin moarte (13). Căci aceasta a plănuit-o diavolul cel viclean, semănătorul păcatului şi tatăl răutăţii, care prin mândrie s-a înstrăinat pe sine de slava dumnezeiească, iară din invidie faţă de noi şi faţă de Dumnezeu, l-a scos pe Adam din Rai: să nimicească lucrurile lui Dumnezeu şi să împrăştie cele ce au fost aduse la existenţă. Fiindcă ne pizmuieşte păcatul nu numai pe noi, pentru slava ce-o primim de la Dumnezeu din pricina virtuţii, ci şi pentru Dumnezeu pentru puterea prealăudată ce o are în ochii noştrii din pricina mântuirii (14).

Deci toată firea noastră este stăpânită de moarte din pricina căderii. Iar motivul stăpânirii era plăcerea, care, luându-şi începutul dintr-o neascultare, se menţine de-a lungul întregului lanţ de naşteri naturale. Din pricina acestei plăceri a fost adusă moartea ca osândă peste fire. Dar Domnul, făcându-Se om şi neprimind ca anticipaţie a naşterii sale după trup plăcerea necuvenită, pentru care a fost adusă peste fire osânda cuvenită a morţii, dar primind cu voia după fire moartea în trăsătură pătimitoare a firii, adică suferind-o, a răsturnat rostul (întrebuinţarea) morţii, nemaiavând aceea în El rostul de osândă a firii, ci a păcatului. Căci nu era cu putinţă ca în Cel ce nu şi-a luat naşterea din plăcere să fie moartea osândă a firii. Drept aceea în El a avut rostul să desfiinţeze păcatul protopărintelui, din pricina căruia stăpânea peste toată firea frica morţii.

Căci dacă în Adam moartea a fost osândă a firii, întrucât aceasta şi-a luat ca obârşie a naşterii ei plăcerea, pe drept cuvânt moartea în Hristos a devenit osândă a păcatului, firea recăpătând din nou în Hristos o obârşie liberă de plăcere. Astfel, precum în Adam păcatul din

plăcere a osândit firea la stricăciune prin moarte şi cât a stăpânit el a fost vremea în care firea era osândită la moarte pentru păcat, tot aşa în Hristos a fost cu dreptate ca firea să osândească păcatul prin moarte şi să fie vremea în care să înceapă a fi osândit păcatul la moarte, pentru dreptatea dobândită de fire, care a lepădat în Hristos cu totul naşterea din plăcere, prin, care se întinsese peste toţi cu necesitate osânda morţii ca o datorie. Deci aceeaşi moarte, în Adam este o osândă a firii de pe urma păcatului, iar în Hristos o osândă a păcatului de pe urma dreptăţii. Căci cel ce suferă moartea ca o osândă a firii de pe urma păcatului său, o suferă după dreptate. Dar cel ce nu o suferă de pe urma păcatului său, primeşte de bunăvoie moartea adusă în lume de păcat spre desfiinţarea păcatului, dăruind-o mai degrabă din iconomie firii ca un har spre osândirea păcatului.

Deci precum din pricina lui. Adam, care a înfiinţat prin neascultare legea naşterii din plăcere şi drept urmare a acesteia moartea ca osândă a firii, toţi cei ce aveau existenţă din Adam, după legea naşterii din plăcere, aveau în chip necesar şi fără să vrea, împreunată virtual cu naşterea, şi moartea ca osândă a firii şi deci atunci era vremea în care firea era osândită prin păcat, întrucât stăpânea peste fire legea naşterii prin plăcere, tot aşa din pricina lui Hristos, care a smuls din fire cu totul legea naşterii prin plăcere şi prin urmare rostul morţii ca osândă a firii, primind-o de bună voie numai ca osândă a păcatului, toţi cei ce s-au renăscut cu voia din Hristos prin baia renaşterii în duh şi au lepădat prin har naşterea de mai înainte prin plăcere din Adam şi păzesc harul nepăcătuirii de la Botez şi puterea nemicşorată şi neîntinată a înfierii tainice în duh, prin legea poruncilor evanghelice, au în ei după cuviinţă moartea (întrebuinţarea morţii) ce se lucrează spre osânda

păcatului.[522] Ei au apucat vremea în care se osândeşte prin har păcatul în trup. Iar osândirea aceasta are loc în general după fire, pentru marea taină a înomenirii, chiar din vremea întrupării; iar în special, după plecarea prin har, din vremea când primeşte fiecare prin Botez harul înfierii. Prin acest har, lucrat (actualizat) în chip voluntar prin împlinirea poruncilor,[523] având la început numai naşterea în duh suportă fiecare, prin multe pătimiri, moartea (întrebuinţarea morţii) spre osânda păcatului (5).

Pentru că cel ce a fost botezat şi primeşte Botezul, întărindu-l prin porunci, nu mai plăteşte moartea ca o datorie pentru păcat, ci primeşte întrebuinţarea morţii ca osândă a păcatului, care să-l treacă în chip tainic la viaţa dumnezeiească şi fără de sfârşit. Căci Sfinţii, care au străbătiît calea vieţii de aici trecând prin multe pătimiri, pe care le-au purtat cu bărbăţie pentru adevăr şi dreptate, au eliberat firea din ei de moartea ca osândă pentru păcat, şi arma morţii, care slujea spre nimicirea firii, au folosit-o spre nimicirea păcatului, după pilda căpeteniei mântuirii lor, Iisus. Fiindcă dacă păcatul se slujea de moarte ca de-o armă pentru nimicirea firii în cei ce săvârşeau păcatul asemenea lui Adam, cu atât mai mult se va sluji firea de moarte, ca de-

---

[522] Moartea lui Adam, ca şi moartea lui Hristos e nu numai un eveniment final care încheie viaţa pământească a omului, ci o putere activă, care omoară pe încetul, cea dintâi firea, cea de-a doua păcatul. Fiecare din aceste morţi e dată ca putere, cea din Adam în naşterea din plăcere, cea din Hristos în înfierea după har. Şi fiecare trece din potenţă în realitate actuală, lucrându-se cea dintâi prin continuarea vieţuirii în plăcere, cea de-a doua prin împlinirea poruncilor. Mai bine zis nu e o altă şi altă moarte, ci moartea cea dintâi, a firii, suferă o schimbare a întrebuinţării, a rostului ei.

[523] Vezi ideea aceasta la Sf. Marcu Ascetul, Despre Botez, Filocalia, Vol. I.

o armă spre nimicirea păcatului, în cei ce săvârşesc dreptatea prin credinţă.

Drept aceea, când s-a înfăptuit taina întrupării şi Dumnezeu cel întrupat a desfiinţat cu totul în cei născuţi cu duhul din El, naşterea firii după legea plăcerii "a venit vremea să se înceapă judecata de la casa lui Dumnezeu", adică să fie osândit păcatul, începând să fie osândit prin pătimiri de la cei ce cred şi au cunoscut adevărul şi au cunoscut prin Botez naşterea din plăcere. Căci pe aceştia i-a numit Petru "casa lui Dumnezeu", precum mărturiseşte dumnezeiescul Apostol Pavel, zicând: "Iar Hristos în casa Sa, a cărui casă suntem noi".[524] Dar şi Petru însuşi, corifeul Apostolilor, arată aceasta prin cuvântul următor: "Iar dacă (începe) întâi de la noi (se înţelege judecata), care va fi sfârşitul celor ce nu ascultă de Evanghelia lui Dumnezeu"? E ca şi cum am zice: "Dacă noi, care am fost învredniciţi să devenim, din darul Domnului, casa lui Dumnezeu prin Duh, suntem datori să arătăm o aşa de mare răbdare în pătimirile pentru dreptate spre osânda păcatului şi să primim cu dragă inimă moartea de ocară ca nişte răufăcători, măcar că suntem buni, "care va fi sfârşitul celor ce nu ascultă de cuvântul Evangheliei"? Cu alte cuvinte, care va fi sfârşitul sau judecata celor ce nu numai că ţin cu toată silinţa, până la sfârşit, vie şi lucrătoare în suflet şi în trup, în aplecarea voii şi în fire, naşterea lor de la Adam prin plăcere, ce stăpâneşte peste fire, dar nu primesc nici pe Dumnezeu şi Tatăl Fiului celui întrupat, care ne cheamă, nici pe însuşi Mijlocitorul şi Fiul, trimis al Tatălui, care a primit, cu voia Tatălui de bunăvoie, moartea pentru noi, ca să ne împace cu Tatăl? Iar aceasta a făcut-o ca să ne slăvească pentru Sine de pe urma faptei Sale, luminându-ne cu frumuseţea

[524] Evr. 3. 6.

dumnezeirii proprii atât de mult, cât a primit El să fie necinstit pentru noi, prin pătimirile noastre. Căci aceasta socotesc că este "Evanghelia Lui Dumnezeu": solie şi îndemn a lui Dumnezeu către oameni, trimisă prin Fiul Său, care s-a întrupat şi a dăruit ca răsplată a împăcării cu Tatăl, celor ce ascultă de El, îndumnezeirea nenăscută (sau necreată) (16).

Din pricina aceasta marele Apostol îi plânge pe cei, neascultători în cele ce urmează, zicând: "Iar dacă dreptul abia se mântuieşte, unde se va arăta necredinciosul şi păcătosul? "Drept" numeşte pe cel credincios şi pe cel ce păstrează harul dat lui la Botez, păzind prin multe pătimiri nesmulsă din el înfierea prin Duhul. Iar "mântuire", harul deplin al îndumnezeirii, pe care-l va da Dumnezeu celor vrednici şi pe care abia îl va primi cel ce stăruie cu toată puterea în toate cele dumnezeieşti, în sfârşit "necredincios" şi "păcătos" numeşte pe cel străin de harul Evangheliei; "necredincios" pentru necredinţâ în Hristos, iar "păcătos", pentru făptura cea veche, care se menţine vie în el prin stricăciunea patimilor. Sau poate "necredincios" a numit Scriptura pe cel lipsit cu totul numai de cunoştinţa cea întru Hristos, iar "păcătos" pe cel ce crede, dar calcă poruncile evanghelice, care păstrează curată cămaşa nestricăciunii primită prin sf Botez. Locul acestora, al necredinciosului şi al păcătosului, nu e cunoscut celor ce cultivă cât de cât cunoştinţa tainică. Căci cuvântul "unde", indică desigur un loc, care nu e lipsit de circumscriere spaţială (17). Faţă de locul acestora, locul dreptului se deosebeşte prin aceea că el nu mai e înfăţişat prin cuvâtul "unde", căci dreptul a primit prin har, ca loc mai presus de "unde", pe Dumnezeu însuşi, cum i s-a făgăduit. Căci Dumnezeu nu este "undeva", ci în chip absolut dincolo de orice "unde" şi în El este locaşul tuturor

celor mântuiți, după cum s-a scris: "Fii mie Dumnezeu ocrotitor şi loc întărit, ca să mă mântuieşti". Şi tot cel ce nu se va împărtăşi de El, spre a primi din relația cu El fericirea (18), va fi asemenea unui mădular al trupului, lipsit cu totul de lucrarea de viață dătătoare a sufletului.

Sau iarăşi, odată ce Dumnezeu va fi locul necircumscris, nedistanțat[525] şi nesfârşit al tuturor celor ce se vor mântui, făcându-se pe Sine fiecăruia pe măsura patimilor însoțite de cunoştință pe care le-a suportat aici pentru dreptate, aşa cum se arată sufletul în mădularele trupului, lucrând în ele după capacitatea proprie fiecărui mădular şi legându-le la un foc ca să poată exista şi susține viața "unde se va arăta necredinciosul şi păcătosul", care sunt lipsiți de acest har? Căci cel ce nu poate să primească pe Dumnezeu în sine ca să lucreze în el fericirea, unde se va arăta, odată ce a căzut de la viața dumnezeiească cea mai presus de veac, de loc şi de timp?

Dacă rămânem deci la înțelesul dintâi, la cel afirmativ, credinciosul şi păcătosul care se va arăta "undeva" nu va fi câtuşi de puțin liber de viață circumscrisă, el neavând viața cea slobodă de orice circumscriere şi dincolo de orice loc. Iar dacă primim înțelesul al doilea, cel negativ, e cazul să întrebăm unde se va arăta necredinciosul şi păcătosul, odată ce nu va avea pe Dumnezeu, care îmbrățişează toată viața fericită şi care va fi locul tuturor celor drepți? Dacă n-are pe Dumnezeu însuşi ca loc, cum se

---

[525] ἀδιάστατος. Se mai poate traduce: lipsit de intervale. Între Dumnezeu şi omul mântuit nu va mai fi nici un interval; sau omul mântuit ajuns în Dumnezeu,sporeşte în El ca într-un loc continuu, fără intervale, netrebuind să facă salturi, sau să-şi întrerupă sporirea. Pe de o parte viața în Dumnezeu e o odihnă, nemaitrebuind să schimbe "locul", trecând dintr-un loc în altul, sau de la un lucru la altul, pe de alta e o înaintare eternă în desăvârşire.

va afla în locaşul şi în aşezământul fericirii din Dumnezeu? Şi simplu vorbind, dacă dreptul se mântuieşte cu multă greutate, ce se va înţelege de cel ce nici gând n-a avut de credinţă şi de virtute în viaţa de aici? (19).

Scolii

1. Plăcerea şi durerea nu au fost create, zice, deodată cu firea trupului, ci călcarea poruncii a născocit-o pe cea dintâi, spre coruperea voinţei, iar pe a doua a adus-o ca osândă spre destrămarea firii, ca plăcerea să lucreze moartea de bunăvoie a sufletului din pricina păcatului, iar durerea să pricinuiască, prin destrămare, nimicirea formei trupului.

2. Dumnezeu a dat, prin Providenţă, firii durerea fără voie şi moartea de pe urma ei, spre pedepsirea plăcerii de bunăvoie.

3. Căutarea ostenelilor de bunăvoie şi suportarea celor fără de voie, desfiinţează plăcerea, oprind mişcarea ei actuală. Dar nu smulg puterea ei, sălăşluită ca o lege împotriva firii în vederea naşterii. Căci filosofia care cultivă virtutea produce nepătimirea voii, dar nu pe a firii. Iar prin nepătimirea voii se sălăşuieşte harul plăcerii dumnezeieşti în minte.

4. Plăcerea necuvenită este legea păcatului, care s-a zidit în fire în urma greşelii lui Adam.

5. Osteneala şi moartea Domnului au fost mijlocul care a desfiinţat extremele, întrucât naşterea Lui a fost liberă de plăcere, iar moartea trupului Său dumnezeiesc, luptă pentru noi, curat de viaţa pătimaşă. Răbdând pentru noi cu trupul naşterea şi moartea de bunăvoie, s-a făcut mijloc care a desfiinţat naşterea noastră din plăcere şi moartea de pe

urma vieții pătimașe și ne-a mutat la o altă viață, liberă de început temporal și de sfârșit, pe care nu firea, ci harul o crează.

6. Era cu neputință ca firea noastră supusă plăcerii de bunăvoie și durerii fără de voie să fie readusă iarăși la viață de la început, dacă nu se făcea Dumnezeu om, primind de bunăvoie, pentru pedepsirea plăcerii voluntare a firii durerea ce nu era anticipată de nașterea, din plăcere. În chipul acesta a slobozit firea de osânda nașterii, primind o naștere ce nu-și avea începutul în plăcere.

7. Sfârșitul prin moarte al Domnului.

8. Se înțelege că trăsătura pătimitoare a firii.

9. Cum sporim și mai mult pedeapsa firească a durerii, silindu-ne să o adunăm prin plăcere.

10. Înțelepciunea lui Dumnezeu se arată în faptul că se face prin fire om cu adevărat, dreptatea în faptul că, ia prin naștere trăsătura pătimitoare a firii asemenea nouă, iar puterea în faptul că pregătește firii prin patimi și moarte o viață veșnică și o nepătimire neschimbată.

11. Domnul, smulgând în cei născuți în El prin harul Duhului plăcerea pornită din legea păcatului și prin aceasta desființând nașterea după trup, le îngăduie să primească moartea, care înainte era spre osânda firii, spre osânda păcatului.

12. Firea oamenilor a avut după cădere, ca început al existenței, zămislirea din sământă împreunată cu plăcere, iar ca sfârșit moartea prin stricăciune împreunată cu durere. Domnul însă, neavând un asemenea început al nașterii după trup, n-a fost supus după fire nici sfârșitului adică morții.

13. Diavolul, vrând să întoarcă firea celor create în neființă, a luptat să-l facă pe om să calce porunca dumnezeiească.

14. Diavolul, pizmuind pe Dumnezeu şi pe noi, şi convingând cu viclenie pe om că e pizmuit de Dumnezeu, l-a făcut să calce porunca. Pe Dumnezeu L-a pizmuit ca să nu se arate în fapt (actual) puterea Lui prealăudată, care îndumnezeieşte pe om; iar pe om, ca să nu ajungă părtaş al slavei dumnezeieşti prin virtute.

15. Osânda generala a legii ce stăpânea peste fire după cădere este întruparea cea adevărată a lui Dumnezeu; iar osânda specială a legii este renaşterea fiecăruia prin voinţă.

16. Îndumnezeirea nenăscută este lumina conştientă a dumnezeirii în cei vrednici, care nu are un început, ci numai o arătare neînţeleasă.

17. Cum trebuie înţeles cuvântul "unde".

18. Cel ce nu va dobândi viaţa dumnezeiească curată, cea nescrisă împrejur, nu va fi liber de durere, căci va avea necontenit viaţa născută care îi va circumscrie existenţa sau i-o va mărgini, dar nu viaţa nenăscută şi liberă de toată situarea în spaţiu şi de toată mişcarea în timp, ce nu poate fi cuprinsă şi de aceea nici circumscrisă.[526] Căci viaţa dumnezeiească şi neînţeleasă, deşi dă bucurie celor ce se împărtăşesc de ea după har, nu poate fi cuprinsă. Ea rămâne pururea necuprinsă, chiar celor ce o posedă prin participare, deoarece ca nenăscută este prin fire infinită.

19. Dumnezeu prin una şi aceeaşi voinţă nesfârşit de puternică a bunătăţii va cuprinde pe toţi îngerii şi oamenii, fie buni, fie răi. Dar nu toţi aceştia se vor împărtăşi la fel

---

[526] Aici cauza durerii e văzută în circumscriere. Mărginirea pune o limită a bucuriei. Desigur simplul fapt de-a fi creat nu implică pentru om durerea. Altfel durerea ar fi de la Dumnezeu. Căci omul creat îşi învinge mărginirea prin comuniunea cu Dumnezeu. Numai păcatul împietreşte în mărginire.

de Dumnezeu, care se află în toți în chip nesilit (ἀσχέτως), în conformitate cu firea, şi au făcut-o în stare să primească în mod actual rațiunile firii, conform cu rațiunea întreagă a fericirii veşnice, se împărtrăşesc, pentru consimțirea voii lor cu voia dumnezeiească, în întregime de bunătate, prin viața dumnezeiească ce luminează în ei ca în îngeri, sau ca în oameni. Iar cei ce şi-au făcut în toate voința neconformă cu firea, prefăcând-o în factor de risipire a rațiunilor firii, în opoziție cu rațiunea fericirii, vor cădea din întreaga bunătate dumnezeiească din pricina dezbinării voii lor de voia dumnezeiească prin împrietenirea acestei voi cu o existență ticăloasă. Făcând aşa, aceştia pun o distanță între ei și Dumnezeu, neavând rațiunea fericirii fecundată de voință prin lucrarea binelui, prin care obişnuieşte să se arate viața dumnezeiească. Deci rațiunea firii este acul balanței, care dă pe față mişcarea voinței fiecăruia, dacă aceasta se apleacă spre rău sau spre bine, urmând ca în conformitate cu această mişcare să se împărtăşească de viața dumnezeiească, sau să nu se împărtăşească. Căci sub raportul existenței şi al existenței veşnice, Dumnezeu va cuprinde pe toți, fiind în toți prezent; dar sub raportul fericirii veşnice, va cuprinde în chip deosebit numai pe îngerii şi pe oamenii sfinți, lăsând celor ce nu sunt aşa nefericirea veşnică, ca rod al voinței lor.

Întrebarea 62

Ce înseamnă ceea ce zice Sfântul Prooroc Zaharia: "Şi am ridicat ochii mei şi am văzut: şi iată o seceră zburând, lungimea de două zeci de coți, iar lățimea de zece coți. Şi a zis către mine: Acesta este blestemul care iese peste fața a tot pământul". Iar după puțin: "Şi o voi scoate pe ea, zice Domnul Atotțiitorul, şi va intra în casa furului şi

în casa celui ce jură strâmb întru numele meu în chip mincinos, și se va așeza în mijlocul casei lui și o va pierde pe ea, și lemnele ei și pietrele ei".[527] *Ce este secera și măsura lungimii și a lățimii? Și de ce zboară? Și cine este furul și cel ce jură strâmb; și care este casa lui? Ce sunt lemnele și pietrele?*

Răspuns

Dumnezeu care a zis: "Am înmulțit vedeniile şi în mâinile Proorocilor m-am asemănat",[528] a trimis de mai înainte, închipuite prin simboluri, diferite ştiri despre minunata Sa venire în trup, în vederea mântuirii noastre, descoperindu-ne prin fiecare Prooroc, altă şi altă ştire, după puterea de înțelegere a fiecăruia. Deci dăruind şi marelui Prooroc Zaharia înțelegerea tainelor Sale viitoare în trup, i-a înfățișat în chip înțelept spre contemplare o seceră. Prin aceasta a arătat că, după ce se va întruchipa pe Sine, în mod felurit şi tainic, în figurile cuprinse în vedeniile Proorocilor, va primi El însuşi cu adevărat şi de bunăvoie făptura noastră prin fire, ca să arate că adevărul prevestit prin figuri a venit la noi în mod real. Deci secera este Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul cel Unul născut şi Cuvântul Tatălui, Cel ce pentru Sine este și rămâne pururea simplu după fire, iar pentru mine se face compus după ipostas, precum numai El ştie, prin primirea trupului însuflețit mintal, fără ca prin unirea deplină, cu trupul după ipostas să primească contopirea într-o singură fire şi fără ca prin deosebirea deplină față de trup după fire să se taie în doi fii (1). Iar unire deplină după ipostas numesc desăvârşita neîmpărțire,

[527] Zah. 5, 1-4. Septuaginta.
[528] Osea 12, 10.

precum deosebire deplină după fire, desăvârşita necontopire şi neschimbare. Căci taina dumnezeieştii întrupări nu introduce prin deosebirea după fire a celor din care constă şi o deosebire după ipostas, nici prin unirea după ipostas o contopire într-o singură fire. Primul lucru nu se întâmplă ca să primească taina Treimii în adaos; iar al doilea, ca să nu fie după fire nimic de un neam şi de o fiinţă cu dumnezeirea (2). Căci cele două firi s-au împreunat într-un ipostas, dar nu într-o singură fire. Iar aceasta ca să se arate prin unire atât unitatea ipostasului, rezultată din adunarea laolaltă a firilor, cât şi deosebirea firilor ce s-au întâlnit într-o unitate nedespărţită, fiecare din ele rămânând, în ce priveşte însuşirea naturală, în afară de orice schimbare şi contopire.

Căci dacă împreunarea firilor s-ar fi făcut ca să dea naştere unei singure firi, taina mântuirii noastre ne-ar fi rămas cu totul necunoscută, neavând de unde sau cum să putem afla coborârea lui Dumnezeu la noi. Pentru că în asemenea caz, sau că s-ar fi schimbat trupul în firea dumnezeiască din pricina unirii dumnezeieşti, sau s-ar fi schimbat fiinţa dumnezeiască în firea trupului, sau s-ar fi contopit amândouă prin cine ştie ce amestec, producând vreo alta deosebită de ele, nemaipăstrând nici una din firile din care constă, raţiunea ei neştirbită (3). Dar fie că s-ar fi schimbat trupul în firea dumnezeirii, fie că s-ar fi schimbat firea dumnezeirii în trup; sau fie că unirea într-o singura fire ar fi împins firile spre producerea vreunei alte firi decât ele, eu n-aş cunoaşte taina întrupării dumnezeieşti, neputând constata după unire o deosebire de natură între trup şi dumnezeire. Iar dacă există în Hristos după unire vreo deosebire după fire între trup şi dumnezeire (căci nu sunt după fiinţă unul şi acelaşi lucru dumnezeirea şi trupul), aceasta înseamnă că unirea firilor împreunate în El nu s-a

făcut pentru a da naştere unei singure firi, ci pentru a face să rezulte un singur ipostas în privinţa căruia nu aflăm în Hristos nici o deosebire în nici un chip. Căci după ipostas"Cuvântul este unul şi acelaşi cu trupul Său. Fiindcă dacă Hristos primeşte cu referire la ceva vreo deosebire oarecare, nu poate fi după acel ceva una în tot chipul. Dar dacă cu referire la altceva nu primeşte nici, o deosebire, după acel altceva este şi se zice cu evlavie una în tot chipul şi totdeauna.

Deci dat fiind că orice deosebire, întrucât este deosebire, are ca bază câtimea celor ce se deosebesc (căci fără această câtime n-ar fi deosebire), iar câtimea nu poate fi indicată fără număr, bine este să folosim numărul numai pentru arătarea deosebirii firilor din care constă Hristos după unire, indicând după aceasta că firile se păstrează neschimbate după unire, dar nu divizând prin număr unitatea celor ce concurg într-un singur ipostas. Iar gândul acesta ni-l arătăm neadăugând nici un număr la cuvântul ipostas. Căci în ceea ce nu se cugetă nici o deosebire, nu se introduce nici o câtime. Iar unde nu poate fi introdusă câtimea, nu-şi are locul nici numărul, care indică deosebirea. Deci după ipostas este compus. Căci după ipostas este unul şi acelaşi şi singur. Astfel pe de-o parte păzim unitatea şi identitatea ipostasului, pe de alta mărturisirn deosebirea firilor ce concurg într-un singur ipostas. Acesta este cel pe care l-a văzut minunatul Zaharia zburând în chip de seceră. Căci Cuvântul lui Dumnezeu este secerătorul a toată răutatea şi neştiinţa.

"Lungimea ei, zice, era de douăzeci de coţi, iar lăţimea ei de zece coţi". Căci Hristos, ca Dumnezeu şi Cuvântul, se lărgeşte progresiv sub chipul Providenţei până la zece coţi, adică în cele zece porunci dumnezeieşti ale vieţii active (4). Căci în zece porunci se lărgeşte Cuvântul

lui Dumnezeu, prin care legiferând împlinirea celor ce trebuiesc făcute şi reţinerea de la cele ce nu trebuiesc făcute, a îmbrăţişat toată mişcarea voii libere a celor providenţiaţi. Iar ca Cel ce s-a făcut trup şi s-a întrupat în chip desăvârşit, tot El se lungeşte până la douăzeci de coţi din pricină că trupul se alcătuieşte prin înmulţirea elementelor cu simţurile (5). Căci cinci sunt simţurile şi patru elementele din a căror împreunare se alcătuieşte firea oamenilor. Dar cinci înmulţit cu patru dă numărul douăzeci. Iar prin lungime a indicat Scriptura modul iconomiei, pentru înălţimea ei şi pentru faptul că taina dumnezeieştei întrupări este mai presus de toafă firea.

Secera a fost văzută "zburând", pentru faptul că nu are nimic pământesc, ca şi pentru iuţimea, agerimea şi, într-o vorbă, pentru scurtimea cuvântului (6). Căci circumscrie toată mântuirea oamenilor numai în inima celor ce se mântuiesc, dat fiind că aceasta constă numai în credinţă şi bună cunoştinţă (7). Şi de fapt nimic nu poţi face mai iute decât să crezi şi mai uşor decât să mărturiseşti cu gura harul Celui în care crezi. Primul lucru arată iubirea însufleţită a celui ce crede faţă de Făcătorul lui, iar al doilea dispoziţia credincioasă faţă de aproapele. Iar iubirea şi dispoziţia sinceră, sau credinţa şi buna conştiinţă, sunt mişcări nevăzute ale inimii, care nu au lipsă ca să se producă de nici o materie din afară "Căci cuvânt scurt va face Domnul pe pământ".[529]

Acesta este "blestemul", pe care l-a trimis Dumnezeu şi Tatăl peste faţa a tot pământul (8). E blestemul adevărat peste blestemul adevărat. Deoarece neascultarea lui Adam s-a făcut blestem prin greşeala lui, întrucât n-a lăsat porunca să crească spre a aduce roadele dreptăţii, ca să ia

[529] Is 10, 22; Rom. 9, 28.

creațiunea binecuvântare, peste blestemul lui Adam vine binecuvântarea firească a lui Dumnezeu şi Tatăl, care se face astfel blestem al blestemului provenit din păcat, spre desfiinţarea neascultării ce-a crescut aducând roade ale nedreptății, ca să fie oprită creațiunea de-a mai crește în păcat.[530] Căci s-a făcut pentru mine blestem şi păcat, Cel ce a deslegat blestemul meu şi a ridicat păcatul lumii.

Fiindcă două blesteme aveam eu: unul era rodul voinţei mele, adică păcatul, prin care sămânța roditoare a sufletului, adică puterea virtuții, căzuse în pământ; iar altul era moartea firii, adusă asupra ei pe dreptate, din pricina voii mele. Moartea aceasta a împins firea cu sila şi fără să vrea acolo unde se semănase mişcarea voinţei mele de bunăvoie (9). Deci Dumnezeu, care a creat firea, a luat asupra Sa de bună voie blestemul cu care a fost osândită firea, adică moartea, şi astfel a omorât prin propria Sa moarte de pe cruce blestemul păcatului ce trăia în mine prin voia mea. Şi aşa blestemul Dumnezeului meu s-a făcut blestem şi moarte a păcatului meu, neîngăduind să ajungă neascultarea la roadele nedreptății; dar totodată s-a făcut binecuvântare a dreptății dumnezeieşti prin împlinirea poruncilor, şi viață fără de sfârşit.[531]

---

[530] Io. l, 26; II Cor. 5, 21; Gal.3, 13.

[531] Întruparea Fiului lui Dumnezeu e şi binecuvântare şi blestem; binecuvântare pentru om şi blestem pentru păcat. Căci ceea ce e blestem pentru păcat, e binecuvântare pentru om.

Dar numirea de binecuvântare şi blestem se referă aici la întruparea Domnului, pentru că se referă mai întâi la durerea şi la moartea adusă peste fire în urma păcatului lui Adam cu voia. Durerea şi moartea aceasta erau un blestem pentru păcat, ba într-un anumit sens şi pentru firea omenească. Dar rostul lor era să fie mai ales o binecuvântare pentru fire, întrucât îl îndemnau pe om să se oprească de la păcatul cu voia. Blestemul acesta al doilea l-a luat Fiul lui Dumnezeu asupra Sa prin întrupare, scăpându-ne pe noi de apăsare

Această seceră, adică Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, nimiceşte pe fur şi pe cel ce jură stâmb şi casa lui o surpă. Dar furul şi cel ce jură strâmb este diavolul cel viclean (10). E fur fiindcă a scos cu vicleşugul înşelăciunii pe om din Rai, adică a răpit un lucru şi o făptură şi o avuţie de preţ a lui Dumnezeu, trăgându-l în locul acesta al necazurilor, şi a murdărit icoana slavei dumnezeieşti cu multe pete ale păcatelor. Prin aceasta a căutat să-şi facă dintr-o avuţie străină, o avuţie proprie, poftind cu răutate bunurile străine, nu ca să le păstreze, ci ca să le fure, să le sfâşie şi să le piardă (11).[532] Iar jurător pe strâmb este fiindcă e mincinos şi înşelător. Căci făgăduind să dea lui Adam slava dumnezeirii, l-a tras spre necinstea şi batjocura necuvântătoarelor, ba ca să spun mai drept, l-a făcut mai de ocară decât orice dobitoc,[533] făcându-l să fie cu atât mai de ocară decât dobitoacele prin lipsa lui de raţiune, cu cât este mai greţos ceea ce-i contra firii decât ceea ce-i conform cu firea. Ba l-a înstrăinat şi de nemurire, îmbrăcându-l în haina spurcată a stricăciunii.

Iar casă a acestui fur şi jurător pe strâmb, s-a făcut lumea de aici a stricăciunii şi a confuziei necontenite, pe care şi-a însuşit-o tâlhărindu-l pe om (12) şi în care i s-a îngăduit să tâlhărească mai departe, pentru pricinile pe care le ştie Dumnezeu (13), care l-a îngăduit să tâlhărească până ce dăinuieşte cursul ciclic al timpului.

Dar Cuvântul lui Dumnezeu, aşezându-se în această lume ca într-o casă, prin întruparea Sa negrăită, şi

---

lui. El s-a făcut blestem în locul nostru, făcându-ni-se însă tocmai prin aceasta binecuvântare.

[532] Io. 10, 10.

[533] Ps, 48, 12.

legând pe diavolul,[534] a surpat-o, iar lemnele şi pietrele ei, adică statuile şi altarele şi soclurile statuilor le-a dărâmat şi le-a nimicit (14). Căci prin ele diavolul, tatăl minciunii, îşi închipuia că e cinstit de cei rătăciți ca un fel de Dumnezeu pocit şi multiform, datorită faptului că făcuse din nebunia lor un mijloc de slăvire proprie, ca unul ce e cu mult mai nebun decât cei astfel prostiți. Fiindcă ce e mai nesocotit decât a-şi închipui cineva un lucru care prin fire nu există cu adevărat. Deci Mântuitorul sufletelor şi trupurilor noastre, care s-a făcut om din iubire de oameni, aşezându-se prin trup în această casă a furului şi a jurătorului pe strâmb, care este diavolul, adică în această lume, a surpat-o întreagă, adică a nimicit modul ei rătăcit de mai înainte (15) şi a îndreptat-o iarăşi potrivit cu rațiunea cunoştinței adevărate. Şi scurt vorbind, alungând pe tâlhar din avuțiile străine, s-a făcu iarăşi El stăpân peste ai săi prin virtute, zidind peste tot pământul de sub cer, în chip măreț, Sfânta Lui Biserică.

Sau poate e fur diavolul (16), fiindcă unelteşte până astăzi cum să atragă prin vicleşugul înşelăciunii dorința fiecăruia spre el. Iar jurător pe strâmb şi mincinos, fiindcă e înşelător şi amăgeşte pe cei uşuratici să se despartă de bunurile din mână în nădejdea altora şi mai bune şi fiindcă pricinuieşte pe neobservate, prin, lucrurile socotite dulci, tot felul de greutăți, celor ce ascultă de el. Iar "casa" acestui fur şi mincinos este dispoziția iubitoare de păcat a inimii fiecăruia. Ea are ca pietre" învârtoşarea şi nesimțirea inimii față de cele bune, iar ca "lemne" amintirile ce aprind uşor focul necurat al patimilor.

Sau poate Scriptura numeşte "lemne", în chip figurat, pofta (17). Aceasta fiindcă s-a scris că lemnul a

---

534 Mt. 12, 29.

corupt prima dată mişcarea ei,[535] îndreptând-o împotriva firii; apoi fiindcă ea este puterea sufletului care se aprinde de orice patimă, ca materia lemnoasă de foc. Iar prin "pietre" se indică poate duritatea şi nesimţirea mişcărilor iuţimii, care nu ascultă de raţiunea virtuţii. Pe toate acestea, împreună cu "casa," în care se găsesc, adică cu dispoziţia lăuntrică, le surpă şi le nimiceşte Cuvântul lui Dumnezeu, prin sălăşluirea Sa scoţând din ea, mai întâi prin credinţă, pe diavolul, care îşi făcuse odinioară prin amăgire locuinţa în ea si care se socotea că e tare. Pe acesta îl leagă cu lanţuri de nesfărâmat şi-i prădează casa, scoţând din inimă deprinderea lesne de aprins a patimilor împreună cu învârtoşarea faţă de cele bune.[536]

Sau poate numeşte "pietre" nepăsarea sufletului faţă de cele bune, adică nesimţirea faţă de virtuţi. Iar prin "lemne" râvna faţă de cele rele (18). Toate acestea alungându-le Cuvântul din inimile credincioşilor, nu încetează să împăciuiască şi să unească într-un singur trup al virtuţilor pe cei de departe şi pe cei de aproape, surpând peretele din mijloc al despărţiturii, adică păcatul şi rupând zapisul care ne obliga voinţa spre rău, şi supunând cugetul trupesc legii duhului.[537] Prin cei de departe a înţeles, cred, mişcările simţirii, care sunt după fire cu totul străine de legea lui Dumnezeu. Iar prin cei de aproape lucrările cugetătoare (mintale) ale sufletului, care după rudenie nu sunt departe de Cuvântul. Pe acestea le adună Cuvântul după surparea legii trupeşti, unindu-le laolaltă în duh prin virtute.[538] Căci prin "peretele din mijloc"cred că a înţeles

---

[535] Gen. 3, 2.

[536] Lc, 11, 22.

[537] Ef. 2,. 14-17. Col. 2, 14.

[538] Prin modul virtuţii.

legea trupului cea după fire, afecțiunea față de patimi, sau păcatul. Pentru că numai afecțiunea cea de ocară față de patimi se face zid al legii firii, adică al părții pătimitoare a firii, despărțind trupul de suflet și de rațiunea virtuților, neîngăduind să se facă cu ajutorul făptuirii trecerea la trup prin mijlocirea sufletului (19).
Dar venind Cuvântul și biruind legea firii, adică trăsătura pătimitoare a firii, a desfințat afecțiunea față de patimile contrare firii.

Acesta este Domnul meu și Dumnezeul meu Hristos Iisus, pe care L-a văzut Proorocul ca pe o seceră, având douăzeci de colți lungime, ca unul ce îmbrățisază toată lucrarea simțurilor îndreptată spre cele sensibile, și zece coți lățime, întrucât Dumnezeul și Mântuitorul meu cuprinde toată mișcarea rațională. Căci spun unii că a număra e o faptă ce aparține prin fire numai rațiunii. Iar decada este îmbrățișarea și sfârșitul oricărui număr. Prin urmare Cuvântul lui Dumnezeu îmbrățisază nu numai puterile simțurilor, ci și lucrările mintale, ca unul ce e Făcător nu numai al corpurilor, ci și al celor necorporale.

Iar "seceră" a fost numit în vedenie, nu numai fiindcă seceră din firea rațională răul pe care nu El L-a semănat și adună firea pe care nu El a împrăștiat-o. Ci și pentru că seceră așează în hambarele dumnezeiești pe cei mântuiți (20); în sfârșit și pentru că, fiind mânuit de lucrările virtuților, se unește cu puterile făptuitoare ale sufletului (21).

Dar pentru cel ce vrea să vadă, cuvântul Scripturii indică aici două persoane și două case, pe care le desființează secera. Căci se zice: "Și va intra în casa furului și în casa celui ce jură strâmb în numele Meu". Prin cele două persoane a indicat cele două lucrări generale ale amăgirii diavolești, care le cuprind pe toate celelalte, sau

cele două moduri ale lucrărilor. Iar prin cele două case a indicat cele două dispoziţii generale ale omului, favorabile rătăcirii, care le conţin pe toate celelalte. De pildă când cel rău răpeşte prin vicleşugul amăgirii cunoştiinţa înnăscută a firii despre Dumnezeu, atrăgând-o spre sine, e "fur", întrucât încearcă să se facă stăpân peste închinarea datorată lui Dumnezeu, sau cu alte cuvinte abate vederea mintală a sufletului de la raţiunile duhovniceşti din făpturi şi circumscrie puterea cugetării numai la privirea înfăţişării din afară a lucrurilor sensibile. Iar când abuzează de mişcările fireşti, atrăgând puterea de activitate a sufletului în chip sofistic spre cele contrare firii şi prin cele părute bune ispiteşte prin plăcere dorinţa sufletului spre cele rele, "jură strâmb" pe numele Domnului, ducând sufletul amăgit spre alte lucruri decât spre cele făgăduite. Deci este "fur" fiindcă răpeşte la sine cunoştinţa firii, având drept casă dispoziţia iubitoare de neştiinţă a celor amăgiţi. Şi "jură strâmb", fiindcă înduplecă puterea de activitate a sufletului să se ostenească zadarnic cu cele contrare firii, având drept casă dispoziţia iubitoare de păcat a voii celor care îl ascultă (22).

Aşadar diavolul este "fur", fiindcă strâmbă cunoştinţa firii[539] şi "jură strâmb", fiindcă abate puterea de activitate a firii de la săvârşirea virtuţii. Casa "furului" este dispoziţia sufletească ce stă la baza unei cunoaşteri mincinoase, iar casa "celui ce jură strâmb" este dispoziţia străbătută de necurăţia patimilor de ocară. În acestea pătrunzând cu iubire de oameni cuvântul mântuitor al lui Dumnezeu, le face locaş al lui Dumnezeu prin Duhul, aducând cunoştinţa adevărului în locul rătăcirii şi al neştiinţei şi virtutea şi dreptatea în locul răutăţii şi al vicleniei. În felul acesta îşi face prin ele arătarea în cei

[539] Schimbă direcţia cunoaşterii naturale.

drepți.

Deci prin persoane Scriptura a indicat modurile vicleniei variate a unuia şi aceluiaşi diavol rău, iar prin "case" dispozițiile corespunzătoare cu aceste moduri ale celor stăpâniți de diavol.

Dar "fur" mai este şi cel ce foloseşte cuvintele dumnezeieşti spre amăgirea celor ce-l ascultă, fără să fi cunoscut puterea lor prin fapte. E cel ce se îndeletniceşte cu rostirea goală a lor pentru a cumpăra slavă şi vânează prin cuvântul limbii lauda ascultătorilor, adică renumele de drept. Simplu vorbind, "fur" este cel a cărui viață nu corespunde cuvântului şi a cărei dispoziție sufletească e în contrazicere cu limba, adică cel ce se ascunde sub bunurile străine (23). Scriptura zice cu dreptate despre acesta: "Iar păcătosului i-a zis Dumnezeu: pentru ce povesteşti dreptățile mele și iei asupra ta legământul meu prin gura ta ?"[540]

Și iarăşi "fur" este cel ce acoperă cu modurile şi cu moravurile văzute viclenia nevăzută a sufletului şi cu înfățişări de bună cuviință dispoziția dinlăuntru (24). Căci precum fură cel de mai înainte prin declamarea cuvintelor cunoştinței mintea ascultătorilor, la fel fură acesta prin fățărnicia moravurilor simțirea privitorilor (25). Către aceştia de asemenea se va zice: "Ruşinați-vă cei ce v-ați îmbrăcat în veşminte străine, sau: "Domnul va descoperi chipul lor în ziua aceea".[541] Dar mie îmi pare că aud în fiecare zi pe Dumnezeu zicându-mi acestea în ascunsul inimii, ca unul ce mă simt vinovat de amândouă lucrurile.

Iar "cel ce jură strâmb sau mincinos în numele Domnului", este acela care făgăduieşte lui Dumnezeu o viață virtuoasă şi face lucruri străine făgăduinței, iar prin

---

[540] Ps. 49,17.
[541] Is. 3, 17.

neîmplinirea poruncilor calcă, ca şi mine legământul ce şi l-a luat de a duce o viaţă evlavioasă. Scurt vorbind, cel ce jură strâmb şi mincinos este acela care s-a hotărât să trăiască după voia lui Dumnezeu, dar nu s-a mortificat deplin faţă de viaţa aceasta. El a jurat lui Dumnezeu, adică a făgăduit să-şi păzească cursul vieţii fără de ocară în nevoinţele dumnezeieşti, dar nu a împlinit făgăduinţa şi de aceea nu e deloc vrednic de laudă (26). "Căci lăuda-se-va, zice, tot cel ce se jură întru El", adică tot cel ce făgăduieşte lui Dumnezeu viaţa sa şi împlineşte cu adevărat jurământul bunei făgăduieli prin faptele dreptăţii. Dar dacă cel ce împlineşte făgăduinţele sale va avea laudă, fiindcă a jurat lui Dumnezeu şi şi-a ţinut jurământul, vădit este că cel ce şi-a călcat legămintele sale va avea parte de mustrare şi de ocară, ca unul ce a minţit.

Intrând secera, adică cunoştinţa lui Dumnezeu şi Tatăl, care e prin fiinţă cunoştiinţă şi virtute, în inimile acestora ca în nişte case, cu alte cuvinte în dispoziţia fiecăruia, le nimiceşte cu totul, desfiinţând prin schimbarea spre bine, starea de mai-nainte a inimii fiecăruia, şi ducându-i pe amândoi spre împărtăşirea de binele ce le lipseşte. Astfel preface pe furul cunoştinţei în lucrător neînfricat al adevărului, iar pe furul blândeţei aparente a moravurilor în cultivator destoinic al dispoziţiei ascunse a sufletului; de asemenea pe cel ce jură strâmb îl face păzitor adevărat al făgăduinţelbr sale, ce-şi întăreşte făgăduinţele prin împlinirea poruncilor.

Scolii

1. Priveşte taina; priveşte cum aduce la tăcere pe cei ce socotesc că firile stau de sine; priveşte moartea.

Italianului şi a lui Nil.[542]

2. Nu admitem, zice, în Hristos vreo deosebire a ipostasurilor, fiindcă Treimea a rămas Treime şi după ce s-a întrupat Dumnezeu şi Cuvântul, neadăugându-i-se Sfintei Treimi vreo persoană din pricina întrupării. Dar admitem o deosebire a firilor, ca să nu înfăţişăm trupul de-o fiinţă cu Cuvântul după fire.

3. Cel ce nu admite deosebirea firilor, nu are prin ce să adeverească mărturisirea că Cuvântul a devenit trup fără schimbare, nerecunoscând că ceea ce a primit şi ceea ce a fost primit în ipostasul cel unic al lui Hristos şi Dumnezeu cel unul, s-au păstrat după fire ca ceea ce erau.

4. De ce este Domnul seceră şi ce înseamnă lăţimea de zece coţi.

5. De ce tot El, ca seceră, are lungimea de douăzeci de coţi.

6. De ce a văzut Proorocul secera zburând.

7. Credinţa naşte prin nădejde iubirea desăvârşită faţă de Dumnezeu; iar conştiinţa cea bună naşte prin păzirea poruncilor iubirea faţă de aproapele. Căci conştiinţa cea bună nu are ca pârâş porunca călcată. Iar acestea le poate crede numai inima celor ce se doresc după mântuirea cea adevărată.

8. Cum este Domnul blestem şi al cui blestem este.

9. Pentru că omul avea dorinţa îndreptată spre pământ, într-acolo era împins şi el, fără să vrea, de către moarte.

10. Ce este "furul" şi "cel ce jură strâmb".

11. Furt viclean este robirea firii prin amăgire.

[542] Nu se ştie cine a fost acel Nil de credinţă latină, sau grec din Calabria. Se combate aici teza nestoriană sau adopţiană.

Sfâşierea cu care sfâşie divolul pe cei răpiţi de el, este junghierea voinţei îndreptate spre viaţă în Dumnezeu şi omorîrea totală a amintirii acelei vieţi. Iar pierzania este neştiinţa ce se naşte în cei sfâşiaţi, din lipsa cunoştinţei lui Dumnezeu. Căci de aceea le fură gândul răpindu-i la sine, ca să-i lipsească de viaţa întru virtute şi cunoştinţă.

12. Ce este casa "furului şi "a celui ce jură strâmb".

13. Ar putea spune cineva că pricina pentru care s-a îngăduit diavolului să tâlhăresacă este aceea ca să cunoască şi oamenii din experienţă răutatea lui şi aşa: arătându-se să li se facă şi mai urît; de asemenea ca toţi oamenii să-şi descopere unii,ăkora, prin cercare, dispoziţia sufletului şi prin acesta fiecare să-şi aibă sieşi conştiinţa proprie ca apărătoare lăuntrică. Căci Dumnezeu nu are lipsă de o astfel de experienţă, ca să ne afle cum suntem, având cunoştiinţa tuturor în modUinţial şi înainte de naşterea lor.

14. Ce, sunt lemnele şi ce sunt pietrele.

15. Surparea casei, adică a lumii rătăcite s-a făcut prin întrupare.

16. Înfăţişarea acelora după alt înţeles.

17. Alt înţeles al acelora.

18. Acest înţeles se potriveşte pentru cei pătimaşi. Căci cel ce pătimeşte de nemişcarea totală faţă de bine, se mişcă cât se poate de repede spre, rău. Fiindcă nemişcarea iată de amândouă e cu neputinţă.

19. Mişcarea simţurilor împreunată cu lucrarea minţii, dă naştere virtuţii însoţită de cunoştinţă.

20. Pentru ce l-a numit "seceră".

21. Cuvântul se uneşte cu puterile de activitate ale sufletului, secera cu mâna secerătorului, pentru a tăia patimile şi a aduna virtuţile.

22. Diavolul e "fur" fiindcă produce neştiinţa; şi jură strâmb", fiindcă produce răutate. El are drept "case" mintea amăgită a celor neştiutori şi aplecarea spre păcat a voii celui păcătos.

23. Înţeles frumos şi foarte potrivit nouă celor ce falsificăm, de dragul slavei deşarte, podoaba virtuţii şi a cunoştinţei.

24. Dar "fur" este, zice şi cel ce şi dă cu prefăcătorie o înfăţişare amăgitoare de om virtos şi acoperă cu arătarea din afară viclenia ascunsă a voinţei.

25. Cel ce simulează cunoştinţa numai prin rostire de vorbe, fură mintea ascultătorilor spre slava proprie; iar cel ce face prin purtări pe virtuosul, fură vederea privitorilor spre slava proprie. Amândoi furând prin amăgire, duc la rătăcire: unul înţelegerea sufletească a ascultătorilor, celălalt simţirea trupească a privitorilor.

26. Ce este cel ce "jură strâmb".

Întrebarea 63

La acelaşi Prooroc s-a scris iarăşi: "Şi a zis către mine: Ce vezi? Şi am zis: Am văzut, şi iată un candelabru (sfeşnic) cu totul de aur şi o lampă (făclie) deasupra lui; şi şapte candele pe el şi şapte pâlnii la candelele de pe el. Şi doi măslini deasupra lui, unul de-a dreapta lampei şi altul de-a stânga".[543] Ce este candelabru şi de ce e de aur; ce este lampa de deasupra lui ce sunt cele şapte candele, ce sunt cele şapte pâlnii la cele şapte candele, ce sunt cei doi măslini şi de ce se află de-a dreapta şi de-a stânga lămpii?

[543] Zah. 4, 2 - 3.

Răspuns

Cuvântul proorocesc, descriind de departe, în chip, simbolic măreţia prealuminată şi suprastrălucită a Sfintei Biserici a zugrăvit vedenia aceasta astfel, voind să arate, cred, înţelesul tainei celei noi a ei. Deci candelabrul cu totul de aur este Biserica atotlăudată a lui Dumnezeu, curată şi neîntinată, neprihănită şi nealterată, nemicşorată şi primitoare a adevăratei lumini (1). Căci se spune că aurul fiind inalterabil, dacă e scufundat în pământ nu se înnegreşte şi nu e ros de rugină iar dacă e ars nu se micşorează. Afară de aceea, el întăreşte şi înnoieşte prin forţa sa naturală puterea văzului celor ce şi-o aţintesc asupra lui. Aşa este şi Biserica atotslăvită a lui Dumnezeu, care întrece în chip real cea mai curată natură a aurului. Ea e nealterată, ca una ce nu are nici un amestec străin în învăţătura ei tainică despre Dumnezeu, mărturisită prin credinţă (2); e curată, întrucât străluceşte de lumina şi de slava virtuţilor (3); e neîntinată, nefiind pătată de nici o murdărie a patimilor (4); e neprihănită, ca una ce nu are atingere cu nici unul din duhurile rele (5). Trăind în împrejurările pământeşti, ea nu e înnegrită de rugina păcatului, în sfârşit ea rămâne nemicşorată şi neîmpuţinată, deoarece, cu toate că e arsă din vreme în vreme în cuptorul prigoanelor şi încercată de răscoalele necontenite ale ereziilor, nu suferă sub povara încercărilor nici o slăbire în învăţătura sau viaţa, în credinţa sau disciplina ei (6). De aceea ea întăreşte prin har înţelegerea, celor ce caută spre ea cu evlavie. Căci ea cheamă pe de-o parte pe necredincioşi, dăruindu-le lumina cunoştinţei adevărate, pe de alta păstrează pe cei ce contemplă cu iubire tainele ei, păzind nevătămată şi fără

beteşug pupila înţelegerii lor. Iar pe cei ce au suferit vreo clătinare îi chemă din nou şi le reface prin cuvânt de îndemn înţelegerea bolnavă. Aşa se înţelege candelabrul văzut de Prooroc, după unul din înţelesurile cuvintelor de mai sus.

Iar lampa de deasupra lui este lumina părintească şi adevărată, care luminează pe tot omul ce vine în lume[544] (8): adică Domnul nostru Iisus Hristos. Acesta, prin primirea trupului nostru luat de la noi, s-a făcut şi s-a numit lampă, ca Cel ce e înţelepciunea şi Cuvântul cel după fire al lui Dumnezeu şi Tatăl, care e propovăduit în Biserica lui Dumnezeu prin credinţa cea dreaptă şi e înălţat şi dezvăluit între neamuri de vieţuirea virtuoasă prin păzirea poruncilor. El luminează ca o lampă (făclie) tuturor celor din casă, adică din lumea aceasta, precum El însuşi zice: "Nimeni nu aprinde făclie şi o pune sub obroc, ci în sfeşnic de luminează tuturor celor din casă".[545] Deci s-a numit pe sine "făclie", pentru faptul că fiind după fire Dumnezeu şi făcându-Se trup după iconomie, ca lumină după fiinţă e ţinut în scoica trupului în chip necircumscris prin mijlocirea sufletului ca făclie, cum e ţinut focul prin feştilă. Aceasta a înţeles-o şi marele David, când a numit pe Domnul "făclie", zicând: "Legea ta este făclie picioarelor mele şi lumină cărărilor mele".[546] Căci Mântuitorul şi Dumnezeul meu mă izbăveşte de întunericul neştiinţei şi al răutăţii. De acea a şi fost numit de Scriptură "făclie". Căci cuvântul (grecesc) λύχνος (făclie), vine de la a dezlega întunericul = λύειν τὸ νύχος (căci νύχος, înseamnă întuneric, cum zic cei ce studiază înţelesul cuvintelor). Pentru că împrăştiind, asemenea unei făclii, negura neştiinţei şi întunericul răutăţii, s-a făcut El

[544] Ioan l, 9.
[545] Mt. 5, 15.
[546] Ps. 118, 115.

însuşi tuturor cale de mântuire, călăuzind prin virtute şi cunoştinţă spre Tatăl pe toţi cei ce voiesc să păşească, prin împlinirea poruncilor dumnezeieşti, pe urmele Lui, ca pe-o cale a dreptăţii. Iar sfeşnicul (candelabrul) este Sf. Biserică, pentru că în ea luminează, prin propovăduire, Cuvântul lui Dumnezeu, trimiţându-şi razele adevărului asupra tuturor celor ce se află în această lume ca într-o casă oarecare, umplându-le înţelegerea tuturor cu cunoştinţa dumnezeiască (9).

Pe de altă parte "obrocul" simbolizează sinagoga Iudeilor, adică slujirea trupească a legii, care acoperă prin grosimea simbolurilor literei lumina cunoştinţei adevărate a sensurilor. (10) Cuvântul (Raţiunea) nu vrea să fie câtuşi de puţin sub acest obroc, ci vrea să fie aşezat în vârful şi pe înălţimea Bisericii. Căci dacă Cuvântul[547] e ţinut sub litera legii, ca sub un obroc, îi lipseşte pe toţi de lumina veşnică nedăruindu-le vederea duhovnicească celor ce nu se străduiesc să se lepede de simţirea (percepţia) înşelătoare, care nu e capabilă decât de eroare şi nu sesizează decât aspectul coruptibil al corpurilor înrudite cu ea. El vrea deci să fie pus în sfeşnic, adică în Biserică, sau în slujire raţională în duh, ca să-i lumineze pe toţi, din toată lumea, învăţându-i să vieţuiască şi să se poarte conform cu raţiunea, şi numai atâta grijă să aibă de cele corporale, cât e de lipsă ca să taie orice afecţiune a sufletului faţă de ele; de asemenea ca toată străduinţa să le fie să nu dea sufletului nici o închipuire materială; după ce a fost stinsă prin raţiune simţirea (percepţia simţurilor), care la început a respins

[547] Ca în multe alte locuri şi aci λόγος înseamnă şi Hristos însuşi, dar şi cuvântul propovăduirii, sau raţiunea (sensul) ascunsă în cuvintele şi ceremoniile legii. Mai bine zis raţiunile sau sensurile Scripturii sunt razele Logosului dumnezeiesc.

rațiunea (cuvântul) şi a acceptat iraționalitatea plăcerii ca pe un şarpe lunecos (11). Căci cu dreptate a fost rânduită moartea împotriva simțirii ca să nu mai poată oferi diavolului intrare spre suflet. Iar simțirea aceasta, fiind una după, gen, se împarte în cinci specii, înduplecând prin percepția fiecărui simț sufletul amăgit să iubească cele sensibile înrudite cu acel simț, în loc să-l iubească pe Dumnezeu (12). De aceea cel ce ascultă înțelepțeşte de rațiune,[548] alege de bunăvoie moartea trupului înainte de moartea silnică şi fără voie, despărțindu-şi total voința de simțire.[549]

Dar cel ce rămâne numai la litera Scripturii, are ca singură stăpânitoare peste fire simțirea (percepția), prin care se manifestă afecțiunea sufletului față de trup. Căci litera, dacă nu e înțeleasă duhovniceşte, e mărginită în conținutul ei de simțire, care nu îngăduie să străbată înțelesul celor scrise până la minte. Iar dacă litera se adresează numai simțirii, tot cel ce primeşte litera în chip iudaic numai ca istorie, trăieşte după trup, suportând în fiecare zi prin aplecarea voii moartea păcatului, din pricina simțirii celei vii, neputând, să omoare cu duhul faptele trupului, ca să trăiască viața cea fericită în duh. "Căci de vietuiți după trup, veți muri", zice dumnezeiescul apostol, "iară de omorîți cu

[548] În acest pasaj rațiunea, căreia i se opune simțirea; poate fi şi Logosul divin, sau mai bine zis rațiunea din noi e în acelaşi raport cu Logosul ca sensurile lucrurilor cu El.

[549] Moartea simțirii e menită să mântuiască pe om de moartea firii. Moartea ca osândă a fost pricinuită de creşterea lucrării simțurilor, care l-a legat pe om de lumea văzută, despărțindu-l de Dumnezeu. Moartea simțirii e moartea omului trupesc, a omului aplecat spre cele de dinafară, a omului "mort" duhovniceşte, pentru a învia omul dinăuntru, omul adevărat, omul mintal, sinea omului.

duhul faptele trupului, veți trăi".[550] Drept aceea, aprinzând făclia, adică rațiunea care aduce lumina cunoștinței prin contemplație și fapte, să nu o punem sub obroc, ca să nu fim osândiți, ca unii ce mărginim la literă puterea necuprinsă de minte a înțelepciunii, ci în sfeșnic, adică în Sf. Biserică, pe culmea contemplației adevărate, ca să răspândească asupra tuturor lumina dumnezeieștilor dogme.

Despre această Sf. Biserică legea a prevestit în chip figurat că va fi candelabru turnat și cu totul de aur. Aceasta întrucât pe de-o parte nu are în ea nici o parte goală, lipsită de puterea Cuvântului, iar pe de alta e străină de toate prisosurile materiale și nu are nimic pământesc.

Dar marele Zaharia, descriind acest candelabru în toate amănuntele, adaugă că afară de lampă mai erau pe el șapte candele (făclii). Aceste șapte candele trebuie să le înțelegem aici în alt chip, de cum am înfățișat candela (făclia) din Evanghelie. Căci nu toate persoanele și lucrurile care sunt exprimate prin același cuvânt trebuie înțelese în unul și același chip, ci fiecare dintre cele spuse trebuie înțeles după sensul locului din Sfânta Scriptură, dacă vrem să ținem seama de scopul celor scrise.[551]

Prin candele socotesc că Sfânta Scriptură înțelege aici lucrările Duhului Sfânt, sau darurile (harismele) Duhului Sfânt, pe care le dăruiește Bisercii Cuvântul care e capul întregului trup (13). Căci s-a spus: "Și se va odihni peste El duhul lui Dumnezeu, duhul înțelepciunii si al înțelegerii, duhul sfatului și al tăriei, duhul cunoștinței și al

[550] Rom. 8, 13.

[551] Pasajul acesta are un înțeles deplin numai în grecește, întrucât "candela" de aici (Zah.) e exprimată în grecește tot prin cuvântul λύχνος ca și "făclia" de la Matei 5, 15. În traducerea rom. s-a evitat confuzia, întrucât λύχνος de la Zah. s-a tradus prin candelă, iar λύχνος de la Mt. 5, 15, prin făclie

evlaviei; şi duhul temerii îl va umple pe El".[552] Dar capul Bisericii, potrivit unei imagini omeneşti, este Hristos. Deci Cel ce are după fire pe Duhul, dăruieşte, ca Dumnezeu, Bisericii lucrările Duhului. Căci Cuvântul făcându-mi-Se mie om, îmi lucrează mie toată mântuirea, dându-mi prin ale mele cele proprii Lui după fire, mie celui pentru care s-a făcut şi om. Şi aşezându-se în situaţia celui ce primeşte pentru mine, scoate la arătare ale Sale proprii. Căci cerând, ca un iubitor de oameni pentru Sine harul de care am lipsă eu, îmi atribuie mie meritul (puterea) isprăvilor Lui după fire. Deci pentru mine se spune că primeşte şi acum ceea ce are prin fire fără de început şi mai presus de raţiune. Căci Duhul Sfânt, precum este prin fire al lui Dumnezeu şi Tatăl, după fiinţă, la fel este prin fire şi al Fiului după fiinţă, ca cel ce purcede fiinţial în chip negrăit din Tatăl prin Fiul cel născut din Tatăl; şi dăruieşte candelabrului, adică Bisericii, ca nişte candele, lucrările proprii. Şi precum candela împrăştie întunericul, tot aşa lucrările Duhului scot şi alungă din Biserică păcatul cel de multe feluri. Astfel înţelepciunea desfiinţează nechibzuinţa, înţelegerea depărtează nepriceperea, sfatul alungă lipsa de discernământ, tăria înlătură slăbiciunea, cunoştinţa şterge neştiinţa, evlavia alungă necredinţa şi ticăloşia faptelor ei, în sfârşit temerea depărtează învârtoşarea nepăsării. Căci nu numai poruncile sunt lumină, ci şi lucrările Duhului (15).

Dar candele care ard toată viaţa în Biserică, răspândid lumina mântuirii, sunt şi treptele care susţin buna, ei rânduială. De pildă învăţătorul înţelept al dumnezeieştilor şi înaltelor dogme şi taine, e o candelă care descoperă învăţături necunoscute înainte mulţimii. Iar cel ce ascultă cu înţelegere şi pricepere înţelepciunea grăită de cei desăvârşiţi,

---

[552] Is. 11, 2-3.

e şi el o candelă, întrucât ca ascultător cuminte păzeşte în sine lumina adevărului celor grăite.[553] Cel ce deosebeşte cu bun sfat timpurile de lucruri şi acomodează modurile de activitate cu raţiunile lucrurilor, neîngăduind să se amestece întreolaltă în chip nepotrivit, fiind un sfetnic minunat se dovedeşte şi el ca o altă candelă. Iar cel ce suportă cu cuget neclintit atacurile încercărilor fără de voie, ca fericitul Iov şi ca vitejii mucenici este o candelă tare, păzind şi el cu răbdare bărbătească nestinsă lumina mântuirii, ca unul ce are pe Domnul tărie şi laudă.[554] Cel ce cunoaşte meşteşugurile vicleanului şi nu ignoră tăbărîrile războaielor nevăzute, este şi el o altă candelă învăluită de lumina cunoştinţei, putând zice cu dreptate împreună cu marele Apostol "Căci nu ne sunt necunoscute gândurile lui".[555] Iar cel ce duce o viaţă evlavioasă (binecredincioasă) după porunca Domnului, îndreptând-o prin virtuţi, e o altă candelă, ca unul ce-şi adevereşte evlavia (credinţa) prin modurile purtărilor sale. În sfârşit, cel ce în aşteptarea judecăţii face din înfrânare zid ce opreşte intrarea patimilor la suflet, s-a făcut o altă candelă, curăţind cu sârguinţă, prin frica de Dumnezeu, petele patimilor întipărite pe el şi făcându-şi viaţa străvezie şi luminoasă prin ştergerea

---

[553] Nu numai cel ce învaţă e o treaptă de cinste în Biserică, ci şi cel ce ascultă cu atenţie. Ba el urmează imediat după prima treaptă a celor înţelepţi, aflându-se pe treapta înţelegerii. De altfel adeseori cel ce învaţă simte cum îi creşte puterea cuvântului şi cum se luminează datorită ascultării înţelegătoare a celor pe care îi învaţă. Ascultarea cu înţelegere e şi ea un har şi harurile alcătuiesc un întreg întreolaltă ca şi cei în care se găsesc. Descoperirea adevărurilor e într-o anumită măsură rodul comuniunii dintre propovăduitor şi ascultător. Treptele acestea sunt altele decât treptele, ierarhice ale hirotoniei, încredinţate cu administrarea Tainelor. Cele două sisteme se presupun reciproc.

[554] Ps. 42, 2.

[555] II Cor. 2, 11.

întinăciunilor contrare firii (16).

Deci curăţirea celor vrednici de curăţia adusă de virtuţi o face Duhul Sfânt prin temere, evlavie şi cunoştinţă; iar iluminarea care hărăzeşte cunoştinţa lucrurilor după raţiunile pe temeiul cărora există, o dăruieşte celor vrednici de lumină, prin tărie, sfat şi înţelegere; în sfârşit, desăvârşirea o hărăzeşte celor vrednici de îndumnezeire prin înţelepciunea atotluminoasă, simplă şi întreagă, ridicându-i în mod nemijlocit şi în tot chipul spre cauza lucrurilor, atât cât e cu putinţă oamenilor, încât strălucesc în ei numai însuşirile dumnezeieşti ale bunătăţii lui Dumnezeu. Prin aceasta cunoscându-se pe ei înşişi din Dumnezeu, iar pe Dumnezeu din ei înşişi (17), întrucât între ei şi Dumnezeu nu mai e nici un zid care să-i despartă, dat fiind că între înţelepciune şi Dumnezeu nu mai este nume, se vor bucura de neschimbabilitatea neclintită, ca unii ce au depăşit toate cele de la mijloc (18), în care se ascundea odinioară primejdia de a greşi în privinţa cunoaşterii.[556] Căci ei au fost ridicaţi în chip negrăit şi neînţeles, după har, pe culmea cea

[556] După ce s-a depăşit primejdia de-a greşi în privinţa cunoaşterii, s-a dobândit neschimbabilitatea morală. Aşadar nestatornicia morală se datoreşte greşelilor de cunoaştere, în primejdia acestui fel de greşeli se găseşte omul până ce se află între lucrurile create. Dar odată ajuns în nemijlocită legătură cu Dumnezeu, nu mai poate greşi. Greşeala vine din putinţa unor deducţii greşite de la lucrurile create la Dumnezeu (la Adevăr). Când Adevărul e trăit direct; mintea , nu mai poate greşi, căci Adevărul îi copleşeşte lucrările ei, prin care ar putea greşi. Adevărul acesta e Dumnezeu, întrucât e contemplat de mintea creata. El e contemplat direct, dar totuşi de mintea creată. Ca atare el e una cu Dumnezeu, între el şi Dumnezeu nu e nimic la mijloc, dar totuşi nu e Dumnezeu cum se cunoaşte însuşi pe Sine. Aceasta e Înţelepciunea. E forma supremă în cale se poate comunica Dumnezeu făptuirii, în cadrul «înţelepciunii mintea creată poate înainta la infinit. Dar niciodată nu poate trece dincolo de ea.

mai înaltă, infinită şi de infinite ori infinit dincolo de toate după fire, printr-o neştiinţă şi o tăcere negrăită.

"Şi şapte pâlnii la cele şapte candele de pe sfeşnic. Cuvântul nostru despre candele a indicat două înţelesuri ale lor. Cel despre pâlnii va începe de aci. Spun unii că pâlnia e un vas în formă de cupă, în care oamenii obişnuiesc să pună uleiul care trebuie vărsat în candelă spre hrănirea şi susţinerea luminii. Aşadar după înţelesul mai înalt, pâlniile celor şapte candele ale sfeşnicului văzut sunt deprinderile (aptitudinile) şi dispoziţiile capabile să primească diferitele raţiuni şi moduri de activitate morală care hrănesc şi întreţin cele şapte candele, adică lucrările duhului; cu alte cuvinte deprinderile şi dispoziţiile, celor ce au primit în Biserică împărţirea farurilor (19). Căci precum fără undelemn e cu neputinţă să se întreţină nestinsă candela, tot aşa fără o deprindere care să hrănească cele bune prin raţiuni, moduri de activitate morală, idei şi gânduri potrivite şi cuvenite, e cu neputinţă să se păzească nestinsă lumina darurilor. Pentru că tot darul duhovnicesc are lipsă de o deprindere (aptitudine) corespunzătoare cu el, care să-i toarne neîncetat, ca un untdelemn, materia cugetării, fiind păstrat prin deprinderea celui ce l-a primit.

Pâlniile celor şapte candele ale candelabrului, sunt aşadar deprinderile, (aptitudinile) corespunzătoare cu darurile dumnezeieşti ale Sfintei Biserici. Din ele înţelepţii şi neadormiţii paznici ai bunurilor dăruite varsă, ca din nişte vase, asemenea înţeleptelor fecioare din Evanghelie, untdelemnul bucuriei în candelele darurilor (harismelor).

"Şi doi măslini deasupra lui; unul de-a dreapta lămpii şi altul de-a stânga". Cuvântul a descris foarte frumos şi potrivit toată vedenia care se referă la Sine însuşi. Căci înfăţişând candelabrul, lampa, candelele, pâlniile, a adus şi

doi măslini. Aceasta fiindcă se cădea cu adevărat ca deodată cu lumina să fie cugetată în chip firesc şi cauza care naşte puterea ce întreţine lumina, ca nu cumva să se stingă lumina din candelabru, nefiind alimentată. Cei doi măslini ai candelabrului de aur, adică ai Sfintei Biserici universale, sunt cele două Testamente, din care, ca din nişte măslini, se stoarce, prin căutare şi cercetare evlavioasă, ca în untdelemn, substanţa înţelesurilor, care alimentează lumina darurilor dumnezeieşti. Prin această substanţă deprinderea fiecăruia păzeşte nestinsă lumina harului ce s-a dat pe măsura lui, lumina ce se întreţine, ca printr-un untdelemn, prin înţelesurile Scripturilor (20). Căci precum fără măslin nu se poate afla untdelemn adevărat şi natural şi precum fără vas nu se poate ţine uleiul primit, iar nefiind hrănită de untdelemn lumina candelei se stinge cu siguranţă, la fel fără Sfintele Scripturi nu se poate dobândi cu adevărat substanţa dumnezeiească a înţelesurilor şi fără deprinderea capabilă să primească ca un vas, aceste înţelesuri, nu poate lua naştere o cugetare demnă de Dumnezeu, iar lumina cunoştinţei din daruri, nealimentată de înţelesurile dumnezeieşti, nu poate fi întreţinută nestinsă de cei ce o au.

Aşadar înălţându-ne privirea la înţelesul duhovnicesc, cuvântul nostru a asemănat candelabrul cu Biserica; lampa cu Dumnezeu cel întrupat, care s-a îmbrăcat cu firea noastră în chip neschimbat, după ipostas; cele şapte candele cu darurile, sau lucrările duhului, cum a arătat limpede marele Isaia; pâlniile candelelor cu deprinderile capabile de înţelesurile dumnezeieşti ale Scripturii, care primesc darurile dumnezeieşti; în sfârşit cei doi măslini, cu cele două Testamente, din care se primeşte prin înţeleaptă strădanie substanţa înţelesurilor dumnezeieşti prin care se întreţine nestinsă lumina tainelor dumnezeieşti(21).

“Unul de-a dreapta lampei, iar altul de-a stânga“. Prin dreapta socotesc că înțelege Proorocul partea mai duhovnicească a Scripturii, iar prin stânga pe cea mai trupească (22). Iar dacă stânga indică partea mai trupească a Scripturii, iar dreapta pe cea mai duhovnicească, socotesc că măslinul de-a stânga înseamnă Vechiul Testament, care se ocupă mai mult de filosofia activă, iar măslinul din dreapta, Noul Testament, care ne învață taina cea nouă şi naşte în fiecare dintre credincioşi deprinderea contemplativă. Căci cel dintâi oferă celor ce se îndeletnicesc cu filosofia dumnezeiească modurile virtuții, cel de-al doilea rațiunile cunoştiinței. Cel din urmă, răpind mintea din pâcla celor văzute, o ridică spre ceea ce e înrudit cu ea, curățită de toată nălucirea materială, iar cel dintâi curățeşte mintea de toată împătimirea după cele materiale, scoţând prin forța bărbăției, ca printr-un ciocan, piroanele care țintuiesc afecțiunea voii de trup. Cel Vechi ridică trupul străbătut de rațiune (raționalizat) spre suflet, prin mijlocirea virtuților, împiedicând mintea să coboare la trup; iar cel Nou ridică mintea, aprinsă de focul dragostei, spre Dumnezeu. Cel dintâi face trapul una cu mintea prin mişcarea de bunăvoie, iar al doilea face mintea una cu Dumnezeu prin deprinderea (cu lucrarea) harului. Prin aceasta mintea dobândeşte atâta asemănare cu Dumnezeu, încât din ea poate fi cunoscut Dumnezeu, Cel ce din Sine nu poate fi cunoscut de nimeni după fire, ca un original dintr-o icoană (23).

În acest chip înțelegem acestea. Iar de vrea cineva să refere sensul celor spuse şi la fiecare om, va găsi de asemenea înțelesuri frumoase şi evlavioase. De pildă va putea să înțeleagă prin candelabru sufletul fiecăruia (24). Acesta e întreg de aur, ca unul ce după firea sa mintală şi rațională, e nestricăcios şi nemuritor şi e cinstit cu cea mai

împărătească putere a voii libere. El are asupra sa lampa credinței, adică Cuvântul care s-a făcut trup și căruia Îi crede cu tărie și slujește cu adevărat. Și în el se așează făclia (candela) aprinsă a cuvântului cunoștinței, după învățătura și îndemnul aceluiași Cuvânt al lui Dumnezeu, care zice: "Nimeni nu aprinde făclia și o pune sub obroc, ci în sfeșnic ca să lumineze tuturor celor din casă." Căci Domnul poate numește aici "făclie" cuvântul cunoștinței în duh, arătat prin fapte, adică legea duhului (26). Iar "obroc", cugetul pământesc al cărnii, adică legea pătimașă a trupului. Legea harului nu trebuie pusă sub acesta, ci în suflet care e cu adevărat un sfeșnic de aur, ca să lumineze prin fulgerările faptelor dreptății și a cugetărilor înțelepte, tuturor celor din casă, adică din Biserică, sau din lumea aceasta, în felul acesta cel ce poarta această lumină îi face pe privitori să imite binele și să slăvească și ei prin faptele virtuții și nu numai prin simpla rostire de vorbe, pe Tatăl din ceruri, adică pe Dumnezeu (27), care produce în sfinți, pe culmile contemplațiilor tainice ale cunoștinței, podoaba faptelor virtuoase ale dreptății. Căci s-a scris: "Ca să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri".[557]

Așa să înțelegi candelabrul și lampa din vedenia Proorocului. Iar prin cele șapte candele se va înțelege, după explicarea de mai înainte, diferitele daruri ale Duhului, care își coboară lumina și se odihnesc peste cel ce se desăvârșește în Hristos prin virtute și cunoștință (27). Căci Scriptura înțelege aici prin Hristos, pe cel ce viețuiește după Hristos și e plin de lumina acelorași rațiuni și moduri de activitate, atât cât este cu putință omului, având și el înțelepciune și înțelegere, sfat și tărie, cunoștință, evlavie și

[557] Mt. 5, 15.

temere, prin care se spune că priveşte Dumnezeu, ca prin nişte ochi spirituali, peste întreg pământul fiecărei inimi. "Căci aceste şapte; candele sunt ochii Domnului, care privesc peste tot pământul".[558]

"Şi şapte pâlnii la candelele de pe el". Pâlniile sunt deprinderile cu făptuirea şi contemplaţia ale celor vrednici să li se împartă darurile dumnezeieşti. Din acestea ei varsă substanţa cugetărilor tainice, cum ar vărsa untdelemn din nişte vase, păstrând nestinsă lumina darurilor Duhului (28).

Iar prin cei doi măslini să înţelegi, precum am spus, cele două Testamente (29). Cel de-a stânga lămpii e Testamentul Vechi, care procură neîncetat puterii cunoscătoare sau contemplative a sufletului, ca pe un untdelemn, modurile virtuţilor prin activitate (30). Iar cel de-a dreapta este Testamentul Nou, cate procură neîncetat părţii pasive, sau celei active a sufletului (31), ca pe un untdelemn, raţiunile duhovniceşti ale cunoştinţelor prin contemplaţie.[559] Şi aşa prin fiecare se desăvârşeşte frumos taina mântuirii noastre, arătându-se învăţătura prin viaţă şi slava vieţii prin învăţătură. În felul acesta activitatea apare ca o contemplaţie lucrătoare, iar contemplaţia ca o activitate cunoscătoare. Scurt vorbind, virtutea apare ca o manifestare

---

[558] Zah. 4, 10.

[559] Cele doua Testamente se întregesc întreoalaltă, cum se întregeşte activitatea şi contemplaţia în viaţa duhovnicească a omului. Contempl[ţ]ia e întreţinută de undelemnul virtuţilor, închipuită prin Testamentul Vechi, iar virtuţile sunt întreţinute de untdelemnul coatemplaţiei, închipuit prin Testamentul Nou. Sau untdel emn celor doi măslini, activitatea virtuoasă şi contemplaţia, Testamentul Vechi şi Nou, întreţin una şi aceeaşi lumină, a vieţii duhovniceşti unitare. Neîncetat se întregesc. O nouă dovadă că cel conteplativ nu se socoteşte dezlegat de activitatea virtuoasă.

a cunoştinţei, iar cunoştinţa ca o putere susţinătoare a virtuţii (32). Şi prin amândouă, adică prin virtute şi cunoştinţă, se manifestă o singură înţelepciune. Prin aceasta cunoaştem că cele două Testamente consumă întreolaltă în toate şi se unesc în înfăptuirea tainei celei unice prin har, mai mult decât se unesc sufletul şi trupul în alcătuirea unui singur om, prin sinteza întreolaltă (33).

Iar dacă cineva, tare în înţelesurile spirituale, ar zice că cei doi măslini sunt cele două legi, cea naturală şi cea duhovnicească, nu s-ar abate de la adevăr. În această interpretare legea naturală, ca cea de la stânga lămpii, adică a lui Dumnezeu Cuvântul cel întrupat, ar oferi raţiunii, prin simţirea (percepţia simţurilor) înrudită cu ea, modurile de activitate în vederea virtuţii, desprinzându-le din lucrurile sensibile. Iar cea spirituală sau duhovnicească, de la dreapta, ar culege, prin cugetarea înrudită cu ea, raţiunile din lucruri, în vederea cunoaşterii duhovniceşti (34). Şi aşa prin amândouă umplem diferitele deprinderi corespunzătoare cu darurile duhovniceşti, cu vederi active şi contemplative, întocmai ca pe nişte pâlnii ale candelelor, păzind nestinsă lumina adevărului.

Sau, înţelegând locul acesta al Scripturii într-un sens şi mai înalt, putem vedea în cei doi măslini de la dreapta şi de la stânga lămpii: Providenţa şi Judecata. Iar la mijloc între ele, stă, ca într-un candelabru de aur în Sf. Biserică universală, sau în sufletul fiecărui sfânt, lumina adevărului care luminează tuturor. Şi lumina aceasta este Cuvântul, care ca Dumnezeu cuprinde totul şi descoperă raţiunile adevărate şi atotgenerale ale Providenţei şi Judecăţii, prin care conservă lucrurile şi în care constă taina mântuirii noastre, hotărâtă mai înainte de toate veacurile şi înfăptuită în cele din urmă dintre timpuri. Dintre acestea,

Providența, care stă ca un măslin la dreapta lămpii, o percepem numai prin credință în modul negrăit al unirii ipostasice a Cuvântului cu trupul însuflețit în chip rațional; iar Judecata, care stă la stânga, o înțelegem în chip negrăit din taina patimilor de viață făcătoare suportate de Dumnezeu cel întrupat pentru noi(35).[560] Căci întâi El a primit întruparea cu voia pentru bunătatea Sa, ca Cel ce este prin fire Mântuitorul tuturor; iar pe urmă a răbdat patimile de bunăvoie ca Răscumpărător (36). Căci nu s-a făcut Dumnezeu om de mai înainte ca să pătimească, ci ca să-l mântuiască pe om prin patimi, întrucât acesta se făcuse robul lor prin călcarea poruncii dumnezeiești, după ce la început fusese nepătimitor.

Aşadar la dreapta se află taina întrupării Cuvântului, cea conformă Providenței. Ea înfăptuieşte prin har îndumnezeirea mai presus de fire a celor ce se mântuiesc, îndumnezeire hotărâtă mai înainte de veacuri, la care nu se va putea ridica după fire nici o rațiune a făpturilor. Iar la stânga stă taina patimii de viață făcătoare a lui Dumnezeu, care a voit să pătimească după trup. Ea este conformă Judecății şi pricinuieşte pe de o parte desființarea desăvârşită a tuturor însuşirilor şi mişcărilor, care au pătruns în fire împotriva firii prin neascultare, şi înfăptuieşte pe de alta restaurarea deplină a tuturor însuşirilor şi mişcărilor

---

[560] Providența în general se arată în toate darurile pozitive pe care ni le face Dumnezeu pe cale naturală și supranaturală, iar Judecata în toate încercările și pedepsele ce ni le trimite Dumnezeu ca să ne îndrepte și desăvârșească. Dar atât Providența cât și Judecata au culminat în întruparea și patimile Domnului. De aceea întruparea lui e o manifestare specială a Providenței, iar patimile o manifestare specială a Judecății. Sau prin întruparea Domnui s-au revărsat toate darurile dumnezeiești pentru toată lumea, iar în patimile Lui toată asprimea pedagogică pentru toate greșalile.

conforme cu firea de la început (37). În urma acestei restaurări nu se va mai afla în făpturi nici o rațiune știrbită și falsificată. Acestea, adică Providența și Judecata, sau întruparea și patima, pe de o parte pentru neclintirea, curăția și incoruptibilitatea virtuții și a statorniciei bărbătești cu fapta, iar pe de alta pentru strălucirea și transparența contemplației și a cunoașterii tainice, au fost asemănate de Prooroc cu doi munți de aramă, dintre care au ieșit, asemenea unor care cu cai,[561] cele patru Evanghelii (38), care au străbătut și au ocolit tot pământul și au vindecat rana din neascultarea lui Adam, făcând să se odihnească prin credință și bunăviețuire Duhul lui Dumnezeii peste țara de la miazănoapte, adică peste neamurile asupra cărora stăpânea negura neștiinței și peste firea asupra căreia domnea silnic întunericul păcatului (39).

Sau poate cele patru care reprezintă forța celor patru virtuți generale, egale la număr cu sfintele Evanghelii (40). Căci și ea a străbătut, ca pe un pământ, toată inima credincioșilor și a oblojit rana cea de ocară, pricinuită în ea de patimi, făcând să se odihnească, prin împlinirea poruncilor, Duhul lui Dumnezeu în pământul de la miazănoapte, adică în trup, întrucât a scos la arătare, prin faptele dreptății, lege duhului.

Sau poate prin cei doi măslini mai putem înțelege contemplația și activitatea (41). Dintre acestea contemplația e pusă în valoare de Providența manifestată prin întrupare, iar activitatea e pusă în lucrare de Judecata manifestată prin patimă.[562] Cea dintâi, privind sufletul, se află la dreapta

---

[561] Zah.6, 1 urm.

[562] O traducere mai literară: Dintre acestea Providența manifestată în întrupare face să se arate rațiunea contemplației; iar Judecata manifestată în patimă face să se lucreze modul acivității.

Cuvântului; cea de a doua, privind trupul, se găsește la stânga.[563] Cea dintâi cheamă mintea spre înrudirea cu Dumnezeu, cea de a doua sfințește simțirea (lucrarea simțurilor) cu duhul și șterge din ea pecețile patimilor (42).

Sau iarăși prin cei doi măslini trebuie să înțelegem credința și buna conștiință (43). La mijlocul acestora stă Cuvântul, căruia prin credință îi aduc credincioșii închinare dreaptă, iar prin conștiința cea bună îi slujesc cu evlavie, silindu-se să-și facă bine unul altuia.

Sau prin cei doi măslini Scriptura a închipuit cele două popoare pe cel dintre păgâni și pe cel dintre Iudei (44). Ele sunt numite și "fii ungerii"[564] (așa tâlcuiește Scriptura măslinii), pentru nașterea lor în duh și pentru harul înfierii dat lor spre îndumnezeire. La mijlocul lor se află Dumnezeu cel întrupat, stând ca într-un candelabru în Biserica universală, cea una și singură, și prin aceasta împăcându-le cu Sine și întreolaltă și făcându-le născătoare de lumină prin virtute și cunoștiință.

Sau poate prin cei doi măslini Scriptura a mai indicat tainic, sufletul și trupul (45), întrucât cel dintâi este împodobit ca un măslin cu rațiunile cunoștinței adevărate, iar trupul e acoperit cu faptele virtuților.

Iar dacă cineva ar spune că cuvântul Scripturii indică prin cei doi măslini și cele două lumi (46), bun ar fi și înțelesul acesta. Căci de fapt Cuvântul ca Dumnezeu stă la mijlocul acestor lumi, pe cea inteligibilă făcând-o să

Înțelesul propoziției este: întruparea a înlesnit contemplarea lui Dumnezeu, aducându-L în legătură directă cu firea omenească. Iar patimile fac ca să se activeze în toți cei credincioși străduința de curățire prin faptele ascezei mortificatoare.

563 Prin contemplare îmbogățim sufletul, prin faptele ascezei curățim trupul.

564 Zah. 4, 4.

licărească tainic în cea sensibilă prin chipuri, iar pe cea sensibilă învățându-ne să o înțelegem ca aflându-se în cea inteligibilă prin rațiuni (47).

Şi iarăşi dacă ar spune cineva că vedenia celor doi măslini a închipuit viața de aici şi viața viitoare (48), bună ar fi şi explicația aceasta. Căci şi între acestea stă Cuvântul, trăgându-ne de la viața de aici prin virtute si ducându-ne la cea viitoare prin cunoştință. Aceasta a înțeles-o poate minunatul Avacum când a zis: “In mijlocul a două vieți vei fi cunoscut“.[565] El a înțeles prin vieți ceea ce a înțeles marele Zaharia prin “munți de aramă“ sau prin măslini, adică celor două lumi, sau veacuri, sau viețile corespunzătoare lor, sau sufletul și trupul, sau activitatea și contemplația, sau deprinderea binelui şi lucrarea lui, sau legea şi Proorocii, sau Vechiul Testament întreg şi Noul Testament, sau cele două popoare, cel dintre păgâni şi cel dintre Iudei, sau cele două legi, cea naturală şi cea duhovnicească, sau credința şi buna conştiință. În mijlocul tuturor acestora stă Cuvântul, lăudat şi preamărit de toate şi călăuzindu-le pe toate spre o singură armonie în bine, ca Dumnezeu al tuturor. Căci de aceea le-a făcut pe toate, ca să devină legătura nedesfăcută a tuturor, unindu-le pe toate cu binele şi întreolaltă.

Iar prin candelabrul din vedenie Scriptura a indicat poate Biserica şi sufletul, ca cele ce prin firea lor au lumina harului ca un bun dobândit. Căci numai Dumnezeu are binele prin fire. De aceea toate cele ce sunt prin fire capabile de lumină şi bunătate, primesc lumina şi bunătatea de la El prin participare.

Acestea le-a spus cuvântul nostru despre cele scrise având grijă de măsura cuvenită. Tu însă, Cuvioase Părinte, care ai văzut prin tine însuți, cu ajutorul lui

[565] Avacum 3, 2.

Dumnezeu, lucruri mai înalte ca acestea, luminează cu razele pururea strălucitoare ale înțelegerii tale sufletul meu tocit la vedere.

Scolii

1. Ce este candelabrul?

2. Cum este Biserica aur inalterabil?

3. Cum e curată?

4. Cum e neîntinată?

5. Cum e neprihănită?

6. Cum e nemicşorată?

7. Ce înseamnă lampa candelabrului?

8. Nu tot omul care vine în această lume e luminat numaidecât de Cuvântul, căci mulți rămân neluminați şi nepărtaşi de lumina cunoştinței. Ci e vădit că numai omul care vine prin voia sa proprie în lumea cea adevărată, adică a virtuților. Deci tot omul care vine cu adevărat, prin naşterea de bunăvoie, în lumea aceasta a virtuților, e luminat în mod sigur de Cuvântul, dobândind o deprindere neclintită în virtute şi o cunoştință adevărată şi fără greşeală.

9. Cum este Dumnezeu, Cuvântul cel întrupat, şi făclie?

10. Ce este obrocul, sub care nu se cuvine să fie pusă făclia, ca să fie acoperită?

11. Prin femeie a înțeles simțirea, prin şarpe plăcerea. Căci amândouă sunt diametral opuse rațiunii.

12. Simțirea (senzația) punând stăpânire peste minte, o învață să se închine la mulți Dumnezei. Căci simțirea robindu-se prin fiecare simț patimilor, slujeşte lucrului sensibil corespunzător, ca lui Dumnezeu.

13. Ce înțelege Scriptura prin candele?

14. Priveşte mărimea harului. Priveşte oceanul nemărginit al învăţăturii despre Dumnezeu (teologial).

15. Care sunt roadele darurilor Duhului?

16. Ce sunt candelele după alt înţeles?

17. Temerea, evlavia şi cunoştinţa dau naştere filosofiei active, precum tăria, sfatul şi înţelegerea nasc contemplaţia naturală în duh. Dar învăţătura tainică despre despre Dumnezeu (teologia) o dăruieşte numai înţelepciunea dumnezeiească.

18. Prin cele de la mijloc înţelege firea celor sensibile şi a celor inteligibile, prin care mintea omenească e ridicată spre Dumnezeu, ca spre cauza lucrurilor.

19. Ce sunt în înţeles mai înalt, pâlniile candelelor?

20. Ce sunt cei doi măslini?

21. Recapitulare şi definiţie scurtă a explicaţiilor de mai înainte.

22. Ce este "dreapta" şi ce este "stânga"?

23. Vechiul Testament, zice, fiind simbolul făptuirii şi al virtuţii, face trupul să consimtă cu, mintea în orice mişcare. Iar Noul Testament, dăruind contemplaţia şi cunoştinţa, luminează mintea, care se îndeletniceşte cu ele în chip tainic, cu darurile dumnezeieşti.

24. Un înţeles particular al candelabrului, care se referă la sufletul fiecăruia.

25. Ce este făclia?

26. Dumnezeu se face şi se numeşte Tată după har al acelora care au primit de bunăvoie naşterea curată în duh. Aceştia, purtând asupra vieţii lor pecetea lui Dumnezeu, care i-a născut, pe care o arată prin virtuţi, ca pe o faţă a sufletului, îi face pe cei ce privesc la ei, să mărească pe Dumnezeu prin schimbarea modurilor lor de purtare,

întrucât le oferă acelora spre imitare, viața proprie, ca pe o pildă aleasă de virtute. Căci Dumnezeu nu trebuie, slăvit numai cu cuvântul gol, ci prin faptele dreptății, care vestesc cu mult mai mult decât cuvântul, majestatea dumnezeiească.

27. Ce trebuie să înțelegem că sunt cele șapte candele?

28. Ce sunt pâlniile?

29. Ce sunt cei doi măslini? .

30. Vechiul Testament procură celui ce se îndeletnicește cu cunoștința (gnosticului), modurile virtuților, iar Noul îi hărăzește celui ce se îndeletnicește cu activitatea, rațiunile cunoștinței adevărate.

31. Părții pasive a sufletului îi spune parte activă.

32. Cel ce arată cunoștința întrupată în activitate și activitatea însuflețită de cunoștință, a descoperit modul exact al adevăratei lucrări îndumnezeitoare. Iar cel ce are numai pe una din acestea, despărțită de cealaltă, sau a făcut din cunoștință o nălucire (fantezie) inconsistentă (fără suport), sau din activitate un idol (o formă) fără suflet. Căci cunoștința fără faptă nu se deosebește întru nimic de nălucire, neavând fapta ca temelie; iar activitatea irațională e tot una cu un idol (cu o formă) fără suflet, neavând cunoștința care să o însuflețească.

33. Precum sufletul și trupul fac prin împreunare pe om, la fel activitatea și contemplația dau prin unire o singură înțelepciune cunoscătoare,[566] iar Vechiul și Noul Testament realizează o singură taină.

34. Legea naturală e la stânga, fiindcă se folosește

---

[566] Scolia 32-33 sunt cea mai hotărâtă dezmințire a părerii că în Răsărit contemplativul se dezinteresează de activitate. Cea mai frumoasă definiție a înțelepciunii e cea din Scolia 33: unirea acitvității și a contemplației.

de simțire (de percepția simțurilor). Ea oferă Cuvântului (rațiunii) modurile virtuților și face cunoștința lucrătoare. Iar lege duhovnicească e la dreapta, fiindcă lucrează prin minte. Ea amestecă în simțire (percepție) rațiunile duhovnicești din lucruri și face activitatea rațională.

35. Providența s-a arătat în unirea ipostatică a Cuvântului cu trupul, iar Judecata în faptul că a primit să pătimească pentru noi cu trupul. Prin ele, adică prin unire și patimă, s-a înfăptuit mântuirea tuturor.[567]

36. Întruparea s-a făcut spre mântuirea firii create, iar patimile spre răscumpărarea celor ținuți de moarte, din pricina păcatului.

37. Taina întrupării, zice, depărtează însușirile potrivnice firii de la firea omenească, iar pe cele conforme firii le restaurează.

38. Providența și Judecata, întrupare și patima, le-a închipuit prin doi munți de aramă, din care țâșnesc cele patru Evanghelii.

39. Prin țara de la miazănoapte a înțeles neamurile care se aflau odinioară în rătăcirea neștiinței ca într-o țară a întunericului, iar acum au ajuns în țara luminii, la cunoștința adevărului, prin harul celor patru sfinte Evanghelii, ca

---

[567] Apusenii acuză pe Răsăriteni că socotesc mântuirea realizată prin coborîrea substanței divine în creațiune prin întrupare. Fapt e ca în vreme ce ei socotesc mântuirea ca un rod exclusiv al crucii - teoria satisfacției, a ispășirii substitutive - Răsăritenii recunosc rolul amândurora în realizarea mântuirii, atât al întrupării cât și al patimii, precum se vede și din această scolie. Și anume, pe când în Apus întruparea e numai premisa necesară a răstignirii (Fiul lui Dumnezeu trebuia să se facă om, ca să se poată răstigni), în Răsărit chiar unirea intimă a lui Dumnezeu cu omenirea constituie un mijloc de mântuire și îndumnezeire al omului, patima rămânând totuși necesară în procesul realizării acestora.

elemente nestricăcioase, fiind renăscuţi după omul dinlăuntru şi mintal spre viaţa veşnică, prin credinţă.

40. Alt înţeles al celor patrulare.

41. Alt înţeles al măslinilor.

42. Contemplativului i se dezvăluie raţiunea întrupării, realizată în temeiul Providenţei, iar activul arată în lucrare chipul patimilor Cuvântului, purtate în temeiul Judecăţii.

43. Altă explicaţie a măslinilor.

44. Altă explicaţie a aceloraşi.

45. Altă explicaţie a aceloraşi.

46. Altă explicaţie a celor doi măslini.

47. Cel ce înţelege lumea văzută, contemplă pe cea inteligibilă. Căci închipuindu-şi cele inteligibile le modelează prin simţire (le îmbracă în figuri prin simţuri) şi schematizează în minte raţiunile văzute. El strămută în faţa simţurilor în chip felurit fiinţa lumii spirituale şi în faţa minţii compoziţia felurită a lumii sensibile. El înţelege lumea sensibilă prin cea inteligibilă, transferând prin raţiuni simţirea (conţinutul simţirii) în minte, şi pe cea inteligibilă prin cea sensibilă, împletind mintea cu simţirea în vreme ce contemplă figurile.

48. Altă explicaţie a aceloraşi.

Întrebarea 64

Ce înţeles are Cuvântul de la Iona Proorocul care zice despre Ninive: "În care locuiesc mai mult de douăsprezeci de mii de bărbaţi, care n-au cunoscut dreapta nici stânga lor?"[568] Căci eu nu aflu în literă un înţeles mulţumitor. Fiindcă n-a zis "copii", ca să cred că vorbeşte

[568] Iona 4, 11.

despre prunci, ci"bărbați". Dar care bărbat, având mintea nevătămată, nu-și cunoaște dreapta și stânga lui? Deci spune-mi ce sunt "bărbații" și ce este "dreapta"și "stânga", după înțelesul mai înalt?

Răspuns

Nimic din ce se scrie în Scriptură despre persoane, sau locuri, sau timpuri, sau alte lucruri însuflețite sau neînsuflețite, sensibile sau spirituale, nu trebuie să le înțelegem totdeauna în același fel, dacă vrem să nu se producă un dezacord între istorie și înțelesul spiritual al locului. De aceea cel ce vrea să afle fără greșeală sensul dumnezeiesc al Scripturii, trebuie să ia fiecare din lucrurile înșirate de fiecare dată în alt înțeles, după deosebirile întâmplărilor petrecute sau povestite, dându-i potrivit cu locul și cu timpul tâlcuirea cuvenită. Căci orice nume notat în Scriptură are multe înțelesuri, după diferitele etimologii posibile ale cuvântului ebraic. Aceasta o vedem limpede și aici.

Căci Iona se tălmăcește, după diferitele sale etimologii, "odihna și darul lui Dumnezeu", sau "tămăduirea lui Dumnezeu", sau "harul lui Dumnezeu dat lor", sau "osteneala lui Dumnezeu", sau "porumb", sau "fuga de podoabă", sau "întristarea lor" (1). Apoi el ajunge și în Ioppe și pe mare și în chit și în Ninive și sub curcubetă. Dintre acestea, Ioppe se tălmăcește "loc de unde se vede bucuria", sau "frumusețea minunată", sau "bucurie puternică" (2). Deci Proorocul Iona închipuiește sau pe Adam, sau firea cea de obște, sau pe Hristos, sau harul proorocesc, sau poporul nemulțumitor al Iudeilor, care se întristează de orice bine și pismuiește toate darurile

dumnezeiești (3). De pildă închipuiește pe Adam și firea cea de obște când fuge din Ioppe pe mare, fapt pentru care, după unul din înțelesurile numelui său, se numește "ruga de podoabă". Căci Ioppe închipuiește raiul (4), care este și se numește cu adevărat "locul de unde se vede bucuria", sau "bucurie puternică", sau "frumusețe minunată", dată fiind bogăția nestricăciunii din el, cum era raiul sădit de mâna lui Dumnezeu. "Și a sădit, zice, Domnul rai în Eden și a pus acolo pe omul pe care-l zidise".[569] Dar ce sunt pomii din el, fie că e vorba de pomi văzuți, fie de pomi spirituali și ce este pomul vieții din mijlocul raiului? Ce sunt toți acești pomi, din care a luat Aadm poruncă să mănânce, dar poate că nici nu s-a atins de ei? Căci îi spune Dumnezeu: "Din tot pomul din rai vei mânca." [570]

Ioppe mai înseamnă însă și virtutea și cunoștința, precum și înțelepciunea de pe urma lor (5). Virtutea, când se tălmăcește "frumusețe minunată"; cunoștința, când se înțelege ca "loc de unde se vede bucuria". Iar înțelepciunea, când se tălmăcește "bucurie puternică"; căci prin înțelepciune omul desăvârșit primește o bucurie negrăită, adică bucuria puternică ce susține cu adevărat viața cea după Dumnezeu, sau cea dumnezeiească a omului. Fiindcă "înțelepciunea este pom de viață tuturor celor ce se lipsesc de ea și temelie sigură celor ce se razimă pe ea, ca pe Domnul".[571] Deci firea oamenilor fuge pururea din Ioppe, adică din deprinderea virtuții și a cunoștinței, ca și de la harul înțelepciunii de pe urma lor, precum a fugit Adam prin neascultare din rai. Fuge, pentru că cugetarea ei zace cu plăcere în cele rele. Și fugind, e târâtă cu voia ei pe mare,

[569] Gen 2, 8.
[570] Gen. 2, 16.
[571] Prov. 3, 18.

adică pe valurile murdare ale păcatelor, cum s-a rostogolit Adam în lumea aceasta după ce a căzut din rai, îmbrăţişând amăgirea şi confuzia nestatornică a lucrurilor materiale, pricinuite de valuri şi pricinuind alte valuri. Iar câştigul celor ce îmbrăţişează această amăgire este că se scufundă şi sunt înghiţiţi de chit şi sunt covârşiţi de apă până la suflet. Apoi sunt împresuraţi de cel mai de pe urmă adânc, şi capul li se afundă între crăpăturile munţilor, ca în sfârşit să coboare pe fundul pământului, ale cărui zăvoare sunt încuietori veşnice.[572] Căci pământul acela, fiind talpa celui mai de jos adânc, e cu adevărat "întunecat şi neguros, pământ al întunerecului veşnic, în care nu este nici o licărire şi nu se poate vedea viaţă a muritorilor", cum zice undeva marele Iov, cel care a purtat cu isbândă mari războaie pentru adevăr.[573]

Deci Proorocul înfăţişează în chip tainic pe Adam, adică firea cea de obşte a oamenilor în fiecare din stările prin care a trecut: cum a fugit de la bunătăţile dumnezeieşti, ca din Ioppe, şi e târâtă în mizeria vieţii de aici, ca pe o mare, scufundându-se în oceanul agitat şi frământat al patimilor pământeşti (6); cum e înghiţită apoi de chit, fiara cea spirituală şi nesăturată, adică de diavol, şi cum e covârşită din toate părţile de apa ispitelor până la suflet, adică e copleşită de ispitele vieţii; apoi cum e împresurată de cel mai de pe urmă adânc, cu alte cuvinte cum e înfăşurată mintea de neştiinţa totală şi cum e copleşită judecata de mare povară a păcatului; pe urmă cum i se afundă capul în crăpăturile munţilor, sau cum e prinsă prima învăţătură despre monadă, întemeiată pe credinţă (7), care e capul întregului trup al virtuţilor, între cugetările puterilor

---

[572] Iona. 2,7.

[573] Iov. 10, 21.

viclene, ca între nişte crăpături întunecoase ale munților, şi e spartă în multe păreri şi năluciri (căci prin crăpăturile munților Scriptura a indicat ideile amăgitoare ale duhurilor răutății, ce sălăşluiesc undeva în fundul ultimului adânc al neştiinței); în sfârşit cum coboară până jos pe pământ, “ale cărui zăvoare sunt încuietori veşnice“, sau cum cade în deprinderea goală de orice simțire dumnezeiească şi lipsită de orice mişcare de viață a virtuților, adică într-o deprindere ce nu mai are nici o simțire pentru bunătate şi nici o dorință care să se mişte spre Dumnezeu (8). E deprinderea peste care apasă ca un abis întunericul neştiinței şi noianul cumplit al răutății (9), şi în care îşi, au rădăcinile munții rătăcirii, adică duhurile răutății în ale căror crăpături afundându-se firea omenească, a devenit pe urmă bază pentru cea mai păcătoasă deprindere, ca una ce s-a făcut reşedință şi unealtă a rătăcirii, şi a răutății lor. În acesta deprindere se află, ca nişte zăvoare veşnice, împătimirile sufletului după cele materiale, care nu lasă cugetarea să se izbăvească de întunericul neştiinței, ca să vadă lumina adevăratei cunoştințe (10). Această deprindere a indicat-o poate, cum spuneam puțin mai înainte, în chip acoperit, marele Iov, prin cuvintele: “Pământ întunecat şi neguros, pământ al întunericului veşnic“.[574] E pământ întunecat, fiindcă e pustie de orice cunoştință şi contemplație adevărată; şi neguros, pentru că e lipsită de orice virtute şi activitate. Şi continuă: “în el nu este nici o licărire, se înțelege de cunoştință şi de adevăr, şi nu se poate vedea viață a muritorilor“, adică o viețuire demnă de ființele raționale (11).

Proorocul ajunge în toate aceste stări, poate ca să închipuiască prin sine patimile în care s-a rostogolit

[574] Iov. 10, 21.

omenirea în chip jalnic, făcându-şi ale sale cele ale firii comune a oamenilor. De aceea când închipuieşte pe Adam, i se potriveşte unul din înţelesurile numelui, şi anume "fuga de podoabă". Când însă preînchipuieşte pe Dumnezeu, care s-a coborît pentru noi întru ale noastre, prin trup însufleţit mintal, făcându-Se ca noi, afară numai de păcat, şi zugrăveşte anticipat taina întrupării şi a patimilor în vederea mântuirii, atunci prin plecarea sa din Ioppe pe mare indică coborîrea Domnului din cer în lumea aceasta (12), iar prin înghiţirea sa de către chit şi prin aruncarea nevătămată după trei zile şi trei nopţi, prevesteşte taina morţii a îngropării şi a învierii.[575] De aceea i se potriveşte cât se poate de bine un alt înţeles al numelui şi anume: "odihna şi tămăduirea lui Dumnezeu", sau "harul lui Dumnezeu dat lor", sau poate şi "osteneala lui Dumnezeu" pentru patima cea de bună voie a Domnului. Căci Proorocul a preînchipuit tainic prin întâmplările sale pe Hristos Iisus, adevăratul Dumnezeu, "odihna" adevărată a celor osteniţi de dureri, "tămăduirea" celor zdrobiţi şi "harul" iertării greşalelor (13). Pentru că şi Domnul şi Dumnezeul nostru, făcându-Se om, a coborît din cer în oceanul vieţii noastre, ca dintr-o Ioppe ce se

[575] Iona înghiţit de chit mai închipuieşte şi chenoza Domnului în cursul istoriei, având să iasă la arătare la sfârşitul istoriei. Precum nici chitul nu e liniştit cât poartă pe Iona în sine, aşa nici istoria nu rămâne neinfluenţată de prezenţa Domnului în adâncul ei. De multe ori forţele aspre ale istoriei poartă în pântecele lor idei mari. Fără voie ele servesc pe Hristos, care va ieşi odată la iveală. Curente şi forţe încruntate ale istoriei duc în pântecele lor idei mari. Fără voie ele servesc pe Hristos, care va ieşi odată la iveală. Curente şi forţe încruntate ale istoriei duc în pântecele lor idei mari, care altfel nu s-ar fi putut impune în viaţa popoarelor, aşa cum Iona n-ar fi putut să-şi facă drumul cu atâta repeziciune, fără chitul care nu-şi dădea seama cărui plan mai înalt serveşte. Chenoza lui Iisus în istorie e totuşi numai aparentă. E o chenoza plină de forţă.

tălmăceşte "locul de unde se vede bucuria", pe marea acestei lumi, precum s-a scris: "Care în locul bucuriei ce era pusă înaintea Lui, a răbdat crucea, nebăgând în seamă ocara".[576] Şi coborîndu-Se de bună voie în inima pământului, unde ne ţinea închişi vicleanul, după ce ne înghiţise prin moarte, a ridicat din nou toată firea cea robită la cer, după ce a smuls-o de acolo prin înviere. Prin aceasta El ne este cu adevărat "odihnă", "tămăduire" şi "har" (14). "Odihnă", ca cel ce dezleagă prin viaţa Sa vremelnică legea robiei silnice a trupului; "tămăduire", ca Cel ce tămăduieşte prin înviere firea zdrobită prin moarte şi stricăciune; "har", ca Cel ce dăruieşte prin credinţă înfierea în duh şi harul îndumnezeirii, dat fiecăruia după vrednicie. Căci trebuia cu adevărat să ajungă lumina şi puterea lui Dumnezeu şi Tatăl în acel pământ, în care stăpânea întunericul şi zăvoarele veşnice. Şi aceasta, pentru ca Cel ce e lumină duhovnicească să împrăştie întunericul neştiinţei şi Cel ce e puterea ipostatică a lui Dumnezeu să sfărâme zăvoarele păcatului şi aşa să slobozească firea celor încătuşaţi cumplit de cel viclean, dăruindu-i lumina nestinsă a cunoştinţei adevărate şi puterea de nedezrădăcinat a virtuţilor.

Dar Proorocul închipuie prin persoana sa şi harul proorocesc care se strămută prin Evanghelie din slujirea legii, socotită odinioară atât de slăvită, la neamuri, lăsând poporul iudaic, devenit necredincios, pustiu de bucuria ce o avea de acea slujire, ca prin multe necazuri, primejdii, strâmtorări, osteneli, prigoniri şi morţi să întoarcă Biserica neamurilor la Dumnezeu, ca pe o Ninive. Când închipuie acest har al proorociei, Proorocul părăseşte în chip tainic Ioppe, ceea ce înseamnă că harul se depărtează de la slujirea legii şi porneşte pe marea potrivnicilor fără de voie şi a

[576] Evr. 12, 2.

luptelor cu ele, a ostenelilor şi primejdiilor, până ce e înghiţit de moarte ca de un chit, fără să fie câtuşi de puţin vătămat (15). Căci nimic de pe lume nu a putut împiedica mersul harului propovăduit neamurilor prin Evanghelie: "nici necaz, nici strâmtoare, nici prigoană, nici foamete, nici primejdie, nici sabie".[577] Dimpotrivă, prin aceasta harul se întărea şi mai mult, biruind pe toţi cei ce se ridicau împotrivă. Pătimind, biruia şi mai mult pe cei ce i se împotriveau şi astfel a întors firea rătăcită la Dumnezeul cel viu şi adevărat, cum a întors Iona cetatea Ninive. Şi deşi îşi închipuia vicleanul că acoperă harul cu mulţimea prigoanelor, ca pe Prooroc chitul, nu l-a putut ţine până la sfârşit, neputând slăbi tăria puterii prin care lucra harul. Ba această putere făcea"harul să lumineze şi mai strălucitor în ucenicii lui, după ce treceau prin aceste potrivnicii, aşa încât vicleanul îşi pricinuia, prin atacurile sale mai de graba surparea puterii sale (16). Căci el vedea nu numai că harul nu poate fi biruit de el, ci şi că slăbiciunea naturală a sfinţilor, care îl vesteau neamurilor, se prefăcea în tărie ce surpa puterea lui şi-i dobora toată înălţarea ce se ridica împotriva cunoştinţei lui Dumnezeu;[578] ba tocmai când se credea că este înfrântă trupeşte prin strâmtorări, apărea şi mai împuternicită duhovniceşte. Acest lucru l-a cunoscut din experienţa pătimirilor sale Pavel, marea trâmbiţă a adevărului, care a devenit slujitor al harului proorocesc în Hristos către neamuri, întru înnoirea duhului şi nu în vechimea literei. De aceea zice: "Avem comoara aceasta în vase de lut".[579] "Comoară" numeşte cuvântul harului: iar "vas de lut", trupul acesta pătimitor, sau păruta simplitate în

---

[577] Rom. 8, 35.
[578] II Cor. 10, 5.
[579] II Cor. 4, 7.

cuvântul rostit, care a biruit toată înțelepciunea lumii, sau care cuprindea în sine, cât era cu putință, înțelepciunea lui Dumnezeu, pe care nu o cuprindea lumea şi care a umplut toată lumea de lumina cunoştinței adevărate cuprinsă în ea. Şi adaugă: "Ca mulțimea puterii să fie a lui Dumnezeu, iar nu din noi; întru toate necaz pătimind, dar nu strâmtorându-ne; lipsiți fiind, dar nu deznădăjduiți; prigoniți, dar nu părăsiți; trântiți jos, dar nu prăpădiți; în toată vremea omorîrea lui Iisus în trup purtând-o, ca şi viața lui Iisus să se arate în trupul nostru. Că pururea noi cei vii ne dăm la moarte pentru Iisus, ca şi viața lui Iisus să se arate în trupul nostru cel muritor, încât moartea în noi se lucrează, iar viața în voi".[580] Căci cei ce propovăduiau cuvântul harului, purtând fără vină şi din toată inima moartea cea de bunăvoie, prin pătimirile lor lucrau neamurilor viața cea în duh, întru cunoştința adevărului. Aceasta a pătimit-o şi Iona, care, preînchipuind tainic în sine harul, a îndurat atâtea primejdii, ca să întoarcă pe Niniviteni de la rătăcire la Dumnezeu. De aceea, după un alt înțeles al numelui său, se mai tălmăceşte şi "darul lui Dumnezeu", sau "osteneala lui Dumnezeu". Căci într-adevăr "dar al lui Dumnezeu" de oameni iubitori şi "osteneală dumnezeiească" prealăudată este harul proorocesc trimis neamurilor. E "dar", întrucât dăruieşte lumina cunoştinței adevărate şi procură nestricăciunea vieții celor ce-l primesc; şi e "osteneală a lui Dumnezeu", întrucât înduplecă pe slujitorii săi să se împodobească cu ostenelile pentru adevăr şi-i învață pe cei ce se îngrijesc prea tare de viața în trup să crească mai mult prin pătimiri decât prin bucurii, dându-le ca dovadă a puterii covârşitoare a Duhului din ei, neputința naturală a trupului lor de-a suporta pătimirile (18).

---

[580] II Cor. 4, 7-12.

Deci cuvântul harului străbătând prin multe încercări la firea oamenilor, sau la Biserica neamurilor, precum Iona prin multe necazuri la cetatea cea mare a Ninivei, înduplecă legea care împărăteşte peste fire, să se scoale de pe tronul ei, adică din deprinderea de mai înainte în rău, sau din trăirea după simţuri, şi să-şi scoată haina sa, adică să lepede fumurile slavei lumeşti pentru moravurile sale, apoi să îmbrace sacul, adică jalea şi asprimea neplăcută a relei pătimiri şi o purtare demnă de viaţă cea plăcută lui Dumnezeu, şi să şadă în cenuşă, adică în sărăcia cu duhul în care e învăţat să şadă tot cel ce vrea să trăiască cu evlavie şi are în sine biciul conştinţei care-l loveşte pentru greşelile sale (19). Dar nu numai pe împărat, îl înduplecă cuvântul cel propovăduit al harului să creadă în Dumnezeu, ci şi pe bărbaţi, adică pe oamenii cu firea întreagă, convingându-i să mărturisească tare că unul este Dumnezeu, Făcătorul şi Judecătorul tuturor, şi hotărîndu-i să se lepede cu desăvârşire de îndeletnicirile lor cele rele de mai înainte şi să se îmbrace în saci de la cel mai mic până la cel mai mare dintre ei, adică să înceapă cu toată râvna o viaţă aspră, omorîtoare de patimi. Iar "mici şi mari" cred că sunt numiţi aici de Scriptură, după înţelesul mai înalt, cei vinovaţi de o răutate mai mică sau mai mare.

"Şi au crezut bărbaţii Ninivei lui Dumnezeu şi au hotărît să postească şi s-au îmbrăcat în saci, de la cel mai mic până la cel mai mare dintre ei. Şi a mers cuvântul până la împăratul Ninivei şi s-a sculat de pe tronul său şi s-a desbrăcat de veşmântul său şi s-a îmbrăcat cu sac şi a şezut în cenuşă. Apoi s-a vestit şi s-a poruncit în Ninive de la împărat şi de la dregătorii săi, spunându-se: Oamenii şi dobitoacele, boii şi oile, să nu guste nimic, nici să pască, şi

apă să nu bea“.[581] “Împărat“ al firii este, cum am zis, legea firii. “Dregătorii“ lui sunt puterea raţională, irascibilă şi poftitoare. “Bărbaţii“ acestei cetăţi, adică ai firii, sunt, după unul din înţelesuri, cei ce păcătuiesc prin poftă şi trag la povara plăcerii prin patimile trupeşti. “Boii“ sunt cei ce folosesc toată mişcarea mâniei pentru dobândirea bunurilor pământeşti; căci zic unii că sângele boului când e băut pricinuieşte îndată moartea celui ce îl bea; deci sângele lui este, în chip vădit, simbolul mâniei. “Oile“ de ocară de aici sunt cei ce pasc fără de minte, numai prin simţuri, cele văzute, ca pe o iarbă, din pricina patimii ce-i stăpâneşte. Toate acestea socotim că au în acest loc al Scripturii un înţeles de ocară, până ce luându-le Cuvântul le va preface în bune. De aceea adaugă Scriptura despre ele: “Să nu guste nimic, nici să pască, şi apă să nu bea“. În felul acesta se vor depărta cauzele de mai înainte, care susţineau în fiecare din cele înşirate patimile. Iar după înlăturarea acestor cauze, ele îşi vor schimba îndeletnicirile rele de care erau stăpânite odinioară. Arătând-o aceasta Scriptura adaugă: “Şi s-au îmbrăcat în saci oamenii, şi dobitoacele n-au păscut şi au strigat către Domnul şi Dumnezeu cu stăruinţă; şi s-a întors fiecare de la calea sa cea rea şi de la nedreptatea din mâinile sale“.[582]

“Oamenii“ sunt, cum am spus, cei stăpâniţi printr-o greşită judecată a raţiunii de patimile sufleteşti; iar “dobitoacele“, cei ţintuiţi de patimile trupeşti, prin reaua întrebuinţare a mâniei şi a poftei, în vederea plăcerii. Deci toţi îmbracă, ca pe un sac, omorîrea mădularelor de pe pământ, sau a întregii legi şi cugetări pământeşti, şi strigă cu stăruinţă, adică cu glas mare, sau cu îndrăzneală, cerând

---

[581] Iona 2, 5-7.
[582] Iona 3, 8.

iertarea păcatelor de mai înainte şi depărtându-se de la cursul obişnuinței, ca de la o cale oarecare, şi de la nedreptatea lucrată de faptele lor, ca de nişte mâni.

Astfel Ninive, înțeleasă ca firea cea comună a oamenilor, sau ca Biserica neamurilor, are pururea pe Iona, sau cuvântul harului proorocesc propovăduind în ea şi în fiecare zi întorcând pe cei rătăciți la Dumnezeu. Iar dacă referim înțelesul spiritual al Ninivei la fiecare ins în parte, atunci cetatea cea mare zicem că este sufletul fiecăruia (21), la care după ce a păcătuit, este trimis cuvântul lui Dumnezeu ca sa-i propovăduiască pocăința spre viață. În acest caz prin împăratul cetății înțelegem mintea; dregătorii sunt puterile înnăscute; bărbații, gândurile pătimaşe; dobitoacele, mişcările poftitoare ale trupului; boii, mişcările lacome ale mâniei spre bunurile materiale; iar oile, mişcările simțurilor, care percep lucrurile sensibile fără cugetare. Deci cuvântul lui Dumnezeu înduplecă mintea, adică pe împărat, să se ridice, ca de pe un tron, din deprinderea de mai înainte cu neştiința, şi să se desbrace ca de o haină de părerea mincinoasă despre lucruri, apoi să îmbrace ca pe un sac căința pentru cele rău cugetate şi să se aşeze, ca în cenuşă, în deprinderea sărăciei cu duhul; pe urmă să poruncească oamenilor, dobitoacelor, boilor şi oilor să postească, înfrânându-se de la mâncarea păcatului şi de la băutura neştiinței, adică să se rețină de la săvârşirea păcatelor şi de la contemplarea înşelătoare prin simțuri, şi să se îmbrace în sac, adică în deprinderea care omoară patimile contrare firii, dar cultivă virtuțile şi cunoştințele cele după fire; apoi să strige către Dumnezeu cu stăruință, adică să denunțe cu putere cele de mai înainte şi să se roage cu smerenie, ca să primească iertare de la Cel ce poate să o dea; de asemenea să ceară puterea statornică pentru împlinirea poruncilor şi

pentru păzirea hotărârii spre cele bune de la Acela care e gata să o dea celor ce o cer, pentru ca în felul acesta să-şi poată abate cugetarea de la rătăcirea de mai înainte, ca de la o cale rea, şi să lepede deprinderea de a născoci răul din puterile făptuitoare ale sufletului.

În această mare cetate, adică în firea obştească a oamenilor, sau în Biserica alcătuită din neamuri, sau în sufletul fiecăruia, mântuit prin cuvântul virtuţii şi al cunoştinţei, adică al credinţei şi al bunei conştiinţe, "locuiesc mai mult de douăsprezece miriade (de douăsprezece zeci de mii) de oameni care nu-şi cunosc dreapta nici stânga lor".[583] Cred că Scriptura indică aici prin cele douăsprezece miriade, după un înţeles mai înalt, raţiunile timpului şi ale firii, adică cunoştinţa cuprinzătoare a firii văzute împreună cu acelea fără de care aceasta nu poate să existe (22). Căci dacă numărul doisprezece se formează prin adunarea lui cinci şi şapte, iar firea e întinată pentru simţuri şi timpul înşeptit, atunci numărul doisprezece indică, desigur, firea şi timpul. De notat însă că a spus "mai mult" de douăsprezece miriade de oameni, ca să cunoaştem că acest număr e circumscris şi depăşit în chip indefinit "de mai multe", care fac prin ele o sumă superioară numărului doisprezece.

Deci Biserica prealăudată a lui Dumnezeu, având raţiunile virtuţii şi ale cunoştinţei, care întrec raţiunile timpului şi ale firii şi străbat spre măreţia celor veşnice şi inteligibile, are "mai mult de douăsprezece miriade de bărbaţi, care nu-şi cunosc dreapta sau stânga lor". Căci cel ce, din pricina virtuţii legiuite, şi-a uitat de patimile din trup, ca de unele ce sunt la stânga şi, din pricina cunoştinţii fără greşeală a faptelor sale, nu e stăpânit de boala părerii de

[583] Iona 4, 14.

sine, ca de una ce e la dreapta, a devenit bărbat ce nu-şi cunoaşte dreapta lui, întrucât nu iubeşte slava ce se destramă, nici stânga, întrucât nu se lasă aţâţat de patimile trupului (23).

Aşadar prin "dreapta" Scriptura înţelege, după cum se vede, slava deşartă de pe urma aşa ziselor isprăvi, iar prin "stânga", neînfrânarea ce răsare de pe urma patimilor de ruşine. Pe aceşti bărbaţi ce nu cunosc dreapta şi stânga lor, îi are orice suflet luminat de vederile celor spirituale (inteligibile). Pentru că tot sufletul care îşi retrage puterea cugetării de la contemplarea naturii şi a timpului, are cugetările[584] naturale ca pe nişte bărbaţi ce au trecut de numărul doisprezece, sau ca pe nişte raţiuni ce nu se mai ostenesc cu cele ce sunt sub fire şi sub timp, ci se îndeletnicesc cu înţelegerea şi cunoaşterea dumnezeieştilor taine şi de aceea nu cunosc dreapta sau stânga lor. Căci cunoaşterea virtuţilor după raţiunea lor, adică recunoaşterea adevărată prin trăire a cauzei virtuţilor (24), face pe cei părtaşi de ea să nu mai cunoască de loc insuficienţa şi excesul de virtute, care stau de cele două părţi ale mijlociei virtuţilor, ca dreapta şi stânga.

Pentru că dacă în raţiune nu se află nimic contrar raţiunii (25), e limpede că cel ce s-a înălţat la raţiunea virtuţilor nu va mai cunoaşte câtuşi de puţin poziţia celor fără raţiune. Fiindcă nu e cu putinţă să privească deodată două lucruri care se contrazic şi să cunoască pe unul din ele manifestându-se deodată cu celălalt.

Căci dacă în credinţă nu se află nici o raţiune a necredinţei şi dacă prin fire lumina nu poate fi cauza întunericului şi diavolul nu se poate arăta deodată cu Hristos, e vădit că nici ceea ce-i contrar raţiunii nu poate

[584] În greceşte cugetările, λογισμοί sunt de genul masculin.

exista la un loc cu rațiunea (26). Iar dacă ceea ce-i contrar rațiunii nu poate să se afle la un loc cu rațiunea, e vădit că cel ce s-a înălțat la rațiunea virtuților nu poate cunoaște poziția celor contrare rațiunii. El cunoaște virtutea numai așa cum este, dar nu cum e socotită (27). De aceea nu cunoaște nici dreapta prin exces, nici stânga prin insuficiență, fiindcă în amândouă acestea, se poate constata iraționalul. Căci dacă rațiunea este hotarul și măsura lucrurilor (28), ceea ce e fără hotar și fără măsură, sau e peste hotar și peste măsură, e lipsit de rațiune și de aceea contrar rațiunii. Căci amândouă acestea aduc la fel celor ce se mișcă astfel, căderea de la ceea ce există cu adevărat. Una din ele prin faptul că îi face să-și îndrume cursul vieții spre ceva nedefinit și nelămurit (29) și să nu aibă pe Dumnezeu ca scop, întrucât din pricina lipsei de măsură a minții își iau ca țintă să se abată de la dreapta tot mai spre dreapta; iar cealaltă, prin faptul că îi abate și ea de la scop, îndrumându-le cursul vieții numai spre cele ce țin de simțuri, întrucât din pricina lipsei de putere a minții, îi face să socotească drept țintă ceea ce se circumscrie prin simțuri. Acestea nu le cunoaște și nu le pătimește (30) cel ce ascultă numai de rațiunea virtuții și hotărnicește prin ea (31) toată mișcarea minții sale, încât să nu poată cugeta peste rațiune sau fără rațiune.

Iar dacă cineva vrea să-și înalțe mintea la un înțeles și mai înalt, prin "dreapta" poate să înțeleagă rațiunile celor netrupești, iar prin "stânga" pe ale trupurilor. Dar mintea ce se înalță spre cauza lucrurilor, nereținută de nimic, nu mai cunoaște aceste rațiuni, întrucât nu mai vede nici o rațiune în Dumnezeu, Cel ce după cauză e mai presus de orice rațiune. Adunându-se spre El din toate lucrurile, nu mai cunoaște nici o rațiune a celor de care s-a despărțit,

privind în chip negrăit numai Raţiunea la care s-a ridicat după har (32).

Pe aceşti bărbaţi şi pe cei asemenea lor, care într-adevăr nu cunosc dreapta şi stânga lor cea de ocară, îi cruţă Dumnezeu; şi pentru ei lumea toată. (Am zis "cea de ocară", deoarece aproape toate cele din Scriptură au şi un înţeles de laudă şi un înţeles de ocară). Dar poporul iudeu, pizmaş şi vrăjmaş al oricărei iubiri de oameni, se plânge de mântuirea oamenilor şi de aceea îndrăzneşte să se răzvrătească chiar şi împotriva" bunătăţii dumnezeieşti. Plin de nerecunoştinţa, de nemulţumire şi de ură faţă de oameni, el scrâşneşte din dinţi, se scârbeşte de viaţă şi-şi face pricină de întristare din bântuirea neamurilor în Hristos. Socotind, din neştiinţă, mai de preţ o curcubetă decât mântuirea oamenilor, se îndurerează când o vede că se usucă roasă de vierme. Nebunia aceasta a Evreilor a zugrăvit-o în sine ca tip marele Prooroc Iona, fără să pătimească el însuşi-ferească Dumnezeu-de scăderile Iudeilor, ci osândind în sine cu anticipaţie necredinţa lor, pentru care au căzut din slava de mai înainte, ca dintr-o Ioppe (33). De aceea i-a dat Duhul Sfânt în chip tainic acest nume, capabil să arate prin diferitele lui tălmăciri starea lăuntrică a tuturor celor preînchipuiţi. Când deci dezvăluie în sine ca tip nebunia Iudeilor, care se întristează pentru mântuirea oamenilor şi se sminteşte de minunata lor chemare, dar se scârbeşte de viaţă şi doreşte, hulind voia lui Dumnezeu, mai bine moartea din pricina veştejirii curcubetei, numele lui se tălmăceşte "întristarea lor". Această întristare o condamnă Scriptura când zice: "A văzut Dumnezeu faptele lor, adică ale Ninivitenilor, că s-au întors de la căile lor cele rele şi I-a părut rău să-i mai pedepsească pe ei şi nu i-a mai pedepsit. Şi s-a întristat Iona şi a zis: Acum Stăpâne Doamne ia

sufletul meu de la mine, că mai bine este mie să mor decât să trăiesc“.[585] Şi iarăşi: “Şi a poruncit Domnul Dumnezeu unui vierme a doua zi dimineaţa, şi a ros pe dedesubt curcubetă şi s-a uscat. Şi a fost după ce a răsărit soarele, a lovit capul lui Iona şi s-a împuţinat cu sufletul şi s-a scârbit de viaţa lui şi a zis: mai bine este mie să mor decât să trăiesc“.[586]

Ninive este deci Biserica neamurilor, care a primit cuvântul harului şi s-a întors de la rătăcirea de mai înainte a închinării la idoli şi de aceea s-a mântuit şi s-a învrednicit de slava cerurilor. Iar umbrarul, pe care şi l-a făcut Iona după ce a ieşit din cetate, închipuieşte Ierusalimul de jos şi templul din el făcut de mâini.[587] Curcubeta înfăţişează umora vremelnică a slujirii trupeşti şi numai după literă a legii, care nu e statornică şi nu poate să mulţumească mintea. Iar viermele este Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, precum El însuşi zice despre Sine la Proorocul David: “Sunt vierme şi nu om“.[588] Căci s-a făcut şi s-a numit cu adevărat vierme, pentru trupul fără de sămânţă pe care l-a primit. Fiindcă precum viermele nu are împreunare şi amestecare, ca pricină premergătoare a naşterii lui, tot aşa nici naşterii după trup a Domnului nu i-a premers vreo amestecare. Dar mai e vierme şi pentru faptul că a îmbrăcat trupul ca pe o momeală pusă în undiţă dumnezeirii spre amăgirea diavolului, pentru ca dracul spiritual cel nesăturat, înghiţind trupul pentru firea lui uşor de apucat, să fie sfâşiat de undiţa dumnezeirii şi deodată cu trupul sfânt al Cuvântului, luat din noi, să dea afară toată firea omenească, pe care o înghiţise

---

[585] Iona 3, 10-4, 1.
[586] Iona 4, 8-9
[587] Iona. 4,6.
[588] Ps. 21, 6

mai înainte; cu alte cuvinte pentru ca, aşa cum înghiţise acela mai înainte pe om, momindu-l cu nădejdea dumnezeirii, tot aşa, momit fiind mai pe urmă cu firea omenească, să dea afară pe cel amăgit cu nădejdea dumnezeirii, amăgit fiind el însuşi cu nădejdea că va pune mâna pe omenire; apoi ca să se arate bogăţia covârşitoare a puterii dumnezeieşti, care biruie, prin slăbiciunea firii biruite, tăria celui ce a biruit-o mai înainte; şi ca să se arate că mai degrabă biruie Dumnezeu pe diavol, folosindu-se de momeala trupului, decât diavolul pe om cu făgăduinţa firii dumnezeieşti (35). Acest vierme a ros curcubeta şi a uscat-o, adică a pus capăt slujirii legii, ca unei umbre, şi a uscat părerea de sine a Iudeilor, întemeiată pe ea.

"Şi a fost a doua zi după ce a răsărit soarele". A doua zi, adică după trecerea ghicitorilor din chipurile legii si a timpului hotărît pentru slujirea trupească a ei, a răsărit harul tainei celei noi, aducând o altă zi a unei cunoştinţe mai înalte şi a unei virtuţi dumnezeieşti, o zi care îndumnezeieşte pe cei ce o îmbrăţişează. Deci după ce viermele acesta a ros curcubeta şi soarele acesta (căci unul şi acelaşi e şi vierme şi soare al dreptăţii: e vierme, întrucât s-a născut după trup fără de sămânţă şi zămislirea lui e mai presus de orice înţelegere; iar soare, întrucât s-a coborât pentru mine sub pământ, prin taina morţii şi a mormântului şi întrucât e prin fire şi pentru sine lumina veşnică) (36) a răsărit din morţi prin înviere, "a poruncit Dumnezeu unui vânt arzător şi soarele a lovit capul lui Iona". Cu alte cuvinte după răsăritul soarelui dreptăţii, adică după învierea şi înălţarea Domnului, a venit vântul arzător al încercărilor peste Iudeii rămaşi nepocăiţi şi le-a lovit capetele lor, potrivit unei drepte judecăţi, întorcând după cum s-a scris,

durerea lor peste capetele lor,[589] precum înşişi ceruseră mai înainte zicând: “Sângele lui asupra noastră şi asupra copiilor noştri“[590]. Căci de fapt, după învierea şi înălţarea Mântuitorului, a venit peste ei ca un vânt foarte arzător răzbunarea prin neamuri şi Soarele meu a doborât la pământ slava şi puterea întregului neam, lovind în ea ca într-un creştet. Căci închizându-şi ochii înţelegerii în faţa Lui, nu au cunoscut lumina adevărului, care le strălucea lor.

Sau vântul arzător ridicat împotriva Iudeilor, care n-au ascultat de cuvântul harului, mai este şi părăsirea, care opreşte ploaia cunoştinţei şi rouă proorociei şi usucă izvorul natural al cugetărilor evlavioase din inimă (37). Este părăsirea adusă cu dreptate peste ei, fiindcă şi-au pătat mâinile de sânge nevinovat şi au dat adevărul pe mâna minciunii şi au tăgăduit pe Dumnezeu Cuvântul, Cel ce pentru mântuirea neamului omenesc a venit la noi în chipul nostru, fără schimbare. De aceea au fost lăsaţi şi ei în propria lor rătăcire, în care nu se poate afla nici o dispoziţie apropiată de credinţă şi de temerea de Dumnezeu, ci numai o ambiţie uscată, secetoasă şi străbătută de toată patima cea rea. E ambiţia ce poate fi caracterizată prin îngâmfare (trufie), care e o patimă blestemată ce constă din împreunarea a două rele: mândria şi slava deşartă. Dintre acestea, mândria tăgăduieşte pe Cel ce e cauza virtuţii şi a firii, iar slava deşartă falsifică firea şi însăşi virtutea (38). Căci cel mândru nu face nimic după Dumnezeu, iar cel robit de slava deşartă nu întreprinde nimic după fire. Iar din amestecarea lor se naşte îngâmfarea, care pe Dumnezeu îl dispreţuieşte, bârfind şi hulind Providenţa, iar de la fire se înstrăinează, folosind toate ale firii împotriva firii şi stricând

[589] Ps. 7, 17.
[590] Matei 27, 25.

frumusețea și buna întocmire a firii prin reaua întrebuințare a lor. Scurt vorbind, poporul Iudeu, îngăduind prin necredința în Hristos, Dracului trufaș să-i lege mintea, a urît deopotrivă pe Dumnezeu și pe oameni: pe Dumnezeu, întrucât îl pune mai prejos de plăcerea trupului și de aceea respinge slujirea Lui în duh; iar pe oameni, întrucât socotește pe cei ce nu-și coboară neamul după trup din Iacob cu desăvârșire străini de Făcător și de aceea își închipuie că uciderile pe care le plănuiește împotriva noastră sunt bineplăcute lui Dumnezeu. El nu știe, pe cât se pare, în nebunia lui, că trupul și înrudirea de neam nu pot apropia de Dumnezeu așa demult cum poate apropia sufletul, care poartă aceeași pecete a credinței ca și celelalte suflete și aceeași aplecare lăuntrică a voii spre bine. Iar aceasta stinge legea trpului cu totul, încât nu se mai strevede decât rațiunea lui Dumnezeu arătându-se prin duh și făcându-i pe toți una după după minte, ca să cunoască pe unul Dumnezeu și ca să fie între toți o singură iubire și armonie (39), datorită căreia nici unul nu mai este despărțit duhovnicește de nici unul, chiar dacă trupește, după locurile ce se ocupă, sunt departe unul de altul.

Deci vântul arzător este trufia, care e patima urii de Dumnezeu și de oameni. Fiindcă ea usucă inima necredincioșilor, veștejind cugetările evlavioase despre Dumnezeu și rațiunile drepte despre fire, ca un vânt arzător. Căci spun unii că acest vânt se produce prin amestecarea unui vânt de la răsărit și a unuia de la miazăzi și de aceea usucă umezeală împrăștiată în pământ. El se mai numește și Evroclidonul (Vârtejul larg) sau Tifonicul (Fumegosul). Numele dintâi îl poartă, fiindcă stârnește din toate părțile furtună pe pământ și pe mare, iar al doilea, fiindcă aduce o negură uscată. Dar pe amândouă acestea le pricinuiește și

trufia.

Căci de fapt aceasta stârneşte mare tulburare în suflet şi umple mintea de întunericul neştiinţei. Acest vânt arzător l-a stârnit Dumnezeu, adică l-a lăsat să vină, după batjocorirea lui Hristos, asupra Iudeilor, care dobândiseră o dispoziţie corespunzătoare cu el, ca să se facă vădită tuturor voia lor faţă de Dumnezeu şi oameni. De aceea impuşi de negura neştiinţei, s-au aruncat pe ei înşişi de bunăvoie în partea opusă lui Dumnezeu, nemaiavând nimic de făcut, decât să se plângă şi să se înciudeze de mântuirea prin credinţă şi de slava de care s-au împărtăşit neamurile şi de pierderea drepturilor lor ce le aveau după trup. Pentru aceea zic: “Acum Doamne ia sufletele de la noi, că mai bine este nouă să murim decât să trăim“. Aceasta o spun ei din pricină că s-a născut curcubeta, adică a încetat slujirea în umbrele legii, care noaptea a crescut şi noaptea a pierit, ca una ce nu avea nici o lumină spirituală, care să poată lumina înţelegerea sufletului, fiind circumscrise numai la figurile şi la ghicitorile simbolurilor (40).

Dar noi să îmbrăţişăm duhovniceşte, prin credinţă şi prin dreptatea care o însoţeşte, duhovnicească Ninive, adică, Biserica alcătuită din neamuri, care este, precum s-a scris, o mare cetate a lui Dumnezeu, mântuită după cele trei zile ce i-au fost orânduite spre pocăinţă. Şi să ne grăbim să ne facem cetăţeni ai acestei mari cetăţi a lui Dumnezeu prin pocăinţă şi prin schimbarea noastră în bine. Căci Scriptura spune în mod apriat despre ea că este o cetate mare a lui Dumnezeu: “Iar Ninve era cetate mare lui Dumnezeu“. Unde poate afla Iudeul respectuos fată de adevăr, spunându-se în Scriptură un cuvânt ca acesta despre Ierusalimul de jos? Eu, deşi am citit de multe ori toată Sfânta Scriptură, nu am aflat spunându-se nicăieri: “Şi Ierusalimul era cetate

mare lui Dumnezeu". Dar cine ar putea, bizuindu-se pe puterea cuvântului şi pe bogăţia ideilor, să măsoare şi să circumscrie măreţia acestei cetăţi, care este şi se numeşte a lui Dumnezeu? Mie îmi este acest lucru cu neputinţă, precum socotesc că îi este că neputinţă oricărui om cu mintea înţeleaptă, care îşi dă seama cât de puţin de majestatea dumnezeiească şi nu ignoră că toate sentinţele dumnezeieşti trebuie să aibă ceva din măreţia lui Dumnezeu. Dar cum era "cetate mare lui Dumnezeu", prima cetate a Asirienilor, în care domnea confuzia rătăcirii, unde trona regeşte nebunia slujirii la idoli, care se afla atât de departe de ţara numită sfântă, făgăduită lui Israil cel trupesc? Desigur că ea n-ar fi putut fi numită aşa, dacă n-ar fi văzut Dumnezeu de mai înainte mărimea credinţei, necuprinsă de nici un cuvânt, a Bisericii celei din neamuri. Prin aceasta a înfăţişat viitorul ca prezent, iar ceea ce era mai înainte străin şi-a însuşit ca pe ceva propriu şi ceea ce era vrednic de ocară din pricina necredinţei a făcut prin cuvântul Său să fie străbătut de dumnezeire, plin de cinste şi cu un viitor care întrece orice cuvânt (41). De aceea a putut zice prin Proorocul: "Şi Ninive era cetate mare lui Dumnezeu". La această cetate a fost trimis cuvântul harului proorocesc, care i-a vestit distrugerea cea fericită, zicând: "încă trei zile şi Ninive va fi distrusă".[591] Ajungând la acest loc al sorocului de trei zile, socotesc să las celelalte lucruri, care pot să fie spuse celor ce caută înţelesul mai înalt al Scripturii. Căci eu urmăresc să notez şi să spun numai ceea ce e sigur că nu se află alăturea de adevăr. Deci auzind că Proorocul vesteşte în chip determinat: "Încă trei zile şi Ninive va fi distrusă", socotesc că hotărîrea aceasta împotriva Ninivei rămâne neschimbată, mai bine zis sunt sigur că are să se facă cercetarea asupra

[591] Iona 3, 5.

Ninive. Lucrul se înțelege așa: că după cele trei zile, pe care le-a petrecut Proorocul în pântecele chitului, desemnând de mai înainte în sine îngroparea de trei zile și învierea Domnului, Scriptura așteaptă să vină alte trei zile (42), în care are să se arate lumina adevărului și adevărata împlinire a tainelor prevestite, ca apoi să se producă distrugerea cetății, dat fiind că aceste zile din urmă nu vor mai preînchipui numai adevărul îngropării și al învierii Mântuitorului, ci îl vor arăta limpede, împlinindu-se în realitate, pe când cele trei zile de mai înainte, pe care le-a petrecut Ioan în chit, numai îl preînchipuiau. Căci dacă orice chip se referă la un adevăr așteptat în viitor, iar chipul în acest caz a constatat în petrecerea de trei zile a lui Ioan în pântecele chitului, este vădit că chipul are să se arate ca urmând după el, în mod real, taina unul adevăr nou. Şi de fapt trei zile și trei nopți a petrecut Domnul în inima pământului, cum însuși Domnul zice: "Precum a fost Ioan în pântecele chitului trei zile și trei nopți, așa va fi și Fiul omului în inima pământului trei zile și trei nopți".[592] Deci spunând Scriptura: "Încă trei zile", arată în chip ascuns că alte trei zile au trecut, căci altfel nu ar fi spus "încă", adică "vor mai fi trei zile, și Ninive va fi distrusă". Deci nu chipul avea să distrusă Ninive după hotărârea dumnezeiească, ci adevărul despre care a spus: "încă trei zile". E ca și când Iona ar fi zis: "Vor mai fi încă trei zile, după chipul arătat prin mine, în care va avea loc o îngropare și o înviere mai tainică, și după aceea Ninive va fi distrusă".

Dar ar putea întreba cineva nedumerit: Cum se mai ține Dumnezeu de cuvânt, odată ce hotărăște distrugerea, dar nu o execută? Răspundem acestuia că Dumnezeu își ține cuvântul, distrugând de fapt și mântuihd

[592] Matei 12, 40.

cetatea. Primul lucru îl face prin faptul că aceia se leapădă de rătăcire, al doilea prin faptul că primesc cunoștința adevărată. Mai bine zis, omoară rătăcirea din ei prin credința înviorată din nou și le înfăptuiește mântuirea prin moartea rătăcirii. Căci Ninive se tălmăcește prin "înnegrire înăsprită" și "frumusețe atotlină" Deci potrivit cu înțelesurile cuvântului, Domnul, după îngroparea de trei zile și după învierea Sa, a distrus "înnegrirea înăsprită", adusă în fire de neascultare și a înnoit "frumusețea atot lină" a firii prin ascultarea credinței, arătând iarăși în fire prin "înviere frumusețea atot lină a nestricăciunii, neînăsprită de nimic pământesc. Dar aceasta se poate spune și despre firea cea obștească și despre Sfânta Biserică și despre sufletul fiecăruia, care a lepădat prin credință și bună conștință chipul lui Adam celui vechi și pământesc și a îmbrăcat chipul celui ceresc.

Așadar s-a arătat limpede că Proorocul reprezintă mai multe înțelesuri, după sensurile numelui său, care se tălmăcește potrivit cu diferitele locuri ale Scripturii. Tălmăcit ca "fuga de podoabă" (44), indică pe Adam și firea cea de obște, ca "odihna și tămăduirea lui Dumnezeu", sau "osteneala lui Dumnezeu", pe Domnul și Dumnezeul nostru, potrivit cu explicația dată. Iar tălmăcit ca "porumb" și "dar al lui Dumnezeu", indică harul propovăduirii și bogăția Duhului cuprinsă în el. "Osteneala lui Dumnezeu" indică multele nevoințe ale celor ce se fac slujitori ai acestei chemări adevărate. Iar când se tălmăcește ca "întristarea lor", indică furia Iudeilor împotriva adevărului, adică pizma pentru bunurile" străine, care naște întristarea în cei stăpâniți de ea. Acest rău s-a înrădăcinat în firea Iudeilor, care s-au umplut de ură față de Dumnezeu și oameni, și de aceea nu urmăresc decât să strice firea, fără rușine, prin sânge și

ucideri.

Dar deoarece cuvântul nostru a avut un curs grăbit, a trecut peste înțelesul căii de trei zile. Căci se zice în Scriptură: "Iar Ninive era cetate mare lui Dumnezeu, cale ca de trei zile".[593] Dacă voiți, să întregim puțin ceea ce am lăsat afară. Drumul de trei zile sunt diferite moduri de viețuire ale celor ce merg pe calea Domnului, sau viețuirile care corespund fiecăreia din legile generale. Iar legi generale sunt: cea naturală, cea scrisă și cea a harului. Căci fiecăreia din aceste legi îi corespunde o anumită viețuire și un anumit curs al vieții, ca și o dispoziție lăuntrică deosebită, produsă de acea lege prin voia celor ce se conformează cu ea. Fiindcă fiecare din aceste legi crează o altă dispoziție în fiecare din cei ce se află sub puterea ei (45). De pildă legea naturală, când rațiunea nu e copleșită de simțire, ne înduplecă fără o învățătură specială să îmbrățișăm pe toți cei înrudiți și de același neam, întrucât firea însăși ne învață să ajutorăm pe cei ce au lipsă și să vrem toți tuturor același lucru, pe care și-l dorește fiecare să-i fie făcut de alții (46). Aceasta ne-a spus-o însuși Domnul, zicând: "Câte vreți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea".[594] Căci cei a căror fire e cârmuită de rațiune, au aceeași dispoziție (47). Iar cei care au aceeași dispoziție, e vădit că au și același mod de purtare și același curs al vieții, în sfârșit cei al căror mod de purtare și curs al vieții este același, desigur că sunt uniți de bunăvoie printr-o legătură de afecțiune, care-i adună pe toți printr-o unică aplecare a voii în aceeași rațiune a firii, în care nu se mai află câtuși de puțin dezbinarea ce stăpânește acum în fire din pricina iubirii de sine a fiecăruia.

Iar legea scrisă, înfrânând prin frica de pedepse

---

[593] Iona 3, 3.

[594] Mt. 17, 12; Lc. 6, 35.

pornirile fără rânduială ale celor neînțelepți, îi obişnuieşte să-i socotească pe toți egali. Prin aceasta se consolideaza forță dreptății, încât cu timpul devine fire, prefăcând frica sufletului într-o afecțiune față de bine ce se întăreşte pe încetul prin voință, iar obişnuința de a se curați prin uitare de cele de mai înainte într-o deprindere care face să se nască deodată cu sine iubirea față de alții (48). Iar în aceasta stă împlinirea legii, toți unindu-se întreolaltă prin iubire. Căci împlinirea legii este solidaritatea prin iubire a tuturor celor ce s-au împărtăşit de aceeaşi fire, purtând rațiunea firii încununată de dorul dragostei şi înfrumusețând legea firii cu adausul dorului.[595] Căci legea firii este rațiunea naturală care şi-a supus simțirea modurilor[596] (49). Iar legea scrisă, sau împlinirea legii scrise, este rațiunea naturală, care şi-a luat ca ajutor în raporturile de reciprocitate cu cei de acelaşi neam rațiunea duhovnicească. De aceea zice: "Să iubeşti pe aproapele tău ca te tine însuți". Dar nu zice: "Să ai pe aproapele tău ca pe tine însuți". Căci al doilea arată numai solidaritatea cu cei de acelaşi neam spre menținerea existenții, iar primul înseamnă grija de ei în vederea fericirii (50).

În sfârşit legea harului învață pe cei călăuziți de ea să imite nemijlocit pe Dumnezeu, care, dacă se poate spune aşa, ne-a iubit mai mult decât pe Sine însuşi, măcar că îi eram duşmani din pricina păcatului. Ne-a iubit adică aşa de mult, încât a binevoit să coboare în ființa noastră, în mod

---

[595] Cei ce se iubesc, se doresc. Dorul mai presupune şi o oarecare distantă. Dar o anumită distanță se menține oricând între două persoane, dat fiind că după ființă ele nu se pot unifica. Deci oricând în dragoste e şi dor. Iar dorul înfrumusețează pe cel dorit.

[596] Modurile sunt totdeauna modurile virtuților, chipuri statornice de activitate morală sau rațională, dat fiind că păcatul e opusul bărbăției statornice.

neschimbat, El care este în mod suprafiinţial mai presus de orice fiinţă şi fire, şi să se facă om şi să fie unul dintre oameni. Din aceeaşi iubire n-a refuzat să-şi însuşească osânda noastră şi să ne îndumnezeiească după har aşa de mult pe cât s-a făcut El după iconomie şi prin fire om. Iar aceasta a făcut-o ca să învăţăm nu numai să ne ajutăm întreolaltă în chip natural şi să ne iubim unii pe alţii ca pe noi înşine în chip duhovnicesc, ci şi să purtăm de grijă de alţii mai mult decât de noi înşine în chip dumnezeiesc şi aceasta să ne fie dovada dragostei întreolaltă ca, în temeiul virtuţii noastre, să fim gata a suferi cu bucurie moartea de bună voie unii pentru alţii. "Căci nu este altă iubire mai mare ca aceasta, ca cineva să-şi pună sufletul pentru prietenii săi".[597]

Deci legea firii este, ca să spun pe scurt, raţiunea naturală care şi-a supus simţirea spre înlăturarea nesocotinţei (iraţionalităţii) prin care se menţine dezbinarea între cei uniţi prin natură. Iar legea scrisă este raţiunea naturală care, după înlăturarea iraţionalităţii simţirii, şi-a asociat şi iubirea duhovnicească prin care susţine reciprocitatea între cei de acelaşi neam. În sfârşit legea harului este raţiunea mai presus, de fire, care preface firea în chip neschimbat[598] îndumnezeind-

[597] Ioan 15, 13.

[598] Există o raţiune mai presus de fire. Deci nu confundăm, ca de obicei, raţionalul cu naturalul. Fără îndoială, naturalul este raţional, dar nu singurul raţional. Raţional mai e şi supranaturalul. Numai subnaturalul sau contranaturalul e iraţional. Desigur raţionalul supranatural e într-o altă privinţă supraraţional. Şi anume în raport cu raţiunea noastră "naturală". Ne trebuie o raţiune "supranaturală" ca să vedem raţiunea celor mai presus de fire. Dar raţiunea noastră are o afinitate pentru raţionalitatea adevărurilor mai presus de fire. De aceea primind raţiunea mai presus de fire, firea noastră, deci şi raţiunea naturală, nu se schimbă, nu se ştirbeşte cum se întâmplă prin păcat.

o şi arată în firea oamenilor ca într-o icoană arhetipul necuprins şi mai presus de fiinţă şi de fire şi procură fericirea veşnică.

Iar dacă acesta este înţelesul celor trei legi, cu drept cuvânt cetatea cea mare a lui Dumnezeu, adică Biserica, sau sufletul fiecăruia se află la capătul unui drum de trei zile, ca una ce primeşte şi cuprinde dreptatea firii, a legii şi a duhului (52). Căci în aceste trei legi se află toată podoaba Bisericii, câtă se cuprinde în lărgimea virtuţii, în lungimea cunoştinţei şi în adâncimea înţelepciunii şi a cunoaşterii tainice a lui Dumnezeu (a Teologiei mistice).[599] Deci să nu ne despărţim prin dispoziţia noastră lăuntrică de această cetate, ca poporul Iudeu, iubindu-ne trupul ca pe un umbrar şi îngrijindu-ne de plăcerea trupului nostru ca de o curcubetă, ca nu cumva străpungând-o viermele conştiinţei, să usuce afecţiunea noastră rătăcită spre plăceri şi venind asupra noastră, prin încercările fără de voie, pedeapsa pentru cele ce le-am făcut rău în viaţă, ca un vânt arzător, să ne scârbim de viaţă şi să ne răzvrătim împotriva judecăţii dumnezeieşti.

Căci fiecare dintre noi cei biruiţi de amăgirea celor materiale, care ne bucurăm de plăcerile trupului, primeşte ca pe un vierme cuvântul lui Dumnezeu, care îl împunge prin conştiinţă şi roade afecţiunea lui faţă de plăcere ca pe o rădăcină de curcubetă, ca apoi răsărirea desăvârşită a luminii cuprinse în cuvintele Duhului să-i usuce lucrarea păcătoasă, iar vântul cu arşiţă, adică

---

[599] Virtutea corespunde legii naturale. Ea e largă şi lărgeşte firea fiecăruia din noi, scoţându-ne din egoism. Cunoştinţa raţiunilor divine corespunde legii scrise şi e întinsă, lungind linia vederii noastre. Înţelepciunea şi teologia mistică corespunde legii harului şi e adâncă, adâncind vederea noastră în Dumnezeu.

amintirea chinurilor veşnice, să-i ardă, ca pe un creştet, începutul patimilor răutăţii, de la momelile ce vin prin simţuri (53). Astfel vom dobândi cunoştinţa raţiunilor Providenţei şi ale Judecăţii, care ne învaţă să preţuim cele veşnice mai mult decât cele vremelnice, a căror lipsă obişnuieşte să întristeze pe oameni (54). Căci dacă cuvântul Scripturii arată că omul se întristează pentru umbrar şi pentru curcubetă, adică pentru trup şi pentru plăcerea trupului, iar că Dumnezeu se îngrijeşte de Ninive, vădit este că ceea ce socoteşte Dumnezeu vrednic de iubire e cu mult mai de preţ şi mai de cinste decât toate lucrurile dragi şi scumpe oamenilor, fie că există în oarecare fel, fie că nu există, ci numai par să existe, în urma unei judecăţi greşite, sau a unei prejudecăţi, neavând nici o raţiune a existenţei lor reale, ci fiind rodul nălucirii care amăgeşte mintea şi dă o figură goală celor ce nu sunt, nu însă şi un ipostas real patimii.

Scolii

1. În câte feluri se tălmăceşte Iona.

2. În câte feluri se tălmăceşte Ioppe.

3. Câte lucruri închipuieşte Iona, înţeles duhovniceşte.

4. Ce închipuieşte Ioppe, înţeleasă duhovniceşte.

5. Alt înţeles al cuvântului Ioppe, care se potriveşte inşilor singuratici.

6. E vorba de o furtună mult agitată.

7. "Cap" e numit aici învăţătura primă despre monadă, ca început al oricărei virtuţi; iar crăpăturii munţilor sunt cugetările duhurilor viclene, în care s-a scufundat mintea noastră prin neascultare.

8. "Pământul cel mai de jos" este deprinderea goală de orice simţire a cunoştinţei lui Dumnezeu şi de orice mişcare de viaţă virtuoasă.

9. "Adânc" (abis, noian) numeşte neştiinţa ce zace peste deprinderea păcatului, asupra căreia plutesc, ca pe un pământ, mările păcatului.

10. "Pământ" numeşte deprinderea învârtoşată în păcat, iar "zăvoarele veşnice", poftele pătimaşe după cele materiale, care ţin robită cea mai rea dintre deprinderi.

11. "Licărirea de lumină" este cunoştinţa adevărată, iar "viaţa celor muritori" este purtarea demnă de fiinţele raţionale, de care-i lipsit cel stăpânit de-o deprindere rea.

12. "Mare" a numit aici lumea noastră, în care a venit Domnul prin trup.

13. "Odihnă" este Domnul, ca Cel ce izbăveşte de ostenelile pentru virtute; "tămăduire a lui Dumnezeu", ca doctorul care vindecă rana venită prin moarte; "harul lui Dumnezeu", ca Cel care aduce răscumpărare; şi, "osteneală a lui Dumnezeu", ca Cel ce primeşte patimile noastre.

14. Cum este Domnul şi Dumnezeul nostru har? Vezi Nile şi nu te clătina de cuvântul "plin de har şi de adevăr".[600]

15. Cum închipuieşte Iona harul proorocesc.

16. Răbdarea Sfinţilor stinge puterea atacatoare a celui viclean.

17. Sfinţii pătimind trupeşte şi primind de bunăvoie, moartea trupului pentru adevăr, au procurat neamurilor o viaţă de credinţă în duh.

18. Neputinţa după fire a Sfinţilor este o dovadă a puterii covârşitoare dumnezeieşti. Prin ea Domnul a biruit

[600] Io. l, 14.

pe diavolul cel trufaş.

19. "Împăratul" este legea naturală; "tronul", deprinderea pătimaşă a simţurilor; "veşmântul împărătesc", îmbrăcămintea slavei deşarte; "sacul", plânsul pocăinţei; "cenuşa", smerita cugetare.

20. "Oameni" numeşte pe cei ce greşesc prin raţiune; "dobitoace", pe cei ce greşesc prin poftă; "boi" pe cei ce greşesc prin iuţime; iar "oi" pe cei ce greşesc în contemplarea celor văzute.

21. Ninive înseamnă şi sufletul fiecăruia.

22. Cele fără de care nu există nici un lucru, sunt timpul şi spaţiul, fără de care nu există nimic din cele făcute.

23. Biserica şi sufletul fiecăruia, având în ele raţiunile virtuţii şi ale cunoştinţei care depăşesc timpul şi firea, au mai mult de douăsprezece zeci de mii. Căci raţiunea virtuţii nu cunoaşte păcatul trupului, care e stânga; iar raţiunea cunoştinţei nu cunoaşte răutatea sufletului, care e dreapta.[601]

24. Cauza virtuţilor e Dumnezeu. Iar cunoştinţa cu lucrul a acestuia înseamnă prefacerea adevărată a celui ce cunoaşte pe Dumnezeu, în duh, în urma unei stăruitoare deprinderi.

25. Raţiunea naturală urcă, prin mijlocirea virtuţilor, pe cel ce se îndeletniceşte cu făptuirea la minte; iar mintea îl duce, prin contemplaţie, pe cel ce se doreşte după cunoştinţă, la înţelepciune. Dar patima neraţională înduplecă pe cel ce nesocoteşte poruncile să se coboare la simţire (senzaţie). Iar sfârşitul acesteia este că mintea se lipeşte de plăcere.

---

[601] O altă precizare a păcatului de-a stânga şi de-a dreapta. Dacă păcatul de-a dreapta este mândria ce se naşte din excesul virtuţii, evident că el nu e un păcat al sufletului.

26. Necredință numește lepădarea poruncilor; credința, consimțirea cu ele; întuneric, necunoașterea binelui; lumină, cunoștința lui. Hristos e numit ființa și ipostasul acestora; iar diavol, deprinderea atotrea, care dă naștere tuturor relelor.

27. Virtute numește deprinderea atotnepătimașă și învârtoșată în bine, care nu are, nimic contrar, nici pe o parte, nici pe alta. Căci ea poartă pecetea lui Dumnezeu, care nu are nimic contrar.

28. Dacă rațiunea hotărnicește ființa fiecărui lucru, nici unul dintre lucruri nu se depășește pe sine prin fire și nu-și rămâne mai prejos de sine. Hotarul făpturilor este să ajungă prin dorință la cunoașterea cauzei lor; iar măsura este să o imite prin trăire, pe cât e aceasta cu putință făpturilor.

29. Când cele ce se mișcă își poartă dorința peste hotarul și măsura lor, își fac drumul de prisos, neajungând la Dumnezeu în care se oprește mișcarea dorinței tuturor primind posesiunea și bucuria lui Dumnezeu, care e ținta finală de sine subzistentă a lor.

30. Adică ceea ce e peste hotar și peste măsură, și fără hotar și fără măsură.

31. Adică prin rațiune.

32. Mintea ce se întinde spre Dumnezeu prin extaz, lasă în urmă atât rațiunile ființelor netrupești, cât și pe ale trupurilor. Căci nu poate fi privit deodată cu Dumnezeu ceva din cele de după Dumnezeu.

33. Cum închipuiește Iona și poporul Iudeu.

34. Cum se tălmăcește Iona când închipuiește și mustră în sine, ca tip, poporul Iudeu.

35. Mai tare a biruit Domnul puterea tiranului, momindu-l cu slăbidunea trupului, decât diavolul pe Adam,

făgăduindu-i demnitatea dumnezeirii.

36. Domnul este vierme pentru trupul fără de sămânță; iar soare atât pentru apusul în mormânt, prin care Cuvântul s-a coborât ca om sub pământ, cât și ca cel ce este prin fire și după ființă lumină și Dumnezeu.

37. Vântul, arzător închipuiește nu numai încercările, ci și părăsirea, de către Dumnezeu, în urma căreia nu li s-a mai hărăzit Iudeilor darurile dumnezeiești.

38. Propriu mândriei este a nu recunoaște că Dumnezeu este Făcătorul virtuții și al Firii, precum propriu slavei deșarte este să dezbine firea pentru a o slăbi; iar trufia este fătul amândurora, fiind o deprindere păcătoasă compusă din tăgăduirea de bună voie a lui Dumnezeu și din ignorarea cinstei egale a celor de aceeași fire.

39. Înrudirea sufletescă ce se înfăptuiește prin duh, desface afecțiunea voinței pentru trup și o leagă de Dumnezeu, prin dor.

40. Noapte numește simbolurile legii, sub care se află legea, în ele sufletul nu-și poate găsi luminarea, dacă nu sunt înțelese duhovnicește.

41. Biserica neamurilor a fost numită cetate mare închinată lui Dumnezeu, pentru taina cea mare și de nici un cuvânt măsurată a iconomiei dumnezeiești.

42. După ființă adevărul premerge tipurilor; după arătare însă, tipurile premerg temporal adevărului. Deci fiindcă Iona a zugrăvit în sine cu anticipație adevărul ca tip, rămânând trei zile și trei nopți în pântecele chitului, Scriptura vorbind de "încă trei zile", înțelege prin ele cele trei zile ale îngropării și învierii Domnului, după care va fi distrusă rătăcirea și neștiința neamurilor.

43. Reînvie credința adică.

44. Înșirarea pe scurt a tălmăcirilor numelui lui

Iona după cum se referă acest nume prin înțelesurile lui la diferite persoane şi moduri de viață.

45. Adică al legii.

46. Efectul legii naturale este afecțiunea voluntară a tuturor față de toți.

47. Definiții prin care se arată însuşirea caracteristică a legii naturale.

48. Legea scrisă, împiedicând prin frică nedreptatea, obişnuieşte pe om spre ceea ce e drept, iar cu vremea preface obişnuința într-o afecțiune iubitoare de dreptate, ce dă naştere unei deprinderi ferme spre bine, care produce uitarea răutăților de mai înainte.

49. Definiții care arată lucrarea fiecăreia din legile amintite.

50. A avea pe aproapele ca pe tine însuți, e propriu grijii care, se preocupă numai de viața lui, iar aceasta ține de legea naturală. A-l iubi însă pe aproapele ca pe tine însuți, înseamnă a avea grijă şi de fericirea lui prin virtute, iar aceasta o porunceşte legea scrisă, în sfârşit a-l iubi pe aproapele mai mult ca pe tine însuți, e propriu legii harului.

51. Definiții scurte, care arată însuşirea prin care fiecare din cele trei zile înfăptuieşte cele bune.

52. Calea celor trei zile este desăvârşirea prin cele trei legi, a celui ce le păzeşte, împlinind toată dreptatea lor.

53. Alt înțeles mai subtil al umbrarului şi al curcubetei, al viermelui, al vântului arzător şi al soarelui.

54. Cel ce e împiedicat în pornirile trupului spre plăcere, învață să cunoască rațiunile Providenței, care ține în frâu materia inflamabilă a patimilor. Iar cel ce suferă lovituri dureroase în trupul său, învață să cunoască rațiunile Judecății, care-l curăță, prin osteneli fără de voie, de

întinăciunile de mai înainte.

Întrebarea 65

În Cartea a doua a împăraților s-a scris: "Și s-a făcut foamete în zilele lui David trei ani, unul după altul. Și a căutat David fața Domnului. Și Domnul a zis: "Peste Saul și peste casa lui nedreptatea, fiindcă a omorât pe Ghibeoniți". Și a chemat David pe Ghibeoniți și le-a zis lor: "Ce voi face vouă și cu ce să vă împac ca să binecuvântați moștenirea Domnului". Și au zis către rege: "Bărbatul care ne-a zdrobit pe noi și a socotit să ne stârpească pe noi, vrem să-l pierdem pe el, ca să nu mai fie în nici un hotar al lui Israil. Dați-ne nouă șapte bărbați din fiii lui și-i vom spânzura pe ei Domnului în muntele lui Saul". Și a luat regele pe cei doi feciori ai Resfei, fiica lui Aia, țiitoarea lui Saul, pe care i-a născut lui Ezdriel, și i-a dat pe ei în mâna Ghibeoniților. Și i-au spânzurat pe ei în munte înaintea Domnului, și au căzut acolo cei șapte împreună. Și i-a omorât în zilele secerișului, la începutul secerișului orzului. Și a luat Resfa, fiica lui Aia, sacul și și l-a întins sieși pe stâncă, până ce a căzut peste ei ploaia lui Dumnezeu din cer. Și au împlinit toate câte a poruncit regele. Iar după acestea s-a milostivit Dumnezeu de țară".[602] De ce după moartea lui Saul i s-a cerul lui David ispășire, stăpânind foamete peste țară până cea dat pe cei șapte bărbați din sămânța lui Saul ca să fie omorâți de Ghibeoniți? Care e sensul acestor cuvinte și cum trebuie să le înțelegem duhovnicește?

---

[602] II Regi 21, 1 - 14.

Răspuns

Cunoştinţa exactă a cuvintelor Duhului se descoperă numai celor vrednici de Duhul, adică numai acelora care printr-o îndelungată cultivare a virtuţilor, curăţindu-şi mintea de funinginea patimilor, primesc cunoştinţa celor dumnezeieşti, care se întipăreşte şi se aşează în ei de la prima atingere, asemenea unei feţe într-o oglindă curată şi străvezie (l). Aceia însă a căror viaţă e împunsă, ca şi a mea, de petele patimilor, de abia pot să deducă din anumite socotinţe probabile cunoştinţa celor dumnezeieşti, fără să îndrăznească a o pătrunde şi exprima cu de-amănuntul. Şi eu ştiu limpede, cinstite Părinte, că întrucât le-ai pătimit, cunoşti cele dumnezeieşti şi le şti din experienţă mai bine decât le ştiu eu, care nu pot grăi nimic despre cele dumnezeieşti pe temeiul pătimirii lor (2). Totuşi nu e de osândit nici osteneala aceasta a mea, mai ales din partea voastră care mi-aţi poruncit şi mi-aţi impus această osteneală de-a grăi despre cele mai presus de putere.

Deci Saul înseamnă în acest loc al Sfintei Scripturi legea care împărăţeşte cu litera ei prin puterea poruncii trupeşti peste Iudeii cei trupeşti (3), sau modul şi înţelesul trupesc al legii, care împărăţeşte peste cei ce se lasă călăuziţi numai de literă.[603] Fiindcă Saul se tălmăceşte după înţeles ca "iadul cerut". Poporul Iudeilor, adică, alegând viaţa de plăceri în locul împărăţiei şi a vieţii trăite virtuos în Duhul lui Dumnezeu, a cerut să împărăţească peste el iadul, adică neştiinţa, în loc de cunoştinţă. Căci tot cel ce a căzut din iubirea dumnezeiască, e stăpânit prin plăcere de legea care nu poate păzi nici o poruncă dumnezeiască, sau nici nu

[603] Această interpretare a lui Saul şi în Cap. teol. II, 52 - 53; P. G. 90, 1143; Filoc. rom. II, pg.186

vrea să o păzească.

După altă tălmăcire, Saul înseamnă, “ceva dat cu dobândă“ sau “împrumutat cu dobândă“. Căci nu s-a dat legea scrisă celor ce au primit-o spre a le fi ca o avuţie, ci ca să-i pregătească spre făgăduinţa aşteptată. De aceea dându-i Dumnezeu lui Saul împărăţia, în legământul făcut cu el nu i-a făgăduit împărăţia veşnică. Fiindcă tot ce se dă ca împrumut nu i se face celui ce l-a primit avuţie proprie, ci pricină de muncă şi de osteneală spre adunarea altei avuţii. Iar Resfa, ţiitoarea lui Saul, se tălmăceşte “drumul gurii“. Drum al gurii este, însă, învăţarea legii numai prin rostirea cuvintelor, adică aducerea ei în casă în mod nelegitim. Aceasta o face cel ce cultivă numai slujirea trupească a legii, din care nu i se naşte nici un rod bun şi evlavios (4). Căci cel ce se îndeletniceşte numai cu partea trupească a legii prin învăţarea cuvintelor, nu are slujirea aceasta a legii într-o împreunare legitimă cu raţiunea. De aceea ceea ce i se naşte e vrednic de osândă şi de ocară. Căci din împreunarea nelegiuită cu Resfa se naşte Ermonti şi Memfivoste, care înseamnă: “anatema lor“ şi “ruşinea gurii lor“. De fapt Ermonti, după înţeles, se tălmăceşte “anatema“, iar Memfivoste, “ruşinea gurii lor“. “Anatema lor“ este stricăciunea păcatului cu gura adusă de lucrarea patimilor (5). Iar Memfivoste este mişcarea nenaturală a minţii spre rău sau gândul născotitor de rele al minţii, care este şi se numeşte ruşinea minţii.

Sau “anatema lor“ este locul în care e ţinută firea acum spre certare, adică lumea aceasta (6), care a devenit ţinutul morţii şi al stricăciunii din pricina păcatului şi în care a căzut primul om din Rai după călcarea poruncii dumnezeieşti. Această lume o naşte prin afecţiunea de plăcere a voii, adică prin pofta lumească, din împlinirea legii

numai prin rostirea cuvintelor, cel ce nu străbate cu mintea spre frumuseţea şi măreţia dumnezeiească a duhului dinlăuntrul literii legii. Iar "ruşinea gurii lor" este cultivarea în minte a gândurilor iubitoare de lume şi de trup. Căci îndată ce din chipul văzut al legii trupeşti sau al literii ei obişnuieşte să se nască prin afecţiunea voii lumea, adică dispoziţia iubitoare de lume, se naşte şi cultivarea cu mintea a gândurilor iubitoare de lume şi trup(7).

Sau iarăşi "anatema lor" este mişcarea urîtă, pământească şi fără formă a patimilor, iar "ruşinea gurii lor", mişcarea minţii care adaugă patimilor un chip şi plăsmuieşte o frumuseţe plăcută simţurilor (8). Căci fără puterea născocitoare a minţii, patima nu e dusă spre plăsmuirea unei forme. Prin urmare cel ce mărgineşte înţelesul unei făgăduinţe dumnezeieşti numai la litera legii, are învăţătura legii numai ca pe o ţiitoare, nu ca pe o soţie legitimă. De aceea în chip necesar o astfel de învăţătură naşte anatema şi ruşinea, nu din pricina ei, ci a celui care o ia, adică se împreună cu ea în chip trupesc. Căci cel ce crede că Dumnezeu a rânduit prin lege jertfele şi sărbătorile, Sâmbetele şi lunile nouă, pentru dezmierdarea şi odihna trupului, cu siguranţă va cădea sub puterea patimilor şi sub ruşinea murdăriei gândurilor lor spurcate; acela va fi robul lumii ce se strică şi al îndeletnicirii cu gânduri trupeşti; de asemenea al materiei şi al formei patimilor (9), neputând avea în cinste nimic altceva decât cele supuse stricăciunii. De aceea poate unul ca acesta naşte în chip păcătos, pe Merob, care la rândul ei naşte cinci fii lui Ezdriel. Merob se tălmăceşte "săturarea gâtlejului", care nu e altceva decât lăcomia pântecelui. Aceasta înţelegând porunca în chip iudaic, naşte lui Ezdriel modurile de întrebuinţare abuzivă a simţurilor. Ezdriel este partea contemplativă a sufletului,

căci numele acesta se tălmăceşte "putere dumnezeiească", sau "ajutor tare", sau "vedere puternică". Iar acestea nu sunt decât mintea cea făcută după chipul lui Dumnezeu, dar înduplecată apoi să se împreune cu lăcomia pântecelui, care este fiica legii înţeleasă trupeşte, adică a literii. Căci mintea fiind convinsă de litera legii că dezmierdarea trupului este o poruncă dumnezeiească, nu o primeşte decât pe aceasta spre convieţuire, socotind-o dumnezeiească şi cinstind-o ca pe o fiică a legii care împărăteşte.[604] Şi aşa face să se nască din ea modurile de întrebuinţare abuzivă a simţurilor (10). Căci odată ce partea contemplativă, a sufletului, ascultând de litera legii, îmbrăţişează dezmierdarea trupească în vederea convieţuirii cu ea,[605] socotind-o din pricina poruncii dumnezeiească, începe să întrebuinţeze simţurile contrar firii, nemaiîngăduind întrebuinţarea nici unei lucrări a simţurilor conform cu firea.

Deci cel ce se îndeletniceşte cu slujirea legii în chip trupesc (11), are cunoştinţa celor dumnezeieşti ca pe o ţiitoare, nu ca pe o soţie legiuită, şi face să se nască din ea "anatema" (osânda) lucrării patimilor şi "ruşinea" gândurilor urîte din ele; iar din Merob (fiica lui Saul), adică din lăcomia pântecului, dobândeşte ca nepoţi, modurile întrebuinţării abuzive a simţurilor (41). Din această pricină el obişnuieşte să omoare raţiunile şi gândurile aflătoare în firea lucrurilor, adică pe cele conforme cu firea, ca pe nişte Ghibeoniţi. Căci Ghibeoniţii se tălmăcesc "munteni" sau "plutitori în văzduh" (meteori) indicând desigur raţiunile

---

[604] Legea (νόμος) este în greceşte de genul masculin, deci poate închipui pe Saul.

[605] Mintea (νοῦς) e în greceşte de genul masculin, iar desmierdarea (τρυφή) de genul feminin. Astfel li se potriveşte imaginea împreunării conjugale.

mai înalte ale contemplației naturale sau gândurile noastre conforme cu firea.[606] Pe acestea le ucide Saul și oricine imită pe Saul prin dispoziția sa lăuntrică, prin faptul că, lăsându-se amăgit de a se ține numai de litera legii, leapădă și strâmbă rațiunile cele după fire. Căci nimeni nu poate să primească o rațiune sau un gând firesc dacă dă atenție unei slujiri trupești a legii. Fiindcă simbolurile nu sunt același lucru cu firea. Iar dacă simbolurile nu sunt una cu firea, e limpede că cel ce se lipsește de simbolurile legii ca de prototipuri, nu poate nicicând să vadă ce sunt lucrurile după firea lor. De aceea respinge nebunește rațiunile cele după fire (12). El nu cugetă că trebuie ocrotiți aceia, care au fost cruțați de Iisus,[607] și pentru care acela a purtat și un război înfricoșat împotriva celor cinci regi ce au năvălit împotriva lor, război în care a luptat și cerul însuși, prin pietre de grindină,[608] alăturea de Iisus împotriva celor ce s-au ridicat asupra Ghibeoniților; aceia pe care Cuvântul cel întrupat i-a pus să care lemne și apă la cortul dumnezeiesc, adică la Sfânta Biserică, preînchipuită prin cort[609] (13). Căci acesta este Iisus care a ucis modurile (de activitate) și gândurile pătimașe, care s-au ridicat prin simțuri împotriva lor. Fiindcă totdeauna Iisus, Cuvântul (Rațiunea) lui Dumnezeu, ocrotește rațiunile contemplației naturale, punându-le să care lemne și apă la cortul dumnezeiesc al tainelor Sale, adică să procure materia ce se aprinde de lumina cunoștinței dumnezeiești și să dea prilejul pentru curățirea de petele patimilor și pentru creșterea vieții în duh. Căci fără

[606] Ratiunile și gândurile (λόγοι καὶ λοισμοί) sunt în grecește de genul masculin.

[607] Is. Nav. 9, 3 urm.

[608] Is. Nav. 10, 5 urm.

[609] Is. Nav. 10, 27.

contemplația naturală nu se susține în nimeni în nici un chip puterea tainelor.

Nu e greșit însă, nici potrivnic evlaviei, să se spună și aceea, că Ghibeoniții înfățișează soarta neamurilor ce vin la Iisus, împlinitorul făgăduințelor dumnezeiești, care le mântuiește învățându-le să care lemne și apă, adică să poarte pe umerii virtuților, prin fapte, rațiunea tainică și mântuitoare a crucii și a renașterii dumnezeiești prin apă; și să procure chivotului dumnezeiesc al credinței celei evlavioase prin făptuire omorîrea mădularelor pământești,[610] ca pe niște lemne, iar prin contemplație revărsarea cunoștinței în duh, ca pe o apă (14).

Deci fie că preînchipuiesc rațiunile contemplației naturale, fie neamurile mântuite prin credință, Ghibeoniții îl au pe cel ce s-a hotărât să trăiască în chip iudaic numai după litera legii, drept dușman care luptă împotriva celui ce se mântuiește. Căci acesta, slujind pântecelui ca lui Dumnezeu[611] și înfățișându-și rușinea ca pe un lucru vrednic de cinste, se alipește de patimile de ocară de parc-ar fi dumnezeiești și de aceea nu se îngrijește decât de lucrurile vremelnice adică de materie și formă și de lucrarea încincită a simțurilor rău întrebuințate; de cele dintâi ca de niște fii ai țiitoarei Resfa, iar de cele din urmă, ca de niște nepoți de la necinstita fiică Merob. Iar simțirea (lucrarea simțurilor) unindu-se cu materia și forma, pe de-o parte dă naștere patimei, pe de alta ucide și stârpește cugetările cele după fire (15). Pentru că rațiunea firii nu se poate arăta la un loc cu patima, precum nici patima nu se naște împreună cu firea[612]

---

[610] Col. 5, 3.

[611] Fil. 3, 19.

[612] Patima e contrară firii, iar firea existând totdeauna potrivit unei rațiuni, patima e contrară și rațiunii.

(16).

Deci cel ce se ţine numai de litera Scripturii ca Saul, pe de o parte respinge raţiunile cele după fire, iar pe de alta, nu crede în chemarea neamurilor anunţată tainic de mai înainte, căutând în lege, aşa cum o înţelege el, numai plăcerea trupului. Iar câtă vreme stăpâneşte această dispoziţie trupească peste cei ce, înţelegând astfel legea, trăiesc numai după simţuri, nu se iveşte în ea foamea cunoştinţei duhovniceşti (17). Pentru că foamea este absenţa bunurilor ce au fost cunoscute odată prin experienţa însăşi şi lipsa totală a mâncărurilor duhovniceşti care întreţin sufletul. Căci cum va socoti cineva ca foame sau ca lipsă absenţa celor pe care nu le-a cunoscut niciodată? De aceea, cât trăieşte Saul nu se iveşte foametea, pentru că nu se simţea lipsa cunoştinţei duhovniceşti cât trăia litera legii şi împărăţea peste Iudeii cei pământeşti cu înţelegerea. Când însă începe să strălucească raza harului evanghelic şi ia David împărăţia peste cei duhovniceşti cu înţelegerea, cu alte cuvinte legea înţeleasă duhovniceşte, lucru care se întâmplă după moartea lui Saul, adică după sfârşitul literii (căci David se tălmăceşte "dispreţuire" şi "cel tare la vedere", primul înţeles potrivindu-i-se din punctul de vedere al Iudeilor, întrucât litera copleşeşte duhul, iar al doilea din punctul de vedere al creştinilor, întrucât duhul biruieşte litera) (18), atunci se simte foametea cunoştinţei duhovniceşti. Şi anume o simte poporul credincios îndeobşte şi sufletul fiecăruia îndeosebi, când alege învelişul de dinafară al literii în locul contemplaţiei tainice în duh şi socoteşte, aşa zicând, sufletul Scripturii mai de necinste decât trupul ei (19). Căci cu adevărat flămânzeşte poporul celor ce cred şi au cunoscut adevărul, ca şi sufletul fiecăruia, atunci când cade din contemplaţia duhovnicească prin har şi

ajunge în robia formelor şi chipurilor literei, care nu hrăneşte mintea cu înţelesurile mărețe, ci umple simţirea cu năluciri pătimaşe prin figurile trupeşti ale simbolurilor Scripturii. Din această pricină se spune că foametea de cunoştinţa lui Dumnezeu se prelungeşte "trei ani unul după altul". Căci tot cel ce nu-şi însuşeşte înţelegerea duhovnicească a dumnezeieştii Scripturi, leapădă pe de o parte, deodată cu ea, asemenea Iudeilor, şi legea naturală, iar pe de altă parte nu cunoaşte nici legea harului, prin care li se dă celor călăuziţi de ea îndumnezeirea.

Prin urmare foametea celor trei ani înseamnă lipsa de cunoştinţă care le vine din cele trei legi, din cea naturală, din cea scrisă şi din cea a harului, corespunzător cu fiecare, celor ce nu caută prin contemplaţie înţelesul lor mai înalt. Căci nu poate cultiva câtuşi de puţin ştiinţa Scripturilor acela care leapădă raţiunile naturale ale lucrurilor în contemplarea sa şi dă atenţie numai simbolurilor materiale, negândindu-se la nici un înţeles duhovnicesc mai înalt (20). Pentru că atâta timp cât stăpâneşte numai latura istorică a Scripturii încă n-a încetat stăpânirea celor trecătoare şi vremelnice asupra înţelegerii, ci chiar dacă a murit Saul, mai trăiesc copiii şi nepoţii lui, care sunt şapte la număr. Cu alte cuvinte din slujirea trupească şi vremelnică a legii obişnuieşte să se nască în cei iubitori de trup, pentru pricina amintită, o dispoziţie pătimaşă, ce-şi are ca încurajare în rătăcire porunca arătată în simboluri (21). Pentru această pricină socotesc că nu s-a ivit foamete în zilele lui Saul, adică nu se simţea lipsa cunoştinţei duhovniceşti în vremea slujirii după trup a legii, ci în vremea harului evanghelic. Căci abia acum după ce a trecut împărăţia literii, flămânzim când nu înţelegem duhovniceşte toată Scriptura, pentru faptul că nu gustăm din slujirea cea tainică în duh, aşa cum

se cuvine creştinilor. Iar când ne trezim la simţire asemenea lui David şi căutăm în faţa Domnului (22), înţelegem limpede că harul cunoştinţei s-a luat de la noi din pricină că n-am primit raţiunile cele după fire, pentru a intra la contemplaţia tainică în duh, ci suntem lipiţi încă de, gândurile trupeşti din litera legii.

"Şi a căutat David, zice Scriptura, faţa Domnului. Şi a zis Domnul: Peste casa lui Saul nedreptatea, pentru că a omorît pe Ghibeoniţi". David este toată mintea străvăzătoare, care vieţuieşte în Hristos (23) şi caută totdeauna faţa Domnului. Iar faţă Domnului este contemplaţia şi cunoştinţa adevărată a celor dumnezeieşti, pe care căutând-o cineva prin virtute, află pricina pentru care lipseşte (cunoştinţa) şi primeşte porunca să dea morţii pe cei doi fii ai lui Saul din ţiitoarea sa Resfa şi pe cei cinci fii ai fiicei sale, Merob. Saul se tălmăceşte, cum am spus, prin "iadul cerut", sau "neştiinţa dorită". Iar "neştiinţa dorită" înseamnă desigur litera legii, adică stăpânirea slujirii trupeşti a legii; sau mintea lipită trupeşte numai de materia literii prin simţuri (24). Resfa se tălmăceşte "calea gurii", care înseamnă învăţarea legii numai prin rostirea cuvintelor. Căci "calea gurii", dar nu şi a înţelegerii, o foloseşte cu adevărat numai cel străin de contemplaţia duhovnicească a legii. Iar fii Resfei sunt Ermonti şi Memfivoste. Ermonti se tălmăceşte "anatema lor", ceea ce înseamnă stricăciunea lucrării păcătoase a patimilor prin trup, sau locul, adică lumea, în care se suportă pedeapsa pentru călcarea poruncii, cu alte cuvinte afecţiunea din plăcere faţă de lume, sau poate mişcarea pământească, urîtă şi diformă a patimilor. Iar Memfivoste se tălmăceşte "ruşinea trupului lor", ceea ce înseamnă mişcarea nenaturală a minţii spre păcat, adică gândirea născocitoare de patimi, sau poate cultivarea

gândurilor iubitoare de lume şi de trup, sau, în sfârşit, mişcarea minţii care dă chip patimilor şi plăsmuieşte frumuseţi plăcute pentru simţuri. Aceştia sunt fiii, pe care îi naşte legea scrisă şi mintea ce se lipeşte numai de litera legii, din slujirea legii numai prin rostirea cuvintelor. Iar Merob, fiica lui Saul, se tălmăceşte "saturarea gâtlejului", ceea ce înseamnă lăcomia pântecelui. Căci litera legii, care închide în simbolurile pe cei ce slujesc ei, şi mintea care mărgineşte legea în chip literal la figuri, de dragul vieţii trupeşti, nu pot da naştere decât dezmierdării faţă de cele materiale. Iar cei cinci fii ai Merobei, fiica lui Saul, sunt cele cinci moduri pătimaşe ale relei întrebuinţări, a celor cinci simţuri, pe care le naşte lui Ezdriel, adică părţii contemplative, afecţiunea care slujeşte prin lege numai trupului, prin dezmierdarea lui.

Pe aceşti doi fii ai lui Saul (adică materia şi forma) (25), şi pe cei cinci nepoţi ai lui (adică cele cinci moduri ale mişcării abuzive a simţurilor spre materie şi formă, sau împletirea pătimaşă şi nenaturală a simţurilor cu cele sensibile, sau cu cele supuse timpului şi curgerii), după moartea lui Saul (adică după trecerea slujirii trupeşti a legii şi după trecerea neştinţei), David îi predă, la porunca dumnezeiească, Ghibioniţilor, care vieţuiesc pe înălţimea muntelui lui Saul (adică a contemplării duhovniceşti a legii), ca să-i omoare. Cu alte cuvinte legea duhovnicească, sau mintea, predă afecţiunea generală a celor de sub timp faţă de partea trupească şi sensibilă a simbolurilor, raţiunilor şi gândurilor mai înalte ale contemplaţiei naturale, pentru a o stârpi şi ucide.

Căci dacă cineva nu a deosebit mai înainte în chip natural[613] lucrurile dumnezeieşti şi spirituale din simboluri

---

[613] Φυσικῶς Din scolia 26 se vede că e vorba de contemplţia naturală.

(26) şi dacă drept urmare nu s-a născut în el dorul de a se apropia numai cu mintea de frumuseţea celor spirituale, scoţând cu totul afară simţirea (lucrarea simţurilor) de la adâncurile dumnezeieşti, nu se poate elibera de varietatea trupească a figurilor. Iar câtă vreme umblă după acestea, ţinându-se de literă, pe drept cuvânt nu află alinare foamei de cunoştinţă. Căci s-a osândit pe sine să, mănânce pământul Scripturii, sau trupul, asemenea şarpelui cel amăgitor, dar nu înţelesul sau duhul şi sufletul Scripturii, adică pâinea cea cerească şi îngerească (înţeleg contemplarea şi cunoştinţa duhovnicească, cea în Hristos, a Scripturilor), mâncare pe care o dăruieşte Dumnezeu din belşug celor ce-L iubesc pe El, precum s-a scris: "Pâine din cer le-a dat lor, pâinea îngerilor a mâncat omul ".[614]

Prin urmare dacă dorim să ne săturăm cu harul dumnezeiesc, trebuie să strârpim înţelegerea trupească, cea după simţuri, a Scripturii, care dă naştere patimilor şi dispoziţiei afectuoase faţă de cele vremelnice şi trecătoare (sau lucrării pătimaşe a simţurilor, îndreptată spre cele sensibile). Să le stârpim şi pe acestea ca pe nişte fii şi nepoţi ai lui Saul prin contemplaţia naturală, întru înălţimea raţiunilor (cuvintelor) dumnezeieşti, ca într-un munte. Căci dacă, după cuvântul dumnezeiesc, asupra lui Saul şi asupra casei lui atârnă nedreptatea, fiindcă a omorât pe Ghibeoniţi, e vădit că legea înţeleasă numai după literă, adică poporul Iudeilor şi tot cel ce imita pe acela în ce priveşte înţelegerea (căci pe aceştia i-a numit Scriptura casa lui Saul) săvârşeşte nedreptate faţă de adevăr. Fiindcă acesta mărgineşte înţelesul legii numai la literă şi nu primeşte contemplaţia naturală, care ajută la descoperirea cunoştinţei ascunsă tainic

[614] Ps. 74, 24. Interpretarea aceasta a pâinii îngerilor a se vedea şi la Origen: De oratione, P. G. 11, 515.

în literă şi mijloceşte între figuri şi adevăr, desfăcând pe cei călăuziţi de ea de la cele dintâi şi ducându-i spre cel din urmă, ci o respinge pe aceasta cu totul şi o înlătură de la cunoaşterea tainică a celor dumnezeieşti.

Aşadar cei ce caută vederile celor dumnezeieşti trebuie să omoare această înţelegere trupească, vremelnică şi trecătoare a legii prin contemplaţia naturală, înălţimea cunoştinţei ca într-un munte. "Şi a chemat, zice, David pe Ghibeoniţi şi le-a zis lor: Ce voi face vouă şi cu ce să vă împac, ca să binecuvântaţi moştenirea Domnului? Și au zis către rege: Bărbatul care ne-a zdrobit pe noi şi ne-a prigonit şi a socotit să ne stârpească pe noi, să-l pierdem pe el, ca să nu mai stea în hotarul lui Israil. Daţi-ne nouă, şapte bărbaţi din fiii lui şi-i vom spânzura pe ei Domnului în muntele lui Saul. Şi a luat regele pe cei doi feciori ai Resfei, fiica lui Aia, ţiitoarea lui Saul, pe Ermonti și pe Memfivoste, şi pe cei cinci feciori ai Merobei, fiica lui Saul, pe care i-a născut lui Ezdriel. Şi i-a dat pe ei în mâna Ghibeoniţilor. Şi i-au spânzurat pe ei în munte înaintea Domnului. Și au căzut acolo cei şapte împreună. Şi i-au omorît în zilele secerişului, la începutul secerişului oarzelor".[615] Unde aflăm în istorie să fi stârpit Ghibeoniţii pe Saul "ca să nu mai stea el în hotarul lui Israil" ? Căci Maribaal, fiul lui Ionatan, fiul lui Saul, a fost scăpat de regele David,[616] ca şi mulţi alţii din familia lui Saul, cum se arată în Cartea Para-lipomenelor.[617] Şi cum pot spune Ghibeoniţii, luând din sămânţa lui Saul şapte bărbaţi: "îl vom pierde pe el, ca să nu mai stea în tot hotarul lui Israil", odată, ce acela murise cu mulţi ani înainte? Precum sevede s-a amestecat în povestirea istorică ceva fără noimă,

---

[615] II Imp. 21, 2-9.

[616] II Imp. 21, 7. Dar acolo i se spune fiului lui Ionatan tot Memfivoste.

[617] I Paralip. 12, 2.

ca să ne îmboldească să căutăm adevărul mai înalt al celor scrise. Deci stârpeşte înţelesul cel trupesc al Scripturii, adică pe Saul din tot hotarul lui Israil, cel ce omoară de fapt, prin contemplaţia naturală, ca prin nişte Ghibeoniţi, afecţiunea pofticioasă şi trupească faţă de materia nestatornică şi curgătoare, afecţiune născută în suflet din legea scrisă. Acela ucide, ca pe nişte fii şi nepoţi ai lui Saul, înţelesul pogorât al legii, prin mijlocirea contemplaţiei naturale, întru înălţimea cunoştinţei ca într-un munte, şi descoperă înaintea Domnului prin mărturisire, înţelegerea trupească a legii de mai înainte. Căci aşa poate fi înţeleasă "spânzurarea înaintea Domnului", de către cei iubitori de învăţătură. Aceia scot prin cunoştinţă la lumină înţelegerea greşită ce o aveau despre lege luată după literă (27). Dar tot cel ce a ucis înţelegerea trupească a legii, a ucis şi a stârpit desigur litera legii "ca să nu mai stea în tot hotarul lui Israel", adică în toată raţiunea contemplaţiei duhovniceşti (28). Căci Israel se tălmăceşte "minte văzătoare de Dumnezeu". Dar e vădit că laturea trupească a legii nu se mai poate afla în nici un fel în contemplaţia duhovnicească a celor ce au ales duhul în loc de literă. Căci, după cum s-a scris, "Duh este Dumnezeu şi cei ce se închină lui se cade să I se închine în duh şi adevăr",[618] nu în literă. Fiindcă litera omoară, iar duhul face viu".[619] Pentru aceasta ceea ce obişnuieşte să omoare, trebuie să fie omorît prin duhul de viaţă făcător. Căci este cu neputinţă să existe şi să lucreze împreună partea trupească şi partea dumne-zeiească a legii, adică litera şi duhul, odată ce nu poate lucra în armonie ceea ce nimiceşte viaţa cu ceea ce o hărăzeşte prin fire (2).

Deci socotind acest loc ca istorie, ceea ce spune

[618] Io. 4, 24.
[619] II Cor. 3, 7.

Scriptura nu corespunde adevărului. Căci cum au stârpit Ghibeoniții pe Saul din tot hotarul lui Israil, odată ce se află și după aceea mulți din familia lui în popor? Dar înțelegând acestea spiritual, aflăm în chip clar că legea scrisă, adică rânduiala trupească a slujirii în simboluri e desființată total prin mijlocirea contemplației naturale întru înălțimea cunoștinței. Căci unde mai dăinuiește tăierea împrejur a trupului când legea e înțeleasă duhovnicește? Unde mai sunt Sâmbetele și începuturile lunilor? Unde praznicele sărbătorilor? Unde mai e rânduiala jertfelor, a odihnei pământului și celelalte prescripții ale slujirii trupești a legii? Căci privind lucrurile în chip natural, știm că desăvârșirea nu stă în a tăia ceva din întregimea cea după fire lăsată de Dumnezeu (30). Doar nu stă desăvârșirea în ciuntirea meșteșugită a firii și în lepădarea prin născocirea a ceea ce i s-a dat de la Dumnezeu potrivit cu rațiunea creațiunii. Altfel am socoti că meșteșugul e mai puternic ca Dumnezeu în întărirea dreptății și am considera ciuntirea născocită a firii drept întregire a unei dreptăți ciuntite după creațiune (30). Ci din locul tipic pe care-l ocupă părticica tăiată învățăm să facem în chip duhovnicesc (gnostic) tăierea împrejur a dispoziției pătimașe a sufletului, ca aplecarea voii noastre să se conformeze mai deplin cu firea, corectând legea pătimașă a nașterii (facerii) adăugată pe urmă. Căci tăierea tainică (mistică) împrejur constă în tăierea totală a afecțiunii pătimașe față de nașterea (facerea) ivită pe urmă[620] (31). Iar

---

[620] Despre tăierea împrejur vezi și Capetele gnost. I, 40-41; Filocalia II, p. 137; P. G. 90, 1096. și Ambigua P. G. 91, 1392 - 3. Acolo am tradus: περὶ τὴν γένεσιν față de cele ce se nasc și pier, luându-mă după interpretarea lui Hans Urs von Balthasar. Dar întrucât de aici se vede că legea acestei γένεσις e introdusă ulterior în creație, ea trebuie să însemne modul pătimaș al nașterii sau patima împreunată cu ea și nu în general facerea sau devenirea, sau cele ce se nasc și pier. Ea e

Sâmbăta (Sabatul) este oprirea deplină a lucrării patimilor şi încetarea totală a mişcării minţii spre cele create, precum şi desăvârşita trecere la Dumnezeu[621] (32). Cel ajuns apoi la Dumnezeu, atât cât e cu putinţă omului, prin virtute şi cunoştinţă, nu trebuie să mai cugete, ca la niscai lemne,[622] la vreo materie oarecare ce aprinde patimile, nici să mai adune raţiunile "firii, ca să nu dogmatizăm ca Elinii un Dumnezeu ce se îndulceşte cu patimile sau se măsoară cu hotarele

---

ἐπίκτητον sau ἐπείσακτον adăugată la fire, nu ţine fiinţial de fire şi prin tăierea ei nu se înlătură ceva propriu firii, ci voinţa se conformează mai degrabă firii.

[621] Despre Sabat vezi şi cap. gnost. I 35 - 39, 51 - 60, II 64 - 65. În general şi în acele locuri găsim aceeaşi întreită gradaţie în interpretarea mistică a Sâmbetei: 1. oprirea de la păcat. 2. oprirea de la activităţile îndreptate spre făpturi. 3. străbaterea minţii la Dumnezeu. Dar în cap. gnost. mai găsim între prima oprire şi a doua încă una: oprirea activităţii naturale a simţurilor, când rămâne activă, numai mintea în contemplarea naturală a raţiunilor din lucruri (I 38). Evagrie spusese: "Sabatul este liniştea sufletului raţional care nu trece hotarele firii" (cap. prognost. IV, 44, Frankenberg p. 291). Conform cu imanetismul său, Evagrie nu interpretează Sâmbăta şi ca o depăşire a graniţelor firii. Comentariul lui Baboi interpretează acest cap. aşa: "Cei ce prin vieţuire morală au ajuns la acea linişte naturală, încât sufletul nu se mai lasă atras de cele pământeşti, păstrează acea ordine naturală şi nu mai trec peste graniţa naturală a firii lor raţionale, pe care a pus-o Dumnezeu în ei la creaţiune, ci o păzesc cu grijă înlăuntrul lor spre fericirea proprie".

Pe când pentru Maxim Sâmbăta simbolizează şi o trecere a sufletului dincolo de toate la Dumnezeu, pentru Evagrie ea e numai o revenire a firii în graniţele ei, din abaterile prin păcat. După Maxim Sâmbăta simbolizează mai mult decât tăierea împrejur, care e înlăturarea a tot ce s-a adăugat în chip rău la fire; pentru Evagrie nu e mai mult.

[622] Num. 15, 32. Evagrie încă folosise tipul omului care, adunând lemne Sâmbătă, a fost ars (se înţelege în cuptorul patimilor). (Cap. prognost. IV, 26, Frankenberg, 281).

(definițiile) firii.[623] Căci atunci pe Dumnezeu nu-L strigă decât tăcerea desăvârşită (33) şi nu şi-L reprezintă decât neştiinţa totală prin depăşire (ἡ κα• ὑπεροχη ν ἀγνωσία).[624]

Iar începuturile lunilor zicem că sunt diferitele iluminări ce ne întâmpină pe drumul zilelor trăite în virtute şi cunoştinţă (34), cu ajutorul cărora privind deodată peste toate veacurile, împlinim anul primit al Domnului[625] "împodobit cu cununa bunătăţii".[626] Iar cununa bunătăţii este credinţa curată, împodobită cu cuvintele înalte ale dogmelor şi cu cugetările duhovniceşti, precum cu nişte pietre preţioase şi încoronând mintea iubitoare de Dumnezeu, ca pe un cap (35). Sau mai bine, cununa bunătăţii este, (36) însuşi cuvântul lui Dumnezeu, care cu felurimea modurilor Providenţei şi ale Judecăţii, adică prin înfrânarea de la patimile de bunăvoie şi prin răbdarea celor fără de voie (37), înconjoară mintea ca pe o frunte şi prin împărtăşirea harului îndumnezeirii face mintea mai frumoasă decât pe Sine însuşi.

Dintre sărbători, cea dintâi (38) este simbolul filosofiei active, care trece pe cei călăuziţi de ea din Egiptul păcatului la virtute; a doua (39) este chipul contrmplaţiei naturale în duh, care aduce lui Dumnezeu ca pe o pârgă a secerişului cunoştinţa evlavioasă despre lucruri; a treia simbolizează taina teologiei (a cunoştinţei de Dumnezeu (40), îmbrăţişând aptitudinea (deprinderea) cunoaşterii tuturor raţiunilor duhovniceşti din făpturi, desăvârşita nepăcătuire prin har în temeiul iconomiei Cuvântului întrupat şi

---

[623] De aici se vede că Sâmbăta simbolizează ridicarea şi peste contemplarea raţiunilor din lume.

[624] Sâmbăta aşadar simbolizează şi teologia apofatică.

[625] Is. 61, 2.

[626] Ps. 42, 2.

neschimbabilitatea nemuritoare şi desăvârşită în bine, ca una ce e împreunată cu trâmbiţi, cu jertfă de împăcare şi cu fixarea de corturi.[627]

Acesta socotesc că este un înţeles al cinstirii zilelor. Căci nu a poruncit Dumnezeu să se cinstească Sâmbăta, începuturile lunilor şi sărbătorile, fiindcă a voit să fie cinstite anumite zile de către oameni, în felul acesta i-ar fi învăţat prin porunca legii să slujească făpturii în locul Făcătorului, făcându-i să-şi închipuie că zilele sunt vulnerabile prin fire şi de aceea trebuie să li se aducă închinare (41), Dumnezeu însă a indicat simbolic că El este acela care trebuie să fie cinstit prin zile. Căci El este Sâmbăta, ca Cel ce e repausul sufletului după ostenelile în trup şi odihna după străduinţele pentru dreptate (42)[628] El este şi pacea fiindcă slobozeşte pe cei ţinuţi în robia amară a păcatului. Dar este şi Cincizecimea, ca început şi sfârşit (ţintă finală) al lucrurilor şi ca raţiune (cuvânt), întru care se cuprind toate prin fire (44). Căci dacă Cincizecimea cade după perioada unei săptămâni de săptămâni, ea este o zecime încinită. Dar aceasta înseamnă că natura celor create,

---

627 Trâmbiţele vestesc cunoştinţa, jertfa aduce curăţia de păcate, iar fixarea costului înseamnă fixarea trupului ca să nu se mai sfărâme.

628 Sensul acesta al Sâmbetei nu-l găsim atât de clar în cap. gnost. De aici se pare că cap. gnost sunt scrise înainte de Răsp. către Talasie şi nu pe urmă, cum crede Urs von Balthasar. În Ambigua se spune despre Sâmbăta ceva apropiat. Ea e: "marea zi a odihnei de lucrurile dumnezeieşti, care, după Scriptura Genezei, nu are nici început, nici sfârşit, nici facere; e arătarea celor mai presus de hotar şi măsură după mişcarea celor definite prin măsură; e identitatea nesfârşită a celor necuprinse şi nescrise împrejur după câtimea celor ce pot fi cuprinse şi scrise împrejur" (P.G. 91, 1392). Aşadar Sâmbăta nu mai e ceva negativ, numai oprirea de la cele naturale, ci apariţia vieţii dumnezeieşti în om, sau mai bine zis chiar odihna de la cele naturale nu e decât opera lui Dumnezeu.

care după rațiunea sa e încincită, din pricina simțurilor, după străbaterea naturală a timpurilor și a veacurilor se va sălășlui în Dumnezeu Cel unul după fire; nemaiavând nici o margine,[629] căci în Dumnezeu nu este nici un interval, fiindcă spun unii că Cuvântul este o monadă ce se lărgește ca Providență, înaintând în cele zece porunci. Când însă firea se va uni după har cu Cuvântul, nu vor mai exista cele fără de care nu este nimic,[630] încetând mișcarea ce, transformă (alterează) pe cele ce se mișcă prin fire. Căci stabilitatea mărginită, în care se găsește în chip necesar prin transformare mișcarea celor ce se mișcă, trebuie să primească un sfârșit prin venirea stabilității nesfârșite, în care are să se odihnească mișcarea celor ce se mișcă.[631] Pentru că unde este o graniță după fire, este și o mișcare ce transformă pe cele ce se află în acel cuprins. Iar unde nu este o graniță, desigur că nu se va cunoaște nici o mișcare care să transforme pe cele cuprinse acolo.[632]

---

[629] La care să ajungă.

[630] Timpul și spațiul.

[631] Lumea aceasta a tuturor lucrurilor și ființelor e o stabilitate între două granițe. (De pildă între naștere și moarte). Când granița din urmă a fost atinsă de o ființă, ea a încetat, adică a trecut dincolo de graniță. Dar în Dumnezeu ființele nu mai au nici o graniță, deci nu mai au o stabilitate mărginită, ci una nemărginită.

[632] Prin faptul că orice lucru sau ființă creată are două granițe, trebuie să străbată distanța de la una până la alta. Acest interval (διάστασις) pe care trebuie să-l parcurgă ființa, o ține în mișcare. Faptul că are o margine o face să se miște, dar și să moară, sau să se transforme în altceva când mișcarea o duce la granița sa ultimă. Dar în Dumnezeu nu mai e o margine pentru nimic. Deci în El nimic nu mai moare sau nu se mai transformă, în El e o stabilitate internă. Pe de altă parte El nefiind cuprins între două granițe, neaflându-se un interval sau mai multe ce trebuie străbătute, în El nu e nici mișcare propriu zis. Facem două observații. Prima; Stabilitatea (στάσις) e luată aici în alt sens, decât în acela de încremenire. E o stabilitate în sensul de persistare în

Lumea însă este un spațiu mărginit și o stabilitate mărginită, iar timpul o mișcare circumscrisă. De aceea mișcarea, din cursul vieții transformă cele aflătoare în lume. Când însă firea va trece cu lucrarea și cugetarea peste spațiu și timp (adică peste cele fără de care nu este nimic, sau peste stabilitatea și mișcarea mărginită) și se va împreuna nemijlocit cu Providența, va afla Providența ca pe o rațiune prin fire simplă și stabilă ce nu are nici o margine și de aceea nici o mișcare. Deci până ce firea se află în lume în chip temporal, e supusă mișcării transformatoare, din pricina stabilității mărginite a lumii și a coruperii prin alterare în cursul timpului. Dar ajunsă în Dumnezeu, va avea, datorită monadei naturale a Celui în care a ajuns,[633] o stabilitate

---

ființa proprie. Deci o stabilitate care nu exclude desăvârșirea. Așa se sintetizează odihna și mișcarea (Ambig. P.G. 91, 1221: Dumnezeu nici nu se mișcă, nici nu stă). O altă observație: Intervalul e atât ceea ce se cuprinde înăuntru a două granițe, cât și spațiul dintre granița finală părăsită și alta inițială neatinsă. Nici unul din aceste intervale nu e în Dumnezeu. De aceea în El făptura nu are parte nici de o evoluție prin care scoate la iveală forme noi, nici de un sfârșit sau alterare, adică de-o încetare totală de-a exista ca ființa cutare, pentru a începe după aceea ca altceva. Deci nici o mișcare (ca alterare), nici de încetare (ca moarte), ci de oprire ca mișcare eternă și identică, de mobilitate stabilă, sau de stabilitate mobilă.

Un loc paralel al lui Maxim: "Începutul oricărei mișcări naturale a celor ce se mișcă este facerea (γένσις) celor ce se mișcă, iar început al facerii lor este Dumnezeu ca Făcător. Sfârșit al facerii celor făcute este stabilitatea (στάσις) pe care o produce după străbaterea tuturor celor mărginite, nemărginirea (ἀπειρία). În aceasta se oprește toată mișcarea celor ce se mișca în mod natural, pentru faptul că nu există în ea nici o distanță sau interval (διάστημα), neavând deci unde, cum și spre ce să se miște, întrucât are pe Dumnezeu, care hotărnicește chiar și nemărginirea ce hotărnicește toată mișcarea, ca sfârșit în calitate de cauză". Amb. Lib. 91, 1217.

[633] Dumnezeu, fiind prin natura Lui unitatea care e identică cu totul, nu

pururea în mişcare şi o identică mişcare stabilă, săvârşită etern în jurul Aceluiaşi, Unul şi Singur. E ceea ce numeşte Scriptura sălăşluirea statornică şi nemijlocită a celor create în primele lor cauze.

Taina Cincizecimii este deci unirea nemijlocită a celor providenţiaţi cu Providenţa, adică unirea firii cu Cuvântul, prin lucrarea Providenţei, unire în care nu se mai arată nici timp nici devenire.[634] Iar trâmbiţa este Cuvântul, ca cel ce face să răsune în noi cunoştinţele dumnezeieşti şi negrăite. Tot El este şi ispăşire, ca Cel ce s-a făcut ca noi şi topeşte în Sine fărădelegile noastre şi cu darul harului duhovnicesc îndumnezeieşte firea care a păcătuit. Şi în sfârşit El este şi înfigerea corturilor, ca Cel ce ne fixează în neschimbabilitate prin deprinderea noastră în bine asemenea lui Dumnezeu şi constituie legătura care ne duce prin prefacere spre nemurire (45).

Iar dacă ne apropiem cu înţelegerea naturală de Scriptură, nu credem că prin tăierea de dobitoace necuvântătoare şi prin stropiri de sânge îl îndulcim pe Dumnezeu, ca să dea iertare păcatelor ca o răsplată, celor ce le aduc. Dacă am crede aceasta, ne-am închina, fără să ne dăm seama, unui Dumnezeu pătimaş, care doreşte cu patimă şi cu multă sârguinţă acele lucruri pentru care socotim şi pe oamenii ce le caută cu mare poftă, ca neînfrânaţi şi nestăpâniţi (46). Ci e vorba aici de jertfe duhovniceşti. Căci jertfe duhovniceşti ştim că sunt nu numai omorîrea patimilor înjunghiate cu sabia Duhului, care e cuvântul lui Dumnezeu,

---

are nici o graniţă. De aceea cel aflător în Dumnezeu, neajungând nicicând la o graniţă, nu piere şi nu se alterează în veci. Continuitatea nemărginită a monadei divine, sau a vieţii ei, care se face viaţă a celui ajuns în Dumnezeu, asigură stabilitatea eternă a aceluia.

[634] γένεσις. În unirea cu Dumnezeu nu mai e naştere, facere, dezvoltare şi moarte, sau transformare în altceva.

şi deşertarea în intenţie a întregii vieţi din trup, asemenea sângelui, ci şi aducerea înţeleaptă a moravurilor şi a tuturor facultăţilor naturale lui Dumnezeu, ca ardere de tot în focul harului celui în duh, spre a le preda lui Dumnezeu (47). Astfel, înţelegând în chip natural[635] fiecare din simbolurile aflătoare în Scriptură, omorîm întru înălţimea contemplaţiei tainice, ca pe un munte, pe şapte dintre fiii lui Saul, adică predania vremelnică a legii[636] şi stârpim pe Saul, adică înţelesul trupesc legat de litera Scripturii, "spre a nu mai sta el în tot hotarul lui Israil", adică în contemplaţia duhovnicească. Căci trăind acesta cu adevărat, zdrobeşte, prigoneşte şi stârpeşte raţiunile şi gândurile naturale, prin faptul că mărgineşte legea mimai la trup, cinstind ca dumnezeieşti patimile de ocară (48). Dar gândurile naturale luând încuviinţare de la legea duhului, omoară aceste patimi pe toate deodată, la începutul secerişului oarzelor, adică atunci când prin filosofia lucrătoare o raţiune cumpănită adună la un loc toate virtuţile.[637] Atunci e omorît înţelesul pământesc al Scripturilor şi toată năzuinţa trupească e stârpită cu desăvârşire. Căci îndată ce se îndeletniceşte cineva în mod raţional cu filosofia virtuţilor, şi-a mutat în chip firesc[638] înţelegerea Scripturilor spre duh. El slujeşte

---

[635] E vorba de contemplarea naturală, care se face în duh, prin har, spre deosebirea de privirea trupească, exterioară.

[636] Numărul şapte închipuieşte timpul. E vorba aici de latura vremelnică, trecătoare a legii.

[637] E faza primă a vieţii duhovniceşti, faza purificării sau a dobândirii virtuţilor.

[638] Mutarea la înţelegerea duhovnicească a Scripturii e naturală, pentru că e conformă cu firea noastră şi cu firea Scripturii. Dar ea nu are loc decât prin contemplarea paturală, care se face cu ajutorul Duhului. Restabilicea în fire şi rămânerea în ea, nu se poate realiza fără harul de sus.

acum în chip activ lui Dumnezeu întru înnoirea dunului prin vederile cele înalte şi nu întru vechimea literii prin înțelegerea coborîtă trupească şi simțuală a legii, spre a hrăni patimile şi a sluji păcatului, asemenea Iudeilor (49). El ucide, cu fapta, prin gândurile naturale, înțelegerea pătimaşă şi trupească a legii, cum istoriseşte cuvântul Scripturii, zicând: "Şi a luat regele pe cei doi fii ai Resfei, fiica lui Aia, țiitoarea lui Saul, pe Ermonti şi pe Memfivoste, şi pe cei cinci fii ai Merobei, fiica lui Saul, pe care i-a născut lui Ezdriel, şi i-a dat pe ei în mâna Ghibeoniților". Mâna Ghibeoniților este activitatea virtuoasă a gândurilor naturale (50), prin care sunt ucişi fiii Resfei, Ermonti şi Memfivoste, adică lucrarea patimilor şi mişcarea desfrânată a gândurilor născute din învățarea trupească a legii, numai prin rostirea cuvintelor. De asemenea cei cinci fii ai Merobei, adică modurile desfrânate ale celor cinci simțuri, născute din voluptate, prin întrebuințarea contrară firii a lucrării lor. Pe acestea le omoară împreună, ca într-un munte, pe înălțimea contemplației duhovniceşti, orice minte înaltă şi sublimă în cele dumnezeieşti, la începutul secerişului oarzelor, adică la începutul activității virtuoase, sau al contemplației evlavioase conforme cu firea. Le omoară împreună, întrucât înjunghie deodată lucrarea patimilor, mişcarea urîtă a gândurilor şi modurile desfrânate ale lucrării abuzive a simțurilor.

"Şi au căzut, zice, împreună cei şapte şi i-au omorît la începutul secerişului oarzelor. Şi a luat Resfa, fiica lui Aia, sac şi l-a întins sieşi pe piatră, până a căzut peste ei ploaia lui Dumnezeu din cer". Resfa, precum am spus, înseamnă "drumul gurii", care este învățarea trupească a legii numai prin rostirea cuvântului. Aceasta, după ce sunt omorâte patimile născute din ea şi după ce se fac arătate, ca

pe un munte, pe vârfurile contemplației naturale, în inima celor stăpâniți mai înainte de ea (51), își așterne ca un sac căința pe piatră (adică pe, credința în Domnul), împlinind în duh, prin pocăința cea după Hristos, cele orânduite. Ziua și noaptea ea are adică înaintea ochilor prin amintire, ca pe niște fii împlinirea trupească de mai înainte a legii, până ce cade ploaia lui Dumnezeu din cer, adică până ce sunt trimise cunoștințele dumnezeiești ale Scripturii din înălțimea contemplației duhovnicești (52), ca să stingă patimile și să restaureze virtuțile. Căci deprinderea în ale legii, venind prin pocăință la Hristos, piatra cea adevărată și tare, primește ploaia dumnezeiească a cunoștinței duhovnicești a Scripturii, după împlinirea poruncii regelui David, adică a minții celei tari la vedere. Căci se zice: “Și a făcut toate câte le-a poruncit regele. Iar după acestea s-a milostivit Dumnezeu de țară“. Prin urmare deprinderea cu dumnezeieștile Scripturi, strămutându-se la Hristos, adică la piatră, după pounca regelui David adică a “legii duhovnicești“, sau “a minții celei tari la vedere“), prin mijlocirea căinței (al cărei simbol e sacul), împreunată cu lucrarea virtuților, face să coboare ploaia dumnezeiească a cunoștinței și-L înduplecă pe Dumnezeu să se milostivească pe pământul (țara) inimii și să trimită șuvoaiele dumnezeiești ale darurilor (harisme-lor) și să procure din belșug roadele dreptății. Prin aceasta pune capăt neștiinței de mai înainte a celor dumnezeiești care stăpânea ca o foamete, și umple țara de bunătățile duhovnicești, încărcând sufletul cu grâu, cu vin și cu untdelemn. Cel dintâi (53) îl întărește ca învățătură a cunoștinței lucrătoare; al doilea (54) îl înveselește ca o dragoste dumnezeiească ce înviorează ardoarea dorinței după unirea cu Dumnezeu; iar cel din urmă (55) luminează fața virtuților ca o nepătimire lină și

liniştită, străvezie şi luminoasă şi liberă de toată mişcarea pământească (56).

Deci să zicem şi noi asemenea marelui David: Să stârpim pe Saul din tot hotarul lui Israil, adică să omorîm slujirea cea pământească şi trupească a legii, sau chipul iudaic al slujirii şi înţelesul trupesc şi imediat al literei Scripturii din toată contemplaţia tainică şi să trecem la înţelesul duhovnicesc care îndumnezeieşte şi să ne împăcăm cu Ghibeoniţii (adică cu raţiunile naturale ale lucrurilor), pe care i-a scăpat neatinşi Iisus,[639] adevăratul împlinitor al făgăduinţelor dumnezeieşti şi pentru a căror stârpire de către Saul a oprit Dumnezeu ploaia dumnezeiească a cunoştinţei tainice. Iar prin Ghibeoniţi, adică prin contemplaţia naturală, să omorîm înţelegerea pătimaşă, materială şi vremelnică a legii, adică pe cei şapte bărbaţi din fiii lui Saul, pe care îi naşte Resfa, sau drumul gurii, care este învăţarea trupească a legii, şi Merob, care se tălmăceşte saturarea gâtlejului, adică dezmierdarea pântecelui, cea dintâi născând adică pe Memfivoste şi pe Ermonti, dintre care primul se tălmăceşte "ruşinea gurii", iar celălalt "anatema lor", sau deprinderea şi lucrarea patimilor, iar cea de-a doua născând lui Ezdriel, adică părţii contemplative a sufletului pe cei cinci fii, adică cele cinci moduri pătimaşe ale relei întrebuinţări a simţurilor. Stârpindu-le pe acestea prin contemplaţia naturală, împăcăm pe Dumnezeu cel mâniat, ca unii ce am trecut de la literă la duh. Prin aceasta facem să coboare ploaia durnnezeiească a cunoştinţei şi ne bucurăm din belşug de roadele dreptăţii. Căci ridicând litera legii, ca pe un Saul oarecare, sau înţelegerea materială a literei, născută în cei pământeşti la înţelegere, ca pe nişte fii şi nepoţi ai lui Saul, la înălţimea cunoştinţei tainice şi duhovniceşti, prin

[639] Iosua 9, 20.

mijlocirea contemplației naturale, omorîm tot înțelesul trupesc și vremelnic sau mai bine zis pământesc al legii, dacă l-am urît și noi pe Saul cu Dumnezeu și l-am socotit nevrednic să mai împărătească peste Israel;[640] adică am respins modul trupesc al Scripturii, sau Iudaismul, ca să nu mai împărățească peste puterea cugetătoare din noi spre a o robi trupului.

Căci trebuie să-l urîm pe Saul (sau slujirea trupească a legii) și să-l scoatem din demnitatea împărătească, fiindcă a crutat pe Agag regele lui Amalec, și pe cele mai grase din oile și vitele aceluia, ca și viile și măslinii lui, adică materiile care aprind mânia și pofta și pricinile dezmierdărilor, ba pe însuși Agag l-a trecut viu în pământul făgăduinței,[641] ceea ce înseamnă că a strămutat vițelul, sau cugetul pământesc al trupului, în locul cunoștinței dumnezeiești, adică în inimă (57). Căci Agag se tălmăcește "vițel", fiind poate vițelul acela pe care nebunul și neînțeleptul Israel (58), turnându-și-l în pustie, l-a îndumnezeit,[642] prețuind mai mult plăcerea pântecelui decât slujirea dumnezeiească. Pe acest vițel îl nimicește Moise și Samuil: cel dintâi fărâmițându-l și împrăștiindu-l sub apă, iar cel de-al doilea înjunghiindu-l cu sabia duhovnicească.[643] Cu alte cuvinte îl nimicește harul viu și lucrător al Duhului Sfânt (căci aceasta înseamnă Moisi) și ascultarea lui Dumnezeu prin împlinirea poruncilor (căci aceasta înseamnă Samuil)[644]. De fapt Moise se tălmăcește "apă săltătoare", iar Samuil "ascultarea lui Dumnezeu", care

---

[640] I Regi 16, 1.
[641] I Regi 15, 8.
[642] Exod 32, 4.
[643] Exod 32, 20; I Regi 15, 32.
[644] Moise simbolizează harul Botezului, Samuil împlinirea poruncilor de după aceea. Nici una fără alta nu ajunge pentru nimicirea păcatului.

este credința adevărată și viața după voia lui Dumnezeu.

Deci stăpânirea păcatului sau cugetul trupesc e omorât pe deoparte de harul sfântului Botez, iar pe de alta e înjunghiat de ascultarea lucrătoare a poruncilor dumnezeiești cu sabia Duhului (adică cuvântul cunoștinței dumnezeiești, celei în duh). Căci ascultarea aceasta strigă tainic către patima păcatului, cum a strigat și marele Samuil către Agag: "Precum sabia ta a lipsit pe mame de copiii lor, așa și mama ta va fi azi între femei lipsită de fii".[645] De fapt patima lăcomiei stomacului a lipsit multe virtuți de fii, pierzându-i prin gândul lucios și lunecos al plăcerii, ca printr-o sabie. Căci prin necumpătare stârpește semințele cumpătării, prin lăcomie strică cumpăna egală a dreptății, prin iubirea trupească de sine taie legătura naturală a iubirii de oameni, și scurt vorbind patima lăcomiei pântecelui omoară toți copiii ce se nasc din virtute. Iar această patimă o desființează, precum am zis, numai harul Botezului și împlinirea poruncilor prin ascultarea lui Dumnezeu (59). Deci Dumnezeu după ce a uns ca rege al lui Israel legea, care cultivă prin literă patima aceasta, se căiește și trece puterea împărăției de la ea, dând-o lui David, adică legii evanghelice și duhovnicești. Căci David este fiul lui Iese, iar Iese se tâlcuiește "facerea lui Dumnezeu". Deci Sfânta Evanghelie este rodul facerii, sau al lucrării proprii a lui Dumnezeu în trup. Ea primește împărăția pentru veacuri nesfârșite. Sub stăpânirea ei avem parte de o bucurie și de o veselie netrecătoare, căci ea e ziua neînserată și fără de sfârșit. Fiindcă se spune: "Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul; să ne bucurăm și să ne veselim într-însa".[646] Iar

---

[645] I Regi 15, 33.

[646] Ps. 117, 23.

ziua înseamnă aici harul evanghelic,[647] sau taina Aceluia care a adus acest har şi în care vrea să umblăm, cum zice dumnezeiescul Apostol, noi toţi cu bunăcuviinţă, ca în ziua cunoştinţei şi a adevărului.[648] Căci ziua luminii veşnice este Hristos însuşi, în care trebuie să vieţuiască toţi cei ce au crezut în El, întru bunăcuviinţa virtuţilor.

Fiindcă El singur a fost făcut de Dumnezeu după trup fără de sământă şi a înnoit legile firii şi a fost "gătit înaintea feţei tuturor popoarelor, lumină spre descoperirea neamurilor şi spre slava poporului lui Israel".[649] Căci Domnul nostru este într-adevăr lumină neamurilor, descoperindu-le prin cunoştinţa cea adevărată ochii înţelegerii, acoperiţi de întunericul neştinţei (60); şi cu adevărat s-a gătit pe Sine popoarelor credincioase pildă bună a virtuţii şi a vieţuirii dumnezeieşti, făcându-Se chip şi model al feţei celei virtuoase (61), spre care privind, ca spre călăuza mântuirii noastre, izbutim să dobândim, imitându-l prin faptele noastre, virtuţile, pe cât ne este cu putinţă. Dar tot El este, ca Dumnezeu şi Cuvântul, şi slavă poporului Israil, întrucât umple mintea de strălucirea luminii dumnezeieşti a cunoştinţei prin contemplaţie tainică (62). Sau poate Scriptura numeşte "popoare" "raţiunile naturale, iar "faţă" a lor slavă fără pată, a cărei pregătire (lumină spre cunoaştere) s-a făcut însuşi Cuvântul ca Făcător al firii (63). Iar "neamurile"[650] sunt patimile contra firii (64), pe care le descoperă din ascunzişul lor, dăruind lumina cunoştinţei, şi le smulge cu totul din fire. Deci Cuvântul se face slavă lui

[647] Harul (ἡ χάρις) în greceşte e feminin, deci poate fi înţeles ca ziua.
[648] Rom. 13, 13.
[649] Lc. 2, 31-2.
[650] "Neamurile" au un înţeles inferior "popoarelor", fiind neamurile străine sau păgâne.

Israel deoarece curăţeşte mintea de patimile contra firii şi o împodobeşte cu raţiunile cele după fire, dar pe lângă aceea şi pentru că o înconjoară cu diadema neschimbării, prin îndumnezeire (65). Căci slava adevărată a lui Israil constă în izbăvirea pe patimile contrare firii şi în dobândirea raţiunilor firii şi a bunurilor mai presus de fire.

Iar cel ce primeşte pe acest David, spiritual, deşi e pizmuit de Saul, nu e biruit. Dimpotrivă, dată fiind, marea sa iubire de oameni şi nepătimirea la care a ajuns, chiar urît fiind linişteşte prin chitara Duhului pe duşmanul chinuit de duhul cel rău şi-l domoleşte, scăpându-l, ca pe un drac videan de boala cea rea (epilepsia) a cugetului pământesc.[651] Căci tot cel ce urăşte din pizmă şi ponegreşte cu răutate pe cel ce e mai tare în nevoinţele virtuţilor şi mai bogat în cuvântul cunoştinţei duhovniceşti, este un Saul chinuit de duhul cel rău, întrucât nu suferă faima şi fericirea celui mai bun în virtute şi cunoştinţă şi se înfurie cu atât mai tare cu cât nu-l poate ucide pe binefăcător.[652] Adeseori acesta îl repede cu ciudă chiar şi pe prea iubitul său Ionatan, adică gândul intim al conştinţei, care mustra ura nedreaptă şi povesteşte cu respect de adevăr vredniciile celui urît.[653] El se poartă deci întocmai ca Saul, nebunul de odinioară, către care, a zis Samuil, după ce a călcat poruncile dumnezeieşti: "Nebuneşte ai lucrat că ai călcat porunca mea, care ţi-a dat-o ţie Dumnezeu".[654] Iar Saul este, cum am spus înainte, sau legea scrisă, sau naţia Iudeilor, care vieţuieşte după legea scrisă. Căci de la amândouă acestea, care sunt împletite întreolaltă în chip pământesc, se depărtează Duhul

[651] I Regi 16, 18; 18,9.
[652] I Regi 20, 30.
[653] I Regi 19,5.
[654] I Regi 15, 19.

Domnului, adică contemplația și cunoștința duhovnicească, în locul lui venind duhul rău (adică cugetul pământesc), care le chinuiește cu tulburările și frământările neîntrerupte ale celor supuse facerii și stricăciunii, ca pe unele ce sunt posedate de boala nestatorniciei gândurilor. Căci legea privită numai după literă și înțeleasă material, e parcă stăpânită de boala cea rea, fiind frământată de nenumărate contraziceri si neavând nici o armonie cu ea însăși, iar mintea iudaizantă, zăpăcită până la nebunie de învârtirea și nestatornicia celor materiale, își schimbă în chip necesar și ea mereu dispoziția. Dar când David, adică Domnul nostru Iisus, care e prin fire cu adevărat cântăreț, încântă prin duhul contemplației tainice, legea și pe Iudeu, pe cea dintâi o face din pământească duhovnicească, iar pe cel de al doilea îl mută de la necredință la credință. Deci asemenea lui Saul, atât legea cât și nația iudaică pot fi și posedate și înțelepte. Legea este posedată când e înțeleasă pământește, iar Iudeul este posedat când vrea să slujească lui Dumnezeu pământește. Și iarăși, legea este înțeleaptă când e înțeleasă duhovnicește, iar Iudeul e înțelept când a trecut de la slujirea trupească la cea duhovnicească a lui Dumnezeu.

De notat că pe cei scăpați de Iisus, îi omoară Saul. Căci pe cei pe care îi salvează duhul, îi omoară litera. De aceea Dumnezeu care a uns pe Saul, înțeleg legea scrisă, ca să împărățească peste Israel, se căiește când o vede înțeleasă trupește de către Iudei și dă putere împărăției duhului, care este aproapele literei, însă mai bun decât ea. “Și voi da, zice, împărăția aproapelui tău, care este mai bun ca tine“.[655] Căci precum David era aproape de Saul, la fel duhul se află în vecinătatea literei, obișnuind să se arate după moartea literei (66).

[655] I Regi 15, 28.

Să rugăm deci şi noi pe David cel spiritual (67) să cânte minţii noastre posedate de cele materiale, din harfa contemplaţiei şi cunoştinţei duhovniceşti şi să alunge duhul rău, care o rostogoleşte prin simţuri în cele materiale, ca să putem înţelege legea duhovniceşte şi să aflăm raţiunea tainică ascunsă în ea, spre a ne-o face avuţie statornică şi merinde spre viaţa veşnică ca să nu rămânem numai cu împrumutul legii simbolice a literei, străini de cunoştinţa duhovnicească cea după har, şi să ne îndeletnicim numai cu întrebarea despre cele dumnezeieşti, ca unii ce nu vedem, lipsindu-ne de privirea atotclară a adevărului indicat de cuvintele tainice (68). (Căci Saul, tălmăcit în greceşte, înseamnă amândouă acestea. Fiindcă, pe lângă cele spuse, el mai înseamnă fie "un lucru împrumutat", fie "întrebare". Iar legea scrisă este şi una şi alta. Este primul lucru, întrucât nu este un bun propriu al firii, ci o însoţeşte pe aceasta în existenţa ei. Iar al doilea, întrucât ne stârneşte spre cunoştinţa adevărată şi spre înţelepciunea originară pe noi ce nu socotim întrebarea, ca însăşi înţelegerea adevărului originar al celor dumnezeieşti, ci ne sârguim numai prin simbolurile trupeşti ale legii, ca printr-o întrebare oarecare, spre înţelegerea bunurilor dumnezeieşti). Aceasta, ca să ne odihnim de grija întrebării, în care se află poate de multe ori şi rătăcire (69), odată ajunşi la adevărul celor după care întrebăm, şi să primim fericirea produsă în chip neschimbat de împărtăşirea de ele, (70) fericire ce preface trăsăturile fiinţei noastre după chipul ei, întru Hristos Iisus, Dumnezeul şi Mântuitorul nostru, Căruia Să-I fie slava în vecii vecilor, Amin.

Scolii

1. Mintea curăţită până la capăt prin virtuţi învăţată să cunoască raţiunile virtuţilor, făcandu-şi din cunoştinţa întipărită de ele în mod dumnezeiesc o faţă proprie. Căci prin sine mintea este fără formă şi fără trăsături, având ca formă dobândită fie cunoştinţa în duh întemeiată pe virtuţi, fie neştiinţa produsă de patimi.

2. Cel ce a primit ca formă a minţii cunoştinţa dumne-zeiească în duh, cea din virtuţi, se zice că pătimeşte cele dumnezeieşti, fiindcă nu a primit-o pe aceasta prin fire datorită existenţei, ci prin har după participare. Iar cel ce n-a primit cunoştinţa cea din har, chiar de ar spune ceva ce ţine de cunoştinţă, nu cunoaşte din experienţă înţelesul a ceea ce spune. Căci învăţarea simplă a unui lucru nu dă cunoştinţa pe care o dă deprinderea.

3. Spune bine cum trebuie înţeles Saul în acest loc al Scripturii. Căci acest înţeles se potriveşte în multe privinţe cu înţelesul din alte locuri şi cu ceea ce rezultă din istorie.

4. Precum cel se se împreună cu o ţiitoare nu are căsătoria legiuită, la fel cel ce se îndeletniceşte cu învăţarea legii trupeşte, nu are cu ea o convieţuire legiuită, născând din ea dogme nelegitime, care se strică odată cu viaţa trupului.

5. Cel ce-şi însuşeşte Scriptura trupeşte, învaţă din ea păcatul cu fapta, iar mintea i se deprinde să cugete la păcat. Acela învaţă din litera legii despre dezmierdări, împreunări desfrânate şi ucideri, şi se deprinde să socotească spurcată toată zidirea lui Dumnezeu.

6. Alt înţeles spiritual. "Anatema" este lumea aceasta, ca loc de osândă, pe care-l naşte prin patimă sau prin poftă cel ce nu străbate cu mintea la duhul legii.

7. Lucrul spre care ne simţim atraşi, la acela şi

cugetăm cu mintea.

8. După alt înţeles, "anatema" este mişcarea fără chip a patimilor: iar "ruşinea gurii" este mişcarea minţii ce dă patimii un chip pentru simţuri şi procură prin născociri o materie potrivită patimii.

9. Înfăţişează în rezumat cele trei înţelesuri ale textului.

10. Cel ce e convins că e poruncă de la Dumnezeu să se desfete trupeşte după lege, primeşte cu bucurie lăcomia pântecelui, ca pe un dar dumnezeiesc spre împreună vieţuire, şi din ea naşte modurile ce întinează prin rea întrebuinţare lucrarea simţurilor.

11. Scurtă recapitulare a celor spuse mai înainte, prin care se arată că cel ce înţelege legea trupeşte are învăţătura despre ea ca pe o ţiitoare, din care naşte deprinderea şi lucrarea patimilor, şi-şi aduce în casă lăcomia pântecelui, de parc-ar fi dumnezeiească, dând naştere modurilor care întinează prin rea întrebuinţare simţurile, ca prin ele să stârpească raţiunile şi seminţele naturale din lucruri.

12. Cel ce rămâne la simbolurile legii nu poate să privească firea lucrurilor potrivit cu raţiunea şi să îngrijească de raţiunile puse de Făcător din pricina deosebirii între simbolurile şi firea lucrurilor.

13. Raţiunile firii cară lemne, făcându-se materie pe seama cunoştinţei celor dumnezeieşti, şi cară apă, înfăptuind curăţirea de patimi şi răspândirea lucrării de viaţă dătătoare a Duhului.

14. Alt înţeles al aceloraşi, înfăţişând prin Ghibeoniţi chemarea neamurilor.

15. Ermonti şi Memfivoste sunt materia şi forma, iar cei cinci fii ai Merobei, încincita rea întrebuinţare a simţurilor, împreunându-le pe acestea laolaltă, adică

împletind simțurile cu materia și forma, în urma înțelegerii trupești a legii, cel ce mărginește înțelesul la literă pe de-o parte dă naștere patimei trupești, iar pe de alta, corupe rațiunile naturale.

16. Patima și firea, după rațiunea existenței lor, nicio- dată nu există împreună.

17. Cel ce nu crede că Scriptura este duhovnicească, nu-și simte puținătatea cunoștinței.

18. Când David e înțeles ca lege, în sens iudaic, se tălmăcește "disprețuire", pentru tradiția interpretării trupești a celor dumnezeiești, iar când înseamnă în sens creștin duhul, se tălmăcește "cel tare la vedere", pentru contemplația cunoștinței ce se petrece în minte.

19. Prin sufletul Scripturii a înțeles duhul ei, iar prin trup litera.

Cei trei ani sunt cele trei legi, cea scrisă, cea naturală și cea a harului, care vin una după alta. Deci cel ce înțelege legea scrisă trupește, nu hrănește sufletul cu virtuți; la fel cel ce nu sesizează rațiunile lucrurilor, nu-și nutrește mintea din belșug cu înțelepciunea variată a lui Dumnezeu; iar cel ce nu cunoaște marea taină a harului celui nou, nu se veselește cu nădejdea viitoarei îndumnezeiri. Așadar lipsa contemplației duhovnicești sub regimul legii scrise e urmată de lipsa înțelepciunii variate a lui Dumnezeu ce se poate primi prin legea naturală, iar aceasta e urmată la rândul ei de ignorarea îndumnezeirii ce se va da prin har în temeiul tainei celei noi. [656]

---

[656] Este interesant că în această ordine a legilor, legea naturală e așezată după cea scrisă, fiind socotită pe o treaptă mai înaltă. Această ordine corespunde cu cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: a activității virtuoase, a contemplării naturale, a îndumnezeirii. Ordinea aceasta a legilor o înțelegem dacă o considerăm nu atât pe planul istoriei, ci pe al vieții fiecărui ins. Apoi dacă prin legea scrisă se înțelege în special

21. Cel ce nu înţelege legea duhovniceşte, chiar dacă legea a murit pentru el, dat fiind că nu-i mai serveşte trupeşte, dar mai păstrează înţelesurile coborîte ale legii, mai cruţă încă pe copiii şi pe nepoţii lui Saul. De aceea e chinuit de foamea cunoştinţei.

22. Precum faţa e pecetea caracteristică pentru fiecare, la fel cunoştinţa duhovnicească caracterizează şi revelează dumnezeiescul. De aceea cel ce o caută pe aceasta, caută faţa Domnului.

23. David se mai tălmăceşte "cel tare la vedere" şi "minte străvăzătoare".

24. Cel devenit în întregime trup prin jertfele sângeroase aduse după litera legii, iubeşte neştiinţa, socotind că porunca e numai spre plăcerea trupului.

25. Cel ce slujeşte, zice, legii trupeşte, naşte păcatul cu fapta ca materie şi modelează consimţirea minţii cu păcatul ca formă, prin plăcerile corespunzătoare simţurilor. Iar cel ce primeşte Scriptura duhovniceşte, omoară prin cugetările naturale pe înălţimea contemplaţiei lucrarea păcatului ca materie şi consimţirea cu păcatul ca formă, împreună cu modurile întrebuinţării abuzive a simţurilor, în vederea plăcerii, ca pe nişte fii şi nepoţi ai legii scrise.

26. Fără contemplaţia naturală nimeni nu cunoaşte deosebirea simbolurilor legii de lucrurile dumnezeieşti.

27. Prin spânzurare a înţeles scoaterea la iveală a literii omorâte a legii pe înălţimea contemplaţiei, prin cunoştinţa în duh.

28. Prin "hotarul lui Israel" a înţeles toată raţiunea şi tot modul contemplaţiei, în care nu se poate menţine de

---

legea celor zece porunci. Astfel fiecare om trebuie să înceapă de la împlinirea poruncilor, pentru a se ridica la contemplarea lui Dumnezeu în natură şi apoi a se uni cu Dumnezeu.

loc predania înțelegerii trupești a legii.

29. Duhul zice, e dătătorul vieții, iar legea omorîtoarea vieții. Prin urmare nu poate lucra deodată și litera și duhul, precum nu există împreună ceea ce e făcător de viață cu ceea ce e făcător de stricăciune.

30. Părticica ce se taie împrejur (prepuțul), e ceva natural și tot ce e natural e o faptă a creațiunii dumnezeiești. Iar fapta creațiunii dumnezeiești este "bună foarte", după cuvântul care zice: "A văzut Dumnezeu toate câte le-a făcut și iată erau bune foarte". Legea însă, poruncind înlăturarea acelei părticele, prin tăierea împrejur, înfățișează pe Dumnezeu ca pe unul ce și-ar corecta în chip artificial propriul Său lucru, ceea ce chiar și numai a gândi constituie culmea impietății. De aceea cel ce înțelege în mod natural[657] simbolurile legii, știe că Dumnezeu nu urmărește să corecteze firea în chip artificial, ci poruncește să fie tăiată pasionalitatea adăugată la rațiunea (constituția) sufletului și indicată tipic prin acea părticică trupească. Pe aceasta o leapădă cunoștința prin bărbăția voinței arătată în făptuire. Căci preotul care face tăierea împrejur închipuiește cunoștința ce mânuiește, ca pe un cuțit împotriva patimii, bărbăția rațiunii arătată în fapte. Așa e desființată predania trupească a legii, când duhul covârșește litera.

31. Scurtă definiție a contemplației tainice (mistice).

32. Definiția instituției tainice a Sâmbetei, prin care se arată în chip mistic ce este Sâmbăta și care este rațiunea duhovnicească a ei. Ea este oprirea patimilor și a mișcării minții în jurul firii celor create.

33. Dumnezeu adică.

34. Ce înseamnă începutul lunilor.

---

[657] Prin contemplația naturală în duh.

35. Definiția cununii bunătății.

36. Altă definiție mai tainică a acelorași.

37. Aici spune că înfrânarea este o lucrare a Providenței ca una ce curăță de patimile de bunăvoie, iar răbdarea o lucrare a Judecății, ca una ce înfruntă încercările fără de voie.

38. Prin cea dintâi sărbătoare înțelege Pasca.

39. Prin a doua sărbătoare înțelege Cincizecimea.

40. A treia sărbătoare este ziua Împăcării din luna a șaptea.

41. Privește cum pierde legea pe cei ce o înțeleg trupește, convingându-i să slujească făpturii în locul Făcătorului și să-și închipuie că cele făcute pentru ei sunt prin fire vrednice de închinat, iar pe Cel pentru care au fost făcuți ei să nu-L cunoască.

42. Cum este Dumnezeu însuși Sâmbăta ?

43. Cum este Dumnezeu însuși Pasca tainică ?

44. Despre taina sărbătorii Cincizecimii. Aici explică tainic sensul duhovnicesc al celor indicate, înțelegând prin Cincizecime pe Dumnezeu însuși. Căci monada[658] rămânând stătătoare după desfășurarea înșeptită a săptămânii, dă Cincizecimea; sau iarăși, prin adausurile sale la ea însăși monada se face decadă, iar aceasta înmulțită cu cinci dă Cincizecimea, care astfel e începutul și sfârșitul celor ale sale (început, deoarece e mai înainte de orice cantitate, iar sfârșitul, deoarece e mai presus de orice cantitate). Dar tot așa și Dumnezeu, care a lăsat să fie închipuit de monadă prin analogie, e începutul și sfârșitul lucrurilor și rațiunea prin care există toate. E începutul, deoarece este mai înainte de toată ființa și mișcarea; sfârșitul, deoarece este mai presus de toată ființa și

[658] Numărul unul care urmează după de 7 x 7= 49.

mişcarea; raţiunea, deoarece în calitate de cauză este Proniatorul tuturor şi susţine forma individuală, prin care fiecare făptură rămâne în raţiunea proprie. Când deci vor ajunge la capăt timpurile şi veacurile, al căror simbol este săptămâna, nu va mai fi decât singur Dumnezeu, fără mijlocirea acelora fără de care nu este nimic, adică fără locuri şi timpuri, susţinând El însuşi, prin unirea adevărată cu făpturile, fiinţa celor mântuiţi, adică firea creată. Căci pe aceasta a închipuit-o prin numărul cinci, nu numai din pricina simţurilor sub care cade, ci şi din pricina ştiinţei universale, care constă în îmbrăţişarea prin cunoştinţa fără greşeală a celor spirituale (inteligibile) şi raţionale, a fiinţelor sensibile, a vieţuitoarelor şi a lucrurilor. Aşadar firea celor create va înceta odată de a mai sta în spaţiu şi de a se mai mişca în timp, ridicându-se în cei mântuiţi mai presus de cele care au fost făcute pentru ea, adică de loc şi de timp, prin unirea adevărată cu Dumnezeu, pentru care a fost făcută. Căci odată ce şi-a făcut pe Dumnezeu însuşi, conform cu raţiunea Providenţei, calitate proprie, prin decada poruncilor (arătându-şi prin trăsături caracteristice improprierea îndumnezeirii prin har), se va elibera de circumscrierea pe care i-o dă starea în spaţiu şi mişcarea în timp,[659] primind ca pe o stare (odihnă) pururea mobilă, posesiunea nemărginită a celor dumnezeieşti şi ca pe o mişcare stătătoare, dorinţa nesăturată după ele.[660]

---

[659] Se va elibera de circumscrierea în spaţiu prin stare şi în timp prin mişcare.

[660] De multe ori scoliile la această operă a Sf. Maxim aduc întregiri preţioase de sens, sau înţelesuri noi neaflătoare în cuprinsul operei. (De pildă şi scoliile 20, 21). O astfel de contribuţie o aduce şi scolia prezentă. Ea precizează de ce viaţa viitoare va fi o stare pururea mobilă, având accentul pe stare, pe odihnă; pentru că va poseda bunul dumnezeiesc. De asemenea de ce va fi totodată o mişcare

45. În ziua a şaptea sunt trei sărbători: a trâmbiţelor, a împăcării şi â înfigerii corturilor. Dintre acestea, trâmbiţa este chipul legii şi al Proorocilor şi al cunoştinţei propovăduite de aceştia. Sărbătoarea împăcării este simbolul împăcării lui Dumnezeu cu omul prin întrupare. Căci Dumnezeu, îmbrăcând de bună voie osânda celui osândit, a topit duşmănia învârtoşată de mai înainte împotriva Lui. Iar înfigerea corturilor este preînchipuirea învierii şi a prefacerii tuturor în starea de neschimbabilitate.[661]

46. Cel ce se bucură de jertfele sângeroase simple, e un pătimaş care face pe cei ce aduc jertfe să umble în dâra patimilor. Iar cel ce cinsteşte pe cineva sincer se bucură de ceea ce se bucură şi cel cinstit de el.[662]

47. Scriptura socoteşte jertfe junghierea patimilor şi închinarea facultăţilor naturale lui Dumnezeu. Dintre acestea berbecul este chipul raţiunii, taurul este simbolul mâniei, iar ţapul înfăţişează pofta.

48. Când stăpâneşte asupra sufletului înţelesul pământesc al Scripturii, acesta leapădă raţiunile naturale, omorîndu-le prin reaua întrebuinţare a puterilor naturale.

49. Îndată ce încetează cineva de, a mai înţelege

---

stătătoare, cu accentul pe mişcare; pentru că acel bun, fiind nesfârşit, va întreţine mereu dorinţa de a-l cuprinde mai deplin. Sau va fi o odihnă mobilă, întrucât posesiunea va îmbrăţişa un bun nemărginit; şi o mişcare stătătoare, întrucât nemărginirea bunului posedat va întreţine necontenit dorinţa după el.

[661] Nicăieri n-am găsit la Sf. Maxim, că întruparea şi jertfa lui Hristos a avut ca scop să plătească lui Dumnezeu cu viaţa Sa pentru om, în înţelesul teoriei satisfacţiei, împăcarea s-a făcut ontologic în Hristos, nu juridic între Hristos şi Tatăl.

[662] Dacă Dumnezeu s-ar bucura de jertfe de sânge, ar fi în drept să se bucure şi credinciosul de primirea jertfelor de la alţii, adică să se menţină în egoism.

Scriptura, trupeşte după simţuri, străbate cu mintea la duh, prin mijlocirea firii, săvârşind duhovniceşte acelea, pe care săvârşindu-le, Iudeul mânia pe Dumnezeu.

50. Ce este mâna Ghibeoniţilor, căreia îi predă David pe cei din sămânţa lui Saul.

51. Spânzurarea este, zice, scoaterea la iveală pe care o suferă patimile, date pe faţă de gândurile înalte ale firii prin contemplaţia înaltă.

52. Deprinderea cu împlinirea trupească a legii, având prin pocăinţă, înaintea ochilor înţelesurile trupeşti ale legii omorâte, dacă se aşează lângă cuvântul lui Hristos, primeşte ca pe o ploaie iluminările cereşti ale cunoştinţei.

53. Grâul adică.

54. Vinul adică.

55. Untdelemnul adică.

56. "Grâul" l-a numit întărire a sufletului, în calitatea lui de cunoştinţă duhovnicească; "vinul", mijloc înveselitor al inimii, ca unul ce înfăptuieşte unirea cu Dumnezeu prin dragoste; iar de "untdelemn" a spus că luminează faţa, fiind semnul caracteristic al harului duhovnicesc, ce luminează mintea în starea de nepătimire.

57. Amalic este lăcomia pântecelul Regele lui Amalic este cugetul pământesc. Boii şi oile acestuia sunt materiile care hrănesc patimile. Viţa este mişcarea obraznică a gândului. Măslinul este lucirea care aprinde pofta după plăcere. Cel ce stăruie pe lângă latura trupească a legii le mută pe acestea în deprinderea slujirii lui Dumnezeu, ca într-un pământ sfânt luând ca plată pentru ele lepădarea de către Dumnezeu.

58. "Nebun" a fost numit poporul iudeu ca necredincios, iar "neînţelept", ca cel ce făcea răul, sau ca "neevlavios şi păcătos".

59. Patima lăcomiei pântecelui omoară, zice, puii dumnezeieşti ai virtuţilor. Dar şi pe ea o omoară harul credinţei şi ascultarea poruncilor dumnezeieşti, prin raţiunea umplută de cunoştinţă.

60. Cum este Domnul lumină.

61. Cum este Domnul pregătire înaintea feţei tuturor popoarelor.

62. Cum este Domnul şi slavă a lui Israel.

63. Ce sunt "popoarele" şi ce este pregătirea înaintea feţei popoarelor, după alt înţeles.

64. Ce sunt "neamurile", pe care, venind, le descoperă Cuvântul.

65. În ce înţeles este iarăşi Cuvântul slavă a lui Israel.

66. Îndată ce omoară cineva înţelesul trupesc al legii, aflător în litera ei, primeşte ca împărat pe Cuvântul (raţiunea) în duh.

67. Prin David a înţeles şi pe Domnul şi Evanghelia şi legea duhovnicească şi cunoştinţa şi contemplaţia şi făptuirea şi poporul cel nou. El poate fi înţeles în multe chipuri, potrivit cu diferitele locuri.

68. Cel ce are numai tipurile, dar nu şi arhetipurile tainelor, are numai întrebarea, dar nu şi cunoştinţa iluminărilor în duh. El a primit ca împrumut ceea ce s-a spus mai înainte, adică experienţa prin simţuri a simbolurilor legii, dar cu sufletul flămânzeşte după duhul ei, socotind ca un miop întrebarea drept adevărata cunoştinţă.

69. În dispute este de multe ori şi rătăcire.

70. Fericirea îşi întipăreşte semnele sale în cei ce s-au învrednicit de ea prin împărtăşire, şi-i face înfăţişători ai ei.

Cuprins